

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul XL

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

1996

vol. XL

Centrul de Informare
și Documentare Economică

București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUȘTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-162-9

Apărut 2016

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE "COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1996
vol. XL

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul XL

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE 1/1996 1

REGIMURILE PUBLICE DE PENSII - CONȚINUT ȘI REFORME ACTUALE ÎN ȚĂRI CU ECONOMIE DEZVOLTATĂ - 3

1. CUVÂNT ÎNAINTE 7

2. ELEMENTE CONSTITUTIVE ALE MECANISMELOR DE FUNȚIONARE A REGIMURILOR PUBLICE DE PENSII 9

2.1. Regimuri publice de pensii 9

2.2. Principiul solidarității sociale și finanțarea cheltuielilor pentru pensiile de asigurări sociale. Poziția dominantă a principiului repartiției în raport cu principiul capitalizării. Rolul statului 12

2.3. Formule de calcul a pensiei individuale în regimurile generale de asigurări. Formula franceză și respectiv germană..... 13

2.4. Transferul de venituri în cadrul aceleiași generații și între generații 16

2.5. Creșterea cheltuielilor pentru pensii. Rolul îmbătrânirii demografice și al maturizării regimurilor de pensii..... 18

3. MERSUL REFORMEI REGIMURILOR GENERALE DE PENSII DE ASIGURĂRI SOCIALE ÎN UNELE ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE 21

3.1. Obiective și principalele direcții de acțiune..... 21

3.2. Frânarea creșterii numărului de pensionari. Creșterea vârstei legale pentru pensionare. Limitarea pensionărilor anticipate 22

3.3. Elemente mai riguroase de calcul a pensiei. Modificarea bazei de calcul a salariilor în funcție de care se determină mărimea pensiei. Considerarea rolului ratei de înlocuire pentru asigurarea unui nivel de trai decent 22

3.4. Reducerea cotizațiilor de asigurări sociale plătite de patroni..... 24

3.5. Noi surse de venituri pentru bugetele de asigurări sociale..... 26

3.6. Extinderea asigurărilor private de pensii..... 27

3.7. Particularități ale reformelor pe țări	30
---	----

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE 2/1996 43

<i>STRUCTURI INERȚIALE ALE MANAGEMENTULUI RESURSELOR FINANCIARE ȘI ALE COMPORTAMENTULUI FINANCIAR AL FIRMEI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE</i>	45
--	----

1. MANAGEMENTUL ȘI RESURSELE FINANCIARE ALE AGENȚILOR ECONOMICI.....	49
2. FORME ȘI DIMENSIUNI INERȚIALE ALE MANAGEMENTULUI FINANCIAR ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE	53
2.1. Natura și conținutul inerțialității financiare.....	54
2.2. Forme ale inerțialității financiare	55
2.3. Dimensiunile inerțialității financiare.....	59
3. ASPECTELE INERȚIALE ÎN POLITICA FINANCIARĂ A SOCIETĂȚILOR COMERCIALE CU CAPITAL MAJORITAR DE STAT	62
3.1. Inerția și politica financiară - cadru de definire	63
3.2. Inerția operativă și nivelul capacității de finanțare.....	64
3.3. Inerția strategică și politica financiară a societăților comerciale cu capital majoritar de stat.....	68
3.4. Concluzii	74
BIBLIOGRAFIE	76

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE 3-4/1996 77

<i>ALTERNATIVE DE ALOCARE A RESURSELOR NATURALE ȘI A ENERGIEI ÎN CONDIȚIILE INTEGRĂRII EUROPENE A ECONOMIEI ROMÂNEȘTI</i>	79
---	----

INTRODUCERE	83
-------------------	----

Capitolul 1 - PERSPECTIVE ALE INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN STRUCTURILE ECONOMICE ALE U.E.	85
--	----

1.1. Condiții impuse țărilor asociate pentru integrarea în Uniunea Europeană.....	85
---	----

1.2. Cerințe ale integrării României în structurile industriale ale UE	88
1.3. Potențialul actual al industriei românești	93
1. 4. Avantaje și dezavantaje ale aderării României la UE	97
Capitolul 2 - CERINȚE ȘI POSIBILITĂȚI ALE INTEGRĂRII SECTORULUI ENERGETIC AL ROMÂNIEI ÎN STRUCTURILE EUROPENE	102
2.1. Cerințe privind sectorul energetic generate de integrarea economiei românești în structurile europene	103
2.2. Potențialul de resurse naturale și energie al României.....	113
2. 3. Concordanțe și neconcordanțe între cerințele integrării sectorului energetic în structurile europene și potențialul de resurse energetice și energie.....	120
Capitolul 3 - CERINȚE ȘI POSIBILITĂȚI DE INTEGRARE A INDUSTRIEI EXTRACTIVE A MINEREURILOR ȘI DE PRELUCRARE PRIMARĂ ÎN STRUCTURILE ECONOMICE ALE UNIUNII EUROPENE	123
3.1. Cerințele privind sectorul de extracție a minereurilor generate de integrarea României în UE.....	123
3.1. Potențialul de minereuri	130
3. 3. Concordanțe și neconcordanțe între cerințele integrării industriei extractive a minereurilor și de prelucrare primară în structurile UE și potențialul existent	132
Capitolul 4 - REALOCAREA RESURSELOR NATURALE ȘI A ENERGIEI ÎN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ÎN VEDEREA INTEGRĂRII ACESTEIA ÎN STRUCTURILE EUROPENE	134
4.1. Premisele teoretico-metodologice ale problematicei alocării resurselor naturale și a energiei	134
4. 2. Probleme specifice ale realocării resurselor naturale și a energiei în condițiile integrării europene.....	137
Capitolul 5 - DIRECȚII NECESARE DE ACȚIUNE, POSIBILITĂȚI EXISTENTE ȘI EFORTURI FINANCIARE IMPLICATE DE ELIMINAREA NECONCORDANȚELOR DINTRE CERINȚELE INTEGRĂRII EUROPENE A ECONOMIEI ROMANEȘTI ȘI POTENȚIALUL ACESTEIA DE RESURSE NATURALE ȘI DE ENERGIE	154

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE 5-6/1996 **173**

*PROBLEME ALE PIEȚELOR PRINCIPALELOR PRODUSE
AGROALIMENTARE*..... 175

CUVÂNT ÎNAINTE 179

MĂSURAREA ECONOMICĂ ÎN AGRICULTURĂ - ÎNTRE RIGORILE
INTEGRĂRII EUROPENE ȘI "LAG"-UL METODOLOGIC 180
Filon TODEROIU

FACTORII DETERMINANȚI AI CERERII SOLVABILE DE PRODUSE
AGROALIMENTARE ÎN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA 1991-1994..... 196
Cecilia ALEXANDRI

VECTORUL PREȚURILOR REALE ÎN ROMÂNIA COMPARATIV CU
UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI CU ȚĂRILE ASOCIATE 210
Camelia ȘERBĂNESCU

PIAȚA ZAHĂRULUI - STRUCTURI ȘI MECANISME ECONOMICE DE
REGLARE 227
Mihaela COSTEA

PIAȚA TOMATELOR ȘI CARTOFULUI: STRUCTURI ȘI MECANISME
ECONOMICE DE REGLARE..... 235
Daniela GIURCĂ

PIAȚA LAPTELUI - COMPONENTE TEHNOLOGICE ȘI MECANISME
ECONOMICE DE REGLARE..... 245
Mariana GRODEA

PARTAJUL SURPLUSULUI ECONOMIC PE FILIERA
AGROALIMENTARĂ PE EXEMPLUL RELAȚIEI GRAU-PAINE TIP
STANDARD 251
Angela POPESCU

IMPLICAȚIILE ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ
ASUPRA COMERȚULUI SĂU EXTERIOR AGRICOL 257
Iuliana PRESURĂ

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE 7-8/1996 **271**

*CRITERII DE REFERINȚĂ ÎN PROCESUL RESTRUCTURĂRII
INDUSTRIEI • STRUCTURA PIEȚEI, COMPORTAMENTUL
SOCIETĂȚILOR COMERCIALE PE ACȚIUNI ȘI PERFORMANȚELE
ACESTORA •* 273

1. ABORDĂRI MODERNE ÎN TEORIA ȘI PRACTICA ȚĂRILOR
DEZVOLTATE PRIVIND STRUCTURA PIEȚEI, COMPORTAMENTUL
ȘI PERFORMANȚELE ÎNTREPRINDERII ȘI RELAȚIA DINTRE
ACESTEA ÎN PROCESUL RESTRUCTURĂRII INDUSTRIEI 277
 - 1.1. Teorii ale economiei industriale privind rolul venit
concurenței în relația dintre structura pieței, comportamentul
întreprinderii și performanțele acesteia 277
 - 1.2. Natura concurenței și rolul ei în economiile de piață moderne 282
 - 1.3. Natura comportamentului întreprinderii și a performanțelor în
economii de piață moderne 291
 - 1.4. Structuri ale pieței și performanțe în cazul unor
ramuri industriale 295
 - 1.5. Comportamente manifestate în cazul unor ramuri ale
industrii în procesul de restructurare 306
2. POSIBILITĂȚI ȘI LIMITE ALE APLICĂRII CRITERIILOR DE
REFERINȚĂ ÎN PROCESUL RESTRUCTURĂRII ÎN CONDIȚIILE
PERIOADEI DE TRANZIȚIE LA ECONOMIA DE PIAȚĂ 315
 - 2.1. Modalități de operaționalizare a criteriilor de referință în procesul
de restructurare 315
 - 2.2. Structuri ale pieței și performanțe în cadrul unor ramuri,
subramuri ale industriei din țara noastră 320
 - 2.3. Opțiuni și cerințe în aplicarea criteriilor de referință în procesul de
restructurare 323

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE 9/1996 **329**

STATUL – AGENT AL VIEȚII ECONOMICE 331

INTRODUCERE 335

1. INTERVENȚIA STATULUI ÎN ECONOMIE - RETROSPECTIVĂ ISTORICĂ ÎN GÂNDIREA ECONOMICĂ.....	336
1.1. Statul intervenționist.....	336
1.2. Statul liberal	339
2. STATUL - AGENT AL VIEȚII ECONOMICE ACTUALE	343
a) informațiile pe care se bazează deciziile agenților economici în cadrul doctrinei keynesiene:.....	346
1) premisele doctrinei monetariste:	346
2) postulatele "economiei ofertei":.....	346
3) informațiile și postulatele (*) "noii economii clasice":	346
3. TIPURILE ACTUALE DE STAT INTERVENȚIONIST ȘI CARACTERUL MIXT AL ECONOMIILOR CONTEMPORANE.....	352
3.1. Statul (neo) liberal.....	352
3.2. Welfare state (Statul-providențial, protector sau asistențial)	354
3.3. Statul (neo)corporatist.....	358
3.4. Economia mixtă.....	363
4. MĂSURAREA INTERVENȚIEI STATULUI ÎN ECONOMIE	365
5. PRINCIPII DOCTRINARE ALE INTERVENȚIEI STATULUI ÎN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ACTUALĂ.....	369
5.1. Apărarea suveranității naționale.....	369
5.2. Puterea politică	373
5.3. Componentele avuției naționale și politica dezvoltării lor	374
5.4. Adversarii economiei naționale organice.....	375
5.5. Expansionismul extern	379
5.6. Intervenționismul de stat.....	380
5.7. Politicile economice de ramură și teritoriale.....	381
5.8. Ieșirea din recesiune.....	385
5.9. Progresul etic.....	386
6. INTERVENȚIA STATULUI ÎN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN COMUNITATEA EUROPEANĂ.....	387
6.1. Falimentul progresiv	388
6.2. "Dictatura de dezvoltare"	390

BIBLIOGRAFIE	394
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE 10/1996	397
<i>CERCETĂRI PRIVIND EFECTELE ECONOMICO-SOCIALE ALE INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ</i>	<i>399</i>
INTRODUCERE	403
PARTEA I - INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ – PROCES FUNDAMENTAL AL EVOLUȚIEI ȚĂRII NOASTRE LA SFÂRȘITUL MILENIULUI AL II-LEA ȘI ÎNCEPUTUL MILENIULUI URMĂTOR.....	405
Capitolul 1 - SITUAȚIA ACTUALĂ A ROMÂNIEI - PREZENTARE COMPARATĂ	406
Capitolul 2 - CALENDARUL OPERAȚIUNILOR PREGĂTITOARE INTEGRĂRII.....	408
Capitolul 3 – SCENARII ALE INTEGRĂRII.....	412
PARTEA A II-A - EVIDENȚIEREA URMĂRILOR POTENȚIALE ALE INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	414
Capitolul 4 - URMĂRI PENTRU UNIUNEA EUROPEANĂ ALE INTEGRĂRII ȚĂRILOR CENTRAL ȘI EST-EUROPENE....	415
Capitolul 5 - URMĂRI PENTRU ȚĂRILE CENTRAL ȘI EST- EUROPENE	417
Capitolul 6 - URMĂRI PENTRU ROMÂNIA.....	419
CONCLUZII.....	422
OPINII ALE UNOR REPUTAȚI SPECIALIȘTI REFERITOARE LA INTEGRAREA EUROPEANĂ.....	424
ANEXE	426
PRESCURTĂRI UTILIZATE ÎN LUCRARE.....	441
BIBLIOGRAFIE	442

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE 11/1996 **445**

RELAȚIILE ECONOMICE ȘI POLITICE DINTRE CEI TREI POLI AL LUMII ACTUALE: STATELE UNITE ALE AMERICII, UNIUNEA EUROPEANĂ, JAPONIA..... 447

LISTA DE PRESCURTĂRI..... 451

1. LOCUL CELOR TREI POLI ÎN LUME 453

1.1. Istoricul evoluției ponderii celor trei poli în comerțul mondial..... 453

1.2. Tendințe în economia mondială..... 453

1.3. Statele Unite ale Americii..... 455

1.4. Uniunea Europeană 458

1.4.2. Uniunea Europeană azi..... 459

1.5. Japonia..... 464

1.6. Trei modele de dezvoltare: american, renan, japonez 465

2. RELAȚIILE DINTRE CEI TREI POLI 468

2.1. Statele Unite ale Americii - Uniunea Europeană..... 468

2.2. Statele Unite ale Americii - Japonia 469

2.3. Uniunea Europeana - Japonia 470

2.4. Statele Unite ale Americii - Uniunea Europeană - Japonia..... 471

2.5. Peisaj cu teoria comerțului internațional..... 475

3. CEI TREI POLI ȘI ROMÂNIA..... 476

3.1. România azi..... 476

3.2. Europa văzută de români 478

3.3. Locul României în sferile de interese ale celor trei poli..... 478

3.4. Viitorul relațiilor României cu cei trei poli 479

3.5. Concluzii și propuneri 479

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ..... 482

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE 12/1996 **485**

SCHIMBĂRI ALE COMPORTAMENTULUI MONETAR ÎN PERIOADA 1990-1995..... 487

INTRODUCERE..... 491

1. PREȚURI ȘI BANI.....	492
2. MONEDA.....	496
3. RATA DOBÂNZII.....	498
3.1. Teoria generală keynesiană a ratei dobânzii	499
4. POLITICA MONETARĂ	505
4.1. Canalele de transmisie ale politicii monetare	505
4.2. Obiectivele generale ale politicii monetare	507
4.3. Obiectivele intermediare ale politicii monetare.....	509
4.4. Instrumentele politicii monetare.....	511
5. STABILIZAREA ȘI RELANSAREA MACROECONOMICĂ - OBIECTIVE PRINCIPALE ALE ETAPEI ȘI CONSECINȚELE LOR ASUPRA COMPORTAMENTULUI MONETAR	514
6. REPRIMAREA INFLAȚIEI.....	520
6.1. Inflația. Nivelul și cauzele ei	520
6.2. Beneficiarii și perdanții inflației.....	526
6.3. Reprimarea inflației.....	529
7. FUNCȚIONAREA MECANISMULUI STRUCTURAL AL POLITICII MONETARE ÎN PERIOADA 1990-1995	531
7.1. Momente, obiective și etape ale creării mecanismului politicii monetare și valutare românești după 1989	532
7.2. Politica de drenare a excesului de masă monetară.....	536
7.3. Politica ratei dobânzii.....	540
7.4. Politica de credit	542
7.5. Politica valutară.....	546
7.6. Sinteză: nivelul atins de obiectivele generale și intermediare ale politicii monetare	549
ANEXA NR. 1.....	552
ANEXA NR. 2.....	559
BIBLIOGRAFIE	563
INDEX DE AUTORI	564

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 1/1995**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ**

**REGIMURILE PUBLICE DE PENSII
- conținut și reforme actuale în țări
cu economie dezvoltată -**

dr. Constantin GRIGORESCU

CUPRINS

1. CUVÂNT ÎNAINTE	8
2. ELEMENTE CONSTITUTIVE ALE MECANISMELOR DE FUNCȚIONARE A REGIMURILOR PUBLICE DE PENSII	10
2.1. Regimuri publice de pensii	10
2.2. Principiul solidarității sociale și finanțarea cheltuielilor pentru pensiile de asigurări sociale. Poziția dominantă a principiului repartiției în raport cu principiul capitalizării. Rolul statului	14
2.3. Formule de calcul a pensiei individuale în regimurile generale de asigurări. Formula franceză și respectiv germană	15
2.4. Transferul de venituri în cadrul aceleiași generații și între generații	18
2.5. Creșterea cheltuielilor pentru pensii. Rolul îmbătrânirii demografice și al maturizării regimurilor de pensii.	20
3. MERSUL REFORMEI REGIMURILOR GENERALE DE PENSII DE ASIGURĂRI SOCIALE ÎN UNELE ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE.....	23
3.1. Obiective și principalele direcții de acțiune.....	23
3.2. Frânarea creșterii numărului de pensionari. Creșterea vârstei legale pentru pensionare. Limitarea pensionărilor anticipate	24
3.3. Elemente mai riguroase de calcul a pensiei. Modificarea bazei de calcul a salariilor în funcție de care se determină mărimea pensiei. Considerarea rolului ratei de înlocuire pentru asigurarea unui nivel de trai decent.....	24
3.4. Reducerea cotizațiilor de asigurări sociale plătite de patroni.....	26
3.5. Noi surse de venituri pentru bugetele de asigurări sociale.....	29
3.6. Extinderea asigurărilor private de pensii.....	29
3.7. Particularități ale reformelor pe țări.....	32

1. CUVÂNT ÎNAINTE

Apărute în societatea modernă, regimurile publice de pensii de asigurări sociale sau de stat, s-au afirmat ca principala cale de protecție a persoanelor vârstnice. Ele s-au dezvoltat pe fondul reducerii rolului familiei în întreținerea persoanelor bătrâne ca urmare a trecerii de la familia extinsă, constituită din trei generații și caracteristică societăților agrare la familia nucleară, formată numai din părinți și copii. Regimurile publice de pensii s-au dezvoltat și ca urmare a faptului că instituțiile caritabile existente în perioada de tranziție de la societatea agrară la societatea modernă s-au dovedit a fi puțin eficiente și se bazau pe mila societății, principiu și practică care știrbeau demnitatea umană.

În prezent, pensia publică este un drept al omului, statuat în acte normative naționale și internaționale, și are menirea să asigure un nivel de trai decent persoanelor care și-au pierdut total sau parțial capacitatea de muncă.

Regimurile publice de pensii au o lungă tradiție în țările dezvoltate și mecanismul lor de funcționare a căpătat un contur deplin în perioada postbelică. Ne referim cu prioritate la: sfera de cuprindere a populației; modul de finanțare a pensiilor; criteriile de eligibilitate care dau dreptul la diferite tipuri de pensie (de bătrânețe, invaliditate sau de urmaș); formula de calcul a mărimii pensiilor individuale și modul de actualizare a pensiilor în contextul evoluției salariilor sau a prețurilor.

Totodată, în perioada postbelică, în țările dezvoltate pensiile publice au cunoscut o continuă extindere și îmbunătățire, concretizate în cuprinderea de noi segmente ale populației în regimurile publice de pensii, sporirea pensiilor reale și reducerea incidenței sărăciei în rândurile persoanelor vârstnice. În ultimă instanță, aceste tendințe au determinat o sporire a ponderii cheltuielilor pentru pensii în produsul intern brut, pe seama contribuțiilor de asigurări sociale și a impozitelor plătite de populația activă.

Pe fondul reglementărilor din perioada postbelică, în ultimul timp, în majoritatea țărilor dezvoltate au apărut dezechilibre și disfuncționalități în bugetele de asigurări sociale, o creștere a presiunii cheltuielilor tot mai mari pentru pensii asupra veniturilor populației ocupate. Prognozele arată că presiunea amintită va fi mai mare în viitor. Pe de o parte, aceasta își are explicația principală în creșterea ponderii numărului de pensionari în societate ca urmare a procesului de îmbătrânire demografică și, pe de altă parte, în maturizarea treptată a regimurilor publice de asigurări sociale pentru pensii, respectiv în creșterea numărului de persoane care îndeplinesc condițiile pentru a primi o pensie integrală.

Proporția mare a șomajului în populația activă și creșterea numărului de familii monoparentale contribuie, de asemenea, la presiunea cheltuielilor pentru pensii, de asigurări sociale în general, asupra populației ocupate. În același sens acționează regimurile speciale de pensii pentru agenții și funcționarii publici care sunt mai avantajoase decât regimurile generale aferente salariaților din sectorul particular.

Dinamica tot mai accentuată a cheltuielilor publice pentru pensii ridică însă probleme de echitate în susținerea lor și de repartizare a veniturilor între generații ca și numeroase probleme practice în plan economic, cu deosebire pentru utilizarea eficientă a forței de muncă și competitivitatea produselor.

Ținându-se seama de condițiile actuale care influențează evoluția cheltuielilor pentru pensii, în ultimul timp, țările dezvoltate au procedat și procedează la o reformă radicală a regimurilor publice de pensii. Opțiunile posibile pentru limitarea creșterii cheltuielilor pentru pensii sunt relativ limitate respectiv: o reducere a eligibilității; o scădere relativă a nivelului pensiilor; identificarea altor surse de venituri și dezvoltarea asigurărilor private de pensii.

Prezentul studiu are două părți. În prima parte se analizează elementele constitutive de bază ale regimurilor publice de pensii existente în prezent în țările dezvoltate, cu accent deosebit pe regimurile generale de asigurări sociale. Partea a doua a studiului tratează principalele măsuri de reformă a asigurărilor sociale de pensii, promovate în ultimii ani de țările Uniunii Europene.

Nădăjduim ca prin conținutul studiului să contribuim la o mai bună înțelegere a esenței asigurărilor sociale pentru pensii și să oferim unele elemente de referință pentru reformarea sistemului de pensii din România, aflată în curs de proiectare și legiferare.

La elaborarea studiului s-au utilizat, îndeosebi, lucrări de specialitate apărute sub egida Uniunii Europene, OECD și Băncii Mondiale.

2. ELEMENTE CONSTITUTIVE ALE MECANISMELOR DE FUNCȚIONARE A REGIMURILOR PUBLICE DE PENSII

2.1. Regimuri publice de pensii

Asigurările publice de pensii ca mijloc de compensare a veniturilor pierdute, la apariția riscurilor de bătrânețe sau invaliditate, s-au dezvoltat în societățile moderne, industriale.

Inițial, pe fondul bulversărilor sociale induse de trecerea la societatea modernă, de acumularea primitivă a capitalului și industrializare și a reducerii rolului familiei în asigurarea condițiilor de viață a persoanelor vârstnice, au apărut, cu deosebire în mediul urban, o multitudine de instituții caritabile de asistență a persoanelor fără venituri. Aceste instituții s-au dovedit a fi însă puțin eficiente - numărul și capacitatea lor de a răspunde cerințelor de combatere a sărăciei erau reduse. În aceste condiții s-au afirmat sistemele publice de protecție a persoanelor confruntate cu riscul pierderilor temporare sau definitive a veniturilor din muncă.

În acest cadru, în cele mai multe țări cu economie modernă, s-au instituționalizat asigurările sociale publice de pensii, cu caracter obligatoriu și organizate pe baze contributive. Asigurările sociale publice s-au dezvoltat, pentru prima dată, la sfârșitul secolului al XIX-lea în Germania și s-au extins treptat în majoritatea țărilor din Europa (cu deosebire în vestul, sudul și răsăritul continentului). Sistemul asigurărilor sociale se referă, în principal, la persoanele salariate cu precizarea că în prezent el acoperă și o parte din persoanele nesalariate. Precizăm, de asemenea, că mărimea pensiei individuale de asigurări sociale diferă de la o persoană la alta, ea fiind determinată în funcție de salariile sau veniturile anterioare ale persoanelor asigurate pentru care s-au plătit contribuții de asigurări.

Într-un număr mai restrâns de țări, protecția persoanelor vârstnice se asigură printr-un alt sistem de pensii, respectiv pensiile de stat, finanțate din veniturile generale ale statului și acordate tuturor cetățenilor. Sistemul pensiilor de stat este practicat cu deosebire în țările din nordul Europei, Canada, Australia și Noua Zeelandă. Referitor la mărimea pensiei de stat, arătăm că ea are caracter forfetar, respectiv este asemănătoare pentru toți cetățenii din țările care practică un astfel de sistem de pensii. Totodată, menționăm că în țările amintite, de regulă, există și pensii a căror mărime este determinată în funcție de salariile (veniturile) anterioare.

Practic, există mai multe regimuri publice de asigurări sociale pentru pensii, autonomizate în principal în funcție de statutul profesional al populației active sau de sectorul economico-social în care aceasta lucrează. Cu particularități de la o țară la alta, în decursul timpului, s-au constituit regimuri publice de pensii de asigurări sociale pentru: salariații din sectorul particular, salariații din sectorul public, lucrătorii pe

cont propriu, țărani, liber profesioniști, etc. Regimurile (sistemele) publice de asigurări pentru pensii sunt marcate de un anumit specific național, fiecare regim având o istorie proprie. Concludente în acest sens sunt regimurile de pensii, existente la sfârșitul anilor '80 ai acestui secol în principalele țări europene cu tradiție în asigurările publice pentru pensii¹.

În Germania există un regim general pentru salariați și regimuri speciale pentru mineri, salariați din sectorul public, lucrătorii pe cont propriu și agricultorii.

Persoanele necuprinse obligatoriu în asigurările sociale cum sunt femeile casnice și străinii cu o perioadă lungă de rezidență, pot să participe în mod voluntar la regimurile amintite.

În Franța, în 1987 exista un sistem principal de asigurări sociale publice pentru salariați din sectorul particular în cadrul căruia funcționa un "regim general" și mai multe "regimuri complementare", toate cu caracter obligatoriu. La data amintită, existau, de asemenea, mai multe sisteme speciale de asigurări și pensii obligatorii pentru salariați publici; mineri, marinari; muncitorii de la căile ferate; lucrătorii din alte societăți publice; agricultori ca și pentru alte categorii de lucrători pe cont propriu. Totodată, există pensii minime de bătrânețe ("minimum vieillesse") pentru persoanele cu venituri scăzute.

Diversitatea regimurilor de pensii din Franța a căpătat accente deosebite, astfel că în prezent în această țară, per total, există 538 regimuri obligatorii de pensii din care 130 sunt regimuri speciale și 387 regimuri complementare ale salariaților.

În Italia funcționează un regim general pentru salariați din sectorul particular și regimuri speciale pentru salariați din sectorul public, salariați căilor ferate, profesii liberale și persoanele care lucrează pe cont propriu.

Persoanele de peste 65 de ani cu resurse insuficiente și care nu sunt eligibile pentru alte prestații bănești primesc o pensie socială, condiționată de resursele de care dispun (means-tested social pensions).

În Spania există un regim general pentru salariați din industrie și servicii și regimuri speciale pentru: marinari; pescari; mineri; muncitorii din mediul rural; profesii liberale; muncitorii de la căile ferate; artiști; jucătorii de fotbal; toreadori; lucrătorii din comerț; salariați din sectorul public și lucrătorii pe cont propriu.

În Regatul Unit există două regimuri principale de pensii, respectiv un regim de bază, cu pensie forfetară, pentru fostele persoane active (employment - related flat-rate) și un regim în care pensiile sunt determinate de câștigurile anterioare ale persoanelor asigurate. În cele două regimuri sunt cuprinse: - persoanele salariate, lucrătorii pe cont propriu și persoanele care se asigură voluntar. Regimul potrivit căruia pensia se determină în funcție de câștigurile anterioare ale persoanelor asigurate poate fi înlocuit ("contracting out options") cu regimul de pensii ocupaționale care funcționează în cadrul întreprinderilor sau cu regimul de pensii personale. În Regatul Unit există și un sistem de pensii necontributive pentru persoanele de peste 80 de ani.

¹ OECD, Reforming public pensions, Paris, 1988, p.114-136.

Cu titlu de exemplu, menționăm și regimurile de pensii din câteva țări în care sistemul pensiilor universale de stat ocupă un loc central.

În Suedia există două regimuri de bază de pensii. Pe de o parte, un regim universal care cuprinde toate persoanele la 65 de ani rezidente un anumit număr de ani în țară și cărora li se acordă o pensie forfetară și, pe de altă parte, un regim pentru toți salariații și lucrătorii pe cont propriu, cu pensii calculate în funcție de venituri. În Suedia există, de asemenea, un regim special de pensii pentru salariații din sectorul public, precum și un regim ocupațional, practic obligatoriu, pentru salariații din sectorul particular.

În Danemarca funcționează un regim cu pensie forfetară de stat acordat tuturor cetățenilor rezidenți (începând cu vârsta de 65 de ani) și un regim de pensii condiționate de participarea la activitatea economico-socială pentru toți salariații (regim ocupațional de pensii). Există, de asemenea, un regim de pensii (plăți) pentru pensionări anticipate și voluntare și care se adresează persoanelor peste 60 de ani participante la asigurările de șomaj.

În Canada funcționează două regimuri de bază. Un regim forfetar-universal, care cuprinde toate persoanele de 65 de ani și peste. Acest regim reglementează și plata unor sume suplimentare beneficiarilor de pensie universală dar ale căror venituri sunt sub un anumit nivel. Un alt regim, definit prin pensii calculate în funcție de câștigurile anterioare pentru salariați (cu excepția acelor cu activități neregulate) și lucrătorii pe cont propriu. Menționăm, de asemenea, că în Canada circa jumătate din salariați sunt cuprinși în aranjamente de pensii ocupaționale.

În Australia există trei regimuri de pensii: 1) un regim de stat cu caracter universal prin care se acordă o pensie de bătrânețe forfetară tuturor persoanelor de peste 65 de ani, cu o rezidență de cel puțin 10 ani în țara respectivă; 2) un regim de asigurări sociale obligatorii, complementar sistemului universal de securitate socială (introdus în 1992) și 3) un regim voluntar de asigurări private de pensii, pe care statul îl stimulează prin sistemul de impozite.

Literatura de specialitate relevă că în aproape toate țările cu economie dezvoltată pe lângă regimurile publice generale sau speciale de pensii de asigurări sociale, respectiv de stat (cu pensii forfetare) prin care se garantează persoanelor vârstnice o pensie de bătrânețe, există și regimuri complementare (suplimentare) de asigurări care oferă o pensie suplimentară în momentul în care o persoană iese din viața activă și capătă statut de pensionar. Regimurile complementare (suplimentare) de pensii s-au dezvoltat după anii '50 și au menirea să contribuie la asigurarea unor condiții de viață decentă persoanelor vârstnice, prin stimularea inițiativei și răspunderii persoanelor în acest sens. Regimurile respective de pensii diferă de la o țară la alta și ele pot fi obligatorii sau facultative, respectiv publice sau private. Concludentă în acest sens este situația din țările Uniunii Europene. Astfel în 1993, în Danemarca, Franța, Grecia, Olanda și Regatul Unit existau regimuri complementare de pensii atât obligatorii cât și facultative. Regimuri complementare de pensii există și în celelalte

țări ale Uniunii Europene - Belgia, Germania, Irlanda, Italia, Luxemburg, Portugalia și Spania - dar ele au caracter facultativ¹.

¹ Supplementary pensions in the European Union, European Comission, Social Europe, Supliment 3/1994.

2. 2. Principiul solidarității sociale și finanțarea cheltuielilor pentru pensiile de asigurări sociale. Poziția dominantă a principiului repartiției în raport cu principiul capitalizării. Rolul statului

Regimurile publice de pensii, componenta esențială a asigurărilor sociale, deși diferă de la o țară la alta, au anumite trăsături comune care le-au impus, cel puțin până în prezent, ca principala cale de protecție a persoanelor vârstnice.

În primul rând arătăm că toate sistemele de asigurări sociale publice obligatorii sunt organizate pe baza principiului solidarității sociale. Potrivit acestui principiu finanțarea pensiilor și a altor drepturi de asigurări se face din contribuțiile plătite de persoanele active și de către patroni. Într-o mare măsură, finanțarea pensiilor de asigurări sociale se face și din veniturile generale ale bugetului de stat. În acest caz impozitele plătite de populație îndeplinesc funcția contribuțiilor pentru asigurări sociale.

Modul de finanțare amintit dă expresie principiului solidarității sociale, care, în literatura de specialitate, apare și sub denumirea de principiul repartiției sau al compensării între generații (în limba engleză "pay-as-you-go"). Practic solidaritatea dintre generații constă în faptul că persoanele active finanțează prin cotizații sau impozite pensiile curente ale persoanelor inactive pensionate. Prin acest sistem cotizațiile nu se capitalizează, respectiv nu se acumulează într-un fond special; ca atare pensiile individuale primite de persoanele pensionate nu se plătesc din cotizațiile pe care acestea le-au plătit în perioada activă. Pensia reprezintă însă un drept câștigat prin participarea la asigurările sociale. Așa cum actualele persoane active finanțează pensiile persoanelor inactive, același regim urmează să fie aplicat și în viitor. Când actualele persoane active vor căpăta statut de pensionar, pensiile lor vor fi finanțate din cotizațiile pe care le vor plăti noile generații de lucrători activi.

Regimul pensiilor de stat este, de asemenea, finanțat potrivit principiului repartiției, cu precizarea că în acest caz solidaritatea socială are loc la nivel național, prin taxele și impozitele generale ale statului, în timp ce în regimurile de asigurări sociale solidaritatea se manifestă cu deosebire între persoanele înscrise în fiecare din regimurile respective de pensii.

Finanțarea potrivit principiului capitalizării este caracteristică regimurilor private de pensii, și îndeosebi aranjamentelor individuale de economisire și pensii; numai în această situație contribuțiile sau economiile se acumulează în fonduri distincte și pensiile sunt plătite din veniturile proprii, economisite de-a lungul timpului.

În prezent, în toate țările Uniunii Europene asigurările publice de pensii (de bătrânețe, invaliditate și de urmaș) sunt organizate potrivit principiului repartiției și majoritatea absolută a fondurilor sunt formate din cotizațiile plătite de către salariați și patroni.

Precizăm că în regimurile publice de pensii capitalizarea cotizațiilor - a doua formă de bază de finanțare a pensiilor - are un rol secundar și această situație apare în cazul a trei țări din Uniunea Europeană - Spania, Portugalia și Luxemburg (anexa

nr. 1). În aceste țări, pe lângă fondul curent pentru plata pensiilor, se constituie și un fond de consolidare pentru ansamblul sistemului de securitate socială (Spania și Portugalia) sau un fond de rezervă care trebuie să fie de 1,5 ori mai mare decât suma prestațiilor anuale în sarcina caselor de pensii (Luxemburg).

Statul are, așa cum s-a arătat, un anumit rol în finanțarea regimurilor generale de pensii. Lucrările de specialitate ale Uniunii Europene relevă că în 1994 în 9 din cele 12 țări membre ale Uniunii Europene statul a contribuit la finanțarea pensiilor și anume în: Belgia, Danemarca, Germania, Grecia, Italia, Irlanda, Luxemburg, Spania și Regatul Unit. Se consemnează că numai în Franța, Olanda și Portugalia statul nu contribuie la finanțarea regimurilor generale de pensii (anexa nr. 2).

Dimensiunea și forma de participare a statului la finanțarea pensiilor diferă de la o țară la alta. În afara cazului Danemarcei, unde finanțarea se face în principal prin impozite, în celelalte țări statul completează o parte din fonduri. Astfel, pentru pensia de bătrânețe și de urmaș statul asigură: subvenții de 20% din cheltuielile totale (Belgia și Germania), plata unei părți din cotizații (o treime în Grecia și în Luxemburg); acoperirea deficitului de fonduri (Grecia și Irlanda); finanțarea sumelor minim garantate (Spania); cheltuielile pentru pensiile sociale și diferența până la nivelul minim și o parte din pensiile plătite în cadrul regimului general (Italia) și sumele pentru pensiile necontributive (Regatul Unit).

În cadrul regimurilor publice de asigurări pentru pensii dimensiunea cotizațiilor, a sarcinilor financiare ale populației active depinde de: a) rata de înlocuire a veniturilor salariale prin pensii și b) raportul de susținere, respectiv dintre numărul de salariați și numărul de pensionari, sau într-o exprimare inversă, de raportul de dependență, respectiv dintre numărul de pensionari și numărul de salariați. Astfel, la o rată de înlocuire de 50% și la un raport de susținere concretizat în 3 salariați la 1 pensionar, contribuția procentuală de asigurări sociale în raport cu salariul este de 16,6% (50: 3/1). Mărimea procentuală a contribuțiilor evoluează proporțional cu raportul de susținere. La o creștere a raportului de susținere contribuțiile de asigurări scad iar la o reducere a raportului de susținere cresc contribuțiile de asigurări.

Arătăm totodată că în sistemul de finanțare potrivit principiului repartitiei suma contribuțiilor nu trebuie să depășească cu mult suma prestațiilor; pe lângă plata pensiilor, pe seama contribuțiilor urmează să se asigure și cheltuielile de gestionare a fondurilor precum și o mică rezervă pentru eventualele decorelări în perioada imediat următoare. Prin natura lui sistemul amintit nu necesită acumularea de mari fonduri de la un an la altul, și ca atare nu este confruntat cu riscurile pe care le presupune gestionarea lor eficientă sau cu riscul inflației.

2.3. Formule de calcul a pensiei individuale în regimurile generale de asigurări. Formula franceză și respectiv germană

O altă trăsătură a regimurilor publice de asigurări pentru pensii, strâns legată de prima, constă în faptul că pensiile sunt determinate potrivit unei formule prestabilite ("defined- benefits") și că plata este garantată prin însuși modul lor de finanțare.

Practic, există mai multe formule de calcul a mărimii pensiei în funcție de veniturile anterioare. Într-o formă sau alta, fiecare formulă are în vedere: salariul mediu lunar luat drept bază de calcul a pensiei, o anumită rată de înlocuire a salariilor prin pensii, perioada de cotizare și vârsta legală de pensionare.

În Franța, spre exemplu, în regimul general al asigurărilor sociale, formula de calcul a pensiei de bătrânețe are următoarea structură¹:

$$\text{Pensia lunară} = \text{SMA} \times t \times n/150$$

- SMA reprezintă salariul mediu anual corespunzător celor mai buni zece ani din viața activă (până în 2008 se va ajunge la cei mai buni 25 de ani);

- $n/150$ indică numărul de trimestre pentru care s-au plătit cotizații față de 150 trimestre necesare a fi cotizate (în 2003 va ajunge la 160 de trimestre).

- t reprezintă rata de înlocuire. Mărimea factorului t este de 50% în condițiile în care persoana care solicită pensionare are 60 de ani și a cotizat 150 de trimestre. Rata de 50% se aplică și pentru persoanele de 65 de ani și peste dar care au cotizat mai puține trimestre decât numărul statuat legal. În cazul în care persoana care solicită pensionarea are între 60 și 65 ani și nu a cotizat numărul legal de trimestre, rata de 50% se micșorează cu 5% pe an (1,25% pentru fiecare trimestru lipsă) în raport cu vârsta de 65 de ani. Menționăm că la anumite categorii de salariați rata de 50% se aplică ca atare, indiferent de durata de cotizare și anume pentru: salariați cu incapacitate de muncă de peste 50%, muncitorii care au crescut peste trei copii, vechii combatanți și victimele de război.

În Germania se utilizează o altă formulă de calcul a pensiei în funcție de venituri. Se iau în considerare salariile din întreaga viață activă și pe baza lor se calculează puncte personale de retribuție care intră în formula de calcul a pensiei. Astfel, într-o lucrare de specialitate recent apărută în Germania, axată pe reforma pensiilor, aplicată treptat începând cu anul 1992, formula de calcul a pensiei are următorul conținut²:

$$\text{Pensia lunară} = \text{factorul corespunzător tipului de pensie} \times \text{punctele personale de retribuție} \times \text{valoarea actuală a pensiei}$$

- factorul corespunzător tipului de pensie reprezintă un coeficient a cărui mărime variază între 1 pentru pensia de bătrânețe și 0,1 pentru pensia de urmaș aferentă unui copil orfan; pentru pensia de invaliditate coeficientul este de 0,6667;.

¹ André Labourdette, Les régimes de retraite, PUF, Paris, 1989, p.28; CFDT, Vos droits 1994, p.152; Commission Européenne, MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de l'Union européenne, Situation au 1 juillet 1994 et évolution, p. 174-176.

² Klaus Möcks, Andrea Schmitt, Alles, was man über Renten wissen muss Mit Rentenreformgesetz 1992, Falken 1992, p.77 și 94-95. Trimiterile la această lucrare s-au făcut cu sprijinul doamnei Anca Dachin care a asigurat traducerea în limba română a părților esențiale ale textului.

- punctele personale de retribuție exprimă raportul dintre salariul (venitul) asiguratului și venitul mediu provenit din muncă al tuturor asiguraților. Suma tuturor punctelor se obține, în principiu, din punctele acumulate pentru timpul de plată a cotizației de asigurări, timpul în care nu s-a plătit contribuția sau timpul când aceasta a fost redusă (boală, readaptare, șomaj, creșterea copiilor, învățământ).

Numărul punctelor personale care intră în calculul pensiei este influențat și de un alt coeficient, denumit factor de acces și a cărui mărime este de 1 în cazul pensiei pentru limită de vârstă de 65 de ani. În cazul în care o persoană se pensionează înainte sau după împlinirea vârstei legale de pensionare, factorul de acces are mărimi subunitare și respectiv supraunitare. Astfel, pentru fiecare lună calendaristică nelucrată factorul de acces se reduce cu 0,003 puncte (aplicarea se face începând cu anul 2001) iar peste fiecare lună lucrată după vârsta de 65 de ani factorul de acces crește cu 0,005 puncte;

- valoarea actuală a pensiei reprezintă pensia lunară care se plătește pentru fiecare punct acumulat. Precizăm că nivelul actual al pensiei se stabilește în fiecare an. În 1992 valoarea unui punct era de 41,44 mărci¹.

Prin conținutul lor, formulele amintite de calcul a pensiilor asigură o strânsă legătură între mărimea pensiei individuale și veniturile anterioare ale persoanelor pensionate. Cu deosebire acest lucru apare în Germania, unde se iau în considerare salariile din întreaga viață activă. Formula germană de calcul a pensiei necesită, însă, o evidență cât mai exactă a salariilor pe fiecare persoană asigurată și pe fiecare an din întreaga perioadă activă.

O dată cu evidențierea acestei trăsături a pensiilor de asigurări sociale, subliniem totodată că formulele de calcul ale pensiilor au în vedere și o protecție specială a persoanelor vârstnice, care au avut venituri scăzute în perioada activă. În principal, acest obiectiv se realizează prin faptul că în unele țări pensia individuală, rezultată din formule de calcul, nu poate coborî sub o anumită limită. Asemenea practici există în Franța, Spania și Italia.

În plus, pensia de bătrânețe rezultată din formula generală de calcul poate fi majorată în anumite situații. În Franța, spre exemplu, pensia se majorează în următoarele situații:

- pentru persoanele care au crescut cel puțin trei copii (majorare 10%);
- pentru soțul aflat în sarcina (întreținerea) persoanei pensionate în anumite condiții de vârstă - 65 de ani sau 60 de ani dacă este inapt - și de resurse;
- pentru asistența unei terțe persoane, dacă pensionarul este invalid și beneficia de asistența respectivă înainte de a se pensiona.

În Regatul Unit pensiile de bătrânețe pentru persoanele asigurate au, așa cum s-a arătat, o dublă determinare: persoanele în vârstă (65 de ani bărbații și 60 de ani femeile) primesc, pe de o parte, o pensie forfetară de bază și, pe de altă parte, o pensie a cărei mărime se stabilește în funcție de veniturile anterioare (în prezent 25% din câștigurile aferente celor mai buni 20 de ani). Prin pensia de bază forfetară se

¹ Op. cit. p.82.

asigură un minim de venituri tuturor persoanelor vârstnice, inclusiv pentru acelea care în decursul vieții lor active au avut venituri scăzute. Un rol asemănător îl au și pensiile forfetare din țările care practică sistemul pensiilor de stat cu caracter universal (Danemarca, Olanda, Norvegia, Irlanda, Canada și Noua Zeelandă) cu precizarea că, spre deosebire de Regatul Unit, ele se acordă tuturor cetățenilor sau persoanelor rezidente fără nici o legătură cu activitatea prestată înainte de a căpăta statutul de pensionar.

2.4. Transferul de venituri în cadrul aceleiași generații și între generații

Prin însuși modul lor de funcționare, regimurile publice de asigurări, finanțate potrivit principiului repartiției, au numeroase avantaje, dintre care menționăm: combaterea cu mai multă eficiență a sărăciei și capacitatea de a oferi pensionarilor venituri mai sigure în raport cu alte forme de asigurări. Aportul sistemului la combaterea sărăciei este asigurat prin pensiile minime, care de regulă se referă la persoanele cu salarii mici. Pensiile minime determină un transfer de venit către beneficiarii de astfel de pensii întrucât ele sunt mai mari decât cele care ar fi rezultat din formula generală de calcul. Are loc un transfer de venit între membrii aceleiași generații, respectiv de la cei cu venituri mai mari către cei cu venituri mai mici. Alt avantaj. În regimul public de asigurări pentru pensii contribuțiile de asigurări se reglează în funcție de necesități, inclusiv pentru indexarea pensiilor, cerută de evoluția prețurilor sau a salariilor. Totodată, sistemul ca atare nu presupune, așa cum s-a arătat, o acumulare mare de fonduri care să fie lovite de riscul puseurilor inflaționiste de durată.

Odată cu sublinierea transferului de venituri în cadrul aceleiași generații, arătăm că sistemul de finanțare amintit presupune și un transfer de venituri de la o generație la alta. Bilanțul transferului, respectiv diferența dintre suma pensiilor primite de o persoană în perioada inactivă și contribuțiile pe care le-a plătit în perioada activă, poate fi pozitivă, nulă sau negativă.

Concludente sunt datele din tabelul nr. 1 bazate pe următoarele ipoteze:

- salariul mediu lunar este de 1000 unități monetare;
- rata de înlocuire a salariului prin pensii este de 40%, respectiv 400 unități monetare pe lună;
- raportul de susținere (numărul de salariați contribuabili la un pensionar) evoluează de la 2,5:1 la 2:1 și respectiv la 1,6:1;
- perioada activă de cotizare este de 30 de ani și perioada inactivă de încasare a pensiei este de 15 ani.

Tabelul nr. 1 - Bilanțul transferului de venituri între perioada activă și perioada inactivă a unui salariat

	Variante privind raportul de susținere		
	2,5:1	2:1	1,6:1
1	2	3	4
I. Salariul lunar și rata de înlocuire			
1. Salariul mediu lunar, exprimat în unități monetare (u. m.)	1000	1000	1000
2. Rata de înlocuire a salariului prin pensie (%)	40	40	40
II. Contribuții de asigurări sociale			
1. Contribuția lunară de asigurări sociale în raport cu salariul (%)	16,0	20,0	25,0
2. Contribuția lunară (u. m.)	160	200	250
3. Contribuția anuală (u. m.)	1920	2400	3000
4. Contribuția pe 30 de ani (u. m.)	57600	72000	90000
III. Pensii			
1. Pensia lunară (u. m.)	400	400	400
2. Pensia pe un an (u. m.)	4800	4800	4800
3. Pensia pe 15 ani (u. m.)	72000	72000	72000
IV. Diferența dintre suma pensiilor încasate și suma cotizațiilor plătite			
1. Mărimi absolute (III. 3 - II. 4) (u. m.)	+14400	0,0	-18000
2. Mărimi relative (IV1: 114)	+25	0,0	-20

În varianta în care raportul de susținere este de 2 la 1 suma pensiilor încasate au aceeași mărime cu suma contribuțiilor plătite; practic, în această variantă transferul se manifestă numai sub aspectul fazelor istorice diferite în care au loc plățile și încasările. În cazul în care raportul de susținere este mai mare decât în varianta care asigură echilibrul dintre încasări și plăți, apare un transfer pozitiv de la populația activă la cea inactivă. Potrivit exemplului din tabel, la un raport de susținere de 2,5:1 suma pensiilor este mai mare cu 25% decât suma cotizațiilor. La un raport de susținere mai mic decât cel de echilibru bilanțul transferului de venituri pentru o persoană între perioada activă și perioada inactivă este negativ, respectiv cu 20% pentru cazul prevăzut în tabel.

Deși mărimea concretă a raportului de susținere diferă de la o țară la alta și de la o perioadă la alta, precizăm că orice sistem de asigurări sociale bazat pe principiul repartiției parcurge, de regulă, în evoluția sa istorică trei faze caracteristice date de mărimea raportului de susținere. De aici și cele trei situații tipice posibile ale transferului de venituri intergenerații sau între perioada activă și inactivă a unei persoane asigurate.

În vederea înțelegerii mecanismului transferului, în calculul aferent fiecărei variante s-a luat în considerare aceeași durată de timp pentru perioada activă și respectiv pentru perioada inactivă. Chiar dacă perioadele în care se manifestă raporturile de susținere nu se suprapun cu cele luate în calcul, aceasta nu modifică concluzia potrivit căreia soldul dintre încasările și plățile unei persoane asigurate în sistemul public de pensii să fie pozitiv, nul sau negativ.

Soldul pozitiv al transferului sau volumul mai mare al pensiilor decât cel al cotizațiilor aferente unei persoane asigurate este caracteristic primelor faze de implementare a sistemelor publice de asigurări precum și țărilor în care ponderea persoanelor vârstnice este redusă. La aceasta contribuie mult împrejurarea că la începutul aplicării sistemului, numărul anilor de cotizare al persoanelor vârstnice ieșite la pensie pentru limită de vârstă este mult mai mic decât anii de cotizare al persoanelor mai tinere care vor ieși mai târziu la pensie.

Ulterior, pe măsura maturizării sistemului și a afirmării efectelor procesului de îmbătrânire demografică, ca și a altor situații ca pensionările anticipate sau a existenței unei rate înalte a șomajului, raportul de susținere se deteriorează ca urmare a creșterii mai rapide a numărului de pensionari decât a numărului de salariați; de aici și cerința sporirii cotizațiilor plătite de salariați și patroni pentru a se onora cheltuielile tot mai mari pentru pensii. Firește, un dezechilibru foarte mare dintre suma pensiilor primite și suma cotizațiilor plătite de salariați are tangență cu echitatea în cadrul societății și poate să genereze serioase tensiuni între generațiile de persoane active și cele de pensionari.

2.5. Creșterea cheltuielilor pentru pensii. Rolul îmbătrânirii demografice și al maturizării regimurilor de pensii

În expresie cantitativă, unele din caracteristicile menționate vor căpăta dimensiuni deosebite în viitor. Astfel, în prezent procesul de îmbătrânire demografică parcurge o nouă fază, fapt ce va determina o creștere în continuare a populației vârstnice și deci a numărului și proporției pensionarilor în raport cu populația ocupată, respectiv cu plătitorii de cotizații de asigurări sociale și de impozite. În țările OECD, spre exemplu, proporția populației de 65 de ani și peste a crescut de la 8,5% în 1950 la 13,2% în 1990. Populația de 60 de ani și peste, care în unele țări reprezintă încă vârsta standard de pensionare, este mai mare, respectiv 18,2% în 1990. Potrivit prognozelor, populația vârstnică va ajunge la o proporție maximă în 2050 și anume: 31,2% populația de 60 de ani și peste 21,4% populația de 65 de ani și peste¹. În mod firesc această deplasare în structura de vârstă a populației va determina o creștere a cheltuielilor pentru pensii.

¹ OECD, Reforming public pensions, Paris 1988, p.33 și Averting the old age crisis, A World Bank Policy Research Report, 1994, p.343, 344.

Cheltuielile pentru pensii au atins cote foarte ridicate în PIB iar bugetele de pensii sunt tot mai tensionate. În țările membre OECD proporția cheltuielilor pentru pensii în venitul național a crescut de la 6,5% în 1971 la 10,3% în 1984. Potrivit prognozelor, numai ca efect al îmbătrânirii demografice a populației aceste cheltuieli ar urma să crească la 20,2% în 2040. Cele mai mari proporții în anul respectiv sunt prevăzute pentru Italia (35,7%), Austria (31,7%), Germania (31,1%) și Franța (27,0%)¹.

În realitate, în viitor, creșterea sarcinilor pentru pensii va fi mai mare, ca urmare a faptului că sistemele publice de pensii generalizate în țările dezvoltate după al doilea război mondial vor ajunge la stadiul de maturitate.

În esență procesul de maturizare constă în:

a) creșterea gradului de cuprindere în regimurile de pensii a întregii populații apte de muncă ca urmare a sporirii ratelor de activitate a femeilor și a includerii unor categorii sociale încă necuprinse în asigurările sociale, cum sunt persoanele care desfășoară activitate în propria gospodărie, și

b) îndeplinirea de către toate persoanele cuprinse în asigurările sociale a condițiilor necesare pentru obținerea unei pensii integrale de bătrânețe. Sub acest aspect, ne referim în primul rând la îndeplinirea condiției privind durata maximă de plată a cotizațiilor care îndreptățește o persoană să primească o pensie integrală. În mod firesc, pensia integrală este mai mare decât pensia parțială rezultată dintr-un număr de ani de cotizare mai mic în raport cu cel statuat în acte normative. La îndeplinirea de către un număr crescând de persoane active a duratei maxime de cotizare contribuie mai mulți factori. Ne referim în primul rând la creșterea numărului de ani de la momentul introducerii regimurilor de pensii. În al doilea rând, ne referim la tendința care și-a făcut loc în unele țări dezvoltate ca la stabilirea duratei de cotizare să fie luată în calcul o parte din timpul afectat creșterii copiilor și respectiv învățământului superior sau perioada de șomaj pentru care se primește ajutor.

Potrivit aprecierilor dintr-o lucrare OECD, maturizarea regimurilor publice de pensii va avea un rol însemnat în perioada imediat următoare. Astfel în lucrarea "Re-forming public pensions" se arată: "Data adoptării sau a restructurării majore a schemelor publice de pensii în cele mai multe țări OECD este cuprinsă între anii '50 și până târziu în anii '70. Dacă se adaugă circa 20-40 ani, în unele țări OECD deplina maturitate va ajunge spre sfârșitul secolului"².

Evident, contribuția procesului de îmbătrânire demografică a populației și respectiv cel de maturizare a regimurilor publice de pensii la creșterea în viitor a cheltuielilor pentru pensii va fi diferită de la o țară la alta. Deși evaluările în această privință sunt sporadice ele sunt destul de concludente³. De exemplu, din evaluările pentru Franța rezultă că până în 2025 contribuția celor doi factori în creșterea cheltuielilor este egală, cu precizarea că până în 2005 sistemul de maturizare are o pondere mai mare

¹ OECD, op.cit.p.35 și p.139.

² OECD, op.cit.p.39.

³ OECD, op.cit.p.39-40

deoarece populația este relativ stabilă; ulterior rolul factorului demografic ar fi decisiv în sporirea sarcinilor pentru pensii.

Evaluările pentru Japonia arată că din sporul total de cheltuieli pentru pensii în perioada 1986 - 2050, mai puțin de jumătate se va datora îmbătrânirii populației și mai mult de jumătate procesului de maturizare.

Corespunzător acestor tendințe, care s-au manifestat și se manifestă tot mai puternic în țările dezvoltate cu vechi sisteme de asigurări sociale publice, au sporit contribuțiile de asigurări și s-a accentuat transferul de venituri dintre generații.

În 1994 cota procentuală a cotizațiilor pentru pensii în raport cu salariile a fost de 14,75% în Franța; 19,2% în Germania; 24,0% în Luxemburg și 27,27% în Italia. În Grecia se prevede ca în cazul persoanelor asigurate după 1. 01. 1993, cota respectivă să fie de 30% (anexa nr. 3). Dacă la aceste cote se adaugă cele pentru asigurările de boală și maternitate cotizațiile au atins niveluri de-a dreptul alarmante. Astfel, în 1994 pentru riscurile menționate cotizațiile erau de 32,46% în Germania, 34,35% în Franța și de 43,33% în Italia (anexa nr. 4).

Sporirea contribuțiilor de asigurări și transferul de venituri intergenerații au anumite limite a căror depășire ar afecta serios costurile salariale, utilizarea forței de muncă, competitivitatea produselor și relațiile dintre generații. De aici preocuparea sporită din ultimul timp a țărilor occidentale pentru reformarea sistemelor publice de pensii în vigoare.

3. MERSUL REFORMEI REGIMURILOR GENERALE DE PENSII DE ASIGURĂRI SOCIALE ÎN UNELE ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE

3.1. Obiective și principalele direcții de acțiune

În lucrările de specialitate ale Comisiei Uniunii Europene problema reformei sistemelor publice de pensii ocupă un loc esențial. Astfel în lucrarea MISSOC "La protection sociale dans les Etats membres de la communaut," din 1992 se arată: "Îmbătrânirea ("le grisonnement") populației europene, cauzată de ratele de natalitate care rămân scăzute și o speranță de viață mereu mai mare, antrenează în mod inexorabil o creștere a numărului de pensionari în raport cu numărul de cotizanți. Aceasta nu ar fi în sine o amenințare foarte gravă pentru sistemele de pensii dacă ele însele n-ar ajunge la "maturizare", respectiv la un stadiu când cea mai mare parte a pensionarilor primesc o pensie integrală și indexată în funcție de salariile actuale. O populație activă din ce în ce mai puțin numeroasă trebuie deci nu numai să întrețină un număr crescând de persoane în vârstă; dar ea trebuie în egală măsură să se angajeze să o facă la un nivel mai înalt decât oricând. A venit timpul când sistemele de pensii puse în aplicare după al doilea război mondial, și a căror extindere s-a derulat până în anii '70, trebuie să onoreze toate promisiunile lor". Mai departe, în aceeași lucrare, se precizează: "În decursul acestor ultimi ani, fiecare din "vechile" state membre a reexaminat viitorul regimurilor lor de pensii. În anumite cazuri, a trebuit să se pună sub semnul întrebării schimbările din anii '70 și începutul anilor '80 când anumite țări au redus vârsta de pensionare și au încurajat pensionarea anticipată în scopul de a descongiona piața muncii. În prezent, piața muncii este din nou supraîncărcată, dar cu generația boom-ului de nașteri din 1946 care se apropie de 50 de ani, o pensionare anticipată ar fi o opțiune foarte costisitoare"¹.

Unele țări cum sunt Franța, Germania, Italia, Regatul Unit și Grecia au procedat deja la reformarea sistemelor publice de pensii iar altele sunt în curs de evaluare a propriilor experiențe în domeniul respectiv și de reformare a unor reglementări. Menționăm, de asemenea, că reformele sunt în curs de derulare și perfecționare chiar și în țările în care s-au luat măsuri de o anvergură mai mare.

Obiectivul major în toate țările este reducerea costului sistemelor de pensii și echilibrarea cheltuielilor și a veniturilor bugetelor de asigurări sociale. Analiza reformelor relevă totodată că și măsurile luate sau preconizate sunt relativ asemănătoare și converg spre obiectivul amintit.

¹ MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de la communauté, 1992, p.11.

3.2. Frânarea creșterii numărului de pensionari. Creșterea vârstei legale pentru pensionare. Limitarea pensionărilor anticipate

În primul rând, se urmărește să se limiteze deteriorarea în continuare a raportului de dependență prin frânarea creșterii numărului de pensionari, cu efecte benefice în planul cotizațiilor și a cheltuielilor.

În acest cadru s-au luat măsuri privind: creșterea vârstei legale pentru pensionare; un tratament egal pentru bărbați și femei și alinierea vârstei de pensionare a femeilor la nivelul prevăzut pentru bărbați. Orientarea amintită își are justificarea în creșterea sensibilă a speranței de viață la naștere a populației și respectiv la vârsta de 65 de ani, ca și de faptul că femeile au o durată de viață mai mare decât bărbații. În perioada 1960-1991 în țările Uniunii Europene speranța de viață la naștere a crescut pentru bărbați de la 67,3 ani la 72,9 ani, iar pentru femei de la 72,7 ani la 79,5 ani. Totodată, într-o comparație extinsă, datele relevă că în 1992 speranța de viață la vârsta de 65 de ani a variat pentru bărbați între 13,5 ani în Irlanda și 16,3 ani în Japonia, iar pentru femei între 17,1 ani în Irlanda și 20,3 ani în Japonia (anexa nr. 5).

Majoritatea țărilor optează pentru prelungirea vârstei de pensionare a populației de ambele sexe la 65 de ani și atingerea acestui obiectiv în decursul a 10-15 ani fără să afecteze brusc persoanele care ajung în perioada imediat următoare la vârsta de pensionare prevăzută în reglementările anterioare (anexa nr. 6).

Menționăm, de asemenea, că s-au luat măsuri pentru prelungirea perioadei minime de cotizare care generează dreptul la pensie precum și a perioadei maxime de cotizare care, alături de vârsta standard de pensionare a persoanelor, este una din condițiile de eligibilitate a unei persoane pentru o pensie integrală. În această privință în unele țări ca Franța, Italia și Portugalia s-a statuat ca în viitor perioada maximă de cotizare să ajungă la 40 de ani.

Limitarea pensionărilor anticipate. Fără să fie exclusă complet, pensionarea anticipată este frânată prin reducerea însemnată a mărimii pensiei în cazul în care o persoană optează pentru ieșirea mai devreme din viața activă și respectiv prin creșterea mărimii pensiei în cazul unei opțiuni pentru a se lucra peste vârsta standard de pensionare. În același sens se acționează și prin reglementări mai restrictive privind posibilitatea de a cumula pensia cu salariul (anexa nr. 7).

3.3. Elemente mai riguroase de calcul a pensiei. Modificarea bazei de calcul a salariilor în funcție de care se determină mărimea pensiei. Considerarea rolului ratei de înlocuire pentru asigurarea unui nivel de trai decent

Reformele regimurilor publice de pensii au în vedere utilizarea unor elemente mai riguroase de calcul a mărimii pensiilor în raport cu salariile. În ultimă instanță această orientare afectează rata de înlocuire prin pensie a salariului din ultimul an de activitate.

Potrivit orientării amintite se modifică baza de calcul a salariilor în funcție de care se determină mărimea pensiilor. Se tinde să fie luate în considerare salariile din întreaga viață activă în loc de salariile din ultimii 5-10 ani, așa cum se procedează de regulă în prezent. În Germania deja se iau în considerare salariile din întreaga viață activă, Italia a adoptat recent o măsură asemănătoare, iar în Franța mărimea pensiei se va baza pe veniturile din cei mai buni 25 ani în loc de cei mai buni 10 ani.

Prelungirea la un număr mai mare de ani a perioadei de luare în considerare a salariilor pentru calculul pensiilor are un dublu efect: a) se micșorează mărimea relativă a pensiei, întrucât salariul mediu pe întreaga perioadă este mai mic decât cel din ultimii 5 sau 10 ani și b) se asigură o mai bună legătură între volumul și calitatea muncii prestate de-a lungul întregii vieți active și pensia de bătrânețe. În acest fel se evită și posibilitatea unor manipulări ale salariilor în ultimii ani de activitate în vederea obținerii pe nedrept a unor pensii mai mari.

Un alt element de calcul a mărimii pensiei îl reprezintă rata de înlocuire, respectiv mărimea proporțională a pensiei în raport cu salariul.

Sigur, dimensiunea ratei de înlocuire este o problemă cardinală și ea trebuie tratată în viziunea de a se asigura persoanelor vârstnice un venit care să le permită un nivel de trai decent. Referitor la această cerință, Consiliul Uniunii Europene prin Recomandarea asupra convergenței obiectivelor și politicilor de protecție socială (1992) consideră necesar "ca țările Uniunii Europene să adopte mecanisme care să permită foștilor muncitori care au ieșit la pensie să beneficieze de o înlocuire rezonabilă a venitului de-a lungul întregii perioade de pensionare (sub. ns.) prin luarea în considerare, acolo unde este necesar, a unor scheme de pensii de bază și suplimentare, menționând, în același timp, un echilibru între interesele persoanelor ocupate și ale celor care s-au pensionat"¹

În acest cadru arătăm că în Franța rata de înlocuire dezirabilă a salariului brut din ultimul an de activitate prin pensia de bază și cea complementară este de 75%. Această rată a fost negociată de sindicate și patroni și se referă la în muncă de 37,5 ani și peste. În Germania se are în vedere ca prin pensia de asigurări sociale să se garanteze o rată de înlocuire de 70% din ultimele venituri nete pentru o carieră de 45 de ani. Precizăm că această rată este legiferată prin "Codul social" și că nivelul său efectiv, în 1991, în cazul persoanelor cu o vechime în muncă de 45 de ani, a fost de 68,3% în Germania de Vest și de 68,8% în Germania de Est²

În mod nemijlocit, în cadrul reformelor problema ratei de înlocuire s-a pus în Regatul Unit. Potrivit tradiției în această țară pensia publică de bătrânețe are, cum s-a arătat, două componente: 1) o pensie de bază forfetară, asemănătoare pentru toți pensionarii și 2) o pensie dependentă de mărimea salariului. Reforma sistemului de pensii introdusă în 1986 prevede ca mărimea maximă a celei de a doua componente

¹ MISSOC, op.cit., p.285.

² Supplementary pensions in the European Union, Social Europe, Supplement 3/1994, p.15 și 20.

a pensiei de bătrânețe să se reducă de la 25% din venitul luat în calcul, cât este în prezent, la 20% între anii 2000-2010.

Reformele regimurilor de pensii, introduse în ultimul timp în țările dezvoltate, conduc în general la o reducere a ratelor de înlocuire, respectiv a mărimii pensiilor în raport cu salariul din ultimul an de activitate. În Franța, spre exemplu, potrivit unui studiu efectuat de Casa națională de asigurări pentru bătrânețe, în 1994, primul an de aplicare a reformei regimului general de pensii, proporția pensiilor era de 70% din ultimul salariu brut. Studiul arată că până în 2015 rata de înlocuire se va micșora cu circa 7 puncte procentuale pentru bărbați, iar pentru femei, ca urmare a evoluției actuale a activității lor, rata respectivă va cunoaște o ușoară creștere de 1-3 puncte procentuale. Alt exemplu: în Italia, se apreciază că, în urma reformei pensiilor din 1995, rata de înlocuire față de ultimul salariu se va reduce de la aproximativ 80% la 60-70%.

Modul de indexare a pensiilor poate, de asemenea, să influențeze raportul dintre nivelul acestora și mărimea salariilor. La o indexare a pensiilor în funcție de evoluția salariilor (acestea incluzând și o parte din sporul de productivitate) rata de înlocuire se menține la același nivel, cu precizarea că de sporul de productivitate vor beneficia și pensionarii. Condițiile de viață ale pensionarilor ar evolua astfel în mod asemănător cu ale majorității populației. În schimb la o indexare a pensiilor în funcție de evoluția prețurilor de consum, chiar în condițiile în care indexarea se face în proporție de 1 la 1, raportul dintre pensii și veniturile din muncă ale populației active se vor deteriora, se va micșora rata de înlocuire și ca atare se vor adânci decalajele dintre condițiile de viață ale pensionarilor și populația activă salariată.

În prezent indexarea pensiilor în țările Uniunii Europene se face potrivit următoarelor criterii: a) evoluția prețurilor de consum în Italia, Portugalia, Spania și Regatul Unit; b) evoluția salariilor în Danemarca și Olanda; c) evoluția prețurilor și a salariilor în Luxemburg; d) evoluția prețurilor și a bunăstării generale în Belgia; e) alte criterii și situații în Germania, Franța, Grecia și Irlanda (anexa nr. 8). Modul de indexare a pensiilor rămâne o problemă deschisă; de regulă, ea se rezolvă în funcție de conjunctura economico - socială.

3.4. Reducerea cotizațiilor de asigurări sociale plătite de patroni

În contextul condițiilor actuale și previzibile de funcționare a regimurilor de pensii, s-a conturat o tendință de reducere a cotizațiilor plătite de patroni și respectiv o tendință de a se apela la noi surse de venituri pentru acoperirea costurilor cu pensiile și alte prestații de asigurări sociale.

În prezent cotizațiile sociale au atins un nivel destul de ridicat și cea mai mare parte sunt plătite de patroni. Pentru toate tipurile de asigurări obligatorii, inclusiv pentru șomaj și alocații familiale, proporția cotizațiilor față de salarii a fost, în 1994, de 46,25% în Franța și 54,24% în Italia. În Germania, unde alocațiile familiale sunt finanțate de la buget, cota este mai redusă, respectiv 38,96%. În Spania cota a fost de 29,3% iar în Portugalia 35%. Datele relevă, de asemenea, că din totalul cotizațiilor

patronii plătesc 66,0% în Franța, 82,2% în Italia, 83,2% în Spania și 68,6% în Portugalia. Numai în Germania cotizațiile sunt suportate în proporții egale de către salariați și patroni.

Cotizațiile de asigurări sociale reprezintă, în esență, o taxă asupra muncii; ele măresc costurile de producție și respectiv diminuează competitivitatea produselor pe piața internă și internațională. Această împrejurare este de natură să nu stimuleze întreprinderile să creeze noi locuri de muncă și să angajeze forța de muncă disponibilă; dimpotrivă, cotizațiile mari incită agenții economici să procedeze la licențierea lucrătorilor. Totodată, unii agenți economici sunt tentați să practice evaziunea fiscală, să nu plătească cotizațiile de asigurări, fapt ce se va repercuta negativ în bugetul asigurărilor sociale. Cotele ridicate de cotizații și suportarea lor, în principal, de către patroni stimulează, de asemenea, dezvoltarea economiei paralele și transferarea unei părți a forței de muncă în acest sector de activitate, unde productivitatea este relativ mai scăzută. Dacă pentru economia națională aceasta conduce la o pierdere de producție, pentru patroni economia paralelă înseamnă un plus de profit, întrucât ei se sustrag de la plata impozitelor și taxelor, inclusiv a cotizațiilor de asigurări sociale. În același timp și unii lucrători mai puțin conștienți de rolul asigurărilor sociale obligatorii sunt interesați să lucreze în economia paralelă pentru a-și mări venitul disponibil ca urmare a faptului că nu plătesc cotizații.

Soluționarea acestor probleme, în condițiile menținerii regimului public de asigurări, a condus la ideea limitării creșterii cotizațiilor, și chiar la reducerea cotelor pentru patroni precum și la identificarea altor surse de venituri pentru finanțarea prestațiilor de asigurări sociale. În acest sens, în lucrarea privind protecția socială în țările Uniunii Europene, elaborată pentru anul 1994, se arată: "Faptul că, cel puțin în contextul economic actual, deficitele securității sociale nu pot să fie acoperite prin creșterea surselor de venituri tradiționale, cotizațiile, și că alte surse de venituri trebuie să fie găsite, ușurând în același timp sarcina de cotizații pentru întreprinderi, a devenit înțelepciune populară și a fost confirmată în Cartea Albă asupra ocupării forței de muncă în Uniunea Europeană."¹

Țările Uniunii Europene oferă numeroase exemple de reducere a cotizațiilor pentru patroni și respectiv de noi surse de venituri, pe lângă cele clasice pentru finanțarea asigurărilor sociale. Procesul este, însă, la început și trebuie privit ca o tendință pe ansamblul sistemului de asigurări sociale. În acest context precizăm că în majoritatea țărilor Uniunii Europene nu există o cotă generală (globală) de contribuții pentru toate domeniile sau riscurile asigurate; dimpotrivă, fiecărui domeniu îi corespunde de regulă o anumită cotă de contribuții. Cote globale de asigurări există numai în Regatul Unit, Irlanda, Spania și Portugalia, iar Belgia intenționează să unifice cotele pe domenii într-o cotă globală.

Reducerea sau scutirea de cotizații de asigurări pentru patroni sunt condiționate în mare măsură de angajarea în activitatea socială a anumitor segmente din disponibilul de forță de muncă.

¹ Commission Européenne, MISSOC, op. cit. 1994, p.17.

Astfel, în Franța se stimulează ocuparea persoanelor cu salarii scăzute prin scutirea patronilor de a plăti 5 ani cotizații pentru alocațiile familiale.

În Belgia s-au scăzut cotizațiile pentru persoanele cu salarii mici, pentru tineri și persoanele care au avut statut de șomer, precum și pentru persoanele care lucrează cu timp parțial. De asemenea, întreprinderile particulare belgiene expuse concurenței internaționale beneficiază de o reducere sensibilă de cotizații.

Irlanda a redus cotizațiile asupra salariilor mici și a extins scutirea de cotizații asupra salariaților proveniți din rândul șomerilor.

În Italia, începând cu anul 1994, s-au redus, în mod selectiv, cotizațiile patronilor pentru salariații tineri, lucrătorii handicapați și persoanele nou angajate provenite din rândurile șomerilor de lungă durată. În mod asemănător, s-a procedat cu cotizațiile lucrătorilor cu timp de muncă parțial și angajarea de personal suplimentar în regiunile cu șomaj ridicat (în Sud) sau în noile întreprinderi. De asemenea, în ultimul timp se au în vedere și stimulente fiscale pentru agenții economici care angajează personal suplimentar și handicapați sau șomerii de lungă durată care înființează propriile lor întreprinderi.

În Spania, pe baza unei legi a muncii din 1994, se prevăd reduceri de cotizații pentru patronii care angajează handicapați și persoane în vârstă înregistrate ca șomeri. Reduceri suplimentare se acordă pentru angajarea cu contract de lungă durată. În întreprinderile mici reducerile de cotizații se practică pentru toate categoriile de lucrători proveniți din rândul șomerilor. Reduceri suplimentare de cotizații se practică pentru persoanele care au intrat prima dată în piața muncii.

În Regatul Unit s-a procedat la reducerea cotizațiilor de asigurări pentru persoanele cu salarii scăzute. Subliniem, totodată, că în această țară nu se prevăd cotizații pentru salariile care se află sub o anumită limită. În 1994, limita respectivă era de 57 lire pe săptămână.

Reducerea cotizațiilor, ca mijloc de ușurare a costurilor salariale se practică, așadar, de un mare număr de țări. Există însă și țări care, în ultimul timp, au sporit cotizațiile. În Germania, spre exemplu, cotizațiile pentru pensii au crescut de la 17,7% în 1992 la 19,2% în 1994 iar pentru șomaj de la 4,3% în 1990 la 6,5% în 1994 (în vechile landuri). Observăm, de asemenea, că în această țară s-a instituționalizat un nou tip de asigurare obligatorie, respectiv pentru îngrijirea persoanelor vârstnice dependente. Această formă de asigurare este apreciată ca o inovație istorică în domeniul amintit și se prevede ca primele prestații, în bani sau sub formă de servicii, să fie acordate începând cu luna aprilie 1995 pentru îngrijirile la domiciliu și din 1997 pentru îngrijirile în instituții speciale.

Un caz particular îl reprezintă Danemarca unde finanțarea protecției sociale se face prin impozite. În această țară, cu un sistem de finanțare complet diferit de cel din țările Uniunii Europene, s-a introdus începând cu anul 1994 și o cotizație, a cărei mărime se ridică la 5% din salariul și veniturile salariaților și ale lucrătorilor independenți. Cotizațiile vor crește până în 1998 și din 1987 o parte este plătită de patroni.

3.5. Noi surse de venituri pentru bugetele de asigurări sociale

Concomitent cu tendința de reducere a cotizațiilor patronale au sporit preocupările și pentru statuarea unor noi surse de finanțare a asigurărilor sociale. În acest scop, în Franța, spre exemplu, s-au introdus două taxe cu regim special respectiv, taxa asupra băuturilor alcoolice și contribuția socială generalizată (CSG). Acest impozit a fost introdus în 1991 și se percepe asupra tuturor formelor de venituri personale (2,4% în iulie 1993 față de 1,1% în anii anteriori).

O parte din sumele corespunzătoare CSG sunt destinate "fondului de solidaritate pentru bătrânețe", menit să finanțeze prestațiile de bătrânețe cu caracter necontributiv care țin de solidaritatea națională. Practic prin instituirea fondului amintit se are în vedere, în cadrul reformei pensiilor, să se separe componenta asigurare de elementele de solidaritate (elementele cu caracter redistributiv) și se întăresc legăturile dintre mărimea pensiilor și salarii.

Belgia urmărește, de asemenea, separarea elementelor de solidaritate de componenta de asigurare; pe termen lung se are în vedere să se întărească legătura dintre ocupare și indemnizațiile de securitate socială care înlocuiesc vechile venituri. În acest sens, au fost introduse două noi cotizații. Una, denumită cotizație specială de securitate socială este asemănătoare cu cea din Franța, și se percepe în sume forfetare, progresive, în funcție de veniturile fiecărei gospodării. A doua, denumită cotizație progresivă de solidaritate (de la 0,5% la 2%) se percepe asupra pensiilor care sunt superioare unui anumit plafon.

Grecia, prin legea asupra reformei securității sociale din 1992, a schimbat radical sistemul de finanțare în cazul persoanelor asigurate pentru prima dată după 1 ianuarie 1993. În acest cadru, pe lângă creșterea considerabilă a cotizațiilor, s-a instituționalizat principiul finanțării tripartite; pe lângă patroni și persoanele asigurate, statul plătește de acum o parte însemnată din cotizații, respectiv 1/3. Statul grec participă și la finanțarea asigurărilor sociale aferente lucrătorilor independenți ca și a asigurărilor auxiliare. În acest cadru, observăm, de asemenea, că Luxemburgul practică de mai mult timp principiul tripartit în finanțarea asigurărilor pentru pensii (1/3 din cotizații).

Noi surse de finanțare a asigurărilor sociale, inclusiv a pensiilor, s-au introdus și în Danemarca, unde finanțarea se face prin impozite. Soluția a constat însă, spre deosebire de tendința care s-a conturat în alte țări ale Uniunii Europene, în introducerea unei cotizații plătite de salariați și de patroni. Pe seama acestei cotizații se creează trei fonduri aferente pieței muncii și anume: 1) fondul prestațiilor bănești care finanțează politica pasivă în domeniul ocupării forței de muncă, între care plata pensiilor anticipate; 2) fondul de finanțare a politicii active de ocupare și 3) fondul pentru indemnizațiile de boală, maternitate etc.

3.6. Extinderea asigurărilor private de pensii

O altă direcție de acțiune pentru adaptarea regimurilor de pensii la noile condiții demoeconomice constă în extinderea asigurărilor private de pensii. Se are în vedere

atât extinderea regimurilor private de pensii sponsorizate de patroni, cunoscute în mod curent sub denumirea de "planuri ocupaționale (sau profesionale) de pensii" cât și a conturilor personale de economii și pensii constituite în cadrul băncilor, societăților de asigurare sau al altor instituții financiare.

Direcția de acțiune menționată se încadrează într-o orientare mai generală de privatizare și a altor segmente ale asigurărilor sociale. Termenul "privatizare" are o conotație mai largă; în acest context el se limitează cu prioritate la promovarea sistemelor private de asigurări, cu deosebire pentru îngrijirile medicale și pensiile de retragere. Subliniem însă că această orientare nu este o alternativă pentru regimurile publice de pensii și asigurări; dimpotrivă regimurile publice finanțate potrivit principiului repartiției vor fi în viitor principalul pilon al protecției sociale a populației, inclusiv a persoanelor vârstnice. Extinderea asigurărilor private de pensii are menirea să asigure un echilibru mai bun între regimurile publice și private de asigurări, o mai mare eficiență economică și socială a acestor instituții în societatea contemporană.

Prin natura lor asigurările private de pensii au caracter facultativ. Unele planuri ocupaționale de pensii rezultă însă din acte normative de stat sau din înțelegerile care intervin între patroni și sindicate (Danemarca și Olanda); în aceste țări multe planuri au caracter obligatoriu, sunt stabilite la nivelul industriei, au o largă extindere și sunt finanțate potrivit principiului capitalizării. În Elveția și Australia asigurările private de pensii sunt, de asemenea, obligatorii. Subliniem încă o dată că planurile ocupaționale de pensii funcționează concomitent cu regimurile publice de pensii. În Chile, obligatorii sunt și planurile individuale de pensii, dar în această țară ele au înlocuit pensiile publice.

Corespunzător acestor situații, în țările dezvoltate planurile ocupaționale de pensii au înregistrat o dezvoltare inegală. În anii 1980, spre exemplu, proporția forței de muncă cuprinsă în planurile ocupaționale de pensii a fost de 55% în SUA, 38% în Japonia, 92% în Elveția, 82% în Olanda, 55-60% în Regatul Unit, 50% în Irlanda, 65% în Germania, 5% în Belgia și Italia și 3% în Spania¹.

Deși inegal extinse, planurile ocupaționale de pensii au cunoscut în ultimul timp o dezvoltare însemnată. Semnificative în acest sens sunt datele care relevă creșterea activelor de care dispun fondurile respective de pensii.

Tabelul nr. 2 - Activele fondurilor de pensii (inclusiv activele gestionate prin societățile de asigurări) față de Produsul Intern Brut

	1970	1991
Australia	...	39
Canada	14,2	35

-% -

¹ Averting the Old Age Crisis, A World Bank Policy Research Report, Oxford University Press, 1994, p.170.

Danemarca	18,8	60
Elveția	38,0	70
Germania	2,6	4
Japonia	0,0	8
Olanda	29,0	76
Regatul Unit	20,7	73
Statele Unite	29,3	66

Sursa: *Averting the Old Age Crisis*, p. 174

Faptul că în unele țări ca Danemarca, Elveția, Olanda, Regatul Unit și SUA fondurile private de pensii dețin active între 60% și 76% din Produsul Intern Brut arată că ele s-au dovedit a fi un mijloc important de economisire și de formare de capital, capabile să participe la finanțarea unor importante acțiuni cu caracter economic și social. Finanțate în principal, prin capitalizarea cotizațiilor acumulate și a veniturilor provenite din plasarea lor în valori mobiliare sau imobiliare, dezvoltarea în țările occidentale a planurilor ocupaționale de pensii este favorizată de existența instituțiilor economiei de piață și îndeosebi a bursei de valori mobiliare. Cu toate acestea și în țările cu economie de piață matură, planurile ocupaționale precum și planurile individuale de pensii se confruntă cu numeroase probleme generate, în primul rând, de modul în care sunt gestionate fondurile respective, ca și de procesul inflaționist. Prin reglementări adecvate, adoptate de organele de stat, riscurile amintite pot fi însă în bună măsură stăpânite astfel că asigurările private de pensii au șansa să cunoască o nouă dezvoltare. Așa cum arată experiența, evoluția în viitor a asigurărilor private de pensii este condiționată și de aplicarea unor măsuri stimulative pentru întreprinderile și muncitorii implicați în astfel de asigurări. În SUA, spre exemplu, în anumite limite, contribuțiile plătite pentru fondurile private de pensii sunt deduse din veniturile impozabile. În mod asemănător se procedează și cu veniturile fondurilor constituite în cadrul planurilor de pensii private (trust fund earnings).

Preocupări pentru extinderea asigurărilor private de pensii există atât în țările în care ele au o pondere mai mare cât și în țările în care poziția lor este marginală. Italia, spre exemplu, a adoptat recent o lege pentru implementarea unei noi structuri reglementate a regimurilor de pensii din întreprinderi, care așa cum s-a arătat, sunt foarte puțin dezvoltate. Din dezbaterile purtate pe tema amintită, rezultă că sistemul privat de pensii ar putea să devină al doilea pilon al sistemului de securitate socială, în condițiile în care el va fi puternic stimulat prin măsuri de ordin financiar.

Regatul Unit are o experiență mai îndelungată în practicarea planurilor ocupaționale de pensii. În lucrarea "Britain 1994" se arată că regimul amintit cuprinde circa jumătate din forța de muncă, respectiv 11 milioane de membri și că 67% din ultimele generații de pensionari au o pensie ocupațională a cărei mărime este superioară pensiei de bază de stat. Marea extindere a pensiilor ocupaționale în Regatul Unit este și urmare a faptului că, prin sistemul "contract out", patronii, cu consimțământul salariaților, pot opta ca a doua componentă a pensiei de bătrânețe, re-

spectiv pensia dependentă de venituri să fie scoasă din regimul de stat și trecută în regimul de pensii ocupaționale.

Extinderea regimului de pensii ocupaționale a fost și este, totodată, stimulat printr-o serie de măsuri care asigură reducerea cotizațiilor de asigurări sociale, transferul drepturilor de pensie la altă întreprindere, în cazul schimbării locurilor de muncă, sau protecția drepturilor de pensie împotriva inflației (până la un maxim de 5%) în cazul în care nu se dorește transferul amintit.

Observăm, de asemenea, că în Regatul Unit chiar și salariații au posibilitatea să opteze, ca alternativă, la pensia publică dependentă de venit sau la pensia ocupațională, pentru conturi personale de pensii constituite în bănci, societăți de investiții, societăți de asigurare sau alte instituții financiare. Lucrarea menționată arată că 5 milioane de oameni au optat pentru această formă de pensionare¹.

Irlanda manifestă preocupări pentru consolidarea sistemului de pensii ocupaționale. Raportul "Dezvoltarea sistemului național de pensii" cuprinde recomandări în domeniul respectiv pentru o perioadă care se extinde până în anul 2045. Astfel, într-una din recomandări se arată că toate pensiile de securitate socială trebuie să fie forfetare și că pensiile în funcție de venituri trebuie să fie acordate, ca și în prezent, facultativ prin intermediul sistemelor de pensii ocupaționale.

3.7. Particularități ale reformelor pe țări²

1. Franța. Pe baza discuțiilor suscitade de Cartea Albă asupra pensiilor din 1991, un decret din iulie 1993 prelungeste treptat durata minimă de cotizare necesară obținerii unei pensii integrale de la 37,5 ani la 40 de ani. Perioada de tranziție pentru aplicarea deplină a reformei va dura 10 ani, respectiv până în 2004, prin adăugarea în fiecare an, începând cu 1994, a câte unui trimestru de cotizare.

Prin reglementarea amintită se mărește practic vârsta de pensionare și exprimă o altă optică decât cea de acum zece ani când Franța a redus la 60 de ani vârsta minimă pentru obținerea unei pensii integrale. Măsura luată la vremea respectivă se încadra în orientarea generală din Uniunea Europeană de reducere a vârstei standard de pensionare și de largire a posibilităților de pensionare anticipată. Orientarea se sprijinea pe un suport umanitar și avea în vedere ieșirea salariaților vârstnici din piața muncii care era foarte tensionată. Decizia actuală a Franței, dar într-o direcție opusă, semnalează apariția unui al doilea val de reforme în materie, respectiv o vârstă de pensionare mai ridicată.

¹ Britain 1994, An official handbook, London 1993, p.393, 394.

² Datele și informațiile sunt cuprinse îndeosebi în lucrarea Comisiei Uniunii Europene "La protection sociale dans les Etats membres de l'Union européenne", pentru anii 1992, 1993 și 1994. S-au mai utilizat, de asemenea, date și informații din publicații mai recente (revista "L'Express" și ziarul "Le Monde").

În cadrul schimbărilor introduse prin decretul din 1993 menționăm modificarea perioadei de referință de calcul a pensiilor. De acum pensia se bazează pe veniturile din cei mai buni 25 de ani de viață activă în loc de 10 ani.

În prezent guvernul Franței a inițiat reforma regimurilor speciale de pensii aferente agenților și funcționarilor de stat care numără 5 milioane cotizanți și 3 milioane de pensionari. Sunt avute în vedere îndeosebi regimurile privind funcționarii de stat; agenții (funcționarii) colectivităților locale și ai spitalelor; lucrătorii de la regie căi ferate și respectiv din întreprinderile publice pentru electricitate și gaz, de la Banca Franței precum și alte regimuri speciale. Cerința reformei este obiectivă și se urmărește înlăturarea inechităților pe care le conțin regimurile respective în raport cu regimul general. Ne referim îndeosebi la: vârsta standard de pensionare, durata de cotizare, perioada de referință a salariilor luate în considerare la calculul pensiei și a modului de finanțare. În regimurile speciale vârsta de pensionare poate scădea, în anumite cazuri, până la 50 de ani, statul acoperă deficitul de cotizații iar pensia se calculează pe baza salariilor din ultimele șase luni de activitate. Reforma este cu atât mai necesară, cu cât raportul dintre numărul persoanelor cotizante și numărul de pensionari va cunoaște o deteriorare considerabilă în viitor. Din lucrarea "Perspective pe termen lung ale pensiilor" elaborată în 1995 de Comisariatul General al Planului, rezultă că în perioada următoare raportul dintre persoanele cotizante și persoanele pensionate va evolua astfel în principalele regimuri speciale: regimul funcționarilor de stat - 2,53:1 în 1995 și 1,4:1 în 2015; regimul agenților (funcționarilor) colectivităților locale 3,1:1 în 1995 și 1,2:1 în 2015. De aici lipsa de cotizații, de fonduri pentru onorarea drepturilor de pensii și acuitatea înlăturării reformelor inițiate de guvern.

2. Italia. Prin legea adoptată în august 1995 s-a înlăturat o reformă radicală a tuturor regimurilor de pensii publice, aferente atât salariaților din sectorul de stat cât și din cel particular. Devenită actuală de peste 15 ani, ca urmare a unui mare deficit de cotizații, deficit generat de prevederi foarte avantajoase de pensionare, precum și a unor marcante inechități între regimuri (unii funcționari de stat se puteau pensiona la vârsta de 35 de ani și cu numai 15 ani de cotizare), legea amintită asigură: o armonizare a diferitelor regimuri de pensii, o prelungire a vârstei legale de pensionare și a perioadei de cotizare și o redefinire a criteriilor de calcul a pensiilor. Astfel:

- vârsta standard de pensionare va crește la 65 de ani pentru bărbați și 60 de ani pentru femei în anul 2000 față de 60 de ani și respectiv 55 de ani în 1995;
- perioada de cotizare se prelungește de la 35 ani la 40 pentru toate categoriile de asigurați; prelungirea se face treptat - începe în 1996 și urmează să se termine în 2008;
- dreptul de pensionare este condiționat atât de vârstă cât și de perioada de cotizare; în momentul aplicării integrale a prevederilor legii, o persoană se poate pensiona și la vârsta de 57 de ani, dar cu condiția să fi cotizat 40 ani. Vechile reglementări permiteau ca, după un anumit număr de ani de cotizare, pensionarea să se facă la orice vârstă; practic s-a desființat așa-zisa "pensie de vechime" specifică asigurărilor sociale din Italia;

- mărimea pensiei se va determina în funcție de cotizațiile efective vărsate de-a lungul întregii vieți active și nu în funcție de media salariilor din ultimii 10 ani; pentru persoanele în activitate și cu o anumită vechime în muncă sunt prevăzute criterii combinate de calcul a pensiei.

3. Regatul Unit. Potrivit reformei sistemului de pensii din 1986, mărimea maximă a pensiei calculată în funcție de venit (a doua componentă a pensiei de bătrânețe) se va reduce de la 25% din venitul luat în calcul, cât este în prezent, la 20% între anii 2000 și 2010. Precizăm că prima componentă a pensiei de bătrânețe reprezintă pensia de bază și că aceasta are o mărime forfetară. Arătăm, de asemenea, că în Regatul Unit, prin Cartea Albă din 1991 intitulată "Opțiuni pentru o egalitate a vârstei de pensie", s-au examinat diferite posibilități de stabilire a aceleiași vârste de pensionare pentru bărbați și femei. În prezent vârstele respective sunt de 65 și 60 de ani și se are în vedere ca și vârsta de pensionare a femeilor să crească, pe etape, la 65 de ani, începând cu 2010.

4. Irlanda. Raportul "Dezvoltarea Sistemului Național de Pensii" (elaborat de Oficiul Național de Pensii) cuprinde recomandări în domeniul respectiv pentru o perioadă care se întinde până în 2045. Din acestea menționăm:

a) Toate pensiile de securitate socială trebuie să fie forfetare iar pensiile în funcție de venituri trebuie să fie acordate pe bază facultativă prin intermediul sistemelor de pensii ocupaționale (profesionale).

b) Să se declanșeze, pe etape, o mișcare care se orientează spre drepturi individuale și se îndepărtează de drepturile derivate; aceasta îndeosebi pentru cele ale femeilor care se ocupă în cadrul gospodăriilor cu educarea copiilor până la vârsta de intrare la școală sau de îngrijire a bolnavilor și a persoanelor vârstnice. Se recomandă ca perioada consacrată exercitării unor asemenea activități să nu fie luată în considerare la calculul care dă dreptul la o pensie de bătrânețe. Această recomandare a fost adoptată și activitățile din gospodărie ca cele menționate mai sus, care au început la 6 aprilie 1994 sau ulterior acestei date, nu vor fi luate în considerare, până la un maximum de 20 ani, la determinarea pensiei.

c) Introducerea de pensii de securitate socială pentru văduvi pe aceeași bază ca și pentru văduve. Recomandarea a fost însușită de instituțiile de stat și începând cu luna octombrie 1994 toți văduvii, indiferent de momentul de când se află în această stare civilă vor primi o pensie de urmaș (sub rezerva îndeplinirii condițiilor privind cotizațiile).

d) Toți noii salariați din serviciile civile și publice trebuie să plătească cotizații de securitate socială și să aibă dreptul la toate tipurile de prestații. Recomandarea a fost însușită de guvern (aprilie 1994).

e) Numărul de ani de cotizare pentru obținerea unei pensii minime de asigurări sociale va crește de la 3 la 10 ani pentru pensia de retragere și de bătrânețe și respectiv de la 3 la 5 ani pentru pensia de urmaș.

Raportul amintit apreciază că cheltuielile pentru pensii vor crește, în termeni reali, cu 90% în viitorii 50 de ani și raportul dintre lucrători și pensionari va scădea de la 5,4: 1 cât este în prezent la 3: 1 până în 2045.

5. Belgia. S-a creat un comitet consultativ menit să furnizeze organelor de stat elemente de reflecție privind: 1) dinamica internă a regimurilor de pensii; 2) vârsta de pensionare; 3) cele trei sisteme de pensii (legale sau publice, ocupaționale și voluntare); 4) structura cotizațiilor și 5) baza de calcul și solidaritatea dintre generații. În acest cadru deja s-a propus o modificare a legislației, astfel încât din 2006 să se asigure un mod uniform de calcul a pensiei pentru bărbați și femei precum și o vârstă egală de pensionare.

6. Germania. Pe baza legii pensiilor intrată în vigoare la 1 ianuarie 1992, vârsta de pensionare se mărește progresiv începând cu anul 2001, astfel încât în 2010 să se ajungă ca vârsta respectivă să fie de 65 de ani pentru ambele sexe. Totodată legea prevede: reevaluarea perioadelor luate în calculul pensiilor; mărirea perioadelor de educare a copiilor; introducerea pensiilor parțiale și modificarea pensiilor pe baza salariilor nete.

7. Portugalia. Durata minimă de cotizare a salariaților s-a prelungit de la 10 la 15 ani iar calculul pensiei se bazează pe salariile din cei mai buni 10 ani din ultimii 15 ani. În trecut se avea în vedere salariile din cei mai buni 5 ani din ultimii 10 ani. Menționăm, de asemenea, că vârsta de pensionare a femeilor va crește pe etape în curs de 6 ani, pentru a trece de la 62 la 65 de ani, la egalitate cu vârsta bărbaților. Potrivit noilor reglementări cele două sexe vor trebui să cotizeze 40 ani pentru a avea dreptul la o pensie integrală.

8. Grecia. Prin legea specială din 1992 se are în vedere o reformă radicală a securității sociale. Necesitatea și sensul acestei reforme se prezintă astfel de către instituțiile oficiale grecești: "Reforma sistemului securității sociale, ale cărei probleme deveniseră călcâiul lui Ahile pentru economia națională, vrea să stabilească o justiție socială și să evite marginalizarea țării noastre în CEE. Este imposibil să rămâi indiferent față de deteriorarea accentuată a raportului dintre asigurați și pensionari precum și față de enormul deficit al securității sociale (cel mai mare în CEE)".

Între altele, legea prevede: reforma radicală a sistemului de finanțare pentru persoanele asigurate pentru prima dată după 1. 01. 1993 (dispoziții tranzitorii s-au prevăzut pentru persoanele deja asigurate la 31. XII. 1992); instituționalizarea principiului tripartit de finanțare a asigurărilor pentru salariați - patron, persoana asigurată și statul; în cazul cotizațiilor pentru pensii și respectiv boală plata se face astfel: 4/9 patronul, 2/9 persoana asigurată și 3/9 statul; finanțarea bipartită în cazul asigurărilor pentru persoanele independente (6/9 persoana asigurată și 3/9 statul) ca și a asigurărilor auxiliare (în raport de 1 la 1); creșterea considerabilă a cotizațiilor pentru asigurarea de pensii și respectiv de boală (pentru pensii de la 20% la 30%); vârsta de pensionare de 65 de ani pentru bărbați și femei și care justifică 4050 zile de asigurare; raționalizarea raportului cotizații-prestații; armonizarea structurilor de funcționare a multiplelor sisteme de asigurări în vederea realizării pe termen lung a unui sistem național de securitate socială.

*

* *

Pe lângă aspectele menționate în cursul lucrării, din cercetarea subiectului se pot desprinde și unele concluzii cu caracter general.

1. În țările dezvoltate există concomitent mai multe regimuri de pensii, atât publice cât și private. De regulă, când o persoană capătă statut de pensionar primește cel puțin două pensii: una de bază și alta suplimentară sau complementară.

2. Odată cu reforma regimurilor generale de pensii se urmărește și schimbarea celorlalte regimuri publice de pensii, cu deosebire a celor speciale aferente agenților și funcționarilor din unităților și instituțiile de stat. Fără să se nege specificul anumitor profesii, se are în vedere înlăturarea inechităților flagrante care s-au conturat între regimurile generale și cele speciale de pensii, o egalitate de tratament între lucrătorii înscriși în diferitele regimuri de pensii.

3. Se tinde ca regimurile publice de pensii să fie însoțite, într-o mai mare măsură, de regimurile private de pensii, colective sau individuale, ca formă însemnată de stimulare a procesului de economisire și acumulare de fonduri și ca atare de protecție a persoanelor vârstnice. 4. Anumite caracteristici ale celor două tipuri fundamentale de regimuri publice de pensii, de asigurări și respectiv de stat, tind să se includă reciproc în mecanismele lor de funcționare. Ne referim, în primul rând, la sursele de finanțare. Pe de o parte, pensiile de asigurări sociale, pe lângă cotizațiile plătite de persoanele asigurate și de patroni, sunt finanțate într-o măsură însemnată de către stat din veniturile bugetare provenite din impozitele și taxele generale. Pe de altă parte, în țările în care se practică pensii forfetare de stat se caută și alte surse de venituri de natura cotizațiilor. 5. Se întărește legătura dintre mărimea pensiei individuale și salariile anterioare; protecția pensionarilor care au avut salarii mai mici în perioada activă urmează să se facă îndeosebi din veniturile generale ale statului. Sub acest aspect solidaritatea socială se manifestă, practic, la nivel național și mai puțin la nivelul grupurilor socioprofesionale participante la anumite regimuri de pensii.

**Anexa nr. 1 - Sisteme de finanțare a pensiilor publice
în țările Uniunii Europene (1 iulie 1994)**

	Pensii de repartitie	bătrânețe și capitalizare	de urmaș mixte	Pensii de repartitie	invaliditate capitalizare
Belgia	x			x	
Danemarca	x ¹⁾		x ²⁾	x	
Germania	x			x	
Grecia	x			x	
Spania	x	x ³⁾		x	x ³⁾
Franța	x			x	
Irlanda	x ⁴⁾			x ⁴⁾	
Italia	x			x	
Luxemburg	x	x ⁵⁾		x	x ⁵⁾
Olanda	x			x	
Portugalia	x	x ³⁾		x	x ³⁾
Regatul Unit	x			x	

¹⁾ pensie națională; ²⁾ pensie complementară; ³⁾ constituirea unui fond de consolidare pentru ansamblul sistemului de securitate socială; ⁴⁾ repartitie și intervenția statului; ⁵⁾ constituirea unei rezerve care trebuie să fie de 1,5 ori superioară sumei prestațiilor anuale în sarcina caselor de pensii

Sursa: Commission Européenne, MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de l'Union Européenne, Situation au 1er juillet 1994 et, volution, Bruxelles 1995, p. 94-95.

**Anexa nr. 2 - Participarea statului la finanțarea regimurilor publice
generale de pensii în țările Uniunii Europene (1 iulie 1994)**

	Pensii de bătrânețe și de urmaș	Pensii de invaliditate
Belgia	În principiu 20% din cheltuielile tuturor prestațiilor. Prin derogare în 1993, o sumă forfetară de 44. 497 mil. BFR (1. 124 mil. ECU)	50% din cheltuieli ptr. al II-lea an de invaliditate; 75% ptr. al III-lea; 95% începând cu al IV-lea, precum și 100% din cheltuielile funerare
Danemarca	Pensia națională: statul suportă totalitatea sarcinilor. Pensia complementară: nici o participare a statului	Pensia națională: statul suportă totalitatea sarcinilor de pensii pentru persoanele de peste 60 de ani și 50% pentru persoanele care au sub 60 de ani
Germania	Subvenții anuale ale statului de circa 20% din pensiile de asigurare ale muncitorilor și	Subvenții anuale ale statului stabilite în funcție de variațiile salariului de bază general.

	Pensii de bătrânețe și de urmaș	Pensii de invaliditate
	funcționarilor. Adaptare anuală în funcție de evoluția salariilor și a procentului de cotizații	Finanțarea perioadelor de educație a copiilor
Grecia	Subvențiile anuale ptr. acoperirea eventualului deficit. Participarea statului ptr. noii asigurați (începând cu 1. I. 1993:10%. Plafon până la 245. 000 DR (846 ECU)	Subvenții anuale ptr. acoperirea eventualului deficit
Spania	Finanțarea sumelor minime garantate a pensiilor din sistemele contributive	Finanțarea sumelor minime garantate a pensiilor din sistemele contributive
Franța	Puterea publică nu participă	Puterea publică nu participă
Irlanda	Statul acoperă deficitul	Statul acoperă deficitul
Italia	Statul suportă cheltuielile cu pensiile sociale, complementul pensiilor până la nivelul minim și o parte din suma totală a pensiilor plătite în cadrul regimului general	O parte din suma totală a pensiilor din regimul general este finanțată de stat
Luxemburg	Statutul și comunele asigură: 1/3 din procentul cotizației globale fixată la 24%, precum și 50% din cheltuielile administrative și de personal	Statul și comunele asigură: 1/3 din procentul cotizației globale fixată la 24% precum și 50% din cheltuielile administrative și de personal
Olanda	Puterea publică nu participă	Subvenții anuale ptr. acoperirea cheltuielilor în favoarea tinerilor handicapați.
Portugalia		Puterea publică nu participă
Regatul Unit	Pensiile de retragere necontributive sunt finanțate de stat	Subvenții de stat ptr. acoperirea totalității cheltuielilor cu îngrijiri constante; pensii de retragere necontributive precum și indemnizații ptr. invaliditate gravă

Sursa: Commission européenne, MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de l'Union Européenne, Situation au 1er juillet 1994 et, volution, Bruxelles 1995, p. 90-93.

**Anexa nr. 3 - Finanțarea pensiilor în unele țări ale Uniunii Europene.
Cotizații: procente și plafoane de salarii (1 iulie 1994)**

	Plafoane de salarii	Cotizații	%	Patron	Stat
		Total	Salariat		
Franța	Plafon lunar: 12840 FF (1950 ECU)				
	Plafon anual: 154080 FF (23395 ECU)+ 1,60% fără plafon pentru patroni. Fără plafon: 1,3% asupra totalității salariului (mai puțin 5%) precum și asupra ansamblului veniturilor de înlocuire și a veniturilor din patrimoniu	14,75 ¹	6,55 ¹	8,20 ¹	-
Germania	Plafon anual: În vechile landuri 91200 DM (47468 ECU) În noile landuri 70800 DM (36850 ECU)	19,2	9,6	9,6	-
Grecia - asigurați până la 31. 12. 1993	Plafon lunar 417500 DR (1441 ECU)	20,0 ²	6,67 ²	13,33 ²	
- asigurați pt. prima dată după 1. I. 1993	Fără plafon salariați și patroni Plafon pt. stat: 245000 DR (846 ECU) salariu	30,0 ²	6,67 ²	13,33 ²	10,0
Italia	Fără plafon	8,34 ³	27,27 ³	18,93 ³	-
Luxemburg	Plafon anual: 2432172 FR (61432 ECU)	24,0	8,0	8,0	8,0

1)(a) Fără cotizațiile pentru pensiile de invaliditate; acestea sunt incluse în cotizațiile plătite pentru riscurile boală-maternitate; b) Pentru pensia de urmaș (văduvie) salariații plătesc, în plus, o cotizație de 0,10%;

2) Procentul cotizațiilor este majorat cu 3,6% (salariații 2,2%. patronul 1,4%) în cazul lucrărilor grele și insalubre și cu 1% (plătit de patron) pentru întreprinderi care prezintă un risc profesional; 3) Inklusiv: 0,50% cotizație suplimentară; 0,10% pentru creșe și 0,20% pentru asistență-boală a pensionarilor.

Sursa: Commission Européenne, MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de l'Union Européenne, Situation au 1er juillet 1994 et évolution, Bruxelles 1995 p. 84-85.

**Anexa nr. 4 - Cotizații de asigurări sociale în unele țări
ale Uniunii Europene (1 iulie 1994)**

-‰ -

	Total	Boală-maternitate	Pensii
Franța	34,35	19,60 ¹⁾	14,75
Germania ²⁾	32,46	13,26	19,20
Italia	43,33	16,06 ³⁾	27,27
Luxemburg	33,00	9,00	24,00 ⁴⁾

1)inclusiv pensia de invaliditate;

2)vechile landuri;

3)pentru muncitori;

4)statul plătește 8%.

Sursa: Commission Européenne, MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de l'Union Européenne, Situation au 1er juillet 1994 et évolution, Bruxelles 1994, p. 80-84.

**Anexa nr. 5 - Speranța de viață la naștere și la vârsta de 65 de ani
în țările dezvoltate**

	Speranța de viață la naștere				Speranța de viață la 65 de ani în 1992	
	Bărbați		Femei		Bărbați	Femei
	1960	1992	1960	1992	1992	1992
EUR 12	67,3	72,9 ¹⁾	72,7	79,5 ¹⁾	14,11 ¹⁾	18,4 ¹⁾
Belgia	67,7	73,1	73,5	79,8	14,6	18,0
Danemarca	70,4	72,6	74,4	78,0	14,2	17,8
Germania	67,2	72,6	-	79,1	14,5	18,1
Grecia	67,3	74,6	72,4	79,8	15,7	18,1
Spania	67,4	73,3 ¹⁾	72,2	80,5 ¹⁾	15,4 ¹⁾	19,0 ¹⁾
Franța	66,9	73,2	73,6	81,5	15,7 ¹⁾	20,1 ¹⁾
Irlanda	68,1	72,6	71,9	78,2	13,5	17,1
Italia	67,2	73,6 ¹⁾	72,3	80,31 ¹⁾	14,9 ¹⁾	18,81 ¹⁾
Luxemburg	66,5	71,9	72,2	78,4	14,0	18,0
Olanda	71,5	74,3	75,3	80,3	14,7	19,0
Portugalia	61,2	70,7	66,8	78,1	14,3	17,5
Regatul Unit	67,9	73,6	73,7	79,0	14,3	18,0
Austria	66,2	72,8	72,7	79,3	14,9	18,2
Finlanda	65,5	71,7	72,5	79,4	13,9	18,0
Suedia	71,5	75,4	75,5	80,8	15,6	19,2
Islanda	70,8 ⁴⁾	76,7	75,4 ⁴⁾	80,7	16,7	19,0
Norvegia	71,3 ⁴⁾	74,2	75,5 ⁴⁾	80,3	15,0	18,9
Elveția	68,2 ⁴⁾	74,5	73,4 ⁴⁾	79,91 ¹⁾	15,7	19,9
S. U. A.	66,6 ⁴⁾	72,0 ¹⁾	73,1 ⁴⁾	81,3	15,3 ¹⁾	19,1 ¹⁾
Canada	67,9 ⁴⁾	74,0 ²⁾	73,4 ⁴⁾	78,91 ¹⁾	15,1 ³⁾	19,6 ³⁾
Japonia	64,6 ⁴⁾	76,1	69,1 ⁴⁾	82,2	16,3	20,3

1) 1991; 2) 1990; 3) 1987; 4) 1956-1960.

Sursa: Eurostat, Europe in Figures, fourth edition Brussels, 1995, p. 144; Eurostat, Year-book '95, Brussels, 1995, p. 10-14; United Nations, World Population Prospects 1990, New York, 1991, p. 202-212.

Anexa nr. 6 - Vârsta legală pentru pensia de bătrânețe în țările Uniunii Europene (1 iulie 1994)

	Bărbați	ani Femei
Belgia	62-6 ¹⁾	62-65 ¹⁾
Danemarca	67	67
Germania	65 ²⁾	65 ²⁾
Grecia	65	60
- asigurați până la 31. XII. 1992		
- asigurați după 1. I. 1993	65	65
Franța	60	60
Irlanda	65	65
Italia - în prezent	61	56
- în viitor	65 ³⁾	60 ³⁾
Luxemburg	65	65
Olanda	65	65
Portugalia	65	62
Regatul Unit	65	60

1) la alegere; 2) în principiu; 3) creșterea progresivă a vârstei de pensionare: câte 1 an la 2 ani calendaristici până la 65 și respectiv 60 de ani. .

Sursa: Commission Européenne, MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de l'Union Européenne, Situation au 1er juillet 1994 et, volution, Bruxelles, 1995 p. 172-173.

Anexa nr. 7 - Condiții pentru pensionarea anticipată în țările Uniunii Europene (1 iulie 1994)

Țara	Condiții
Belgia ¹⁾ Franța ²⁾ Olanda ³⁾ și Regatul Unit	Nu există pensionare anticipată
Danemarca	1) Pensie anticipată: persoanele de peste 50 de ani pentru motive de ordin social
	2) Pensie parțială: salariații și lucrătorii independenți de 60-67 de ani care reduc orele de muncă pot să încaseze pensie parțială și în același timp să lucreze în regim cu ore reduse. Condiții: să aibă vârsta între 60 și 67 de ani; să reducă orele de muncă cu cel puțin o pătrime; orele de muncă pe săptămână să fie între 15-30 și să locuiască în Danemarca. Salariații: să fie afiliați la regimul de pensii complementare de cel puțin 10 ani în decursul ultimilor 20 de ani; să fi lucrat cel puțin 9 luni în Danemarca în cursul ultimelor 12 luni. Lucrătorii independenți: să fi lucrat ca independenți în Danemarca cel

Țara	Condiții
	puțin 4 ani în ultimii 5 ani; să fi lucrat ca independent cel puțin 9 luni în ultimele 12 luni Suma: 1/37 din suma de bază de 132. 392 DKR (17. 552 ECU pe an pentru fiecare oră redusă din orele de muncă. După 2 1/2 ani: nu mai mult de 80% din suma de mai sus. Finanțarea: - prin impozite. Nu sunt contribuții
Germania	1) Bărbații și femeile: a) La vârsta de 63 de ani (sau 60 de ani în caz de invaliditate profesională, altă invaliditate sau cu handicap grav) după 35 de ani de asigurare b) La vârsta de 60 de ani după 180 de luni de cotizare fost în ș omaj un an în cursul ultimelor 18 luni și au asigurare în ultimii 10 ani. 2) Femeile: La vârsta de 60 de ani după 180 luni de dacă au participat la asigurările obligatorii pe mai mult de 10 ani după vârsta de 40 de ani. Pensile de bătrânețe pot fi acordate integral sau parțial (1/3, 1/2 sau 2/3 din pensia integrală). Până la vârsta de 65 de ani în cazul pensiei integrale activitatea este limitată la un venit lunar de 560 DM (440 DM în noile landuri); în cazul pensiilor parțiale există în afara plafonului general un plafon individual care depinde de ultima activitate asigurată.
Grecia	I. Persoanele asigurate până la 31. 12. 1992 1. Cu pensie integrală. a) Începând cu vârsta de 60 de ani (55 de ani femeile) în cazul că a prestat munci grele sau insalubre; muncitorii din construcții - 58 de ani bărbații și 53 de ani femeile. b) Începând cu vârsta de 62 de ani (57 de ani femeile) cu condiția de a avea 10. 000 zile de asigurare; începând cu 58 de ani (bărbații și femeile) pentru 10. 500 zile de asigurare. Pentru bărbați această limită de vârstă crește progresiv de la 58 la 60 de ani începând cu 1. I. 1998. 2. Cu pensie redusă cu 6% pe an (1/200 pe lună) începând cu vârsta de 60 de ani (55 de ani femeile) în alte cazuri. II. Persoanele asigurate după 1. I. 1993. a) Începând cu vârsta de 60 de ani (bărbați și femei) în cazul muncilor grele sau insalubre b) Începând cu vârsta de 60 de ani (bărbați și femei) cu o reducere a pensiei de 1/200 pentru fiecare lună până la 65 de ani. c) Începând cu vârsta de 50 de ani pentru femeile care au copii minori sau invalizi și 20 de ani de asigurare. Reducerea pensiei cu 1/200 pentru fiecare lună până la 55 de ani. d) Pentru mamele care au trei copii și 20 de ani de asigurare, vârsta de pensionare poate fi redusă cu trei ani pentru un copil, până la vârsta de 50 de ani.
Spania	În lipsa unor măsuri tranzitorii și ca o garanție a drepturilor deja cunoscute, persoanele asigurate potrivit sistemului abrogat la 1. I. 1967 au dreptul să primească pensie de retragere începând cu vârsta de 60 de ani. Suma pensiei de retragere se adaptează în funcție de numărul de

Țara	Condiții
	ani de cotizare și respectiv de un evantai de coeficienți (reducere cu 8% pentru fiecare an de pensionare anticipată).
Irlanda	Șomerii în vârstă de 55-66 de ani primesc o alocație de pre-pensionare. Persoanele care cer alocația trebuie să îndeplinească anumite condiții privind resursele și să fi primit ajutor de șomaj pentru o perioadă de 15 luni și peste. Beneficiarii de alocații de pre-pensionare nu pot să exercite o activitate care poate fi asigurată.
Italia	Muncitorii din întreprinderile aflate în criză economică pot să ceară pensionarea anticipată cu maximum cinci ani înaintea vârstei legale de pensionare. Anii care lipsesc până la această vârstă sunt considerați fiind acoperiți cu cotizații.
Luxemburg	1. Începând cu vârsta de 60 de ani cu condiția de a se justifica 480 luni (40 de ani) de asigurare efectivă sau asimilată 2. Începând cu vârsta de 57 de ani, cu condiția de a justifica 480 luni (40 ani) de asigurare efectivă. Dacă se practică activitate salarială care aduce un venit lunar mai mare decât 1/3 din salariul social minim pensia se reduce din oficiu la jumătate
Portugalia	Șomerii începând cu vârsta de 60 de ani. În cazul unor munci "penibile" sau insalubre, de regulă, începând cu vârsta de 55 de ani (numai profesiunile statuate în mod legal).

1) Pre-pensionare convențională în caz de licențiere;

2) Pre-pensionare, luată în sarcina statului, începând cu vârsta de 57 de ani (prin excepție 56 de ani);

3) Prolungirea duratei de indemnizare dar la nivelul minimului social; eventual pre-pensionare în cadrul convențiilor colective ale sectoarelor profesionale.

Sursa: Commission Européenne, MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de l'Union Européenne, Situation au 1er juillet 1994 et, volution, Bruxelles 1995, p. 180-181; 186; 280-283.

Anexa nr. 8 - Criterii de indexare a pensiilor în țările Uniunii Europene (1 iulie 1994)

1. Evoluția prețurilor

Spania: Indexarea la începutul anului pe baza indicelui prețurilor prognozate pentru anul luat în considerare.

Portugalia: În mod normal creșterea o dată pe an prin decizia guvernului ținând seama de evoluția prețurilor.

Regatul Unit: Indexare legală cel puțin o dată pe an în legătură cu evoluția nivelului general al prețurilor.

Italia: Începând cu 1. I. 1994 indexare anuală bazată exclusiv pe evoluția costului vieții. Aplicare la 1 noiembrie, ținând cont de creșterea prețurilor de consum pentru familiile de muncitori și funcționari.

2. Evoluția salariilor

Danemarca: Indexarea pensiei naționale se face o dată pe an pe baza evoluției salariului; pensia complementară se indexează numai dacă există suficiente fonduri.

Olanda: Ajustarea pensiilor la 1 ianuarie și 1 iulie, prin hotărâre ministerială potrivit evoluției salariului minim legal net.

3. Evoluția prețurilor și respectiv evoluția salariilor

Luxemburg:

a) Indexarea automată a pensiilor potrivit evoluției prețurilor de câte ori mărimea indicelui variază cu 2,5% în raport cu cota precedentă.

b) Ajustarea prin legea specială a pensiilor la nivelul salariilor.

4. Evoluția prețurilor și evoluția bunăstării generale

Belgia:

a) Indexarea automată a pensiilor cu 2% când indicele mediu al prețurilor la consumator variază cu 2% în raport cu indicele pivot anterior;

b) Creșterea sumei pensiilor potrivit evoluției bunăstării generale prin fixarea anuală a unui coeficient de creștere sau adaptare forfetară sub forma unei alocații.

5. Alte criterii și situații

Germania: - Pensiile se adaptează la situația economică prin incidența automată a "indicelui actual al pensiilor".

Franța: - Pensiile sunt indexate anual, cu efect de la 1 ianuarie, prin hotărâre de stat, care fixează coeficientul de majorare.

Grecia: - Indexarea potrivit creșterii pensiilor funcționarilor.

Irlanda: - În mod normal pensiile cresc o dată pe an.

Sursa: Commission Européenne, MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de l'Union Européenne, Situation au 1er juillet 1994 et, volution, Bruxelles 1995, p. 180-181.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 2/1996**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE FINANȚE, PREȚURI ȘI PROBLEME VALUTARE
„VICTOR SLĂVESCU”

**STRUCTURI INERȚIALE ALE
MANAGEMENTULUI RESURSELOR
FINANCIARE ȘI ALE
COMPORTAMENTULUI FINANCIAR
AL FIRMEI ÎN PERIOADA DE
TRANZIȚIE**

Dr. Gh. MANOLESCU
(coordonator)

Autori:

Stere POPESCU, cercetător pr. III, Florica OPRIȘAN, cercetător pr. III, Dr. Mihai DUMITRIU, cercetător pr. III, (colaborator extern de la Institutul de Economie Națională),

Julietta BOBOC, documentarist pr. Constantin GHEORGHIU, Adriana-Sîrbea DIACONESCU, asistenți de cercetare

Colectivul de autori a abordat o serie de aspecte referitoare la managementul resurselor financiare, precum și la comportamentul financiar al firmei în perioada de tranziție la economia de piață. Fiind o cercetare ce s-a desfășurat și în anul 1995, în prima fază s-a abordat problematica teoretică de deschidere conceptual - metodologică, structurată astfel: managementul și resursele financiare ale agenților economici; forme și dimensiuni inerțiale ale managementului financiar în perioada de tranziție; aspecte inerțiale în politica financiară a societăților comerciale cu capital majoritar de stat.

CUPRINS

1. MANAGEMENTUL ȘI RESURSELE FINANCIARE ALE AGENȚILOR ECONOMICI	53
2. FORME ȘI DIMENSIUNI INERȚIALE ALE MANAGEMENTULUI FINANCIAR ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE	57
2.1. Natura și conținutul inerțialității financiare.....	58
2.2. Forme ale inerțialității financiare	59
2.3. Dimensiunile inerțialității financiare.....	63
3. ASPECTELE INERȚIALE ÎN POLITICA FINANCIARĂ A SOCIETĂȚILOR COMERCIALE CU CAPITAL MAJORITAR DE STAT	66
3.1. Inerția și politica financiară - cadru de definire	67
3.2. Inerția operativă și nivelul capacității de finanțare.....	68
3.3. Inerția strategică și politica financiară a societăților comerciale cu capital majoritar de stat	72
BIBLIOGRAFIE	82

1. MANAGEMENTUL ȘI RESURSELE FINANCIARE ALE AGENȚILOR ECONOMICI

Mediul economic al perioadei de tranziție spre economia de piață ne oferă un tablou deosebit de variat. În acest mediu acționează atât persoane fizice și asociații familiale, autorizate să desfășoare activități economice potrivit prevederilor Decretului nr. 54/1990, cât și regii autonome și asociații comerciale constituite prin reorganizarea unităților economice de stat conform prevederilor Legii nr. 15/1990, precum și un număr mare de societăți comerciale constituite pe baza Legii nr. 31/1990, inclusiv societăți mixte cu participare de capital străin. La acestea se adaugă diferite forme de activități din domeniul agriculturii cu caracter privat sau de stat, precum și forme specifice ale organizațiilor cooperatiste. Mediul ambiant al unităților economice se compune dintr-un ansamblu de factori a căror complexitate variază în spațiu și timp. În legătură cu faptul că ei condiționează deciziile și acțiunile manageriale, factorii la care ne-am referit trebuie studiați în detaliu și cu un instrument eficace și complex. Pentru studiu, acești factori pot fi divizați în două grupe: Grupa I, în care se includ factorii cu influență constantă, permanentă și globală și anume:

- factorul uman, în sensul că aspectul uman trebuie să fie un element inerent în fiecare act managerial și cu sublinierea că de calitatea oamenilor și relațiilor lor, de competența, onestitatea, personalitatea și valoarea șefilor depinde succesul sau eșecul societății comerciale sau regiei autonome;
- constrângerile financiare care trebuie puse în legătură cu disponibilitățile societății comerciale sau ale regiilor autonome asupra cărora acționează în sens negativ;
- mediul concurențial în care situația de concurență trebuie înțeleasă ca o situație normală a progresului și a cărei valoare este pusă în evidență de însăși economia de piață.

Grupa a-II-a, ai cărei factori componenți sunt mobili și variază ca intensitate în funcție de conjunctură, ei putând fi sistematizați după cum urmează:

- resursele materiale, adică materialele de bază și utilajele; - factorii tehnologici;
- factorii economici;
- factorii politici locali, naționali și internaționali;
- factorii sociali care ne cer să înțelegem și să tratăm societatea comercială sau regia autonomă ca pe un organism social, cu abordarea grupelor care le compun, a mediului socio-cultural, a tradițiilor culturale, a atitudinii față de bani, climatul social, caracterul omogen sau eterogen al colectivului de salariați și multe altele.

În vederea dinamizării managementului organizațiilor economice se cer transformări și modificări esențiale în domeniul motivării, al calității muncii, și al performanțelor. Ele reprezintă pârgă fundamentală de acțiune asupra ajutoarelor directe și imediate ale managerului, precum și a tuturor salariaților pentru a-și fructifica cu efi-

ciență potențialul de cunoaștere, experiența și creativitatea. Aceasta cere din partea managerului să asigure condițiile optime pentru ca salariații să se simtă și să lucreze motivat, cu efecte asupra calității și performanțelor muncii pe care o desfășoară.

Ținând seama de stadiul actual de dezvoltare economică a țării noastre, de tranziție la economia de piață, se impune a se lua măsuri de perfecționare a finanțelor întreprinderii între care:

- instituirea de noi pârgii financiare și renunțarea la unele vechi;
- îmbunătățirea mecanismelor de formare și gestionare a capitalurilor, a metodelor de previziune și prognoză financiară și accelerarea circuitului fondurilor financiare;
- folosirea unor metodologii adecvate de stabilire a necesarului de fonduri, a rezultatelor și de analiză financiară;
- stimularea sau îngrădirea de către stat prin politica de impozite, taxe, și subvenții a unor activități și reorientarea lor;
- îmbunătățirea modului de acordare, garantare și restituirea creditelor și creșterea rolului acestora și a dobânzilor în derularea activității economice;
- aplicarea unor metode de amortizare în raport cu cerințele progresului tehnic;
- înlăturarea blocajelor financiare între întreprinderi, îmbunătățirea și simplificarea decontărilor și instituirea unor forme rapide de plată a mărfurilor și serviciilor etc.

Alături de celelalte subsisteme financiare, finanțele întreprinderii trebuie să-și aducă contribuția la formarea unei economii de piață, la dezvoltarea proprietății private, la buna administrare și gestionare a patrimoniului, asigurarea unui circuit normal și eficient al capitalurilor, armonizarea diferitelor categorii de interese printr-o rațională repartizare a profitului, la retehnologizarea și promovarea progresului tehnic și științific, ridicarea nivelului calitativ al produselor și creșterea eficienței spre a da posibilitatea încadrării întreprinderilor românești în circuitul mondial al bunurilor, a competitivității pe piața externă, și a intrării țării noastre în rândul statelor cu o economie de piață dezvoltată.

În dezvoltarea economiei etapei actuale apar numeroase obstacole ce trebuiesc înlăturate, unele din acestea fiind:

- dezechilibre între sferele de producție și ramurile economiei naționale;
- penuria de produse și criza profundă care domină toate domeniile de activitate;
- nivelul tehnic scăzut al producției, al organizării acestora și al muncii, al eficienței economice;
- lipsa de materii prime și energie, de tehnică modernă și de valută;
- izolarea față de lumea civilizată cu un grad înalt de dezvoltare economică;
- secătuirea resurselor țării prin exploatarea irațională a acestora;
- subdezvoltarea agriculturii și a sectorului terțiar; - finanțele întreprinderii vor trebui să contribuie la buna funcționare a mecanismelor economiei de piață, la dezvoltarea economică și socială a țării.

Perfecționarea finanțelor întreprinderii, creșterea rolului acestora în tranziția la economia de piață, vor putea fi realizate și printr-un management îndeosebi, financiar, la un nivel înalt de eficiență economică.

Ținând seama de evoluția fenomenelor legate de asigurarea resurselor financiare ale agenților economici din țara noastră în perioada de tranziție, atât prin cheltuieli pentru acțiuni economice alocate de la bugetul de stat, cât și prin credite acordate de bănci pe termen scurt, mediu și lung, se impune luarea unor măsuri care prin finanțarea întreprinderilor să asigure desfășurarea procesului de stabilizare și creștere economică.

Astfel, în ce privește agregatul fiscal-bugetar se impun unele măsuri care să contribuie la ajustarea structurii și a nivelului cheltuielilor publice, în condițiile unei finanțări bugetare, eficiente a agenților economici. Printre astfel de măsuri, pot fi menționate:

- descurajarea birocrației prin reducerea unor cheltuieli cu plata salariilor;
- orientarea cheltuielilor de investiții pentru restructurarea infrastructurilor sociale și economice;
- eliminarea masivă a subvențiilor, privatizarea și închiderea întreprinderilor fără perspectivă de redresare;
- definirea programelor de cheltuieli bugetare în conformitate cu criteriile analizei cost-beneficiu.

Politica monetară în procesul de continuare a transformărilor în sistem va avea ca regulă principală, în conformitate cu cerințele de stabilizare, controlul ofertei de bani astfel încât să se asigure menținerea echilibrului monetar și să susțină stabilitatea leului.

Sunt necesare o serie de reglementări în conformitate cu cerințele integrării în Comunitatea Europeană și cu noile fenomene ce se manifestă în economie.

Astfel, se impune adaptarea principiului similar celui adoptat de Piața Comună conform căruia nivelul de siguranță al dezvoltării creditului și concentrarea sa depinde de capitalul băncii (crearea unui raport adecvat între capitalul și activele băncii).

Este necesară, de asemenea, adaptarea garanțiilor lichide pentru bunurile mobile ale clientului unei bănci (gajul angajat în acorduri nu poate fi vândut dacă o asemenea condiție este cerută de bancă).

Se impune, totodată, adoptarea reglementărilor necesare astfel încât instrumentele pieței creditului, cum sunt plafoanele asupra creditului băncilor comerciale, regulile de acordare a creditelor, plafoanele asupra ratelor dobânzilor să cedeze efectiv locul instrumentelor monetare.

Managerii instituțiilor bancare trebuie, de asemenea, să urmărească elaborarea unui program de monitorizare a creditelor și datoriilor întreprinderii și adoptarea de măsuri pentru prevenirea formării datoriilor între întreprinderi.

O altă direcție de acțiune trebuie să o constituie recapitalizarea băncilor atât prin mărirea marjei dintre rata medie a dobânzii la depozite și rata medie a dobânzii la credite, cât și prin descurajarea practicării dobânzilor preferențiale (prin preluare de la bugetul public a subvențiilor acordate temporar prin sistemul financiar).

În vederea stimulării demarării procesului investițional se impune dezvoltarea unor instituții pentru investiții colective, cum ar fi fonduri mutuale, trusturi de investiții etc.

În vederea utilizării eficiente de către agenții economici, atât a alocațiilor de la bugetul de stat, privind cheltuielile pentru acțiuni economice, cât și a creditelor bancare, se impune luarea unor măsuri în vederea restructurării întreprinderilor.

Restructurarea întreprinderilor cu capital majoritar de stat trebuie abordată în contextul strategiei privatizării și a dezvoltării sectorului privat. Pe fundalul utilizării unui mix al măsurilor de protecție prin rata de schimb, nivelul și structura tarifelor și subvențiilor de exploatare astfel încât să nu fie afectat programul de stabilizare macroeconomică și în același timp să fie pregătite condițiile integrării în CEE este util ca programele de restructurare ale întreprinderilor să fie concepute pe două orizonturi de timp:

- . acțiuni pe termen scurt (6-12 luni):
 - măsuri pentru menținerea piețelor;
 - evaluarea fluxurilor financiare și precizarea duratei de timp în care fluxurile financiare vor fi negative;
 - ajustarea structurii producției și a tehnologiei prin concentrarea eforturilor pe activitatea de bază și cedarea unor activități sau operații (prin leasing etc.) unor echipe de muncitori sau vânzarea activelor neproductive;
- . acțiuni strategice de restructurare:
 - evaluarea condițiilor financiare și de performanță;
 - analiza condițiilor competitivității prin compararea cu producătorii similari în ceea ce privește dimensionarea pieței, consumurile specifice, avantajele comparative din domeniul calității, barierelor de intrare și ieșire;
 - programe de reducere a costurilor pe căi investiționale sau neinvestiționale;
 - programe de îmbunătățire a conducerii și a controlului organizațional.

În ceea ce privește întreprinderile mici și mijlocii, se impune crearea strategiei politicii și mecanismelor pentru dezvoltarea acestora, înainte de trecerea la restructurarea întreprinderilor de stat.

Este necesară, de asemenea, crearea unei instituții (fond, consorțiu etc.) de garantare a creditelor pentru întreprinderile mici și mijlocii.

Aplicarea acestor măsuri, cât și a altora, necesitatea de studiu și complexitatea economiei noastre naționale, ar contribui atât la asigurarea resurselor de finanțare a agenților economici, cât și la utilizarea lor rațională de către aceștia în contextul procesului de tranziție.

2. FORME ȘI DIMENSIUNI INERȚIALE ALE MANAGEMENTULUI FINANCIAR ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

Tranziția la economia de piață reprezintă un proces de schimbare prin transformare, în cadrul căruia vor trebui create structurile proprietății private generatoare de comportamente concurențiale, astfel încât sistemul economic să dispună de mecanisme proprii de autoreglare, precum și de disponibilitățile și capacitățile adecvate receptării și decodării "semnalelor" transmise, prin instrumente și proceduri specifice, de mediul economic, în particular de către autoritatea publică.

Acest proces de schimbare vizează în primul rând, agentul economic și în al doilea rând, relațiile în cadrul cărora acestea evoluează.

Confruntat cu transformarea structurii de proprietate, agentul economic percepe schimbarea ca o modificare a propriei identități, identitate derivată din raportul (relația) agentului economic cu mediul economico-social, prin care acesta se afirmă în mod autonom sau heteronom în cadrul procesualității economice. Realizabilă printr-un ansamblu de relații, schimbarea identității agentului economic presupune manifestarea unei predispoziții pentru transformarea în cadrul mediului economic, și în același timp "acceptarea" de către agentul economic, a acestei transformări, ca o sursă a propriei schimbări.

Schimbarea prin transformare este realizată în ritmuri și extensii diferite de către componentele mediului economic, tranziția la economia de piață impunând dispariția unor componente (specifice economiei de comandă), modificarea altora (preluate deformat de economia de comandă) și apariția unor componente noi (respinse de către economia de comandă).

Heterogenitatea și disparitatea structurală și funcțională ale mediului economic, precum și a sincronismului comportamental și diacronismului parazitar al agenților economici constituiți, pot denatura, deturna sau decupla procesele necesare schimbării prin transformare din cadrul sistemului economic. Generic, aceste trei fenomene, nespecifice schimbării se circumscriu conceptului de inerțialitate, în particular, inerțialității economice.

În câmpul economicului inerțialitatea semnifică conservarea identității, preservarea comportamentelor sau continuitatea evoluției la nivelul entităților economice bine delimitate.

Tranziția la economia de piață, solicitând schimbarea prin transformare, se confruntă cu un ghem de inerțialități inerente entităților economice în schimbare. Acest ghem este compus din ierarhii de inerțialitate, structurate pe componentele sistemului economic, inerțialități care se susțin și potențează reciproc, multiplicând potențialul inerțial al sistemului economic. Totodată, înclinația spre inerțialitate manifestă la nivelul oricărei entități economice dovedește nu atât respingerea schimbării ci

existența selectivității și adaptabilității înscrise în structurile imanente ale entității economice, ce ar putea conferi acestora libertatea de opțiune, de alegere.

În acest sens, negativitatea schimbării, altfel spus, disconfortul entității economice față de schimbare, poate fi imputată entității economice numai în măsura în care mediul economic devine permisiv schimbării benefice acestuia, circumscrisă inerțialității sale constitutive. În caz contrar, adică a unui mediu economic opac schimbării benefice entității economice, inerțialitatea acestuia nu generează negativitatea schimbării, ci evidențiază nespecificitatea formei de schimbare.

Explicitarea, tipologizarea și analicitatea inerțialităților, a inerțialității economice presupune plasarea demersului la un nivel de generalitate care îl poate abstrage concretă componentei financiare a agentului economic.

De aceea, în continuare, vom prezenta natura, conținutul, formele și dimensiunile inerțialității în procesul de schimbare a componentei financiare imanentă oricărei entități economice, în particular, agentului economic, ca o aplicație constructiv vitală, o emanență a inerțialității realului în specificitatea domeniului financiar, în speță, a componentei financiare a agentului economic.

2.1. Natura și conținutul inerțialității financiare

Natura inerțialității componentei financiare a agentului economic se definește prin aceea că în esența sa, finanțele agentului economic sunt generate în totalitate în cadrul relației agentului economic cu mediul său economic. Ele nu reprezintă un "produs" al agentului economic, ci o "rezultantă" a confruntării acestuia cu mediul economic. Natura inerțialității financiare a agentului economic rezidă în esența sa relațională.

Agentul economic se comportă inerțial într-un mediu inerțial; într-un mediu în schimbare agentul economic prin selectivitate și adaptabilitate, nu se mai comportă inerțial. În acest sens, procesul de schimbare al mediului, în speță a mediului financiar va trebui să ofere agentului economic un alt "câmp relațional" în cadrul căruia agentul economic să perceapă, accepte și asimileze corect schimbarea propriei componente financiare.

În caz contrar, vor apărea inerțialități financiare, manifestate între altele, prin blocajele financiare.

Este evident, că inerțialitatea financiară nu este o imanență a agentului economic, ci o emanență a acestuia, ea apărând în relația acestuia cu mediul economic, fiind determinată, indusă și întreținută de aceasta. Aparent, în procesul de multiplicare inerțială agentul economic poate fi relevat ca un generator de inerțialitate. Dar aceasta, numai în aparență.

Tranziția la economia de piață afectează agentul economic ca unitate, dar și ca diversitate de componente. O economie de piață autentică este o economie monetară, componenta financiară "înfășurând" nominalist toate componentele agentului economic și pe acesta ca unitate. În acest sens, inerțialitatea financiară a agentului

economic reprezintă o sinteză în "etalon monetar" a ghemului de inerțialități inerente agentului economic în procesul de schimbare prin transformare.

Conținutul inerțialității financiare, este deci generat de ghemul "celorlalte" inerțialități, inerțialitatea financiară fiind "receptor" nominalist al efectelor acestora, receptor care prin natura sa relațională poate distorsiona, denatura și decupla procesele schimbării.

Pentru o înțelegere corectă a conținutului inerțialității financiare trebuie să luăm în considerare faptul că, finanțele sunt o "expresie", printr-un etalon omogenizator a eterogenității, a diversității subzistente agentului economic, sau unitate patrimonială. Fiind o expresie, evident că este determinat de aceste diversități, de acel altceva. În acest fel, inerțialitatea financiară reprezintă "o oglindă" (de natură relațională) a ghemului de inerțialități inerente agentului economic în schimbare.

2.2. Forme ale inerțialității financiare

Formele sub care se manifestă inerțialitatea financiară sunt foarte diverse, ele comportând o multitudine de criterii de tipologizare. Dacă unele forme sunt direct determinate de către mediul financiar, altele sunt generate de perceperea pe care agentul economic o are asupra schimbării mediului financiar: dacă unele forme de inerțialitate financiară prezintă o temporalitate redusă alte forme sunt manifestate pe o durată mult mai mare; dacă unele forme sunt specifice structurii financiare, alte forme se circumscriu fluxurilor financiare.

Această diversitate de forme ale inerțialității financiare reprezintă însă ipostaze de aceleași sinergii inerțiale: selectivitatea și adaptabilitatea agentului economic la un mediu economic în schimbare. În fapt, aceste forme reprezintă modalități de participare a agentului economic atât la propria schimbare cât și la schimbarea mediului economic. Cele mai semnificative forme de inerțialitate financiară a agentului economic credem că sunt următoarele:

a. Inerțialitatea subvenționară, caracteristică îndeosebi agenților economici de stat (regii și societăți comerciale), dar nu numai, rezidă în faptul că agentul economic centrat pe producție rupt de mediul economic "creat" de către stat, este într-o continuă "așteptare" financiară indiferent de starea sa financiară, statul trebuind să ofere sub diverse forme (directe sau indirecte) suplimentări financiare necesare acoperirii nevoilor financiare ale agentului economic. Evident, într-un mediu economic de piață, rudimentară fără deschidere instituțională și instrumentară, agentul economic aflat departe de echilibrul bazat pe calculul economic, are, în mod sigur, (cel puțin în principiu) o sursă ultimă de echilibru financiar - finanțele publice.

Această formă de inerțialitate financiară a agentului economic este în mod direct legată de inerțialitatea financiară a mediului economic, în cadrul căruia se creează un circuit vicios al subvențiilor, neproductiv, inefficient, redundant din punct de vedere financiar.

Incertitudinea sau deformarea proceselor de schimbare prin transformare în perioada de tranziție, nesincronizarea privatizării în cadrul tuturor subsistemelor economice, utilizarea unor pseudoentități private, în constituirea economiei de piață, va

întreține acest circuit vicios al subvențiilor, circuit care va afecta în primul rând agenții economici privați (ne referim la aceștia ca persoane juridice), compromițând în final și spiritul schimbării prin transformare.

b. Inerțialitatea dezinvestițională, semnifică comportamentul financiar "consumativ", centrat pe producție, al agentului economic confruntat cu un mediu economic și financiar incert, nepermisiv, agent economic care nu dispune de exercițiul riscului și al dezvoltării autonome. Această formă de inerțialitate financiară afectează toate categoriile de investiții: de înlocuire, de modernizare, de dezvoltare și strategie, fiind întreținute de procesul de decapitalizare al agenților economici (înscris și el după 5 ani de tranziție într-un ciclu inerțial), de falia manifestată între circuitele reale și cele financiare din economie (blocaj financiar), și nu în ultimul rând de amortismul și instrumentarea precară a circuitelor monetare din cadrul economiei.

Dezinvestirea, ca evidență a inerțialității financiare este determinată nu de un calcul de oportunitate al agentului economic într-un mediu economic pluriopțional, ci de o desincronizare în cadrul ierarhiei de motivații economice ale acestuia, însoțită și întreținută de o asimetrie a structurii financiare a agentului economic structură financiară blocată pe existența unor active financiare și a unor angajamente financiare neperformante, rigide funcțional.

Dezechilibrul creat între sursele de finanțare a investiției în condițiile penurizării tuturor surselor financiare stabilite ale întreprinderii, împinge agentul economic spre un comportament inerțial de dezinvestire, multiplicativ și degenerativ.

Impactul prețurilor capitalului, furnizorilor și forței de muncă, prețuri angrenate în jocul inflației pentru tranziție, asupra componentei financiare a agentului economic nu poate fi decât constructiv.

Însă, în condițiile (ipotetice) ale unei relaxări financiare generate de factori pozitivi ai economiei de piață, agentul economic își va menține inerțialitatea de dezinvestire datorită incongruenței dintre circuitele reale și cele monetare, incongruență mentenabilă chiar în condițiile atingerii unui prag admisibil de economia de piață deoarece recuperarea sinergiei economice concurențiale presupune funcționarea economiei în regim de piață o bună perioadă de timp.

Această formă de inerțialitate financiară a agentului economic este generată de modul de percepere a mediului financiar de către agentul economic, percepere în același timp corectă (mediul economic incert), dar și distorsionată (neasumarea riscului financiar de către agentul economic). Legătura dintre atitudinea față de risc financiar și inerțialitatea de dezinvestire este evidentă îndeosebi în condițiile agenților economici de stat, pentru care evaluarea propriei lor activități se confundă dacă nu există alte motivații, cu evaluarea punctiformă a patrimoniului. Riscul investiției apare, în aceste condiții, la dimensiuni "contabile".

c. Inerțialitatea salarială, reprezintă după părerea noastră, forma cea mai parazită a inerțialității financiare, judecată după criteriile economiei de piață. Ea rezidă în decalajul productiv al agentului economic (în termen de eficiență și competitivitate), conform cu derularea pe stoc a producției și comercializarea "pe datorie" a produselor finite. În lipsa unor mecanisme concurențiale instituționalizate, salarizarea

reprezintă, în termen formal, singurul circuit financiar închis al agentului economic, însă închiderea lui se realizează după cum am spus, pe irelevanța agentului economic în plan concurențial.

Această formă de inerțialitate financiară, cu conotații sociale puternice, poate întreține și multiplica toate celelalte forme de inerțialitate financiară chiar în condițiile unor agenți economici desprinși de amorfismul proprietății de stat.

Mediul economic oferă agentului economic factori de producție scumpi, raritatea prin preț devenind obsesia tranziției astfel încât forța de muncă devine singurul factor de producție care poate fi procurat la un preț acceptabil, și în aceste condiții contribuind la conservarea agentului economic, bătuit de inerțialități.

Restrângerea activității economice se lovește de un prag al muncii ca factor de producție, dincolo de care restrângerea generează dispariția agentului economic. În plan financiar, aceasta presupune ca agentul economic să-și conserve în mod obligatoriu un anumit volum al circuitului salarial, volum care erodează în condițiile constrângerii surselor financiare, posibilitățile de capitalizare ale acestora.

Natura relațională a acestei forme de inerțialitate financiară este foarte evidentă, având în vedere, pe de o parte că purtătorii forței de muncă sunt în același timp, generatorii mediului economic și financiar, iar pe de altă parte, faptul că salariul reprezintă "sinapsa" fundamentală a închiderii ansamblului circuitelor financiare din economie. De fapt, această formă de inerțialitate financiară este endemică, în modalitatea funcțională "necesară" chiar economiei de piață, circuitul salarial mișcându-se relativ independent de celelalte circuite financiare din economie.

Acutizarea acestei forțe de inerțialitate financiară în economia în tranziție reprezintă, în bună parte, o manifestare a selectivității și adaptabilității agenților economici la mediul economic debilitat.

d. Inerțialitatea de îndatorare (creditorială), reprezintă o formă apelativă a inerțialității financiare, agentul economic nedispunând

în economia în tranziție (cel puțin în cei 5 ani parcurși) de altă sursă financiară remunerată.

Caracterul inerțial al creditelor bancare rezidă, în ultimă instanță, în preluarea, fără alternativă viabilă, a mecanismelor de creditare din sistemul de comandă, concretizate cu proceduri aparent specifice economiei concurențiale.

Pentru agenții economici de stat, creditul s-a acordat, indiferent de modalitățile de susținere a acestora, băncile, îndeosebi cele de stat constituindu-se, împreună cu Banca Națională, fondurile proprietății și bugetul de stat, într-un angrenaj retardant de susținere financiară a sectorului de stat din economie.

Îndatorarea (creditarea) bancară este transformată în acest caz dintr-un factor activ al funcționării și reglării economiei, într-un factor inhibitiv, frenator, prin subdimensionarea ofertei de credite (ofertă determinată în ultimă instanță de circuitele economice reale neperformante și înfundate), confruntată cu supradimensionarea cererii de credite, determinată de falia dintre circuitele reale și cele monetare (în care se înscrie blocajul financiar) și de decapitalizarea agenților economici bătuiți de ghemul de inerțialitate.

Subdezvoltarea instrumentelor de creditare, inexistența piețelor financiare, inadecvarea și subdimensionarea sistemului bancar și a altor instituții financiare contribuie, după părerea noastră la acutizarea caracterului inerțial al creditării. Evident etiologic, această formă de inerțialitate financiară se explică prin denaturarea, deturarea și decuplarea proceselor necesare schimbării prin transformare. Înclinația spre îndatorare cu orice preț a agentului economic evidențiază linia alternativelor viabile.

e. Inerțialitatea decapitalizării, constituie o sinteză, o convergență a efectelor celorlalte forme de inerțialitate financiară a agentului economic într-un mediu economic în schimbare.

Decapitalizarea agentului economic reprezintă procesul de diminuare relativă a surselor financiare permanente active pe fondul restrângerii ansamblului surselor de finanțare a patrimoniului agentului economic.

Decapitalizarea absolută reprezintă caracteristica inerțială a agenților economici în cei 5 ani de tranziție, decapitalizare însoțită și de deteriorarea structurii capitalurilor permanente cu efecte asupra subdimensionării și chiar penurizării fondului de rulment al agentului economic.

Imposibilitatea obținerii de profit, în termeni reali, precum și parazitarea unor surse financiare permanente, îndeosebi amortismentele, datoriile financiare etc, generează un comportament financiar "gelatinos" la nivelul agenților economici, cu efecte directe asupra solvabilității și lichidității financiare ale acestuia. Obsedat de finanțarea ciclului de exploatare, ciclu de multe ori nerecunoscut de către mediul economic, agentul economic își întreține propria inerțialitate spre decapitalizare printr-o trezorerie negativă, cronicizată în condițiile unor cicluri comerciale fără echivalent.

Această formă de inerțialitate financiară, indusă agentului economic de către un mediu economic și financiar impropriu capitalizării fluxurilor de venituri, captează ansamblul fluxurilor financiare ale agentului economic într-un circuit financiar disipativ, reglat de circuite reale (în mare măsură, de exploatare) consumativ negative.

Structura capitalului compozițional asimetrică, se orientează ponderal spre datorii comerciale inactive, (în lipsa efectelor comerciale adecvate), spre un portofoliu putred, impropriu utilizării activelor fizice ale agentului economic.

Caracterul inerțial al decapitalizării trebuie înțeles în contextul "mecanismelor" financiare macroeconomice, tributare structurilor instituționale ale unui sistem economic centralizat (chiar dacă nu administrat), insuficient înzestrate cu instrumentele, instituțiile și procedurile financiare adecvate capitalizării agentului economic.

După părerea noastră această formă de inerțialitate este menținută și extinsă și datorită denaturării și marginalizării privatizării sistemului productiv național, privatizare cantonată în zona periferică, generatoare de fluxuri financiare atipice capitalizării, substituite cu acțiuni de descentralizare, managerizare, restructurare.

În acest sens, asumarea reală a riscului capitalizării de către un agent economic "nedefinit" în câmpul interesului (motivației) economice devine fie o imposibilitate, fie, în cazul asumării, o conjuncturalitate. Și aceasta deoarece o încercare de capitalizare prin surse externe fără o modificare a opacității financiare a mediului economic prin

accelerarea privatizării reale, va împinge inexorabil agentul economic spre faliment. În condițiile actuale, demararea unui proces de capitalizare eficace ar putea fi susținut, fie prin orientarea fluxurilor comerciale dincolo de spațiul economic național, fie prin orientarea unor fluxuri investiționale externe spre spațiul economic național din considerente strategice (investiții de așteptare) sau conjuncturale (investiții de absorbții a veniturilor).

Formele de inerțialitate financiară prezentate reprezintă numai exemplificări, fără pretenția tipologizării și structuralității. Agenții economici, într-un mediu economic în tranziție inadecvat și neperformant, manifestă aceste inerțializări în modalități și grade puțin diferite. Schimbarea prin transformare este însoțită irefutabil, de inerțialități financiare, acutizarea și cronicizarea lor relevând incapacitatea transformatoare a tranziției promovate.

2.3. Dimensiunile inerțialității financiare

Cauzele, efectele și influențele formelor de inerțialitate financiară caracteristice agentului economic în tranziție se circumscriu unor coordonate dimensionale prin care fiecare formă a inerțialității ar putea fi definită și comensurată, astfel încât să i se poată individualiza potențialul frenator sau stimulator în cadrul schimbării prin transformare.

Dintr-o perspectivă relațională, specifică naturii inerțialității financiare, coordonatele dimensionale ar putea fi:

- dimensiunea structurală;
- dimensiunea funcțională;
- dimensiunea comportamentală;
- dimensiunea temporală.

a. Dimensiunea structurală, evidențiază starea financiară a agentului economic confruntat cu una sau mai multe forme de inerțialitate financiară, stare decelabilă la anumite momente, definibile în ciclul economic al acestuia.

Distingerea, delimitarea și descripția unor structuri financiare generate de anumite forme ale inerțialității constituie o modalitate de operaționalizare a analizei cauzelor, efectelor și influențelor acestora asupra agentului economic. Structurile bilanțiere, corectate și adaptate analizelor financiare pot oferi informații relevante în analiza inerțialității financiare. Analiza corelată a diferitelor module structurale precum și determinarea pe această bază a unor rate de inerțialitate financiară pot oferi o cunoaștere a "mecanismelor" inerțialității permițând totodată elaborarea unor eventuale "programe" de atenuare sau resorbție a impactului inerțialității în procesul schimbării prin transformare.

O interpretare în viziune inerțială, a structurii activelor (îndeosebi financiare) și pasivelor (îndeosebi permanente) agentului economic, o abordare în termeni inerțiali a structurilor bilanțiere și componentelor agregate finale ale contului de rezultate vor constitui căi de valorificare pragmatică a dimensiunii structurale inerente inerțialității financiare.

Pentru un agent economic în tranziție, într-un mediu economic nepermisiv structuralității financiare semnifică prin asimetrizările sale ponderale, deplasarea acestora fie spre faliment, fie spre privatizare, fie spre remanențe statale (chiar dacă nu administrative).

b. Dimensiunea funcțională, evidențiază mișcările financiare, fluxurile și circuitele financiare afectate sau nu de inerțialitate în condițiile tranziției. Mediul economic, componentele normative, instituționale și instrumentale ale acestuia modelează în mod determinant fluxurile și circuitele financiare ale agentului economic, încărcându-le, în condițiile unui mediu economic nepermisiv inerțialității. În acest caz poate fi definită și orientarea neproductivă a fluxurilor financiare, centrarea parțială a funcționalității financiare pe fluxuri financiare "sugativă" prin disjungerea interesului managerial și a interesului agentului economic, ca persoană juridică.

Caracteristic agenților economici de stat, angajați, cel puțin ca dezirat, în procesul de privatizare, este manifestarea unei forțe corosive de inerțialitate financiară: inerțialitatea de transfer. Această formă vizează constituirea unor fluxuri financiare pozitive, de simbioză, prin care "averea" agentului economic se transferă spre agenții economici privatizați, prin segregarea subiectivă a interesului economic.

Dimensionarea funcțională permite relevarea restrângerii unor fluxuri financiare și expansiunii altora (îndeosebi cele generate de fluxurile comerciale), rigidizarea unor circuite financiare în condițiile deteriorării sinapselor de închidere (circuitele bancare), retardării unor fluxuri financiare necesare economiei de piață sau denaturării funcționalității acestora etc.

Însă, după părerea noastră, dimensionarea funcțională evidențiază în perspectivă inerțială, menținerea încă pentru multă vreme a decalajului și demarajului dintre circuitele financiare primare și circuitele financiare secundare, inerțialitatea circuitelor primare manifestându-se pe fondul penurizării valorilor monetare vehiculate și deschiderilor fără finalitate productivă.

c. Dimensionarea comportamentală, sesizabilă în mod direct la nivelul agenților economici, presupune existența unei modalități de percepere a schimbării prin transformare.

Primele două dimensiuni oferă planul de coordonare pentru definirea și comensurarea inerțialității financiare ca relație orientată a agentului economic cu mediul, mediul economic predeterminând formele inerțialității financiare ale agentului economic, în timp ce dimensiunea comportamentală evidențiază procesul de sedimentare a inerțialității în comportamentul agentului economic, care poate deveni purtător și generator al unor forme de inerțialitate financiară. Ecartul de "învățare" a inerțialității de către agent se dovedește, în cele din urmă, un ecart de retardare a schimbării prin transformare la nivelul acestuia, cu consecințe asupra inerțialității sistemului economic în ansamblu.

Întreținerea unor comportamente financiare inerțiale, improprie schimbării prin transformare, este favorizată în mod evident de menținerea agentului economic într-o stare de descentralizare fără privatizare sau de privatizare fără responsabilizare,

menținere generatoare de structuri și fluxuri financiare nedistribuibile într-o ierarhie a intereselor economice și implicit, reconvergente obiectivelor competitivității și eficienței deci inadecvate creării potențialului de autofinanțare a agentului economic, potențial favorabil schimbării prin transformare.

d. Dimensiunea temporală, ar permite operaționalizarea măsurării duratei inerțialității, a decalajelor între diferite forme de inerțialitate financiară, a desincronizării lor temporale, și prin aceasta s-ar putea aprecia vitezele, ritmurile posibile de schimbare financiară la nivelul agentului economic.

Din perspectiva temporală pot fi elaborate ierarhiile formelor de inerțialitate financiară, în funcție de care să poată fi construite strategii de diminuare, sincronizare sau reorientare a acestora și chiar de valorificare a evoluției lor corelative pentru asimilarea mai rapidă a schimbării prin transformare la nivelul agentului economic.

Multidimensionalitatea inerțialității financiare poate oferi o abordare integrativă a acesteia, ținând seama de diferențierile și eventualele incompatibilități între formele de inerțialitate, și în acest fel, ar putea permite înțelegerea inerțialității financiare ca un însoțitor inerent al schimbării prin transformare, însă un însoțitor care poate fi modelat și valorificat de un mediu economic permisiv, adecvat finalităților schimbării în perioada de tranziție.

Și în acest sens, inerțialitatea va apărea ca o modalitate de selectivitate și adaptabilitate a agenților economici la mediul economic.

3. ASPECTELE INERȚIALE ÎN POLITICA FINANCIARĂ A SOCIETĂȚILOR COMERCIALE CU CAPITAL MAJORITAR DE STAT

Începând cu anul 1990, conducerile întreprinderilor au trebuit să se adapteze din mers la o serie de fenomene și procese noi care au apărut în economia și societatea românească: inflație, șomaj, depreciere a monedei naționale, greve etc. în condițiile în care nimeni nu a fost pregătit pentru acestea. Cel puțin în faza de adaptare a noilor societăți comerciale cu capital majoritar de stat la situația nou creată în economie, activitatea curentă precum și conducerea acestora au fost din plin "ajutate" de un grad mai mare sau mai mic de inerție în toate planurile: inerția relațiilor de cooperare (cu toate că unele relații erau net ineficiente), inerția legată de stilul de conducere, inerția modului de acțiune al personalului de execuție din fiecare societate comercială.

În plan financiar, inerția a avut o influență mai mare ca intensitate și durată ca urmare a unor influențe "favorabile": modificările în sistemul de evidență contabilă au fost făcute mult mai târziu (H.G. 704/14 decembrie 1993 stabilește aplicarea începând cu 1 ianuarie 1994 a noului plan de conturi general, a modelelor de registre și bilanțuri contabile, precum și a normelor metodologice de utilizare a acestora), unele instrumente financiare cum ar fi cambia, biletul la ordin, trata nici până în prezent nu au devenit operaționale, utilizarea de către bănci a creditelor nepreferențiat (în sensul aplicării unui același nivel de dobândă indiferent de ramură, subramură sau situația economico-financiară a unei societăți comerciale).

Aceste influențe au indus un anumit nivel de inerție în politica financiară a societăților comerciale cu capital majoritar de stat peste care s-au suprapus factori interni fiecărei societăți comerciale cum ar fi nivelul de calificare a personalului implicat în managementul financiar, situația economico-financiară existentă la începutul anului 1990, specificul activității etc.

Nivelul mai mare sau mai mic de inerție în plan financiar la nivel microeconomic nu este însă în toate cazurile legat de o preocupare propriu-zisă pentru activitatea de perspectivă a societății comerciale, strategia pe termen mediu sau lung. Din cercetările întreprinse la nivelul industriei lemnului, precum și într-o serie de societăți comerciale cu capital majoritar de stat (S.C.FAMOS SA - Odorheiul Secuiesc, S.C.PRODLEMN SA - Brașov, S.C.PETROCART SA - Piatra Neamț, S.C.CELPI SA - București și S.C.MONOLIT SA - București) a rezultat că circa 40% din cadrele de conducere din domeniul financiar nu își desfășoară activitatea pe baza unei politici financiare coerente, ca componentă a politicii generale a societății comerciale respective.

Politica financiară are însemnătate asupra repartizării și utilizării fondurilor în scopul realizării programelor economice curente și de dezvoltare, al creșterii efi-

cienței ciclurilor de exploatare și de investiții. Politica financiară are misiunea de a rezolva aspectele legate de metodele de procurare a fondurilor, stabilirea pe destinații raționale și folosirea eficientă a acestora, asigurarea echilibrului financiar, fixarea prețurilor, reducerea costurilor capitalului etc.

Și din acest punct de vedere a apărut o puternică inerție: programele și acțiunile care s-au circumscris unei eventuale politici financiare au urmat programul economic curent, fără a stabili obiective proprii, legate de o adaptare financiară ofensivă la noul mediu economic apărut în țara noastră după decembrie 1989.

Principalele sarcini ale politicii financiare ale societății comerciale sunt legate de alegerea modalităților de finanțare a creșterii, dezvoltării societății comerciale, în legătură directă cu nivelul de autonomie financiară.

Datorită unei multitudini de cauze printre care putem aminti și inerția în modul de gândire și acțiune, autonomia financiară a devenit un obiectiv foarte greu de atins de societățile comerciale în ultimii ani.

3.1. Inerția și politica financiară - cadru de definire

Din perspectivă financiară putem considera că societatea comercială deține în orice moment o "colecție" de resurse financiare "productive" ce reprezintă intrări ce furnizează servicii determinate și permite să se atingă un anumit obiectiv. Cu alte cuvinte un ansamblu dat de resurse financiare deschide calea unui ansamblu de activități. Presiunile mediului, obiectivele pe termen scurt, mediu și lung (mai mult sau mai puțin formalizate în prezent la nivelul societăților comerciale cu capital majoritar de stat) precum și specificul intervenției managementului financiar, impun o anumită evoluție în volumul, structura precum și interacțiuni specifice între resursele financiare și acțiunile realizate, obiectiv principal al calculelor economico-financiare.

Natura și volumul resurselor financiare deținute de societatea comercială definesc condițiile pertinente de evoluție viitoare a activităților (natura și volumul acestora). Politica de "gestiune a resurselor financiare" constituie deci un element major în judecarea nivelului de inerție. Din rațiuni de simplificare, analiza o putem face în două planuri succesive:

- în contextul inerției "operative" ce presupune ca în cadrul unui ansamblu invariant de activități să se analizeze răspunsurile la variațiile nivelurilor realizate sau preconizate. Problema majoră este deci aceea de alegere a stocului de capital în funcție de un volum de fluxuri de "servicii" realizate de societatea comercială;

- în contextul inerției "strategice": apariția de amenințări sau oportunități pentru societatea comercială implică o modificare

în natura activităților sale. Răspunsul mai mult sau mai puțin invariant la variațiile în domeniul de activitate pune problema menținerii potențialului financiar fundamental al întreprinderii.

Această distincție formală pe care am adoptat-o maschează unitatea celor două niveluri de inerție: operativă și strategică, care împreună depind direct de deciziile de investiții (în sens larg) și de constrângerile tehnologice, financiare și umane de care sunt strâns legate.

3.2. Inerția operativă și nivelul capacității de finanțare

În această ipostază, inerția nu este legată de deciziile luate ca urmare a schimbării naturii fluxurilor de servicii ce sunt asigurate ci numai în ceea ce privește volumul lor.

Inerția operativă constă în modul de răspuns la variațiile de volum, cu costuri de ajustare corespunzătoare. În general inerția se va manifesta ca o perioadă tot mai mare de răspuns la o creștere aproximativ egală a volumului de activitate, iar costurile financiare corespunzătoare cresc mult mai repede decât creșterea volumului de activitate. Spre exemplu, la S.C.Prodlemn S.A - Brașov, raportul între nivelul dobânzilor plătite și cifra de afaceri a fost de 0,08% în 1991, 1,7% în 1992, 3,32% în 1993 și 10,80% în 1994 (10 luni). Pe baza acestor date, în condițiile în care structura activității productive nu s-a schimbat, putem afirma că această societate comercială are un anumit nivel de inerție în utilizarea pârgurilor cuprinse în propria politică financiară.

În multe cazuri, existența unor anumiți factori impun limite: tehnice sau economice la nivelul outputurilor. În alte cazuri, riscul legat de caracterul ireversibil al unor resurse financiare ar trebui să oblige societatea comercială la o anticipare pe o perioadă lungă a nivelurilor fluxurilor financiare necesare de asigurare. De fiecare dată, inerția este în legătură directă cu supra sau subestimarea cererii de outputuri.

Spre exemplu, S.C. FAMOS S.A. - Odorheiul-Secuiesc a perfectat un împrumut BERD de circa 910 mil USD cu restituire în cinci ani și o perioadă de un an grațiere, în vederea re tehnologizării secției de furnire II. În calculul privind modul de asigurare cu resurse financiare necesare achitării creditului BERD s-a estimat un nivel mediu de profit înainte de impozitare de 504 mii USD/an între 1996 și 2008, din care să se plătească în perioada 1996-2000 circa 1262,4 mii USD (910 mii USD valoarea creditului și 352,4 mii USD dobânzi). În acest caz nu s-a ținut seama de variațiile în volumul de producție în perioada următoare (chiar în aceeași structură de fabricație), evoluția ratei de impozitare a profitului și alți factori ce pot apărea în viitor. În exemplul prezentat inerția s-a manifestat prin modul de fundamentare financiară a deciziei și în plus prin durata mare de răspuns (circa șase luni a durat numai întocmirea dosarului de fundamentare economică a investiției și apoi încă trei luni pentru completarea dosarului în vederea perfectării contractului de creditare prin BRD).

În prezent tendința manifestată este de a răspunde post factum la toate mutațiile din mediul economic (modificări în cadrul legislativ, nivelul de dobânzi, nivelul prețurilor inputurilor, cursul de schimb valutar etc.). Din răspunsurile primite la chestionarul realizat printre specialiștii din societățile comerciale cercetate a rezultat, spre exemplu, că doar în două cazuri din 15, specialiștii și-au pus problema în ultimii cinci ani a valorii reale a activelor societății comerciale și aceasta numai pentru că respectivele unități economice erau vizate pentru a fi privatizate.

Soluțiile pentru evitarea inerției în politica financiară a societăților comerciale sunt limitate în prezent: una se situează într-o perspectivă de creștere și constă în alegerea unei capacități financiare excedentare pentru a răspunde creșterii în volumul de outputuri, cealaltă în plan mai general, caută să elimine riscul și să se evite într-o oarecare măsură investițiile.

3.2.1. Inerția și capacitatea financiară excedentară

A. Conceptul de capacitate financiară excedentară

Este evident că conceptul de capacitate este ambiguu și nu are sens decât prin existența unor factori determinanți care permit definirea acestui concept:

- capacitatea financiară maximă care este direct legată de cea mai mare cantitate de producție pe care societatea comercială o poate realiza (practic este legată direct de capacitatea tehnică posibilă, independent de toate tipurile de restricții, prețuri, costuri, etc.);
- o capacitate financiară optimă legată direct de asigurarea unei cantități de producție cu un cost mediu minim pe întreprindere.

În fapt, constrângerile economico-financiare apar mereu înaintea celor tehnice și astfel managerul financiar va trebui să se raporteze la o capacitate optimală și să determine capacitatea financiară excedentară în raport cu cea optimă.

B. Limitele de aplicare a conceptului de capacitate financiară excedentară

- Limitele intrinseci domeniului de aplicare

Obiectivul unei politici de capacitate financiară excedentară este de a putea varia rapid volumul producției sau serviciilor, fără a modifica sensibil costurile (în special cele financiare), dacă circumstanțele o cer, în acest fel evitându-se situațiile actuale când societățile comerciale sunt obligate să ia o anumită decizie în relație directă cu schimbarea din mediul economic înconjurător.

Ansamblul opiniilor specialiștilor din industria lemnului chestionați a condus la ideea că o capacitate financiară excedentară poate fi utilizată în numeroase cazuri:

a) ca răspuns la o cerere aleatorie. Acest caz este mai frecvent menționat (9 din cei 15 specialiști-directori economici sau contabili șefi chestionați), dar este mereu însoțită de o serie de restricții.

Capacitatea excedentară este utilizată înainte de toate pentru a obține un răspuns conjunctural (variații aleatorii pe o perioadă scurtă) în ipoteza unei cereri presupuse în creștere pe termen lung.

Decizia de a "investi" în capacitatea financiară excedentară este înainte de toate gândită ca o anticipare justificată a unei cereri viitoare. Cu cât există o capacitate financiară mai mare cu atât se poate face față mai bine creșterilor în necesarul de mijloace circulante viitoare și, în final, la o creștere mai mare a producției. În acest caz însă apar restricțiile mediului economic care, pe termen lung, fac ca această tendință în politica financiară a societății comerciale să fie nefavorabilă: un nivel mare de inflație sau impozitare, un nivel al dobânzilor oscilant pot să conducă la un efect invers față de ce s-a preconizat;

b) răspuns la variațiile aleatorii ale prețurilor factorilor de producție.

Acest caz este și el destul de des invocat de specialiștii chestionați. În fața variației prețurilor la inputurile societății comerciale, în prezent se răspunde prin încetarea de a majora prețul la produsele realizate, concomitent cu creșterea stocurilor de materii prime, materiale, ceea ce a implicat și o capacitate financiară excedentară, ca răspuns la o concurență potențială sau efectivă sau din alte considerente (un nivel "sigur" de eficiență sperat pentru o perioadă viitoare).

Majoritatea specialiștilor chestionați (93,3%) sunt conștienți de dezvoltarea și specializarea în viitor a piețelor în România și din această perspectivă capacitatea excedentară poate juca un rol dublu:

- descurajarea concurenților potențiali;
- intervenția directă pe piață fără eforturi deosebite în vederea contracarării acțiunilor concurenților.

C. Obstacolele pentru realizarea unei capacități financiare excedentare

Analizarea inerției și utilizarea capacității financiare excedentare se lovește de două serii de obstacole: tehnice și economice.

• Restricțiile tehnice

Un examen superficial al modelelor teoretice legate de capacitatea de producție optimă (în legătură directă cu care este capacitatea financiară excedentară) conduce la ideea că o suprainvestire și creșterea capacității financiare a societății comerciale poate conduce la faliment dacă nu se înregistrează o creștere în viitor a cererilor de outputuri specifice societății comerciale respective.

Apelarea la o capacitate financiară excedentară ca urmare a inerției în conducerea financiară a societății comerciale poate conduce în cazul recesiunii și într-un mediu puternic inflaționist la efecte negative asupra activității.

• Limitele economice

Analiza inerției operative prin prisma capacității financiare excedentare nu este mereu compatibilă cu alte laturi ale conceptului de inerție sau cu obiectivele generale în plan economico-financiar, cum ar fi cel de rentabilitate, spre exemplu.

O incompatibilitate decurge direct din posibilitățile de finanțare a societății comerciale și implicit de eficiența fiecărei soluții în parte. Se poate atinge un nivel minim de rentabilitate în procurarea și utilizarea resurselor de finanțare, fără a se atinge nivelul de capacitate financiară excedentară stabilit.

Prețul plătit pentru o anumită capacitate financiară excedentară depinde direct de relația între costul mediu și nivelul de utilizare a activelor.

Conflictul rentabilitate- capacitate financiară excedentară se va pune deci în societățile comerciale unde costurile fixe sunt ridicate sau divizibilitatea capitalului este redusă. În acest sens sunt situații cum ar fi la S.C.Prodlemn S.A. - Brașov unde datorită nivelului mic al încasărilor, coroborat cu o pondere mare a cheltuielilor fixe, la 30 septembrie 1994 s-a înregistrat o pierdere de peste 50 mil lei la total încasări. În acest caz este dificil de a ieși din inerție, când pe primul plan se va pune redresarea financiară pe o perioadă estimată de încă 3-6 luni.

3.2.2. Inerția și limitarea investițiilor

Toate investițiile antrenează un risc. Echipamentele sunt destinate să servească pe termen lung la o anumită cerere, iar alegerea făcută va determina o anumită configurație în structura mijloacelor circulante necesare și apoi a mijloacelor financiare și implicit a surselor de procurare a acestora. În fața acestei probleme, una din soluții constă în evitarea angajării capacităților proprii pentru realizarea unor anumite cereri. În acest sens, obiectivul este de a menține o anumită fluiditate a resurselor și limitarea masei imobilizărilor.

Problema esențială este de a găsi calea de a reduce nivelul de inerție în politica financiară prin modificarea raportului între cumpărare și fabricare. În ambele cazuri sunt antrenate mijloacele financiare, dar natura și modul de procurare a acestora este diferit.

Dacă se iese din inerție prin mărirea gradului de specializare a societății comerciale și creșterea gradului de prelucrare a materiilor prime procurate, politica financiară a societății comerciale trebuie să utilizeze diferit față de până acum instrumentele sale specifice.

Amplificarea relațiilor cu furnizorii de componente (subansamble) presupune o creștere a numărului operațiunilor de încasări și plăți și, eventual, un risc sporit în creșterea imobilizărilor pe un termen mai lung (legate de mijloacele financiare blocate în circuitul bancar). Or, tocmai de aceea s-au găsit justificări "financiare" pentru amplificarea gradului de integrare a fabricației stâlpilor de înaltă tensiune (400 kw) export Iran la S.C. Gelpi S.A. - București în ultimii trei ani.

Recurgerea la cooperare-specializare în vederea evitării investițiilor se poate face în cadru relativ precis și este condiționată de specificul tehnologic al societății comerciale: în industria electronică se poate apela la această formă cu mult mai ușor în raport cu industria chimică. În acest context pot fi utilizate următoarele criterii:

a. Specificitatea competenței societății comerciale

Orice întreprindere poate produce în condițiile cerute de o anumită piață și numai o parte din fluxul general de fabricație. În acest sens problema fabricației sau achiziționării se pune direct în raport cu costurile fiecărei variante, implicit cel financiar.

Găsirea și utilizarea adecvată a surselor de finanțare pentru o variantă optimă de producție reflectă tocmai ieșirea din inerție și refuzul de a mai continua aplicarea aceleiași politici financiare (care de cele mai multe ori este inefficientă în aplicare).

b. Timpul de răspuns

În fața unei variații bruște a cererii la unele produse, societatea comercială poate găsi în exterior mijloacele mai rapide de răspuns față de dezvoltarea propriilor sale resurse.

La S.C. Prodlemn S.A. - Brașov în octombrie 1994 a apărut o oportunitate de afaceri pe piața din Germania pentru un tip special de parchet. Realizarea acestui produs cu forțe proprii necesita resurse financiare pe care societatea comercială nu le-a putut procura în timp util din diverse motive (inclusiv "inerția" apelării la credite în

perioada 1992-1993 care a blocat în prezent sursa împrumuturilor bancare). S-a apelat la asocierea cu o societate comercială privată care asigură materia primă, materialele auxiliare, transportul și desfacerea produselor astfel încât S.C.Prodlemn S.A. - Brașov să de lucru la circa 150 de persoane, utilizează o parte din capacitățile sale de producție ce erau neutilizate, nu mai apelează la credite și penetrează pe o piață destul de "pretențioasă", cea germană, fără un efort financiar deosebit.

3.3. Inerția strategică și politica financiară a societăților comerciale cu capital majoritar de stat

În ultimii cinci ani au intervenit numeroase schimbări în mediul economico-financiar astfel încât societățile comerciale au reușit cu greu să-și alcătuiască o politică financiară pe care apoi să o aplice consecvent în cadrul unei strategii pe termen lung, fenomen care în viitor credem că-și reduce treptat din influență.

În acest sens apare de actualitate rezolvarea, cel puțin în plan teoretic a inerției "strategice" în politica financiară, cea care se manifestă vis-a-vis de potențialul financiar al societății comerciale (potențialul financiar și uman).

3.3.1. Principii de bază

Atunci când aspectele "industriale" ale inerției se analizează în termeni de flux și stoc, aspectele financiare ale inerției sunt privite într-o perspectivă dinamică și sunt legate direct de compoziția capitalului sub dublă ipostază: structura activelor și structura de finanțare.

• Inerția și structura activelor

Este posibil de a se aborda problema cu ajutorul unor modele statice, simple, dar o analiză riguroasă justifică recurgerea la modele dinamice în cadrul cărora să fie pusă și problema inerției.

a) Aspectele statice

Se pot distinge în ansamblul activelor deținute de societatea comercială trei categorii (diferite din păcate de cele care în mod curent sunt evidențiate și raportate): - active de tranzacție (ka) corespunzătoare tuturor mijloacelor deținute cu scopul utilizării imediate;

- active de prevedere (kb) deținute din rațiuni de incertitudine asupra viitorului, se pot găsi în această ipostază active de orice natură (mijloace de producție în conservare, rezerve financiare etc);

- active speculative (kc) deținute în vederea unei utilizări ulterioare în măsura apariției de oportunități de afaceri.

Într-o manieră statică, comportamentul patrimonial al societății comerciale poate fi apreciat în funcție de coeficienții acestor trei categorii de active.

Dacă se consideră că activele de prevedere și speculative sunt deținute din rațiuni de rentabilitate efectivă sau potențială a acestora, se poate admite că obiectivul de reducere a inerției se relevă printr-o valoare aleasă pentru coeficientul C

$$C = (kb + kc) / k \text{ unde } k = ka + kb + kc$$

și exprimă partea care contracarează incertitudinea.

Din calculele noastre efectuate pentru perioada 1991-1994 la societățile comerciale cu capital majoritar de stat analizate a rezultat situația din tabelul nr.1.

Tabelul nr. 1 - Evoluția ponderii diverselor tipuri de active în perioada 1991-1994 la cele cinci societăți comerciale cu capital majoritar de stat analizate

Societatea comercială	Perioada	Ponderea	în total	active (%)
		Active de tranzacții	Active de prevedere	Active "speculative"
S.C.CELPI S.A. București	1991	98,1	1,2	0,7
	1992	97,9	1,5	0,6
	1993	97,5	1,6	0,9
	1994 ^{x)}	96,1	1,8	1,5
S.C.Monolit S.A. București	1991	97,2	2,7	0,1
	1992	98,1	1,8	0,1
	1993	97,9	2,1	-
	1994 ^{x)}	97,3	2,6	0,1
S.C. Prodlemn S.A. Brașov	1991	99,1	0,9	-
	1992	98,8	1,2	-
	1993	98,9	1,0	0,1
	1994 ^{x)}	98,5	1,4	0,1
S.C.Petrocart S.A. Piatra Neamț	1991	97,2	2,8	-
	1992	98,3	1,5	0,2
	1993	97,5	2,4	0,1
	1994 ^{x)}	97,6	2,3	0,1
S.C. Famos S.A. Odorheiul Secuiesc	1991	95,8	3,2	1,0
	1992	96,2	2,7	1,1
	1993	95,9	3,2	0,9
	1994 ^{x)}	96,0	3,2	0,8

x - calculat pe baza datelor de la 10 luni

Analiza în dinamică a cifrelor arată tendința generală de a acorda o atenție preponderentă activelor de tranzacții, în detrimentul celor de prevedere sau speculative. Pe fondul acestei tendințe generale S.C.Famos S.A - Odorheiul Secuiesc, datorită relațiilor intense pe care le are cu partenerii străini, a acordat o atenție mai mare activelor de prevedere și celor speculative, aspecte legate direct de eforturile pe care le-a făcut pentru utilizarea unor mijloace financiare variate în vederea satisfacerii cererii de pe piața externă.

b Aspectele dinamice

Problema lichidității se poate analiza în următoarea manieră: pentru a asigura mijloacele financiare în vederea asigurării plăților curente societatea comercială trebuie să-și asigure un nivel de încasări; obiectivul fixat de control al acestui nivel de încasări este de minimizare a costurilor financiare pe o perioadă determinată, nivel influențat de intrările și ieșirile de fonduri de natură aleatorie.

Societatea comercială poate spori nivelul încasărilor prin apelarea la noi capitaluri, prin vânzarea de active, amânarea la plată a dividendelor din anul precedent, blocarea utilizării fondului de dezvoltare "din lipsă de lichidități".

Din această perspectivă însă practica ultimilor cinci ani a demonstrat că societățile comerciale cu capital majoritar de stat apelează foarte greu la unele metode cum ar fi vânzarea de active, din cauze mai mult sau mai puțin obiective. Spre exemplu la S.C. Prodlemn S.A - Brașov exista în conservare în 1994 o întreagă linie tehnologică de fabricat PAL dar în tot acest timp nimeni nu și-a pus problema vânzării ca active a acestei linii tehnologice, cu toate că întreprinderea a trecut în această perioadă printr-o situație financiară destul de dificilă. S-a optat în schimb pentru amânarea la plată a dividendelor cuvenite pentru 1992 - 1993 la F.P.S. și F.P.P. precum și o inutilizare a fondurilor de dezvoltare.

În general, modelele teoretice pot pune în evidență criteriile esențiale ale unei politici de lichiditate. Sub anumite ipoteze în legătură cu costurile, în legătură cu deținerea, penalizarea, transferul și probabilitatea de schimbare a nivelului de încasări, modelele pot furniza politici "optimale", exprimate în dinamică. În același timp acestea pot clasifica activele numai prin prisma lichidității lor, speranța și certitudinea de a obține venit, pot asigura cunoașterea evoluției costurilor legate de deținerea și transformarea activelor, evaluarea costurilor de penalizare în cazul lipsei de lichiditate. Se exprimă astfel într-o manieră formală riscul legat de o structură dată a activelor, prin raport la un nivel de venituri viitor.

Totuși trebuie remarcat că din interviuarea factorilor de răspundere din societățile comerciale analizate, părerea unanimă este că în situația actuală orice model teoretic atașat unei eventuale politici financiare este sortit eșecului, motivându-se drept cauză blocajul financiar, lipsa de stabilitate economică, inflația etc. În acest mod însă se evită efortul suplimentar de ieșire din inerție și găsire a unor alternative în planul politicii financiare.

- Inerția și structura de finanțare

Puține societăți comerciale cu capital majoritar de stat pot funcționa numai cu capitalul propriu; se recurge la fonduri împrumutate, cu o eficiență pe termen lung mai mare sau mai mică în funcție de o serie de factori ce intervin în fiecare caz în parte.

Se pot distinge următoarele tipuri de risc:

- cel legat de disponibilitatea resurselor;
- cel legat de rentabilitatea fondurilor proprii.

Se poate face referire la inerție în raport cu aceste tipuri de risc și capacitatea de îndatorare.

În teorie există o valoare limită de împrumutare care poate fi considerată capacitatea de îndatorare. Coeficientul de securitate (Cs) se poate calcula pe baza creditelor de rambursat (At) și a profitului sperat (Bt) pe baza relației:

$$At \leq Cs \cdot Bt$$

În relație directă cu acesta poate fi urmărit coeficientul de lichiditate Cl care este definit ca echivalentul lichiditate al capitalului Kt-1, superior sau egal cu datoria Dt-1

$$Cl \times Kt - 1 = Kt - 1 > Dt - 1$$

Este evident că în al doilea caz se pune problema conversiei activelor în lichidități la un moment dat. Evoluția în timp a celor doi coeficienți poate fi o măsură a inerției în politica financiară a societăților comerciale.

3.3.2. Probleme de aplicare

Politica financiară a unei societăți comerciale constituie un tot unitar. Din nevoi de exprimare a diverselor instrumente de comensurare a inerției am delimitat problemele legate de subîndatorare de cele decurgând din cercetarea lichidității.

• Practica subîndatorării

Am afirmat anterior existența unei capacități maxime de îndatorare care ne permite să măsurăm gradul de imobilism și inerție financiară. Toată problema constă în a ști dacă este posibil a evalua cu precizie această limită sau din contră dacă noțiunea de capacitate de îndatorare maximă nu este decât un concept calitativ care interesează numai din punct de vedere descriptiv.

Răspunsul la această problemă are consecințe directe asupra gradului de inerție al politicii financiare.

- Calculul capacității maxime de îndatorare
- După unii specialiști acest indicator este destul de aproximativ în condițiile în care apar atâtea modificări în actuala perioadă de tranziție (40% din specialiștii chestionați).

După alți specialiști, capacitatea de îndatorare este determinată de garanțiile pe care le poate asigura societatea comercială pentru

împrumuturi și mai puțin de aptitudinea de a rambursa creditele (33% din specialiștii chestionați).

Concluzia este că în general capacitatea de îndatorare nu este decât o variabilă total "comandată" de fiecare societate comercială. Ea se supune aprecierilor subiective ale societății comerciale și poate să varieze de la o unitate la alta și în dinamică.

Ca efect, dacă se admite că evaluarea încasărilor viitoare este o variabilă esențială pentru caracterizarea riscului, capacitatea maximă de îndatorare este legată de aprecierile asupra perspectivelor de vânzare ale societății comerciale. Aceasta a fost confirmată direct prin ancheta noastră efectuată în actuala perioadă de recesiune: toți responsabili în domeniul financiar admit că recesiunea implică o reducere simultană a posibilităților lor de îndatorare și de recurgere efectivă la împrumuturi.

- Consecințe

Din rațiuni de dificultate a calculului precis al capacității maxime de îndatorare, practica de reducere a gradului de inerție în politica financiară se va confrunta cu o dublă problemă:

- o relativă nedeterminare a marjei de "manevră" în aprecierea posibilităților întreprinderii de utilizare a modelelor complexe în care parametrii variază în timp și managerii nu pot lua o decizie corespunzătoare;
- o contradicție internă. Pentru limitarea volumului de împrumuturi la momentul t , întreprinderea alege o creștere a resurselor mobilizate de intervalul $t + dt$ pe baza previziunilor disponibile în momentul t . Or, nu este exclus ca evenimentele care fac necesară recurgerea la finanțare să nu se manifeste sau să nu se realizeze la un nivel de "mobilizare" corespunzător.

Inerția este practic virtuală pentru că nu au existat evenimente față de care trebuie să se aplice politica financiară. În consecință, dacă se dorește a fi riguros și realist, nu este de dorit a vorbi de inerție în finanțare decât în cazul în care există un angajament efectiv de împrumut pentru o creștere semnificativă a creditelor utilizate.

Subîndatorarea este o variabilă decizională. Eficiența acestei variabile poate fi apreciată numai din două puncte de vedere:

- reducerea gradului de inerție. Cu atât mai importantă este o creștere semnificativă a mobilizărilor cu cât durata de mobilizare este mai scurtă,
- incidența asupra rentabilității. În general, incidența subîndatorării este negativă deoarece costul împrumutului este inferior randamentului capitalurilor investite.

- Analiza lichidității activelor

Inerția întreprinderii sau gradul de rigiditate în angajarea în mai multe domenii, depinde de situația activului mai mult decât capacitatea de îndatorare.

Fără a stabili o ierarhie, am subliniat importanța activelor pentru nivelul general de inerție financiară. În termeni de lichiditate se poate spune că urmărirea obiectivului de reducere a inerției în politica financiară trebuie să se traducă printr-o stare de supralichiditate (definit în raport cu o stare de lichiditate minimă). În fapt, interogarea specialiștilor a condus la poziții mai nuanțate: pentru majoritatea starea de supralichiditate are un caracter puțin desuet în actualele condiții iar "moda" este de trezorerie minimă (nulă dacă este posibil), noțiunea de lichiditate este mai legată de noțiunea de "mobilizabile" sau "realizabile" și mai puțin de disponibile.

Practic, două căi sunt oferite societății comerciale:

- analiza modului de angajare a lichidităților (care constituie aspectul financiar al evitării utilizării capacității);
- ameliorarea condițiilor de dezangajare a mijloacelor imobilizate (acțiune postfactum).

Dar interesul pentru aceste două modalități de abordare este condiționat de volumul fluxului de lichidități care asigură activitatea întreprinderii și aceasta pentru că înainte de a studia aceste două tehnici de utilizare a activelor, pare de dorit apelarea prin câteva mijloace pentru a comanda volumul curent de surse de lichiditate.

a. Acțiuni asupra fluxului de lichidități

O întreprindere care dorește ameliorarea lichidității sale în cadrul unei situații fixate, nu dispune decât de mijloace limitate: reducerea costurilor, limitarea dividendelor distribuite.

Reducerea costurilor prezintă un dublu avantaj: îmbunătățește situația comercială; contribuie la ameliorarea lichidității generale.

În această perspectivă se pot aminti două remarci:

- reducerea costurilor trebuie să opereze fără investiții mari;
- posibilitatea de reducere depinde direct de presiunile mediului.

Limitarea dividendelor distribuite este utilizată din plin în prezent mai ales că F.P.S. și F.P.P.-urile nu au acționat în această perioadă pentru plata efectivă a dividendelor ci numai pentru aplicarea de penalități pentru neplata acestora.

b. Analiza utilizării lichidităților

O societate comercială care dorește să-și reducă nivelul de inerție va căuta să utilizeze "mai bine" lichiditățile dar aceasta poate avea influențe asupra rentabilității. Pentru a rezolva dilema inerție - rentabilitate, societatea comercială caută utilizări rentabile și mobilizarea în limitele de timp și cost impuse de mediu. Tehnicile mai frecvent utilizate sunt următoarele:

- plasarea speculativă pe termen scurt în active reale (materii prime, spre exemplu) sau financiare. Dacă prin acest mijloc întreprinderea reduce durata de angajare a împrumuturilor, nu elimină riscurile legate de "investițiile" făcute.

În acest caz, teoria generală a stocurilor este inoperantă, mai ales pentru industria lemnului unde prețul plătit la materia primă (cherestea) a crescut mult mai repede decât prețul produsului finit și nu se poate vorbi de utilizarea "optimă" a diferitelor tipuri de stocuri (de siguranță, de condiționare, de producție etc.) ci în special de un stoc "financiar" determinat.

În perioada 1991-1993 unele societăți comerciale au utilizat din plin sistemul stocurilor de materii prime "supradimensionate" deoarece imobilizările corespunzătoare erau cu mult mai mici decât ritmul de creștere a prețului efectiv al materiilor prime;

- plasamente pe termen lung în active non productive.

În prezent această cale nu este utilizată din cauza situației economico-financiare a societăților comerciale, a blocajelor financiare în parte a nivelului mare al dobânzilor bancare și al lipsei unor mecanisme și investiții specifice economiei de piață.

Din perspectivă microeconomică aceasta conduce la o lipsă de lichidități care nu permite deblocarea fondului de dezvoltare și utilizarea acestuia pentru investiții, concomitent cu angajarea de noi credite

c. Ameliorarea condițiilor de dezangajare

Am subliniat deja rolul determinant al constrângerilor legate de modul de analizare a inerției în politica financiară. Dacă se consideră numai aspectele strict financiare ale problemei sau dacă se admite că necesarul de capital este determinat prin coeficientul de imobilizare a mijloacelor utilizate în procesele tehnice, rămâne să examinăm cum societatea comercială poate ameliora aceste constrângeri și cum poate recupera resursele financiare corespunzătoare bunurilor devenite "neproductive".

O întreprindere care a angajat toate resursele sale în realizarea unui program de investiții poate fi tentată în recuperarea unei părți din fondurile imobilizate, dacă o nouă oportunitate se oferă. În această direcție este evident că atunci când o societate comercială cum este S.C.Petrocart S.A. - Piatra Neamț care are o investiție realizată în proporție de peste 80% și care de circa 3 ani nu poate fi finalizată din lipsă de fonduri, tendința este de a recupera o parte din suma investită.

Soluțiile în prezent sunt destul de limitate și țin mai puțin de abilitatea sau inerția societății comerciale de a obține lichidități.

În cazul amintit, nici banca nu mai acordă o suplimentare de credit (din lipsă de garanții suplimentare) nici nu există investitori care să fie dispuși să investească cca. 2 miliarde lei cu un termen de recuperare incert și oricum mai mare față de alte domenii.

3.4. Concluzii

Inerția se manifestă prin modul specific de acțiune atât în etapa de proiectare cât și în cea de implemențare și aplicare a politicii financiare, prin durata și tipul de răspuns al managementului financiar la diversele modificări din mediul economic.

Inerția operativă se poate reduce prin alegerea unui excedent sau evitarea acestuia în capacitatea financiară a societății comerciale.

Aceste modalități de intervenție nu sunt decât două aspecte particulare în ansamblul mai vast: politica de investiții care până la urmă implică și politica financiară a societății comerciale.

Nici o societate comercială nu poate să supraviețuiască pe termen lung fără renoverare și dezvoltare. Deoarece aceasta este o decizie de imobilizare de resurse, decizia financiară legată de cea de investiții, în cele trei componente, natura, dimensiunea și momentul aplicării sunt condiționate de inerția operațională.

Este evident că problema prezintă grade de intensitate foarte variate în raport cu specificitatea activității fiecărei societăți comerciale.

Practica capacității financiare excedentare este un mijloc de a obține un grad mai mic de inerție, dar în limite destul de mici. Dacă existența factorilor neutilizați corespunzător permite un răspuns la variațiile aleatorii ale cererii cu costuri financiare mici și într-un termen scurt, acest răspuns afectează în același timp rentabilitatea și majorează costurile medii.

Corecturile pot fi aplicate în vederea modificării volumului activelor, dar aceasta implică și o modificare a gradului de inerție pe termen scurt, într-o perspectivă de creștere pe termen lung a volumului outputurilor societății comerciale.

În schimb evitarea suplimentării sau a "presiunilor" asupra capacității financiare permite obținerea, pe de o parte a unui grad mai redus de inerție operativă și pe de altă parte un anumit grad de inerție strategică prin economiile în planul fondurilor pentru investiții.

Formula prezintă două deficiențe: afectează rentabilitatea societății comerciale și poate reduce posibilitățile viitoare de evoluție (fenomenul de pierdere a unor competențe în domeniul financiar).

Acest mijloc este în principiu rezervat domeniilor unde gradul de tehnicitate este relativ slab și unde există monopol care permite un "partaj" al costurilor financiare și al riscului prin atragerea la cooperare a unor agenți economici diferiți.

Analiza inerției strategice în cadrul politicii financiare se poate pune în raport cu ameliorarea lichidității activelor și cu utilizarea incompletă a capacității de îndatorare.

În acest sens, căutarea reducerii inerției și menținerea independenței financiare sunt sinonime și se rezumă la faptul că întreprinderea trebuie să evite a se afla în situația de vulnerabilitate financiară, problemă care este crucială în actuala perioadă de tranziție. În primul trimestru al anului, unele societăți comerciale sunt preocupate cu prioritate de analizarea situației economico-financiare a anului anterior sub multiple aspecte, în funcție de competența mai mare sau mai mică a fiecărui conducător iar deciziile pentru anul curent în raport cu rezultatele analizei pot și sunt de multe ori eronate ca urmare a impactului permanent a mediului economic asupra situației financiare a societății comerciale. Or situația concretă din economia noastră impune ca obiectiv al politicii financiare a societăților comerciale ameliorarea permanentă a situației financiare și nu adoptarea unor decizii în acest sens la perioade mai mult sau mai puțin mari.

Această remarcă arată că în realitate ierarhia obiectivelor de eficiență și securitate variază în contextul economic: în perioada de recesiune existența unei marje de "manevră" financiară este o garanție de supraviețuire; în perioada de creștere societatea comercială trebuie să sporească volumul investițiilor pentru că riscul apare limitat și perspectivele de rentabilitate viitoare par interesante.

Inerția financiară pare iminentă și în mod voluntar este acceptată, deoarece societatea comercială rezistă cu greu la "tentația" de a angaja "inerțial" toate resursele sale financiare în bătălia pentru dezvoltare. Problema cea mai delicată este deci cea pusă de o relansare conjuncturală. Dacă perspectivele de creștere la nivel macro și mezo economic nu se confirmă poate avea efecte net nefavorabile pentru societatea comercială.

BIBLIOGRAFIE

M. Adochiței, A. Adochiței	- Finanțele întreprinderii în economia de piață, Tipografia "Mitrea", Piatra Neamț, 1993
N. Antoniu, I. Neagoe,
D. Dumitrescu, M. Adochiței,
H. Cristea, V. Ilie
Paul Bran	- Finanțele întreprinderilor, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993
- Relațiile financiar-bancare ale societății comerciale, Editor "Tribuna Economică", București, 1994
L. Croitoru	- Macrostabilizare și tranziție, Editura Expert, București, 1993
Dan Vasile (coordonator) și colectiv	- Management industrial, Editura Economică, București, 1994.
S. Evraert	Analyse et diagnostic financiers. Methodes et cos, Editura Eyrolles, Cool. Finance, 1992
M. Kubr (editor)	- Management consulting. Manualul consultantului în management, AMCOR, București, 1992
A. Leiritz	- La pratique de la gestion financière, Les Editions d'Organisation, La Trandu 1990
G. P. Luca, N. Olariu	- Elemente de management financiar, Editura Dosoței, Iași, 1994
I. Margerin	- Le gestion budgétaire. Comment en faire un outil de management, Les Editions d'Organisation, La Trandu, 1989
D. Mărgulescu (coordonator) și colectiv	- Analiza economico-financiară a întreprinderii. Metode și tehnici, Suplimentat la Revista "Tribuna Economică", București, 1994
C. Mereuță (coordonator)	- Analiza diagnostic a societăților comerciale și colectiv în economia de tranziție, Editura Tehnică, București, 1994
I. Stancu	- Gestiunea financiară a agenților economici, Editura Economică, București, 1994
M. Toma	- Finanțe și gestiune financiară, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994
I. Văcărel (coordonator) și colectiv	- Finanțe publice, Editura Didactică și Pedagogică, 1992
Revistele "Tribuna Economică" și "Finanțe, Credit, Contabilitate"	Colecțiile pe anii 1992-1994

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 3-4/1996**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**ALTERNATIVE DE ALOCARE A
RESURSELOR NATURALE ȘI A
ENERGIEI ÎN CONDIȚIILE
INTEGRĂRII EUROPENE A
ECONOMIEI ROMÂNEȘTI**

Corneliu RUSSU
Viorica RĂDUCANU
Marius BULEARCĂ
Marina BĂDILEANU
Cristian SIMA
Cornelia NEAGU
Angelica FILIP

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	83
CAPITOLUL 1 - PERSPECTIVE ALE INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN STRUCTURILE ECONOMICE ALE U.E.....	85
1.1. Condiții impuse țărilor asociate pentru integrarea în Uniunea Europeană.....	85
1.2. Cerințe ale integrării României în structurile industriale ale UE	89
1.3. Potențialul actual al industriei românești.....	93
1.4. Avantaje și dezavantaje ale aderării României la UE	97
CAPITOLUL 2 - CERINȚE ȘI POSIBILITĂȚI ALE INTEGRĂRII SECTORULUI ENERGETIC AL ROMÂNIEI ÎN STRUCTURILE EUROPENE	102
2.1. Cerințe privind sectorul energetic generate de integrarea economiei românești în structurile europene	103
2.2. Potențialul de resurse naturale și energie al României.....	113
2.3. Concordanțe și neconcordanțe între cerințele integrării sectorului energetic în structurile europene și potențialul de resurse energetice și energie	120
CAPITOLUL 3 - CERINȚE ȘI POSIBILITĂȚI DE INTEGRARE A INDUSTRIEI EXTRACTIVĂ A MINEREURILOR ȘI DE PRELUCRARE PRIMARĂ ÎN STRUCTURILE ECONOMICE ALE UNIUNII EUROPENE	123
3.1. Cerințele privind sectorul de extracție a minereurilor generate de integrarea României în UE	123
3.1. Potențialul de minereuri.....	130

3.3. Concordanțe și neconcordanțe între cerințele integrării industriei extractive a minereurilor și de prelucrare primară în structurile UE și potențialul existent.....	132
CAPITOLUL 4 - REALOCAREA RESURSELOR NATURALE ȘI A ENERGIEI ÎN ECONOMIA ROMANEASCĂ ÎN VEDEREA INTEGRĂRII ACESTEIA ÎN STRUCTURILE EUROPENE	134
4.1. Premisele teoretico-metodologice ale problematicei alocării resurselor naturale și a energiei.....	134
4.2. Probleme specifice ale realocării resurselor naturale și a energiei în condițiile integrării europene	137
CAPITOLUL 5 - DIRECȚII NECESARE DE ACȚIUNE, POSIBILITĂȚI EXISTENTE ȘI EFORȚURI FINANCIARE IMPLICATE DE ELIMINAREA NECONCORDANȚELOR DINTRE CERINȚELE INTEGRĂRII EUROPENE A ECONOMIEI ROMANEȘTI ȘI POTENȚIALUL ACESTEIA DE RESURSE NATURALE ȘI DE ENERGIE	154

INTRODUCERE

În baza Acordului de Asociere și pentru a deveni membru cu drepturi depline al U.E., România va trebui să adopte acea politică economică care să-i permită realizarea simultană a unei duble tranziții: la economia de piață și la societatea informațională pentru a stopa adâncirea decalajului de productivitate față de țările avansate. În acest sens, în "Strategia Națională de pregătire a aderării României la UE" se apreciază că politica industrială va trebui să fie convergentă și cu cea a U.E.". . . axată pe avantaje competitive și creșterea eficienței prin extinderea cooperării cu parteneri din U.E., instaurarea unui climat concurențial și a unui cadru juridic favorabil în condițiile privatizării și ale modernizării și dezvoltării selective, urmărind compatibilități calitative și tehnologice cu industriile din țările comunitare precum și asigurarea unui nivel ridicat al ocupării forței de muncă"¹. Printre obiectivele majore ale strategiei "integrarea în piața energetică europeană și interconectarea sistemului energetic românesc la rețelele transeuropene de energie", este specificată în mod deosebit.

Conștienți fiind de faptul că viitoarea structură economică a României va impune un nou mod de abordare a problematicii asigurării cu energie și materii prime ne-am propus ca studiul din anul 1995 să aibă ca principal obiectiv "prezentarea unor alternative de alocare a resurselor naturale și a energiei în condițiile aderării României la UE", care să poată oferi elemente necesare fundamentării programelor guvernamentale în acest domeniu.

În acest scop ne-am structurat lucrarea în 5 capitole, începând cu abordarea succintă a problematicilor integrării economice, în special cele care vizează condițiile și posibilitățile, avantajele și dezavantajele integrării industriei (cap. 1), să evidențiem apoi cerințele și potențialul existent în domeniul energetic, industriei extractive și de prelucrare primară, ca și concordanțele și neconcordanțele existente între aceste două elemente (cap. 2 și 3) și să prezentăm unele alternative de realocare a resurselor naturale și a energiei în funcție de noua structură a economiei (cap. 4), pentru ca în final să încercăm să conturăm direcțiile de acțiune pentru realizarea obiectivelor integrării economice a României în politica energetică și industrială a U.E. (cap. 5).

Se poate pune, pe bună dreptate, întrebarea: de ce am abordat aspectele generale ale integrării economice a României în structurile europene și, în special, ale industriei, când obiectivul studiului este mult mai restrâns?

Fără a avea pretenția că am punctat toate aspectele impuse de problematica integrării economice, am considerat că nu putem prezenta singular numai unele aspecte ale alternativelor de realocare a resurselor naturale și a energiei, fără să încercăm să conturăm condițiile impuse industriei, care sunt performanțele sale și modul

¹ Strategia Națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, Snagov, iunie 1995, pag. 7

cum atât potențialul economic național, cât mai ales cel al subramurilor industriei prelucrătoare pot asigura cerințele impuse domeniilor analizate: energetic, extractiv și de prelucrare primară.

De un real folos pentru susținerea punctelor noastre de vedere, ne-au fost analizele efectuate și regăsite în "Strategia dezvoltării industriei în vederea aderării României la U.E." elaborată, în iunie 1995, de Ministerul Industriei, Institutul de Economie a Industriei și Institutul de Economie Mondială deoarece informațiile bibliografice sunt destul de reduse în acest domeniu. De aceea unele aspecte teoretico-metodologice sunt abordate numai în capitolul 1, cercetările noastre fiind canalizate către aspectele practice ale integrării, astfel încât prezentul elaborat să poată fi utilizat atât la fundamentarea programelor guvernamentale de integrare ale industriei românești în structurile U.E., în mod deosebit pentru domeniile extractiv, energetic și de prelucrare primară, cât și de către agenții economici interesați.

Capitolul 1

PERSPECTIVE ALE INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN STRUCTURILE ECONOMICE ALE U.E.

Integrarea României în structurile economice europene și racordarea sa la cerințele pieței mondiale, presupune crearea unei economii concurențiale capabilă să producă pentru piața internă și pentru export numai produse competitive corespunzătoare standardelor și exigențelor pieței interne a Uniunii Europene (U.E.), ca și celor ale pieței mondiale. Realizarea unui asemenea obiectiv impune crearea cadrului legislativ și instituțional adecvat, ca și modificări de esență în structura economiei prin diminuarea până la eliminare a agenților economici nerentabili și introducerea unui management corespunzător fiecărui domeniu de activitate.

1.1. Condiții impuse țărilor asociate pentru integrarea în Uniunea Europeană

Acordurile de Asociere a țărilor Central și Est Europene la Uniunea Europeană (UE) denumite "Acorduri Europene" sunt mult mai complexe decât cele încheiate anterior între țările occidentale membre ale UE și vizează, pe lângă aspecte economice și pe cele privind: sprijinirea eforturilor de consolidare a democrației politice, de finalizare a tranziției la economia de piață și de creare a unor economii competitive; întărirea sistemului de securitate europeană și a stabilității politico-economice; armonizarea graduală a legislației în aceste țări având ca finalitate apropierea economică și convergența politică¹.

Acordurile Europene conțin și condițiile impuse acestor țări referitoare la câteva mari domenii, și anume: dialogul politic, libera circulație a mărfurilor, circulația lucrătorilor, regulile de concurență, apropierea legislațiilor, cooperarea economică și financiară, cooperarea culturală și crearea instituțiilor menite să vegheze la înfăptuirea asocierii.

Cerințele aderării la U.E. sunt identice pentru toate țările asociate. Astfel la întâlnirea Consiliului European de la Copenhaga din iunie 1993 s-a stabilit că asocierea țărilor din Centrul și Estul Europei la U.E. se poate face numai când acestea o doresc și își asumă obligațiile membrilor cu drepturi depline privind satisfacerea condițiilor politice, juridice, instituționale și economice impuse acestora. În acest sens țările din Centrul și

Estul Europei trebuie să ia o serie de măsuri care să vizeze reforme de esență, în principal în domeniile politic, legislativ, instituțional și economic.

¹ Acordul de asociere a României la U. E., în "Adevărul economic" nr. 11, 12, 13, 14, 15/martie-aprilie 1993

Consiliul Europei întrunit în Insula Corfu în anul 1994 a solicitat Președenției și Comisiei Consiliului Comunității Europene să pregătească un raport asupra propunerilor făcute de țările solicitate în procesul alinierii în perioada de după Conferința de la Copenhaga, ca și asupra strategiei pe care aceste țări trebuie să o adopte în vederea pregătirii intrării în U.E.

La conferința de la Essen din decembrie 1994, s-a prezentat raportul asupra strategiei necesare pentru asocierea țărilor Central și Est Europene. De la început s-a pus problema creării cadrului instituțional necesar propriei funcționări a U.E. care va fi definitivat la Conferința Interguvernamentală programată în anul 1996. Totodată, s-a accentuat faptul că deși țările asociate au făcut progrese în derularea reformei politice și economice, pentru a deveni membru cu drepturi depline, fiecare din aceste țări trebuie să-și asume responsabilitățile în domeniile respective. Totodată, la Conferința de la Essen s-au pus în discuție o multitudine de probleme vizând, în principal, următoarele aspecte:

Relațiile structurale dintre țările asociate și instituțiile UE, pentru întărirea dialogului și consultărilor privind dimensiunile transeuropene în domeniile energiei, mediului, transporturilor, științei și tehnologiei etc., în acest context se impune cu necesitate cooperarea interguvernamentală și interparlamentară a țărilor membre, ca și a celor asociate;

Pregătirile pentru includerea țărilor asociate în UE implică procese complexe în ceea ce privește reforma legislativă și economică, pentru a face față presiunii și forțelor pieței interne.

Odată asociate, pentru a participa la fluxurile economice din cadrul pieței unice, acestor țări li se creează o serie de facilități privind măsurile antidumping, modul de stabilire a prețurilor, ca și siguranța în comerțul comunitar, în conformitate cu acordurile europene individuale parafate în scopul grăbirii procesului de aderare la UE. În opinia noastră, problema fundamentală a integrării economice este aceea de a stabili care funcții ale economiei mondiale pot fi centralizate și care să fie lăsate în competența țărilor și chiar agenților economici, pentru ca fiecare din statele componente să-și permită un comerț avantajos, atât în cadrul comunității din care fac parte, cât și în relațiile cu alte comunități.

Formarea treptată a pieței unice a constituit prevederea esențială înscrisă în toate înțelegerile, convențiile și tratatele încheiate între state. Mai mult, un număr relativ mare de organizații economice internaționale folosesc adesea, oficial, **noțiunea de "piață unică" sau de "piață comună"** datorită avantajelor pe care le prezintă aceasta. Principalul avantaj al pieței unice este dat de faptul că, deoarece concurența este mai intensă există posibilitatea comercializării unei palete largi de produse la prețuri mai reduse, ca urmare a desființării barierelor vamale. Totuși, nu trebuie omis faptul că, piața unică are și anumite limite date de posibilitatea apariției unor divergențe în politica economică a statelor.

Conform art. 7 al Tratatului de Asociere, **Piața Internă a U.E.** este definită ca *"zonă fără frontiere în care sunt asigurate condițiile de liberă circulație a bunurilor, persoanelor, serviciilor și a capitalului, ca și libera concurență"*. În "Carta Albă" a

asocierii la UE de la început s-a specificat că este necesară *stabilirea limitelor "pieței interne"*, atât din punct de vedere legislativ, cât și din punct de vedere economic, ceea ce presupune că accesul la Comisia Comunității Economice Europene (CEE) este condiționat de respectarea tuturor legilor comunitare pe de o parte, iar fiecare membru trebuie să îndeplinească anumite condiții economice bazate pe concurența deschisă între toți operatorii economici, pe libera circulație a bunurilor, serviciilor, persoanelor și capitalului, pe de altă parte. În același timp, se apreciază că pentru funcționarea pieței interne, este esențială menținerea echilibrului economico-social în care scop trebuie urmărită îndeaproape politica socială și de mediu. Scopul strategiei de unificare și formare a pieței unice este consolidarea eficienței acordurilor europene existente, astfel încât prevederile acestora să poată fi utilizate de toți agenții economici, indiferent de țara și tipul de proprietate predominant.

În "Carta Albă" a asocierii la UE s-a specificat și faptul că, piața internă a Comunității este unul din principalele instrumente pentru realizarea unor obiective, cum ar fi:

- Creșterea economică echilibrată și susținută, concomitent cu o politică adecvată de protejare a mediului ambiant;
- Realizarea unor nivele ridicate de utilizare a forței de muncă și o protecție socială adecvată;
- Creșterea calității vieții;
- Coeziunea economică și socială între toți partenerii.

Scopul principal al realizării acestor obiective este îmbunătățirea performanțelor economice a partenerilor din Comunitate prin: alocarea eficientă a factorilor de producție; îmbunătățirea performanțelor economice ca urmare a îmbunătățirii competitivității produselor, stimularea investițiilor etc.

Crearea pieței europene unice este superioară oricărei forme de cooperare cum ar fi: zonele libere, uniunile vamale etc.

Comisia Comunității Economice Europene a prezentat legislația comună pentru țările membre, în ceea ce privește accesul la Piața internă a UE, bazată pe patru principii generale, înscrise în Carta Albă, și anume:

- concentrarea asupra modului de funcționare a pieței interne fără a lua în considerare realizările obținute de membrii cu drepturi depline, până în prezent;
- includerea succesiunii logice a măsurilor esențiale pentru buna funcționare a pieței interne;
- considerarea Cartei Albe drept document de referință pentru legislația țărilor asociate până în prezent și a celor care se vor asocia în viitor, recomandările sale neputând să fie identice pentru toate țările;
- prezentarea legislației comune de o asemenea manieră încât, măsurile ce trebuie luate, ca și crearea structurilor adecvate să determine aplicarea efectivă a acestei legislații.

Deși intrarea în UE implică obligativitatea aplicării în totalitate a legislației Comunității, se consideră că este necesar ca, în faza de pre-acces, să se stabilească o succesiune adecvată de preluare a legislației specifice fiecărui sector de către țările

asociate. Măsurile esențiale pentru fiecare domeniu au fost împărțite în două stadii după prioritățile reieșite din modul de aplicare a legislației, fiind considerate ca "ghid pentru țările asociate" în scopul stabilirii succesiunii logice a programelor pentru unificarea, implementarea și întărirea legislației. De menționat este și faptul că pot fi incluse și măsuri care necesită o perioadă mai mare de implementare și unificare a legislației. De aceea, Comisia Comunității Europene a specificat în mod deosebit necesitatea de a lua în considerare la elaborarea și implementarea legislației următoarele probleme:

- Criteriile utilizate pentru stabilirea succesiunii elaborării legilor specifice fiecărui sector au la bază legislația generală a comunității, fără a se face referiri la costurile economice și sociale ale unificării legislației;
- Dimensiunea economică a unificării este și va fi analizată de fiecare stat în vederea stabilirii unei strategii proprii de unificare, deoarece CEEC oferă numai cadrul legislativ general fără a se amesteca în legislația țărilor asociate;
- Prioritățile legislative ale fiecărui sector de activitate nu sunt stabilite de către comunitate, ci de fiecare țară asociată în funcție de situația sa economică și socială.
- Fiecare țară asociată își stabilește propriul program de aderare și unificare a legislației în funcție de strategia adoptată.

România, ca țară asociată, pentru a deveni membru cu drepturi depline a UE va trebui ca până la finele anului 1997 să realizeze condițiile legislative și economico-sociale specificate pentru stadiul I¹, urmând ca până în anul 2000 să îndeplinească condițiile generale înscrise în "Cartea albă" și anume:

- utilizarea sistemelor legislative și de reglare a standardelor și metodelor UE în domeniul vieții economice, ceea ce necesită reforma legislativă și economică de esență, cu asistența UE;
- înputernicirea unei singure autorități pentru monitorizarea și controlul ajutoarelor financiare pe care statul, pentru o perioadă limitată, le mai dă anumitor sectoare de activitate (este cazul, în principal, al agriculturii și industriei miniere);
- îmbunătățirea calității vieții și a situației șomajului prin adoptarea unor politici adecvate, de durată, pentru pregătirea și recalificarea forței de muncă, reorientarea acestora spre noi domenii de utilizare.

1.2. Cerințe ale integrării României în structurile industriale ale UE

Studiile de diagnostic efectuate de organisme ale UE, asupra stării și performanțelor industriei țărilor comunitare, au relevat necompetitivitatea acestei ramuri,

¹ Măsurile specificate pentru stadiul I vizează, în principal, următoarele obiective: furnizarea cadrului necesar realizării unei legislații detaliate; formularea principiilor fundamentale și/sau a procedeele de bază după care se conduce fiecare sector; funcționarea normală a fiecărui sector în cadrul pieței unice.

față de cea a principalilor săi concurenți: SUA și Japonia. Principalele cauze care au determinat pierderea competitivității industriei țărilor membre ale UE față de cea a SUA și Japonia sunt:

- nivelul mai scăzut al productivității cu 30% față de SUA și 10% față de Japonia;
- nivelul ridicat de fiscalitate, de 40% în UE față de 30% în SUA și Japonia;
- creșterea ponderii remunerațiilor în structura costurilor produselor industriale;
- promovarea mai lentă a investițiilor materiale și imateriale;
- existența unui management mai puțin performant.

Pentru reducerea decalajului față de principalii săi concurenți obiectivul strategic al UE îl constituie tocmai creșterea competitivității producției industriale și implicit asigurarea creșterii economice a fiecărei țări membre prin: dezvoltarea accelerată a sectoarelor de vârf, crearea unui mediu economic concurențial favorabil și restructurarea de ansamblu a industriei.

Realizarea acestui obiectiv implică adoptarea de către statele membre ale UE a unei asemenea politici industriale care să determine ameliorarea cadrului macroeconomic, îmbunătățirea funcționării pieței și reducerea costurilor de producție în scopul sporirii valorii adăugate pe salariat și a productivității capitalului. În acest scop, UE și-a fixat patru priorități, și anume:

- **promovarea investițiilor imateriale** necesare creării unor consorții de întreprinderi europene cu mare potențial tehnologic și financiar ceea ce presupune adaptarea formării profesionale la necesități, întărirea capacității de anticipare a evoluției tehnologiilor și a piețelor, dezvoltarea și valorificarea cercetării-dezvoltării și a cercetării economice;
- **amplificarea cooperării industriale** în scopul întăririi prezenței țărilor comunitare pe piețele în expansiune și favorizării transferului de experiență și know-how pentru întreprinderile mici și mijlocii; în ceea ce privește cooperarea cu țările Central și Est Europene se urmărește identificarea și eliminarea obstacolelor juridice și fiscale;
- **practicarea unei concurențe loiale** și identificarea obstacolelor ce frânează sporirea volumului exporturilor și a investițiilor;
- **reconsiderarea rolului autorităților publice** în scopul asigurării funcționării mai bune a pieței, promovării unor activități competitive și stimulării parteneriatului între întreprinderile mari și, cele mici și mijlocii.

Politica industrială pe ansamblu UE este aplicată diferit în țările membre componente în funcție de: nivelul de dezvoltare economico-socială, gradul de specializare a industriei; posibilitatea de a obține avantaje competitive în cadrul pieței unice ca și în relațiile cu țările ex-comunitare; modalitățile de dezvoltare regională; locul lor în cadrul specializării internaționale a muncii; gradul de implicare a autorităților publice în consolidarea mecanismelor pieței și modalitățile de cooperare industrială.

Dacă politicile industriale ale tuturor țărilor membre cu drepturi depline ale UE se adaptează din mers acestor orientări generale, cu atât mai mult se pune problema

adoptării de către țările asociate a unor politici industriale și a unor mecanisme corespunzătoare care să corespundă acestor orientări.

Integrarea industriei românești în structurile economice ale UE implică, pe de o parte, respectarea condițiilor impuse din acordul de asociere la UE, iar pe de altă parte cunoașterea potențialului, performanțelor și a căilor și mijloacelor pentru asigurarea competitivității produselor industriale.

În baza Acordului de Asociere a României la UE privind cooperarea economică (titlul VI) sunt stabilite, în articole distincte și condițiile impuse unor anumite domenii ce vizează cooperarea industrială (art. 72 și art. 73), energia (art. 79), sectorul nuclear (art. 80), mediul înconjurător (art. 81) și gospodărirea apelor (art. 82).

Cooperarea economică are ca obiectiv general dezvoltarea durabilă a României, creșterea potențialului său economic și întărirea legăturilor economice cu țările membre ale UE. Ca atare ". . . Cooperarea trebuie să se concentreze, în special, asupra politicilor și măsurilor legate de industrie, inclusiv de sectorul minier, investiții, agricultură, energie, transport, dezvoltarea regională și turism"¹.

Cooperarea industrială are ca principal obiectiv întărirea sectorului privat în acest domeniu, modernizarea și restructurarea industriei, ca și transferul de tehnologie și know-how (art. 73). În scopul realizării acestui obiectiv, România trebuie să adopte politici adecvate și să ia o serie de măsuri care să determine respectarea condițiilor impuse, în special, în ceea ce privește:

- realizarea unui cadru juridic propice pentru desfășurarea activităților întreprinderilor industriale;
- îmbunătățirea know-how-ului în domeniul managementului industrial;
- promovarea transparenței în ceea ce privește fundamentarea prețurilor produselor industriale;
- alinierea la reglementările tehnice comunitare și la standardele europene privind calitatea produselor, în general, și a celor alimentare, în special.

În mod deosebit este specificat obiectivul general al cooperării economice în domeniul energiei, și anume: "dezvoltarea integrării treptate a pieței energiei în Europa" (art. 79, al. I), în care scop România va primi asistență tehnică pentru: introducerea managementului energetic, creșterea eficienței energetice, îmbunătățirea distribuției energiei; impactul ecologic al producției și consumului de energie etc.

Atât politica industrială cât și cea energetică sunt strâns legate de politicile de mediu (art. 81), punându-se tot mai accentuat problema dezvoltării industriale durabile, ca și a dezvoltării energetice durabile. De fapt, condițiile de calitate impuse produselor industriale alimentare vizează și gradul în care acestea corespund din punct de vedere ecologic standardelor europene.

Unul din cele mai importante obiective ale acordului de asociere a țărilor Central și Est Europene la U.E., este **"constituirea unei zone de comerț liber între cele**

¹ Acordul European instituind o asociere între România pe de o parte, Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de altă parte, art. 72 al. 3, Monitorul Oficial al României, nr. 7, 12 aprilie 1993.

două părți semnatare". În acest sens, în acordurile de asociere, deci și în cel al României, sunt specificate condițiile și modalitățile de circulație a produselor industriale în cadrul UE.

Acordurile europene stipulează necesitatea creării, în decurs de 10 ani, a unei zone de liber schimb între UE și țările asociate, calendarul eliminării treptate a restricțiilor tarifare și netarifare conținând etape diferite pe țări partenere, grupe și subgrupe de produse. Liberalizarea schimburilor comerciale reciproce se va face asimetric pentru anumite produse, UE realizând acest obiectiv înaintea finalizării lui de către țările asociate. Totuși, pentru anumite produse sensibile (cum sunt, oțelul, cărbunele, produsele textile) calendarul liberalizării importurilor UE din țările asociate este mai puțin generos, eliminarea unor bariere făcându-se în mod simultan (cum ar fi restricțiile cantitative în cazul produselor textile) sau în intervale de timp relativ apropiate.

Această problemă a fost analizată de către profesorul Alan Winters¹, de la Universitatea Birmingham, autorul arătând că, având în vedere că produsele "sensibile" dețin o pondere substanțială în exporturile țărilor Est Europene către UE, acordurile nu sunt atât de generoase cum par a fi la prima vedere, în ceea ce privește deschiderea pieței comunitare, deoarece:

- Deși acordurile prevăd concesi reciprocă, exporturile produselor agroalimentare sunt supuse anumitor restricții, în special celor cantitative, ceea ce defavorizează țări ca România, Bulgaria, Ungaria și Polonia. De fapt, aceste țări nu beneficiază pentru această grupă de produse, decât de consolidarea schemelor de preferințe vamale acordate anterior asocierii, conform cărora pot efectua anumite exporturi de produse agroalimentare cu aplicarea unei taxe vamale "0", în limitele unor cote sau plafoane tarifare stabilite de autoritățile comunitare.
- Pentru unele produse industriale considerate sensibile, cum sunt oțelul și cărbunele, comunitatea menține anumite restricții tarifare. În ceea ce privește eliminarea restricțiilor cantitative la importul de produse industriale (mai puțin cele privind oțelul, cărbunele și produsele textile), trebuie specificat faptul că România este singura țară care și-a asumat obligația eliminării lor complete de la intrarea în vigoare a acordului de asociere. De menționat este și faptul că România și-a rezervat totuși dreptul de a mai aplica anumite taxe pentru unele produse industriale conform unor formalități vamale, încă o perioadă de 5 ani.
- Deschiderea reală, imediată sau în perspectivă, a pieței comunitare pentru produsele industriale creată ca urmare a eliminării unor bariere vamale sau netarifare, este erodată în mod deosebit, de aplicarea unor măsuri restrictive stipulate în textele acordului. Deși părțile nu au dreptul să revină asupra concesiilor acordate, totuși sunt acceptate anumite derogări ce privesc aplicarea

¹ Alan Winters: "Se pot simți privilegiate țările Est Europene cu accesul lor limitat la CE?"; Revista "Transition", 8 nov. 1993, pag. 3.

unor taxe vamale majorate sau a unor restricții calitative. Pentru țările Est Europene aceste derogări sunt necesare deoarece ele pot reveni asupra unor texte din acorduri în scopul protejării anumitor sectoare economice cum sunt industriile noi, cele aflate în curs de restructurare, cele strategice etc. Totuși aceste măsuri nu pot fi aplicate decât unui volum redus de importuri comunitare, care reprezintă maximum 15% din volumul total al importurilor.

Acordurile europene de asociere prevăd, de asemenea, posibilitatea ca părțile să poată aplica măsuri antiduping sau măsuri de salvagardare, ceea ce 1-a determinat pe Alan Winters să evidențieze faptul că, este posibil ca UE să apeleze la acest tip de măsuri de sancționare a multor produse industriale exportate de țările Est Europene.

O condiție impusă produselor industriale din țările Est Europene, deci și din România, cu efecte indirecte asupra politicilor industriale respective este aceea privind **"regulile de origine"**⁵. Potrivit acestor reguli, aproximativ 60% din conținutul produselor exportate din țările Est Europene în comunitate trebuie să provină din țara exportatoare, respectiv din România, condiție deosebit de severă, greu de realizat dacă se are în vedere că majoritatea acestor țări sunt mari importatoare de materii prime, resurse energetice, componente electronice și de automatizare etc. Aceste restricții impuse de "regulile de origine" ar putea fi contraccarate dacă autoritățile comunitare vor agreea crearea unor zone comune pentru 2, 3 sau chiar cele 6 state asociate. Totuși, *modul de definire actuală a condițiilor "regulilor de origine" constituie, în opinia noastră, un obstacol major în ceea ce privește exporturilor unor produse industriale mai ales celor fabricate de țările Est- Europene în cadrul unor forme de asociere în producție cu firme partenere din țările ce nu aparțin UE. Aceste produse, deși competitive, pot avea încorporate mai mult de 60% din componente, în special cele de automatizare sau electronice, obținute prin cooperare cu alte țări, în special cu cele ex-comunitare, fapt ce le va face să fie excluse de la clauzele acordurilor.*

Condiția regulilor de origine este destul de severă pentru România și are un impact major asupra nivelului consumurilor materiale dacă ținem cont de structura exporturilor românești. Exemplificative în acest sens, sunt două grupe de produse:

- oțelul beton (produs cu un grad redus de prelucrare) deține 23,7% din totalul produselor metalurgice și din oțel exportate; fabricarea acestui produs necesită 1,2 t oțel brut pentru a cărei obținere se importă peste 80% din necesarul de minereuri de fier, aproximativ 12% din necesarul de cărbune cocsificabil etc.;
- aluminiu bloc care deține 87,2% din totalul produselor metalurgice din aluminiu exportate, pentru a cărei obținere se importă 90% bauxită; acest produs este energofag, fabricarea aluminiului deținând 6% din consumul total de energie electrică al României, pentru producerea căreia se importă aproximativ 48% din necesarul de surse primare de energie.

Nomenclatorul produselor exportate pe piața comunitară este mult mai mare cuprinzând și produse cu grad superior de prelucrare care au încorporate fie cantități apreciabile de materii prime din import, fie subansamble și componente (în general produse ale industriei electrotehnice, electronice și instalații tehnologice etc.).

Integrarea industriei românești în structurile economice ale UE presupune creșterea competitivității acesteia și, implicit, a produselor industriale, fapt ce va avea influențe deosebite atât asupra nivelului și structurii consumurilor materiale și energetice, cât mai ales, asupra nivelului de alocare¹ a acestora pe diferite ramuri, subramuri și grupe de produse industriale.

În general industria României este considerată ca material intensivă și energointensivă (anexa 1.1.) multe produse industriale obținându-se cu consumuri materiale și energetice mai mari cu 10-40% decât cele realizate în țările UE. Astfel, la elaborarea oțelului electric și de convertizor în România, consumurile materiale și energetice sunt mai mari cu 20-22% față de cele realizate de țările UE, la obținerea aluminiului electrolitic cu 10-15%, la rafinarea țițeiului cu 10-12%; pentru fabricarea îngrășămintelor chimice azotoase cu 35-40%, la ciment și materiale de construcții cu 15-20% etc., gama produselor material intensive și energointensive fiind mult mai largă. Dacă la aceste depășiri de consumuri se mai adaugă și consumurile materiale și energetice în producerea și transportul energiei, cu 10-15% mai mari decât cele realizate de țările UE, ca și cele din producerea și distribuția energiei termice, respectiv cu 25-35% mai mari, putem aprecia că multe produse industriale, mai ales cele cu pondere mare la export, se obțin cu consumuri energetice cu aproximativ 50% mai mari decât cele cu care vor veni în competiție pe piața comunitară.

Condițiile de competitivitate impuse industriei și produselor industriale ale României vor afecta puternic atât nivelul consumurilor materiale și energetice, în sensul diminuării acestora, cât mai ales modul de alocare a energiei și materiilor prime. Se va pune de fapt accentul pe eficiența utilizării materiilor prime și energiei care, alături de îmbunătățirea performanțelor tehnice și a modificărilor structurale ale producției industriale vor determina creșterea gradului de valorificare a produselor industriale cu 1,7-1,9% (așa cum este apreciată în Strategia dezvoltării industriei în vederea pregătirii aderării României la Uniunea Europeană) și, implicit, a competitivității acestora pe piața comunitară.

1.3. Potențialul actual al industriei românești

Evaluarea cât mai corectă a stării în care se află economia românească reprezintă o condiție esențială pentru adoptarea politicilor specifice integrării României în structurile economice europene. Cunoașterea stării economiei românești ca și a mediului extern, crearea unui cadru juridic și instituțional adecvat constituie, în opinia noastră, premise necesare pentru integrarea României în structurile economice ale UE într-un termen cât mai apropiat.

La analiza potențialului economiei românești nu trebuie omis și faptul că țara noastră are o poziție geo-strategică favorabilă dezvoltării fluxurilor economice și energetice externe. Din acest punct de vedere apreciem că, România poate deveni

¹ Aceste aspecte sunt tratate detaliat în cap. 2, 3 și 4; în prezentul capitol ne-am propus numai să punctăm unele probleme ce vor avea un impact deosebit asupra viitorului mod de alocare a materiilor prime și energie.

punctul nodal al relațiilor comerciale între Europa de Vest și cea de Est, între Europa, pe de o parte, Asia și Orientul Mijlociu pe de altă parte, ca și între Nordul și Sudul Europei.

Analiza potențialului și performanțelor industriei României relevă următoarele aspecte ce pot fi luate în considerare pentru accelerarea procesului de integrare în structurile UE:

- A. Industria românească este supradimensionată, în prezent existând importante capacități de producție, parțial uzate fizic și moral în anumite subramuri industriale, și incomplet utilizate; De exemplu, în anul 1994, capacitățile de producere a energiei electrice au fost utilizate numai în proporție de 48,6%¹.
- B. Deși macrostructura producției industriale din România este comparabilă cu cea a țărilor din UE (unde industria prelucrătoare deține 86% din totalul producției industriale iar în România 85%), datorită faptului că în structura pe ramuri și subramuri apar diferențieri sensibile² iar produsele industriale cu grad de prelucrare redusă dețin o pondere mai mare în structura sortimentală, această ramură nu corespunde în totalitate cerințelor de competitivitate impuse de UE;
- C. Industria deține aproximativ 30% din populația activă a țării dispunând de forță de muncă calificată, comparabilă cu cea existentă în țările UE, ca și de specialiști cotați foarte bine în multe domenii de activitate;
- D. România este înzestrată cu o paletă relativ largă de resurse naturale care oferă condiții favorabile pentru producerea unei game variate de materii prime necesare industriei, ca și pentru asigurarea a aprox. 62% din necesarul de surse primare de energie. Deși diversificat, potențialul național de resurse minerale, nu asigură din punct de vedere calitativ necesarul de materii prime, România fiind obligată să recurgă la import. De asemenea, exploatarea resurselor minerale (energetice și neenergetice) prezintă dificultăți tehnice, ecologice și economice deosebite datorate condițiilor geominierale ale zăcămintelor existente în subsolul României.
- E. Exportul produselor industriale către țările UE, deși deține 50% din totalul exporturilor României, este redus (reprezentând sub 1% din totalul importurilor UE) față de cel al celorlalte țări cu economie în tranziție; această situație defavorabilă este determinată de faptul că peste 60% din volumul exportului este deținut de produsele ramurilor industriale cu nivel tehnologic scăzut și mari consumatoare de forță de muncă (confecții, încălțăminte, mobilă), ca și de cele cu grad scăzut de prelucrare (combustibili rezultați din rafinarea petrolului, produse metalurgice grele etc.);

¹* Pentru anul 1994, date provizorii.

²* De exemplu, în România producerea petrolului deține 9% din producția industrială totală față de 1,7% în UE, metalurgia 9% față de 5,9%; în construcțiile de mașini 19% față de 35%.

- F. Există importante decalaje în ceea ce privește nivelul tehnologic al multor ramuri industriale, deși industria românească dispune în multe domenii de tehnologii performante (utilaje energetice, construcții navale, echipamente de foraj, confecții etc.); de menționat este și faptul că aproximativ 65% din tehnologiile utilizate în industrie provin din licențe și know-how-uri cu o vechime de 15-25 ani, ceea ce necesită importante infuzii de capital, în special prin atragerea de capital străin.

Industria, înregistrează, în prezent, o evoluție ascendentă, deși timidă, după declinul producției industriale manifestat începând cu mijlocul deceniului VIII și accentuat în perioada 1990-1992, anul 1992 constituind cel mai scăzut nivel înregistrat de această ramură după anul 1985. Creșterea producției industriale în anii 1993 și 1994 cu 1,3% și respectiv 3,3%, dinamica productivității muncii cu un ritm mediu anual de creștere de 9- 10%, ca și sporirea volumului exporturilor cu peste 20%, atestă faptul că industria românească a intrat într-o perioadă de redresare și continuă să reprezinte unul din principalele sectoare ale economiei naționale, deși ponderea sa în PIB a ajuns la 36,3% în 1994 față de 46,2% în 1989 (Tabelul 1.1.).

Cu toată tendința de scădere a ponderii industriei în PIB, aceasta este totuși, destul de ridicată, față de cea realizată de UE, în medie de 26,5%, ca și față de cea a unor țări comunitare, cum sunt: Germania - 30,8%, Franța - 23,7%, Marea Britanie - 25,4%, Spania - 25,3% etc. De asemenea, valoarea adăugată brută pe locuitor realizată de industria României, în anul 1994, este de 4,3 ori mai mică decât media înregistrată de țările UE. Schimbarea structurii economiei a determinat modificări apreciabile în structura consumului energetic (anexa 1. 2.), care în anul 1994 a reprezentat 96,4% din cel realizat în 1993. În acest sens putem remarca:

Tabelul 1.1 - Ponderea industriei în economia națională reflectată de principalii indicatori sintetici (%)

Indicatori	1985	1989	1992	1994*
PIB	46. 0	46. 2	40. 5	36. 3
Investiții	47. 2	43. 4	62. 0	58. 0
Fonduri fixe	49. 7	47. 5	56. 6	60. 5
Număr de personal	46. 7	47. 5	47. 1	44. 8
Număr de muncitori	52. 0	52. 2	54. 4	52. 6

Sursa: Pentru anii 1985-1992, *Anuarul Statistic al României, Comisia Națională de Statistică București, 1993-1994*; Pentru anul 1994, *"Strategia dezvoltării industriei în vederea aderării României la UE", Ministerul Industriei, Institutul de Economie Industrială, Institutul de Economie Mondială, București, iunie 1995.*

- deși industria în anul 1994 a contribuit cu 36,3% la crearea PIB, ponderea sa în consumul energetic de 47,0% atestă menținerea caracterului energointensiv al acesteia;

- ponderea industriei în structura consumului energetic s-a diminuat de la 77,1% în anul 1989 la 47% în 1994, crescând în schimb ponderea transporturilor și telecomunicațiilor, de la 3,9% la 6,8%, ca și a consumului populației, de la 9,2% la 15,4% deși acesta a scăzut față de anul 1992 (când a atins 20,6%).

Tendențele de redresare a industriei din anii 1993 și 1994, ca și realizările pe anul 1995 (producția industrială fiind cu aproximativ 4,5%¹ mai mare decât cea realizată în anul 1994 în aceeași perioadă) atestă faptul că această ramură are totuși un important potențial tehnic și tehnologic, care printr-o politică susținută și coerentă de modernizare și restructurare va putea, într-un termen relativ mediu, să corespundă cerințelor impuse de UE în acest domeniu.

În structura producției industriale a României s-au produs, în perioada 1990-1994, modificări sensibile care au afectat și structura consumului de resurse, în special a celor energetice.

Evoluția structurii consumului energetic industrial (anexa 1. 3.) este marcată de dinamica producției industriale², în sensul accentuării decalajelor dintre diferitele ramuri prin creșterea ponderii ramurilor energofage (care în anul 1994 au deținut 67,9% din consumul energetic industrial, dar au contribuit cu numai 47% la crearea PIB din industrie) și a scăderii ponderii industriilor constructoare de mașini, ca și a celor alimentară, textile și produselor textile, confecții etc. incluse în grupa "Alte ramuri ale industriei producătoare".

Comparând evoluția structurii PIB cu cea a structurii consumului industrial se remarcă faptul că, din cele 9 ramuri considerate energofage, cel mai ridicat grad de energointensivitate în anul 1994 l-au înregistrat industriile metalurgică (2,2), chimică și a fibrelor sintetice (2,7), construcții metalice și produse din metal (4,0), prelucrarea țiteiului, cocsificarea cărbunilor și tratarea combustibililor nucleari (1,1), care, în același timp, sunt considerate și material intensive, importatoare de resurse minerale sau de materii prime.

Ritmul lent de desfășurare a programelor de modernizare și retehnologizare a industriei, ca și ponderea mare a ramurilor energointensive în structura consumului energetic industrial, nu au determinat scăderea intensității energetice a acestora, respectiv, creșterea eficienței energetice (anexa 1.4.) și, implicit, a competitivității produselor industriale.

Pentru a corespunde cerințelor impuse de U.E., industria României va trebui redimensionată și din punctul de vedere al consumurilor materiale și energetice. Se pune de altfel problema dacă industria românească este capabilă să răspundă necesităților de comutare pe alte alternative de resurse, atât energetice, cât și minerale. Dacă redimensionarea industriei implică reducerea producției sectoarelor material

¹ Date provizorii

² V. Răducanu, cap. Politica energetică din "Politica industrială", I.E.I., București, 1995, pag. 140.

intensive și energointensive (chimie de mare tonaj, siderurgie, construcții de utilaje grele etc.) în funcție de gradul de asigurare cu materii prime și resurse energetice, sau eliminarea întreprinderilor ce lucrează de mai mulți ani la rând cu pierderi, constituie unul din obiectivele realizabile prin procesele de modernizare și restructurare a industriei, problematica alternativelor de consum de resurse este destul de dificilă. Explicativ în acest sens este potențialul hidroenergetic al României, care, în prezent, este amenajat în proporție de numai 40% și numai pe Dunăre și râurile mari. România ar putea obține energie electrică la costuri de producție mult mai reduse decât cele existente în prezent, dacă industria ar fi capabilă, să producă acele utilaje energetice ieftine și de bună calitate, necesare microhidrocentralelor amenajabile pe cursurile de apă mici.

O altă problemă o constituie cea privind măsura în care industria poate să răspundă restricțiilor impuse de U.E. importarea de produse industriale din România. Așa cum am specificat anterior, condiția "regulilor de origine" va afecta exporturile României către U.E., care, în prezent, au o pondere redusă în totalul importurilor țărilor comunitare. Orientarea către alte piețe de desfacere a produselor pentru a-și asigura fondurile valutare necesare procurării din import a surselor primare de energie și de materii prime, va face ca România să nu poată beneficia decât în mică măsură de avantajele pieței unice europene.

În concluzie, apreciem că deși România dispune de un potențial industrial apreciabil din punctul de vedere al capacităților de producție și al gamei diversificate de resurse naturale, potențialul tehnologic existent, ca și calitatea scăzută a potențialului de resurse naturale vor necesita aplicarea unor politici severe de alocare și economisire a resurselor pentru creșterea gradului de valorificare al produselor industriale la nivelul la care acestea să poată satisface cerințele de competitivitate impuse de UE.

1. 4. Avantaje și dezavantaje ale aderării României la UE

Integrarea României la UE are mai multe avantaje decât riscuri deoarece:

- reducerea până la eliminare a barierelor tarifare va determina pătrunderea produselor industriale pe o piață imensă, în măsura în care acestea vor corespunde condițiilor impuse de standardele U.E.;
- accesul la programele comunitare de asistență pentru pregătirea managerială (prin pregătirea forței de muncă), și pentru protecția mediului, ca și la fondurile corespunzătoare acestora, va avea un efect direct asupra modernizării economiei, în general și a industriei, în special, ca și asupra dezvoltării infrastructurii informaționale ceea ce va contribui la reducerea decalajelor față de celelalte țări comunitare;
- permite dezvoltarea cooperării cu mari firme occidentale, ce dețin în prezent, în anumite domenii, importante segmente ale pieței mondiale pe lângă cooperarea cu firmele tradiționale, existente în prezent;
- oferă posibilitatea creșterii investițiilor de capital și a volumului de credite acordate a căror destinație va trebui orientată prioritar în direcția restructurării

și modernizării industriei pentru sporirea competitivității produselor industriale.

- dezvoltarea cooperării în domeniul științei și tehnologiei, ca și amplificarea procesului de transfer tehnologic și know-how, vor avea efecte deosebite asupra modernizării și creșterii competitivității producției industriale;
- accesul la programele comunitare pentru implementarea sistemului european de asigurare a calității va determina creșterea competitivității produselor românești și pătrunderii lor pe piața comunitară.

O analiză critică a prevederilor acordului de asociere și a condițiilor impuse României relevă mai multe aspecte, care pot fi considerate de altfel, ca dezavantaje ale integrării, astfel:

- avantajele deschiderii mai rapide și mai largi a pieței comunitare față de exporturile României sunt parțial erodate de multiplele limitări ale concesiilor făcute exporturilor de anumite grupe sau subgrupe de produse, considerate "sensibile";
- constituirea zonei de liber schimb între comunitate și România, ca de altfel cu toate țările Est Europene, pe termen lung, ar putea avea efecte nefavorabile asupra echilibrului balanțelor comerciale românești; asimetria fluxurilor comerciale rezultate din competitivitatea mai redusă a exporturilor românești pe piața comunitară este posibil să determine dezechilibre ale balanțelor comerciale și să afecteze astfel existența unor ramuri și subramuri ale industriei sau chiar a unor agenți economici importatori;
- competitivitatea mai mare a partenerilor din U.E. pe piața românească, ca urmare a concesiilor obținute prin acordul de asociere va putea provoca așa-numitul **"fenomen de deturnare de comerț"** în relațiile comerciale cu alte țări importante cum sunt SUA, Japonia, Coreea de sud etc.
- condiționările privind măsurile de protecție a sectoarelor industriale noi și a celor în dificultate ar putea avea efecte deosebite asupra structurii industriei, în multe cazuri fiind necesară închiderea unor capacități de producție rentabile, care produc pentru alte piețe decât cea comunitară;
- limitarea la 5 ani a perioadei necesare pentru efectuarea ajustărilor structurale printr-o politică industrială activă atrage riscul ca în perioada următoare ajustarea să se facă numai prin acțiunea pieței cu efecte sociale nedorite.

Integrarea României în structurile economice ale UE implică și anumite riscuri ale căror efecte economice și sociale sunt greu de cuantificat în prezent, riscuri ce provin, în principal, din competitivitatea scăzută a firmelor industriale românești față de cea a țărilor comunitare, ca și din competitivitatea produselor industriale. Cuantificarea acestor riscuri nu se poate face decât pe ramuri și subramuri ale industriei, cât și pe marii agenți economici producători în funcție de stadiul îndeplinirii condițiilor impuse României pentru integrarea în UE.

În prezent anumite condiții impuse de UE sunt îndeplinite sau se află în stadiul final de îndeplinire, dar altele, în special cele care vizează crearea cadrului legislativ și competitivitatea produselor industriale, sunt în stadiul incipient de îndeplinire, ceea

ce necesită luarea măsurilor adecvate pentru accelerarea finalizării întregului pachet de condiții (tabelul 1.2.).

Tabelul 1.2 - Raportul între cerințele integrării și stadiul realizării lor în industrie

Cerințele integrării	Stadiul îndeplinirii cerințelor în funcție de potențialul industrial existent	Observații
Crearea cadrului legislativ	- Legea contractelor economice - Legea falimentului - Legea privatizării - Legea protecției mediului înconjurător - Codul silvic - Legea minelor - Legea energiei electrice - Legea petrolului	• Nu s-a înaintat de către guvern • Promulgată • Promulgată • Discutată în parlament și returnată comisiilor de specialitate pentru eliminarea divergențelor • Aprobat în parlament și înaintat pentru promulgare Președinției • înaintată Parlamentului • înaintată Parlamentului • Discutată în prezent în cadrul RENEL și Ministerul Industriilor pentru a fi înaintată Guvernului • înaintată Parlamentului și discutată; trimisă comisiilor de specialitate pentru eliminarea divergențelor
Întărirea sectorului privat în industrie	- În 1994 sectorul privat din industrie deținea 10% din valoarea producției industriale - Prin legea privatizării se așteaptă ca până la 40% din patrimoniul industrial să fie cu capital privat	Până la sfârșitul anului 1995 este prevăzută îndeplinirea acestei cerințe
Creștere economică echilibrată și susținută	Începând cu anul 1993, producția industrială are un ritm mediu anual de creștere pozitiv, prognozele efectuate indicând evoluția ascendentă a acesteia	Se pune problema accelerării ritmului de creștere economică în general, și al PIB creat în industrie, în special pentru reducerea decalajului față de țările membre UE
Îmbunătățirea know-how-ului în domeniul managementului industrial	Restructurarea de esență a industriei, concomitent cu politica de introducere a managementului modern	În mare măsură s-au realizat aceste cerințe în multe domenii de activitate
Creșterea competitivității produselor	Industria este într-un continuu proces de schimbări sortimentale pentru creșterea competitivității produselor	Se impun măsuri legislative pentru creșterea competitivității produselor, mai ales în ceea ce privește alinierea lor la standardele comunitare
Promovarea transparenței în ceea ce privește fundamentarea	Preturile, în general, se formează liber pe piață în funcție de raportul cerere- ofertă, cu excepția celor subvenționate	Îndeplinit, cu excepția produselor subvenționate

Cerințele integrării	Stadiul îndeplinirii cerințelor în funcție de potențialul industrial existent	Observații
piețelor produselor industriale		
Creșterea calității vieții	Prin indexări succesive se caută creșterea salariului real la aprox. 75% față de cel nominal, la sfârșitul anului 1995	Problemă greu de realizat în condițiile exploziei prețurilor și a devalorizării succesive a leului
Reducerea decalajului în ceea ce privește nivelul tehnologic al unor ramuri industriale	Infuzie de capital străin destinat re tehnologizării și modernizării ramurilor industriale promotoare de progres tehnologic și informațional nu este la nivelul scontat	Se impune o politică susținută de atragere a capitalului străin

Armonizarea cadrului legislativ-normativ cu cel al U.E. constituind una din condițiile principale impuse prin acordul de asociere a României la U.E., încercăm să prezentăm în mod succint, în ce măsură legile specifice domeniilor studiate (promulgate sau discutate în Parlament) corespund acestor cerințe. Astfel:

- **Legea protecției mediului înconjurător**, deși corespunde standardelor impuse de U.E., pentru a avea efectele dorite în aplicarea sa considerăm că se impune ca în anexele privind instrucțiunile de aplicare, să se prevadă sancționări mult mai drastice pentru agenții economici poluanți, astfel încât într-un termen relativ scurt (2 până la 3 ani) industria românească să fie apreciată ca nepoluantă; în caz contrar România va fi obligată să plătească amenzi deosebit de mari care, în opinia noastră, vor depăși cu mult nivelul cheltuielilor impuse de aplicare a tehnologiilor nepoluante (în special în domeniile privind preparare minereurilor și cărbunilor, industria cimentului, metalurgia neferoasă și siderurgie) sau de introducere a filtrelor și a unor echipamente care să conducă la eliminarea poluării (specific pentru industria de producere a energiei electrice și termice);
- **Codul silvic**, deși modern și de mare eficiență economică și socială, considerăm că trebuie urgent completat (maximum 3 luni) cu instrucțiuni de aplicare care să conțină prevederi și sancțiuni drastice a acelor ce atentează atât la avuția națională, cât și la sănătatea oamenilor;
- **Legea minelor**, înaintată Parlamentului încă din 1994, returnată, re-discutată și reînaintată, în actuala formă conține prevederi care, din punct de vedere teoretico- metodologic, în mare parte, corespund legilor existente în țările membre ale U.E.; totuși, deoarece în multe sectoare ale industriei miniere se lucrează cu pierderi apreciem că în această lege, ar trebui să existe un capitol special, în care să se stipuleze pe de o parte, care din cheltuieli, în mod deosebit, cele datorate condițiilor geo-miniere de exploatare,

necesită acoperiri prin subvenții guvernamentale (de exemplu, cele de prospectare, de deschideri de noi perimetre, de pregătiri miniere) și, pe de altă parte, care din cheltuieli să fie considerate pierderi proprii datorită unor politici manageriale necorespunzătoare, sisteme defectuoase de organizare etc.;

- **Legea petrolului**, înaintată și discutată în Parlament, deși modernă, are ca puncte slabe, în opinia noastră, articolele din Cap. VI, cele referitoare la sancțiuni, unde nu sunt prevăzute în mod expres, care sunt sancțiunile ce se aplică prin nerespectarea acestor legi; considerăm că acest capitol ar trebui să fie mult mai amplu și să se specifice ferm, în prețurile pieței mondiale ale țițeiului, ce sancțiuni se aplică pentru nerespectarea obligațiunilor privind exploatarea zăcămintelor, concesionarea unor perimetre, poluarea mediului etc. și chiar trimiteri la codul penal;
- **Legea energiei electrice**, în prezent este elaborată în trei variante, care sunt în discuție la RENEL și Ministerul Industriilor, fiind returnată de Guvern, ca necorespunzătoare cerințelor impuse de U.E.; așa cum au subliniat diferitele organisme ale U.E. politica energetică a României corespunde cerințelor de integrare în U.E., ceea ce mai rămâne de realizat este armonizarea legislației în domeniul energetic al țării noastre cu cel al țărilor din UE. Considerăm că acestei legi ar trebui să i se acorde de către factorii interesați (RENEL, Ministerul Industriilor, Ministerul Finanțelor, Guvern și Parlament) o atenție mult mai mare pentru ca măcar în acest domeniu să putem să fim la nivelul cerințelor de integrare în U.E.

Față de cele prezentate apreciem că, România va trebui să adopte acea politică industrială care să determine modernizarea ramurilor și subramurilor industriale, creșterea eficienței energetice și a competitivității produselor, ca și sporirea capacității de adaptare a acestor produse la evoluția pieței europene și mondiale, indiferent de conjunctura politică și economică.

*

* *

Îndeplinirea condițiilor generale impuse industriei prin acordul de asociere necesită, pentru fiecare sector de activitate realizarea unor condiții specifice (legislative, economice, ecologice și sociale) care să asigure României, într-o perioadă relativ apropiată statutul de membru cu drepturi depline.

În ceea ce privește sectorul energetic, extractiv și de prelucrare primară (care vor fi analizate pe larg în capitolele următoare), condițiile impuse României pentru aderarea la piața internă a UE vizează domenii de activitate care, fie că nu sunt rentabile (de exemplu, extracția și prepararea minereurilor neferoase), fie că, deși sunt rentabile (producerea energiei, fabricarea cimentului etc.), necesită modificări tehnologice și structurale ample, pentru a răspunde cerințelor respective. În ambele cazuri se pun de fapt probleme ce vizează restructurarea de esență a acestor sectoare prin adoptarea unor politici și măsuri adecvate în raport cu potențialul economic și tehnic existent.

Capitolul 2 - CERINȚE ȘI POSIBILITĂȚI ALE INTEGRĂRII SECTORULUI ENERGETIC AL ROMÂNIEI ÎN STRUCTURILE EUROPENE

Integrarea economiei românești în structurile Uniunii Europene (UE) se înscrie, din punct de vedere energetic, pe două coordonate principale determinate, pe de o parte, de realizarea cerințelor de natură economică, ecologică și juridică stipulate în Charta Europeană a Energiei și, pe de altă parte, de satisfacerea condițiilor tehnice și tehnologice necesare interconectării sistemului energetic național cu țările membre ale Uniunii pentru Coordonarea Producerii și Transportului Electricității (UCPTE).

În luna decembrie a anului 1991, miniștri din 49 de țări, printre care și România, au semnat la Haga, Charta Europeană a Energiei cu scopul declarat¹ de a crea un nou model de cooperare pe termen lung în Europa, având drept cadru de acțiune - economia de piață - și ca suport respectul, încrederea și ajutorul reciproc între națiuni; în anul 1994, la Lisabona, a avut loc semnarea documentului juridic al Chartei.

Charta Europeană a Energiei, al cărei obiectiv de perspectivă îndelungată este formarea Pieței Unice a Energiei, constituie, în prezent, un ghid de restructurare a sectoarelor energetice ale țărilor în tranziție.

Pentru țările din Centrul și Estul Europei, cele mai relevante cerințe rezultate din documentele Chartei pot fi grupate pe trei domenii majore: comerțul cu energie, cooperarea în domeniul energetic și creșterea eficienței energetice corelată cu protecția mediului.

Dezvoltarea comerțului cu energie se poate realiza prin: constituirea unor piețe deschise, concurențiale pentru produsele, materialele, echipamentele și serviciile energetice; stimularea accesului, pe baze comerciale, la resursele energetice prin explorarea și dezvoltarea acestora; eliminarea obstacolelor de ordin tehnic, administrativ etc. care împiedică efectuarea tranzacțiilor comerciale; identificarea și valorificarea segmentelor de pe piețele interne și externe de resurse energetice care să asigure dezvoltarea unor relații comerciale eficiente și de lungă durată; promovarea accesului pe piețele interne și internaționale de resurse energetice și energie; modernizarea, retehnologizarea și raționalizarea industriei serviciilor și echipamentelor destinate producerii, conversiei, transportului, distribuției și utilizării energiei; dezvoltarea și interconectarea infrastructurii de transport al energiei; optimizarea căilor de acces la capital; promovarea comerțului internațional prin ușurarea accesului la infrastructura de transport a energiei; stimularea transferului de tehnologii de exploatare, dezvoltare și utilizare a resurselor energetice.

Cooperarea în domeniul energetic va fi stimulată prin: coordonarea politicilor energetice; promovarea schimburilor reciproce de informații de natură tehnică și eco-

¹ Articolul 2 din Charta Europeană a energiei

nomică; formularea unui cadru juridic stabil și transparent destinat să creeze condițiile necesare dezvoltării activităților din sectorul energetic; corelarea și, acolo unde este posibil, armonizarea principiilor și standardelor de securitate, atât pentru transportul produselor energetice cât și pentru funcționarea instalațiilor specializate; stimularea schimburilor de informații tehnologice și know-how în domeniul protecției mediului înconjurător.

Creșterea eficienței energetice și protecția mediului sunt cerințe ce pot fi realizate prin: crearea mecanismelor și condițiilor care să asigure o utilizare economică și eficientă a energiei; promovarea unui mix de resurse energetice și energie care să minimizeze efectele negative asupra mediului; stimularea cooperării internaționale în scopul atingerii unui nivel cât mai ridicat al securității în domeniul nuclear.

Creșterea eficienței utilizării energiei - condiție esențială pentru o dezvoltare durabilă - este una dintre cerințele principale generate de alinierea României la standardele UE deoarece asigură atât competitivitatea produselor, cât și protecția mediului înconjurător (prin creșterea eficienței energetice la nivelul aceleia din țările UE, România ar putea realiza PIB prognozat pentru anul 2010 cu numai 50% din consumul actual de energie finală).

2.1. Cerințe privind sectorul energetic generate de integrarea economiei românești în structurile europene

Integrarea României în structurile europene, în condiții reciproc avantajoase, presupune luarea în considerare a potențialului performanțelor actuale și a dezavantajelor, comparativ cu țările comunitare. Astfel:

*** avantaje comparative și competitive**

- resurse energetice care asigură în mare parte necesitățile economiei în timp: țiței (18 ani), gaze naturale (25 ani), cărbuni (54 ani);
- infrastructuri pentru exploatare (mine, cariere, sonde, centrale electrice) și de preparare, precum și de transport și distribuție (conducte, stații de comprimare, rețele electrice);
- independență energetică parțială a economiei naționale;
- tradiție și experiență îndelungată în domeniu;
- calități superioare la unele resurse energetice, comparabile cu cele mai bune pe plan mondial (țiței, gaze);
- forță de muncă bine pregătită;

*** dezavantaje comparative și competitive**

- satisfacerea numai parțială a necesităților economiei de energie primară (50%);
- ritmul descoperirilor de noi rezerve geologice de țiței și gaze inferior ritmului extracției;
- structură geologică, cu tectonică complicată și adâncime mare (huilă);
- dotări caracterizate prin uzură fizică și morală;
- activitate economică care implică subvenționarea unor produse (cărbuni).

În totalul producției industriale a UE produsele industriei extractive a resurselor energetice din România dețin o pondere de 5,9% la țiței și 8,1% la cărbune net.

În cadrul aderării României la UE, extracția resurselor energetice reprezintă unul din domeniile, în care trebuie conturate eforturile necesare pentru a-1 face competitiv și a se asigura efectiv tranziția la economia de piață. Ca atare, cerințele care stau în fața acestui sector sunt diferite în funcție de resursa pe care o vizează, și anume¹:

În sectorul extracției cărbunelui:

1. Creșterea competitivității produselor miniere și alinierea acestora la standardele europene și mondiale, ținând seama de faptul că, datorită caracteristicilor calitative ale produselor miniere realizate în România, în standardele existente se prevăd următoarele puteri calorifice: lignit 1400-1800 kcal/kg, uilă pentru cocs 4600-6600 Kcal/kg și uilă mixtă energetică 2200-3300 Kcal/kg care sunt, în general, sub nivelul celor comercializate în țările UE.

2. Rentabilizarea activităților economice la exploatările miniere, care prin modernizarea dotărilor tehnice, transferul de tehnologii și know-how, ca și printr-o reorganizare adecvată, au posibilități reale de a deveni profitabile; este cazul, în principal, a carierelor de lignit din Bazinul Olteniei al căror cost de producție reprezintă 80% din prețul de comercializare a lignitului pe piețele europene. Acțiunea de rentabilizare este susținută prin obligativitatea îndeplinirii unor cerințe de natură:

- **tehnologică:** aplicarea unor tehnologii de extracție și preparare susținute printr-o dotare tehnică modernă care să fie compatibilă cu condițiile geominiere specifice fiecărei zone de zăcământ; mărirea ponderii extracției cărbunelui în cariere unde se poate extinde mecanizarea pe scară largă a exploatării și reducerea exploatării în subteran unde mecanizarea și automatizarea sunt limitate, datorită condițiilor specifice de zăcământ; computerizarea supravegherii proceselor de extracție și preparare în scopul asigurării posibilității de luare a unor decizii cât mai rapide;
- **tehnică:** folosirea utilajelor adecvate condițiilor specifice zăcămintelor de cărbuni din România care va contribui în primul rând la creșterea calității producției prin exploatarea selectivă a stratelor (excavatorul cu rotor de diametru mic și complexul de mecanizare tip pitic), reducerea pierderilor de rezervă printr-o recuperare maximă a acesteia, utilizarea tavanului artificial și sporirea securității muncii prin evitarea incendiilor, a exploziilor ca urmare a exploatării incomplete a cărbunilor.
- **economică:** reconversia unor câmpuri adiacente și închiderea câmpurilor unde exploatarea cărbunilor nu are perspective de a deveni rentabilă; limitarea și eliminarea cheltuielilor de capital în zonele cu rezerve geologice pe cale de a se epuiza și orientarea acestora spre zonele de perspectivă; reducerea și eliminarea treptată a subvențiilor de la bugetul statului; atragerea de credite din surse autohtone și străine.

¹ V. Răducanu, "Politica energetică", Politica industrială, INCE, București, 1995, p. 137-155

3. Reducerea decalajului între performanțele românești și cele internaționale în ceea ce privește: productivitatea muncii (de exemplu, în anul 1994, în România s-a înregistrat o productivitate a muncii de 200 kg/miner-oră, în timp ce, în țările Pieței Comune, în anul 1993, media a fost de 758 kg/miner-oră); gradul de utilizare a capacităților de producție, calitatea materialelor utilizate etc. prin introducerea unui management corespunzător. Relevarea productivității muncii ca element de comparație a eficienței activității, în unități miniere cu condiții de zăcământ diferite, impune, evidențierea influenței factorului natural, în special, a raportului de descoperță asupra nivelului indicatorului analizat ceea ce arată necesitatea calculului productivității fizice nu numai pe baza producției de substanță utilă ci și a întregii mase miniere. Totodată, nivelul productivității muncii în activitățile de exploatare a resurselor din asigurarea corespunzătoare a forței de muncă, depinde și de calitatea mediului ambiant deci de volumul cheltuielilor destinate realizării și întreținerii instalațiilor depoluante, ca indicator ecologic.

4. Reorganizarea sistemului de pregătire profesională și de reconversie a personalului disponibilizat în urma închiderii unor exploatări.

5. Reducerea surselor de poluare și distrugere a mediului înconjurător, concomitent cu o politică susținută de refacere a suprafețelor afectate de exploatarea minieră, în special a celor în carieră (în prezent pentru exploatarea zăcămintelor și haldele exterioare de steril este ocupată o suprafață de 17 mii ha din care 12 mii ha de către cariere ceea ce duce la un consum de 31,4 ha/1 milion tone lignit extras). Cunoașterea efectelor pe care le poate produce exploatarea zăcămintelor de cărbune ajută la adoptarea acelor măsuri care vor contribui la reducerea la minimum sau la înlăturarea influențelor negative exercitate asupra mediului înconjurător de către activitatea extractivă.

În sectorul extracției de țiței și gaze naturale

* Cerințele¹ care se impun în extracția țițeiului sunt, în opinia noastră, următoarele: stabilizarea producției interne până în anul 2000 la 6,4-6,8 mil. t anual la țiței; creșterea gradului de recuperare a rezervelor din zăcământ; identificarea și atragerea în circuitul economic a noi zăcăminte pentru a menține același nivel al producției și pentru următorii 10-15 ani inclusiv prin concesionarea de perimetre.

Pentru realizarea acestor obiective este necesară întocmirea unor programe coerente care să răspundă următoarelor cerințe:

- crearea unui sistem de concesionare a câmpurilor petrolifere pentru a se asigura tratamentul nediscriminatoriu al societăților comerciale române și al celor străine în acordarea licențelor de explorare și exploatare;
- introducerea urgentă a unui sistem stimulat și flexibil de stabilire a prețului la țițeiul brut, corelat periodic (lunar) cu cele de comercializare pe piața externă în raport cu calitatea țițeiului de referință (țiței Brent), care să impulsioneze explorarea unor noi perimetre, ca și extracția țițeiului în cadrul unui

¹ V. Răducanu, "Politica energetică", Politica industrială, INCE, București, 1995 p. 137-155.

mediu economico-financiar concurențial, sensibil la atragerea capitalului străin pentru investiții în zonele de producție marginală sau pentru zăcămintele în epuizare. O asemenea politică de prețuri la țițeiul obținut din producția internă va permite crearea unor fonduri investiții pentru reabilitarea unor zăcăminte vechi, în scopul creșterii ofertei interne în condiții rentabile; identificarea resurselor financiare necesare descoperirii de noi zăcăminte și re tehnologizării sectorului; dimensionarea corectă a competitivității produselor pe piața externă în funcție de consumurile energetice încorporate etc.;

- introducerea unui management specific exploatării zăcămintelor pe termen lung, concomitent cu modernizarea echipamentelor de extracție în scopul protejării rezervelor de țiței (pentru a nu se mai repeta erorile din perioada 1980-1989);
- utilizarea tehnologiilor avansate de prospecțiune seismică și explorare la zăcămintele situate la mare adâncime. Totodată, utilizarea, pentru toate câmpurile petrolifere cunoscute a tehnicilor avansate de prospectare seismică poate asigura confirmarea unor rezerve potențiale în formațiuni geologice complexe, prin aceasta putându-se stabili oferta internă de țiței la 6,4-6,8 mii tone anual și chiar majora.

* Cerințele în industria extractivă a gazelor sunt, în opinia noastră, aproximativ similare cu cele din extracția petrolului, și anume: stabilizarea producției interne, cu o ușoară creștere după anul 1998 la aproximativ 24-25 mld. m. c. anual; identificarea și atragerea în circuitul economic a noi zăcăminte; introducerea unui management corespunzător acestui domeniu. Realizarea acestor obiective impune:

- elaborarea unui cadru legislativ normativ adecvat care să permită reglementarea flexibilă a transportului și distribuției gazelor naturale pentru toți agenții economiei, indiferent că sunt de stat sau privați și care să creeze o bază contractuală de încredere pe termen lung determinând în acest fel eliminarea riscurilor ce pot influența companiile implicate și protejarea competiției. În prezent, deși multe dintre prevederile unor acorduri internaționale pe care România le recunoaște și la care este parte, nu se regăsesc încă în legislația adoptată, astfel că, de multe ori, acțiunile de cooperare trenează pentru a se lăsa timp adoptării reglementărilor legale care să asigure derularea lor;
- existența unor reglementări de ordin fiscal, vamal și bancar și a unor instituții menite să creeze un mediu favorabil inițierii acțiunilor de cooperare economică și investițiilor de capital străin, urmând ca acestea să fie susținute de un climat social și politic stabil, care să ajute procesul de reformă și tranziție la economia de piață. Astfel, o cerință a creării cadrului necesar aderării României la UE în acest sector îl constituie crearea unei agenții naționale pentru gaze naturale, după exemplul majorității țărilor OECD. Această agenție ar trebui să aibă un grad mare de independență în realizarea principalului său rol - implementarea politicii statului în domeniul gazelor naturale;

- introducerea unui sistem flexibil și periodic de stabilire a prețului la gazele naturale livrate beneficiarilor, la nivelul celor de comercializare existente pe piața externă, în condițiile unor normative care să permită asigurarea unui venit minim pentru întreținerea, modernizarea, reabilitarea sau construirea infrastructurii de transport respective; în prezent prețul gazului metan obținut din producția internă reprezintă aproximativ 60% din cel de comercializare pe piața externă;
- evaluarea completă și corectă a efortului investițional implicat de adaptarea rețelei naționale de transport și distribuție existente sau de construirea unei noi conducte, în cazul în care prin România ar urma să tranziteze gaze naturale de la nordul către sudul Europei, din Asia Centrală și Orientul Mijlociu către centrul și vestul Europei. Totodată, este necesară dimensionarea eficienței economice anticipate a acestor lucrări concomitent cu studierea alternativei ca investițiile respective să fie făcute și prin cooperare regională. În opinia noastră, realizarea unor rețele de tranzit a gazelor naturale constituie o alternativă de acoperire a cererii interne de surse primare de energie, alături de cea a importului acestora din țările CSI;
- studierea efectelor economice ale investiției privind terminalul de gaze lichefiate de la Constanța și studierea posibilităților ca la construirea conductei să participe și parteneri regionali; îmbunătățirea interconectărilor existente de gaze, crearea de noi conexiuni eficiente și realizarea unei rețele integrate de gaze naturale sunt cerințe impuse de integrarea în UE;
- participarea alături de alți parteneri la construirea uzinei de gaz lichefiat în insula Krk din Croația, în schimbul furnizării de gaze necesare economiei românești;
- elaborarea unei strategii complexe care să prevadă realizarea unor investiții minime necesare pentru întreținerea și funcționarea corectă a conductelor și compresoarelor, inclusiv modernizarea sistemului de control și achiziție (SCADA) în domeniul gazelor naturale.

În Sistemul Energetic Național (SEN)

Integrarea SEN în structurile energetice europene asigură creșterea rentabilității în activitatea de producere a energiei electrice, utilizarea eficientă a resurselor, conservarea energiei, protecția mediului și securitatea nucleară.

Cu toate acestea, alinierea prețurilor interne ale resurselor energetice și energiei electrice la prețurile pieței europene (tabelul 2.1.) poate avea efecte nedorite asupra economiei românești. Astfel, prețurile crescânde ale energiei electrice, aliniate la cele ale UE, pot influența negativ viabilitatea unor ramuri industriale, produsele respective putând deveni necompetitive.

Un alt aspect demn de remarcat este acela că în țările dezvoltate prețurile energiei electrice practicate pentru consumatorii casnici sunt mult mai mari decât cele aplicate pentru consumatorii industriali (cu alte cuvinte în aceste țări pentru consumatorii industriali se practică prețuri de livrare a energiei electrice "en-gross", iar

pentru cei casnici "en-detail"). Singura țară fostă socialistă în care se regăsește această caracteristică a prețurilor energiei electrice este Polonia, unde, în altă ordine de idei, amintim că în ultimii ani s-au efectuat restructurări importante, cu rezultate pozitive, ale sectorului energetic în vederea aderării la structurile europene. La prima vedere, s-ar părea că în țările foste socialiste (cu excepția Poloniei) se pune mai mult accent pe protecția socială. În realitate însă, prețurile foarte mari ale energiei electrice determină prețuri mari de vânzare a bunurilor industriale, creându-se astfel o falsă impresie asupra dimensiunilor reale ale interesului pentru protecția socială.

Tabelul 2.1 - Date comparative privind prețurile de vânzare a energiei electrice în diferite țări ale lumii

Țara	Perioada	Consumatori casnici		Consumatori industriali	
		\$ SUA / MWh	Raport preț/preț România	\$ SUA / MWh	Raport preț/preț România
România	1994	24.2	1.0	42.4	1.0
Franța	1993	146.0	6.0	55.0	1.3
Germania	1993	169.0	7.0	90.0	2.1
Italia	tr. IV 1994	166.0	6.9	97.0	2.3
Japonia	1993	237.0	9.8	163.0	3.8
SUA	tr. IV 1994	85.0	3.5	45.0	1.1
Rep. Cehă	1.1. 1994	32.5	1.3	56.4	1.3
Polonia	1994	50.0	2.1	36.0	0.8
Ungaria	1994	40.0	1.7	47.0	1.1
Bulgaria	1993	16.0	0.7	32.0	0.8
Rusia	1993	3.0	0.1	18.0	0.4

Sursa: Date preluate de la Ministerul Industriilor.

Implicarea furnizorilor de energie în modul de utilizare a acesteia de către consumatori are o importanță deosebită, tarifele reprezentând principalul instrument economic de reglementare a relației furnizor-consumator. În România, printre deficiențele actualei politici tarifare în domeniul energetic se numără: neacoperirea tuturor costurilor de producție; selectarea opțiunilor tarifare pentru energia electrică fără concordanță cu comportamentul energetic al consumatorului; dificultăți în defalcarea cheltuielilor între energia electrică și cea termică în cadrul RENEL; nereflectarea, în prețul energiei termice, a tipului de combustibil; lipsa sistemelor adecvate de contorizare și a posibilităților financiare de implementare.

Eliminarea acestor deficiențe presupune: eliminarea subvențiilor; tarifarea pe baza costurilor marginale; introducerea unor opțiuni tarifare stimulative pentru creșterea eficienței utilizării energiei; echiparea tuturor consumatorilor cu sisteme de contorizare care să permită îmbunătățirea flexibilității opțiunii de comportament energetic;

introducerea unor taxe în tarifele pentru energie care să promoveze preocupările pentru protecția mediului înconjurător.

Un alt factor condiționant al integrării economiei românești în structurile UE este asigurarea protecției mediului înconjurător prin minimizarea, de o manieră eficientă din punct de vedere economic, a efectelor negative asupra mediului¹, cerință care se impune cu pregnanță în sectorul energetic dacă ținem seama de faptul că acesta, pe întregul lanț - producere-transport-distribuție-consum al energiei, generează aproximativ 90% din emisiile poluante din țara noastră.

În cadrul obiectivelor energetice din România, pentru respectarea normelor UE de poluare a mediului ar trebui utilizate tehnologii foarte costisitoare de desulfurare și reducere a emisiilor de NO_x din gazele de ardere. Aplicarea acestora la instalațiile energetice prevăzute a fi reabilitate ar conduce la un cost suplimentar de cca. 1,9 mld. \$ SUA. Astfel, pentru a se putea finanța integral toate programele de restructurare cu satisfacerea tuturor exigențelor ecologice legate de integrarea sistemului energetic românesc în structurile UE ar trebui ca prețul energiei electrice să ajungă, treptat, în anul 2000, la 60\$/MWh. Această valoare nu va putea fi însă suportată de economia națională, ceea ce va duce la adoptarea numai a acelor programe care vor asigura încadrarea în normele naționale de poluare. După anul 2000 se va trece la implementarea acelor tehnologii "curate" menite să ajute la atingerea standardelor comunitare de protecție a mediului.

În viziunea specialiștilor UE², o altă coordonată a desăvârșirii Pieței Unice a Energiei este extinderea UCPTÉ acțiune ce va impune modificări substanțiale, cu eforturi greu de cuantificat la ora actuală, ale structurii unui Sistem Energetic European constituit din entități foarte diferite din punct de vedere al capacităților de generare.

Creșterea, prin interconectare, a stabilității și siguranței în funcționare a sistemelor energetice independente (ale căror capacități de generare permit acoperirea cererii interne de electricitate) a fost, încă de la înființare - în anul 1951 - principalul obiectiv al UCPTÉ, a cărei realizare a determinat extinderea continuă a organizației.

Deși comerțul cu electricitate nu a constituit de la început o problemă de interes pentru membrii UCPTÉ, schimbările petrecute în ultimii ani în Europa și posibilitatea aderării unor noi țări din Centrul și Estul continentului au dat o nouă dimensiune funcționării sistemului prin intensificarea schimburilor internaționale.

Avantajele de natură tehnică ale funcționării sincronizate a rețelelor electrice, concretizate prin reducerea capacităților de rezervă, asistență mutuală, mai buna utilizare a resurselor energetice, posibilitatea închiderii unor tipuri de centrale, alături de cele economice și sociale precum diversificarea alternativelor de schimburi internaționale, stimularea concurenței, micșorarea prețurilor energiei electrice, creșterea

¹ Articolul 19 din Charta Europeană a Energiei

² Friedrich W. Kindermann, Head of Electricity Unit, European Commission, DG XVII in "International Conference on East-West Gas and Electricity Interconnections, Budapest, Ungary 27-28 oct. 1994.

coeziunii politice, economice și sociale dintre țările membre sunt numai câteva dintre rezultatele obținute de UCPTTE în cei aproape 45 de ani de existență.

În perspectiva extinderii UCPTTE, Uniunea Europeană care dispune în prezent de supracapacități de producție va deveni, pe termen scurt, exportator net de energie electrică, perioadă ce va permite (din punct de vedere al asigurării economiei cu electricitate) țărilor din Centrul și Estul Europei să întreprindă acțiuni de dezvoltare și re-tehnologizare a propriilor sisteme energetice în vederea alinierii acestora la standardele ecologice și tehnologice impuse de funcționarea interconectată.

Realizarea principalelor obiective ale funcționării interconectate a sistemelor energetice naționale - îmbunătățirea siguranței și a calității aprovizionării consumatorilor și optimizarea posibilităților de producere a energiei electrice presupune, din partea fiecărui partener, membru sau viitor membru al UCPTTE, respectarea unor cerințe cum sunt:

- asigurarea acoperirii permanente a consumului intern de electricitate din centralele proprii sau prin import efectuat pe baza unor contracte de livrare încheiate cu alți membri ai UCPTTE;
- menținerea de către fiecare partener, a unei rezerve de reglaj primar reprezentând cel puțin 2,5% din puterea efectiv disponibilă în propriul sistem energetic și posibilitatea punerii acesteia în funcțiune în timp de câteva secunde;
- echiparea rețelelor electrice aparținând sistemelor energetice interconectate cu sisteme de reglaj secundar (reglaj frecvență-putere);
- proiectarea rețelelor electrice astfel încât structura acestora să asigure respectarea, în orice situație, a criteriului de siguranță N-1¹.

Funcționarea interconectată a sistemelor energetice aparținând țărilor membre UCPTTE conform principiului colaborării voluntare, fără restricții de natură politică sau economică și fără limitarea libertății de acțiune și a responsabilității întreprinderilor interconectate în alimentarea clienților cu energie electrică se face pe baza unor reguli de colaborare stabilite de comun acord, publicate sub formă de recomandări în rapoartele UCPTTE.

În anul 1990, grupul de lucru intitulat "Funcționarea Rețelelor Interconectate" a redactat un inventar al recomandărilor elaborate de la înființarea UCPTTE din care, în final, a fost selectat un set de 44 de recomandări structurate pe trei secțiuni - recomandări privind sistemul organizatoric, condițiile tehnice ale rețelei electrice și recomandări referitoare la reglaj - ce constituie, în prezent, cadrul tehnic și organizatoric al exploatarei în comun a rețelelor interconectate (Anexa 2.1.).

Acțiunile concrete ale UE privind aderarea țărilor din Centrul și Estul Europei la UCPTTE s-au rezumat, deocamdată, la elaborarea, în cadrul programului PHARE, a

¹ Respectarea criteriului de siguranță N-1 presupune ca în caz de indisponibilitate a unui element constitutiv al rețelei (linie electrică, transformator etc.) celelalte elemente rămase în funcțiune să fie capabile să preia sarcina suplimentară provocată de avarie.

două studii de specialitate¹ și la propunerea lansării Programului Rețelei Transeuropene (Transeuropean Network Programme) având ca scop evaluarea importanței tehnice, economice, sociale și politice a interconexiunilor.

Astfel, în perspectiva aderării României, Bulgariei și Albaniei la UCPT, sub egida UE, cu finanțare prin programul PHARE, a fost elaborat un "Studiu tehnic de fezabilitate a interconectării Albaniei, Bulgariei și României cu UCPT" la a cărei realizare au participat atât reprezentanți ai EDF (Franța), ENEL (Italia), PPC (Grecia) și SEP (Olanda), cât și specialiști din RENEL (România), NEK (Bulgaria) și KESH (Albania). Obiectivele acestui studiu au constat în: identificarea concordanțelor și neconcordanțelor dintre caracteristicile sistemelor energetice și recomandările UCPT privind funcționarea interconectată; analiza condiției tehnice a rețelelor electrice existente și a posibilităților concrete de rezolvare a problemelor generate de situația din fosta Iugoslavie, evaluarea investițiilor necesare și determinarea priorităților în acest domeniu; formularea strategiilor privind interconectarea sistemelor energetice cu UCPT.

Din rezultatele studiului rezultă faptul că, în cazul României, îndeplinirea cerințelor aderării la UCPT depinde, din punct de vedere al capacităților de generare, de creșterea gradului de disponibilitate a centralelor termoelectrice și de sporirea siguranței alimentării cu combustibil de calitate prin diversificarea surselor de aprovizionare. În ceea ce privește centralele hidroelectrice, a fost evidențiată problema indisponibilității acestora în unele perioade din an cu regim pluviometric scăzut.

Producerea energiei electrice în centralele termoelectrice necesită perfecționarea tehnologiilor aplicate îndeosebi extinderea preocupărilor care vizează creșterea randamentului teoretic și a parametrilor ciclului "clasic" cu abur, îmbunătățirea indicatorilor tehnico-economici și ridicarea disponibilității și fiabilității echipamentelor, creșterea manevrabilității în exploatare, expertizarea și controlul epuizării duratei de viață a agregatelor, deoarece grupurile de 50, 100 și 200 MW din Sistemul Energetic Național care au depășit durata de viață pot fi reabilite și modernizate în vederea continuării exploatării lor.

Siguranța alimentării cu combustibil de calitate poate fi asigurată prin:

- încheierea de contracte pe termen lung pentru procurarea de combustibili atât din țară cât și din import, cu prevederea de obligații clare privind cantitățile, ritmicitatea livrărilor și calitatea acestora;
- utilizarea cu predilecție a combustibililor din țară (lignit, ulei); pentru sorturile de combustibili din import, ordinea de prioritate va fi: gaze naturale, păcură cu conținut redus de sulf și ulei energetic;
- asigurarea surselor valutare necesare importului de combustibili;
- reducerea costului transportului combustibililor;

¹ 1. Support to the implementation of the agreement between CENTREL and UCPT; 2. Technical feasibility study of interconnection of Albania, Bulgaria and Romania with UCPT.

- mărirea capacității depozitelor de cărbune și păcură, care să permită procurarea combustibililor în perioadele favorabile, la costuri scăzute și asigurarea unor rezerve pentru perioada de iarnă;
- intensificarea programelor naționale privind utilizarea surselor energetice regenerabile.

Terminarea lucrărilor la obiectivele hidroenergetice începute ca și a amenajărilor puse în funcțiune (dar neterminate complet) ar duce la creșterea producției de energie electrică, pentru anul hidrologic mediu, cu cca. 3,3 TWh/an, ajungându-se la un total de 19,6 TWh/an (48,9% din potențialul tehnic amenajabil). Această producție de energie echivalează cu reducerea importului anual de resurse energetice clasice cu cca. 7800 mil. tcc/an.

În perioada 1994-2000 programul hidroenergetic urmărește terminarea investițiilor începute, îmbunătățirea exploatării amenajărilor hidro, urmărindu-se reabilitarea agregatelor, creșterea eficienței folosirii potențialului hidroenergetic, evitarea producerii de incidente și avarii la echipamentele electrice și hidromecanice și a accidentelor la construcțiile hidroenergetice.

În timp ce sistemele de control cu care sunt echipate centralele hidroelectrice și-au dovedit eficacitatea în funcționare, recomandându-se numai îmbunătățirea sistemelor de reglaj primar, în cazul centralelor termoelectrice, acestea vor necesita modificări importante însoțite de lucrări de re tehnologizare capital intensive.

Fezabilitatea interconectării României la UCPTÉ este condiționată, în primul rând, de trecerea liniei electrice Sibiu-Mintia-Arad-Szeged de la funcționarea la tensiunea de 220 KV la cea de 400 KV pentru care a și fost proiectată inițial, investiția necesară fiind estimată la cifra de 21 mil. \$ SUA. De asemenea, în ipoteza că sistemul energetic al fostei Iugoslavii va funcționa independent, se impune intensificarea cooperării cu Ungaria prin substația de la Mukachevo din Ucraina sau prin constituirea unei noi linii electrice (de exemplu Oradea-Bekescaba).

În ceea ce privește sistemele de protecție, specialiștii consideră că acestea sunt, în general, suficiente permițând asigurarea eliminării avariilor, singurele substații ce vor necesita reparații fiind cele de la Porțile de Fier, Țânțăreni și Uruchest.

În varianta în care va avea loc reabilitarea sistemului energetic al fostei Iugoslavii, strategia privind procesul de interconectare a României la UCPTÉ prevede ca soluție optimă din punct de vedere tehnologic și economic, interconectarea simultană a sistemelor energetice ale României și Bulgariei cu toate țările vecine UCPTÉ și cu CENTREL. Pe de altă parte, în cazul continuării conflictului din fosta Iugoslavie aderarea României la UCPTÉ va fi posibilă numai prin intermediul CENTREL (sau cel puțin via Ungaria dacă acest lucru se va dovedi fezabil din punct de vedere tehnic).

Una dintre cele mai importante cerințe ale aderării României la UCPTÉ este întărirea relațiilor bi- și multilaterale cu viitorii parteneri, în scopul definirii condițiilor de funcționare în sistem interconectat și al elaborării în comun a unor studii de specialitate. De asemenea, în noul context al interconectării cu UCPTÉ, va fi necesară perfecționarea forței de muncă, sporirea productivității muncii, funcționarea sistemului de

securitate depinzând nu numai de dotarea cu aparatură hardware, dar și de nivelul de calificare a personalului implicat în exploatarea sistemului energetic.

Preocupările RENEL în domeniul interconectării sistemului energetic național cu UCPTE s-au concretizat în studii complexe elaborate în cadrul programelor de asistență inițiate de Comunitatea Europeană, Banca Mondială și SUA, din care a rezultat un vast program de măsuri pentru adaptarea SEN la cerințele aderării la UCPTE. De altfel, strategia RENEL are în vedere realizarea alinierii SEN la standardele UCPTE în perspectiva anului 2000. În acest sens, strategia prevede reabilitarea unor unități generatoare însumând o putere de aproximativ 6100 MW, din care 5300 MW instalații în centrale termoelectrice și 800 în centrale hidroelectrice, acțiune ce va contribui la creșterea gradului de disponibilitate a centralelor și îmbunătățirea sistemelor de reglaj primar și secundar. În același timp, în programele de dezvoltare a SEN se prevede punerea în funcțiune a unor capacități de 2x700 MW la CNE Cernavodă, a altor unități totalizând 1000 MW în centrale termoelectrice, respectiv 950 MW în centrale hidroelectrice, toate acestea beneficiind de echipamente ale căror performanțe sunt în deplină concordanță cu recomandările UCPTE.

2.2. Potențialul de resurse naturale și energie al României

A. ȚITEI

Potențialul actual de țiței al României este alcătuit din rezerve geologice descoperite în proporție de 57% și rezerve de perspectivă de 43%. În cei peste 136 de ani de istorie a exploatării petrolului, au fost puse în evidență 380 structuri petrolifere, cu caracteristici geologice foarte diferite, din totalul rezervelor situate în zona de uscat numai 4,9% sunt plasate la adâncimi sub 3500m, în timp ce 95,1% sunt localizate în structuri de adâncime ce depășesc 3500m.

Rezervele de țiței și condensat posibil de descoperit în viitor, pentru factorii primari de recuperare (de 15-20% pe uscat și 30% în Marea Neagră) reprezintă 9% din potențialul total și 10% din rezervele descoperite iar prin aplicarea unor tehnologii moderne rezervele viitoare pot crește cu 65%. Rezervele de perspectivă, se apreciază că vor proveni, în proporție de 68% din rezerva de prognoză și 32% din rezervele C₁ + C₂ pe structurile cunoscute. Prognozele efectuate apreciază ca prin realizarea de lucrări de investiții destinate promovării rezervelor recuperabile de țiței, se va realiza acoperirea cu rezerve pentru 15-20 ani.

Suprafața cu condiții de formare și acumulare de țiței are un grad avansat de cercetare. Până în anul 1994 s-au efectuat cca. 295 mii km profile seismice dintre care 230 mii km pe uscat și 65 mii km pe mare, realizându-se astfel o densitate medie de 2 km profil/km² de uscat, respectiv 2,9 km profil/km² pe mare. Prin forajul de cercetare au fost săpate cca. 23500 sonde de prospecțiune și explorare, inclusiv pentru gaze, însumând cca. 35 mil. m foraj. Densitatea medie a forajului este de o sonda la 6 km² de suprafața cu perspectivă. Activitatea de foraj, după anul 1989, a cunoscut o evoluție descrescândă de la an la an, începând cu anul 1993 remarcându-se totuși, o creștere față de 1992 de 24,5%. Eficiența forajului de exploatare, exprimată în tone

țiței extras/metru de foraj, variază între valori de 0,820 în anul 1989, 0,536 în anul 1992 și 0,968 în anul 1993.

În anul 1993 producția de țiței a României s-a situat la nivelul de 6,6 mii. tone (135000 barili/zi), predominant de greutate specifică și conținut scăzut de sulf (32-36° API și 0,4-0,6% sulf), înregistrând o reducere de 30% față de anul 1989. Aproximativ 70% din volumul producției de țiței extras provine din rezerve primare (aprox. 50%) care pot fi exploatate prin energia naturală a zăcămintului iar cca. 30% din rezerve secundare exploatate prin suplimentarea energiei zăcămintului.

Coeficientul anual de consum din rezerve - care reprezintă gradul de solicitare prin exploatare a zăcămintelor - are o valoare medie de 3. 2%, fiind diferit pentru cele două categorii de rezerve menționate: 6,48% în cazul rezervelor primare - în limita valorilor care se realizează pe plan mondial - iar pentru rezervele secundare, nivelul indicatorului este de 3% ca efect al dificultăților în aplicarea proceselor de recuperare la scară industrială.

Curbele de declin ale producției anterioare nu reflectă caracteristicile zăcămintelor naturale ci sunt rezultatul deselor deteriorări de echipament care au dus la închiderea unor sonde. În anul 1993 s-au exploatat cca. 13800 sonde cu o producție medie de 1,34 tone metrice/zi, 8000 de sonde producând mai puțin de o tonă/zi, extracția realizându-se în proporție de 97,4% prin sondele vechi.

În ceea ce privește dotarea cu instalații, echipamente și utilaje se scot în evidență următoarele aspecte:

- echipamentele de fund au un grad de uzură avansat;
- în perioada 1989-1993, nivelul asigurării cu principalele produse necesare unităților extractive s-a situat mult sub necesar;
- cu foarte mici excepții, nivelul tehnic al instalațiilor de suprafață, se situează sub prescripțiile și normele internaționale.

În același timp, pe lângă faptul că deteriorările de echipament - în special pompele, supapele și prăjinile de foraj - datorită proastei calități a produselor esențiale fabricate în țară, au contribuit ca unele rezerve inițial recuperabile să devină irecuperabile, acestea au dus la declinul producției datorită pierderilor de țiței și angajărilor de la sondele necorespunzător etanșate.

Perspectiva dezvoltării industriei extractive a țițeiului este în interdependență cu gradul de dotare cu infrastructura necesară (conducte) furnizării țițeiului brut. În prezent, România deține 4500 km conducte destinate transportului petrolului intern și importat către rafinării, neexistând conducte de țiței de legătură cu țările vecine. Cele două sisteme de conducte, cu o capacitate de aprox. 32,0 mil. tma, sunt caracterizate prin: pierderi ridicate comparativ cu standardele internaționale (între 0,2 și 0,7) datorate tancurilor și depozitare care permit evaporarea hidrocarburilor, deteriorări fizice și pierderi asociate de-a lungul conductelor grav corodate, măsurare inadecvată a debitelor, lipsa controlului complet automatizat la stațiile de pompare.

În concluzie, previziunile privind evoluția rezervelor și a producției de țiței și analizele economico-financiare efectuate, au arătat că industria extractivă de petrol este viabilă, perspectivele pentru îmbunătățirea valorilor de producție depinzând de atenția

care se va acorda managementului zăcămintelor pe termen lung, accesului la tehnologia avansată în domeniul extracției și explorării, precum și accesului la sursele de finanțare destinate dotării cu echipamente performante.

B. GAZE NATURALE

Rezervele de gaz metan și gaze asociate sunt localizate în 154 de structuri. Zăcămintele de gaz metan din Bazinul Transilvaniei sunt situate la adâncimi cuprinse între 150-1600 m și au un grad ridicat de puritate 99,17-99,77% metan, restul azot, oxigen și dioxid de carbon, nu au compuși cu sulf și au conținut redus de gaze inerte) și presiune mare (40-60 atm). Zăcămintele însemnate de gaze (85 mld. mc) sunt estimate a fi situate în platforma continentală a Mării Negre, dar la adâncimi de peste 80 m. De asemenea, s-au făcut puține explorări sub stratul de sare la adâncimi de 3500 m, în Transilvania.

În funcție de gradul de cunoaștere și posibilitățile tehnico-economice de valorificare a acestora, volumul rezervelor recuperabile de gaze naturale se compune din 84% gaze libere, restul de 16% fiind gaze asociate.

Gradul de asigurare a producției din rezervele existente este de 17,6 ani iar din cele de perspectivă de 6,4 ani.

În prezent, ROMGAZ extrage gaze naturale din 150 zăcămintele cu 3700 sonde productive, cele mai multe zăcămintele producătoare fiind aproape epuizate, din totalul de 658 de exploatare, 132 sunt neeconomice. Diminuarea continuă a presiunilor de zăcămintele a avut ca efect necesitatea reabilitării și aducerii la parametri actuali de funcționare a agregatelor de comprimare.

Producția de gaze naturale a înregistrat o scădere continuă datorită declinului natural al energiei de zăcămintele care se va manifesta pregnant și în anii următori influențând negativ posibilitățile de transport a gazelor cu energie proprie la distanțe mari. Pentru viitor se anticipează că exploatarea zăcămintelor de gaze în faza lor finală de producție va evolua cu multe dificultăți și implicații de natură:

- tehnică: comprimarea generalizată a gazelor în una, două sau trei trepte de presiune, lucrări pentru transformarea unor zăcămintele depletate în depozite de înmagazinare subterană, foraj de exploatare în completare pe structuri epuizate;
- tehnologică: defecțiuni în construcția de fund a sondelor, apariția fenomenelor de inundare, evacuarea apei acumulate în zona perforaturilor cu consecințe negative asupra fundului de sonde activ;
- economică: atingerea și depășirea limitei de rentabilitate a exploatarei gazelor în diferite variante de extracție și de transport către zonele de consum.

Începând cu anul 1985 ritmul de producție a devansat ritmul descoperirii de noi rezerve, situație ce se menține și în perioada 1994-2005, neputându-se asigura un raport echitabil între rezervele descoperite și producțiile estimate a se realiza.

Sistemul național de transport al gazelor naturale, structurat pe 9 subsisteme, este alcătuit din conducte dispuse radial, din centrul țării, și însumează o lungime de

11 mii km, cu diametre cuprinse între 250-1000 mm. Capacitatea sistemului este de aproximativ 135 mil. m³/zi (40 mii. mc/an) iar presiunea maximă de lucru a conductei este de 50 bari, dar din cauza insuficienței furnizării gazului, funcționează cu o presiune medie de 20 bari.

Sistemul de distribuție a gazelor, care totalizează peste 15 mii km conducte, deservește 3000 de consumatori industriali, 20 mii consumatori comerciali/instituționali și 2,5 mii. consumatori casnici, este lipsit de protecție catodică și e puternic corodat. Astfel, cca. 11500 km de rețele nu sunt protejate catodic, din care cca. 6500 km necesită a fi înlocuite fiind în stare avansată de uzură. Din cei 6500 km (având o vechime de 50-60 ani, deci depășind perioada standard de funcționare), 1000 km se află într-o stare critică de coroziune și uzura reprezentând prioritatea nr. 1 pentru înlocuire, astfel: 50 km în anul 1991, 130 km în 1992 și 200 km în 1993, restul de 620 km urmând a fi înlocuiți câte 200 km/an.

Prin dimensiunile sale și dispunerea teritorială, sistemul național de transport al gazelor oferă posibilitatea intensificării participării României la fluxurile internaționale, în scopul echilibrării, cererii și ofertei naționale de gaz natural. Astfel, conducta de transport la distanță, Izmail din Ucraina, intrată în funcțiune în anul 1974, având o lungime de 660 km, transporta gaz din Rusia spre România. Dincolo de punctul de livrare a gazului din CSI pentru România, aproape de Izmail, conductele de tranzit continua spre Bulgaria și Turcia.

România deține o poziție favorabilă exploatării unui potențial care să asigure instalații de depozitare a gazului din Asia Centrală sau Orientul Mijlociu prin conducte spre Europa, via Turcia. De asemenea, trebuie examinate posibilitățile pentru o altă cooperare regională care să includă o participare potențială a țărilor vecine în ceea ce privește terminalul propus a se construi la Constanța, accesul la furnizarea de gaz lichefiat algerian prin Turcia și participării în consorțiu la examinarea posibilității construirii unei uzine de GNL în insula Krk din Croația. În același timp, nu trebuie neglijată utilizarea posibilă a rețelei de conducte existente pentru furnizarea gazului rusesc în nord-vestul României spre Ucraina.

C. CĂRBUNE

Resursele de cărbune ale României constituie baza sistemului energetic național deoarece 42% din capacitatea instalată pentru producerea energiei funcționează prin arderea cărbunelui. Totodată, ponderea cărbunelui în generarea energiei electrice este de 34% iar utilizarea acestuia în centralele termoelectrice reprezintă 42% din totalul combustibililor utilizați.

Zăcămintele de cărbune ale României sunt situate în 14 județe în care sunt organizate 34 exploatare miniere de extracție și preparare grupate în 3 regii autonome.

Rezerva geologică de cărbune exploatabilă în condițiile utilizării tehnologiei actuale este estimată la 3,5 mld. tone din care: 2,7 mld. tone lignit, 0. 75 mld. tone huiă și 0,05 mld. tone cărbune brun.

Capacitățile de producție existente sunt de 52 milioane tone/an cărbune din care: 44,4 mii. tone/an lignit și cărbune brun și 7,6 mii. tone/an huiă.

În comparație cu cărbunele extras în Europa, în România cărbunele extras este de calitate inferioară conținând substanțe volatile, cenușă și sulf în procent ridicat, parametrii calitativi inferiori fiind determinați de condițiile geologico-miniere și caracteristicile fizico- minerologice ale zăcămintelor exploatate și anume:

- tectonica complexă;
- adâncime relativ mare de exploatare;
- intercalații frecvente de steril în stratele de cărbune;
- grosimea stratelor de cărbune în general mică;
- condiții hidrogeologice grele, aproximativ 50% din rezervele exploatabile de lignit sunt situate sub nivelul hidrostatic, iar pentru o tonă de cărbune extras este necesară asecarea și evacuarea, în medie, a cca. 10 m³ apă;
- conținutul ridicat de cenușă de constituție.

Parametrii calitativi inferiori ai cărbunelui extras influențează negativ evoluția costurilor de extracție și de preparare. Impactul calității Cărbunelui asupra principalilor consumatori cât și asupra pieței cărbunelui este marcat de următorii factori: costul producerii energiei, la consumatori este afectat de caracteristicile calitative a cărbunelui; calitatea sub standarde a cărbunelui livrat determină creșterea consumului specific pentru producerea energiei electrice (cu 100-150 g/kwh produs); gradul de poluare crește prin arderea incompletă și eliminarea gazelor și cenușilor provenite din ardere. De asemenea, impactul ecologic produs de extracția cărbunelui energetic în cariere de suprafață este deosebit de mare, necesitând cheltuieli însemnate pentru refacerea ecosistemelor afectate.

Tehnologiile utilizate în activitatea de extracție a cărbunelui sunt practic la nivelul celor utilizate pe plan european. Utilajele și echipamentele folosite la extracție și transport sunt, în cea mai mare parte, de fabricație internă, unele din acestea în cooperare cu firme europene de prestigiu, dar performanțele tehnice și economice ale tehnologiilor aplicate sunt reduse în comparație cu cele ce se realizează pe plan european datorită: condițiilor dificile de exploatare generate de condițiile de zăcământ mai defavorabile față de cele ale zăcămintelor aflate în exploatare în alte zone ale continentului, fiabilității reduse a utilajelor și echipamentelor, dificultățile legate de starea tehnică deficitară a minelor ca și a unor cariere.

Performanțele reduse ale tehnologiilor datorate factorilor menționați generează costuri ridicate de producție. Prin soluțiile ce trebuie adoptate în scopul integrării României în UE, producția de cărbune trebuie să devină competitivă atât din punct de vedere calitativ cât și al prețului.

D. ENERGIE ELECTRICĂ

În anul 1994, producția de energie electrică generată în Sistemul Energetic Național (SEN) s-a ridicat la 55 TWh, reprezentând aproximativ 3% din cea realizată în țările membre ale UE. Din analiza structurii producției de electricitate în funcție de tipul combustibilului utilizat în centralele generatoare din România, se constată aportul semnificativ al termocentralelor pe bază de cărbune (35,6%) și hidrocarburi (40%) și al hidrocentralelor (23,6%), spre deosebire de țările UE în care centralele nucle-

aroelectrice asigură aproape 34% din producție, termocentralele pe bază de cărbuni - 36,4%, cele pe hidrocarburi - 18,5%, iar hidrocentralele 9,9%.

La sfârșitul anului 1994, SEN dispunea de o putere instalată de 22042 MW, din care în termocentrale 15825 MW (71,8%) și în hidrocentrale 5913 MW (26,8%); termocentralele pe cărbune au totalizat 8587 MW (39%), iar cele pe hidrocarburi 7238 MW (32,8%). Din puterea totală instalată în centralele electrice din România, din motive de indisponibilitate a numeroase echipamente și subansambluri, precum și din cauza dificultăților de asigurare cu combustibili de calitate și în cantități suficiente, se poate menține în funcțiune o putere de cca. 10000 MW.

Pentru anul 2000, luând în considerare reducerile temporare de putere disponibilă de cca. 2700 MW în termocentrale, de cca. 1900 MW în hidrocentrale, se prevede o putere efectiv disponibilă de 15200 MW.

Evoluția parcului de centrale ale RENEL și ale autoproducătorilor în perioada 1994-2000 va permite acoperirea consumului în condițiile eliminării importului de energie electrică și producerii maxime de energie electrică pe bază de lignit. La nivelul anului 2000, producția de energie electrică din centralele RENEL va fi de 64100 TWh. În această perioadă se va schimba și structura producției pe tipuri de centrale comparativ cu anul 1993. Astfel, va crește ponderea producției centralelor termoelectrice pe cărbune, a celor hidroelectrice și a centralei nucleare și se diminuează cea a centralelor pe hidrocarburi.

Deoarece nivelul tehnologiilor utilizate în centralele termoelectrice este cel al anilor 1960-1970, grupurile energetice din dotarea acestora au realizat, în ultimii ani, o disponibilitate în timp de numai 30-50%, datorată în principal uzurii acestora.

Gradul de încărcare al centralelor termoelectrice din România este mai redus (33,29%) comparativ cu cel al centralelor din diferite țări ale Europei (52,63% în Polonia, 42,95% în Belgia etc.), fapt datorat scăderii consumului de energie electrică după anul 1989, neasigurării cu combustibil la nivelul necesarului, disponibilității reduse a unor grupuri care necesită reabilitare, utilizării unui cărbune de calitate inferioară (de proveniență internă) care a condus la disponibilități reduse ale grupurilor energetice. Pentru anul 2000 se prevede o creștere a gradului de încărcare a termocentralelor RENEL pe cărbune în urma realizării lucrărilor de retehnologizare și punere în funcțiune a capacităților în curs de execuție. Gradul de încărcare al termocentralelor pe hidrocarburi va fi în scădere spre anul 2000 din cauza reducerii producției de electricitate pe baza acestui combustibil. În cazul în care centralele pe hidrocarburi vor fi încărcate și pentru export de energie electrică (13,2-16,4 TWh), gradul de încărcare al termocentralelor în anul 2000 va fi de 50,45-53,22%.

Potențialul hidroenergetic amenajabil al țării este de aproximativ 40000 GWh/an, căruia îi corespunde o putere instalată de cca. 14800 MW.

În prezent sunt realizate centrale hidroelectrice care însumează o putere instalată de 5913 MW, cu o capacitate de producție de cca. 16,2 TWh/an (40,6% din potențialul tehnic- amenajabil). Aceste centrale s-au construit cu grupuri având puteri unitare cuprinse între 1-200 MW, de fabricație sovietică și românească, la nivelul tehnologic al anilor 1960-1970.

Centrala Nuclearoelectrică Cernavodă, aflată în execuție, are, conform proiectului aprobat, o putere instalată de 3500 MW (5x700 MW). Producția netă de energie electrică va fi de 21,016 TWh, la o disponibilitate anuală de 6670 ore, cu un consum specific de 22,236 grame uraniu/MWh.

Alegerea tehnologiei CANDU a avut în vedere, în primul rând, realizarea independentei energetice a țării, precum și posibilitățile industriei românești de a asigura producția combustibilului nuclear, apa grea și majoritatea echipamentelor necesare. Reactorul CANDU este caracterizat printr-un grad ridicat de securitate nucleară, asigurând un nivel de protecție a populației și mediului la nivelul standardelor internaționale. Producerea energiei electrice în centralele nucleare de tipul CANDU permite realizarea unor costuri concurențiale în raport cu alte tehnologii.

În prezentul program se prevede realizarea până în anul 2000 numai a primelor două unități și executarea de lucrări de conservare pentru celelalte unități. Asigurarea resurselor financiare se va face de la bugetul statului și credite sau alte surse externe. Volumul de investiții estimat pentru perioada 1994-2000 totalizează 1424,8 mil. US \$, din care 309,3 mil. US \$ import, pentru Unitatea nr. 1 fiind necesari 530,0 mil. US \$. Pentru Unitatea 2 sunt în derulare tratative pentru atragerea de capital străin.

Pe baza producției care va fi realizată de aceste două grupuri, se prevede pentru anul 2000 o producție de energie electrică, de aproximativ 5,9 mld. kWh, ceea ce reprezintă o reducere a importului de hidrocarburi de 2,6 mil. tcc, corespunzător unui efort valutar net de cca. 144,2 mil. US \$.

Punerea în funcțiune a acestor unități are, de asemenea, o influență benefică asupra mediului înconjurător.

Prețul unui kWh produs în prima unitate este cuprins între 3,0 și 3,4 cenți, la un factor de încărcare care variază între 70-80% iar la a doua unitate de 3 cenți, la un factor de încărcare de 80%. Aceste prețuri sunt comparabile cu cele realizate de producătorii din Canada. Din această cauză aceste capacități constituie proiecte prioritare în etapa următoare de dezvoltare a ramurii producerii energiei electrice.

Realizarea profilului final a acestui important obiectiv energetic depinde de evoluția viitoare a consumului de energie după anul 2000, de posibilitățile externe de finanțare și apariția unei piețe pentru export de energie electrică în țările vecine.

Având în vedere excedentul de capacități de producție în centralele existente, configurația și capacitățile de transport ale rețelelor electrice ale României, rezultă că va fi posibil exportul de energie electrică, atât în perspectiva apropiată (1995-1998) cât și într-o perspectivă mai îndepărtată (2000-2003).

Exportul este condiționat de identificarea unor clienți potențiali, de asigurarea resurselor de energie primară (corespunzătoare producției de export), în condiții de rentabilitate.

Se precizează că atât capacitățile de producere cât și cele de transport permit, teoretic (în afara vârfului de sarcină), un export de energie electrică de până la 2500 MW din centrale și 1350-2600 MW prin rețele electrice de transport.

Subliniem și posibilitatea folosirii în viitor a liniei electrice de interconexiune de 400 kV Ucraina Sud-Bulgaria - în cazul perfectării unui acord cu Bulgaria pentru folo-

sirea acestei linii, ceea ce conduce la creșterea capacității de transport a rețelilor la export (în direcțiile nord-est, sud și sud-vest).

Partenerii potențiali pentru exportul de energie electrică sunt Grecia și Bulgaria, Republica Moldova, Ucraina, Slovacia, Italia și fostele țări ale Iugoslaviei. În această apreciere se are în vedere perspectiva opririi în viitor a centralelor nucleare de proveniență sovietică, cu grad de securitate inferior normelor vest-europene.

În cazul în care se va realiza actuala prognoză a consumului de energie electrică, în anul 2000 s-ar putea produce suplimentar în capacitățile existente pe hidrocarburi ale RENEL 13,2 TWh-16,4 TWh (1530 MW-1867 MW) pentru export.

Prețurile de vânzare ale energiei electrice la export se vor stabili prin negociere, diferențiate pe perioada de consum (sezon, zi-noapte, zi de lucru - zi de sărbătoare, vârf de consum - gol de consum), pentru fiecare partener, funcție de costurile de producere și transport în condițiile reale ale cererii de ofertă.

Sistemul existent de rețele electrice oferă și posibilitatea unui tranzit de energie electrică a cărui valoare depinde, de asemenea, de partenerii externi. Taxele de tranzit trebuie să acopere cel puțin costurile de exploatare (pierderi mărite), întreținere, o parte din cheltuielile de capital și un profit.

Realizarea interconectării cu "Uniunea pentru Coordonarea Producției și Transportului Electricității" (UCPTE) va crea, pe lângă îmbunătățirea calității energiei electrice (frecvență, siguranță și continuitate în alimentare la schimb "zero"), și posibilitățile realizării de export sau tranzit cu sistemele energetice interconectate, toți partenerii potențiali fiind membri UCPTE (fosta Iugoslavie, Grecia, Italia) sau dorind să se afilieze la acest sistem (Ungaria, Bulgaria).

Din cele prezentate se constată existența unor capacități energetice care reprezintă garanția Sistemului Electroenergetic Național pentru unele situații deosebite, cum ar fi: schimbarea condițiilor de obținere a combustibililor primari de pe piața externă (criza de hidrocarburi), mărirea consumului de energie electrică cu un ritm de creștere mai mare decât cel prognozat, nefinalizarea la timp a unor investiții.

2. 3. Concordanțe și neconcordanțe între cerințele integrării sectorului energetic în structurile europene și potențialul de resurse energetice și energie

Integrarea sectorului energetic în structurile europene presupune ca pornind de la volumul, structura și calitatea potențialului existent de resurse energetice și energie și prin valorificarea tuturor oportunităților disponibile să se realizeze adaptarea treptată la reglementările comunitare prevăzute pentru acest domeniu. În acest scop este necesară identificarea principalelor puncte de convergență dintre cerințele integrării și posibilitățile de satisfacere a acestora precum și a neconcordanțelor ce se impun a fi eliminate (tabelul 2.2.).

Tabelul 2.2 - Concordanțe și neconcordanțe între cerințele integrării sectorului energetic în structurile europene și potențialul de resurse energetice și energie

Concordanțe	Neconcordanțe
ENERGIE ELECTRICĂ	
* Excedentul de capacități de producție, configurația și capacitățile de transport ale rețelelor electrice fac posibil exportul 13,2-16,4 TWh în perspectiva anului 2000) * Producerea electricității în reactoarele CNE va asigura: - un grad de încărcare de 70-80%; - protejarea mediului înconjurător la nivelul standardelor internaționale; - realizarea unor costuri de producție concurențiale * Sistemul de rețele electrice oferă posibilitatea efectuării tranzitului de electricitate * SEN oferă posibilitatea menținerii unei rezerve de reglaj primar de cel puțin 2,5% din puterea efectiv disponibilă în sistem	* Gradul de încărcare a centralelor termoelectrice (33,29%) este mai redus comparativ cu cel al centralelor din țările UE * Disponibilitatea grupurilor energetice (30-50%) este mai mică decât a celor din țările UE * Nivelul tehnologiilor utilizate în centralele existente este cel al anilor 1960-1970 * Productivitatea muncii este mai scăzută decât în sistemele energetice ale UE * Nivelul poluării depășește standardele internaționale * Prețurile energiei electrice sunt mai mici decât cele practicate în țările UE
CĂRBUNE	
* Tehnologiile utilizate în activitatea de extracție a cărbunelui sunt la nivelul celor utilizate pe plan european * Infrastructuri pentru exploatare (mine, cariere) și preparare comparative cu cele ale țărilor comunitare * Resurse care asigură în mare parte necesitățile economiei în timp (54 ani)	* Caracteristici calitative ale produselor miniere sub standardele existente pe plan european și mondial: - puteri calorifice reduse; - lignit 1400-1800 Kcal/kg; - huiă pentru cocs 4600-6600 Kcal/kg; - huiă mixtă energetică 2200-3300 Kcal/kg * Condiții geologico-miniere dificile ale zăcămintelor exploatare * Nivel de poluare situat peste standardele internaționale * Decalaj între performanțele românești și cele internaționale în ceea ce privește productivitatea muncii (200 kg/miner-oră față de 758 kg/miner-oră în țările UE * Fiabilitate redusă a utilajelor și echipamentelor * Activitate economică care implică subvenționarea produselor
ȚITEI	
* Calitate superioară a țițeiului, caracterizată	* Prețurile practicate reprezintă 72% din

prin greutate specifică și conținut scăzut de sulf (32-36° API, 0,4- 0,6% sulf) caracteristici ce contribuie la reducerea substanțială a cheltuielilor de transport și depozitare și la creșterea randamentului de procesare * Tradiție și experiență îndelungată în domeniu * Volumul producției de țiței extras provine în proporție de 70% din rezerve primare care pot fi exploatate prin energia naturală a zăcămintului * Resurse care satisfac necesitățile economiei în timp (18-20 ani)	prețul mondial - Dotări caracterizate prin uzură fizică și morală, nivelul tehnic al instalațiilor de suprafață situându-se sub prescripțiile și normele internaționale extracția realizându-se în proporție de 97,4% prin sondele vechi (8000 sonde producând sub o tonă pe zi) * Inexistența unor conducte de țiței de legătură cu țările vecine * Sistemele interne de conducte sunt caracterizate prin - pierderi ridicate comparativ cu standardele internaționale (0,2-0,7%) - deteriorări fizice - măsurare inadecvată a debitelor
GAZE NATURALE	
* Zăcămintele de gaz metan sunt caracterizate prin: - grad ridicat de puritate (99,17-99,77% metan) - fără compuși cu sulf - conținut redus de gaze inerte - presiune mare (40-60 atm) * Resurse care asigură necesitățile economiei pe 25 ani * Sistem național de transport al gazelor cu dimensiuni și dispunere teritorială favorabile intensificării participării României la fluxurile internaționale	* Inexistența unui cadru legislativ - normativ adecvat care să permită reglementarea flexibilă a transportului și distribuției gazelor naturale în vederea eliminării riscurilor și protejării competiției * Prețul gazului metan obținut din producția internă reprezintă 60% din cel de comercializare pe piața externă * Inexistența unei agenții naționale pentru gaze naturale cu rol de implementare a politicii statului în domeniul gazelor naturale * Dificultăți de natură tehnică și tehnologică

Capitolul 3 - CERINȚE ȘI POSIBILITĂȚI DE INTEGRARE A INDUSTRIEI EXTRACTIVE A MINEREURILOR ȘI DE PRELUCRARE PRIMARĂ ÎN STRUCTURILE ECONOMICE ALE UNIUNII EUROPENE

Industria extractivă a minereurilor este o verigă principală a lanțului ce interferează și intercon condiționează evoluția prețurilor în aproape toate sectoarele industriale ale economiei. Fiecare sector industrial și industria în ansamblu, încorporează sub o formă sau alta produse miniere. Consumatorii principali sunt metalurgia neferoasă, siderurgia, industria chimică, industria materialelor de construcții, construcții metalice și produse din metal etc.

Calitatea produselor miniere, influențează în mod direct atât consumurile de materii prime și energie cât și calitatea produselor obținute. Este cunoscut faptul că, în general, conținuturile în substanțe minerale utile a minereurilor din țara noastră, nu satisfac decât în mică măsură cerințele industriilor prelucrătoare. Astfel, în condițiile integrării Europene a României, menținerea în funcțiune a capacităților de producție, depinde în mare măsură de posibilitatea de adaptare a industriei extractive la o piață dură, influențată de eliminarea treptată a subvențiilor alocate sectorului minier, eliminarea progresivă a taxelor vamale, precum și de calitatea produselor miniere care se vor comercializa liber pe piața românească.

Ponderea produselor miniere în consumul industrial și casnic în România la principalele produse este de 79% la metale neferoase, 98% la substanțe nemetalifere, 100% la sare și ape minerale.

3.1. Cerințele privind sectorul de extracție a minereurilor generate de integrarea României în UE

Adaptarea industriei metalurgice la condițiile integrării României la UE presupune un efort deosebit din punct de vedere tehnologic, economic, ecologic și social. Acest efort trebuie susținut, în special, de industria extractivă cea care furnizează materia primă necesară metalurgiei, deoarece, produsele miniere românești nu satisfac, în mare măsură, necesitățile calitative și cantitative de materii prime pentru producerea oțelului, cuprului, aluminiului etc.

Industria extractivă nu exportă minereurile ca atare, acestea fiind preluate de producția internă de metale, ciment etc. În cazul în care prin activitățile de modernizare a preparării minereurilor și creșterea, după o primă preparare, a calității produselor miniere, industria extractivă contribuie la îmbunătățirea produselor industriei metalurgice astfel încât să poată pătrunde pe piața UE.

Industria siderurgică, după o perioadă de declin accentuat, odată cu anul 1992 a cunoscut o creștere constantă. Adaptarea industriei siderurgice la economia de piață

s-a făcut în condițiile menținerii în funcțiune a utilajelor și tehnologiilor moderne existente anterior anului 1989, premisă de bază în prognozele efectuate în care se apreciază că producția de oțel va atinge 5000 mii tone în anul 1996 și, respectiv 7430 mii tone, în anul 2000 (Tabelul 3.1.).

Tabelul 3.1 - Evoluția necesarului de minereu de fier (mii tone)

	1989	1992	1996	2000
Producția de oțel ¹	10938	3717	5000	7430
Minereu de fier ^{2,31}	15601	5012	7200	10400

* Fără producția de oțel electric.

Sursa: Date culese de la Ministerul Industriilor

Creșterea producției s-a făcut simțită mai ales la produsele inferioare calitativ dar care au avut o bună piață de desfacere la export. De aceea, pentru a răspunde cerințelor calitative impuse de UE, este oportună, în primul rând, eliminarea dificultăților în acoperirea necesarului de materii prime pentru siderurgia românească, deoarece:

- minereurile indigene nu constituie o bază de aprovizionare pentru siderurgia românească, având în vedere ponderea scăzută (cca. 3-4% din necesar), calitatea inferioară (conținut scăzut de fier și ridicat de silice), precum și rezervele mici existente;
- calitatea inferioară a minereurilor de Krivoi-Rog (conținut ridicat de silice și alumină și reductibilitate slabă), folosite în șarja fabricilor de aglomerare, comparativ cu minereurile bogate, utilizate în Europa Occidentală (minereuri provenite din Brazilia și Australia), caracteristici ce diminuează performanțele energetice ale instalațiilor de aglomerare și ale furnalelor;
- conjunctura politico-economică a statelor din fosta URSS, în continuă schimbare, plasează piața minereurilor de la Krivoi-Rog, în perioada imediat următoare, pe o poziție nesigură, mai ales din punct de vedere al prețului de achiziție.

Comparativ cu situația în care se folosesc în încărcătura minereuri Krivoi-Rog (cu circa 56-58% Fe) utilizarea minereurilor de fier bogate (cu cca. 62-64% Fe), ar determina creșterea producției furnalelor cu cca. 20%. Față de aceste situații, apreciem

¹ Din punct de vedere al structurii necesarului de minereuri de fier, pentru perioada 1989-1992, aceasta a fost următoarea:

- 58% minereuri import - Est: Krivoi-Rog, respectiv:

* 28% minereuri mărunte și concentrate, utilizate în cadrul fabricilor de aglomerare;

* 30% pelete;

- 38% minereuri din import - Vest, respectiv:

* 30% utilizabile în șarja de aglomerare;

* 8% minereuri bulgări pentru furnale;

- 4% minereuri de fier indigene.

că trebuie diminuată proporția de minereuri și concentrate importate din Ucraina, de calitate inferioară, în așa fel încât numărul fumalelor ce urmează a asigura realizarea producției de oțel prognozate, să fie redus cu efecte benefice asupra consumului de cocs în elaborarea fontei (o diminuare a acestuia cu aproximativ 10-15%).

Aprovizionarea cu minereu de fier de bună calitate, oferă avantaje din punctul de vedere al calității metalului obținut și al consumului de materii prime. Deși sursa de aprovizionare cu astfel de minereuri este situată la mare distanță de țară (Brazilia, Australia), așezarea geografică a României permite aprovizionarea pe cale maritimă cu materii prime, la costuri competitive.

Necesarul anual de huiă cocsificabilă în perspectiva anilor 1996-2002, este prevăzut să fie asigurat de către RAH-Petroșani. Acest necesar a fost estimat la 1150 mii tone huiă cocsificabilă pentru anul 1996, ceea ce reprezintă 35% din total, diferența de 2150 mii tone procurându-se din import. Pentru anul 2000, datorită creșterii producției de oțel, deși ponderile necesare constante, RAH Petrești va asigura 1620 mii tone huiă cocsificabilă iar diferența de 2980 mii tone se va procura din import.

Cărbunii cocsificabili livrați de RAH-Petroșani sunt de calitate inferioară, deși sunt evaluați la un preț apropiat celor din import, ceea ce a determinat înregistrarea unor cheltuieli suplimentare, atât la cocsificare, cât și la elaborare a fontei (tabelul 3.2.).

Prin modernizarea și re tehnologizarea unităților de preparare ale RAH-Petroșani, huiă cocsificabilă va atinge nivelul cerințelor calitative și vor fi competitive din punctul de vedere al produselor obținute din import. Totuși trebuie menționat faptul că, în acest caz, RAH Petroșani va putea oferi numai 600 mii tone huiă cocsificabilă diferența de circa 1 mii. t/an, la nivelul anului 2002, va trebui importată ceea ce va necesita efortul suplimentar de cca. 55-75 mil. \$, în funcție de sursa de aprovizionare.

Tabelul 3.2 - Calitatea și prețul cărbunilor cocsificabili aprovizionați din țară și din import (%)

Caracteristici	RAH-Petroșani	Import	
		Ucraina	Australia
Conținut de cenușă	8,5-12,0	8	4,5-9,0
Conținut de volatile	37,0-40,0	21-30	17,0-22,0
Conținut de sulf	1,8-2,3	1	0,4-1
Uniflare liberă	1-2	4,7	3-4
Preț de livrare, fără transport pe teritoriul României (\$/t)	51-63	48-50	50-61*

* CIF Constanța

Sursa: Date luate de la Ministerul Industriilor.

În ceea ce privește introducerea noilor tehnologii la elaborarea oțelului acestea vor determina creșterea gradului de competitivitate a produselor metalurgice românești pe piața Uniunii Europene. Astfel, începând cu anul 1996, prin intrarea în funcțiune a instalației de injectare a cărbunelui în Furnalele nr. 4,5 și 6 din cadrul SIDEX -Galați se poate folosi un cărbune inferior din punct de vedere calitativ, celui cocsificabil, având o diferență de preț, în cazul importului, de aproximativ 5 \$/t.

Utilizarea utilajelor tehnologice la capacitatea optimă, stabilită prin programul de producție precum și introducerea instalației de insuflare a cărbunelui la unul din cei mai importanți producători de oțel din țară, va determina o scădere a consumului specific de cărbune cocsificabil.

Producția de metale neferoase datorită reducerii capacităților de producție, calității slabe a minereurilor livrate de sectorul extractiv, lipsei fondurilor necesare importului de materii prime, consumului deosebit de mare de energie și nu în ultimul rând, poluării deosebite a zonelor în care sunt situate unitățile de producție a înregistrat o scădere spectaculoasă după anul 1989. Tehnologiile folosite pentru obținerea metalelor neferoase, clasice, sunt utilizate de marea majoritate a producătorilor mondiali de aluminiu, cupru, plumb și zinc. Exploatarea utilajelor tehnologice, caracterizată prin fiabilitate scăzută, parametri tehnico-economici inferiori, lipsa pieselor de schimb precum și lipsa preocupărilor privind protecția mediului înconjurător au condus la consumuri energetice și de materii prime deosebit de mari, și în unele zone, la adevărate catastrofe ecologice.

Restructurarea industriei metalurgice astfel încât să îndeplinească cerințele integrării europene, presupune și re tehnologizarea și modernizarea industriei extractive, în așa fel încât aceasta să poată furniza materii prime de bună calitate și la prețuri avantajoase. Calitatea inferioară și condițiile dificile de zăcământ, alături de alți factori (tehnologici, economici, de management și ecologici) influențează negativ activitatea de extracție și preparare a minereurilor neferoase care, în ansamblu, este nerentabilă, ceea ce impune alocarea unor importante fonduri pentru acoperirea pierderilor la multe din unitățile de exploatare (în special la cele de cupru) sub formă de subvenții. În condițiile aderării la UE subvențiile acordate întreprinderilor miniere nerentabile trebuie eliminate, iar calitatea produselor miniere trebuie să corespundă standardelor internaționale. Astfel, sectorul minier prin modernizare și re tehnologizare poate susține adaptarea metalurgiei la piața europeană, având în vedere că, pe piața mondială a metalelor neferoase grele (plumb, zinc, cupru) conform unei prognoze a Băncii Mondiale, se vor înregistra creșteri ale cererii începând cu anul 1995.

Pentru valorificarea rezervelor de minereuri cuprifere este oportună dezvoltarea producției de cupru în concentrate, îndeosebi la cele trei zăcăminte de la Roșia-Poieni, Moldova Nouă - banatite și Bălan în care se află peste 90% din rezervele geologice de minereu cuprifere ale țării. Volumul mare de rezerve care pot fi valorificate prin tehnologiile existente, capacitatea de prelucrare proiectată de circa 9 milioane de tone pe an, necesarul de cupru pe piața internă, posibilitatea de reducere a costurilor prin redotare, re tehnologizare și modernizare sunt argumente care pledează pentru acordarea în continuare a unei atenții deosebite acestui obiectiv de im-

portanță strategică pentru România care poate asigura în condiții de eficiență economică o parte importantă din cuprul necesar economiei. Conținutul minereurilor cuprifere de 0,3% Cu nu poate asigura o prelucrare metalurgică eficientă, ceea ce impune introducerea celor mai moderne tehnologii de preparare pentru asigurarea conținutului de metal în concentrat de cupru impuse de normele metalurgiei neferoase.

În urma reducerii activității combinatului metalurgic de la Copșa Mică cererea de concentrate de Pb și n-a înregistrat o scădere semnificativă. Acțiunile de re tehnologizare precum și dotarea uzinei metalurgice cu sisteme antipoluante, vor determina reluarea activității economice. Menționăm că reducerea gradului de poluare constituie o cerință ce trebuie onorată în momentul accederii în UE, care are cele mai ridicate standarde de protecția mediului înconjurător și care impune membrilor asociați să corespundă acestor standarde.

Stocul de concentrate zincoase creat prin reducerea activității metalurgice de aprox. 46000 tone, a fost comercializată la export în anul 1994, și stocul de 75000 tone de concentrate colective de Pb și Zn din rezerva națională a fost trecut în proprietatea Regiei

Plumbului și Zincului - Baia-Mare, urmând a fi re prelucrat și exportat.

În concluzie, cerințele sectorului de producție a metalelor neferoase și prețioase, pentru integrarea în structurile economice ale UE se pot sintetiza:

1. Asigurarea stabilității economice a sectorului, prin:

- reabilitarea, oprirea declinului producției precum și relansarea sectorului;
- existența reală a pieței interne (sectorul metalurgic) dar și posibilitatea întrepătrunderii cu piața externă;
- adoptarea unei politici economice de menținere în funcțiune a principalelor capacități de producție care în prezent reprezintă peste 20 milioane tone minereuri pe an;
- creșterea productivității muncii, reducerea treptată a costurilor de producție și eliminarea subvenției de la buget pentru produsele miniere;
- restructurarea organizatorică pentru adaptarea la condițiile economiei de piață.

Prin asigurarea stabilității economice, sectorul producției miniere de metale neferoase și prețioase va susține capacitatea de aprovizionare a economiei românești și va fi pregătit pentru a face față concurenței occidentale, având în vedere că, între România și UE este în curs de stabilire a unei zone de liber schimb.

2. Restructurări tehnologice (convenționale și neconvenționale) care contribuie la creșterea competitivității și care pot implica importuri de tehnologii și dotări precum și colaborări cu firme specializate.

3. Adaptarea de reglementări la practica internațională:

- modificarea criteriilor și normelor actuale de clasificare a rezervelor geologice de substanțe minerale utile (definirea de noi principii de clasificare legate de valoarea economică a rezervelor);

- elaborarea reglementărilor privind regimul juridic al terenurilor ocupate de activitatea de exploatare și explorare minieră;
- alinierea la standardele și normele internaționale de protecția mediului;
- aplicarea practicii internaționale privind stabilirea prețului produselor miniere în cadrul prețului final al metalului lingou livrat de sectorul metalurgic (65% din acesta, față de până la 49%, în prezent).

4. Reglementările Europene privind protecția mediului evidențiază necesitatea unor acțiuni pentru diminuarea impactului ecologic creat de desfășurarea activităților miniere care se referă la:

- reziduurile lichide:
 - optimizarea debitelor de apă industrială utilizate în fluxurile tehnologice pentru reducerea cantităților de ape reziduale impurificate;
 - reducerea gradului de poluare a apelor reziduale;
 - epurarea fizică (sedimentare, filtrare directă, electro-flotație) și diurnică (electrodializă, osmoză inversă, schimbători de ioni);
- diminuarea cantităților de steril extras și mărirea pantelor de taluz cu efecte asupra reducerii suprafețelor de teren dezafectat pentru halde;
- raționalizarea folosirii iazurilor de decantare silvic, a terenurilor afectate de activitățile miniere;
- monitorizarea condițiilor de mediu în zonele cu activitate minieră;
- corelarea legislativă cu normele internaționale din domeniul protecției mediului.

5. Stimularea legăturilor directe între producătorii interni și cei din UE

Activitatea de extracție a minereurilor nemetalifere spre deosebire de cea a minereurilor feroase este rentabilă, nefiind necesare subvenții din partea statului. Ponderea cea mai mare în cadrul acestei activități o deține extracția sării, alături de care se mai exploatează: calcar, bentonită, mică, feldspat (15% din totalul producției).

Tehnologia utilizată pentru prepararea sării este aceeași cu cea utilizată pe plan mondial, dar fiabilitatea utilajelor este redusă datorită gradului ridicat de uzură și al activităților de întreținere și reparații necorespunzătoare, însoțit de consumuri energetice mari. Ambalarea în saci, pungi sau cutii de carton și paletizarea sării, este mult sub nivelul altor țări. Dotarea cu utilaje necesare ambalării corespunzătoare la nivelul exigențelor externe din punct de vedere al livrării și prezentării produselor este necorespunzătoare îngreunând pătrunderea produselor pe piața europeană.

Cu toate acestea exportul de sare și produse nemetalifere a scăzut ca urmare a instituirii embargoului asupra fostei Iugoslavii, pierderea aproape în totalitate a piețelor din Bulgaria precum și reducerea cererii de astfel de produse din partea Ungariei.

În aceste condiții se încearcă reorientarea exportului spre țările Comunității Europene dar, datorită calității necorespunzătoare a ambalajelor, varietății scăzute a produselor oferite și costurilor mari de producție și transport nu s-au obținut rezultate semnificative.

Cerințele integrării acestui sector în UE la cerințele pieței și anume:

- ✓ *îmbunătățirea tehnologiilor de fabricație și a calității* prin re tehnologizarea sectorului de extracție și preparare a sării.

Prin re tehnologizare se urmărește creșterea competitivității produselor prin:

- eliminarea prafului din produsul finit;
 - realizarea unor sortimente superioare de sare cu un conținut ridicat de NaCl și un "grad de alb" superior;
 - reducerea consumurilor energetice și de combustibil;
 - realizarea unor linii automate de ambalare, urmărindu-se prezentarea produselor la standarde internaționale ce măresc atractivitatea cumpărătorilor pentru produsele comercializate;
 - realizarea unor instalații automate pentru iodarea sării;
 - mecanizarea integrală a tuturor operațiilor din subteran;
 - introducerea măcinării autogene având ca obiective principale reducerea conținutului de praf și a consumului de energie.
- ✓ Realizarea unor produse noi care să diversifice oferta pentru potențiali beneficiari interni și externi.
 - ✓ Reducerea impactului ecologic asupra mediului înconjurător.

În România, exploatarea sării în soluție, a făcut să apară unele fenomene legate de stabilitatea suprafețelor din zona de exploatare ca urmare a influenței gurilor de dizolvare și a circulației apelor meteorice și freatice pe "spinarea" zăcămintelor de sare, poluarea pânzelor freatice și a solului cu saramură și produse petroliere, apariția surpărilor până la nivelul solului și formarea unor lacuri sărate. Astfel, prin programele de exploatare s-a stabilit obligativitatea folosirii fluidului izolat conform programelor tehnologice impune dirijarea controlată a dizolvărilor din sondă.

Cimentul reprezintă unul dintre materialele de construcții de largă utilizare care, își are asigurată baza de materii prime (clinkerul în principal) din producția internă. De remarcat, este faptul că, în general, materiile prime utilizate în producerea clincherului (calcarul și argila), sunt asigurate din carierele proprii, fără să ridice probleme deosebite.

Fiind un produs energointensiv, principala problemă cu care se confruntă această ramură este asigurarea resurselor energetice necesară, în special pentru piroprocesare și măcinare, ca faze principale ale fluxului tehnologic de obținere a cimentului.

Cerințele integrării pe piața europeană a industriei cimentului pot fi privite prin prisma avantajelor comparative și competitive. Astfel, deși materia primă este asigurată integral din resurse interne, existând un potențial productiv capabil să satisfacă cererea internă și externă, consumul energetic realizat este cu 10-13% mai mare decât în țările europene producătoare iar nivelul de poluare este mult peste limitele admise. De asemenea, ponderea cimentului de calitate superioară în totalul producției este mai scăzută comparativ cu cea din țările producătoare dezvoltate, iar uzura fizică și morală a utilajelor și instalațiilor este deosebit de ridicată (vechimea acestora este de cca. 20-25 ani). La aceste dezavantaje putem adăuga faptul că

productivitatea muncii este de peste 5-7 ori mai mică decât în țările dezvoltate, producătoare de ciment.

În aceste condiții, principalele cerințe care trebuie satisfăcute pentru asigurarea competitivității industriei cimentului sunt: reducerea consumurilor specifice de materii prime și energie precum și diminuarea impactului asupra mediului înconjurător. Pentru realizarea acestora se impune restructurarea sectorului din punct de vedere tehnologic, economic, managerial și ecologic.

Restructurarea tehnologică în sensul re tehnologizării liniilor de fabricație, modernizarea instalațiilor și echipamentelor, renunțarea treptată la tehnologia de preparare a cimentului prin procedeul umed poate conduce la diminuarea consumurilor de materii prime și energie, ca și la creșterea competitivității cimentului românesc pe piața mondială.

În vederea *eliminării impactului asupra mediului înconjurător*, se impune modernizarea instalațiilor de desprăfuire a morilor și cuptoarelor precum și introducerea unor instalații suplimentare de desprăfuire a anexelor din fluxul tehnologic.

3.1. Potențialul de minereuri

În prezent rezervele geologice de substanțe minerale utile-solide identificate în subsolul României reprezintă cantități apreciable care asigură, cu tehnologiile actuale, baza continuității producției miniere, diferențiat pe substanțe, pentru 30-100 ani, iar în unele cazuri chiar mai mult (de exemplu la sare gradul de asigurare este de peste 1000 ani).

Rezervele geologice exploatabile cu tehnologiile actuale de cărbune, minereuri metalifere și substanțe nemetalifere, puse în evidență, sunt de peste 12 miliarde tone. Valoarea în produse miniere utilizabile după extracție și prelucrare la nivelul tehnologic actual (cărbune net, metal în lingou, substanțe nemetalifere fine) reprezintă circa 120 mld. \$¹.

Existența acestei baze de rezerve a necesitat importante eforturi de cercetare geologică și extracție în domeniul **minereurilor metalifere**, astfel:

- *Rezervele de uraniu* pot satisface necesarul de combustibil la centrala atomică electrică de la Cernavodă ce urmează a fi pusă în funcțiune pe baza programului energetic nuclear al țării.
- *Apele geotermale*, deși prezintă un potențial important, sunt insuficient valorificate.
- *Minereurile cuprifere și polimetalice* puse în evidență prin studii geologice și tehnologice, atestă un potențial mineral însemnat pentru treapta de adâncime de până la 500 m. Randamentele de recuperare a substanței utile de zăcămintă - în special plumb și zinc - sunt foarte reduse atât în procesele de extracție și preparare minieră cât și la extracția metalurgică.

¹ Date preluate de la Ministerul Industriilor, Departamentul Minelor și Geologiei.

- Există un potențial ridicat de *minereuri de titan și zirconiu*, a căror valorificare este în fază incipientă, datorită dificultăților în procesul de exploatare și preparare.
- Există un potențial apreciabil de *substanțele nemetalifere* de argilele refractare și caolinoase, bentonită, cuarțuri și nisipuri, caolin, bentonită, talc, sulf, feldspat, mică, disten, diatomite, calcare, dolomite etc. Pentru sulf sunt în curs studii pentru fabricarea acidului sulfuric. Pentru disten nu sunt încă definitivate studiile privind valorificarea în condiții de eficiență economică a acestuia, iar pentru sare a fost pus în evidență un potențial de circa 6 mld. tone.

Oferta de produse miniere a scăzut substanțial până în anul 1991 când s-a înregistrat o revigorare a acestora (Anexa 3.1). Prognozele pentru următorii ani (Anexa 3.2.) indică o evoluție moderată la principalele produse miniere.

Conținuturile de metal în rezervele geologice din țară sunt reduse (Anexa 3.3.) față de cele ale zăcămintelor ce se exploatează pe plan mondial, iar dimensiunile zăcămintelor sunt în general mici și mijlocii.

Zăcămintele de minereuri metalice valorificate pe plan mondial, în general, în condiții rentabile, au conținuturi de metal superior, respectiv:

- minereurile polimetalice (complexe) conțin: 6-15% Pb+Zn+Cu precum și 0,5-2 g/t Au și 50-300 g/t Ag;
- minereurile cuprifere extrase în subteran conțin 1-3% Cu și în frecvente cazuri 0,5-1,5 g/t Au, iar cele de tip porfiric, exploatabile la suprafață prin unități de mare capacitate, au 0,35-1,5% Cu și 0,02-0,05% Mo precum și minimum 0,2 g/t Au;
- minereuri auro-argintifere conțin peste 4 g/t Au în exploatările la suprafață (Anexa 3.4.).

În general, conținuturile de metal și valoarea metalurgică a minereurilor neferoase din România sunt de 2-5 ori (în funcție de zăcămintele) mai mici decât cele ale minereurilor exploatare în alte țări. Condițiile geologice miniere ale zăcămintelor interne sunt totodată mai complexe mărind consecințele negative asupra costurilor de producție.

Trebuie ținut cont de faptul că principalii exportatori de minereuri și concentrate neferoase se află situați pe arii geografice îndepărtate de Europa (America de Sud, Africa, Australia), cheltuielile de transport influențând prețul acestor materii prime.

De asemenea, calitatea acestor materii prime influențează puternic calitatea metalului obținut, consumurile energetice și de materii prime precum și gradul de poluare a mediului ambiant, ceea ce impune adoptarea unor decizii ferme vizând continuarea activității acestui sector de importanță strategică în ansamblul economiei naționale, astfel:

- Creșterile de producție la limita capacităților existente, sunt condiționate de posibilitățile de prelucrare a concentratelor miniere de către sectorul metalurgic.
- Exportul de produse miniere este practic inexistent, principalul beneficiar al acestora fiind industria românească; capacitatea de absorbție a industriei,

pentru aceste materii prime va fi influențată de posibilitățile de adaptare a cerințelor UE (tehnologice, economice, ecologice).

- Cantitățile de minereuri neferoase oferite metalurgiei sunt influențate de:
 - condițiile geologico-miniere mai grele față de cele ale zăcămintelor ce se exploatează în alte țări;
 - gradul de uzură al utilajelor este de peste 70%;
 - peste 50% din instalațiile de preparare au utilaje de concepție și realizare la nivelul anilor 1960-1970 cu uzură morală și fizică avansată;
 - instalațiile miniere de la Roșia Poieni și Moldova Nouă sunt dotate cu baterii de concepție mai nouă la nivelul anilor 1975-1980, dar cu majoritatea utilajelor unicate, neperformante și cu fiabilitate redusă;
 - insuficiența controlului și reglării automate a parametrilor de funcționare a instalațiilor;
 - durata anuală de folosire a capacităților de producție s-a redus de la 320-340 zile pe an în 1989 la 255 zile pe an în prezent;
 - durata reglementată a lucrului în subteran s-a redus de la 40-44 ore pe săptămână în 1989 la 30 ore pe săptămână în prezent.

În prezent, capacitatea totală de producție de **minereuri metalifere neferoase și prețioase** însumează 20,5 milioane tone/an, nivel care **nu satisface cererea internă de metale în concentrate**. Diferențiat pe tipuri de minereu, gradul de folosire a capacităților este de 60-90%.

În prezent, România se situează între primele 15 țări producătoare de sare din lume. Importantele rezerve de sare, situate practic pe întreg teritoriul, au favorizat construcția și dezvoltarea unor mari combinate de produse clorosodice a căror capacitate de 4268 mii tone sare acoperă aproximativ 75% din totalul producției.

Țările vecine, în special Ungaria și fosta Iugoslavie și-au construit combinate de produse clorosodice având ca principală sursă de materii prime sarea din România, datorită calității acesteia și distanței reduse de transport, ponderea exportului către aceste țări reprezentând circa 86% din totalul exporturilor realizate.

În consumul intern sarea constituie materia primă pentru majoritatea ramurilor industriale, respectiv chimie 75%, agricultură și industria alimentară 4%, textile-pielărie 1,9%, energie electrică 3,8%, alte ramuri 5,2% (industria lemnului și hârtiei, metalurgie, construcții de mașini etc.). Exportul reprezintă numai 14,0% din totalul producției interne.

Capacitatea de producție de 20,5 mil. tone ciment (80% clincher) asigură necesarul intern și posibilități pentru export cu condiția asigurării normelor calitative internaționale care se pot realiza prin îndeplinirea cerințelor de integrare pe piața europeană.

3. 3. Concordanțe și neconcordanțe între cerințele integrării industriei extractive a minereurilor și de prelucrare primară în structurile UE și potențialul existent

Din cele prezentate anterior rezultă că, între cerințele integrării industriei extractive a minereurilor și de prelucrare primară în structurile UE și potențialul existent apar unele concordanțe dar și neconcordanțe care trebuie evidențiate în scopul atenuării sau chiar eliminării lor (tabelul 3.3.).

Tabelul 3.3 - Concordanțe și neconcordanțe între cerințele integrării industriei extractive a minereurilor și de prelucrare primară în structurile UE și potențialul existent

Concordanțe	Neconcordanțe
MINEREURI NEFEROASE	
* Existența unor rezerve minerale care pot asigura o parte din necesarul de materii prime a economiei * Existența unei infrastructuri pentru exploatare, preparare, transport și distribuție * Tradiție și experiență îndelungată în domeniu	* Nerentabilitatea activității unor întreprinderi miniere * Calitatea inferioară a unor zăcăminte față de cele exploatare în UE * Nivel de poluare a mediului ambiant care depășește standardele internaționale
* Forță de muncă, în general, bine calificată	
MINEREURI NEMETALIFERE	
* Existența unor rezerve minerale, care asigură, în mare parte, necesitățile economiei în timp * Existența unei infrastructuri pentru exploatare, preparare, transport și distribuție * Tradiție și experiență îndelungată în domeniu * Calitatea superioară a unor substanțe minerale comparabile cu cele mai bune existente pe plan mondial (sare) * Forță de muncă bine pregătită profesional, cu mare experiență în domeniu	* Utilaje tehnologice caracterizate, în general, prin uzură fizică și morală avansată * Varietate sortimentală scăzută, care nu asigură o adaptare la piața UE * Tehnologii care nu asigură o calitate corespunzătoare produselor * Poluarea mediului înconjurător * Consumuri energetice mari
INDUSTRIA CIMENTULUI	
* Materia primă asigurată integral din producția internă * Piață tradițională internă și externă cu posibilități reale de creștere * Forță de muncă calificată - Potențial productiv capabil să satisfacă cerințele pieței - Calitate și preț competitive pe piața	* Consumuri energetice mai mari cu 10-13% decât în țările europene * Nivel de poluare peste limitele admise * Ponderea cimenturilor superioare în totalul producției este mai mică decât cea din țările producătoare dezvoltate * Uzură fizică și morală a unor utilaje și instalații

internațională	* Sisteme învechite de supraveghere și control a parametrilor tehnologici * Productivitatea muncii scăzută (de 5-7 ori mai mică decât în țările dezvoltate)
----------------	---

Capitolul 4 - REALOCAREA RESURSELOR NATURALE ȘI A ENERGIEI ÎN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ÎN VEDEREA INTEGRĂRII ACESTEIA ÎN STRUCTURILE EUROPENE

Impactul factorilor de producție și, în primul rând, al resurselor naturale asupra evoluției structurii economiei și a comerțului exterior a stat în atenția multor generații de economiști. De altfel, acum mai bine de 150 de ani a fost formulată teoria avantajului economic comparativ care, în secolul nostru, a căpătat noi interpretări și dezvoltări, în conformitate cu noile condiții economice și sociale, sistematizate și cuprinse în teoria înzestrării cu factori, prin care s-a încercat o explicație universală a structurilor economiilor și a dezvoltării schimburilor economice internaționale ale României cu alte state.

În condițiile actuale, de accentuare a caracterului deficitar al resurselor naturale, de instabilitate a economiei mondiale, la care subscrie și economia în tranziție a României, noi cercetări în acest domeniu sunt necesare, nu numai pentru a explica noile forme și tendințe, ci și pentru a revitaliza factorii cu eficiență înaltă și de a promova factori noi care să contribuie la adaptarea și restructurarea economiei românești, în funcție de noile condiții, în vederea integrării acesteia în structurile europene.

4.1. Premisele teoretico-metodologice ale problematicii alocării resurselor naturale și a energiei

Studiul resurselor naturale - componentă esențială a mediului ambiant - se pretează la o amplă analiză din foarte multe puncte de vedere, cum sunt: cerințele creșterii economice, potențialul oferit în perspectivă de factorii de mediu, progresele științifice și tehnologice și evoluția demografică, ce influențează, pe de o parte, ritmul cererii și al extracției, iar pe de altă parte, ritmurile substituției, reducerii consumurilor specifice ș.a.

Până de curând, analiza economică în ansamblul său, și mai ales cea referitoare la optimizare, a fost predominată de conceptul privind caracterul deficitar al resurselor. O mare parte din aparatul conceptual și metodologic a fost strâns legat de rezolvarea problemelor privind alocarea resurselor naturale și a energiei la nivel micro- și macro-economic. În acest context, limita factorilor de producție apare ca fiind relativă atât în viziunea statică, cât și în cea dinamică. Ele apar ca fiind deficitare deoarece factorii de producție nu sunt disponibili fără limită în timpul procesului de producție.

Prin schimbarea concepției de politică economică care a urmat după decembrie 1989, a crescut preocuparea pentru problema referitoare la măsura în care resursele

naturale vor putea face față creșterii provocate de viitoarea creștere economică mondială. Printre factorii mai importanți, răspunzători de incertitudinea asociată cu balanța de perspectivă rezerve-cerere, se numără următorii:

- resursele existente pot fi suplimentate în viitor, într-o măsură necunoscută, de noi descoperiri;
- nu se cunoaște măsura în care evoluția tehnologiei va afecta cheltuielile de minerit și extracție;
- ca urmare a schimbării prețurilor relative și a modificărilor tehnologice în industriile care folosesc resurse minerale, ar putea rezulta înlocuiri (substituții) ale acestora.

Caracterul deficitar al resurselor în raport cu nevoile societății se atenuează treptat, pe măsura relansării economice și a sporirii contribuției progresului tehnic la creșterea economică. Caracterul deficitar al resurselor ar trebui evidențiat în economie cu ajutorul prețurilor: cu cât aceste resurse sunt mai deficitare, cu atât prețul lor ar urma să fie mai ridicat. Întrădevăr, prețurile trebuie să exprime, pe de o parte, cantitatea de cheltuieli de muncă vie și materializată, iar pe de altă parte, situația curentă și de perspectivă a pieței (cerere-ofertă), starea resurselor naturale etc. În condițiile mecanismului economic bazat pe maximizarea imediată a profitului, acțiunea spontană a cererii și ofertei, a progresului tehnic etc., nu este de natură să orienteze economia națională către protejarea bogățiilor naturale pentru evitarea reducerii sau epuizării lor rapide. Dimpotrivă, însuși acest mecanism încurajează suprasolicitearea resurselor naturale, exploatarea irațională a acestora.

Interpretările anterioare au devenit însă insuficiente pentru o înțelegere adecvată, la adevărata dimensiune, a noii problematice, în condițiile integrării europene. De aceea, apare necesară abordarea problemei alocării resurselor în strânsă legătură cu evoluția mediului și a factorilor acestuia, cu noile procese economice, sociale și tehnologice de perspectivă, care au loc nu numai la scară națională, ci și mondială; acest concept - cel al dezvoltării durabile - pătrunde tot mai adânc și în economia românească.

În legătură cu alocarea resurselor minerale neregenerabile, este destul să stabilim cu certitudine numărul anilor de exploatare a rezervelor existente până la completa lor epuizare. Dacă totuși se calculează cantitatea rezervelor minerale (grupate în categoriile sigure, probabile și posibile), aceasta se face de analiști nu cu scopul de a arăta că peste un număr de "n" ani resursele vor fi sau nu complet epuizate. Aceste cantități și durata lor de exploatare arată mai degrabă gradul de cunoaștere a rezervelor la un moment dat (permis de mărimea fondurilor alocate pentru cercetări și exploatare geologice), de interesul practic în contextul integrării care există în acest scop în alocarea de fonduri bugetare în ramurile extractive respective (adică, continuarea subvenționării de la stat a anumitor produse miniere de bază) pentru sporirea producției curente și în perspectivă imediată, precum și de posibilitățile tehnice și economice existente de valorificare a acestora.

Și la rezervele energetice primare rezultă, de asemenea, diferențe mari în ceea ce privește cantitățile înregistrate la categoriile de rezerve sigure, probabile și posi-

bile. Aici, însă, un loc important îl are substituția resurselor energetice clasice și includerea în balanța de energie primară a unor surse noi.

De altfel, în structura resurselor de energie primară, în România, se vor înregistra mutații remarcabile, pe de o parte, datorită creșterii producției de cărbune și energie hidroelectrică, și, începând cu anul 1995, a energiei nucleare, iar pe de altă parte, ca urmare a scăderii producției de țiței și gaze naturale. În ceea ce privește utilizarea energiei nucleare, o atenție deosebită se acordă asigurării fiabilității și securității centralelor nucleare, precum și eliminării posibilităților de poluare a mediului și a riscurilor de accidente la reactoare și la instalațiile auxiliare de răcire.

În prezent, rezervele geologice de substanțe minerale utile solide care, în diverse stadii de cunoaștere, se află în subsolul teritoriului României, reprezintă cantități apreciabile care asigură, cu tehnologiile actuale, baza continuării producției miniere, diferențiat pe substanțe, pentru 30-100 ani, iar în unele cazuri chiar după secolul XXI.

Rezervele geologice totale exploatabile cu tehnologiile actuale la cărbune, minereuri și substanțe nemetalifere puse în evidență, cu diferite grade de cunoaștere, însumează peste 12 miliarde tone în subsolul țării. Valoarea în produse miniere utilizabile după extracție și prelucrare la nivelul tehnologiilor actuale (cărbune net, metal în lingou, substanțe nemetalifere finite), reprezintă circa 120 miliarde \$.

Cele mai mari eforturi ale cercetării geologice, cât și ale activității de extracție s-au făcut în domeniul combustibililor energetici și a minereurilor metalifere. În sensul teoriilor enunțate anterior, concret, pe tipuri de resurse, situația globală este următoarea:

- Pentru **hidrocarburi lichide și gazoase** este bine studiată treapta de adâncime până la 4000 m, urmând ca în viitor să se continue cercetarea la adâncimi peste 4000 m, atât pe uscat, cât și pe platforma continentală din zona românească a Mării Negre. Rezervele asigură continuarea producției pe o perioadă de 18 ani la țiței și 25 ani la gaze naturale.
- La **cărbuni** - huiță, lignit și cărbune brun - rezervele conturate asigură continuitatea producției pe o perioadă de 80-120 ani, în condițiile în care perspectivele identificării de noi rezerve sunt limitate
- Există **rezerve de uraniu** care pot satisface necesarul de combustibil pentru grupurile atomo-electrice ce urmează a fi puse în funcțiune pe baza programului energetic al țării.
- În preocupările pentru surse primare de energie, s-a acordat atenție cercetării geologice și tehnologia pentru **apele geotermale**; acestea, deși prezintă un potențial important, sunt în prezent insuficient valorificate.
- Un grad avansat de studiere geologică și tehnologică se remarcă în domeniul **minereurilor cuprifere și polimetalice** (plumb și zinc), cu un potențial mineral însemnat pentru treapta de adâncime de până la 500 m. Randamentul de recuperare a substanței utile din zăcămintele, în special la plumb și zinc, se menține încă redus atât în procesele de extracție și prelucrare (preparare) minieră, cât și în extracția metalurgică, ceea ce oferă un domeniu larg de intervenție pentru modernizări tehnologice și reutilări atât în infrastruc-

tura minieră, cât și în metalurgie. Gradul de asigurare în ani, variază în funcție de conținutul în substanță utilă astfel: la minereuri cuprifere, de la 200 ani cele sub 0,3% Cu, la 150 ani cele între 0,3-0,5% Cu, până la 15-45 ani la cele peste 0,5% Cu; la minereurile polimetalice, între 31-40 ani; la minereurile auro-argintifere, între 16-34 ani; la minereurile de bauxită, circa 20 ani. Pe ansamblu, conținuturile de metale și valoarea metalurgică a minereurilor neferoase din România sunt de 2-5 ori (diferențiat pe zăcămintele) mai mici decât cele ale minereurilor exploatare în alte țări. Totodată, condițiile geologico-miniere ale zăcămintelor noastre sunt mai complexe, mărind consecințele negative asupra costurilor de producție.

- **Substanțele nemetalifere** puse în evidență prezintă pentru valorificare o gamă variată de produse. România este recunoscută pe plan mondial ca fiind printre puținele țări care dispun de un mare potențial de rezerve de sare, pentru o perioadă de peste 1000 ani.

În condițiile integrării economiei României în structurile europene, existența acestui potențial geologic și de producție conduce la formularea unor aprecieri asupra industriei extractive românești, structurate ca avantaje și dezavantaje comparative și competitive, după cum au fost prezentate în cap. 2 și 3.

4. 2. Probleme specifice ale realocării resurselor naturale și a energiei în condițiile integrării europene

În contextul premiselor teoretico-metodologice conturate anterior, problemele specifice care vizează realocarea resurselor naturale și a energiei sunt următoarele:

I. Consumul viitor de resurse va avea o mare influență asupra suficienței rezervelor existente (vezi capitolul referitor la potențialul actual de resurse minerale al României).

Aceasta depinde, în principal, de ritmul de creștere economică prevăzut al României, dar și tehnologiile viitoare vor exercita, de asemenea, o influență importantă asupra consumului de resurse. Prin urmare, se impune o modificare a coeficienților de input tehnic, care să ilustreze utilizarea specifică a resurselor de către fiecare sector consumator. În plus, în realocare trebuie să se țină seama de economiile potențiale de resurse primare datorate unor recuperări (reciclări) mai accentuate, atât de materii prime, cât și de diverse forme de energie.

În general, cererea de resurse minerale este, în mare, proporțională cu PIB, venitul net și cu dezvoltarea demografică.

În acest sens, vom sublinia faptul că, evoluția economică a României va fi tot mai mult influențată de fenomenele și procesele care se desfășoară pe plan internațional, pe măsura integrării progresive în economia europeană și mondială și a asumării unui rol activ în cadrul acestor comunități.

Realizarea unei creșteri economice accelerate, stabile și de durată nu este un deziderat, ci o necesitate primordială pentru România, fără de care nu este posibilă integrarea în Uniunea Europeană și nici ameliorarea calității vieții pentru populație.

Relansarea creșterii economice în industrie este un obiectiv major și pentru Uniunea Europeană, unde industriei i se acordă un interes special, deoarece: circa o treime din angajați lucrează în industria prelucrătoare; numeroase activități de servicii sunt direct dependente de activitatea industrială etc.

Aceste argumente sunt valabile în întregime și pentru România unde industria are o pondere mai mare decât în UE, în PIB și în numărul de salariați, și realizează 95% din export. Din păcate, în prezent PIB pe locuitor în România este de 6 ori mai mic decât PIB mediu din UE.

Având în vedere creșterea prognozată¹ în UE pentru PIB/locuitor cu o rată medie anuală de 2,6%, România ar trebui să realizeze până în anul 2005 rate superioare. Dar în ce condiții?

În ipoteza adoptată pentru elaborarea unui scenariu mediu de dezvoltare, se prevede scăderea raportului dintre dinamica resurselor și dinamica PIB; o dinamică superioară a PIB față de dinamica resurselor este efectul scăderii ecartului dintre export și import, și duce la o creștere a ponderii PIB în resurse, deci la o scădere a dependenței dezvoltării economiei de resursele nete de dezvoltare externe (importat net).

În proiectarea dinamicii PIB s-a pornit de la estimările privind realizările anului 1995, de la restricțiile induse de ipotezele adoptate privind evoluția exportului net (deficitul balanței de plăți externe), precum și dinamica raportului dintre creșterea resurselor și creșterea PIB. În aceste condiții, prin inversarea tendinței înregistrate în perioada 1990- 1992, PIB va evolua pe o traiectorie pozitivă, dinamica proiectată prevăzând ritmuri relativ reduse în prima parte a intervalului și o accelerare a creșterii în perspectiva anului 2000. Evoluția este corelată cu alte procese ce se desfășoară în economie, în principal cu dinamica investițiilor și randamentul utilizării resurselor de muncă, dar și cu datoria externă sau atragerea investițiilor directe de capital străin.

Având în vedere structura PIB pe ramuri din țările UE și alte țări dezvoltate, precum și tendința mondială de creștere a ponderii serviciilor și a altor ramuri în volumul total al PIB, se estimează că și în România ponderea industriei ar putea scădea de la 36,3% în anul 1994, la circa 30% în anul 2004, față de 26,6% cât este în prezent în UE. În condițiile reducerii ponderii industriei în PIB, industria ar trebui să realizeze o creștere a valorii adăugate brute cu circa 10%.

Ținând seama de posibilitățile limitate de creștere economică în industria extractivă, precum și de necesitatea reducerii intensității energetice în tot sectorul productiv al economiei, care determină creșteri moderate în producția de energie, se apreciază că industria prelucrătoare va avea, și în continuare, rolul principal în creșterea economică a industriei.

În ceea ce privește evoluția unor fenomene demografice, pentru următorii ani (până în 1997), chiar dacă ratele specifice de fertilitate se vor menține în jurul valorilor înregistrate în intervalul 1991-1994 sau vor crește ușor, considerăm că aceste tendințe nu vor putea anula efectul de sens contrar determinat de scăderea absolută

¹ ONUDI, Industry and Development, Global Report, 1992/1993.

a contingentului feminin cu cea mai mare fertilitate. După anii 1997-1998, în ipoteza menținerii aceluiași comportament în ceea ce privește fertilitatea specifică, tendința de scădere a populației se va accentua, astfel încât spre anul 2010 populația totală va atinge valori în jurul nivelului de 22 milioane locuitori.

2. Extracția resurselor minerale este sub puternica influență a factorului natural, a schimbărilor tehnologice și a investițiilor de capital necesare atât menținerii actualelor capacități de producție, cât și pentru deschiderea unor noi exploatări.

Este de menționat faptul că, chiar acolo unde resursele minerale sunt relativ abundente din punct de vedere fizic, extragerea lor va deveni mai costisitoare în viitor, deoarece, pe măsură ce se epuizează rezervele acceptabile, încep să fie exploatate straturile profunde, care implică cheltuieli mai mari de extracție. Acest lucru, poate fi modificat, în anumită măsură, prin sporirea eficienței extracției de minerale și prin descoperirea de noi rezerve cu grad mare de productivitate. Acestea sunt cerințe de bază, de altfel, în vederea integrării europene.

În sensul creșterii eficienței extracției resurselor minerale, de o deosebită importanță apare conturarea unui sistem de indicatori de apreciere a oportunității atragerii în circuitul productiv a resurselor naturale, care printr-o analiză multicriterială, să permită luarea viitoarelor decizii de acțiune.

Orice scenarii de realocare a resurselor naturale și a energiei, în vederea integrării economiei românești în structurile europene, și cu atât mai mult exploatarea resurselor minerale, trebuie să abordeze și problema poluării în creșterea rapidă care însoțește dezvoltarea/relansarea industriei, transporturilor, aglomerărilor urbane și chiar progresului tehnic în agricultură. Cele mai importante probleme în această privință sunt următoarele două: a) dacă creșterea poluării poate fi cu totul evitată, și b) dacă costurile combaterii poluării sunt prea ridicate și impun restricții mari sau insurmontabile, asupra extracției resurselor minerale neregenerabile.

3. Suficiența înzestrării cu resurse minerale este în strânsă corelație atât cu necesarul de acoperit pentru economia națională și pentru populație, cât și cu posibilitățile de acoperire a acestui necesar din resurse interne.

Trebuie analizată, în contextul alocării, atât evoluția viitoare a necesarului de resurse minerale, cât și producția internă, astfel încât să se permită echilibrarea balanței prin eventualele importuri.

Din studiile sectoriale elaborate (IEI, Ministerul Industriilor), rezultă rate medii anuale diferențiate pe sectoare ale industriei extractive (tabelul 4.1.).

**Tabelul 4.1 - Prognoza dezvoltării industriei extractive,
în perioada 1995-2004**

Ramura sectorului extractiv	Rata medie anuală (%)
1. Extracția cărbunelui (cărbune net)	+ (3-3,5)
2. Extracția petrolului	- (1-1,2)
3. Extracția gazelor naturale	-(2,5-3)
4. Extracția minereurilor neferoase	+ (1-2)

Sursa: Ministerul Industriilor, estimări I. E. I.

În extracția cărbunelui, producția va crește, în special la exploatările de lignit, care dispun de rezerve importante, iar extracția se poate realiza în condiții acceptabile de rentabilitate.

În extracția de petrol și gaze, declinul natural va fi parțial compensat atât pe seama creșterii factorului de recuperare, cât și a descoperirii de noi rezerve, în special la adâncimi peste 3500-4000 m.

Evoluția estimată la producția de concentrate de minereuri neferoase este determinată nu numai de nivelul rezervelor ci, mai ales, de soluționarea problemelor privind creșterea eficienței economice a produselor tehnologice, specifice minereurilor cu conținut redus de substanțe utile.

Pentru producerea energiei electrice și termice, România dispune de resurse energetice variate (cărbune, țiței, gaze naturale, uraniu, energie hidroelectrică, geotermală, eoliană, solară, RER), dar limitate.

Strategia acoperirii cu resurse energetice primare prin alocarea acestora pe ramuri ale economiei naționale, are două obiective principale, și anume:

- alocarea resurselor energetice necesare producției de energie electrică și termică utilizând la maximum resursele interne de energie primară, la un cost cât mai redus (incluzând atât costurile de procurare și manipulare, cât și cele de utilizare și protecție a mediului);
- securitatea aprovizionării cu combustibili pe termen lung.

În legătură cu posibilitățile de alocare a combustibililor pentru sistemul energetic național, s-a efectuat un studiu global privind cererea și oferta de energie primară în perioada 1994-2000. Pentru aceasta, au fost avute în vedere limitele creșterii producției interne, ținând seama de concluziile studiilor de restructurare efectuate până în prezent pentru industria extractivă, bazate pe cercetări geologice și previziuni; prognozele privind evoluția producției industriale și agricole; dimensionarea reală a nevoilor populației și a sectoarelor publice, ținând seama de evoluția posibilităților de absorbție (prețuri, inflație, ș.a.). S-au constituit astfel două variante: varianta care corespunde scenariului mediu de dezvoltare amintit anterior, și varianta (optimistă), care corespunde unor estimări făcute în cadrul sectorului ERNE, având la bază realizările din anii 1992 și 1993 (tabelul 4.2.).

Evoluțiile ofertei interne a combustibililor fiind diferite.

Tabelul 4.2 - Evoluția resurselor de energie primară din țară

Indicatorul		U. M.	1992	1993	1994	1995	2000
Total producție internă, din care:	VI	mii. toc	49.2	49.2	48.2	47.4	47.7
	V2		49.2	49.2	48.2	49.9	49.4
* gaze naturale	VI	mld. mc	21.7	20.7	20.1	19.0	15.4
	V2		21.7	20.7	20.1	18.5	14.9
* țiței	VI	mil. t	6.6	6.7	6.6	6.3	6.1
	V2		6.6	6.7	6.6	6.5	6.0
* lignit	VI	mil. t	34.1	34.9	37.0	38.7	49.5
	V2		34.1	34.9	37.0	46.0	51.0

Sursa: Ministerul Industriilor, estimări I. E. I.

Având în vedere cererea de energie și posibilitățile reale de economisire, inclusiv prin restructurarea industriilor mari consumatoare de energie, s-au prognozat importurile de resurse energetice pentru perioada 1995-2000 (tabelul 4.3.) ca și consumul intern de energie primară pe categorii de consumatori (tabelul 4.4.).

Tabelul 4.3 - Evoluția importurilor de resurse energetice

Indicatorul		U. M.	1992	1993	1994	1995	2000
Total import, din care:	VI	mii. tcc	15.8	22.9	21.6	24.3	34.7
	V2		15.8	22.9	21.6	30.0	40.0
* gaze naturale	VI	mld. mc	4.5	4.5	5.1	6.3	10.0
	V2		4.5	4.5	5.1	8.2	13.2
* țiței	VI	mil. t	2.5	7.6	7.3	8.2	12.0
	V2		2.5	7.6	7.3	10.0	15.0
* cărbune energetic	VI	mil. t	2.2	0.6	1.5	1.0	1.0
	V2		2.2	0.6	1.5	1.0	1.0

Sursa: Ministerul Industriilor, estimări I. E. I.

Tabelul 4.4 - Consumul intern de energie primară (mii. tcc)

Indicatorul		1992	1993	1994	1995	2000
Consum intern total, din care:	VI	66.1	66.3	67.0	71.8	81.9
	V2	66.1	66.3	67.0	80.2	90.1
* Industrie, din aceasta:	VI	52.4	51.0	53.5	51.2	61.3
	V2	52.4	51.0	53.5	57.2	67.4
- RENEL	VI	27.6	28.3	28.5	28.8	31.7
	V2	27.6	28.3	28.5	32.2	34.9
* Agricultură și alimentație	VI	2.7	2.3	2.3	2.4	2.8
	V2	2.7	2.3	2.3	2.7	3.1
* Populație	VI	6.0	3.7	6.9	8.0	8.6
	V2	6.0	3.7	6.9	7.2	7.8

Sursa: Date preluate de la Ministerul Industriilor, estimări IEI.

În aceste condiții, alocarea resurselor de energie primară pentru producerea energiei electrice și termice (tabelul 4. 5.), în funcție de prognoza consumului de energie primară, a fost făcută prin luarea în considerare și a necesarului pentru producerea energiei termice din alte surse decât cele aparținând RENEL; totodată, menționăm că la acoperirea necesarului de resurse energetice primare se are în vedere că, din potențialul hidroenergetic tehnic amenajabil de 40 TWh/an, au mai rămas de amenajat cca. 60%.

Tabelul 4.5 - Structura principalilor combustibili alocați pentru asigurarea producției de energie electrică și termică

Indicatorul		U. M.	1993	1994	1995	2000
1. Gaze naturale, total consum, din care	VI	mld.	25.2	24.7	24.8	24.8
	V2	mc	25.2	24.7	26.2	27.6
* RENEL	VI	mld.	8.0	7.8	7.7	7.2
	V2	mc	8.0	7.8	8.1	8.0
* Îngrășăminte chimice	VI	mld.	3.5	3.2	3.3	3.4
	V2	mc	3.5	3.2	3.5	3.8
* Populație	VI	mld.	4.0	4.0	4.2	4.4
	V2	mc	4.0	4.0	4.4	4.9
2. Păcură, total consum, din care:	VI	mil. t	4.3	4.4	4.5	3.3
	V2		4.3	4.4	4.5	3.3
* RENEL	VI	mil. t	3.1	3.1	3.2	1.9
	V2		3.1	3.1	3.2	1.9
3. Lignit și cărbune brun, total consum, din care:	VI	mil. t	36.2	37.3	39.1	49.5
	V2		36.2	37.3	47.0	52.0
* RENEL	VI	mil. t	34.9	35.5	37.3	47.7
	V2		34.9	35.5	44.8	50.1
4. Huilă energetică, total consum, din care:	VI	mil. t	3.7	5.2	5.2	5.8
	V2		3.7	5.2	5.2	5.8
* RENEL	VI	mil. t	3.3	4.9	4.9	4.4
	V2		3.3	4.9	4.9	4.4

Sursa: Ministerul Industriilor, estimări IEI.

Acoperirea necesarului de resurse de energie primară pentru producerea energiei electrice și termice trebuie să facă parte integrantă din concepția generală a restructurării industriei, implicit a sectorului energetic. În România, aceasta are la bază, ca și în oricare din țările dezvoltate câteva idei fundamentale, dintre care cele comune se referă la necesitatea realizării în timp a unor structuri elastice care să permită eficientizarea maximă a funcționării acestui sistem, realizarea unei stabilități față de eventualele perturbații interioare și exterioare sistemului (posibilitatea existenței alternativelor privind asigurarea cu combustibili, stabilitatea și dezvoltarea piețelor, în special în domeniul energiei electrice, având în vedere

tendențele progresului tehnic și a standardului de viață). De asemenea, se urmărește deschiderea sectorului spre concurență în scopul unei alocări și utilizări mai bune a resurselor societății iar acolo unde există monopoluri naturale, reglementarea funcționării economice printr-un cadru legislativ și instituțional, cu efect minim perturbator asupra mediului.

De aici rezultă că, pentru ramura industriei energiei electrice și termice din România, obiectivul strategic general este satisfacerea imediată și pe termen lung (folosind în principal surse proprii) a cererii de energie electrică și termică, la un preț cât mai scăzut în condiții de calitate și siguranță, și cu limitarea impactului instalațiilor energetice asupra mediului.

În aceste condiții alocarea energiei, asimilata activității de planificare a dezvoltării industriei energiei electrice și termice, este deosebit de complexă deoarece impune cunoașterea dezvoltării economico-sociale și tehnologice a întregii societăți. În prezent, peste tot în lume deciziile de alocare a energiei se iau în urma unei planificări integrate a resurselor, concept deosebit de fertil, apărut în ultimul deceniu și care impune folosirea optimă, graduală, a tuturor resurselor, plecând de la consumatori și ajungând la producător. Pentru aceasta, pornind de la ideea că orice procent economisit la consumator (ceea ce impune o prognoză corectă a consumului) duce la o utilizare eficientă a 4-5 procente la producător, în spiritul conceptului de planificare integrată, alocarea energiei ar trebui să parcurgă următoarele etape:

- *analiza macroeconomică* care definește scenariile de dezvoltare economică, tehnologică, socială și demografică a țării;
- *estimarea necesarului de energie finală* (energie electrică, termică, combustibili și carburanți) sau de *energie utilă* (căldură, lumină, forță motrice etc.) corespunzător scenariilor de dezvoltare adoptate;
- *analize ale resurselor de energie primară disponibile din țară* și a posibilităților de import, prețurile de livrare și a constrângerilor fizice în aprovizionare;
- *evaluarea tehnologiilor existente și previzibile* în întregul sistem al energiei, de transformare a resurselor primare în forme de energie cerute de consumatori;
- *analiza acoperirii cu resurse și tehnologii energetice* a necesarului de energie finală și utilă ținând seama de necesitățile de conservare a energiei;
- *determinarea programului de dezvoltare cu costuri minime* a centralelor electrice și termice, și verificarea modului de încadrare a acestora în ansamblul sistemului energiei;
- *analiza impactului asupra mediului* a opțiunilor de dezvoltare a sistemului energiei, inclusiv a centralelor electrice.

Unele dintre aceste etape au constituit premise ale modului de alocare a resurselor de energie primară destinate producerii energiei electrice și termice. Altele se vor parcurge în procesul de stabilire a evoluției consumului de energie electrică și termică.

De aceea, datorită incertitudinilor inerente în evoluția viitoare a economiei țării noastre - aflată într-o perioadă de transformări complexe - pentru estimarea evoluției

consumului de energie electrică și termică s-au studiat diferite scenarii de dezvoltare până în anul 2020, în funcție de ritmurile diferite de realizare a obiectivelor de restructurare a economiei naționale cuprinse în programul de guvernare, respectiv momentul relansării economice și rata de creștere a PIB, și de gradul de creștere a eficienței energetice la consumatorii finali, exprimat prin variația intensității energetice. Corelat cu scenariile de dezvoltare economică, tehnologică, socială și demografică¹, a rezultat și modul de alocare a energiei, concretizat prin consumul de energie electrică și termică.

Scenariul adoptat până în anul 2000 pentru evoluția consumului de energie electrică este scenariul mediu, corespunzător unui ritm mediu anual de creștere de 2%, considerat ca având probabilitate crescută de realizare. Acest ritm de creștere este comparabil cu ritmurile adoptate de țările OCDE. Astfel, în perioada 1991-2000, țările OCDE și-au prognozat un ritm de dezvoltare anual în domeniul energiei electrice de 1,5%, în timp ce jumătate din țările din Europa prevăd ritmul de creștere cuprinse între 2-4%, țările din jurul Mării Negre prevăd ritmuri aproape zero, iar Turcia și-a propus un ritm de 9,8%.

Din punct de vedere energetic, în toate domeniile de activitate va avea loc un proces de restructurare și modernizare, ceea ce va conduce la creșterea eficienței economice și energetice, și la reducerea intensității energetice, prin penetrarea în industrie a noilor tehnologii.

În aceste condiții, consumul intern de energie electrică, care s-a redus cu cca. 32% în anul 1993 va ajunge din nou la valoarea realizată în anul 1989 doar în jurul anului 2005 (tabelul 4.6.); la aceasta s-a avut în vedere schimbarea structurii consumatorilor, și anume:

- ponderea agriculturii în PIB va crește de la 18,5% în anul 1991, la 22% în anul 2000;
- ponderea serviciilor (inclusiv transporturi) în PIB va crește de la 32,9% în anul 1991, la 34% în anul 2000;
- ponderea industriei în PIB va scădea de la 34,1% în anul 1991, la 27,1% în anul 2000 iar pe ramuri industriale: ponderea construcțiilor de mașini va crește de la 26,4% în anul 1991, la 28,9% în anul 2000, a bunurilor de consum de la 31,8% la 36%, iar ponderea materialelor de bază va scădea de la 36% la 30% în același interval de timp.

Pentru populație s-a considerat o creștere medie anuală a consumului de energie electrică de 2,4%, astfel, în anul 2000 consumul fiind cu 15% mai mare decât cel realizat în anul 1994.

¹ Vezi scenariul mediu de dezvoltare descris succint în deschiderea subcapitolului 4.2.

Tabelul 4.6 - Alocarea energiei electrice pe principalii consumatori din economie (GWh)

		1993	1994	1995	2000
Total consum intern brut	VI	57320	58400	59500	65600
	V2			59900	67400
Total consum intern net, din care:	VI	45648	46730	47620	52480
	V2			47940	53920
A. Industriei	VI	29501	28730	28730	27280
	V2			28900	28530
B. Construcții	VI	558	850	1000	1700
	V2			1010	1750
C. Transporturi și telecomunicații	VI	2233	2900	2930	3300
	V2			2950	3390
D. Agricultură și silvicultură	VI	2400	2750	3100	5200
	V2			3120	5340
E. Consum edilitar	VI	3897	3700	3860	6000
	V2			3900	6160
F. Consum casnic	VI	7059	7800	8000	9000
	V2			8060	9250

Sursa: RENEL, estimări I. E. I.

Proгноza consumului de energie termică s-a făcut atât pe baza realizărilor din ultima perioadă, cât și pe baza studiilor sectoriale elaborate în vederea integrării economiei românești în structurile europene. Astfel, se prognozează o creștere a consumului de energie termică livrată, de la 105647 Tcal în anul 1993, la 115900 Tcal în anul 2000, ceea ce reprezintă o creștere relativă de 9,7% (tabelul 4.7.). Modul de alocare a energiei termice pune accentul pe creșterea consumului populației și alți consumatori urbani în scopul îmbunătățirii gradului de confort (similar cu tendința consumului de energie electrică), astfel încât să se realizeze o apropiere față de standardele de confort și civilizație realizate la nivel european.

La energia termică livrată din centralele RENEL se consideră aceeași tendință ascendentă a evoluției consumului, cu un ritm de creștere în intervalul 1994-2004 de 2% pe an pentru industrie și cca. 3% pentru populație (tabelul 4.7.). Se constată astfel, că energia termică livrată de RENEL acoperă cca. 41-46% din consumul de energie termică pe total țară în intervalul 1994-2000. Totodată, se remarcă faptul că, la asigurarea necesităților de energie termică ale populației, precum și a altor consumatori urbani din surse centralizate de producere, pe lângă centralele RENEL vor participa și centralele aparținând primăriilor, precum și a altor agenți economici (tabelul 4.7.).

Tabelul 4.7 - Alocarea energiei termice pe producători și pe principalele ramuri ale economiei (Tcal)

		1993	1994	1995	2000
Energie termică livrată - TOTAL din care:	VI	105647	106400	110040	115900
	V2			111720	119540
- RENEL din acestea, pentru:	VI	45983	47107	48412	53800
	V2			49151	55500
• Industrie	VI	18661	18660	19712	20800
	V2			20011	21500
• Agricultură	VI	2560	3000	3200	4000
	V2			3250	4200
• Alți consumatori	VI	3000	4000	4100	5000
	V2			4200	5200
Energie termică livrată pentru populație și alți consumatori urbani - TOTAL din care de:	VI	38577	38400	38438	42462
	V2			38784	43438
- RENEL	VI	21722	21447	21400	24000
	V2			21600	24500
- Primării	VI	13000	13100	13200	14710
	V2			13300	15050
- Alți agenți economici	VI	3855	3853	3838	3752
	V2	3855	3853	3884	3828

Ajunși în acest punct al analizei se remarcă faptul că tendința evidentă de creștere a consumului de energie, electrică sau termică, odată cu dezvoltarea economică, amplifică setul de constrângeri aplicat activității economice privită din punctul de vedere al alocării resurselor naturale și energiei. Necesitatea conversiei energiei în scopul obținerii de bunuri și servicii, ca și impactul consumului de energie asupra mediului sunt recunoscute ca atare prin prețul purtătorilor de energie, ceea ce, în ultimă instanță, reprezintă prețul plătit pentru a obține dreptul de conversie, rămânând în sarcina utilizatorului găsirea modalității optime de exercitare a acestui drept în spațiul delimitat de principiile generale ale termodinamicii și ale științei economice.

Din acest punct de vedere rezultă cu claritate importanța creșterii eficienței energetice la nivel macroeconomic și rolul gestiunii cererii de energie în eliberarea unor resurse financiare deloc neglijabile. Rezultă astfel că, prin **implementarea și generalizarea măsurilor de eficiență energetică, avem la îndemână o importantă sursă de energie "ieftină și curată": conservarea energiei**. Modelele de alocare a energiei (prezentate în subcapitolul 4. 1.) trebuie să țină seama și de potențialul național a energiei și recuperare a RER. Este la fel de adevărat, însă, și faptul că penetrarea acestor măsuri la nivelul majorității consumatorilor finali este un

proces dificil care pretinde importante resurse umane și materiale, dar care, la rândul său, poate fi organizat pentru eficacitate maximă.

În acest sens, trebuie subliniat faptul că, sectorul industrial este cel care prezintă potențialul cel mai mare de conservare, în condițiile în care industria va rămâne principalul consumator de energie din economie (cca. 50% din consumul total). Relansarea economică în special a ramurilor industriale de bază (în general energo-intensive și cu pondere mai redusă în structura valorii adăugate) va fi însoțită de o creștere a intensității energetice până în anul 2000. În ceea ce privește modul de alocare a substanțelor minerale utile ale industriei miniere, pe baza prevederilor din studiile de strategie ale sectorului metalurgic, precum și a concluziilor ce se desprind din studiile efectuate de firme străine pentru sectorul respectiv, se estimează că în perspectiva anilor 2000-2005, cererea internă de metale în concentrate reprezintă următoarele niveluri anuale: plumb în concentrate = 25 mii tone/an; zinc în concentrate = 38-39 mii tone/an; cupru în concentrate = 39-43 mii tone/an. În ceea ce privește metalele prețioase, nu este exprimat un nivel al cererii, urmărind a se prelucra în sectorul metalurgic întreaga cantitate de produse ce rezultă din sectorul minier, cu excepția concentratelor de pirită auriferă cu arsen de la Șuior.

Tendențele privind piața mondială a metalelor neferoase grele (plumb, zinc, cupru), relevă, după prognoza Băncii Mondiale, că, după scăderea continuă din ultimii ani, se vor înregistra creșteri ale cererii începând cu anul 1995. În aceste condiții, nivelul estimat al cererii poate fi asigurat de sectorul minier de producție a minereurilor din metale neferoase și prețioase, deoarece concepția și obiectivele restructurării industriei miniere de extracție și preparare a minereurilor neferoase și prețioase se sprijină pe câteva elemente de bază ale sistemului integrat minier (geologie - minerit - consumatorii metalurgici de produse miniere), printre care următoarele:

- nici o economie națională nu funcționează fără materii prime minerale, în general, apelându-se în primul rând la resursele interne de substanțe minerale;
- în țară există o piață internă reală pentru desfacerea produselor miniere, dublate de o bază reală de rezerve de substanțe minerale utile, diversificate;
- în etapele imediat următoare nu este oportună închiderea de capacități de producție numai în contextul motivațional al trecerii obligatorii la economia de piață, deoarece în minerit, se includ oricum capacitățile de producție nerentabile pe măsura epuizării rezervelor exploatabile (în ultimii ani s-au închis 17 capacități miniere și acțiunea continuă);
- închiderea și conservarea capacităților de producție necesită costuri apreciable, plăți pentru dezafectarea acestora, cât și pentru protecția ecologică, în cele mai frecvente cazuri, fondurile pentru astfel de activități ajungând la 70-80% din nivelul care ar fi necesar de alocat în continuare pentru funcționare;
- construcția minelor și carierelor, în general, este foarte scumpă și se întinde în timp, orice închidere de capacitate minieră fiind practic reversibilă;

- în strategia industriei miniere se prevede formarea și respectarea unei corelații optime succesive între zonele subvenționate - zonele în care se fac investiții - zonele în care se execută cercetarea geologică - zonele pentru care se realizează cercetări științifice, corelație ce va asigura direcționarea activității spre o evoluție favorabilă cu tendință către rentabilizare.

Totodată, vom avea în vedere și faptul că, pe de o parte, sectorul minier are practic o situație relansată în economia națională prin volumul de producție fizică și productivitatea muncii realizată, iar pe de altă parte, că, începând cu anul 1994 se constată o revigorare a producției industriale, concomitent cu interesul unor investitori străini pentru dezvoltarea relațiilor comerciale cu România. Pe baza menținerii capacităților de extracție și preparare, precum și a unor dezvoltări ale acestora, în funcție de cererea estimată, în alocarea resurselor minerale vom ține seama de următoarea evoluție a volumului producției fizice (tabelul 4.8.).

Tabelul 4.8 - Evoluția resurselor minerale de substanțe utile din țară

Tipul de mineral		U. M.	1992	1994	1995	2000
Plumb în concentrate	VI	mii t	17. 0	21. 0	20. 5	25. 0
	V2		17. 0	21. 0	22. 6	27. 94
Zinc în concentrate	VI	mii t	26. 1	34. 4	35. 0	37. 7
	V2		26. 1	34. 4	35. 9	41. 7
Cupru în concentrate	VI	mii t	25. 6	26. 2	27. 3	38. 6
	V2		25. 6	26. 2	28. 5	33. 92
Aur	VI	coef.	1. 086	1	1. 012	1. 090
	V2		1. 086	1	1. 012	1. 090
Argint	VI	coef.	1. 114	1	1. 015	1. 118
	V2		1. 114	1	1. 015	1. 118

Sursa: Ministerul Industriilor, estimări I. E. I.

Vom sublinia faptul că, la determinarea nivelurilor de producție a metalelor grele în concentrate, s-a ținut seama de orientarea generală a strategiei miniere privind susținerea producției de metale prețioase la care cererea este practic nelimitată -, aceasta prevenind, în proporție de 50%, din minereurile polimetalice (plumb, zinc, cupru) și minereuri cuprifere.

În același timp, vor fi analizate și posibilitățile de a exporta acele resurse minerale care sunt abundente (în special, substanțe minerale nemetalifere cum ar fi sarea, grafitul s. a.).

4. Efectul prețurilor alternative ale petrolului asupra balanței de plăți este explicat prin faptul că, existența unor rezerve interne nu constituie în continuare în mod necesar o asigurare împotriva penuriilor sau a prețurilor ridicate, și nici nu garantează o trecere economică lină la folosirea șisturilor bituminoase, a cărbunelui gazeificat și a altor surse noi de energie.

Un parametru esențial pentru evaluarea perspectivelor cererii și ofertei de energie primară îl reprezintă prețul petrolului, care, în evoluția sa, înregistrează oscilații destul de mari de la o perioadă la alta, în funcție de conjunctura internațională economică și politică. Ca atare, apreciem că societatea românească va trebui să găsească mijloacele adecvate pentru a face față unei inevitabile perioade de tranziție de la condițiile actuale ale dependenței față de țiței, la situația viitoare când alte surse vor fi exploatate cu preponderență.

Ca instrumente de politică socială ale guvernului, prețurile la petrol și gaze sunt controlate de acesta cele indigene fiind stabilite la mai puțin de 2/3 din cele plătite pentru importuri, în realitate producția internă este folosită pentru subvenționarea prețului hidrocarburilor importate. În același timp, se remarcă faptul că regiile autonome au plătit deja "prețuri internaționale" pentru electricitate și alte servicii. De aceea, considerăm că stabilirea prețului intern pentru creșterea producției interne de țiței trebuie aplicată regiei PETROM pentru încurajarea atât a explorării și identificării de noi zăcăminte, cât și pentru evitarea discriminărilor față de piața externă. În ceea ce privește producția existentă, se recomandă cercetarea lunară a prețurilor la țiței ca reacție la schimbările prețurilor internaționale, calculate la valoarea cursului de schimb al pieței, deoarece se estimează că vor fi diferențe importante între valoarea cursului de schimb oficial și cel de piață. De asemenea, apreciem că se impune corectarea prețurilor în concordanță cu cotațiile Platt, fie pentru prețurile-spot Brent, fie Es-Sider, pe o bază fixă lunară. Totodată, considerăm că trebuie introdusă o flexibilitate mai mare la fixarea diferențelor de preț pentru țițeiul intern, în jurul prețului luat ca bază, pentru a le permite să reflecte cât mai exact diferențele reale, ale valorilor de rafinare. În opinia noastră, o asemenea schimbare impune modificarea impozitării în amonte a activităților regiei, pentru a împiedica societatea să păstreze o parte excesivă din renta economică asociată producției.

*
* *

Rolul în economie al surselor de materii prime, și energie este dat, în principal, de relevanța lor cantitativă: întregul sistem tehnologic și de producție modern al unor ramuri de bază ale industriei este susținut de dimensiunea și modul de folosire a acestora. În acest sens, am considerat ca cele două alternative să fie însoțite de analiza implicațiilor pe care le-ar avea acestea, în fiecare din domeniile prezentate (tabelul 4.9.).

Având în vedere premisele teoretico-metodologice de la care am pornit construirea celor două variante de alocare, cât și condițiile practice din economia românească, optăm pentru varianta VI, care din punct de vedere tehnico-economic are cele mai mari șanse de realizare. În același timp, varianta VI corelată cu toate industriile din amonte și din aval este justificată și din punct de vedere al strategiilor de restructurare atât din sectorul extractiv și al prelucrării primare, cât și din sectorul producerii și distribuirii energiei electrice și termice, strategii corelate și incluse efortului comun de integrare a industriei românești în structurile economice europene.

Oricum, în prognozele pe termen scurt și mediu ce privesc alocarea resurselor naturale, problema globală a rezervelor care să corespundă acestor cereri crescânde practic nu se pune. În cadrul acestor termene pot apărea doar anumite diferențe între cerere și ofertă, ultima rămânând în urma celei dintâi, fie din cauza amânării executării unor proiecte ca urmare a lipsei mijloacelor financiare necesare - problemă generalizată în economia românească -, fie datorită ciclurilor investiționale foarte lungi ce caracterizează industria extractivă. Dereglările de alocare pot apărea și ca urmare a lipsei capacității de absorbție a produselor miniere din partea industriei prelucrătoare, fenomen caracteristic perioadei de declin a producției industriale și a restructurărilor masive și repetate din această ramură a economiei naționale. În prognozele pe termen lung și foarte lung ce privesc alocarea resurselor naturale, nu se pot face precizările necesare referitoare la durata globală de acoperire cu rezerve a producției din cauza lipsei sau precarității informațiilor. Cunoștințele actuale, fapt caracteristic la nivel mondial, nu ne permit să fie formulate cu precizie răspunsuri la întrebarea "cât timp rezervele subsolului vor putea ține pasul cu creșterea rapidă a exploatării și a cererii de resurse minerale?".

Privită din punctul de vedere al alocării resurselor naturale, în problema măririi rezervelor de zăcăminte minerale exploatabile care să satisfacă creșterea cererii de resurse energetice în perspectivă (vezi tabelul 4.4.), trebuie atrasă atenția nu atât asupra epuizării fizice a acestora (în scădere puternică la hidrocarburi), ci mai ales asupra distribuției teritoriale foarte inegale și, mai ales, a "epuizărilor economice". Așa cum s-a menționat anterior, diferențele există fie din cauza condițiilor actuale reale (condiții dificile de extracție, conținuturi mici în substanțe utile), fie din cauza slabei cunoașteri a rezervelor (cu precădere a celor de perspectivă) și a existenței unor obstacole economico-financiare, accentuate după 1989, mai ales în condițiile unui potențial economic în declin și investițional scăzut, știut fiind faptul că atât exploatările, cât și trecerea la exploatarea zăcămintelor solicită importante cheltuieli de investiții, cu un timp de imobilizare mai îndelungat decât în alte sectoare.

Tabelul 4.9 - Implicații tehnico-economice, sociale și financiare induse de realocarea resurselor naturale și a energiei

Domeniul	Implicații tehnico-economice	Implicații sociale	Implicații financiare
1. Extracția lignitului și huilei energetice	1. Implementarea măsurilor de reabilitare a 16 cariere cu tehnologie continuă și închiderea a 18 mine perspective de eficientizare cu fără translatarea activității pe zone rentabile. 2. Deschiderea a 2 noi cariere de lignit echipate cu utilaje moderne cu performanțe ridicate. 3. Asigurarea numai a importurilor critice (la carierele Roșia de Jiu, Pinoasa și Jilț Sud). 4. Reabilitatea (reconstrucția) a 4-6 mine de huiă și experimentarea de metode noi de exploatare a huilei din bazinul carbonifer Valea Jiului.	1. Creșterea productivității fizice a muncii la 650 t/om an în anul 2000. 2. Reorganizarea unui sistem coerent de pregătire profesională în cadrul reconversiei cerute de modernizarea proceselor de extracție. 3. Conturarea unei politici salariale speciale	1. Investiții de 99 mld. lei anual pentru reabilitarea producției de lignit. 2. Investiții de 156 mld. lei anual pentru reabilitatea producției de huiă
2. Extracția minereurilor	1. Creșterea producției de minereuri auro-argintifere sau neferoase cu conținuturi mai mari de aur (peste 2 g- aur/t) 2. Îmbunătățirea tehnologiilor de recuperare și valorificare a minereurilor, respectiv a produselor miniere (concentrate), pentru creșterea producției de aur și argint 3. Extragerea metalelor prețioase din alte resurse prin retratarea a cca. 14 mil. t steril din iazurile vechi de la Baia-Mare	Creșterea productivității fizice a muncii, până în anul 2000, la: 280 t/om-an la minereuri cuprifere; 190 t/om-an la minereuri polimetalice; 1015 t/om-an la substanțe minerale extrase; 900 t/om-an la sare extrasă	Investiții de 115 mld. lei anual pentru RAC Deva și RA PbZn Baia-Mare (în principal din alocații de la buget)
3. Total industrie minieră	Eliminarea sau reducerea accentuată a alocațiilor bugetare ar avea consecință imediată diminuarea cu 70-90% a volumului lucrărilor de deschideri concomitent cu diminuarea capacității de producție a majorității minelor și	Disponibilizarea a 180000 persoane, care împreună cu familiile respective conduc la afectarea a cca. un milion	Preluarea din import a cantităților miniere care solicită fonduri valutare de peste 1 mld. dolari anual

Domeniul	Implicații tehnico-economice	Implicații sociale	Implicații financiare
	carierele	persoane (3,5% din populația țării)	
4. Extracția hidrocarburi lor (țiței și gaze naturale)	Eforturile financiare justifică obținerea unei producții fizice totale, în perioada 1995-2000, de minimum 43,3 mii. tone țiței și cca. 118 mld. mc gaze Sporirea producției este condiționată de punerea în producție și exploatarea zăcămintelor Eocen-Lebăda Est În condițiile în care consumul de gaze reprezintă cca. 80% din surse interne și 20% din import, consolidarea importurilor presupune: - diversificarea surselor de gaze din import prin noi conducte (interconectări cu sistemul Ucraina în zonele Baia- Mare și Ungheni, precum și racord la conducta Turkmenistan-Iran-Turcia- Europa de Vest) - realizarea unui terminal de gaze naturale lichefiate pe litoralul Mării Negre, cu o capacitate inițială de 5 mld. mc/an, urmând ca ulterior sa ajungă la 10-15 mld. mc/an	Productivitatea valorică a muncii 24000 mii lei/pers. în anul 2000	Investiții de 1000 mld. lei anual pentru PETROM și ROMGAZ (câte 500 mld. lei anual pentru fiecare regie) 2. Investiții de 100 mld. lei pentru zăcămintul Lebăda Est
5. Producerea și distribuția energiei electrice și	1. Pentru realizarea obiectivelor strategice în domeniul producerii energiei electrice și termice, respectiv producerea energiei la un cost cât mai redus și asigurarea capacităților de producție în perspectivă (cu reducerea impactului asupra mediului) este necesară realizarea unui program complex de reabilitare 2. Programul de reabilitare este necesar pentru readucerea unor centrale vechi, cu grupuri uzate fizic și moral, la condițiile	Strategia în domeniul forței de muncă o impune creșterea eficienței în activitățile industriei pentru a oferi consumatorilor un serviciu public modern și performant. Aceasta implică asigurarea cantitativă și calitativă a forței de muncă, corelată cu dota-	1. Investiții și reabilitări cu finanțare din surse RENEL = cca. 5000 redus și asigurarea capacităților de mii. dolari, în perioada 1994-2000 termice 2. Investiții cu finanțare de la bugetul de stat cca. 500 mii. dolari în

Domeniul	Implicații tehnico-economice	Implicații sociale	Implicații financiare
	tehnologice actuale de economicitate și impact asupra mediului, fapt ce necesită o investiție mai mică decât în cazul construirii unui obiectiv nou. 3. În domeniul transportului și distribuției energiei electrice se presupune vehicularea energiei, la un cost cât mai redus, în condiții de calitate, deplină siguranță și de limitare a impactului asupra mediului. De asemenea, are în vedere asigurarea capacității necesare de transport și distribuție în perspectivă, inclusiv interconectarea cu sistemul vest-european UCPTE, întărirea legăturilor cu sistemul electroenergetic al Republicii Moldova	rea SEN și a tehnologiilor utilizate, modernizarea sistemului de pregătire profesională	perioada 1994-2000 3. Investiții cu finanțare din surse externe atrase = cca. 700 mii. dolari în perioada 1994-2000
	Reabilitarea în rețelele de transport și distribuție se justifică prin necesitatea eliminării gradului avansat de uzură al multora dintre ele, prin alinierea acestora la standardele internaționale, în scopul dimensionărilor pentru satisfacerea unui consum casnic la nivel european și pentru realizarea unor performanțe superioare. Programul privind lucrările noi este corelat cu programele de punere în funcțiune a noilor capacități de producție în perioada 1994-2000, cu evoluția consumului de energie electrică și schimbarea structurii acestuia. Aceasta implică realizarea și punerea în		

Domeniul	Implicații tehnico-economice	Implicații sociale	Implicații financiare
	funcțiune a capacităților impuse de evacuarea puterii din noile centrale, eliminarea tringulărilor în rețea, închiderea inelului de 400KV în zona de vest a țării, interconectarea cu sistemele electroenergetice vest-europene și cu Republica Moldova, rețele de distribuție de medie și joasă tensiune pentru alimentarea de noi consumatori locuințe, institute, inclusiv extinderea electrificării rurale.		

Capitolul 5 - DIRECȚII NECESARE DE ACȚIUNE, POSIBILITĂȚI EXISTENTE ȘI EFORTURI FINANCIARE IMPLICATE DE ELIMINAREA NECONCORDANȚELOR DINTRE CERINȚELE INTEGRĂRII EUROPENE A ECONOMIEI ROMANEȘTI ȘI POTENȚIALUL ACESTEIA DE RESURSE NATURALE ȘI DE ENERGIE

Eliminarea neconcordanțelor dintre cerințele integrării României în structurile industriale ale UE și potențialul său de resurse naturale și de energie presupune, în primul rând, modernizarea și restructurarea industriei pentru atingerea performanțelor realizate de celelalte țări comunitare, și, în al doilea rând, dimensionarea corectă a eforturilor investiționale necesare și a surselor de finanțare a acestor investiții.

Restructurarea și modernizarea industriei vizează, în mod deosebit, reabilitarea capacităților de producție viabile în scopul creșterii competitivității producției și produselor și constituie în același timp, condiția principală pentru asigurarea unei creșteri economice echilibrate.

Creșterea competitivității produselor industriale implică un complex de măsuri printre care și cele ce vizează scăderea consumurilor energetice și materiale, cu influențe deosebite asupra modelului de alocare a resurselor naturale și energiei pe ramuri, subramuri și grupe de produse industriale. Realizarea acestor obiective, necesită apreciable eforturi investiționale, estimate la aproximativ 2,8 mld. ECU, cheltuieli anuale de investiții (tabelul 5.1).

Tabelul 5.1 - Investițiile medii anuale necesare pentru modernizarea și restructurarea industriei

	1995-1999 mld. ECU	%	2000-2004 mld. ECU	%
Total industrie* din care:	2470	100.0	3120	100.0
Industria prelucrătoare	1280	51.8	1680	53.8
Industria extractivă din care:	690	28.0	810	25.9
* extracția petrolului și gazelor naturale	421	17.1	524	16.8
* extracția cărbunelui	217	8.8	233	7.4
* alte activități extractive	52	2.1	53	1.7
Producerea și distribuția energiei electrice și termice	500	20.5	630	20.3

Notă: * - Nu sunt incluse investițiile necesare pentru industria alimentară, a băuturilor și tutunului, edituri, poligrafie și captarea apelor.

Sursa: *Strategia dezvoltării industriei în vederea aderării-României la UE, Ministerul Industriei, Institutul de Economie a Industriei și Institutul de Economie Mondială, București, iunie 1995, p. 24.*

Datele de mai sus relevă faptul că, din totalul efortului investițional estimat pentru industrie s-au alocat pentru modernizarea și restructurarea industriei extractive aproximativ 26,8% iar pentru industria energiei electrice și termice, 20,3%. Din totalul investițiilor pentru industria extractivă aproximativ 63% sunt cele destinate extracției petrolului și gazelor naturale, 30% extracției cărbunelui și 7% pentru extracția minereurilor metalifere, nemetalifere și radioactive.

ENERGIE ELECTRICĂ

Gradul de încărcare al centralelor termoelectrice din România, mai redus comparativ cu cel al centralelor din diferite țări ale Europei (tabelul 5. 2.) **poate fi sporit prin:**

- creșterea siguranței alimentării cu combustibil de calitate și diversificarea surselor de aprovizionare;
- reabilitarea grupurilor energetice care prezintă un grad redus de disponibilitate;

Tabelul 5.2 - Gradul de încărcare al termocentralelor pe plan mondial

Țara	
Polonia	52. 63
Belgia	42. 95
Turcia	41. 08
Bulgaria	45. 68
Cehoslovacia	61. 26
Ungaria	33. 70
Grecia	61. 79

Sursa: "Annual Bulletin of Electric Energy Statistics", 1990 - ONU.

În anul 2000 se prevede o creștere a gradului de încărcare al termocentralelor RENEL (tabelul 5. 3.) pe cărbune în urma realizării lucrărilor de retehnologizare și punere în funcțiune a capacităților în curs de execuție. Gradul de încărcare al termocentralelor pe hidrocarburi va fi în scădere spre anul 2000 din cauza reducerii producției de energie electrică pe hidrocarburi. În cazul în care centralele pe hidrocarburi vor fi încărcate și pentru export de energie electrică (13,2-16,4 TWh), gradul de încărcare al termocentralelor în anul 2000 va fi de 50,45-53,22%.

Tabelul 5.3 - Gradul de încărcare al termocentralelor din România

	1993 realizări	2000 prognoză
Termocentrale România din care:	33. 29	37. 49
- Autoproducători	14. 31	16. 83

- RENEL din acestea:	34.90	39.00
* pe cărbune	34.34	43.42
* pe hidrocarburi	35.61	32.82

Disponibilitatea grupurilor energetice poate fi mărită prin:

- Înlocuirea unor agregate care și-au atins durata normată de serviciu, reprezentând un total 1550 MW: CET Ișalnița (grupurile nr. 7 și 8 - 2 x 315 MW și grupul nr. 5 - 50 MW), CTE Mintia (grupurile nr. 1 și 2 - 2 x 210 MW) și CET Paroșeni (grupul nr. 4 - 150 MW), CET București Sud (2 x 100 MW) și CET Grozăvești (grupurile nr. 1 și 2, 50 MW);
- executarea unor lucrări pentru îmbunătățirea performanțelor unor agregate ce însumează o putere instalată de 2560 MW: CTE Turcenii (grupurile nr. 4 și 5 - 2 x 330 MW), CTE Rovinari (grupul nr. 5 și 6 - 2 x 330 MW), CET Brazi (grupurile nr. 8 și 9 - 2 x 200 MW), CTE Brăila (grupurile nr. 1 și 2 - 2 x 210 MW), CET Drobeta (grupurile nr. 1 - 4, 4 x 50 MW) și CET Palas (grupurile nr. 1 și 2 - 2 x 50 MW și grupul nr. 3 - 120 MW);
- trecerea de la funcționarea pe bază de lignit la cea pe ulei a cazanelor aferente unor grupuri energetice cu putere instalată de 550 MW: CET Iași II (2 x 50 MW), CET Suceava (2 x 50 MW), CET Borzești II (3 x 50 MW), CET Bacău (2 x 50 MW) și CET Giurgiu (2 x 50 MW).

Programul total de reabilitări în termocentrale însumează 5270 MW, din care 550 MW reprezintă treceri de la funcționarea pe bază de lignit, pe ulei.

Productivitatea muncii poate fi sporită prin:

- îmbunătățirea continuă a modului de evaluare a factorului uman;
- realizarea și generalizarea sistemului informatic privind gestiunea personalului;
- realizarea unui program social adecvat, de construcții de locuințe, asistență medicală, baze de agrement și odihnă;
- asigurarea stării de securitate a muncii prin perfecționarea acțiunilor de prevenire, eliminare sau reducere a factorilor de risc;
- În urma acțiunilor de reabilitare și instalare de noi capacități, pentru eficientizarea activității regiei și realizarea restructurării organizatorice, evoluția previzională a numărului de personal se prezintă astfel (tabelul 5.4.):

Tabelul 5.4.

Anul	1994	2000
Total personal	96000	84000

Sursa: Date preluate de la RENEL.

Creșterea eficienței în activitatea de producere, transport, distribuție și utilizare a energiei electrice se poate realiza, *la producător*, prin:

- reabilitarea unor agregate energetice, prin care se vor obține nu numai creșteri ale disponibilității dar și creșteri ale randamentelor de funcționare;
- casarea unor agregate cu uzură fizică și morală avansată care totalizează o putere de 1367 MW (320 MW în centrale pe cărbune și 747 MW în centrale pe hidrocarburi) repartizate la: CET Ișalnița, CET Doicești, CET Paroșeni, CTE Fântânele și CET Brazi;
- montarea unor agregate noi la care se consideră că se vor realiza performanțele de proiect (în perioada 1994 - 2000 se prevede terminarea lucrărilor și punerea în funcțiune a 7 grupuri pe cărbune însumând 770 MW în centralele Turceni, Brașov, Bacău, Timișoara, Arad și a 50 MW - grupul 4 - în CET București - Progresu pe hidrocarburi);
- încărcarea optimă a agregatelor de producere a energiei electrice după criteriile realizării costurilor minime;
- creșterea producției de energie electrică produsă în regim de termoficare (de exemplu, pentru a acoperi deficitul actual de energie termică în sistemul de termoficare a orașului București, se au în vedere atât lucrări de prelungire a duratei de viață a unor echipamente din București Sud și Grozăvești, reabilitarea și modernizarea unor echipamente relativ noi dar cu performanțe reduse din CET Vest, Progresu, Sud și Titan, cât și instalarea unor noi echipamente generatoare de căldură în centralele existente și în noi surse în zona de nord-est a capitalei;
- îmbunătățirea calității lucrărilor de reparații și întreținere.

și, *la consumator, prin:*

- sprijinirea consumatorilor prin informare, sensibilizare și acordarea de consultații tehnico-economice în vederea economisirii energiei;
- introducerea standardelor de eficiență energetică minimă, pe tipuri de receptoare și etichetarea energetică a acestora;
- promovarea cadrului legal pentru aplicarea măsurilor de eficiență energetică;
- promovarea de către furnizor a conceptului Demand Side Management în relațiile cu consumatorii, în vederea creșterii eficienței energetice;
- aplicarea unei politici tarifare care să reflecte structura costurilor și să stimuleze economisirea energiei;
- analiza tuturor produselor cu caracter energofag;
- generalizarea introducerii aparatelor de măsură, a contoarelor pentru decontare, aparatură de control și automatizare a proceselor;
- introducerea gestiunii energetice și urmărirea de către toți consumatorii a consumurilor specifice;
- modernizarea instalațiilor și utilajelor, în scopul creșterii randamentelor energetice și reducerii consumurilor specifice.

Alinierea prețurilor energiei electrice la cele practicate în țările UE se poate realiza prin:

- tarifarea pe baza costurilor marginale;

- introducerea unor opțiuni tarifare stimulative pentru creșterea eficienței utilizării energiei;
- echiparea tuturor consumatorilor cu sisteme de contorizare care să permită îmbunătățirea flexibilității opțiunii de comportament energetic;
- introducerea unor taxe în tarifele pentru energie care să promoveze preocupările pentru protecția mediului înconjurător.

Gradul de poluare a mediului înconjurător se poate reduce prin:

- îmbunătățirea calității aerului în zonele urbane industriale cu influență deosebită asupra sănătății populației;
- reducerea nivelului de poluare pentru a respecta prevederile impuse de convențiile internaționale la care România este parte (Protocoloalele de la Helsinki, Oslo și Sofia);
- necesitatea cuantificării investițiilor cerute de acțiunile care pot conduce la alinierea României la standardele UE, în perspectiva intrării țării noastre în structurile europene;
- dezvoltarea și perfecționarea sistemului de monitorizare și analiză a emisiilor poluante;
- adoptarea neîntârziată a unei legi a mediului și modificarea standardelor asupra nivelului admis de noxe, pentru alinierea la standardele UE;
- introducerea unor instrumente economico-financiare care să stimuleze reducerea poluării, cum ar fi taxele pe CO₂.

Din "Studiul tehnic de fezabilitate a interconectării Albaniei, Bulgariei și României cu UCPT" rezultă că interconectarea sistemului energetic național cu UCPT va fi posibilă în măsura în care se vor face investițiile necesare pentru îmbunătățirea capacităților de generare a electricității, a rețelelor electrice și a sistemelor de protecție (Tabelul 5.5.).

Tabelul 5.5 - Cerințe investiționale în vederea atingerii de către SEN a standardelor tehnice și tehnologice ale UCPT (mil. \$)

Retehnologizarea sau extinderea capacităților de generare	Investiții ce trebuie corelate cu	reînnoirea sistemului de control
Controlul generării de electricitate	57	38
Dezvoltarea rețelelor electrice	21	
Perfecționarea sistemelor de protecție	40	40
Perfecționarea sistemelor de control și transmitere a informațiilor	-	42

*Notă: * varianta reabilitării sistemului energetic al fostei Iugoslavii*

*** varianta continuării conflictului din Iugoslavia*

*** 28 mil. \$ SUA pentru linia electrică Oradea-Bekescaba și 120 mil. \$ SUA pentru dezvoltarea rețelelor electrice interne

Sursa: European Commission, International Conference on East-West Gas and Electricity Interconnections, Budapest, Hungary, 27-28 oct. 1994.

Din calculele RENEL, realizarea programului de dezvoltare și reabilitare a SEN în perioada 1994-2000 va necesita un efort investițional de aproximativ 5900 mil. \$ SUA, din care o pondere de 15-20% va fi asigurată din împrumuturi sau investiții străine, restul fiind acoperit din resurse proprii.

Programul integral de restructurare și dezvoltare a ramurii energiei electrice și termice va necesita fonduri în valoare de 5907 mil. \$ SUA (Tabelul 5.6.), din care 1512 mil. \$ SUA pentru reabilitări ale unor centrale, linii și stații electrice ceea ce ar asigura creșterea siguranței în funcționare a SEN, sporirea eficienței în activitatea din această ramură și încadrarea în standardele funcționării interconectate cu țările afiliate la UCPT.

Tabelul 5.6 - Fonduri necesare pentru reabilitarea și dezvoltarea SEN în perioada 1995-2000 (mil. \$ SUA)

Total, din care pentru:	5907
A. Programul nuclear	1284
B. Programul de reabilitare din care pentru:	1512
* centrale termoelectrice	885
* centrale hidroelectrice	24
* linii și stații electrice	560
* sistem de conducere SEN	42
C. Programul de dezvoltare din care pentru:	3111
* centrale termoelectrice	997
* centrale hidroelectrice	1081
* linii și stații electrice	890
* telecomunicații și informatică	80
* alte lucrări (dotări și locuințe)	63

Sursa: Date preluate de la Ministerul Industriilor.

Din aceste fonduri aproximativ 118 mil. \$ SUA sunt necesare pentru realizarea cerințelor strict necesare pentru încadrarea obiectivelor energetice în normele naționale de poluare, iar 1284 mil. \$ SUA sunt aferente realizării primelor două grupuri de 700 MW la CNE Cernavodă.

CĂRBUNE

În ceea ce privește **caracteristicile calitative ale cărbunelui** extras, parametri (aflați sub standardele internaționale) sunt direct dependenți de condițiile geologice de formare a zăcămintelor. Acțiunile ce se impun a fi întreprinse va avea în vedere adoptarea unor procedee de ameliorare a calității cărbunelui, ce va fi utilizat în

siderurgie și producerea energiei electrice, obținerea competitivității cărbunelui românesc pe piața internațională fiind exclusă.

În ceea ce privește **încadrarea nivelului poluării** în standardele internaționale:

- valorificarea subproduselor rezultate din procesele de preparare ca și a sterilelor din halde, ramblee și iazuri de decantare;
- minimizarea, pe cât posibil, a suprafețelor de teren afectate de activitatea minieră;
- obligativitatea haldării interioare la carierele care au atins nivelul vetrei de exploatare;
- scurtarea perioadei de redare în circuitul agricol sau silvic de la 6 la 3-3,5 ani) a terenurilor afectate, (având în vedere că, până în prezent, numai 11% din suprafețele afectate au fost reabilitate;
- epurarea mecanică și/sau chimică a apelor uzate provenite de la uzinele de preparare a huilei până la limita admisă de normele ecologice;
- obligativitatea exploatărilor miniere de a asigura alimentarea cu apă potabilă din puțuri de adâncime, ca urmare a epuizării pânzei de apă freatică datorată activității acestora.

Acțiuni de reducere a decalajelor în ceea ce privește productivitatea muncii:

- îmbunătățirea condițiilor de siguranță și de muncă în mine;
- mărirea ponderii extracției lignitului de suprafață în detrimentul celui subteran;
- reconstrucția minelor de extracție a Huilei și concentrarea producției în zonele rentabile corelat cu asigurarea protecției sociale și reconversia forței de muncă;
- asigurarea unei dotări cu utilaje și echipamente performante și fiabilitate mare, la nivelul celor utilizate pe plan mondial;
- promovarea tehnologiilor neconvenționale.
- Adoptarea măsurilor de rentabilizare a activității, ceea ce va determina eliminarea subvențiilor acordate, și anume:
- concentrarea investițiilor pentru menținerea capacităților de producție rentabile concomitent cu diminuarea treptată a activității de exploatare în perimetrele fără perspectivă;
- revizuirea normelor de evaluare a rezervelor de substanțe minerale; la cărbune se vor stabili grosimile minime ale straturilor exploatabile care, în funcție de caracteristicile fizico-mineralogice - și de tehnologiile de exploatare și preparare disponibile, pot asigura recuperarea investițiilor;
- continuarea reabilitării și reconstrucției minelor rentabile și reducerea treptată a volumului subvenției pe unitatea de produs minier;
- susținerea activității de cercetare geologică în scopul identificării zonelor favorabile desfășurării activității extractive;
- reconsiderarea întregului proces de extracție din subteran și concentrarea activității pe orizonturi și blocuri geologice, având drept criteriu de decizie rentabilitatea.

ȚIȚEI

În ceea ce privește prețurile se impune instituirea unei politici de prețuri favorizante pentru producătorii de Țiței, aliniate la piața internațională.

Acțiunile prevăzute a se realiza în vederea reducerii decalajelor în ceea ce privește dotarea tehnică și practicile de producție:

- folosirea unor metode, tehnologii și tehnici performante de investigare geofizică a bazinelor sedimentare; lucrările seismice însumând pe perioada 1994-2000, 191,6 km² profile 2D și 3730 km² profile 3D;
- utilizarea metodelor moderne de programare a forajului de cercetare și exploatare și eşalonarea acestor lucrări pe baza criteriilor de evaluare a riscului și a criteriilor de eficiență economică; în perioada 1994-2000 se estimează necesitatea săpării a 1033 sonde de cercetare geologică și a 1133 sonde de exploatare;
- dotarea cu instalații de carotaj de producție (măsurarea debitului, presiunii, temperaturii, densității fluidelor);
- implementarea tehnicilor performante de extracție a fluidelor (pompe cu cilindru lung, pompe elicoidale, diversificarea tehnologiilor de gaz-lift);
- înlocuirea Țevilor de extracție și a prăjinilor de pompare uzate;
- înlocuirea conductelor de Țiței sau apă la sonde, a conductelor magistrale pentru transport intern pentru Țiței și apă (de injecție și tehnologică);
- înlocuirea echipamentelor, utilajelor și sondelor de intervenție și reparații capitale și probe de producție foarte vechi și uzate;
- înlocuirea instalațiilor de colectare, separare și tratare Țiței, gaze, apă (rezervoare, separatoare, aparate de măsură și reglare);

Realizarea tuturor acestor acțiuni presupun un efort investițional evaluat pe perioada 1994-2000 la cca. 3300 mld. lei.

- în ceea ce privește **creșterea graduală a rentabilității** se va acționa pentru:
- promovarea acțiunilor de introducere a sistemului locațiilor de gestiune și practicarea închirierilor pentru valorificarea superioară a disponibilului de capacități de cercetare geologică;
- finalizarea acțiunii de concesiune a unor perimetre de cercetare geologică a hidrocarburilor către companii românești sau străine;
- scoaterea la licitație și concesiunea către companii străine a unor perimetre posibil purtătoare de hidrocarburi.

GAZE NATURALE

Acțiunile prevăzute a se realiza în vederea reducerii decalajelor în ceea ce privește dotarea tehnică și practicile de producție:

- achiziționarea unor unități de tubing flexibil, echipament modern și de mare eficiență pentru lucrările de intervenții, reparații capitale și probe de producție la sonde;

- investigarea sondelor care produc cantități mari de apă, cu carotaj de producție pentru stabilirea și executarea unor programe adecvate și eficiente de reactivare a sondelor;
- creșterea debitelor la sondele cu grad avansat de depletare și acumulări de lichide prin utilizarea substanțelor spumogene, experimentarea și aplicarea la un număr cât mai mare de sonde a procedurilor de gaz-lift și plunger-lift;
- înlocuirea cilindrilor compresori la unele agregate în vederea adaptării parametrilor de funcționare a compresoarelor cu evoluția presiunilor de zăcământ în scădere continuă până la cca. 2 bari și modificările presiunilor pe sistemele de transport și distribuție;
- transferul de tehnologie și "know-how" pentru montajul și întreținerea conductelor inclusiv dotarea cu seturi de dispozitive și utilaje specifice pentru aceste operații.

Perfecționarea cadrului instituțional și legislativ adecvat care să asigure transparență, să echilibreze interesele diferitelor părți implicate în sectorul energetic și să protejeze concurența prin:

- reorganizarea regiilor autonome de interes național îndeosebi sub aspectul desprinderii unor unități auxiliare și de deservire și a organizării acestora ca entități producătoare de valoare adăugată;
- îmbunătățirea cadrului legal referitor la investițiile străine.

Crearea de noi conexiuni eficiente și realizarea unei rețele integrate eficiente de gaze naturale. O asemenea rețea reprezintă garanția unei piețe a gazelor caracterizată prin flexibilitate, securitate și posibilități reale de alegere a diferiților furnizori de gaze naturale.

În ceea ce privește **prețurile** este necesară adoptarea unei politici de prețuri care să favorizeze producătorii de gaze naturale, prețuri aliniate la piața internațională.

MINEREURI NEFEROASE

Rentabilizarea activității întreprinderilor miniere se poate realiza prin:

- îmbunătățirea tehnologiilor de extracție și recuperare a metalelor neferoase astfel încât acestea să corespundă nivelului calitativ al celor comercializate pe piața internațională, introducerea unor noi tehnologii ca și promovarea unor tehnologii de recuperare a metalelor prețioase din minereuri și pirite aurifere;
- introducerea unor tehnologii moderne de mentenanță preventivă pentru echipamente și instalații, în condițiile aplicării sistemului de asigurare a calității;
- trecerea în conservare sau sistare a activității în zonele nerentabile și reorientarea producției spre unitățile rentabile;
- creșterea cantității de metale neferoase prin valorificarea subproduselor rezultate din procese de preparare, ca și a sterilului din halde, ramblee sau iazuri de decantare;
- extinderea utilizării materialelor feroase reciclabile;

- diminuarea treptată până la eliminare a subvențiilor;
- acoperirea costurilor de producție din venituri proprii și surse atrase;
- alinierea prețurilor de livrare la nivelul prețurilor internaționale;
- creșterea productivității muncii;
- dezvoltarea sistemelor informatice și informaționale de conducere a proceselor tehnologice de gestiune tehnică și economică și a celor decizionale și manageriale;
- desprinderea activităților complementare din cadrul regiilor autonome și constituirea acestora în societăți comerciale în vederea privatizării;
- reorganizarea structurilor organizatorice ale regiilor autonome, prin constituirea de "centre de profit" pentru activitățile complementare, care nu se pot organiza ca societăți comerciale, și separarea contabil-financiară de restul regiilor; în acest sens se impune adoptarea unor structuri de tip holding în care să fie incluse activitățile extractive, de preparare și cele metalurgice, după modelul țărilor dezvoltate, structuri care să aibă atât atribuții tehnologice și economice cât și cele de realizare a programelor strategice.

Reducerea nivelului de poluare a mediului înconjurător se poate realiza prin:

- respectarea condițiilor impuse de convențiile internaționale la care România este parte;
- repararea și exploatarea corectă a instalațiilor de extracție și preparare;
- îmbunătățirea metodologiei de evaluare a emisiilor poluante și de elaborare a studiilor de impact;
- diminuarea perioadei de redare în circuitul economic a terenurilor ocupate de exploatarea miniere.

SUBSTANȚE MINERALE NEMETALIFERE

Creșterea eficienței economice a activității de extracție a substanțelor minerale nemetalifere se poate realiza prin:

- cooperarea în activități de cercetare și dezvoltare tehnologică cu parteneri străini;
- transferul de tehnologii și know-how în producerea sării recristalizate, a grafitului de înaltă claritate chimică, a sării cu un grad mare de alb, tratarea sării cu iod și în exploatarea sării în soluție;
- restructurarea sectorului de extracție și preparare a grafitului, micii, feldspatului și bentonitei;
- realizarea unor schimburi avantajoase privind aportul sau transferul de capital străin;
- asocierea cu parteneri din țările UE pentru exploatarea și valorificarea sării și a unor substanțe nemetalifere;
- alinierea la reglementările tehnice și de calitate comunitare;
- creșterea exportului de substanțe nemetalifere.

Reducerea nivelului de poluare prin cooperarea în domeniul mediului înconjurător cu organisme specializate din UE. Astfel este necesară expertizarea factorilor de

risc, stabilirea unor programe de reconstrucție ecologică și dotarea unităților de exploatare cu utilaje nepoluante.

CIMENTUL

Adaptarea industriei cimentului cerințelor integrării în UE presupune:

- re tehnologizarea fabricilor de ciment în scopul scăderii consumurilor materiale și energetice și creșterii competitivității acestui produs pe piața UE;
- cooperarea în domeniul activităților de cercetare și dezvoltare tehnologică cu parteneri străini;
- transferul de tehnologie necesar producerii și ambalării cimentului;
- alinierea la reglementările tehnice și de calitate din cadrul UE;
- creșterea exportului de ciment

Reducerea nivelului de poluare prin modernizarea instalațiilor de desprăfuire a morilor și cuptoarelor, precum și introducerea unor instalații de desprăfuire suplimentare la anexele din fluxul tehnologic.

ALOCAREA RESURSELOR NATURALE ȘI A ENERGIEI

În condițiile integrării, problema alocării resurselor trebuie abordată pe plan european și mondial. Astfel, dacă cererea globală de materii prime va putea fi satisfăcută în perspectiva următoarelor două decenii, țările lipsite de resurse minerale proprii abundente și de mijloace valutare (așa cum este cazul României), vor întâmpina tot mai multe greutăți. Acestea își vor procura din import materiile prime necesare în condiții dificile, datorită creșterii cererii și a prețurilor pe piața mondială, pătrunderii tot mai mult în domeniul industriei extractive a firmelor multinaționale, precum și a tendinței țărilor vest-europene de a-și dezvolta industriile proprii de preparare și prelucrare a minereurilor.

Întrucât istoria nu a cunoscut încă un proces similar cu cel pe care-l traversează România și țările din Europa de Est și Centrală, respectiv de trecere de la o economie excesiv centralizată la una concurențială, nu există un model al alocării în tranziție. Practica mondială, însă, demonstrează că trăsăturile esențiale ce caracterizează cele două tipuri de economie (de piață, respectiv centralizată), își găsesc reflectare și în domeniul alocării resurselor naturale. Piața resurselor naturale și de materii prime trebuie să respecte legea cererii și ofertei, instrumentul principal ce echilibrează raportul cerere/ofertă fiind mecanismul costurilor, respectiv cel al prețurilor. În aceste condiții, prețurile ar trebui să joace rolul unor semnale ce indică gradul de raționalitate a alocării resurselor. Metoda de alocare a resurselor naturale pe baza instrumentelor specifice economiei de piață prezintă următoarele avantaje: a) promovează piața consumatorilor, îndeplinind dorințele acestora într-o mai mare măsură decât în cazul economiei dirijate; b) realizează libertatea agenților economici de a intra în relații multiple și directe cu producătorii preferați; c) conduce la lărgirea gamei sortimentale de produse și servicii ce pot fi oferite; d) crește competiția în utilizarea resurselor; e) realizează flexibilitatea alocării resurselor în fața modificării prețurilor interne și internaționale; f) crește capacitatea de schimbare a producției potrivit cu noile condiții etc.

Alocarea resurselor naturale în țările în tranziție la economia de piață intră de ocamdată în atribuțiile guvernului, care dispune de instrumentele economice și

politice adecvate. În aceste țări, inclusiv în România, sectorul public are rol cheie în influențarea deciziei guvernului privind gestiunea economică a resurselor naturale.

Măsurile guvernamentale au ca scop protecția consumatorilor (individuali și colectivi) în fața exploziei prețurilor, ca urmare a liberalizării lor, și se constituie din: subvenții; controlul importurilor, impozite pe venituri și capital diferențiate; măsuri de economisire a valutei etc.

În concluzie, referitor la problema dacă pentru economia românească este sau nu benefică păstrarea, pentru un timp, a monopolului statului asupra gestionării unor grupe de resurse naturale și de materii prime, este necesar să precizăm faptul că dependența de resursele naturale, ca și de capacitatea limitată în prezent a agenților economici de soluționare a aprovizionării prin importuri, face ca aceștia (regii autonome și societăți comerciale) să fie interesați ca tratarea problemei alocării să fie făcută de către stat, care să-și asume și responsabilitatea gestiunii acestora. Apreciem că aceasta este o problemă specifică perioadei de tranziție în viitorul apropiat pentru ca alocarea resurselor naturale să respecte cerințele legilor economiei de piață.

**Anexa 1.1. Intensitatea și eficiența energetică realizată
în economia României, în anii 1990-1993**

	Intensitatea energetică tcc/ 1000\$ PIB					Eficiența energetică \$/tcc				
	1990	1991	1992	1993	1994	1990	1991	1992	1993	1994
TOTAL ECONOMIE din care:	2. 343	2. 567	3. 402	2,327	1,943	426,7	389,6	293,9	402,50	514,8
Agricultura	0,546	0,655	0,740	0,413	0,283	1832,5	1536,0	1533,0	2436,70	3543,7
Industrie	3. 383	3. 950	4. 797	4,563	3,763	295,6	253,2	208,5	219,40	265,8
Construcții	0,475	0,654	0,793	0,464	0,443	1341,8	1529,1	1260,4	1890,00	2275
Transporturi și telecomunicații	1,498	2,006	3,664	1,99	1,781	667,4	498,6	273,8	500,2	562,6

Nota: PIB s-a calculat în \$ în raport cu următoarele cursuri de revenire:

- 22,41 lei/dolar;
- 76,39 lei/dolar;
- 307,95 lei/dolar.
- 760,05 lei/dolar
- 1654,33 lei/dolar
- 2033,25 lei/dolar.

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, Comisia Națională de Statistica București, 1993 și 1994

**Anexa 1.2 - Evoluția structurii PIB
(în prețuri comparabile) și a consumului energetic
(CE) pe principalele ramuri ale economiei naționale în perioada 1989 -
1994**

Total = 100%

Anul		Industrie	Agricultura și silvicultură	Construcții	Transporturi și telecomunicații	Consumul populației	Alte ramuri
1989	PIB	55,3	10,9	6,5	8,5	X	18,8
	CE	77,1	4,1	1,9	3,9	9,2	3,8
1990	PIB	50,8	13,4	7,0	6,9	X	21,9
	CE	73,2	4,2	1,7	4,3	13,3	3,3
1991	PIB	49,9	14,0	6,3	6,8	X	23,0
	CE	66,7	4,8	1,2	4,9	16,1	6,3
1992	PIB	47,1	14,0	6,5	6,4	X	26,0
	CE	63,0	4,1	1,0	9,3	20,6	2,0
1993	PIB	36,1	20,8	4,6	5,6	X	32,9
	CE	60,3	3,5	1,0	8,2	18,8	8,2
1994	PIB	36,3	19,5	5,3	7,8	X	31,1
	CE	47,0	2,2	1,0	6,8	15,6	2,6

* Date provizorii

Sursa: Anuarul Statistic al României, CNS, București, 1993 și Balanța energetică CNS, București 1990, 1991, 1992, 1993, 1994.

Anexa 1.3. Structura producției industriale și a consumului energetic în anii 1991, 1992, 1993 și 1994

Ramurile industriei	Structura producției industriale				Structura consumului energetic			
	1991	1992	1993	1994*	1991	1992	1993	1994*
Industrie - total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
a. Industria extractivă din care:	8,7	7,5	6,8	6,4	8,4	8,2	11,0	10,0
- Extracția și prepararea cărbunelui	1,1	2,2	2,1	2,3	1,7	2,1	2,2	1,9
- Extracția petrolului și gazelor naturale	6,7	4,4	4,0	3,4	5,0	5,0	7,5	6,7
- Extracția de produse neenergetice	0,9	0,8	0,7	0,4	1,7	1,1	1,3	1,4
b. Industria prelucrătoare	84,0	81,6	84,6	84,9	85,0	83,7	80,3	81,4
- Prelucrarea lemnului	1,8	2,0	1,8	1,8	1,5	1,5	1,4	1,4
- Celuloza, hârtie și carton	1,5	1,4	1,4	1,0	1,9	2,0	1,7	
- Prelucrarea țiteiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari	6,5	6,7	8,8	9,3	11,1	12,0	10,4	10,3
- Industria chimică și a fibrelor sintetice și artificiale -	7,8	8,9	7,4	7,5	20,5	23,7	21,7	20,2
- Prelucrarea cauciucului și maselor plastice	2,6	2,2	2,3	2,2	1,0	1,5	1,8	2,3
- Industria altor produse din minerale nemetalice	3,6	3,9	2,9	3,0	5,2	6,2	5,3	6,7
- Metalurgie	9,6	10,6	8,8	9,3	23,8	17,4	19,8	20,4
- Construcții metalice și produse din metal	3,3	3,0	2,5	2,3	9,3	9,8	9,7	9,3
- Alte ramuri ale industriei prelucrătoare	47,3	41,9	49,1	48,5	10,7	9,6	8,5	9,1
c. Energie electrică și termică, gaze și apă caldă	7,3	10,9	8,6	8,7	6,6	8,1	8,7	8,6

* Date provizorii

Sursa: Anuarul Statistic al României, CNS, București, 1993 și Balanța energetică CNS, București 1990, 1991, 1992, 1993, 1994.

Anexa 1.4 - Intensitatea și eficiența energetică realizate în principalele ramuri ale industriei în anii 1990, 1991 și 1993

Ramurile industriei	Intensitatea energetică - tcc/1000 \$			Eficiența energetică - \$/tcc		
	1990	1991	1993	1990	1991	1993
Industrie - total	3,383	3,950	4,159	295,6	253,2	240,4
a. Industria extractivă din care:	2,703	4,245	5,014	369,9	235,6	199,4
- Extracția și prepararea cărbunelui	4,361	6,146	4,708	229,3	162,7	212,3
- Extracția petrolului și gazelor naturale	1,819	3,836	6,127	540,8	260,6	163,2
- Extracția de produse neenergetice*	4,644	3,915	2,587	177,2	255,4	386,5
b. Industria prelucrătoare	3,210	3,987	4,256	311,5	250,8	235,0
- Prelucrarea lemnului	3,433	3,828	2,725	299,5	353,6	367,0
- Celuloza, hârtie și carton*	8,278	5,491	5,543	118,9	182,1	180,4
- Prelucrarea șteiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari*	57,017	16,171	12,048	17,5	62,0	83,0
- Industria chimică și a fibrelor sintetice și artificiale*	27,182	17,232	13,488	36,8	58,0	74,1
- Prelucrarea cauciucului și maselor plastice	0,882	1,328	3,309	1134,0	752,9	302,2
- Industria altor produse din minerale nemetalice*	2,793	4,090	3,877	358,0	244,5	257,9
- Metalurgie*	15,404	14,754	14,715	64,9	68,0	67,8
- Construcții metalice și produse din metal*	4,370	9,711	10,944	228,8	103,0	91,4
- Alte ramuri ale industriei prelucrătoare	0,550	0,715	0,732	1818,2	1399,1	1364,9
c. Energie electrică și termică, gaze și apă caldă	21,274	3,310	2,893	47,0	302,1	345,7

* ramuri energointensive

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, București, 1993 la care s-au aplicat următoarele cursuri de revenire: 1990 - 22,41 lei/\$; 1991 - 76,39 lei/\$; 1993 - 1073 lei/\$

Domenii ce fac obiectul recomandărilor UCPTTE privind funcționarea interconectată a sistemelor energetice

Sistemul organizatoric

- a. Decontarea și compensarea schimburilor neplanificate de energie (diferența dintre valorile specificate în programele de livrare a energiei electrice și cantitățile efective care au făcut obiectul schimburilor de energie);
- b. Aplicarea, în cadrul UCPTTE, a tarifelor pe perioade de consum, astfel încât compensarea schimburilor neplanificate de energie să se facă în funcție de perioadele tarifare determinate în cadrul UCPTTE;
- c. Reglajul orei de sincronism (ca urmare a diferenței între frecvența rețelei și frecvența de consum rezultă diferențe ale orei sincrone în raport cu ora astronomică; în aceste condiții, atingerea orei sincrone în raport cu ora astronomică se face, în principiu, modificând periodic frecvența de consum de 50 Hz la 49,9 Hz sau la 50,05 Hz);
- d. Evitarea perturbațiilor importante (în cazul apariției unei perturbații urmată de reconstituirea rețelei sunt necesare atât măsuri de ordin tehnic, cât și de natură organizatorică, măsuri ce fac obiectul recomandărilor UCPTTE);
- e. Înregistrarea, măsurarea și deconectarea consumurilor de energie electrică - condiții esențiale unei bune cooperări între partenerii interconectați pentru exploatarea rețelei și realizarea schimburilor de energie;
- f. Coordonarea lucrărilor la liniile electrice importante pentru funcționarea interconectată prin coordonarea punerii sau scoaterii din funcțiune a instalațiilor aferente rețelelor electrice;
- g. Colaborarea în grupe de lucru, subgrupe, și grupe de experți;
- h. Participarea la redactarea de rapoarte UCPTTE.

Condițiile tehnice ale rețelelor electrice

- a. Dimensionarea corespunzătoare a liniilor de interconexiune și a elementelor constructive aferente (transformatorul de curent, întrerupătoarele, filtrele de înaltă frecvență) la capacitatea maximă de transport a liniei.
- b. Securitatea rețelei electrice care trebuie exploatată în condițiile respectării criteriului de siguranță N-1 și ale menținerii în funcțiune a rețelei interne fără a determina perturbații în sistemul interconectat;
- c. Serviciile auxiliare ale stațiilor de transformare și distribuție trebuie proiectate astfel încât apariția unei avarii în rețea să nu stânjenească efectuarea manevrelor specifice, această condiție putând fi asigurată de existența unei rețele regionale de distribuție independentă de rețeaua de înaltă tensiune sau de instalarea unui grup de intervenție;
- d. Protecția instalațiilor de transport la curenții de scurtcircuit. Pentru echipamentele de transport a energiei electrice și în special pentru stațiile de frontieră, protecția la curenții de scurtcircuit trebuie dimensionată astfel încât să permită evitarea unor avarii de mare amploare și de pierdere a legăturilor de exploatare pe durată inacceptabilă;

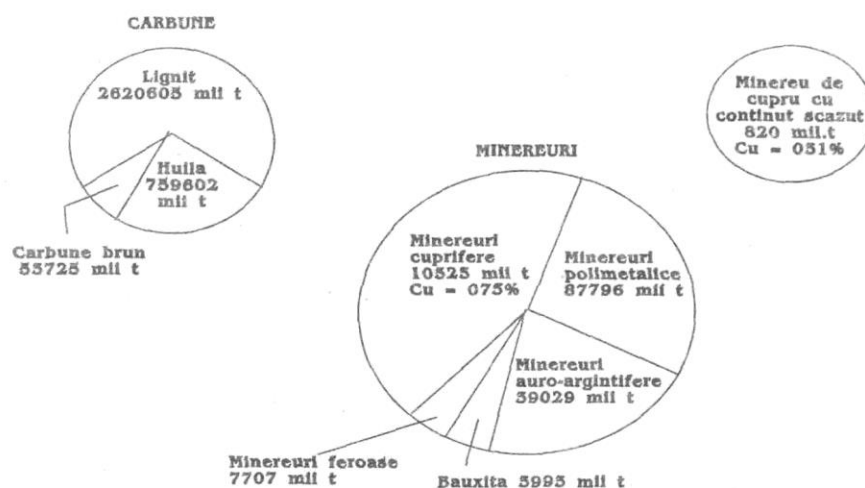
- e. Reglajul tensiunii și a puterii reactive. Pentru asigurarea menținerii tensiunii și a unui bilanț echilibrat al puterii reactive trebuie utilizate toate posibilitățile de reglaj. Astfel, reglajul puterii reactive a grupurilor generatoare, a transformatoarelor, a defazoarelor, ca și punerea și scoaterea din funcțiune a reactoarelor și bateriilor de condensatoare presupun măsuri de ordin tehnic similare. O atenție specială trebuie însă acordată menținerii tensiunii în punctele de schimb cu rețelele electrice vecine, condițiile fiind decise de comun acord între partenerii respectivi.
- f. Conceptul de protecție. Referitor la acest concept, UCPTTE a formulat următoarele recomandări specifice:
 - dispozitivele de protecție pentru grupurile generatoare, transformatoare, sisteme de bare și linii trebuie să elimine cu rapiditate, într-un mod selectiv și fiabil toate defectele care apar;
 - în toate stațiile de transformare importante, în centrale și în punctele de interconexiune ale rețelei trebuie instalate dispozitive de sincronizare;
 - toate liniile importante și în particular de interconexiune vor trebui să fie exploatate cu dispozitive de reanclășare rapidă monofazată;
 - trebuie prevăzute locatoare de defecte pentru defectarea rapidă a locului unde a apărut avaria.
- g. Extinderea, construirea și funcționarea rețelelor trebuie să țină seama de interesele țărilor vecine.

Reglajul puterii active

Conducerea în condiții de siguranță a funcționării interconectate a sistemelor energetice antrenează necesitatea efectuării unor investiții considerabile pentru reglajul energiei electrice ce face obiectul schimburilor între parteneri, soluționarea problemelor de reglaj al rețelei pentru fiecare dintre sistemele participante constituind o problemă de maximă importanță a cărei rezolvare condiționează afilierea la UCPTTE.

- a. Reglajul primar. În rețelele interconectate, reglajul producției trebuie să se facă în primul rând după principiul reglajului primar, astfel încât dacă apare un dezechilibru între cererea și oferta de electricitate la unul dintre parteneri, ceilalți membri ai UCPTTE trebuie să participe automat la menținerea frecvenței și să "ajute" rețeaua partenerului afectat de perturbație;
- b. Reglajul secundar (reglajul frecvență-putere). Fiecare membru UCPTTE a cărui rețea este supusă unei perturbații trebuie să-și compenseze deficitul de schimb de putere prin punerea în funcțiune cât mai repede a capacităților disponibile.
- c. CĂRBUNE
- d. MINEREURI

Anexa 5.1 - Situația rezervelor de bilanț la 01.01.1994

Anexa 3.2 - Oferta cantitativă de produse miniere

Produsul	Realizări						Program		Estimări			
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	2000	2005	2010	2015
Plumb în concentrate -1	38206	25074	16177	16999	17052	20999	20481	21355	25010	25140	25500	2600
Zinc în concentrate -1	55282	36048	26741	26128	28058	34418	35046	35490	37730	39100	39400	40000
Cupru în concentrate -1	47497	32003	27048	25559	25362	26247	27333	30060	38610	42550	46000	50000
Total Pb+Zn+Cu în concentrate	140985	93125	69966	68686	70472	81664	82860	86905	101350	105800	110900	116000
Bauxită spălată uscată - mii t	313	243	200	173	184	184	190	195	200	250	250	250
Aur coef. 1994= 1 -	1,427	1,045	1,045	1,086	1,044	1	1,012	1,032	1,090	1,140	1,200	1,300
Argint coef. 1994= 1	1,947	1,288	1,056	1,114	1,060	1	1,015	1,041	1,118	1,180	1,260	1,380
Sare - mii	5058	4236	3257	2484	2188	2201	2300	2845	3260	3900	4500	5200

	Rezerva de minereu - mil. t -	Conținut de metale						Grad de asigu- rare - ani -
		Cu %	Pb %	Zn %	Au g/t	Ag g/t	Al2O3 %	
1. Minereuri cuprifere- cu conținut sub 0,3% Cu	740							
RAC	282	0,25	x	X	0,05	X	X	200
- cu conținut 0,3-0,5% Cu RAC	353	0,36	X	X	0,05	X	X	150
- cu conținut peste 0,5% Cu 105 RAC	98	0,75	x	X	0,05	17,2	X	45
RAPbZn	7	0,80	x	X	0,38	10,7	X	15
2. Minereuri polimetalice	92							
RAC	30	x	0,56	1,14	0,69	X	X	40
RAPbZn	62	0,34	1,23	2,22	0,72	36,7	X	31
3. Minereuri auro-argintifere	41							
RAC	34	X	x	X	1,4	11,9	X	34
RAPbZn	7	x	X	X	1,7	20,6	X	16
4. Minereuri de bauxită RAC	3	x	X	X	X	X	55	20

Produsul	Regia autonomă producătoare	Preț de livrare (exclusiv	transportul - \$/t-Europa . România (echivalent	Cost de producție România - \$/t-Actual	Prevăzut	Raport: cost Românii La cost actual	preț Europa La cost prevăzut
Cupru în concentrate	RAC Deva	1300	900	4164	3600	320	277
Plumb în concentrat	RAPbZn Baia Mare	95	64,5	328	280	345	295

e							
Zinc în concentrat e	RAPbZn Baia Mare	360	253	1026	900	285	250

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 5-6/1996**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

PROBLEME ALE PIETELOR PRINCIPALELOR PRODUSE AGROALIMENTARE

Filon TODEROIU
Cecilia ALEXANDRI
Camelia ȘERBĂNESCU
Mihaela COSTEA
Daniela GIURCĂ
Mariana GRODEA
Angela POPESCU
Iuliana PRESURĂ

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	179
MĂSURAREA ECONOMICĂ ÎN AGRICULTURĂ - ÎNTRE RIGORILE INTEGRĂRII EUROPENE ȘI "LAG"-UL METODOLOGIC	180
Filon TODEROIU	
FACTORII DETERMINANȚI AI CERERII SOLVABILE DE PRODUSE AGROALIMENTARE ÎN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA 1991-1994.....	196
Cecilia ALEXANDRI	
VECTORUL PREȚURILOR REALE ÎN ROMÂNIA COMPARATIV CU UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI CU ȚĂRILE ASOCIATE	210
Camelia ȘERBĂNESCU	
PIAȚA ZAHĂRULUI - STRUCTURI ȘI MECANISME ECONOMICE DE REGLARE	227
Mihaela COSTEA	
PIAȚA TOMATELOR ȘI CARTOFULUI: STRUCTURI ȘI MECANISME ECONOMICE DE REGLARE.....	235
Daniela GIURCĂ	
PIAȚA LAPTELUI - COMPONENTE TEHNOLOGICE ȘI MECANISME ECONOMICE DE REGLARE.....	245
Mariana GRODEA	
PARTAJUL SURPLUSULUI ECONOMIC PE FILIERA AGROALIMENTARĂ PE EXEMPLUL RELAȚIEI GRAU-PAINE TIP STANDARD	251
Angela POPESCU	
IMPLICAȚIILE ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ ASUPRA COMERȚULUI SĂU EXTERIOR AGRICOL	257
Iuliana PRESURĂ	

CUVÂNT ÎNAINTE

Inerția mecanismelor economice de piață în funcționarea agriculturii este de ne-conceput fără organizarea și a piețelor principalelor produse agricole. Indiferent dacă acestea sunt consumate direct ca produse alimentare sau ca materii prime pentru industriile prelucrătoare respective, trecerea lor de la producție la consum se face prin comerț, adică prin intermediul pieței.

Transformându-și produsele în mărfuri, producătorii agricoli devin și ei agenți economici de piață. În această calitate, ei se supun "regulilor jocului", confruntându-se permanent cu forțele fundamentale ale pieței: cerere, ofertă, concurență, preț, etc. Dacă cererea reprezintă pe piață consumul și transmite mesajul acestuia pentru producător, în schimb, oferta reprezintă pe piață producția, înglobând răspunsul producătorului la nevoile consumatorului, pe care acesta le poate satisface cu veniturile disponibile.

Punând față în față producția și consumul, oferta și cererea definesc nu simple acte comerciale de vânzare cumpărare, și nici numai problematica securității alimentare a populației, ci o problemă de creștere economică și de raporturi de echilibru care străbat întreaga economie și societate. De aceea, studierea piețelor agricole și agroalimentare reprezintă o necesitate permanentă, cu semnificații nu numai pentru agricultură, ci pentru întreaga economie. Un început de drum în acest domeniu îl reprezintă studiile incluse în volumul de față. Și ca orice început l-am dorit și l-am conceput cât mai fidel realității, demers care ne dă nu numai o înțelegere cauzală a actualelor stări de lucruri, ci și o îndrumare pentru viitor, pe care-l avem în vedere în alte cercetări ce vor urma.

Prof. dr. Nicolae Belii

MĂSURAREA ECONOMICĂ ÎN AGRICULTURĂ - ÎNTRE RIGORILE INTEGRĂRII EUROPENE ȘI "LAG"-UL METODOLOGIC

Filon TODEROIU

Rezumat

Premisa modernizării instrumentarului econometric de măsurare economică în agricultură o constituie ajustarea sistemului statistic al României la practicile europene curente. După o scurtă incursiune istorică comparativă asupra relevanței indicatorilor sintetici utilizați până în anul 1989 și prezentarea "cheilor" de conversie a acestora în indicatorii unanimi acceptați actualmente, în lucrare sunt prezentate rezultatele aplicării câtorva metode de măsurare economică a unor fenomene și procese din agricultura României privitoare la: determinarea descompunerii sporului productivității sociale; coeficienții legăturilor și efectelor amonte și aval ai agriculturii în economia națională; foarfeca prețurilor reale și transferurile intersectoriale de capital.

Motto:

Există oameni care văd lucrurile așa cum sunt și spun: "De ce?". Eu visez la lucruri care n-au existat niciodată și spun: "De ce nu?"

Robert Kennedy

INTRODUCERE

Într-un fel sau altul, din formularea titlului demersului transpar premisele teoretice și practice ale ambelor întrebări din motto-ul citat. Pe de o parte, întrebarea "de ce?" se pune pe două planuri: primul palier poate fi formulat astfel: de ce are nevoie agricultura României pentru a se ajusta și armoniza cu agriculturile performante ale Uniunii Europene?; al doilea palier, cel mai important, s-ar putea formula astfel: de ce resurse interne dispune agricultura României care, valorizate, să-i confere competitivitate internă și externă.

Pe de altă parte, întrebarea: "de ce nu?" devine din ce în ce mai actuală, în măsura în care "diagnozele" interne asupra stărilor și evoluțiilor acestora în agricultura României sunt tot mai calificate și, atunci: "de ce nu" s-ar adopta instrumentarul metodologic de măsurare econometrică practicat în țările avansate economic și cu agricultură performantă?

Deși răspunsurile la cele trei întrebări • sunt la fel de importante, fără a avea pretenția că epuizăm subiectul, în demersul de față vom încerca, pe baza unei evaluări realiste a "stocului" de informații statistice existente, să prezentăm câteva procedee econometrice de măsurare a fenomenelor și proceselor economice din agricultura României, în măsura posibilului, prin analize de tip comparativ.

1. AJUSTAREA SISTEMULUI STATISTIC - PREMISA ESENȚIALĂ A MODERNIZĂRII INSTRUMENTARULUI ECONOMETRIC

După cum este cunoscut, până în anul 1989, în România, ca de altfel în toate țările central-și est-europene cu economii planificate centralizat, s-a practicat așa-numitul "sistem statistic al producției materiale" (SPM), care situa în centru problema creării și utilizării venitului național, ca agregat economic sintetic esențial. Erau cunoscute și recunoscute în statistica internațională forța de expresie și limitele posibilităților de comensurare a fenomenelor economico-sociale prin indicatorii sintetici utilizați în sistemul SPM. Că așa stau lucrurile rezultă și din faptul că, într-o serie de studii de comparații internaționale¹ elaborate de organizații specializate ale ONU sau alte instituții economico-financiare cu vocație globală sau regională, prin intermediul unor adaptări calculatoice, s-a putut spori omogenitatea de conținut a

¹ Citat de Wilhelm Brandes (1995, p. 227)

indicatorilor direcți sau derivați luați în considerație în studiile de economie comparativă.

În plan intern, utilizând indicatorii sintetici ai sistemului statistic al producției materiale - produsul social și venitul național - cu asigurarea comparabilității temporale și spațiale, s-a încercat folosirea unor procedee econometrice de comensurare² a nivelului și dinamicii productivității agriculturii în raport cu ramurile neagricole și cu ansamblul economiei naționale, precum și determinarea factorială multiplicativă a valorii nou create (venitul național) în agricultură, de către forța de muncă, înzestrarea tehnică cu capital fix a muncii, eficiența brută a capitalului fix și material - intensitatea producției agricole (Toderoiu, 1987).

Existența unor "chei" de conversie a macroindicatorilor sintetici ai sistemului statistic al producției materiale (SPM) în macroindicatori echivalenți ai sistemului conturilor naționale (SCN) a făcut relativ lesnicioasă adoptarea și utilizarea practică a sistemului statistic (SCN), inclusiv prin reconstituirea seriei de indicatori din anul 1980 încoace. Actualul sistem de indicatori sintetici ai economiei naționale nu diferă esențial, din perspectiva conținutului și metodologiei de calcul, de cei utilizați în țările occidentale, el permițând, în mare măsură, reflectarea schimbărilor structurale profunde intervenite după 1989, nu numai ca resurse de formare a produsului intern brut, ci și ca tendințe ale utilizărilor acestuia (Ivan-Ungureanu et al., 1994).

Structura actuală a sistemului de indicatori sintetici ai agriculturii are doi piloni centrali. Pe de o parte, valoarea adăugată brută, ca indicator de "racord" al părții (ramurii) cu întregul (economia națională) și expresie sectorială a agregatului economic esențial al statisticii conturilor naționale - produsul intern brut (PIB) - generate de fluxurile materiale și financiare input - output din interiorul economiei și din inserția cu economia externă. Pe de altă parte, valoarea producției agricole, ca indicator agregat al întregii activități din agricultură, prin însumarea produselor dintre vectorii cantitativi ai producțiilor vegetale și animale și vectorii de prețuri nominale atașate acestora.

Dacă prin acest din urmă indicator sintetic se poate analiza structura de produs și dinamica producției agricole, iar în profil teritorial permite comensurarea aspectelor de zonalitate specifice agriculturii³, prin intermediul valorii adăugate brute se poate aprecia competitivitatea internă a agriculturii în raport cu alte ramuri ale economiei naționale.

Scurta incursiune cu tentă istorică în procesul de adaptare metodologică a sistemului statistic reliefează două aspecte: pe de o parte, că nevoia adoptării sistemului statistic al conturilor naționale practicate în cea mai mare parte din țările dezvoltate cu economie de piață, nu a apărut pe "teren" viran. Pe de altă parte, că în acești ani de tranziție n-au putut fi acoperite toate domeniile extrem de dificilului proces de conversie a sistemului de măsurare economică, fie și numai pentru simplul motiv că, de multe ori, stagnarea reformei economice stânjenește ajustarea metodologică a statisticii, care este în mare măsură succesivă și nu anticipativă fenomenelor și proceselor transformatoare din economie. Altfel spus, nici să ne punem cenușă în cap, dar nici să ne umflăm în pene. Nevoia de realism pragmatic este sufi-

cient de mare, mai ales atunci când se analizează cadrul structural intern în care se pune și în România aceeași problemă, a măsurării economice ca în țările cu agricultură dezvoltată din Uniunea Europeană.

Este destul să amintim aici doar faptul că, în țările occidentale, se pune problema "rafinării" metodelor econometrice de măsurare economică, pe baza unor "senzori" de procese economice, într-o structură agrară formată și cunoscută, în timp ce în România se pune problema adaptării de "senzori". . . europeni de măsurare economică la structura agrară neformată și disfuncționalități vizibile ale piețelor mărfurilor și serviciilor agricole, ale factorilor de producție și ne putem da seama de baza obiectivă a "lag"-ului metodologic.

Tocmai de aceea considerăm că, în actuala etapă, mai oportun este să valorizăm la maximum concluziile de esență ce decurg din prelucrarea cu metode econometrice moderne a fondului informațional statistic existent, decât să așteptăm până se crează și în țara noastră cadrul structural tipic agriculturii într-o economie de piață deplin funcțională. Fără a face din asta un capăt de țară, vom încerca să prezentăm câteva exemple practice de fenomene și procese economice persistente sau apărute în economia agroalimentară din România, "măsurate" cu procedee econometrice moderne, pe baza informațiilor furnizate de actualul sistem statistic.

2. MĂSURAREA ECONOMICĂ - UNELE APLICAȚII COMPARATIVE

Sunt, după opinia noastră, două "zone" mai importante, care, în ultimii cinci ani, au ieșit din "penumbra" reflectării statistice, chiar dacă nu pe deplin. Prima "zonă", de factură macroeconomică, se referă la reflectarea poziției agriculturii în tabloul economic de ansamblu al economiei naționale. Seriilor de date privind produsul intern brut pe categorii de resurse, în termeni nominali și reali (indici de volum), care acoperă perioada 1980-1994, se adaugă informațiile statistice sintetizate în conturile naționale pentru anii 1989-1992⁴.

Cea de-a doua "zonă" informațională, în mare măsură relativ nouă, se referă la reflectarea statistică a pieței bunurilor agroalimentare, atât în segmentele sale de materii prime agricole - prin intermediul livrărilor de produse agricole la fondul de resurse agricole, cu prețurile specifice aferente, sau a vânzărilor de mărfuri agroalimentare pe piețele țărănești din 95 de municipii și orașe, cu prețurile atașate - cât și în segmentele sale terminale - prin vânzările de mărfuri agroalimentare cu amănuntul, cu prețurile corespunzătoare sau cheltuielile pentru alimente, comensurate prin bugetele de familie.

Nivelul nominal și indicii de volum ai produsului intern brut pe total și pe ramuri creatoare de valoare adăugată brută, permit reliefaarea creșterii sau declinului relativ al importanței agriculturii în economia națională, atât ca volum fizic cât și ca prețuri relative sectoriale. În schimb, pe baza informațiilor furnizate de conturile naționale se pot analiza comparativ - pe ansamblu și pe ramură - structura și dinamica resurselor și a utilizărilor și, pe această bază, se poate măsura intensitatea legăturilor interramuri, ca și sensibilitatea producției unei ramuri la modificarea cererii intermediare și finale agregate ale altor ramuri.

O primă modalitate de valorizare a informațiilor cu caracter macroeconomic a fost elaborarea de studii de sinteză, unele asimilate "strategiilor" sectoriale, fără luarea în considerație a "componentei" externe a economiei agricole. (Dumitru et al. 1993; Agricultural Strategy Team et al., 1993; Dumitru et al. 1995 a), iar altele cu statut de "strategie" propriu-zisă (Dumitru et al. 1995 b), cu considerarea incidențelor economice ale "racordului" agriculturii României la "regulile jocului" din Uniunea Europeană sau la cele internaționale.

În aceeași ordine de idei se înscriu și studiile cu caracter prognostic asupra tendințelor pe termen scurt și mediu al PIB-ului agricol, în raport cu evoluțiile recente ale acestor macroindicatori și cu implicațiile așteptate ale accelerării reformelor economico-sociale. (Comșa et al., 1994; Toderiou, 1993; World Bank, 1993).

Fără a trata metodic studiile asimilate sau nu cu "strategiile", a estimărilor prognostice, un răspuns fie și parțial la întrebarea "de ce are nevoie agricultura României pentru a se ajusta la rigorile Uniunii Europene?" ar putea veni aproape de la sine dacă vom analiza și evalua decalajele care despart țara noastră de parametrii comunitari ai unor indicatori sintetici de performanță, decalaje care trebuie să fie măcar micșorate dacă nu recuperate.

O corelație principală, care exprimă sintetic raporturile dintre structura agrară și performanța economică a agriculturii, din perspectivă comparativ europeană, reliefează că, dacă în România la o persoană activă ocupată în agricultură revin circa 4,2 ha teren agricol și cca 2,6 teren arabil (față de 16,9 ha și respectiv 9,4 ha în medie pe Uniunea Europeană), decalajul României față de Uniunea Europeană la productivitatea netă (măsurată prin PIB-ul agricol pe persoană ocupată în agricultură se situează de la cca 1250 ECU la cca 18000 ECU (grafic 1), între țările luate în comparație doar două țări (Letonia și Lituania) prezentând un nivel de productivitate agricolă inferior țării noastre (European Commission, 1995).

2. 8. Cunoașterea și compararea nivelului de productivitate, ca indicator de performanță sunt necesare dar nu și suficiente pentru un analist atent al proceselor economico-sociale. Tocmai de aceea, considerăm utilă adâncirea investigației economice a fenomenului productivitate a muncii, în înțelesul său de rezultat al interacțiunii de tip multiplicativ dintre variațiile relative ale mai multor factori, dintre care cei esențiali sunt: nivelul și dinamica valorii adăugate brute, numărul și dinamica populației active ocupate.

Tabelul 1 - Modificări relative ale valorii adăugate brute (VAB), populației active ocupate și a productivității, pe ansamblul economiei și în agricultură, în perioada 1980 – 1994

Nr. crt.	Ani	Economia națională			Agricultură		
		Variația relativă a VAB	Variația relativă a pop. ocup.	Variația relativă a productivității	Variația relativă a VAB	Variația relativă a pop. ocup.	Variația relativă a productivității

Nr. crt.	Ani	Economia națională			Agricultură		
		Variația relativă a VAB	Variația relativă a pop. ocup.	Variația relativă a productivității	Variația relativă a VAB	Variația relativă a pop. ocup.	Variația relativă a productivității
1	1980	-	-	-	-	-	-
2	1981	-0,016	0,004	-0,0198	0,0	-0,0149	0,0151
3	1982	-0,074	0,005	-0,0787	0,0450	-0,0056	0,0508
4	1983	-0,001	0,0006	-0,0017	-0,0105	0,0111	-0,0214
5	1984	0,045	0,004	0,0404	0,1248	0,0044	0,1198
6	1985	0,026	0,009	0,0173	-0,0052	-0,0032	-0,002
7	1986	0,018	0,008	0,0105	-0,0493	-0,0014	-0,0480
8	1987	0,031	0,005	0,0265	-0,0455	-0,0005	-0,0449
9	1988	0,017	0,008	0,0084	0,0562	0,0023	0,0538
10	1989	-0,077	0,013	-0,0886	-0,0685	-0,0039	-0,0649
11	1990	-0,025	-0,0097	-0,0154	0,3940	0,0142	0,3745
12	1991	-0,117	-0,0049	-0,1129	-0,1190	0,0200	-0,1363
13	1992	-0,098	-0,0304	-0,0696	-0,1310	0,0789	-0,1946
14	1993	0,012	-0,0379	0,0519	0,2420	0,0521	0,1806
15	1994	0,035	-0,026	0,0627	0,0321	0,0178	0,0140

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor din Anuarul Statistic al României 1994 (disketă) și lucrarea "Dezvoltarea economică și socială a României în 1994", CNS, iunie 1995

Principalele tendințe care se desprind din analiza corelativă a variațiilor relative sectoriale sunt:

- a. valoarea adăugată brută în economia națională a înregistrat, pe întreaga perioadă analizată, o modificare relativă cumulativă de - 22,3 %, din care în intervalul 1980-1989 un recul de 3,1 %, iar în perioada 1990-1994 de 19,3 %; în agricultură, variația relativă cumulativă pe întregul interval a fost de 46,5 %, din care 4,7 % în anii 1980-1989 și 41,8 % în anii 1990-1994;
- b. populația activă ocupată înregistrează un recul cumulativ total de circa 3,5 %, dar complet diferențiat ca sensuri pe cele două intervale: o creștere relativă însumată de cca 5,6 % în perioada 1980-1989 și o diminuare relativă cumulativă de 10,9 % în perioada 1990-1994; în agricultură, în schimb, pe întregul interval s-a majorat cumulativ forța de muncă cu cca. 17,1 %, din care reculul de 1,2 % din perioada 1980-1989 a fost anihilat de "infuzia" de forță de muncă din perioada 1990-1994 (+18,3 %);
- c. productivitatea muncii a înregistrat, pe ansamblul economiei naționale, un recul aditiv de cca. 16,9 %, din care 8,9 % în primul interval și 8,3 % în cel de-al doilea, în schimb, agricultura a înregistrat o creștere cumulativă de productivitate de cca 29,7 %, din care 5,8 % în perioada 1980-1989 și 23,8 % în intervalul 1990-1994.

Utilizând metodele consacrate⁵ de cuantificare a implicațiilor modificărilor absolute și relative ale populației active ocupate și a productivității nete a muncii în agricultură și în ramurile neagricole s-au determinat următoarele variații cumulative ale contribuțiilor factoriale la modificarea productivității medii naționale (tabelul 2).

Tabelul 2 - Contribuția agriculturii și a transferului de populație activă ocupată din agricultură la modificarea productivității medii naționale

(mii lei '94/persoană ocupată)

Nr. crt.	Specificare	Total modificare a productivității sociale	din care:		
			Modificarea productiv. agricole	Modificarea productiv. neagricole	Transferul de populație ocupată
1	Media perioadei 1981-1989	-58,4	3,5	-71,9	10,0
2	Media perioadei 1990-1994	-96,8	20,6	-64,2	-53,1
3	Media perioadei 1981-1994	-72,1	9,6	-69,1	- 12,6

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor pentru tabelul 1

Concluzia esențială care derivă din aplicarea metodei Kuznets este aceea că, în perioada 1990-1994, transferul de populație activă ocupată din ramurile neagricole spre agricultură a generat un recul al productivității naționale a muncii de circa 53,1 mii lei prețuri '94 pe persoană ocupată, care a anihilat practic contribuția favorabilă de 20,6 mii lei a productivității agricole asupra modificării forței productive sociale a muncii (grafic 2).

Informații relevante privitoare la schimbările structurale intervenite în economia României, îndeosebi în anii de după 1989 - ca premisă a identificării potențialului de ajustare la legitățile economiei de piață și la rigorile comunitare europene - sunt furnizate de analiza input-output a datelor sintetizate de conturile naționale.

Pornind de la tabelul sintetic input-output, elaborat de CNS pe baza conturilor naționale, după efectuarea unor agregări de activități pe șase ramuri (ASPEF = agricultură, silvicultură, pescuit și exploatare forestieră); PABT = produse alimentare, băuturi și tutun; TEXT = textile și confecții; COM = comerț; HRAT = hoteluri, restaurante și agenții de turism; RRAM = restul ramurilor economiei; TRAM = total ramuri), s-a elaborat matricea coeficienților structurali ai input-urilor intermediare în raport cu producția finală, pe de o parte, și matricea input-urilor intermediare în raport cu cerea finală, pe de altă parte (ARTIS et al., 1994).

Este unanim recunoscut că în sistemul economiei naționale, subsistemele producției de materii prime agricole (ASPEF) și producției alimentare (PABT) sunt "ancorate" cu o serie de legături în amonte ("backward linkages") - care se produc când o ramură productivă utilizează input-uri intermediare provenite de la alte ramuri - și legături în aval ("forward linkages") - când produsele unei ramuri sunt utilizate pentru alte ramuri, ca input-uri intermediare pentru obținerea produselor sale.

Utilizând metoda coeficienților Chenery-Watanabe se determină măsura în care ramurile luate în analiză prezintă - mai puternic sau mai slab - legături amonte și/sau

aval în funcție de cum se situează coeficienții săi față de media agregată a ponderii input-urilor intermediare în producția finală pe ansamblul economiei naționale.

Analizați comparativ, coeficienții legăturilor amonte și aval permit plasarea fiecăreia din cele șase ramuri într-una din cele patru tipuri dependente de legăturile pe care le prezintă: I - ramuri cu legături puternice atât în aval cât și în amonte; II - ramuri cu legături puternice în amonte, dar slabe în aval; III - ramuri fără legături puternice în amonte, dar cu legături puternice în aval; IV - ramuri fără legături puternice, atât în aval cât și în amonte (tabelul 3).

Tabelul 3 - Legături amonte și aval în economia României, 1989-1992

Ramuri	Coeficienții legăturilor directe amonte (Uj) și aval (w _j)			
	U _i		w _j	
	1989	1992	1989	1992
ASPEF	0,492	0,499	0,484	0,461
PABT	0,762	0,738	0,620	0,590
TEXC	0,571	0,688	0,497	0,453
COM	0,306	0,205	4,103	7,270
HRAT	0,866	0,649	0,797	0,556
RRAM	0,672	0,654	0,590	0,530
Media pe economie	0,653	0,613	0,589	0,533

Sursa: calculații proprii, pe baza metodelor Chenery-Watanabe și Rasmussen, aplicate la datele extrase din conturile naționale 1989-1992, CNS, 1994-1995.

Ce rezultă din corelarea perechilor de coeficienți ai legăturilor amonte (u_j) și ai legăturilor aval (w_j) în două "momente" ale tranziției spre economia de piață (1989 și 1992)?

- situarea producției de materii prime agricole în tipul IV de clasificare a ramurilor (prezintă atât coeficienți ai legăturilor amonte cât și aval situați sub media agregată pe economie, ceea ce se traduce prin aceea că, în intervalul 1989-1992 nu s-au produs mutații semnificative în economia națională care să "deplaseze" poziția subsistemului "agricultură", această ramură prezentând legături slabe atât amonte cât și aval;
- plasarea producției de bunuri alimentare în tipul I de clasificare, adică în rândul ramurilor cu puternice legături în amonte ($u_j > u$), dar și aval ($w_j > w$), în ambii ani de referință; situație explicabilă atâta timp cât producția alimentară este solicitantă de multe input-uri de la alte ramuri (agricultură, industrie, etc.) dar este, la rândul său ofertantă de importante output-uri intermediare pentru alte ramuri (comerț, turism, consumul populației etc). Similar se poate plasa fiecare ramură într-unui din cele patru tipuri de legături.

Coeficienții legăturilor amonte și aval (cunoscuți sub denumirea de coeficienții Chenery-Watanabe) nu incorporează legăturile indirecte, oferind astfel o viziune parțială a interdependențelor intersectoriale.

O primă încercare de a calcula gradul de interdependență ale ramurilor productive o constituie suma elementelor matricei inverse - Leontief.

Efectuând suma pe coloane se determină efectul de difuzie (Ed_j), care măsoară efortul productiv al celor șase ramuri (de fapt, tabelul input-output, elaborat de CNS, pe baza conturilor naționale, cuprinde 105 ramuri) când cererea finală a unei ramuri crește cu o unitate, cuantificând, astfel efectele amonte ale fiecărei ramuri în contextul ansamblului economiei naționale (grafic 3).

Spre exemplu, creșterea cu o unitate a cererii finale a agriculturii revendică 2,326 unități de efort economic în anul 1989 și cu ceva mai puțin (2,321 unități) în anul 1992, dar în ambii ani de referință, efectele de difuzie ale agriculturii sunt inferioare atât mediei pe economia națională cât și celor atribuite producției agroalimentare (tabelul 4).

Tabelul 4 - Efecte de difuzie și absorbție în economia României, 1989-1992

Ramuri	Efecte difuzie (Ed_j) și absorbție (Ea_j)			
	Ed		Eaj	
	1989	1992	1989	1992
ASPEF	2,326	2,321	3,415	2,800
PABT	2,878	2,836	2,504	2,183
TEXC	2,491	3,020	1,714	1,949
COM	1,895	1,588	1,000	1,003
HRAT	3,468	2,835	1,024	1,034
RRAM	3,021	2,888	6,421	6,519
Media pe economie	2,680	2,581	2,680	2,581

Sursa: calculații IEA-INCE pe baza metodelor Chenery-Watanabe și Rasmusen, aplicate la datele extrase din conturile naționale 1989-1992, CNS, 1994-1995.

Însumând pe rânduri elementele matricei Leontief inversate se determină în ce măsură se modifică producția unei ramuri dacă va crește cu o unitate fiecare element al cererii finale, cuantificând astfel, intensitatea cu care un sector absoarbe variațiile cererii finale ale altor sectoare, denumite efecte aval (grafic 4).

Aplicat la economia României în cele două "momente" (1989 și 1992) se poate observa că agricultura, producătoare de materii prime agricole, prezintă efecte aval mai mari decât industria alimentară în ambii ani, cu tendință de scădere a coeficienților, dar și peste media pe economia națională (și ea înregistrând o slăbire a efectului aval de la 2,68 în 1989, la 2,58 în 1992).

Reliefarea și mai pregnantă a efectelor de difuzie (Ed_j) și absorbție (Ea_i) s-a făcut prin relaționarea fiecărei valori atribuite celor două efecte cu media lor pe ansamblul economiei naționale (coeficienții Rasmusen), măsurându-se astfel puterea de difuzie (Rd_j) și respectiv puterea de absorbție (Ra_i), coeficienții care permit efectuarea de comparații intersectoriale relevante.

**Tabelul 5 - Putere de difuzie și putere de absorbție
în economia României, 1989 – 1992**

Ramuri	Putere de difuzie (Rd_j) și putere de absorbție (Ra_i)			
	Rd_j		Ra_i	
	1989	1992	1989	1992
ASPEF	0,868	0,899	1,274	1,085
PABT	1,074	1,099	0,935	0,846
TEXC	0,929	1,170	0,640	0,755
COM	0,707	0,16	0,373	0,389
HRAT	1,294	1,098	0,382	0,401
RRAM	1,127	1,119	2,396	2,525
Media pe economie	1,000	1,000	1,000	1,000

Sursa: calculații proprii pe baza metodelor Chenery-Watanabe și Rasmusen, aplicate la datele extrase din conturile naționale 1989-1992, CNS, 1994-1995.

Dacă analizele structurale de tip input-output permit a comensura interrelații lăuntrice ale economiei într-un anumit moment, care, altfel, scapă simplei observații a datelor, putându-se determina efectele de antrenare pe care le induce o ramură sau alta în întreaga economie națională, tot la fel de important este de cunoscut efectul de "eroziune" a puterii de cumpărare a agriculturii în fața branșelor furnizoare de mijloace de producție curente. Acestui scop sunt adecvate două metode de cuantificare: a) metoda "foarfecii" prețurilor reale relative și b) metoda transferurilor intersectoriale de capital.

Aflată în mijlocul unui adevărat "paralelogram de forțe" între furnizorii de input-uri și beneficiarii de output-uri, agricultura face față cu greu (Bourdon, 1979) eroziunii puterii sale de cumpărare (tabelul 6). Comensurată prin dinamica raporturilor dintre prețurile reale relative ale producției agricole și ale consumurilor intermediare aferente, puterea de cumpărare a prețurilor agricole reale se menține - cu oscilații anuale - sub nivelul anului 1989, cu precizarea că nici atunci nu era favorabilă agriculturii (grafic 5).

Tabelul 6 - Indicii prețurilor nominale și reale în agricultura României, în perioada 1989- 1994

(1989 = 100)

Nr. crt.	Specificare	1990	1991	1992	1993	1994
1	Indicele prețurilor nominale ale producției agricole	126,8	352,4	1053,4	3581,4	7378,2
2	Indicele prețurilor nominale ale consumurilor intermediare	142,9	443,7	1180,1	4336,1	7752,9
3	Indicele prețurilor nominale ale valorii adăugate brute	118,6	292,8	963,9	3040,2	7097,3
4	Indicele prețurilor nominale ale PIB-ului (deflator)	113,6	335,1	1050,0	3247,3	7685,4
5	Indicele prețurilor reale ale producției agricole	111,7	105,2	104,8	110,3	96,0
6	Indicele prețurilor reale ale consumurilor intermediare	125,8	132,4	117,4	133,5	100,9
7	Indicele prețurilor reale 1 ale valorii adăugate brute	104,4	87,4	95,9	93,6	92,4
8	"Foarfecele" prețurilor	88,8	79,4	89,3	82,6	95,2

**) determinate cu deflatorul implicit al prețurilor PIB-ului total*

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor din lucrarea: "România - stadiul actual al dezvoltării economice și sociale", CNS, 1995 c).

Metoda transferurilor de capital (Romano, 1992) a fost utilizată cu datele privind structura resurselor (ramuri) de proveniență a valorii adăugate brute (PIB-ului), după gruparea ramurilor în trei sectoare: primar (agricultura+silvicultura și economia forestieră); secundar (industria+construcțiile); terțiar (restul ramurilor). Dacă indicele valoric nominal al PIB-ului este produsul dintre indicele de volum și cel de prețuri nominale, utilizând un deflator general, recunoscut de literatura economică drept relevant (deflatorul implicit al prețurilor PIB-ului total), se poate determina "volumul" valoric al capitalului vehiculat prin prețurile nominale sectoriale (Toderoiu, 1994). Sunt relevante oscilațiile distorsionale din vectorul prețurilor nominale sectoriale, îndeosebi după 1990, când s-a "dezghețat" ermetismul sistemului de prețuri în economie (grafic 6). Doar ca ordin de mărime, prin această metodă s-a determinat că, prin sistemul de prețuri nominale, s-a transferat în sectorul primar în anii 1990-1994 aproape 7. 000 miliarde lei (prețuri '94), din cca 39. 000 miliarde lei în sectorul secundar. Totodată, rezultă că atunci când în sector are loc creștere economică reală, adică fructifică în sector capitalul, sumele vehiculate prin prețuri se diminuează, ușurând efortul financiar, inclusiv pentru consumatorii finali.

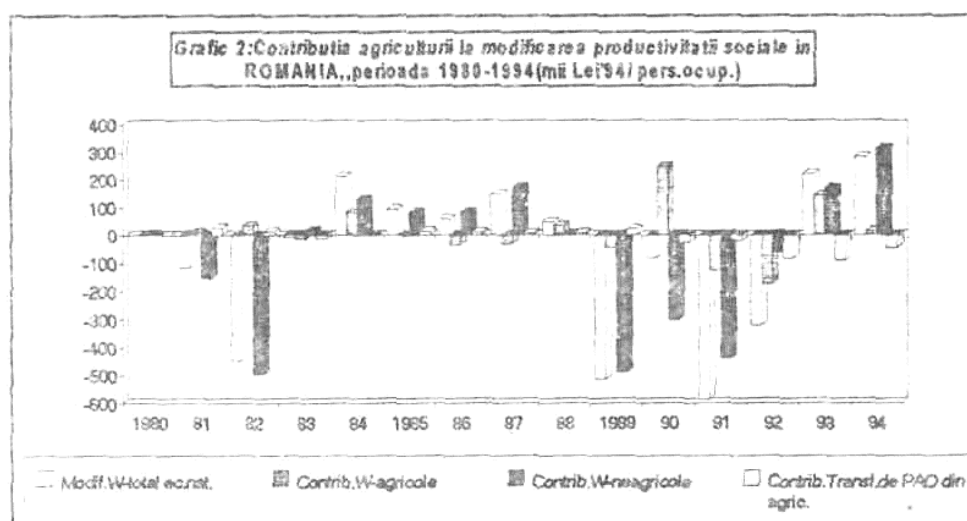
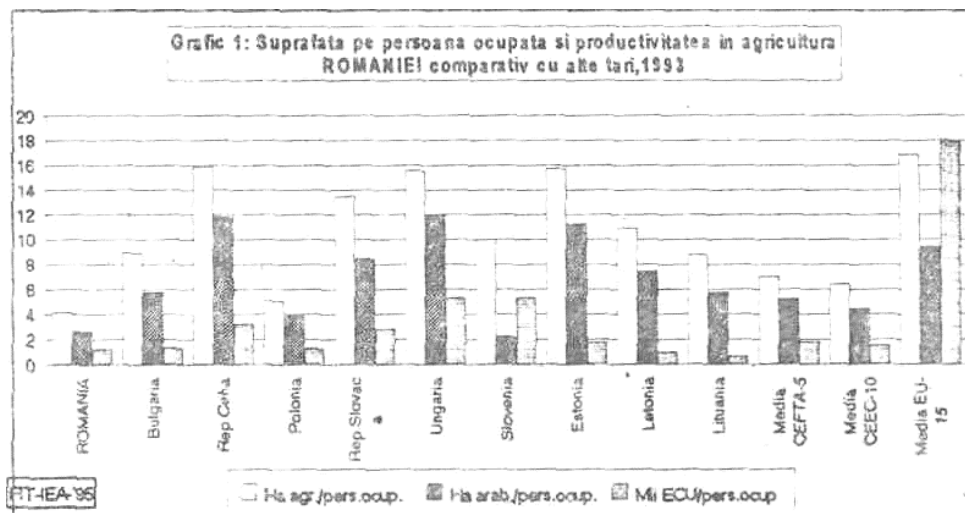
Note

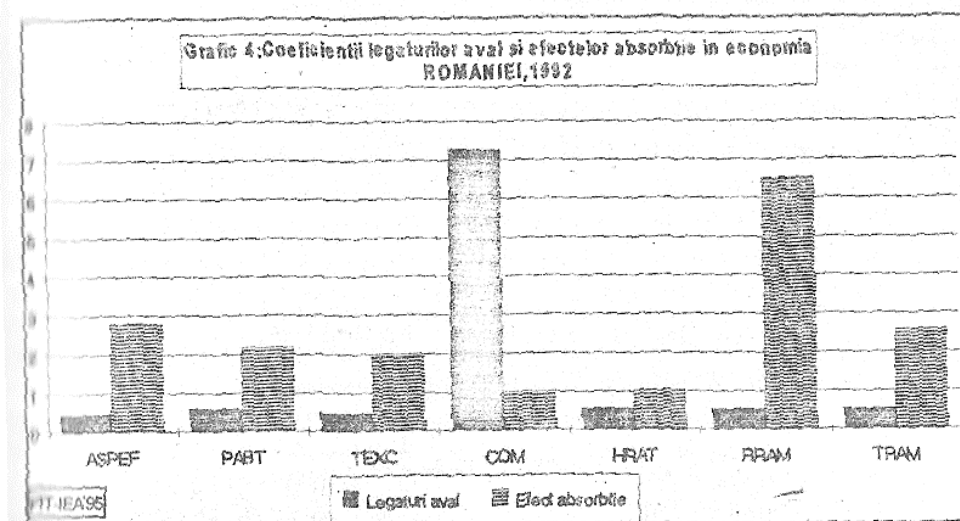
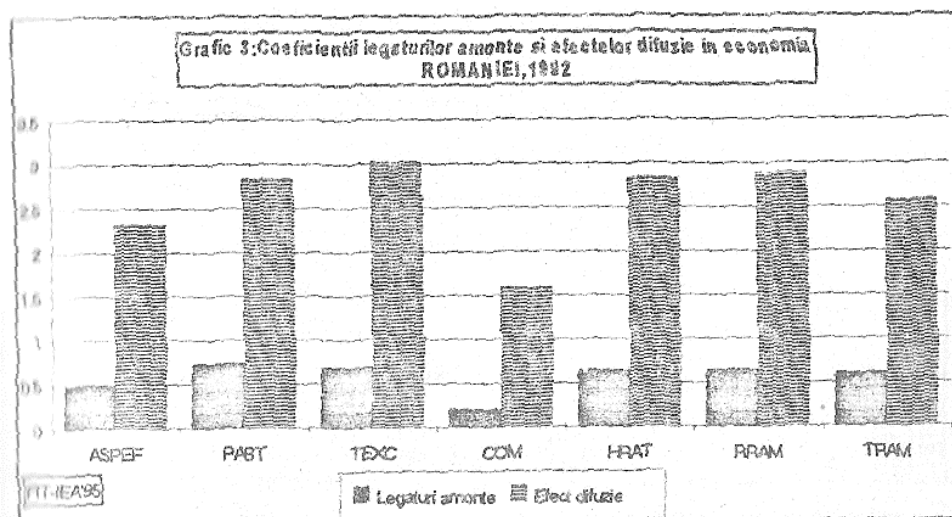
- 1) Ne referim, în principal la cele două studii de comparații internaționale interțări, elaborate în 1987 și 1990 de către FAO în care, pomindu-se de la sistemul de agregare a informațiilor cantitative după principiile conturilor naționale și atribuind vectorilor de prețuri valențele puterilor de cumpărare (PPA), s-au determinat indicatori agregați, cu sporită forță de expresie, a nivelurilor decalajelor și ritmurilor de modificare ale productivităților sectoriale.
- 2) Indicatorii sintetici valorici nominali la nivelul economiei naționale și sectoriale au fost calculați în prețuri comparabile, utilizând metodele consacrate (Capanu et al., 1985) pentru a se putea comensura, în termeni reali, pe de o parte contribuția productivităților sectoriale și deplasărilor intersectoriale de populație activă ocupată la sporul de productivitate socială, iar pe de altă parte, așa-numita "pierdere ipotetică" de venit național în agricultură urmare a transferului intersectorial de forță de muncă din agricultură spre restul ramurilor neagricole, în perioada 1950-1990 (Toderoiu, 1991).
- 3) Sunt disponibile două sinteze statistice: prima, apărută în anul 1992 poate fi considerată drept suport informațional pentru evoluția agriculturii în peste 50 de ani ("Agricultura României, 1938-1990", CNS, București, 1992), iar cea de-a doua, apărută recent, surprinde dimensiunea teritorială a agriculturii în perioada pentru care datele statistice au fost "curățate" de "încărcătura" triumfalistă a anilor '80 ("Agricultura și silvicultura în România, 1980-1993", CNS, București, 1995).
- 4) Nu trebuie să fie un motiv de îngrijorare faptul că în anul 1995 este publicat tabelul input-output al economiei naționale pe anul 1992. În toate țările apare o anumită întârziere datorată complexității extreme a "condensării" unei economii într-un tabel statistic supersintetic. Un exemplu: în anul 1994 apărea în Spania tabelul input-output al economiei provinciilor pe anul 1987.
- 5) Sunt cunoscute două principale metode de comensurare a influențelor productivităților sectoriale asupra agregatului pe ansamblul economiei naționale: prima metodă (Kuznets, 1963) măsoară contribuția modificărilor de productivități sectoriale și a transferului de populație ocupată din agricultură spre sectoarele neagricole asupra sporului de productivitate socială; a doua metodă (Brandini et al., 1965) măsoară "pierderea ipotetică" de valoare adăugată în agricultură urmare a transferului de populație activă ocupată din agricultură. Sumele vehiculate prin prețuri se diminuează, ușurând efortul financiar, inclusiv pentru consumatorii finali.

Referințe

- 1) Artis M., Surinach J., Pons J., 1994: "El sistema agroalimentario catalan en la tabla Input-Output de 1987", in "Investigation Agraria-Economia", volumen 9, nr. I.
- 2) Bandini M., Hanau A., Kuznets S., Lindbeck A., Malassis L., Reddaway B., 1965: "L'agriculture et la croissance economique", OCDE, Paris.
- 3) Bourdon M., 1979: "Vers la stagnation du revenue agricole", in "Economie Rurale", Nr. 1.
- 4) Brandes W., 1995: "Pfadabhängigkeit: . . ." in "Agrarwirtschaft", Jahrgang 44, Heft 5.
- 5) Căpanu I., Porojan D., Wagner P., 1985: "Venitul național", Ed. Științifică și Enciclopedică, București.
- 6) Comșa M., Jula D., Pop Valeria, Dogaru Mădălina, Sumedrea A., 1994: "Dezvoltarea economică a României în perioada 1994-2000 (proiecții)", IPE-INCE, București.
- 7) Dumitru D., Lăpușan Al. (coord.), 1993: "Stadiul actual al dezvoltării agriculturii și industriei alimentare " IEA-INCE, CIDE, București.
- 8) Dumitru D., Popescu M., Toderoiu F., 1995 a: " Evoluția prospectivă a agriculturii. Formarea agriculturii durabile și competitive prin forțele pieței ", Academia Română, IEA - INCE .
- 9) Dumitru D., Lazăr Tr., Popescu M., Toderoiu F., 1995 b: " Politica agricolă în perspectiva aderării la Uniunea Europeană ", Caiet de lucru " Comisia de Elaborare a Strategiei Naționale de Pregătire a Aderării României la Uniunea Europeană ", București, iunie.
- 10) Ivan-Ungureanu Clementina, Tănase Florina, Ciuchea Adriana, 1994: "An Analysis of the Economic System of Romania within a SAM Framework; Nat. Comm. for Statistic ", Bucharest, June.
- 11) Kuznets S., 1993: "Economic Growth and the Contribution of Agriculture, Oxford Univ. Press ", London.
- 12) Romano L., 1992: "Transferencias intersectoriales de capital: el Papei de los precios relativos", în "Investigation Agraria-Economia", INITAA, Voi. 7(2), Madrid.
- 13) Toderoiu F., 1987: "Probleme metodologice privind eficiența utilizării resurselor de producție în agricultură", în "Buletinul Informativ Științific" (BIS) AS AS, Nr. 17.
- 14) Toderoiu F., 1991: "Evoluția și starea actuală a raporturilor agricultură - economia națională", IEA-INCE, București.
- 15) Toderoiu F., 1993: "Evoluția și estimări ale PIB în agricultură în perioada 1989-2000", IEA-INCE, București.
- 16) Toderoiu F., 1994: "Alternative de comensurare a formării capitalului în agricultură", în "Analele INCE", Anul IV, vol. 14, Nr. 4 .
- 17) x x x 1993: "Romania - A Strategy for the Transition in Agriculture", Working Papers, Volume 1, Economic Issues, Joint Romanian - International Agricultural Strategy Team, World Bank.

- 18) x x x 1992: "Agricultura României 1938-1990", CNS, Bucureşti
- 19) x x x 1995: "Agricultura şi Silvicultura în România 1980-1993", CNS, Bucureşti
- 20) x x x 1995 b: "Conturile naţionale 1991-1992", CNS, Bucureşti
- 21) x x x 1995 c: "România - stadiul actual al dezvoltării economice şi sociale", CNS, Bucureşti.
- 22) x x x 1995: "Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries", European Commission, DGIV, June.

FACTORII DETERMINANȚI AI CERERII SOLVABILE DE PRODUSE AGROALIMENTARE ÎN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA 1991-1994

Drd. Cecilia ALEXANDRI

Rezumat

Lucrarea își propune studierea cererii solvabile de produse agroalimentare în perioada 1990-1994, pentru familiile de salariați și țărani corelată cu evoluția prețurilor și a veniturilor.

Reducerea drastică a puterii de cumpărare a acestor categorii de populație în perioada analizată a antrenat reducerea cererii solvabile, mai ales pentru grupele de produse agroalimentare de origine animală (carne și preparate din carne, lapte, brânzeturi, smântână, ouă) și a generat fenomenul de substituție a acestora cu alimente de origine vegetală, cum ar fi cartofii și leguminoasele.

Pentru cuantificarea dependenței dintre cererea solvabilă și unii din factorii care o determină, au fost calculate prețurile reale, respectiv veniturile reale atât pentru familiile de salariați cât și pentru familiile de țărani.

Reducerea cererii solvabile a familiilor de salariați pentru grupe importante de produse agroalimentare cât și cererea rigidă pe care o înregistrează alimentele din celelalte grupe va avea repercusiuni pe termen lung asupra stării nutriționale a populației prin deteriorarea sub aspect calitativ a rației alimentare și scăderea consumului de proteine de origine animală.

Efectele se vor repercuta, de asemenea, și asupra producției agroalimentare, prin apariția fenomenelor de supraofertă și deci a greutăților legate de desfacerea producției pe întreaga filieră agroalimentară.

Reducerea masivă a puterii de cumpărare în cadrul familiilor de țărani a accentuat autarhia gospodăriei rurale transformând-o într-o gospodărie de subzistență.

La nivelul economiei globale, reducerea cererii de produse agroalimentare are efecte negative asupra unor ramuri și sectoare importante ale economiei (agricultura, industria alimentară, comerțul), diminuându-le considerabil șansele de relansare economică.

Introducere

Teoria economică clasică sau neoclasică explică evoluțiile cererii globale de produse agroalimentare pe baza criteriilor de ordin strict economic.

Plecând de la principiul raționalității consumatorilor, cererea de produse agroalimentare se diferențiază în funcție de tipul produselor și evoluează, în principal, sub

influența următorilor factori: prețul produsului, veniturile, prețurile altor bunuri (substituibile sau complementare), rata de creștere a populației, distribuția veniturilor. Acestor criterii economice (deci cuantificabile) li se adaugă o serie de criterii subiective determinate în special de apartenența consumatorilor la modelele culturale distincte. Astfel, "la putere de consum identică, cultura diferențiază alimentația"

Cuantificarea influenței acestor factori subiectivi dintre care cei mai importanți sunt: schimbarea gustului consumatorilor în funcție de modelele de consum alimentar, restricțiile alimentare de origine religioasă sau etnică este dificilă dar nu poate fi ignorată.

Totodată, relația dintre cererea de produse agroalimentare și factorii care o determină (în special prețuri și venituri), variază foarte mult în funcție de gradul de dezvoltare al țării sau regiunii studiate.

Astfel, în țările dezvoltate, unde funcționează în mod normal economia de piață, majoritatea bunurilor alimentare tranzitează prin piață, deci sunt cumpărate. Populația ocupată în agricultură este redusă ca pondere și foarte specializată și în consecință autoconsumul are efecte neglijabile asupra creșterii cererii alimentare. În aceste condiții influența prețurilor și veniturilor asupra consumului alimentar se desfășoară în mod normal, nedistorsionat, în conformitate cu postulatele legii cererii și legii lui Engel, privind efectele veniturilor asupra cererii de produse alimentare. În mod concret, creșterea cererii globale pentru fiecare produs depinde de: creșterea populației, variația veniturilor și a prețurilor și coeficienții de elasticitate ai cererii în funcție de venituri, respectiv prețuri.

Țările mai puțin dezvoltate sunt caracterizate de existența a două sectoare alimentare care funcționează simultan: cel de subzistență și cel care este supus legilor economiei de piață. Sectorul de subzistență, în care autoconsumul este foarte ridicat, include, în principal, populația rurală. Dar, de asemenea, și o parte însemnată a populației urbane poate fi, în realitate, inclusă în economia de subzistență, datorită transferurilor semnificative de produse agroalimentare de la populația rurală din care a provenit.

Creșterea cererii în țările în care coexistă cele două sectoare, unul de subzistență și celălalt de piață, depinde de creșterile ponderate ale cererii pe cele două sectoare. În mod concret, în aceste țări, cererea depinde de: populația în economia de subzistență, respectiv, cea în economia de piață, consumul mediu pe locuitor în economia de subzistență, prețul produselor și venitul pe locuitor, în economia de piață.

În România, mărimea autoconsumului în cadrul consumului alimentar este semnificativă, datorită ponderii ridicate a populației rurale (45,5 % în 1991) și a efectelor Legii 18/1991, prin care inclusiv o parte din populația urbană a primit în proprietate loturi de teren.

Astfel, la nivelul anului 1994 contravaloarea consumului din resurse proprii raportată la cheltuielile de consum alimentar și băuturi, reprezenta 33,5 % pentru familiile de salariați, 81,4 % pentru familiile de țărani și 35,9 % pentru familiile de pensionari de asigurări sociale de stat

Din acest motiv, considerăm că studierea evoluției cererii de produse agroalimentare sub efectul principalilor factori care o determină, în țara noastră, trebuie făcută cu multă reticență, diferențiat pe segmente ale populației sau categorii socio-profesionale.

Prezentăm, în continuare, principalele concluzii desprinse în urma unui studiu efectuat asupra cererii solvabile de produse agroalimentare la familiile de salariați și țărani din țara noastră, corelată cu evoluția veniturilor acestora și a prețurilor principalelor produse agroalimentare, în perioada 1990-1994.

Am considerat util acest mod de abordare întrucât prețurile și veniturile sunt principalii factori care determină cererea solvabilă de produse agroalimentare, iar elasticitățile în funcție de preț și venit pot furniza informații interesante pentru orientarea ofertei de produse agroalimentare.

1. Dinamica cererii solvabile

Pentru studierea dinamicii cererii solvabile, am luat în considerare cantitățile de alimente cumpărate pe persoană și lună, în cadrul familiilor de salariați și țărani, în perioada 1990-1994.

1.1. Familiile de salariați

În cadrul familiilor de salariați, evoluția cumpărărilor de produse agroalimentare (tabelul 1) a fost direct influențată de dinamica prețurilor și a veniturilor acestei categorii de populație, ponderea cumpărărilor de produse alimentare în total cheltuieli de consum ajungând în anul 1994 la 40 %.

Calculații pe baza datelor din Bugetul de familie în anul 1994, CNS

Tabelul 2 - Dinamica cumpărărilor de produse agroalimentare la familiile de salariați - medii lunare pe o persoană -

1990 = 100

Specificare	1991	1992	1993	1994
Cereale și produse din cereale	86,8	79,7	75,9	70,1
Carne și preparate din carne	93,2	81,9	76,9	66,1
Pește și produse din pește	86,8	83,0	72,4	86,6
Grăsimi	92,7	85,8	90,0	82,3
Lapte	90,6	79,5	64,9	64,0
Brânzeturi, smântână	95,2	83,6	79,5	74,9
Ouă	100,8	86,4	81,3	72,8
Zahăr	95,1	94,4	96,4	84,7
Fasole și alte leguminoase	101,2	106,4	104,5	91,1
Cartofi	67,1	62,8	68,9	62,4
Legume	89,0	84,5	85,4	71,9
Fructe	72,9	78,2	84,6	72,2
Băuturi alcoolice	81,8	73,8	67,3	61,9

Sursa: Calculații pe baza informațiilor din Bugetele de familie din 1991, 1992, 1993 și 1994

Cantitățile de produse cumpărate au cunoscut o dinamică fluctuantă, cu tendință generală de scădere, cu excepția grupei fasole și alte leguminoase, în perioada 1990-1993. Există însă, grupe de produse importante sub aspectul aportului caloric și de proteină animală, care au cunoscut o diminuare permanentă și pregnantă a cantităților cumpărate și dintre acestea enumerăm: cerealele și produsele din cereale, carne și preparatele din carne, laptele, brânzeturile și ouăle.

Structura cheltuielilor pentru cumpărarea produselor alimentare (tabelul 2) relevă o pondere foarte ridicată a cheltuielilor efectuate pentru achiziționarea cărnii și preparatelor din carne și a produselor din cereale, care ajung să reprezinte împreună în 1994, 46 % din totalul cheltuielilor alimentare, în cadrul bugetelor familiilor de salariați.

Totodată, deși cantitatea lunară de cereale și produse din cereale cumpărată pe persoană, a scăzut în anul 1994 față de 1990 cu 4,9 kg, ponderea cheltuielilor cu acest produs în total cheltuieli alimentare a variat foarte puțin, iar în cazul cărnii și preparatelor din carne, cantitățile lunare cumpărate pe persoană au scăzut cu aproximativ 1kg pe când ponderea cheltuielilor cu acest produs a crescut cu 3 %.

Produsele alimentare a căror pondere valorică în cadrul cheltuielilor alimentare pe persoană a scăzut în mod continuu, în perioada 1990-1994, sunt cele cuprinse în grupa băuturilor alcoolice.

**Tabelul 2 - Structura cheltuielilor cu alimentația la familiile de salariați
- medii lunare pe o persoană -**

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994
Total cumpărări (lei)	616,99	1391,64	3820,94	12205,00	29630,90
din care (%):					
Cereale și produse din cereale	17,34	14,25	12,52	18,17	18,84
Carne și preparate din carne	24,34	27,72	31,41	29,67	27,35
Pește și produse din pește	1,14	1,03	1,23	1,22	1,52
Grăsimi	4,63	3,65	3,89	5,94	6,65
Lapte	4,59	3,33	2,28	2,77	3,46
Brânzeturi, smântână	5,87	5,89	6,40	6,17	5,99
Ouă	3,02	3,43	3,70	3,60	3,68
Zahăr	2,35	2,04	3,22	3,38	3,00
Fasole și alte leguminoase	0,43	0,51	0,46	0,44	0,42
Cartofi	2,42	3,75	4,23	2,81	2,18
Legume	8,13	9,71	8,68	6,94	8,78
Fructe	5,48	5,45	6,04	4,86	4,76
Băuturi alcoolice	9,26	8,65	6,83	5,31	4,38

Sursa: Calculații pe baza informațiilor din Bugetele de familie din 1991, 1992, 1993 și 1994

1.2. Familiile de țărani

Cantitățile de produse agroalimentare cumpărate de familiile de țărani în perioada 1990-1994 au scăzut în mod considerabil în principal sub efectul creșterii consumului din surse proprii și mai puțin datorită creșterii prețurilor și diminuării veniturilor reale bănești (tabelul 3). În anul 1994 ponderea cumpărărilor de produse agroalimentare în total cheltuieli de consum reprezenta 14,4 %, iar în total cheltuieli alimentare 18,6 %.

Tabelul 3 - Dinamica cumpărărilor de produse agroalimentare la familiile de țărani - medii lunare pe o persoană-

Specificare	1991	1992	1993	1994
Cereale și produse din cereale	33,47	30,89	29,72	26,58
Carne și preparate din carne	67,64	48,19	42,21	35,92
Pește și produse din pește	71,15	57,97	46,43	57,14
Grăsimi	83,11	71,68	82,24	73,61
Lapte	83,33	67,08	58,09	54,49
Brânzeturi, smântână	79,06	61,25	51,56	49,38
Ouă	82,40	61,20	55,54	47,00
Zahăr	98,39	91,67	102,42	93,15
Fasole și alte leguminoase	67,96	57,28	56,31	40,78
Cartofi	45,12	26,03	30,36	30,35
Legume	69,53	61,32	57,48	41,39
Fructe	52,38	45,16	61,04	50,61
Băuturi alcoolice	71,65	68,33	61,65	60,28

Scăderea cantităților de alimente cumpărate, este masivă, ajungând în 1994 comparativ cu 1990 la: - 73,41 % pentru cereale și produse din cereale, - 64 % pentru carne, - 69,6 % pentru cartofi, - 58,6 % pentru legume. Singurele grupe de produse pentru care această scădere este relativ mai puțin pregnantă sunt: zahărul (la care cumpărările au rămas relativ constante) și grăsimile.

Structura cheltuielilor alimentare (tabelul 4), indică totuși o pondere ridicată a cheltuielilor cu produsele din cereale, carne și preparate din carne și grăsimi, care împreună reprezintă 50 % din totalul cheltuielilor alimentare.

Tabelul 4 - Structura cheltuielilor cu alimentația la familiile de țărani - medii lunare pe o persoană -

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994
Total cumpărări (lei)	341,35	540,67	1350,37	4236,06	10381,60
din care (%):					

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994
Cereale și produse din cereale	30,43	25,43	22,81	28,36	27,63
Carne și preparate din carne	16,48	16,57	16,20	14,79	12,92
Pește și produse din pește	2,34	2,46	2,94	2,61	3,49
Grăsimi	5,41	5,33	6,21	10,03	11,80
Lapte	3,28	2,51	1,99	1,76	2,04
Brânzeturi, smântână	5,04	4,69	4,53	3,88	3,94
Ouă	0,69	0,85	0,81	0,80	0,71
Zahăr	3,25	4,10	6,49	7,28	7,05
Fasole și alte leguminoase	0,46	0,45	0,43	0,36	0,33
Cartofi	1,66	1,77	2,34	1,63	1,15
Legume	7,16	8,67	9,15	5,66	6,80
Fructe	4,21	4,12	4,71	3,98	3,93
Băuturi alcoolice	12,50	13,65	11,95	9,10	7,75

Sursa: Calculații pe baza informațiilor din Bugetele de familie din 1991, 1992, 1993 și 1994

Un alt produs a cărui pondere în totalul cheltuielilor alimentare a crescut este zahărul (+3,8 %), deși cantitățile cumpărate cu rămas relativ constante (în anul 1994 față de 1990).

2. Dinamica prețurilor produselor alimentare

În perioada 1991-1994 prețurile produselor agroalimentare de bază au cunoscut creșteri superioare indicelui general al prețurilor de consum, sub efectul retragerii treptate a subvențiilor la consumator, a productivității scăzute din cadrul sistemului agroalimentar, și nu în ultimul rând al inflației (tabelul 5).

Se observă că dacă în decursul anului 1991, creșterile de prețuri la o serie de produse de bază cum ar fi: laptele, zahărul, grăsimile (care includ uleiul) au fost relativ mici (mai puțin de două ori) datorită plafonării prețurilor la consumatori, în decursul anilor următori se înregistrează o adevărată explozie ajungându-se în anul 1994 la creșteri de aproape 10 ori la produsele de morărit și panificație, grăsimi, carne și conserve din carne.

Tabelul 5 - Indicii anuali ai prețurilor la principalele produse agroalimentare

oct. 1990 = 100

Specificare	1991	1992	1993	1994
Indicele prețurilor de consum	261,16	823,12	2785,29	7121,37
Indicele prețurilor mărfurilor alimentare	268,28	937,18	3135,45	7955,67
din care:				
Produse de morărit și panificație	246,90	923,11	3690,52	10285,37
Legume și conserve din legume	348,21	1202,91	3016,18	5432,97

Cartofi	509,08	1901,29	3281,70	5189,25
Fructe și conserve din fructe	303,12	913,16	2489,58	5926,79
Grăsimi - total	187,44	539,70	2684,34	9063,60
Carne și conserve din carne	252,84	1009,12	3387,36	9532,54
Pește și conserve din pește	265,27	1244,45	5056,84	13876,54
Lapte	170,17	1065,91	3447,94	8009,51
Ouă	224,06	850,64	2694,66	8169,55
Zahăr	186,39	711,51	2971,92	7656,99
Băuturi alcoolice	336,00	762,26	2124,65	5033,00

Sursa: *Calculații efectuate pe baza informațiilor din Buletinele statistice trimestriale nr. 1 și 3/1993, nr. 1/1995, Anuarul Statistic 1992*

Pentru a obține o imagine cât mai corectă a acestui fenomen de creștere explozivă a prețurilor, în condițiile în care țara noastră a cunoscut în anii 1991-1994 o perioadă de hiperinflație, am calculat indicii prețurilor reale pentru principalele grupe de produse agroalimentare, prin corectarea indicilor prețurilor de consum cu indicele veniturilor nominale pentru familiile de salariați și familiile de țărani.

Noțiunea de preț real în economia agroalimentară a fost introdusă de J. Fourastie, care l-a definit ca fiind raportul dintre preț și salariul orar mediu, iar puterea de cumpărare ca fiind inversul prețului real.

Deci creșterea prețurilor reale antrenează scăderea puterii de cumpărare a populației - acest fenomen fiind diferențiat pentru diferitele categorii de populație, în funcție de modul de repartiție al veniturilor nominale.

2.1. Dinamica preturilor reale ale produselor agroalimentare la familiile de salariați

Calcularea indicilor prețurilor reale s-a făcut prin raportarea indicilor prețurilor de consum ale principalelor grupe de produse agroalimentare, la indicele veniturilor nominale pe membru de familie, în perioada analizată (tabelul 6).

Tabelul nr. 6 - Indicii prețurilor reale ale principalelor produse agroalimentare la familiile de salariați

oct. 1990= 100

Specificare	1991	1992	1993	1994
Indicele prețurilor de consum total	106,33	127,54	142,50	154,34
Indicele prețurilor mărfurilor alimentare	109,23	145,21	160,43	172,42
din care:				
Produse de morărit și panificație	100,53	143,03	188,81	222,91
Legume și conserve din legume	141,78	186,38	154,31	117,75
Cartofi	207,28	294,60	167,90	112,46
Fructe și conserve din fructe	123,42	141,49	127,37	128,45
Grăsimi - total	76,32	83,62	137,34	196,43
Carne și conserve din carne	102,95	156,36	173,30	206,59

Pește și conserve din pește	108,01	192,82	258,72	300,74
Lapte	69,29	165,16	176,40	173,59
Oua	91. 23	150. 27	168. 63	186. 63
Zahar	75. 89	110. 24	152. 05	165. 95
Băuturi alcoolice	136. 82	118. 11	108. 70	108. 09

Sursa: Calculații efectuate pe baza informațiilor din Buletinele Statistice trimestriale nr. I și 3/1993, nr. 1/1995, Anuarul Statistic 1992, Bugetele de familie din 1991, 1992, 1993, 1994

Deci, în 1994 față de 1990, puterea de cumpărare a familiilor de salariați s-a diminuat cu 35 %, iar puterea de cumpărare alimentară, cu 42 %.

Prețurile reale ale unor produse de bază cum ar fi: produsele de morărit și panificație, carne și produse din carne, pește, grăsimi au crescut de peste 2 ori. De asemenea, se observă că în anul 1991, și parțial în 1992, prețurile reale ale unor produse, cum ar fi: grăsimile, (care includ uleiul), laptele, zahărul au scăzut față de octombrie 1990 sau au crescut foarte lent (produse de morărit și panificație, carne), motivul fiind plafonarea acestor prețuri, însoțită de subvenționarea la consumator.

În perioada 1993-1994 o serie de produse ca legumele, fructele și cartofii cunosc o diminuare a prețurilor reale.

Elasticitatea cumpărărilor de produse agroalimentare în raport cu prețurile reale (tabelul 7), indică o cerere inelastică pentru toate grupele de produse, cu excepția cartofilor care în anul 1994 sunt percepuți de consumatori ca marfa de calitate inferioară, aceasta fiind o reflectare a efectului de venit asupra cererii la acest produs.

Dintre produsele analizate, elasticitatea cea mai mare o au cele din grupele carne și preparate din carne, lapte și ouă, cumpărările la aceste produse fiind cele mai sensibile la creșterile prețurilor reale.

Tabelul 7 - Elasticitatea cumpărărilor de produse agroalimentare față de prețurile reale la familiile de salariați

anul de bază=1991

Specificare	1992	1993	1994
Produse de morărit și panificație	-0,237	-0,219	-0,280
Cartofi	-0,192	-0,130	+0,123
Grăsimi - total	-0,847	-0,052	-0,135
Carne și produse din carne	-0,313	-0,374	-0,507
Pește și conserve din pește	-0,078	-0,219	-0,052
Lapte	-0,158	-0,378	-0,464
Ouă	-0,423	-0,527	-0,504
Zahăr	-0,020	+0,020	-0,156

La o serie de produse se observă o cerere aproape rigidă: zahăr (1992, 1993), pește (1992, 1994), grăsimi (1993).

2.2. Dinamica preturilor reale ale produselor agroalimentare la familiile de țărani

Pentru calcularea indicilor prețurilor reale au fost folosite veniturile nominale bănești pe membru de familie.

În cadrul familiilor de țărani, în anul 1994 față de 1990, puterea de cumpărare a scăzut cu 58,2 %, iar puterea de cumpărare alimentară cu 62,6 % (tabelul 8).

Tabelul 8 - Indicii prețurilor reale ale principalelor produse agroalimentare la familiile de țărani

oct. 1990=100

Specificare	1991	1992	1993	1994
Indicele prețurilor de consum total	149,40	191,51	222,40	239,25
Indicele prețurilor mărfurilor alimentare	153,48	218,05	250,36	267,28
din care:				
Produse de morărit și panificație	141,25	214,78	294,68	345,54
Legume și conserve din legume	199,20	279,88	240,84	182,52
Cartofi	291,23	442,37	262,04	174,33
Fructe și conserve din fructe	173,41	212,46	198,79	199,11
Grăsimi - total	107,23	125,57	214,34	304,49
Carne și conserve din carne	144,65	234,79	270,48	320,25
Pește și conserve din pește	151,76	289,55	403,79	466,19
Lapte	97,0	248,0	275,32	269,08
Ouă	128,18	197,92	215,17	274,46
Zahăr	106,63	165,55	237,31	257,24
Băuturi alcoolice	192,23	177,35	169,65	169,08

Sursa. Calculații efectuate pe baza informațiilor din Buletinele statistice trimestriale nr. I și 3 1993, nr. I 1995, Anuarul statistic 1992, Bugetele de familie din 1991, 1992, 1993, 1994

O serie de produse de bază cum ar fi cele din grupa morărit și panificație, grăsimile, carnea, peștele au cunoscut, în 1994 față de 1991, creșteri ale prețurilor reale de peste 3 ori. Ca și în cazul familiilor de salariați se observă în 1994 o diminuare a prețurilor reale la cartofi și legume.

Elasticitatea cumpărărilor de produse agroalimentare față de prețurile reale indică o cerere inelastică și aproape rigidă pentru zahăr și grăsimi (tabelul 9).

Tabelul 9 - Elasticitatea cumpărărilor de produse agroalimentare față de prețurile reale la familiile de țărani

anul de bază = 1991

Specificare	1992	1993	1994
Produse de morărit și panificație	-1,296	-0,811	-0,799
Cartofi	-1,302	+3,706	+0,778
Grăsimi - total	-0,428	-0,015	-0,126
Carne și produse din carne	-0,706	-0,763	-0,811
Pește și conserve din pește	-0,327	-0,463	-0,214
Lapte	-0,247	-0,373	-0,446
Ouă	-0,824	-0,880	-0,827
Zahar	-0,163	-0,052	-0,066

Cartofii și, în acest caz, sunt percepuți ca mărfuri de calitate inferioară în perioada 1993-1994.

Elasticități relativ ridicate se înregistrează la produsele de morărit și panificație, carne și preparate din carne, și ouă, relevând o cerere mai elastică la aceste grupe de alimente din care unele sunt deosebit de importante sub aspectul aportului de proteină animală.

3. Dinamica veniturilor reale

3.1. Dinamica veniturilor reale ale familiilor de salariați

Modificările destul de pregnante ale structurii alimentare, în cadrul familiilor de salariați în România, în perioada 1990-1994, au fost determinate în principal de diminuarea veniturilor reale ale acestora, și în secundar de alți factori dintre care cei mai importanți sunt creșterea autoconsumului și unele distorsiuni ale ofertei de produse alimentare.

În perioada analizată, principalul fenomen economic care s-a înregistrat a fost creșterea mult mai lentă și decalată în timp a veniturilor nominale față de prețurile produselor de larg consum și în special față de prețurile produselor agroalimentare, ceea ce a determinat în fapt, o scădere a veniturilor reale.

Astfel, creșterea de 46 de ori a veniturilor nominale pe membru de familie în 1994 față de 1990 a însemnat în fapt o micșorare a puterii de cumpărare cu 35 %, în condițiile în care indicele prețurilor de consum în 1994 față de octombrie 1990 a fost de 7121,4, iar indicele mărfurilor alimentare de 7955,6 (tabelul 10).

Tabelul 10 - Dinamica veniturilor la familiile de salariați - medii lunare pe o persoană -

- lei -

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994
Venituri nominale	2204,87	5415	14229,8	43094,9	101733,2
Venituri reale	2204,87	2073,48	1728,7	1547,23	1428,56

Sursa: Calculații efectuate pe baza informațiilor din Bugetele de familie din 1991, 1992, 1993 și 1994

Pentru cuantificarea dependenței care există între cererea solvabilă la diferitele grupe de produse agroalimentare și nivelul veniturilor reale am calculat elasticitățile de venit (tabelul 11).

Tabelul 11 - Elasticitatea cererii la principalele produse agroalimentare în funcție de veniturile reale la familiile de salariați

anul de bază=T991

Specificare	1992	1993	1994
Cereale și produse din cereale	0,458	0,461	0,577
Carne și produse din carne	0,712	0,657	0,923
Pește și produse din pește	0,242	0,620	0,133
Grăsimi	0,426	0,102	0,324
Lapte	0,716	1,135	1,083
Brânzeturi și smântână	0,712	0,618	0,646
Ouă	0,850	0,738	0,877
Zahăr	0,040	-0,046	0,315
Fasole și alte leguminoase	-0,271	-0,107	0,288
Cartofi	0,369	-0,094	0,198
Legume	0,284	0,145	0,575
Fructe	-0,379	-0,506	0,030
Băuturi alcoolice	0,570	0,671	0,752

În perioada 1992-1994, toate grupele de produse agroalimentare studiate au cunoscut o cerere inelastică, cu excepția laptelui, care în anii 1993-1994, este perceput la consumatori ca produs de lux.

Explicația acestui fapt este aceea că, deși în perioada 1991-1994 producția de lapte nu a cunoscut fluctuații majore la producătorul agricol, producția de lapte de consum (industrializat) a scăzut cu 22,3 %, datorită în special disfuncționalităților înregistrate în sistemul de colectare, prelucrare, distribuție.

Aceasta a antrenat o diminuare drastică a ofertei de lapte de consum pe piață, urmată de creșterea semnificativă a prețului, ajungându-se astfel în situația aberantă ca un produs de primă necesitate să fie perceput de consumatori ca produs de lux.

O serie de alte produse (cereale și produse din cereale, carne și preparate din carne, brânzeturi și smântână, ouă și băuturi alcoolice) au elasticități mari pe întreaga perioadă analizată, relevând faptul că diminuarea continuă a puterii de cumpărare influențează consumurile mai ales la aceste grupe de produse.

Produsele care au fost percepute de consumatori ca fiind de calitate inferioară, adică al căror consum a crescut în condițiile scăderii puterii de cumpărare (paradoxul lui Giffen), sunt: fasolea și leguminoasele, cartofii și fructele.

Elasticitatea cheltuielilor reale cu alimentația față de veniturile reale (tabelul 12), relevă o cerere elastică în anul 1992 și descrescător inelastică în anii următori (1993, 1994). Acest fenomen este determinat de faptul că cheltuielile cu alimentația, fiind cheltuieli de strictă necesitate au scăzut mai lent (cu 23 % în 1994 față de 1991) decât veniturile reale (cu 31 % în 1994 față de 1991).

Tabelul 12 - Elasticitatea cheltuielilor reale cu alimentația în funcție de veniturile reale la familiile de salariați

anul de bază = 1991

Specificare	1992	1993	1994
Dinamica cheltuielilor reale cu alimentația	83,07	78,48	76,73
Dinamica veniturilor reale	83,97	74,62	68,90
Coeficient de elasticitate	1,020	0,829	0,714

3.2. Dinamica veniturilor reale la familiile de țărani

În cadrul familiilor de țărani, în perioada analizată, veniturile reale bănești, pe membru de familie au scăzut cu 58,4 % (tabelul 13), deși veniturile bănești nominale au crescut de 29 de ori.

Tabelul 13 - Dinamica veniturilor bănești la familiile de țărani - medii lunare pe o persoană

- lei -

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994
Venituri nominale	1242,29	2171,12	5337,86	15554,40	36968,8
Venituri reale	1242,29	831,32	648,48	588,45	519,12

Sursa: Calculații efectuate pe baza informațiilor din Bugetele de familie din 1991, 1992, 1993 și 1994.

Elasticitatea cererii solvabile pentru produsele agroalimentare în raport cu veniturile este mai puțin relevantă la această categorie de populație datorită creșterii impresionante a consumului din surse proprii (tabelul 14).

Tabelul 14 - Elasticitatea cererii la principalele produse agroalimentare în funcție de veniturile bănești reale ale familiilor de țărani

anul de bază=1991

Specificare	1992	1993	1994
Cereale și produse din cereale	2,166	1,454	1,452
Carne și preparate din carne	1,359	1,178	1,325
Pește și produse din pește	0,826	1,070	0,472
Grăsimi	0,273	0,026	0,262
Lapte	0,875	0,909	0,905
Brânzeturi și smântână	1,027	1,072	0,999
Ouă	1,427	1,135	1,300
Zahăr	0,286	-0,102	0,118
Fasole și alte leguminoase	0,690	0,477	1,081
Cartofi	2,171	0,996	0,846
Legume	0,507	0,483	1,097
Fructe	0,598	-0,388	0,074
Băuturi alcoolice	0,180	0,382	0,372

Se observă o cerere elastică la produsele din cereale, carne, brânzeturi, ouă și lapte - explicația reducerii drastice a cumpărărilor fiind substituirea cantităților respective cu producția internă a gospodăriilor țărănești.

Pentru produsele care sunt cumpărate în mod obișnuit de pe piață (zahărul, grăsimile - uleiul) cererea este rigidă.

Elasticitatea cheltuielilor cu alimentația (este vorba de produsele cumpărate) în raport cu veniturile bănești reale este descrescător inelastică pe întreaga perioadă considerată (tabelul 15).

Tabelul 15 - Elasticitatea cheltuielilor reale cu alimentația în funcție de veniturile bănești reale la familiile de țărani

anul de bază=1991

Specificare	1992	1993	1994
Dinamica cheltuielilor reale cu alimentația	86,62	80,64	80,34
Dinamica veniturilor bănești reale	78,00	67,17	62,44
Coeficient de elasticitate	0,580	0,579	0,471

Se observă, de asemenea, că deși veniturile bănești reale au dinamică descrescătoare destul de accentuată, cheltuielile cu alimentația au o scădere relativă în perioada 1991-1992, iar în anii următori stagnează, familiile de țărani limitându-se la cumpărarea acelor produse agroalimentare care nu pot fi produse în gospodăria proprie.

*
* * *

Studierea cererii solvabile de produse agroalimentare la familiile de salariați și de țărani în perioada 1990-1994 ne permite să desprindem o serie de concluzii:

Cererea de produse agroalimentare la familiile de salariați este rigidă pentru majoritatea grupelor de produse studiate.

Totuși o serie de produse dintre care cele mai importante sunt: carnea, brânzeturile și smântână, laptele, ouăle și băuturile alcoolice au elasticitate relativ mai mare, ceea ce face ca cererea la aceste produse să fie mai sensibilă la mărirea prețului real.

Totodată se constată înclinația acestei grupe de consumatori către produse ca fasolea și cartofii ceea ce contribuie la deteriorarea sub aspect nutritiv a rației lor alimentare și la scăderea consumului de proteină animală.

De asemenea, reducerea puterii de cumpărare a salariaților care reprezintă 68,5 % (1991) din populația ocupată a României determină o scădere a cererii la majoritatea grupelor de produse alimentare, fapt ce conduce la o supraofertă relativă și deci la greutate în desfacerea producției pe întreaga filieră agroalimentară, începând cu agricultura și terminând cu comerțul.

Acest fapt, poate avea repercusiuni grave mai ales la nivelul agriculturii, care este veriga cea mai vulnerabilă a lanțului agroalimentar și unde, în aceste condiții procesul de decapitalizare se amplifică.

În cadrul gospodăriei țărănești reducerea puterii de cumpărare a indus o scădere a cererii pentru toate acele produse care pot fi realizate în gospodăria proprie. Toate aceste produse au elasticități mari pe întreaga perioadă considerată, ceea ce va determina o scădere drastică a cumpărărilor la orice modificare a prețului. Singurul produs care înregistrează o cerere rigidă este zahărul.

Concluzia care se poate trage este aceea că reducerea puterii de cumpărare (cu 58 %) a familiilor de țărani a transformat gospodăria țărănească într-o gospodărie de subzistență, accentuându-i autarhia.

De asemenea, reducerea veniturilor reale bănești indică un grad scăzut de monetizare al gospodăriei țărănești determinat în principal de disfuncționalitățile rețelelor de colectare a produselor agricole ceea ce îngreunează considerabil valorificarea producției și reluarea ciclului de producție.

La nivelul economiei globale, reducerea puterii de cumpărare a populației și deci a cererii de produse agroalimentare are efecte negative atât asupra stării de sănătate a populației cât și asupra funcționării unor ramuri și sectoare importante ale economiei (agricultura, industria alimentară, comerțul), diminuându-le considerabil șansele lor de relansare economică.

Bibliografie

1. Belii N.: Uniunea Europeană: geneza și instituțiile sale, CIDE, București, 1995
2. Bencharif A.: Consommation, strategies et planification alimentaire, CIHEAM, Montpellier, 1991.
3. Boussard M.: Economie de l'agriculture, Economica, Hatier, Paris, 1987.
4. Chavet J. P.: Le desordre alimentaire mondial, Hatier, Paris, 1987.
5. Demetrescu M. C.: Elasticitatea cererii populației, Ed. Academiei, București, 1967.
6. Mahmoud Allaya: Analyse et prevision de la demande alimentaire, CIHEAM, Montpellier, 1991
7. Malassis L.: Economie agroalimentaire, Editions Cujas, 1986.
8. Malassis L., Gherși G.: Initiation a l'economie agroalimentaire, Hatier-Aupelf, Paris, 1992.
9. Malassis L.: Systemes agroalimentaires et equilibre alimentaire, CIHEAM, Montpellier, 1991.
10. Tracy M.: Evoluția politicii agricole comunitare și implicații ale viitoarei largiri a Uniunii Europene, CIDE, București, 1995
11. Zahiu L.: Agricultura mondială și mecanismele pieței, Ed. Arta Grafică, București, 1992.
12. x x x La politique des prix agricoles - le gouvernement et le marche, FAO, Rome, 1985.

VECTORUL PREȚURILOR REALE ÎN ROMÂNIA COMPARATIV CU UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI CU ȚĂRILE ASOCIATE

Camelia ȘERBĂNESCU

1. Considerații generale

Uniunea Europeană, prin forul său al celei mai înalte autorități, Consiliul European, în Summit-ul de la Copenhaga din 22-23 iunie 1993 a acceptat "ca țările asociate din Europa Centrală și de Est care doresc, să devină membre ale Uniunii Europene. Accesul se va realiza de îndată ce o țară asociată este capabilă să își asume obligațiile ce-i revin ca membru, prin îndeplinirea condițiilor economice și politice necesare. Calitatea de membru necesită ca țara candidată să fi realizat stabilitatea instituțiilor care garantează democrația, domnia legii, a drepturilor omului și a respectului și protecției minorităților, existența unei economii de piață funcționale, precum și capacitatea de a face față presiunii concurențiale și forțelor pieții din interiorul Uniunii. Calitatea de membru presupune capacitatea candidatului de a-și asuma obligațiile de membru, inclusiv adeziunea la țelurile de uniune politică, economică și monetară".

Se știe deja că una din problemele cele mai delicate legate de integrarea țărilor din Europa Centrală și de Est în Uniunea Europeană o constituie agricultura. Principalele motivații ale acestui fapt ar fi: ponderea mai mare a agriculturii în economia majorității țărilor asociate; dificultățile extinderii în aceste țări a actualei politici agricole comunitare, ea însăși găsiindu-se în plin proces de reformă; faptul că actuala politică agricolă comunitară este extrem de costisitoare, iar o extindere a ei și în țările asociate ar împovăra excesiv bugetul comunitar, etc.

O lărgire a Uniunii Europene cu cele șase țări asociate ar însemna o creștere a populației cu 23,1%, a suprafeței totale cu 27,3%, a suprafeței agricole cu 37,9% și respectiv a celei arabile cu 48%.

Tabelul 1 - Privire generală comparativă a țărilor asociate și Uniunii Europene în anul 1994

Țara	Populație	Suprafață totală	Suprafață agricolă		Suprafață arabilă	
	(mii. loc.)	(mil. ha)	(mil. ha)	(% din total)	(mii. Lha)	(revin pe locuitor - ha)
România	22,8	23,8	14,8	62	9,3	0,41
Bulgaria	8,5	11,1	6,2	56	4,0	0,49
Cehia	10,3	7,9	4,3	54	3,2	0,31

Țara	Populație	Suprafață totală	Suprafață agricolă		Suprafață arabilă	
	(mii. loc.)	(mil. ha)	(mil. ha)	(% din total)	(mii. Lha)	(revin pe locuitor - ha)
Polonia	38,5	31,3	18,6	59	14,3	0,37
Slovacia	5,3	4,9	2,4	49	1,5	0,28
Ungaria	10,3	9,3	6,1	66	4,7	0,46
Țări asociate	95,7	88,3	52,4	59	37,0	0,39
EU-15	369,7	323,4	138,1	43	77,1	0,21
Țări asociate / EU-15	23,1	27,3	37,9	*	48,0	*

Sursa: European Commission, Directorate General for Agriculture - Working Document: Agricultural Situations and Prospects in the Central and Eastern European Countries, Summary Report, July 1995.

De remarcat faptul că între țările asociate, cu excepția Bulgariei și Ungariei, România dispune de o zestre naturală de pământ care, ca suprafață arabilă pe locuitor, o situează puțin peste media țărilor asociate și la un nivel dublu față de media Uniunii Europene. Dacă avem în vedere și calitatea solurilor, se poate afirma că țara noastră are un potențial de producție agricolă apreciabil. Cu o populație de peste 22 milioane de persoane, România este în același timp și o importantă piață de desfacere pentru numeroase produse agricole și alimentare.

Analizând unii indicatori macroeconomici ai celor două grupe de țări, se poate observa că în cazul lărgirii Uniunii Europene cu țările asociate, la o dublare practic a populației ocupate în agricultură, PIB-ul agricol pe total UE și țări asociate ar crește cu numai 6,6%, așa cum se poate vedea din tabelul de mai jos.

Tabelul 2 - Ponderea agriculturii în produsul intern brut și în populația ocupată și productivitatea în agricultură în anul 1994

Țara	PIB agricol		Ocuparea în agricultură		Productivitatea (ECU/ persoană ocupată)
	(mii. ECU)	(% din PIB total)	(mii persoane)	(% din total populație ocupată)	
România	4500	20,2	3561	35,6	1264
Bulgaria	1131	10,0	694	21,2	1630
Cehia	871	3,3	271	5,6	3214
Polonia	4648	6,3	3661	25,6	1270
Slovacia	512	5,8	178	8,4	2876
Ungaria	2068	6,4	392	10,1	5276
Țări asociate-6	13730	8,0	8245	22,2	1665
EU-15	208800	2,5	8190	5,7	25495
Țări asociate-6/ EU-15	6,6	*	100,7	*	6,6

Sursa: European Commission, Directorate-General for Agriculture - Working Document: Agricultural Situations and Prospects in the Central and Eastern European Countries, Summary Report, July 1995.

Țările cu pondere mai mare a agriculturii în economie (atât din punct de vedere al PIB-ului agricol, cât și al populației ocupate), deci cu probleme mai mari la o eventuală integrare imediată, sunt România și Bulgaria. Ponderea agriculturii în PIB a înregistrat o descreștere accentuată în țările asociate după 1989, singura excepție constituind-o România. Acest declin relativ s-a datorat în principal înrăutățirii termenilor de schimb ai agriculturii în raport cu celelalte ramuri economice.

Ponderea populației ocupate în agricultură a înregistrat o creștere numai în România și Bulgaria, pe seama populației urbane devenite șomere sau foștilor țărani deveniți în perioada comunistă orașeni, care după ce au primit pământ, s-au întors de unde au plecat.

Cu 35,6% din populația ocupată lucrând în agricultură, România ocupă primul loc între țările asociate. O pondere atât de ridicată (aproape o dată și jumătate cât în Polonia și Bulgaria, de 3,5 ori cât în Ungaria, de 7 ori mai mare decât în Cehia și respectiv în Uniunea Europeană) indică o productivitate scăzută a muncii în agricultură. Dacă privim acum situația sub aspectul productivității la nivelul întregului grup al țărilor asociate, diferența între acestea pe de o parte și țările Uniunii pe de altă parte este substanțială. Astfel, o populație agricolă aproape egală ca număr produce o producție de 15 ori mai scăzută ca valoare.

Din perspectiva prețurilor merită să arătăm și faptul că dintre toate țările analizate, România înregistrează cea mai ridicată pondere a cheltuielilor cu alimentația în venitul familiilor: chiar peste 60%. Faptul se datorează scăderii veniturilor reale ale populației ca urmare a căderii economiei, creșterii șomajului și a inflației, etc.

O pondere atât de mare a cheltuielilor cu alimentația în bugetul de familie face ca orice măsură de politică care afectează prețurile produselor agroalimentare să fie deosebit de sensibilă și să aibă un impact social foarte important.

2. Liberalizarea prețurilor agricole în România

Prima liberalizare a prețurilor din perioada de tranziție a avut loc în 1990; ea a dat semnalul liberalizării prețurilor în întreaga economie. În luna februarie, prețurile de contractare și de achiziție au crescut substanțial, cu circa 35% pentru produsele de origine vegetală și în medie cu 45% pentru cele de origine animală. Prin Hotărâre de Guvern s-au eliminat prețurile de mercurial de pe piața țărănească, precum și obligativitatea de a încheia contracte cu statul la anumite produse agricole. Debutul procesului inflaționist a inhibat însă vânzările, producătorii preferând să stocheze produsele în loc să le vândă contra unor sume de bani ce se devalorizau rapid. Lipsa produselor de pe piață a alimentat spirala inflaționistă și invers, obligând autoritățile publice să efectueze importuri de produse agroalimentare, deși, paradoxal, produse similare existau de fapt în țară. Din motive de securitate alimentară, exporturile de

produse agroalimentare au fost interzise, s-au acordat subvenții pentru importuri și s-a forțat menținerea prețurilor sub control.

A doua liberalizare, în 1991, a redus substanțial gradul de control al statului asupra prețurilor. Au mai rămas totuși sub control un număr de circa 20 de produse de bază, alimentare și nealimentare, între care, mai importante, amintim: pâine, lapte de consum și lapte praf, ouă, carne și produse din carne, energie electrică, termică și gaze pentru consum casnic. Indexarea efectuată pentru a pune de acord evoluția salariilor cu rata inflației a generat o nouă creștere a acestor prețuri. Controlul prețurilor de către stat s-a efectuat în principal prin subvenții la consumator, mai exact la industriile de prelucrare, care primeau de la bugetul statului restituiri ce acopereau diferențele dintre costurile de producție mai ridicate și prețurile de livrare mai scăzute impuse de stat în vederea realizării unui anumit grad de protecție socială. Acest gen de intervenție a avut un efect de inhibare a unei corecte funcționări a industriei alimentare și s-a renunțat la ea în mai 1992.

A treia liberalizare, din mai 1992, a însemnat restrângerea controlului statului doar asupra unui număr de 5 produse (pâine, lapte de consum, lapte praf, unt și zahăr).

Cea de a patra liberalizare a reprezentat pasul cel mai important făcut de puterea publică în procesul de retragere a sa din domeniul intervenției directe asupra prețurilor. Ea a avut loc în mai 1993, ocazie cu care s-au menținut prețuri controlate doar la două produse: pâine și lapte de consum. Carnea de porc și de pasăre au încă prețuri de achiziție maxime fixate la producător, iar statul, în cadrul măsurilor de sprijinire a agriculturii și mai ales de relansare a ei pe baze concurențiale, alocă sume fixe pentru acoperirea diferențelor între costurile ce depășesc prețurile.

3. Vectorul prețurilor reale la produsele agricole în perioada de tranziție în România

Pentru obținerea acestui vector, am încercat două abordări diferite: metoda prețurilor comparabile și exprimarea prețurilor într-o monedă unică, relativ stabilă.

3.1. Metoda prețurilor comparabile

În cadrul acestei metode, am încercat să elimin influența intensului proces inflaționist care s-a înregistrat în România pe parcursul ultimilor ani și am folosit ca deflator indicele prețurilor de consum, așa cum apare el raportat de către Comisia Națională pentru Statistică, având drept bază luna octombrie 1990, adică luna precedentă primei liberalizări a prețurilor și declanșării procesului inflaționist.

În figurile 1-4 este reprezentată grafic evoluția comparativă a prețurilor nominale și reale pentru opt produse vegetale și animale: grâu, porumb, lapte de vacă, carne de bovine, carne de porcine, carne de ovine, carne de pasăre și ouă.

Din figura 1 se observă cum prețurile nominale la grâu și porumb pe piața țărănească s-au situat în perioada analizată întotdeauna peste nivelul celor oferite de stat. La grâu, diferența cea mai mare s-a înregistrat în cursul anului 1993, pentru ca

În anul următor cele două prețuri să evolueze convergent; dimpotrivă, la porumb, divergența între cele două prețuri s-a accentuat în 1994 față de 1993. În termeni reali, lucrurile stau cu totul altfel: atât la grâu cât și la porumb, prețurile pe piața țărănească precum și cele de contractare/achiziție au înregistrat o puternică scădere în primii ani ai tranziției, până în 1992 inclusiv, curbele de scădere aplatizându-se și devenind aproape constante din 1993 încolo.

Figura 2 prezintă evoluția prețurilor nominale și reale la laptele de vacă și respectiv carnea de bovine. Prețurile nominale la produsele de origine animală au înregistrat în general creșteri foarte accentuate, mai mari decât la produsele vegetale. Diferența între prețurile de contractare/achiziție și cele de pe piața țărănească crește vizibil după 1992, ajungându-se ca în 1994, prețul pe piața liberă să fie de 3,5 ori mai mare la carnea de bovine. Această diferență se observă foarte bine atunci când analizăm prețurile reale: scăderea din 1991 nu mai este atât de accentuată (ca la grâu și porumb), însă tendința descrescătoare se menține evidentă până în 1993, când prețurile reale de pe piața liberă încep să crească din nou. Putem remarca însă la toate produsele analizate prețuri reale mai mari în 1992 (la carnea de bovine de exemplu, prețul de contractare/achiziție în 1992 este mai mare chiar și decât cel din 1994).

Figura 3 ne arată pentru prețurile nominale la carnea de porcine și de ovine un comportament similar cu cel al cărnii de bovine. Prețurile reale prezintă unele oscilații, dar atât ritmurile de creștere cât și cele de descreștere sunt lente.

Este interesant de remarcat diferența între prețurile pe piața liberă și cele de contractare/achiziție în 1994 la cele patru tipuri de carne: diferența cea mai mică apare la carnea de pasăre (1,59), apoi la carnea de ovine (2,06), carnea de porc (2,53); așa cum s-a menționat anterior, diferența cea mai mare se înregistrează la carnea de bovine (3,47).

Figura 4 prezintă evoluția prețurilor pentru carnea de pasăre și ouă. Evoluția prețurilor nominale este similară cu cea a produselor anterior analizate. Este interesant de remarcat că la ouă, ca și la carnea de bovine, prețurile reale minime s-au înregistrat în 1993, spre deosebire de carnea de porcine și de pasăre la care prețurile minime s-au înregistrat în 1991, și față de porumb, la care prețul real minim s-a înregistrat în 1994.

3.2. Exprimarea prețurilor într-o monedă relativ stabilă

O a doua abordare a fost prin exprimarea prețurilor la producător din România într-o monedă relativ stabilă, și anume ECU. Și în acest caz variațiile au fost mari, datorită probabil variației ratei de schimb ECU/leu (considerate la valoarea oficială). Însă avantajul acestei de-a doua abordări rezidă în posibilitatea comparării cu prețurile similare în țările Uniunii Europene. Rezultatele sunt redată în tabelele 3-9.

La grâu, prețurile la producător în majoritatea țărilor din UE (Belgia, Franța, Italia) au înregistrat o tendință descrescătoare, destul de apropiată de prețurile pieței mondiale. În România ele s-au situat cu mult sub nivelul acestora, precum și sub prețul pieței mondiale. Nivelul minim a fost atins în 1990, rezultat similar cu cel obținut în

varianta precedentă de calcul. Nu trebuie însă uitat că metodele de calcul a prețurilor la poarta fermei în UE și la noi în țară sunt diferite; ele includ unele costuri care la noi nu sunt înregistrate (ca de exemplu salarizarea fermierului și a membrilor de familie care au lucrat în exploatare, amortismente. Tehnologiile folosite în Uniunea Europeană sunt mai complexe și mai costisitoare (ele reflectându-se însă în mod corespunzător în randamente); la noi în țară, datorită problemelor financiare din interiorul agriculturii, precum și a celor ce provin din restul economiei, tehnologiile aplicate sunt mult simplificate (cu aport foarte scăzut de inputuri, reflectându-se automat în randamente mai scăzute). De asemenea, ruptura între prețurile de pe piața internă și cele de pe piețele internaționale, corelată cu neconvertibilitatea monedei naționale și a cursului său impus de puterea publică constituie principala cauză a discrepanțelor mari între prețurile din România și cele din Uniunea Europeană. Trebuie menționate și cerințele de calitate la produsele agricole, cerințe mult mai drastice în UE, care induc costuri suplimentare legate de condiționare, transport, depozitare, etc.

Figura 1 - Evoluția prețurilor nominale și reale la grâu și porumb în perioada 1990-1994

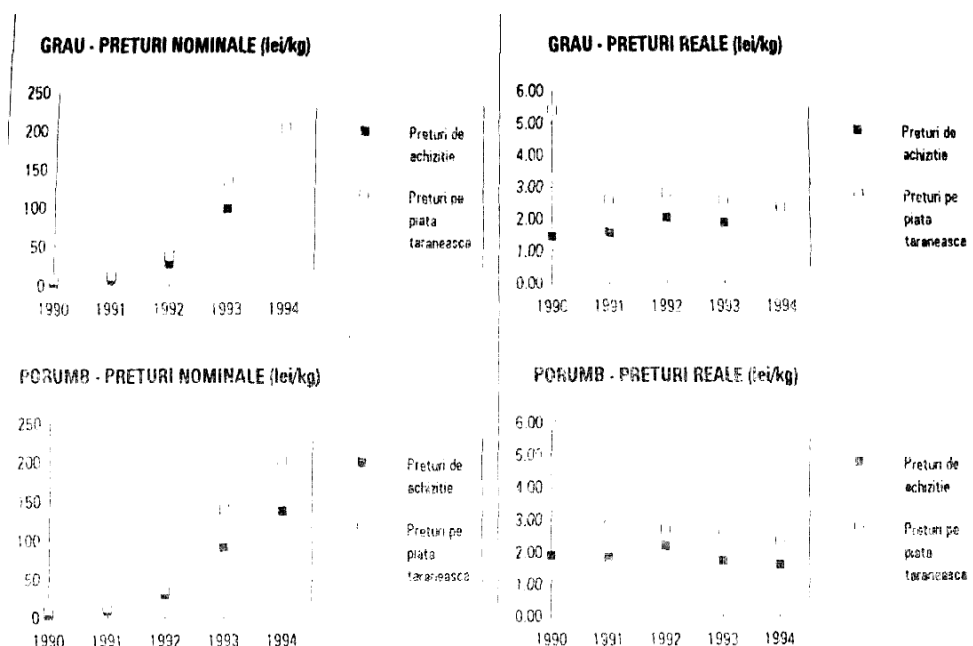

Figura 2 - Evoluția prețurilor nominale și reale la carnea de vacă și de bovine, în perioada 1990-1994

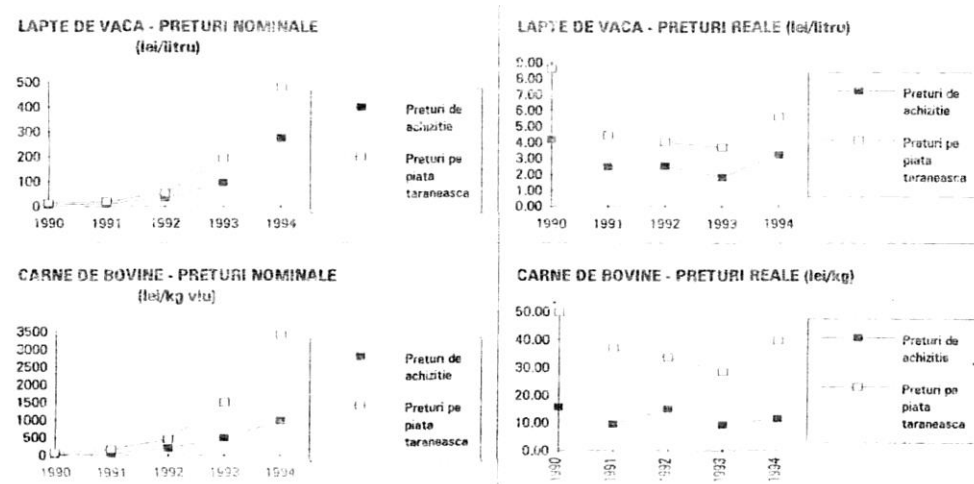

Figura 3 - Evoluția prețurilor nominale și reale la carnea de porc și de oaie în perioada 1990-1994

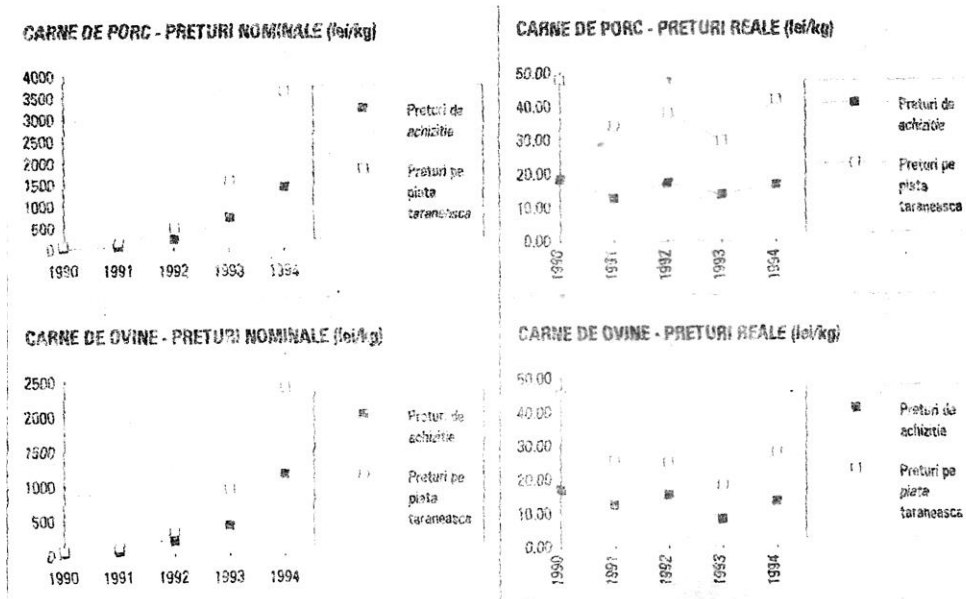
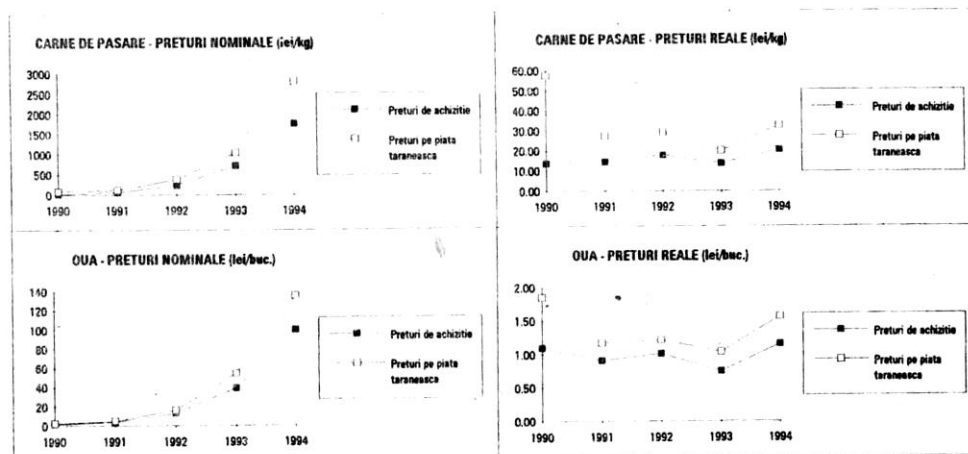

Figura 4 - Evoluția prețurilor nominale și reale la carnea de pasăre și ouă în perioada 1990-1994

Tabelul 3 - Prețul la poarta fermei la grâu, 1989 - 1994

- ECU / tonă -

Țara	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	166,60	155,20	154,70	155,90	136,4	136,5
Danemarca	169,30	153,70	158,30	164,00	145,5	138,0
Germania	168,80	162,90	160,50	166,30	150,4	158,0
Grecia	180,70	178,50	177,00	169,50	159,8	153,4
Spania	198,70	197,60	215,20	201,90	179,5	169,1
Franța	156,80	148,90	152,90	145,80	134,8	129,8
Irlanda	155,90	148,70	149,40	136,10	137,0	
Italia	213,60	195,80	211,50	196,90	194,7	169,5
Luxemburg	158,40	153,20	145,40	145,20	127,3	130,6
Olanda	165,10	153,10	156,40	157,60	136,8	
Portugalia	286,60	274,40	246,30	227,80	183,2	165,9
M. Britanie	161,60	158,40	166,30	165,00	145,8	139,6
România	107,40	50,36	65,59	79,62	88,38	108,62

Sursa: European Commission - *The agricultural situation in the European Union, 1989-1994 Reports*, Brussels - Luxembourg, 1990-1995; Dumitru Mihai; Burlacu Mirela (1995) - "Sistemul de prețuri agricole", IEA-INCE (manuscris).

La porumb, prețurile în Uniunea Europeană sunt mai ridicate de cât cele la grâu, și cu mult mai ridicate decât cele de pe piața mondială. România se situează mult sub prețurile din Uniunea Europeană (de 2,5-4 ori mai scăzute față de Franța, Germania și Italia). Prețurile la poarta fermei la porumb în România sunt sub nivelul celor de pe piața mondială, dar nu trebuie uitat că cheltuielile de condiționare, transport și depozitare pot face ca prețul la frontieră să depășească prețul de pe piața mondială.

Tabelul 4 - Prețul la poarta fermei la porumb, 1989 - 1994

- ECU / tonă -

Țara	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Germania	175,20	179,00	183,20	163,90	136,0	145,6
Grecia	174,30	173,60	172,10	178,60	168,6	154,4
Spania	198,20	211,50	213,40	193,50	191,0	179,3
Franța	138,30	150,30	167,70	137,90	130,6	128,4
Italia	222,30	233,60	245,10	207,90	183,7	168,9
Portugalia	233,50	223,60	196,90	193,00	171,3	157,0
România	106,2	70,83	65,20	87,14	83,99	98,75

Sursa: citată anterior.

În majoritatea țărilor comunitare, prețul la laptele de vacă oscilează în perioada 1989- 1994 în jurul unor valori medii relativ constante pentru fiecare țară în parte (260-275 ECU/tonă în Belgia, 290-300 ECU/tonă în Germania și Olanda, 315-320 ECU/tonă în Danemarca, 330-380 ECU/tonă în Italia. România se situează cu mult sub aceste valori, dar tehnologiile și echipamentele de producție, rațiile furajere și condițiile de sanitar-veterinare și de igienă și calitate a laptelui sunt cu totul diferite, necesitând investiții foarte mari pentru a atinge parametrii comunitari la acest produs. Se remarcă însă tendința de creștere a prețurilor la poarta fermei la lapte la noi în țară, datorită creșterilor masive de prețuri la furaje, a costurilor foarte mari de construcție a adăposturilor pentru animale, precum și a prețului animalelor de producție propriu-zise.

Tabelul 5 - Prețul la poarta fermei la lapte de vacă, 1989 - 1994

- ECU / 1000 litri -

Țara	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	286,6	259,5	250,1		274,5	272,0
Danemarca	326,7	341,1	314,2	316,2	313,5	311,8
Germania	328,5	298,6	292,3	300,1	296,6	288,1
Grecia	297,9	308,9	297,8	317,6	315,9	319,9
Spania	347,7	295,1	278,5	268,4	258,3	270,7
Franța	266,0	268,2	259,6	269,0	282,4	278,2
Irlanda	285,5	250,5	239,9		269,4	273,0
Italia	385,3	393,5	387,3	375,7	334,8	338,9
Luxemburg	323,9	332,8	300,3	293,3	297,5	292,0
Olanda	312,8	283,9	291,7	299,9	309,1	296,1
Portugalia	324,8	319,1	310,6	303,1	266,6	264,3
M. Britanie	257,4	424,6	265,2	258,3	263,1	246,0
România	252,0	128,1	86,2	129,0	132,5	141,3

Sursa: citată anterior.

Prețurile la carnea de bovine (în carcasă) au crescut foarte mult în 1993 și 1994, atingând în unele cazuri niveluri duble față de cele înregistrate în anii precedenți (Belgia, în 1994 față de 1991, Danemarca în 1993-1994 față de 1991-1992, etc.). În România, prețurile au scăzut foarte mult, nivelul minim înregistrându-se în 1991, rezultat similar cu cel obținut în varianta anterioară de calcul.

Tabelul 6 - Prețul la poarta fermei la carnea de bovine adulte (carcasă), 1989 - 1994

– ECU / tonă –

Țara	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	1839,8	1711,7	1588,9	1622,3	3014,0	3113,5
Danemarca	1646,1	1608,9	1492,1	1468,7	2689,0	2743,0
Germania					2884,2	2887,5
Grecia					3823,5	3926,2
Spania					3153,8	3203,2
Franța	1970,1	1908,2	1749,1	1771,1	3163,8	3257,1
Irlanda	1663,6	1544,3	1493,6	1499,9	2813,1	3006,6
Italia	2428,5	2085,4	1980,6	...	3237,3	3247,2
Luxemburg	1955,3	1992,0	1965,3	1871,2	3104,7	3195,5
Olanda	1828,5	1773,2			2967,0	2993,3
Portugalia					3301,9	3441,0
M. Britanie	1704,3	1526,1	1577,4	1507,1	2886,7	2889,7
România	1170,0	548,3	342,4	546,4	883,8	1481,3

Sursa: citată anterior.

La carnea de porcine, prețurile au înregistrat o tendință de scădere în toate țările comunitare. În România, evoluția prețurilor a fost diferită: de la un nivel mai ridicat decât în Uniunea Europeană în 1989, prețurile au scăzut la o treime în 1990, au înregistrat un minim în 1991 și au început să crească din nou din 1992, pentru ca în 1994 ele să înregistreze valori apropiate de cele din UE. Neatingerea parametrilor de calitate și mai ales neîndeplinirea condițiilor sanitar-veterinare impuse pe piața mondială pun numeroase probleme la export.

Tabelul 7 - Prețul la poarta fermei la carnea de porc (carcasă), 1989 - 1994

– ECU / tonă –

Țara	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	1427,4	1359,6	1416,8	1475,2	1148,6	1197,6
Danemarca	1167,8	1062,8	1043,2	1094,8	865,3	871,7
Grecia	1581,8	1620,7	1617,1	1753,3	1511,2	1429,3
Spania	1358,5	1235,2	1278,8	1290,9	1003,4	988,5
Italia	1754,8	1793,3	1768,8	1894,8	1422,0	1275,7
Luxemburg	1439,1	1351,8	1322,0	1482,6	1163,5	1163,2

Olanda	1199,0	1133,2	1198,6	1178,1		
M, Britanie	1334,6	1239,9	1160,0	1227,7	1031,5	1021,5
România	1886,4	668,6	483,8	802,0	1149,0	1234,4

Sursa: citată anterior.

La carnea de pasăre, prețurile în UE arată o aceeași tendință constantă în perioada studiată ca și la laptele de vacă, diferențe înregistrându-se între țări. Astfel, prețurile cele mai scăzute sunt în Franța, iar cele mai ridicate în Italia și Grecia. În România, după 1992, prețurile la poarta fermei au crescut foarte mult, depășindu-le de 2-3 ori pe cele din UE. O explicație ar putea fi problemele financiare deosebit de dificile pe care le au combinatele de creștere a păsărilor.

Tabelul 8 - Prețul la poarta fermei la carnea de pasăre (carcasă), 1989 - 1994

- ECU / tonă -

Țara	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	864,4	838,9	798,4	795,3	797,2	879,1
Danemarca	726,8	698,8	663,8	654,3	644,4	645,2
Germania	801,9	799,2	780,2	777,1	777,1	767,5
Grecia	1166,1	1278,1	1314,3	1289,4	1260,2	1179,3
Spania	1004,0	978,1	953,8	945,0	901,3	889,4
Franța	821,5	814,3	803,1	801,6	788,0	712,0
Irlanda	929,6	927,6	924,8	935,3	827,1	813,4
Italia	1076,8	1011,4	1118,3	1055,8	1032,9	914,0
Olanda	770,8	795,8	761,6	738,5	729,6	718,6
Portugalia	854,1	671,3	927,8	881,5	888,5	829,5
România	1270,0	533,0	509,1	807,5	1767,7	2962,3

Sursa: citată anterior.

La ouă, prețurile în Uniunea Europeană nu au înregistrat variații semnificative în ultimii ani, dar apar diferențe importante între țările producătoare. Astfel, prețurile minime la poarta fermei pentru ouă le vom găsi în Belgia și Olanda (între 37-46 ECU/1000 buc.), în timp ce în țările din sudul Uniunii (Spania, Italia, Grecia), prețurile sunt cele mai ridicate (70-100 ECU/1000 buc.). În această plajă largă, România se situează mai aproape de prima grupă de țări, înregistrând în perioada 1990-1994 prețuri ce au variat între 28-49 ECU/1000 buc. Anul 1991 a fost anul cu prețuri minime, ele prezentând în perioada următoare (1992-1994) o ușoară tendință de creștere.

Tabelul 9 - Prețul la poarta fermei la ouă, 1989 -1994

Țara	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	38,3	40,1	43,3	36,8		
Danemarca	54,0	51,9	48,5	48,2		
Germania	73,7	75,2	76,4	75,3		

Țara	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Grecia	80,4	83,3	99,1	90,6		
Spania	76,1	75,9	73,7	70,9		
Franța	60,8	60,5	60,1	51,8		
Irlanda	60,5	62,9	58,5	51,9		
Italia	77,6	70,7	73,9	71,7		
Luxemburg	64,1	66,0	69,5	64,4		
Olanda	45,4	45,4	46,3	41,8		
Portugalia	71,7	71,4	52,2	55,0		
România	91,2	31,9	28,3	37,0	44,2	49,4

Sursa: citată anterior.

Diferențele care apar în rezultatele obținute prin cele două variante de calcul se mai datorează și distorsiunilor introduse de coeficienții utilizați în calcule (rata de schimb ECU/leu, indicii prețurilor de consum, etc.), precum și datorită exprimării diferite a produsului la carne (prețurile pe piața țărănească și respectiv prețurile de contractare/achiziție în România sunt exprimate în lei/kg viu, în timp ce în Uniunea Europeană toate prețurile la carne se negociază și se stabilesc pentru carcasă). Evident, problema poate fi depășită cu ușurință aplicând coeficienții de transformare utilizați în lume, dar și aceștia reprezintă o sursă suplimentară de erori.

4. Sprijinul pentru agricultură

A fost și rămâne una din cele mai discutate și mai controversate probleme ale politicilor agricole. Deși toate organismele internaționale care sprijină într-un fel sau altul formularea și aplicarea unor noi politici agricole, atât în România, cât și în celelalte țări asociate în vederea dezvoltării și stabilizării piețelor agricole, recomandă cu insistență renunțarea în cel mai scurt posibil la orice fel de sprijin public acordat agriculturii, este clar că în actualele condiții, nici una din țările asociate, și de fapt nici măcar țările membre ale Uniunii nu sunt capabile să facă acest lucru.

Faptul că primele efecte ale Legii 83/93 au început deja să se facă simțite (la producția de lapte de vacă și prin reînceperea creșterii efectivelor de bovine), ar fi antieconomic să se oprească acest proces înainte de a găsi alte stimulente mai eficiente.

După 1989, puterea publică a început să se retragă treptat de pe poziția sa de decident omniprezent și să renunțe la controlul strict pe care-l exercita asupra tuturor activităților economice. În afară de transferul puterii de decizie la nivelul agenților economici (redarea autonomiei întreprinderilor), una din modalitățile cele mai importante a fost liberalizarea prețurilor. Într-o economie neechilibrată, în tranziție, acest lucru are efecte propagate deosebit de puternice, care în anumite puncte sensibile trebuie corectate. Corecția s-a realizat în principal prin intervenția puterii publice prin subvenții. În primii ani ai tranziției, subvențiile acordate au fost în principal la consumator, pentru a atenua efectul propagat final al liberalizării prețurilor asupra populației.

Tabelul 10 - Alocatii bugetare pentru agricultură în România*- miliarde lei -*

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Subvenții sau diferențe de preț	35	16,5	108,0	102,3	366,6	496,0
Prime la producători	-	-	55,0	255,3	316,4	808,0
Diferențe de preț și tarif la îmbunătățiri funciare		4,4	16,0	44,0	107,0	170,0
Sume fixe la semințe	-	-	-	-	35,0	55,0
Sume pentru acoperirea pierderilor din calamități naturale				25,0	150,0	
TOTAL	35	20,9	179,0	426,6	975,0	1529,0

Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației, 1995.

Astfel, dacă în 1990, sprijinul s-a concretizat în subvenții și diferențe de preț la diferite produse, după 1991 apar și alte modalități. În 1991, de pildă, numai 79% din totalul sumelor alocate de la buget pentru agricultură capătă destinația menționată, restul de 21% acoperind diferențe de prețuri și tarife la lucrările de îmbunătățiri funciare.

Deoarece în economie un singur instrument de reglare nu poate rezolva toate problemele și corecta toate disfuncțiile, după 1992 modalitățile de intervenție ale puterii publice s-au multiplicat și s-au rafinat. S-a renunțat la o parte din subvențiile la consumator pentru produsele agro-alimentare, introducându-se diverse alte măsuri de sprijin care să acționeze și în alte puncte ale filierei agro-alimentare, în special în prima zonă a filierei - la producție, mai ales sub forma primelor direct la producători. Subvențiile și diferențele de preț, deși cresc de peste șase ori în valoare absolută (în prețuri curente), scad ca pondere la 60%, primele acordate producătorilor cifrându-se la 31%.

În 1993, ponderile se inversează, sumele de bani acordate producătorilor sub formă de prime crescând de peste patru ori. În 1994, sumele alocate agriculturii de la bugetul public cresc de peste două ori în termeni nominali, iar cele două tipuri de sprijin se echilibrează ca pondere. Datorită condițiilor climatice nefavorabile cu repercusiuni asupra producției agricole, 15% din sumele acordate ca sprijin pentru agricultură sunt destinate acoperirii pierderilor din calamități naturale. Din 1995, sumele acordate producătorilor sub formă de prime devin preponderente (53%). Analizând acum structura sumelor alocate sub formă de prime, se poate constata că în 1993, 92% din bani au avut drept scop sprijinirea producției animale (primele acordându-se pentru carnea de porc - 53%, pentru carnea de pasăre - 16%, pentru carnea de bovine - 13% și respectiv pentru lapte proaspăt - 11%).

Tabelul 11 - Prime acordate producătorilor agricoli*- miliarde lei -*

Specificare	1993	1994	1995 (buget)
Prime pentru lapte	27,7	83,4	198,0
Prime pentru grâu	0,2	116,1	120,0
Prime pentru viței	-	11,0	30,0
Prime pentru carne de porc	134,1	81,5	345,0
Prime pentru carne de pasăre	39,9	24,4	115,0
Prime pentru carne de bovine	32,5	-	-
Alte prime (pentru orz, porumb, furaje, etc.)	20,8	-	-
PRIME - TOTAL	255,2	316,4	808,0

Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației, 1995.

În 1994, sumele alocate sub formă de prime au crescut în termeni nominali de peste 2,5 ori. Structura lor pe produse s-a modificat însă radical față de anul precedent: pentru grâul de panificație - 37% (față de 0,1% în 1993), 26% pentru carnea de porc și tot atât pentru laptele proaspăt și numai 8% pentru carnea de pasăre (față de 16% în 1993, scăzând și în termeni nominali). Sunt suprimate primele pentru carnea de bovine (se liberalizează prețurile) și apare o nouă formă de sprijin pentru crescătorii de bovine - primele acordate pentru vițelii prin obținuți de la vacile și junincile înșămânțate artificial sau prin montă de la reproducători atestați.

Instituirea unui complex articulat de măsuri de sprijin s-a făcut însă de-abia în 1993, prin adoptarea legii "privind sprijinul acordat de stat producătorilor agricoli" (Legea 83/1993). Legea prevede mai multe modalități de sprijin:

- alocații pentru producție și investiții;
- subvenții la dobânzile pentru credite de producție și investiții;
- prime de producție;
- avantaje fiscale;
- garantarea de prețuri de achiziție remuneratorii pentru produsele agricole de importanță națională;
- garanții pentru obținerea de credite;
- acordarea de asistență tehnică de specialitate;
- alte facilități.

Sumele necesare pentru fiecare tip de măsură de sprijin se stabilesc anual prin bugetul de stat, la propunerea MAA.

Alocații pentru producție și investiții.

Se acordă producătorilor agricoli pentru:

- ameliorarea fertilității terenurilor agricole, sub formă de îngrășăminte chimice (azot și fosfor) pentru o serie de culturi, cu condiția contractării directe de către producătorii agricoli beneficiari ai alocațiilor, cu agenții economici man-

datați de stat a unei proporții minime din producție (proporție ce variază de la 40% pentru grâul de consum până la 90% pentru porumbul de sământă)¹.

- procurarea de efective matcă și reproducători din anumite rase valoroase (vacii cu maximum două lactații încheiate, juninci gestante, tăurași de reproducție, berbecuți și vieruși de prăsilă folosiți la însămânțări artificiale).
- menținerea în exploatare pe timp de minimum un an a cel puțin 3 vaci de lapte sau 3 bivolițe.

Subvențiile la dobânzi pentru credite de producție și investiții.

Este a doua modalitate de sprijin deosebit de importantă. Deosebim aici:

- dobândă anuală subvenționată în proporție de 60% la credite pe termen scurt (sub un an), pentru aprovizionarea materială și realizarea producției agricole. În anul 1995, culturile pentru care s-au acordat astfel de credite au fost: grâu și secară, orz, orzoaică, orez, porumb, soia, floarea soarelui, in pentru ulei, fibră și sământă, sfeclă de zahăr, fasole boabe, mazăre boabe, cartofi, legume de câmp și fructe pentru industrializare, stocuri de toamnă-iarnă la anumite produse agricole² și plante pentru nutreț³. Acest tip de credite se acordă fie direct producătorilor agricoli, fie agenților economici integratori ce preiau produsele agricole pe bază de contract direct de la producători.
- subvenționarea în proporție de 60% a creditelor bancare termen scurt (sub un an), contractate pentru creșterea păsărilor pentru ouă, pentru reproducția și selecția păsărilor și porcilor⁴. Acordarea acestei subvenții este condiționată de existența unor efective minime (50 capete de porcine sau 500 de capete de păsări ouătoare).
- subvenționarea în proporție de 70% a dobânzilor la creditele pe termen mediu (5 ani) acordate de băncile comerciale producătorilor agricoli pentru achiziționarea de echipamente, tractoare, combine, autocamioane de 3-5 tone din producția internă, amenajate pentru transportul produselor agricole, mașini și utilaje agricole. Ca facilitare suplimentară, se acordă o perioadă de grație până la sfârșitul anului calendaristic în care a fost achiziționat bunul respectiv.

Acordarea de prime de producție

Aceasta reprezintă a treia modalitate de sprijin. Primele se acordă de stat producătorilor pentru produsele vegetale și animale de importanță națională. În anul 1995, acestea au fost: grâul pentru panificație, laptele crud de vacă și bivoliță, porcine

¹ În anul 1995, acestea au fost: grâu pentru consum, grâu pentru sământă, sfeclă de zahăr, soia, porumb pentru sământă, floarea soarelui pentru sământă, in pentru fibră și in fibră pentru sământă, cânepă pentru fibră și cânepă pentru sământă, lequminoase perene pentru sământă, tomate, mazăre, fasole, ceapă, morcovi, struquri (soiuri nobile), măr (cultură intensivă), păr, prun, lucernă și trifoi, porumb pentru siloz, sfeclă furajeră. Începând din iulie 1995, conform Hotărârii Guvernului 460/1995, subvenția se acordă numai pentru efectivele de păsări pentru ouă.

pentru tăiere, păsări pentru tăiere. Se mai acordă și prime pentru vițelii obținuți de la vacile și junincile înșămânțate artificial sau prin montă de la reproducători atestați.

Avantaje fiscale

Importurile de animale de reproducție, tractoare, mașini agricole, echipamente pentru agricultură și valorificarea producției agricole, pesticide, produse zooveterinare, furaje proteice și aditivi furajeri efectuate de producătorii agricoli sunt exceptate de la plata taxelor vamale. De același regim de exonerare beneficiază și ajutoarele externe în natură acordate producătorilor agricoli.

Garantarea de preturi de achiziție remuneratorii pentru produsele agricole de importanță națională.

Prețul minim garantat reprezintă contravaloarea în lei a prețului mediu înregistrat în cursul anului precedent pe piața mondială. El este stabilit în fiecare an de către Guvern la produsele agricole de importanță națională.

Tabelul 12 - Subvenții și transferuri în agricultură

- miliarde lei -

Specificare	1990	1992	1993	1994	1995 (buget)
Acoperirea a 60% din dobândă la credite bancare pentru creșterea păsărilor și porcinelor				116,6	50,0
Acoperirea a 60% din dobândă la credite bancare pentru producția vegetală	-	-	-	-	173,0
Acoperirea a 70% din dobândă la credite bancare pentru tractoare	-	-	-	-	34,0
Alocații pentru îngrășăminte chimice	-	-	-	134,5	181,0
Alocații pentru procurarea de efective matcă	-	-	-	0,1	4,0
Menținerea în exploatare a efectivului de animale	-	-	-	-	14,0
Regia Autonomă de îmbunătățiri funciare	4,4	16,0	44,5	107,7	170,5
Diferență de preț curs la grâu	-	-	22,5	115,3	42,0
Diferență de preț la carne	-	26,9	-	-	40,0
Diferență de preț la pâine	-	51,2	45,5	-	-
Diferență de preț la lapte și unt	-	13,0	7,4	-	-
Diferență de preț la șrot de soia și orz	-	5,5	15,0	-	-
Diferență de preț la zahăr și ulei	-	12,3	8,4	-	-
Diferență de preț la medicamente	-	-	3,5	-	-
Diferență de preț la produsele agricole	16,5	-	-	-	-
TOTAL	20,9	124,9	146,8	474,2	708,5

Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației, 1995.

Alte forme de sprijin

Alte forme de sprijin pe care statul le acordă producătorilor agricoli sunt reprezentate de: asistență tehnică și consultații de specialitate la nivelul fiecărei comune, prin personalul de specialitate salarizat de stat, activități de extension, etc.

Pentru viitor, obiectivele principale pentru care s-ar cere acordarea subvențiilor pot fi sintetizate astfel:

- formarea unei structuri de proprietate și de organizare a producției agricole, capabile de performanțe economice;
- asigurarea ofertei de produse agricole la prețuri convenabile în raport cu cererea solvabilă a populației;
- dezvoltarea infrastructurii economice și sociale;
- stimularea exportului produselor românești;
- susținerea zonelor defavorizate și combaterea poluării;
- protejarea agriculturii naționale în condițiile creșterii importului de produse agricole și agroalimentare.

Integrarea României în Uniunea Europeană presupune o serie de schimbări structurale în agricultură, ajustări macroeconomice, modificări instituționale și adaptări la noile evoluții ale acesteia, măsuri care să apropie nivelul de dezvoltare din agricultura noastră de cel din țările din Piața Unică Europeană. În acest sens, utilizarea atentă și rațională a prețurilor și subvențiilor pe filierele agro-alimentare, instrumente de reglare atât de importante și de eficiente în economia de piață, nu poate avea decât efecte pozitive în dezvoltarea de viitor a agriculturii, pentru atingerea unui nivel de dezvoltare care să permită integrarea în Uniunea Europeană.

PIAȚA ZAHĂRULUI - STRUCTURI ȘI MECANISME ECONOMICE DE REGLARE -

Mihaela COSTEA

Zahărul este unul din produsele agroalimentare de importanță vitală pentru populație. Acest produs a fost inclus recent în sfera unei politici statale care ține seama cu reguriozitate de cele mai reale și exigente coordonate economico-sociale actuale și de perspectivă pentru a asigura populației un consum decent.

Analiza în dinamică a producției de sfeclă de zahăr în perioada 1990-1995, a producției interne de zahăr, a importurilor realizate în aceeași perioadă necesare pentru a acoperi consumul populației, a condus la necesitatea aprofundării fenomenelor din sfera agroindustrială, dar și la formularea unor măsuri de politică agricolă în domeniul zahărului.

1. Evoluția producției de sfeclă de zahăr în perioada 1990-1995

Suprafața cultivată cu sfeclă de zahăr a scăzut drastic după 1989 ajungând în 1995 să reprezinte doar 36% din cea ocupată anterior. Începând cu anul 1993 suprafața cu sfeclă a crescut, dar foarte lent, astfel încât în 1995 aceasta acoperă doar 55% din cea cultivată în 1988, respectiv 250 mii ha .

Tabelul 1 - Dinamica producției anuale de sfeclă de zahăr

Anii	Suprafața cultivată - mii ha -	Producția medie -t/ha-	Producția totală - mii t -
1989	250,0	26,8	6700
1990	162,7	20,1	3277,7
1991	201,6	23,3	4702,7
1992	179,9	16,1	2896,7
1993	97,2	18,3	1776,3
1994	130,0	21,2	2763,8
1995	139,2	19,9	2654,6

Baza producției de sfeclă de zahăr este asigurată de mărimea suprafețelor cultivate și randamentele medii la hectar. În ambele cazuri, dar mai ales în cel al suprafețelor, se constată mari oscilații anuale, pe fondul unei tendințe generale de scădere a indicatorilor respectivi. În cazul suprafețelor, căderea a continuat până în 1993, când s-au cultivat doar 39% din nivelul anului 1989, adică mai puțin cu 152,8 mii ha, creând în final, un deficit al producției de sfeclă de 4923,6 mii tone. Dimin-

uarea suprafețelor se explică prin schimbările în structura proprietății și exploataților agricole.

Înainte de 1989 partea cea mai mare a suprafețelor era cultivată de fostele CAP-uri (cca 95% anual). După 1989, producătorii particulari și micile asociații preferă să-și cultive suprafețele arabile cu alte plante, ce necesită mai puțină muncă manuală și sunt mai rezistente la capriciile climatice. Ne referim în principal la porumb și floarea soarelui, culturi pe care producătorii agricoli particulari le preferă în detrimentul sfeclăi de zahăr. Randamentele la ha constituie o altă problemă majoră a culturii sfeclăi de zahăr și implicit a producției de zahăr. Pe lângă oscilațiile respective anuale, diminuarea lor a accentuat decalajele față de țările europene, cultivatoare de sfeclă de zahăr, așa cum se poate observa în tabelul de mai jos.

Tabelul 2 - Producția de sfeclă de zahăr în unele țări europene

	România	Germania	Polonia	Turcia	Ungaria
Producția medie sfeclă t/ha (1989- 1992)	21,72	49,20	33,3	31,95	41,20
Producția totală sfeclă în 1994 - mii t	2764,0	26500,0	11800,0	16000,0	3500,0
Producția de sfeclă pe locuitor - kg/loc -	122	352	406	253	212
Conținutul în zahăr a recoltei de sfeclă -% (media 1990-1994)	10,2	16,5	13,7	15,2	14,8

Din datele statistice existente apare clar că România are cele mai reduse randamente la hectarul cultivat cu sfeclă, lucru datorat în principal nerespectării tehnologiilor de către producătorii agricoli. Din această cauză suntem țara care acoperim într-o proporție mică materia primă necesară industrializării și producerii zahărului, de unde și necesitatea ca deficitul producției interne să fie acoperit din import.

Diminuarea producției de sfeclă de zahăr este însoțită în sens agravant și de scăderea calității sale, respectiv a concentrației de zahăr din rădăcini. Așa cum rezultă din datele din tabel, în perioada 1990-1994, în Germania 1 kg de zahăr se obține prin prelucrarea a 6 kg de sfeclă, iar la noi din aproape 10 kg de sfeclă. Ridicarea conținutului în zahăr a sfeclăi este una din marile rezerve de creștere a producției noastre de zahăr.

Producția de sfeclă de zahăr obținută în perioada analizată a fost industrializată iar o parte a ei a fost utilizată de către producătorii agricoli în gospodăriile lor. Anual consumul de sfeclă ca furaj reprezintă între 5% și 18% din producția totală.

2. Evoluția producției de zahăr în 1990-1995

Producția internă de zahăr (tabelul 3) a înregistrat o descreștere semnificativă generată în principal de reducerea suprafețelor cultivate cu sfeclă.

Tabelul 3 - Evoluția producției interne de zahăr în România în perioada 1990-1995

- mii tone -

Anii	Producția de sfeclă de zahăr	din care:			Producția de zahăr
		prelucrare	furajare	pierderi	
1990	3277,7	3277,7	-	-	366
1991	4702,7	4182,6	385	135,1	338
1992	2896,7	2659,9	157,3	79,5	250
1993	1776,3	1500,9	186,8	88,6	130
1994	2763,8	2491,7	198,7	73,4	191
1995	2654,6	1892,2	529,7	232,7	172

Respectând tendințele din evoluția producției de materie primă, producția de zahăr s-a înscris și ea pe o curbă mai întâi de descreștere 1990-1993 și apoi de o creștere anemică în 1994 și 1995.

Descreșterea din perioada 1990-1993 cu 236 mii tone zahăr a creat un deficit suplimentar, peste cel existent deja, sporind nevoile interne și menținând un consum mic de zahăr pentru populația României.

Producția de zahăr este, în principal, destinată consumului populației sub formă de zahăr tos cristalizat, comercializat pe piața liberă, și consumului industrial. O bună parte - 30% din totalul necesar - din această producție de zahăr o constituie materia primă pentru produsele de panificație (biscuiți, cozonaci etc), de cofetărie (prăjituri, înghețată etc). În perioada analizată pentru aceste consumuri industriale cantitatea de zahăr utilizată a fost în scădere, iar produsele zaharoase fabricate în țară s-au diminuat cantitativ, dar și sortimental.

3. Evoluția consumului de zahăr 1990 - 1995

Evoluția consumului intern, exprimat prin kg/an/loc, se înscrie în aceleași tendințe ca și producția, adică de diminuare, așa cum se poate vedea din datele de mai jos.

Tabelul 4 - Dinamica producției și consumul de zahăr în România în anii 1990 - 1995

	UM	1990	1991	1992	1993	1994	1995
1) Producția totală de zahăr	mii t	660,0	556,2	382,8	460,0	557,7	519,2
din care pentru:							
- Consum uman	mii t	520,0	416,2	237,8	315,0	367,7	329,2
- Consum industrial	mii t	120,0	120,0	130,0	130,0	160,0	160,0
- Rezerva Națională	mii t	20,0	20,0	15,0	15,0	30,0	30,0
2) Acoperit din producția internă de zahăr	mii t	366,0	338,0	250,0	130,0	191,0	172,0

	UM	1990	1991	1992	1993	1994	1995
3) Import	mii t	294,0	218,2	132,8	330,0	366,7	347,2
4) Consum anual	kg/loc	27,3	26,4	18,2	23,7	24,5	20,2

În 1990 consumul pe locuitor a crescut cu 10%, când printr-o politică de disponibilizare pe piață a zahărului și a unor produse zaharoase pentru consumatori, aceștia și-au sporit aprovizionarea și implicit consumul.

Pentru satisfacerea acestui consum s-a recurs la importuri, fiindcă producția internă nu putea asigura decât un maxim de 23 kg/an/loc (la producție a fost inclus și stocul de la fabricile de zahăr din producția anului anterior).

Din anul 1992, consumul de zahăr a început să scadă datorită reducerii drastice a producției interne și a lipsei de deize pentru achiziționarea zahărului de pe piața mondială.

Consumul pentru uzul casnic însumează cca 70% din total (inclusiv plata în zahăr a cultivatorilor de sfeclă), iar celelalte consumuri utilizează restul de 30%. Structurarea acestor consumuri în România este inversă față de cea din țările occidentale, unde consumul industrial reprezintă partea principală.

În balanța necesarului de zahăr pe perioada 1990-1995 se remarcă faptul că importul pentru uz industrial a rămas relativ constant cu toate că după 1994 în țară s-au deschis sucursale ale marilor concerne Pepsi-Cola și Coca-Cola.

Utilizatorii industriali importanți, care achiziționează lunar cca 1500 tone zahăr, preferă să-l importe decât să-l cumpere de pe piața internă, datorită calității dar și prețului. Standardul românesc de calitate al zahărului nu corespunde cu cel occidental, iar prețul pe piața mondială este mai mic decât cel de pe piața internă.

Un alt exemplu semnificativ privind consecințele insuficienței zahărului ca materie primă pentru unele produse înainte exportate, este situația din fabricile de conserve din fructe. Aceste întreprinderi anual solicitau cca 2500 tone/lună în 2 sezoane (primăvara și toamna), dar care din 1993 nu mai produc.

În 1993, importul de zahăr a depășit 50% din totalul necesar pentru consum: s-a importat mai ales zahăr rafinat din China și zahăr brut din Brazilia. Reorientarea importului către zahăr rafinat se datorează faptului că pe piața mondială prețul acestuia este mai avantajos. Importul din 1994 a fost estimat la cca 200 mii tone zahăr rafinat din Ucraina și 160 mii tone zahăr brut, care a fost rafinat în fabricile noastre. În 1995 am importat 347 mii tone zahăr rafinat ca să putem acoperi un consum pentru populație de 20 kg/an/loc.

Consumul fiziologic normal pe locuitor, după studiile întreprinse de specialiștii de la Institutul de Nutriție, este de 28-30 kg/an. După datele prezentate în tabelul 4 reiese clar că populația României, în perioada 1990-1995, nu a consumat decât 60-75% din necesarul fiziologic. Acest consum este totodată mult mai redus și față de consumurile respective din țările dezvoltate. Datele de mai jos confirmă această apreciere.

Tabelul 5 - Producția și consumul de zahăr în unele țări europene în anul 1993

	România	Germania	Polonia	Turcia	Ungaria
Producția de zahăr mii tone	231	4861	2265	2270	282
Producția de zahăr kg/an/loc	10	60	59	38	27
Consumul de zahăr kg/an/loc	23,7	33,4	48,7	...	37,7

Datele tabelul 5 demonstrează că în România există un consum de zahăr foarte mic, dar și faptul că țările vecine și foste socialiste își asigură din producția internă necesarul de consum și chiar un disponibil pentru export, generator de devize. Polonia și Ungaria sunt țări în tranziție, dar care au găsit mecanismul de cointerese al agricultorilor în cultivarea sfeclii de zahăr, astfel ca producția lor internă să dubleze disponibilul unui consum fiziologic.

Prețul la zahărul rafinat importat de pe piața externă (Londra FOB, sept. 1994) de 340\$/tonă ajunge pe piața românească la 805\$/tonă, deoarece la prețul mondial se adaugă transportul, asigurările, taxele vamale, comisioanele și TVA. Deci anual, pentru un import de 300 mii tone zahăr rafinat, bugetul țării suportă cca 242 milioane \$ din obligația de a acoperi un consum decent populației.

Probabil că România va mai importa zahăr încă o perioadă de timp, până când producția internă de zahăr se va stabili și se va încheia acțiunea de modernizare și re tehnologizare a întregului lanț de producere a zahărului. Stabilizarea necesară este strâns legată de aplicarea Legii fondului funciar, stoparea inflației și stabilizarea leului, încheierea procesului de privatizare a serviciilor din amonte și avalul agriculturii, precum și a celor din și pentru agricultură. Toate acestea fiind necesare atât pentru echilibrarea balanței cerere-ofertă de zahăr din producția internă, dar și pentru asigurarea unui consum uman rezonabil de 28-30 kg/an/loc.

Importul de zahăr este doar o sursă de acoperire completivă a necesarului de consum. România are condiții - suprafață, tehnologii de cultură, material semincer, specialiști etc. - ca să reducă substanțial importul. Experiența trecută ne demonstrează această posibilitate. Chiar în condițiile vitrege pentru agricultură, în țara noastră s-a cultivat și se poate cultiva sfeclă de zahăr, producția internă acoperind cel puțin 50% din necesarul de consum. Pe de altă parte investițiile din industria zahărului deja făcute sunt mult prea voluminoase, iar economia noastră agroalimentară prea săracă pentru a ne putea permite abandonarea acestor investiții și eventual renunțarea la procesul intern de prelucrare; în fine nu trebuie neglijate nici avantajele pentru economia noastră a produselor și subproduselor secundare de pe filiera zahărului, care, bine exploatate și utilizate, conduc la acoperirea și altor resurse necesare de materii prime sau financiare, din subramurile agroalimentare.

4. Mecanisme economico-financiare de reglare pe filiera zahărului

a. Costuri

Ținând cont de varietatea formelor de proprietate ale terenului arabil pentru producerea sfeclii de zahăr tehnologiile utilizate conduc la diferențieri ale costurilor pe

tona de sfeclă, dar și de calitate a produsului agricol. Astfel fermele de stat care folosesc irigațiile și alți factori de producție pot obține 35 tone sfeclă la hectar cu un cost de 46,0 mii lei/tonă (în condițiile anului 1995). Asociațiile de particulari pot cultiva sfecla pe suprafețe cuprinse între 15 și 100 ha, utilizând munca mecanizată pot realiza o productivitate medie de 20 t/ha. Costul pe tona de sfeclă este de 51,4 mii lei. Cultivatorii individuali, în general aplică o tehnologie caracterizată prin utilizarea muncii manuale pe suprafețe mici, iar producția realizată nu depășește 16 t/ha. Costurile pe tona de sfeclă se ridică la 52,2 mii lei.

Cheltuielile din agricultură sunt pentru majoritatea zonelor cultivatoare de sfeclă mult mai mari decât cele tehnologice, iar sfecla de zahăr este o cultură nerentabilă. Randamentul prag de rentabilitate economică, după analizele existente este de 32-35 t/ha, după care sfecla aduce profit producătorilor agricoli.

Calculația cheltuielilor cu industrializarea sfeclei de zahăr și deci pentru obținerea unei tone de zahăr este de 1186,2 mii lei (tabelul 6). Acest cost mediu este realizat într-o fabrică cu o capacitate medie de 8775 tone zahăr rafinat.

De menționat este faptul că, în costul prelucrării, materia primă reprezintă 44%, iar procesul de industrializare 56%.

Tabelul 6 - Costurile pe variante tehnologice pe filiera zahărului în anul 1994

- mii lei -

	Ferme de stat 35 t/ha	Asociații par- ticulare 20 t/ha	Cultivatori individuali 16 t/ha
Costuri tehnologice pentru o tone de sfeclă	46,0	51,4	52,2
Costuri în agricultură pentru o tonă zahăr (prin prelucrarea a 9,5 t sfeclă cu concen- trația de 10,5% zahăr)	437,0	488,3	495,9
Costuri pentru industrializarea unei tone de zahăr	1186,2	1186,2	1186,2
Total costuri/tona de zahăr	1623,2	1674,5	1682,1

b. Prețuri

La sfecla de zahăr prețul de contractare sau prețul la poarta fermei a fost stabilit prin Hotărâri Guvernamentale în perioada 1990-1993, iar din campania agricolă de recoltare 1993/1994 este liberalizat. Prețul la sfecla de zahăr se negociază între producătorii și fabricile prelucrătoare, anual, în două runde, pe baza contractelor încheiate între părți și în funcție de calitatea sfeclei predate spre industrializare.

Liberalizarea prețului la zahăr a determinat formarea acestuia pe baza cererii și ofertei. În perioada de tranziție s-a statornicit discrepanța dintre cerere și ofertă în sensul că cererea este mult mai mare ca oferta. Aceasta datorită necesităților crescânde ale populației și scăderii nivelului producției de zahăr. Fiecare etapă de

liberalizare a prețurilor prin diminuarea sau eliminarea subvențiilor, liberalizare a adausurilor comerciale, creștere a cursului de schimb sau indexare a salariilor a atras creșterea în lanț a tuturor prețurilor produselor de consum și implicit a zahărului.

În fundamentarea prețului de contractare negociat din toamna lui 1995 de către fabricile de zahăr cu producătorii agricoli se pornește de la cheltuielile efective făcute pentru producerea unei tone de sfeclă, deci de la acoperirea costurilor de producție. Ajustarea prețurilor interne corelată cu prețurile mondiale este obligatorie în etapa actuală, dar trebuie să fie făcută în strânsă concordanță și cu calitatea acestora.

Prețul la poarta fabricii acoperă costurile cu materia primă și cu prelucrarea și un profit de 10% pentru industria zahărului. În plus, prețul la consumator al zahărului conține și un adaos comercial care variază în funcție de tipul de societate care face desfacerea pe piață.

- *Subvenții*

În perioada 1990-1993 prețurile cu amănuntul erau fixate de Guvern. Diferența dintre prețul maxim la fabrică și prețul la consumator era acoperit prin subvenții. După anul 1993, când prețul la zahăr s-a liberalizat total, au mai rămas subvenționate pentru agricultură unele materiale și servicii. Astfel, statul acordă subvenții, în medie, de 77,0 mii lei la hectarul cultivat cu sfeclă. Din totalul cheltuielilor realizate în 1995 cu un hectar cultivat cu sfeclă de zahăr, 7% le-a reprezentat subvențiile.

Subvenționarea în continuare a agriculturii, respectiv a cultivării sfeclei de zahăr, printr-o politică de susținere și de redresare a acestei culturi, constituie o premisă importantă a activității manageriale și o bază fundamentală de asigurare a independenței României în materie de zahăr.

- *Credite*

Agricultorii ce doresc să cultive sfeclă de zahăr beneficiază de credite cu dobândă bonificată în condițiile Legii privind sprijinul acordat de stat producătorilor agricoli. Aceste credite avantajoase ca dobândă se mai acordă și pentru procurarea de mașini de recoltat sfecla de zahăr, a echipamentelor de transport, colectare și depozitare.

Începând cu Hotărârea Guvernamentală 589/1992 băncile au fost autorizate să acorde credite cu dobândă bonificată, fabricilor de zahăr pentru finanțarea stocurilor.

Fabricile de zahăr solicită credite cu dobânzi la cursul zilei pentru a plăti fermierilor sfecla de zahăr contractată și predată pentru prelucrare. Datorită varietății dobânzilor practicate de bănci, prețul de achiziție al materiei prime agricole poate fi diferit de la o zonă la alta.

- *Taxe, impozite*

Taxa pe valoarea adăugată se aplică și în industria zahărului din iulie 1993 și se calculează conform legii, după metodologia generală din economia națională.

Angajamentele luate de România prin înțelegerile GATT, nu sunt afectate prin instituirea unor taxe de import majore, care au menirea de a proteja producția internă

de zahăr. Astfel, din 1994 s-a instituit o taxă vamală de 25 % la importul de zahăr rafinat și una de 5% la importul de zahăr brut.

Această politică de protecție a producției interne de zahăr prin mărirea taxelor vamale la import se regăsesc în majoritatea statelor din fostul Bloc comunist.

Din iulie 1994 funcționează Legea privind impozitul pe venitul agricol care prevede o reducere cu 50% a impozitului pentru cultivatorii de plante tehnice tocmai în ideea de a cointeresa producătorii agricoli și a stimula mărirea suprafețelor cultivate cu sfeclă de zahăr.

Prevederile legislative ce favorizează cultivarea sfeclei de zahăr fac parte integrantă dintr-o politică agricolă constructivă menită să favorizeze producerea zahărului în țară, să se reducă importul și totodată să fie asigurat un consum decent al populației.

BIBLIOGRAFIE

1. Aurel Bârsan - Liberalizarea prețurilor - un perpetuum mobile?, Tribuna Economică nr. 30/1993.
2. Wichel Didier - Economia: regulile jocului, Ed. Humanitas, București, 1994
3. Stanciu - O cauză a perpetuării crizei: ignorarea pieței produselor agroalimentare, Tribuna Economică nr. 46, 47, 48/1993
4. Ileana Stănescu - Reconcilierea în agricultură - mediu natural, Tribuna Economică nr. 44, 45/1993
5. Ioan Mihail Stoian - Liniște pe piața zahărului, Adevărul Economic nr. 42/1992
6. Maria Vincze - Probleme ale agriculturii micro și macro economice, Tribuna Economică, 43,44/1993
7. x x x - Medium / term prospects for agricultural commodities - Projections to the year 2000, FAO economic and social development paper 120, Roma, 1994
8. x x x - Implicații ale liberalizării prețurilor în agricultură, Adevărul economic nr. 6/1994
9. x x x - Blocajul economic, între crize și efecte, Adevărul Economic, nr. 10/1994
10. x x x - Politica agricolă în perspectiva aderării la Uniunea Europeană, București, iunie, 1995
11. x x x - Strategia de dezvoltare a industriei alimentare pe anul 1995 și perioada 1996-2000, București, iulie 1995.

PIAȚA TOMATELOR ȘI CARTOFULUI: STRUCTURI ȘI MECANISME ECONOMICE DE REGLARE

Daniela GIURCĂ

Introducere

România, prin așezarea în spațiul geografic și prin clima sa temperat continentală, oferă condiții favorabile culturii plantelor horticole, importanța lor în alimentația umană datorându-se conținutului lor bogat în substanțe energetice și bioactive, indispensabile unui regim alimentar echilibrat.

Cerințele de consum pentru aceste produse sunt influențate atât de ecosistemele naturale cât și de factori legați de consumatori, cum ar fi: vârsta, tradiția de consum, natura muncii prestate și educația alimentară.

Totodată cerințele de consum sunt influențate și de oferta acestor produse, între altele și de zonalitatea producției, în interacțiune cu organizarea distribuției acesteia pe filieră, și, nu în ultimul rând, de evoluția cheltuielilor alimentare din bugetele de familie.

Ca urmare, acești factori, aflați în interacțiune, determină evoluții oscilante ale piețelor, conferindu-le un caracter zonal și sezonier.

Dinamica cererii și ofertei, mai ales în condiții de oscilații puternice la nivelul pieței produselor horticole, impun studierea sistematică a pieței interne și externe, în corelație cu piața input-urilor, serviciilor și forței de muncă ce concură la realizarea produsului de-a lungul întregii sale filiere de la producție până la consum în cazul pieței interne și de la producție la export în cazul pieței externe.

Delimitarea în aceste condiții a problematicii pieței produselor horticole, precum și investigarea posibilităților economice de reglare a acestui sector, ar permite efectuarea unor analize prospective și fixarea unor obiective pentru viitor, pe termen scurt, mediu și lung.

În acest sens, în prezentul studiu, ne limităm să cercetăm, valorificarea potențialului de producție legumicol și eficiența acestuia, incidența prelucrării industriale asupra valorificării materiilor prime legumicole și identificarea agenților economici pe filiera produselor în corelație cu aportul economic al acestora la realizarea lor.

1. Evoluții și tendințe în dezvoltarea producției de tomate și cartofi

Delimitarea problematicii pe care o ridică piața produselor horticole nu se poate efectua fără o analiză a stării actuale a producției în corelație și cu retrospectiva acesteia, plecând de la principalele informații existente în acest sens, cum ar fi: suprafețele, producțiile medii și totale precum și dispunerea teritorială și concentrarea acestora în funcție de arealul propice de dezvoltare și de structura de proprietate existentă.

1.1. Evoluția suprafețelor de tomate și cartofi

Pentru o ilustrare cât mai corectă a evoluției suprafețelor cultivate cu tomate și cartofi, am prezentat în tabelul 1 principalele informații statistice referitoare la aceste produse.

Astfel, se poate observa că începând din anul 1990, suprafețele alocate acestor culturi au fost an de an în scădere în ambele sectoare. Faptul că în 1995 s-au cultivat suprafețe mai reduse - cu 14,3 mii ha la tomate și 63,3 mii ha la cartofi - nu putea să nu se reflecte ca atare și în oferta producției interne la aceste produse, așa cum se va arăta mai departe.

Tabelul 1 - Evoluția suprafețelor cultivate cu tomate și cartofi în România

- mii ha -

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994	1995*
Suprafața totală cultivată cu tomate, din care:	50,58	45,88	51,90	48,80	42,00	36,26
- unități de stat	14,50	11,98	9,90	8,80	5,20	3,90
- sector privat	35,90	33,90	42,00	40,00	36,80	32,30
Suprafața totală cultivată cu cartofi, din care:	289,60	234,80	218,70	249,00	239,00	226,30
- unități de stat	21,00	17,40	14,70	18,50	13,10	7,50
- sector privat	268,60	217,40	204,00	230,50	225,90	218,80

* Din Buletinele informative nr. 1-10/1995 elaborate de Ministerul Agriculturii și Alimentației

Sursa: Anuarul Statistic al României elaborat de CNS

Dacă ne referim și la dispunerea acestora în teritoriu, în funcție de zonele de cultură, putem afirma că cele mai întinse suprafețe cultivate cu tomate (cu o medie de 3000-4000 ha/județ) se regăsesc în județele Dolj, Olt, Galați, urmate de județele Teleorman, Giurgiu și Timiș (cu o medie de 2000-3000 ha/județ). Aceste două zone mari de cultură au o pondere de 32% din suprafața totală cultivată cu tomate.

Și la cartofi avem de-a face cu o concentrare a suprafețelor cultivate, tot în funcție de arealul favorabil de dezvoltare al acestei culturi, astfel că, cele mai mari suprafețe (cu o medie cuprinsă între 23 mii ha și 13 mii ha/județ) se regăsesc în: Suceava, Maramureș, Harghita, Covasna și Brașov.

Această concentrare a culturilor are rezonanțe pe piața produselor, determinând apariția unor piețe zonale și apariția unor discrepanțe majore în balanța cerere-ofertă la nivel național.

De asemenea, datorită transformărilor intervenite în structura de proprietate după anul 1990, putem afirma faptul că, după punerea în aplicare a Legii nr. 18, ponderea sectorului particular în totalul suprafețelor cultivate cu aceste produse a crescut an

de an ajungând ca în 1995 să fie de 89% din total în cazul tomatelor și de 96% din total în cazul cartofilor.

1.2. Evoluția producțiilor medii și totale la tomate și cartofi

După cum se poate observa din tabelul 2 producțiile medii obținute la aceste culturi au fost scăzute mai ales în anii 1990-1992 și au înregistrat o ușoară redresare începând cu anul 1993.

Tabelul 2 - Evoluția producțiilor medii la tomate și cartofi în România

- tone/ha -

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Producția medie de tomate, din care în:	14,4	13,7	14,7	16,3	17,0	17,0
- unități de stat	16,9	13,6	15,7	21,9	23,0	22,0
- sector privat	12,9	13,7	14,1	15,1	16,1	16,5
Producția medie de cartofi, din care în:	10,9	7,9	11,8	14,8	15,8	12,7
- unități de stat	12,1	9,4	14,2	16,8	18,2	14,7
- sector privat	10,5	7,8	11,6	14,6	15,6	12,6

Estimări ale Agroinform SA din cadrul MAA la 26. 10. 1995

Sursa: Anuarul Statistic al României

Acest fapt a avut repercusiuni asupra producției totale, care a fluctuat între 831 mii tone în 1992 și 616 mii tone în 1995 la tomate (tabelul 3) și 2596 mii tone în 1992 urmate de creșteri în 1993 și 1994 la aprox. 3800 mii tone și apoi din nou de o scădere la 2652 mii tone în 1995, în cazul cartofilor.

Tabelul 3 - Evoluția producțiilor obținute la tomate și cartofi în România

mii tone -

Specificare	1990	1991	1992	1993	1994	1995"
Producția totală de tomate, din care în:	813,5	692,5	831,0	798,8	714,0	616,0
- unități de stat	319,4	164,0	221,0	192,9	119,6	85,8
- sector privat	494,1	480,1	609,8	605,9	594,4	530,0
Producția totală de cartofi, din care în:	3185,6	1872,9	2596,0	3708,9	3820,8	2652,1
- unități de stat	258,0	162,2	164,0	313,6	225,7	109,3
- sector privat	2927,6	1708,7	2381,0	3395,6	3594,8	2542,6

Estimări ale Agroinform SA din cadrul MAA

Sursa: Anuarul Statistic al României

Diferențe mari de productivitate s-au înregistrat între cele două sectoare, astfel că în sectorul de stat producțiile medii obținute au fost superioare celor obținute în sectorul particular cu 2-7 tone/ha în cazul tomatelor, diferența fiind mai mică de 2-3 tone în cazul cartofilor (tabelul 2).

Principala cauză ce a condus la obținerea acestor rezultate, a fost aplicarea unor tehnologii de cultură necorespunzătoare, limitate la posibilitățile economice ale sectorului particular coroborate cu reducerea suprafețelor cultivate și cu dispersarea acestora în teritoriu. Diferențele pozitive de productivitate înregistrate în sectorul de stat, demonstrează că o mai bună organizare managerială precum și o putere economică mai ridicată creează posibilitatea aplicării unor tehnologii corecte, care se reflectă practic în productivitate.

Cu toate acestea, putem afirma că, în cazul tomatelor și cartofilor, libertatea de decizie a producătorilor particulari, a creat premisele formării unei piețe ce a funcționat într-o oarecare măsură pe baza cererii și ofertei, datorate mai ales zonălității produselor.

Acest fapt a determinat apariția de zone în care balanța cerere-ofertă înclină mai mult spre ofertă și zone în care aceasta înclină foarte mult înspre cerere. Aceste semnale au fost percepute diferit de către producătorii particulari, iar lipsa de organizare într-o oarecare formă a acestora, a determinat apariția unor disfuncționalități legate de aprovizionarea ritmică cu produse pe piață și cu materii prime necesare industrializării.

2. Produsele pe plan european

Și în alte țări din fostul lagăr socialist, de exemplu Bulgaria, Ungaria, Polonia tendința generală după anul 1990 a fost de reducere a suprafețelor cultivate cu tomate față de perioada 1979-1981. Astfel, în Bulgaria suprafețele cu tomate au scăzut începând din 1992 cu 10 mii ha, ajungând în 1994 la 18 mii ha. în Ungaria diminuarea este cu 7 mii ha, ajungând în anul 1994 la 10 mii ha cultivate cu tomate. Iar în Polonia suprafața a scăzut doar cu 3 mii ha față de aceeași perioadă de referință, ajungând în 1994 la 28 mii ha și în Italia, care deține supremația în cultivarea tomatelor (30% din suprafața totală europeană), tendința a fost de reducere a suprafețelor, cu 10 mii ha, ajungând în 1994 la 115 mii ha.

Având în vedere mărimea suprafețelor alocate culturii tomatelor putem afirma faptul că România este una din principalele țări producătoare de tomate din Europa, suprafața cultivată în 1994 (42 mii ha) situând-o pe locul 5, împreună cu Grecia, după Italia, Ucraina, Federația Rusă și Spania, iar tendința de reducere a suprafețelor cultivate, cu 31 mii ha față de perioada 1979-1981 (când România se afla pe locul 2 în Europa), mult mai mare comparativ cu alte țări, a determinat pe lângă o diminuare a producției și o pierdere a piețelor externe de desfacere (tabelul 4).

Tabelul 4 - Producțiile medii anuale de tomate obținute în România comparativ cu cele europene

- tone/ha -

Specificare	1979-1981	1992	1993	1994
Producția medie europeană	29,8	37,3	37,7	39,3
Italia	36,5	46,6	45,4	45,4
Spania	35,4	47,4	47,5	50,6
Grecia	39,6	43,4	45,7	44,1
Ucraina	-	11,2	11,7	12,0
Federația Rusă	-	14,6	14,5	14,4
Polonia	-	14,2	12,6	11,4
Bulgaria	-	25,1	18,8	18,8
Ungaria	-	19,5	30,8	43,8
România	22,4*	14,7	16,3	17,0

Sursa: FAO - Quarterly Bulletin of Statistics, vol. 8 1/2, 1995. * Anul producției maxime, 1985

Dacă ne referim la producțiile medii obținute comparativ cu alte țări, putem observa din tabelul 4, că tendința generală a fost de creștere mai ales în țările din CEE, profunđa discrepantă între țările Vest și cele din Est regăsindu-se practic în diferențele de randamente, ce se situează practic la jumătatea valorii celor din țările CEE, excepție făcând doar Ungaria, unde randamentele la hectar sunt comparabile cu acestea.

Tabelul 5 - Producțiile anuale totale de tomate obținute în România comparativ cu cele europene

1000 MT

Specificare	1979-1981	1992	1993	1994
Producția totală europeană	14413	15201	14842	15282
Italia	4572	5483	5223	5223
Grecia	1719	1781	1881	1810
Spania	2170	2647	2699	2786
Ucraina	-	1303	1148	1200
Federația Rusă	-	1450	1250	1300
Polonia	-	404	362	320
Bulgaria	-	35	40	43
Ungaria	-	251	202	430
România	1905*	831	799	714

Sursa: FAO - Quarterly Bulletin of Statistics vol. 8 1/2, 1995

* Anul producției maxime, 1985

În ceea ce privește producția totală de tomate se poate observa că Italia este cea mai mare producătoare de tomate și este urmată de Spania, Grecia, Federația Rusă și Ucraina.

România ocupă unul din primele locuri în ierarhia celor mai mari țări producătoare de tomate din fostul bloc socialist, dar față de tendința ușoară de creștere a producțiilor ce se înregistrează la majoritatea țărilor, în România tendința a fost de scădere, fapt datorat în special randamentelor scăzute obținute la hectar.

La cartofi s-a înregistrat o ușoară scădere a suprafețelor cultivate la nivel european începând cu anul 1992, ajungând ca acestea să fie de 3943 mii ha. Cele mai întinse suprafețe cultivate cu cartofi au fost în Federația Rusă - 3400 mii ha în 1994, urmate de Polonia cu 1712 mii ha în 1994 și Ucraina cu 1560 mii ha în 1994.

România, cu cele 239 mii ha cultivate în 1994, se află pe locul 6 în Europa, după Federația Rusă, Polonia, Ucraina, Belarusia și Germania.

Tabelul 6 - Producțiile medii de cartofi în România comparativ cu cele europene

- tone/ha -

Specificare	1979-1981	1992	1993	1994
Producția medie europeană	19,1	19,9	23,7	20,2
Germania	23,5	30,1	39,2	39,2
Franța	28,4	36,2	35,6	36,5
Olanda	37,7	40,8	46,3	46,1
Polonia	-	13,3	20,6	13,0
Federația Rusă	-	11,2	11,3	11,1
Ucraina	-	11,8	13,6	13,7
Belarusia	-	11,5	15,5	14,5
Bulgaria	-	11,8	9,0	11,2
Ungaria	-	16,8	18,7	17,3
România	20,4*	11,8	14,8	15,8

* Anul producției maxime, 1985

În ceea ce privește randamentele obținute la hectar, așa după cum se poate observa din tabelul 6, tendința generală în toate țările CEE a fost de creștere, iar discrepanța dintre randamentele obținute în aceste țări și ale fostelor țări socialiste este la fel de mare ca și în cazul tomatelor, randamentele obținute la hectar sunt extrem de scăzute, practic la jumătate față de cele obținute în CEE.

Tabelul 7 - Producțiile totale de cartofi obținute în România comparativ cu cele europene

1000 MT

Specificare	1979-1981	1992	1993	1994
Producția europeană de cartofi	109513	84739	96047	79862
Germania	19465	10897	12260	12260
Franța	6735	6676	5860	4903
Olanda	6329	7595	7699	7748

Polonia	39508	23388	36271	22300
Federația Rusă	-	38224	38000	37800
Ucraina	-	20277	21009	21500
Belarusia	-	8984	11644	11000
Bulgaria	-	566	358	450
Ungaria	-	1212	1057	1000
România	6631 *	2596	3709	3821

* Anul producției maxime, 1985

În privința producției totale de cartofi, se poate observa că pe plan vest-european tendința a fost de scădere, mai ales în țările CEE. În țările foste socialiste s-a înregistrat o scădere bruscă după anii 1990, iar începând cu anul 1992 producțiile totale au oscilat în funcție de variația producției obținute în medie la hectar.

Așa după cum reiese din această analiză, cu problema randamentelor scăzute la hectar se confruntă toate țările fost-socialiste, mai puțin Ungaria; faptul are un impact deosebit deoarece limitează într-o oarecare măsură oferta internă și externă a acestor țări la produsul amintit.

România, dispune de condiții favorabile obținerii unor producții mari de legume și cartofi, necesare atât pentru satisfacerea nevoilor interne cât și pentru asigurarea unor disponibilități pentru export. Însă integrarea în fluxurile economice externe, presupune în primul rând, rezolvarea problemei competitivității produselor pe piața externă. Acest aspect are implicații economice deosebite pe întreaga filieră a produselor, de la producere până la comercializare.

3. Evoluția consumurilor de legume și cartofi

Consumurile României de legume din perioada 1990-1994 au oscilat între 86 kg/loc în 1991 și 113 kg/loc în 1993. Media acestui consum în Uniunea Europeană este de aproape 120 kg, cu vârfuri până la 192 kg în Grecia și 182 în Italia (1992). La cartofi, consumul respectiv în România a fost de minimum 48 kg/loc în 1991 și maximum 74 kg în 1993. Media Uniunii Europene la același indicator a fost de 78 kg în 1993, cu medii mai mari în Spania (108 kg) și 99 kg în Italia etc.

Față de consumul fiziologic normal considerat a fi de 132 kg/loc în cazul legumelor și de 80 kg/loc în cazul cartofilor consumul real de produse al României se situează la un nivel mult mai scăzut. Faptul este o consecință a scăderii suprafețelor, a producțiilor, a posibilităților de aprovizionare a zonelor deficitare și nu în ultimul rând modificarea ponderii cheltuielilor alimentare din bugetele de familie.

Estimarea necesarului de produse horticoale pentru consumul populației ar trebui să aibă la bază cererea reală a pieței pentru o anumită perioadă. Această cerere este dificil de comensurat, datorită faptului că există puține informații statistice referitoare la acest subiect, mai ales în cazul tomatelor pentru care nu s-a făcut o evaluare a consumului, singurele date pe care le-am găsit fiind pentru Italia care este o țară cu un consum individual ridicat de tomate, aproximativ 60 kg/loc.

3.1. Elasticitatea cererii în funcție de veniturile reale

Plecând de la teoriile clasice în ceea ce privește cererea de produse alimentare se știe că există 2 tipuri, și anume: o cerere teoretică (corespunzătoare unui consum fiziologic normal) și o cerere solvabilă, ca rezultat al adaptării cererii teoretice la puterea de cumpărare a fiecărei categorii de populație.

Conceptul de elasticitate a unei variabile în raport cu altă variabilă a fost introdus pentru a măsura variația cererii unui produs rezultată din modificarea veniturilor populației sau a prețului aceluiași produs.

Având în vedere faptul că din acest punct de vedere seria de date statistice prezintă încă destule carențe, s-a considerat utilă, analizarea evoluției cererii solvabile de produse legumicole la familiile de salariați (ponderea cheltuielilor alimentare în cadrul acestei categorii fiind de 61% din totalul cheltuielilor de consum), în corelație cu veniturile reale ale acestora, deoarece în această perioadă de tranziție, venitul este unul din principalii factori ce determină consumul și implicit cererea de produse alimentare.

În vederea cuantificării dependenței funcționale existente între cererea solvabilă a produselor alimentare și nivelul veniturilor reale, s-au calculat elasticitățile pe venit.

Astfel, pentru produsele legumicole, valorile elasticității cererii în funcție de veniturile reale au fost de 1,045 în 1991, 0,603 în 1992, 0,307 în 1993 și 0,260 în 1994. Astfel, în anul 1992 legumele au înregistrat o cerere extrem de elastică și anume de reducere a cumpărărilor la aceste produse, fiind superioară scăderii procentuale a veniturilor reale.

Elasticitatea mare înregistrată la aceste produse s-a datorat unor împrejurări conjuncturale, și anume liberalizării prețurilor în interacțiune cu limitarea ofertei datorită discrepanțelor dintre zonele de cultură și scăderii substanțiale a suprafețelor cultivate și a producției totale.

Și la cartofi s-a înregistrat o cerere extrem de variabilă, coeficientul de elasticitate fiind de 3,541 în 1991, 1,647 în 1992, 0,846 în 1993 și 0,071 în 1994.

Începând cu anul 1992 în cazul legumelor și 1993 în cazul cartofilor, coeficientul de elasticitate în funcție de venituri a înregistrat valori subunitare, deci cererea pentru aceste produse a fost mai puțin elastică, reacția cererii fiind neproportională cu variația veniturilor.

Analiza de ansamblu a elasticității cererii produselor alimentare, conduce la concluzia că reducerea veniturilor reale (și implicit a puterii de cumpărare a populației) determină oferte negative atât pe plan social cât și pe planul producției agricole, cu efect direct asupra pieței produselor.

4. Probleme de organizare a pieței pe produs

După G. A. Frois "piața" unui bun poate fi considerată ca locul de întâlnire la un moment dat a dorinței consumatorilor, exprimate prin cererea lor și a dorințelor producătorilor, exprimate prin oferta lor. În urma acestei confruntări ia naștere un preț pentru bunul luat în considerație și un nivel al tranzacțiilor. În acest caz, fiind vorba de

o abordare practică a produsului, este necesar să se precizeze că este vorba de o "piață liberă".

Piața produsului mai poate fi definită prin gradul de penetrație a acestuia în consum, solicitarea de către consumatori și prin posibilitățile prezente și viitoare de desfacere a lui. Astfel "piața liberă" caracterizează situațiile în care actele de vânzare - cumpărare se desfășoară nestingerite în cadrul unor limite impuse, indirect, de regulă prin mijloace economice (impozite, taxe, politica de credite). În cadrul acestei piețe legile economice specifice se manifestă neîngrădit, obiectiv, mecanismul pieței jucând un rol determinant în procesul deciziei economice.

Aceasta presupune manifestarea liberei inițiative, mișcarea liberă a capitalurilor, a forței de muncă, formarea liberă a prețurilor pe baza raportului dintre cerere și ofertă.

În contextul celor prezentate, în cele ce urmează vom încerca să pătrundem în mecanismul organizării acestei piețe, pe filieră, de la producere la comercializare.

4.1. Organizarea pe filieră a produselor

Fluxul circulației produselor legumicole de la producător la consumatorul final, se prezintă ca o rețea densă în care se pot regăsi mai multe tipuri de canale de distribuție specifice pentru fiecare produs legumicol în parte.

Producătorii particulari (ce dețin ponderea majoritară în producția de legume) au cea mai mare libertate de decizie asupra destinației producției lor, în funcție de posibilitățile lor economice, de zona de cultură, de rețeaua de angroșiști disponibilă.

În realitate însă, nu se poate vorbi de o organizare a acestui sector după principiile unei piețe moderne. O serie de canale sunt deocamdată teoretice reprezentând modelele funcționale din Piața Comună. Transpunerea lor în practică în țara noastră este deocamdată în fază incipientă, unele canale de distribuție funcționând după semnalele cererii de pe piața urbană.

Mai puțini au fost producătorii particulari ce au apelat la serviciile de gros existente deocamdată, tot în fază incipientă, care nu s-au dovedit încă a fi în fază funcțională, majoritatea dintre ei preferând să-și comercializeze producția cu forțe proprii.

Dirijarea fluxului de produse de la producător la consumator a devenit în acest caz o opțiune strategică a fiecărui agent economic sau producător particular, participant la procesul de producție, distribuție și comercializare a produselor.

Canalele de distribuție prezentate în figurile anterioare, reprezintă practic o evaluare a tuturor posibilităților existente în cadrul filierei produselor horticole existente în climatul economic actual.

✓ Destinația producției pe filiera produselor

Având la dispoziție datele furnizate de CNS referitoare la Balanțele cantitative și valorice la principalele produse agricole pentru anul 1994 s-a analizat ponderea destinației producției pe filiera produselor precum și prețurile de livrare pe fiecare verigă din cadrul filierei.

În cazul ambelor produse, ponderea majoritară la realizarea resurselor o are sectorul particular, iar în cadrul acestuia, în special gospodăriile populației.

În ceea ce privește destinația producției, 51% din producție o reprezintă autoconsumul în cazul tomatelor și aproximativ 20% în cazul cartofilor.

Vânzările pe piața liberă au o pondere de 20%, în cazul tomatelor și de 11% în cazul cartofilor, iar vânzările la fondul de resurse reprezintă doar 12% din total în cazul tomatelor și respectiv 1,3% în cazul cartofilor.

Un aspect demn de remarcat este neglijarea fondului de semințe și creșterea consumului de sămânță proprie la cartofi, fapt ce poate conduce în timp la degenerarea tuberculilor și la obținerea unor producții din ce în ce mai slabe și de proastă calitate.

Analizând cele două diagrame, atât în ceea ce privește destinația producției cât și în ceea ce privește prețurile de livrare practicate pe filieră, putem afirma că în cazul acestor două produse am asistat la o funcționare a pieței pe baza libertății de decizie a producătorilor particulari.

✓ **Fluxul economic pe filiera produsului**

Așa după cum am mai menționat în capitolul anterior, deoarece ambele produse sunt cultivate în sectorul particular în asolament cu alte culturi legumicole sau de câmp, evaluarea costurilor de producție pe filieră este destul de dificil de comensurat în termeni reali, pentru că evidența elementelor de cheltuieli din componența costurilor de producție nu este urmărită fidel de către fermierii particulari.

Acest fapt a condus la încercări din partea noastră de evaluare a acestora, în conformitate cu tehnologiile utilizate la nivelul posibilităților financiare specifice sectorului particular, din diferite zone de cultură, în mai multe variante și pe diferite fluxuri.

Pentru tomate proaspete în 2 variante: V_1 producere și apoi comercializare prin comercializare prin intermediul angrosiștilor și V_2 - producere și comercializare directă de către producător.

Pentru tomate industrializate o singură variantă în care polul integrator este întreprinderea de industrializare.

Pentru cartofi s-au calculat două variante: V_1 producere, achiziționare "en gros", depozitare și apoi comercializare și V_2 - vânzare directă pe piață de către producători.

S-au estimat astfel costurile de producție și prețurile de livrare pentru aceste variante de-a lungul întregii filiere și evoluția acestora în perioada 1993-1995.

În urma acestor calculații s-au semnalat diferențe între costurile de producție dintre cele 2 variante (V_1 și V_2) la tomatele proaspete și la cartofi.

Astfel, la tomate proaspete costul de producție pe filieră este cu 37% mai mare în varianta V_1 (ce include intermediari) față de V_2 , în anul 1995.

La cartofi, diferența dintre cele 2 variante este de 34%, deci costul total pe filieră în cazul primei variante este superior celei de-a doua variante.

Aceste diferențe de costuri s-au reflectat și asupra prețurilor cu amănuntul, estimările noastre în cazul prețului din V_2 la ambele produse fiind aproximativ egal cu prețurile maxime realizate pe piața țărănească în zonele cu deficit de produse.

În cazul estimării prețurilor în varianta a doua V_2 (fără intermediari) la ambele produse, acestea s-au situat la nivelul prețurilor minime realizate pe piața țărănească în zonele în care există o concentrare a suprafețelor cultivate cu aceste culturi.

PIAȚA LAPTELUI - COMPONENTE TEHNOLOGICE ȘI MECANISME ECONOMICE DE REGLARE

Mariana GRODEA

1. Laptele - produs strategic al pieței agroalimentare

Laptele și produsele lactate sunt, datorită calității lor nutritive, o componentă indispensabilă a alimentației populației. Valoarea nutritivă a unui litru de lapte este echivalentă cu oricare din aceste cantități: 400 grame carne de porc, 750 grame carne de vițel, 600 grame carne de vacă, 8-9 ouă, 500 grame carne de pește, 1,4 kg de mere.

Un rol aparte în producția de lapte îl deține laptele de vacă, deoarece este alimentul cel mai complet și ușor de asimilat. El deține peste 100 substanțe hrănitoare necesare omului, dintre care peste 20 aminoacizi, peste 10 acizi grași, 25 vitamine, peste 45 de elemente minerale etc.

Proгноzele mondiale referitoare la consumul alimentar atestă că, laptele și produsele lactate vor ocupa un loc sporit față de alte alimente de origine animală. Ușurința în utilizarea laptelui și produselor lactate pentru prepararea meselor, conținutul de proteine, nivelul ridicat de digestibilitate al preparatelor fermentate (datorită conținutului de acid lactic), raportul avantajos între valoarea nutritivă și prețul produsului constituie premise sigure pentru o evoluție ascendentă a consumului de lapte și produse lactate și în țara noastră.

2. Considerente tehnologice și de politică economică în industrializarea laptelui

Perpetuarea utilizării unor tehnologii învechite în industria alimentară în general, în industria laptelui în special, a condus la acumularea unor decalaje însemnate comparativ cu cele utilizate în mod curent în țările avansate. Bineînțeles că aceste decalaje au repercusiuni negative asupra cantității și calității produselor alimentare, mai ales a produselor din lapte.

Din compararea tehnologiilor utilizate în țara noastră și cele pe plan mondial în industria laptelui, rezultă două neajunsuri: a) că activitatea în multe verigi de producție se desfășoară manual și b) că există o lipsă acută de ambalaje de calitate. Prezența acestora concură la obținerea unor cantități reduse și costuri sporite, la dificultăți în asigurarea unor condiții igienice impuse de activitatea de industrializare și de standardele internaționale, cu influențe negative asupra aspectului de prezentare comercială și competitivității produselor.

Examinând stadiul actual și perspectivele dezvoltării industriei laptelui sub impactul direct al progresului științifico-tehnic rezultă că, pe plan mondial, se manifestă următoarele tendințe:

- intensificarea preocupărilor legate de sporirea resurselor de materii prime clasice și de industrializare mai eficientă a acestora. În acest sens se utilizează și actualele subproduse rezultate din prima transformare, obținându-se, pe această cale, noi materii prime cu caracteristici îmbunătățite sub aspectul digestibilității și proprietăților funcționale;
- atenuarea deficitului crescând de proteine, prin obținerea de noi surse de materii prime și utilizarea acestora în vederea echilibrării nutriționale a produselor alimentare tradiționale sau creării de produse noi;
- extinderea utilizării în domeniul ambalării produselor alimentare, în paralel cu folosirea crescândă a materialelor plastice polimerice, a tablei cromate și a tablei aluminatate, îmbunătățirea hidrozistenței ambalajelor de transport;
- realizarea de noi utilaje, echipamente tehnologice și linii automatizate complexe, în scopul ridicării eficienței deciziilor privind tehnologiile de fabricație.

Modernizarea industriei alimentare în general și a industriei laptelui în special se va putea realiza, credem, cel puțin pe două căi: pe de o parte, prin alocarea de resurse corespunzătoare cercetării științifice proprii, concomitent cu specializarea pe domenii în care se intuiește că se poate obține un avantaj economic comparativ, iar pe de altă parte, prin dezvoltarea largă a cooperării internaționale în cercetarea științifică, în producție și comercializare, în concordanță cu strategii globale de lungă perspectivă, care vor trebui adoptate în această ramură.

De asemenea, trebuie precizat că eforturile valutare implicate în intensificarea colaborării internaționale, se vor justifica numai în măsura în care rezultatele activității din industria alimentară proprie se vor materializa în realizarea de tehnologii și produse de înaltă competitivitate. În definitiv, în procesul de trecere a României la economia de piață, este firesc ca fiecare agent economic să-și asigure echilibrul financiar-valutar. Altfel spus, acoperirea eforturilor valutare generate de absorbția de mijloace tehnice și tehnologice performante din exterior este posibilă numai prin obținerea unei eficiențe înalte a rezultatelor activității productive.

3. Prețuri - reglementări și niveluri

În mod indiscutabil, succesul oricărui agent economic în economia de piață, uneori chiar supraviețuirea sa depinde, în mare măsură, nu numai de atenția acordată aspectelor tehnice și tehnologice, ci și de preocuparea de a menține/reduce costurile factorilor de producție în limite care să genereze prețuri competitive într-un mediu economic concurențial.

În țara noastră sistemul de prețuri care se aplică în prezent este marcat de distorsiuni, de necorelări între prețurile produselor agricole și prețurile factorilor de producție și produselor alimentare finite, între prețurile diferitelor produse agricole vegetale și animale.

Liberalizarea prețurilor, departe de a fi adus autoreglarea dorită, a creat dezechilibre, atât în interiorul, cât și în raporturile agriculturii cu ramurile din amonte și avalul său.

Fixarea pe scară largă a prețului de achiziție a laptelui de vacă - materie primă - și controlul asupra prețului cu amănuntul la produsele lactate (lapte de consum, unt, lapte praf) se materializează până în prezent în menținerea unor prețuri scăzute (accesibile) prin intermediul unui sistem controlat de stat. Dar o asemenea politică într-o perioadă cu inflație ridicată și putere de cumpărare redusă, a avut drept efect descreșterea evidentă a cantităților de produse lactate oferite de către întreprinderile prelucrătoare de stat; pe parcursul ultimilor 5 ani se poate vorbi chiar de o criză acută de produse lactate ieftine.

Având în vedere cele menționate, se impune instituirea unui sistem de prețuri care să îmbine acțiunea de liberalizare a acestora cu intervenția puterii publice, sistem care să se apropie de cel utilizat în țările Uniunii Europene. Ar putea fi avute în vedere următoarele două căi principale de acțiune: susținerea prețurilor și susținerea veniturilor.

Susținerea prețurilor ar urma să fie folosită la produsele deficitare (laptele încadrându-se în mod deosebit în această categorie). Sistemul de prețuri ar putea cuprinde: a) un preț orientativ, indicativ, prestabilit care să orienteze producătorii agricoli în alocarea resurselor pentru asigurarea echilibrului între cerere și ofertă; b) un preț de intervenție minim garantat, la care organele abilitate de guvern cumpără produsele agricole stocabile în cazul în care prețul pieței ar fi inferior prețului indicativ; c) un preț prag care reprezintă nivelul limită pentru produsele importate.

Susținerea veniturilor s-ar putea aplica, în cazul produselor din lapte, mai ales sub forma unor prime, acordate direct producătorilor.

Prețurile laptelui de consum pe piața românească variază extrem de mult în funcție de conținutul de grăsime, de tehnologia de fabricație, de tipul de ambalaj etc. Astfel, la o extremă a existat până în 1995 prețul controlat de stat de 350 lei litru, preț egal sau chiar mai redus decât al unui litru de apă minerală, iar la cealaltă extremă prețul de 2000 lei/litru, reprezentând produse de înaltă calitate, fabricate fie în țară (cele de tip "Brenac"), fie provenind din import.

Prețurile practicate până în 1995 au ajuns în situația să nu mai reflecteze, uneori chiar flagrant schimbarea condițiilor de producție. În cadrul acestei schimbări avem în vedere următoarele: a) creșterea prețurilor la furaje, atât din producția internă, cât și a celor din import; b) creșterea salariului lucrătorilor din sectorul bovin; c) orientarea producătorilor de lapte spre sectorul privat, unde prețul de achiziție este mult mai mare, uneori chiar dublu decât cel practicat de întreprinderile de prelucrare ale statului.

Ca urmare, a fost necesară schimbarea prețurilor utilizate atât la nivel de producător, cât și la cel al consumatorului. Reflectând această necesitate Guvernul a hotărât majorarea prețului la lapte în medie cu 55 %. Aceasta înseamnă o creștere a prețului de contractare de la 425 la 650 lei/litru în sezonul cald (de la 1 mai la 31 oc-

tombrie) și de la 475 la 750 lei/litru în restul anului. La nivel de consumator, prețul laptelui (cu 1,8 % grăsime) va spori de la 350 la 600 lei/litru.

Între aceste limite de preț există prețul pieței libere de aproximativ 1500 lei/litru. De altfel, se poate menționa că gama sortimentală de lapte și produse lactate apărută pe piața românească este capabilă să satisfacă cele mai pretențioase gusturi și preferințe ale consumatorilor, dar prețul ridicat al acestora le face accesibile doar unei anumite pătri sociale cu posibilități materiale ridicate.

În cadrul procesului de reformă pe care îl parcurge în prezent economia românească, privatizarea și implicit dezvoltarea sectorului particular reprezintă un obiectiv prioritar al guvernului. Răspunsul public la libertatea de înființare a afacerilor particulare a fost, în general, imediat și puternic. Totuși, în domeniul laptelui, datorită unor deficiențe de natură economică și organizatorică pe filiera producere-prelucrare-distribuire, apariția unor agenți economici privați este destul de firavă.

Una din unitățile private apărute conform legislației în vigoare este societatea comercială "Parametru" - SRL, care prelucurează lapte și produse lactate proaspete (iaurturi) sub marca "Brenac". În București, firma "Brenac" și-a integrat operațiunile în circa 2-3 ani. Operațiunile sale de vânzare și marketing sunt gestionate printr-o rețea întinsă, de 600 puncte de vânzare situate în magazine mai mari sau mai mici. Unitatea oferă produse la standarde europene, superioare din punct de vedere al calității, ambalării, prezentării, refrigerării și livrării ritmice pentru comercializare pe piață; produsele acestei firme reprezintă acum o cotă de nivel pentru industria de prelucrare a statului. Politica de fixare a prețurilor și de management constituie, de asemenea, un bun exemplu a ceea ce poate fi realizat, utilizând resursele materiale și umane din țara noastră și folosind tehnicile și echipamentele de standard vest-european.

4. Pârghii de intervenție pe piața laptelui

În legătură cu sistemul de sprijin pentru sectorul laptelui, se poate menționa că acesta poate fi descris ca fiind cel mult într-o fază incipientă. Deciziile în acest domeniu sunt de dată recentă și nu există dovezi ale gradului lor de asimilare de către comunitatea agricultorilor. Există trei principale reglementări în această sferă:

- a. Hotărârea Guvernului nr. 267 (10. 06. 1994) care prevede dobânzi bonificate la credite pentru activitățile legal înregistrate (cu personalitate juridică);
- b. Legea nr. 56 (13. 07. 1994) care scutește de taxe vamale importurile de animale pentru producție;
- c. Legea nr. 83 din iulie 1993. Principalele prevederi ale legii care prezintă interes pentru viitoarea strategie de dezvoltare a agriculturii sunt:
 - intenția de a stabili și a menține un preț minim la producător la nivelul prețurilor internaționale;
 - asigurarea de alocații, dobânzi bonificate la credite pentru stimularea producției și investițiilor;

- acordarea de prime și compensații producătorilor, de avantaje fiscale (subvenții) și garanții la credite pentru produsele agricole considerate a fi de importanță națională;
- asistență tehnică specializată pentru agricultori și comercianți și alte facilități de ordin financiar.

Pentru sectorul laptelui, în anul 1995, conform acestei legi suma totală prevăzută pentru alocații bugetare a fost de 200 miliarde lei, din care:

- 110 miliarde lei prime pentru lapte (față de 71 miliarde lei în 1994);
- 50 miliarde lei pentru vitele obținute de la vacile de lapte și junincile înșămânțate artificial sau montate cu reproducători atestați (față de 6,5 miliarde lei în 1994);
- 16 miliarde lei pentru menținerea în exploatare pe durata unui ciclu de producție a cel puțin 3 vaci de lapte sau 3 bivolițe (sumă prevăzută pentru 1995 în contul anului 1994); facem precizarea că acest ajutor menit să acopere parțial cheltuielile de întreținere este prevăzut a crește de la 40000 lei/animal la 65000 lei/animal în anul 1996;
- 24 miliarde lei pentru cumpărarea de animale din rase pure, respectiv 400 lei/kg pentru fermierul care cumpără o vacă cu mai puțin de 2 lactații; 450 lei/kg pentru fermierul care cumpără o junincă sau un taur sub 18 luni atestat pentru reproducție. Toate aceste animale trebuie să fie din rasele: Bălțată Românească, Bălțată cu Negru, Simmenthal, Brună, Holstein-Friză sau Pinzgau. Subvenția se reduce cu 25 % pentru juninci care sunt metiși ale acestor rase.

Creditul agricol constituie un alt nou capitol al politicii agrare. În țara noastră se resimte absența băncilor de tip cooperatist din mediul rural care prin condițiile de creditare (termene, dobânzi, garanții etc) pot contribui efectiv la capitalizarea exploatații lor agricole, inclusiv din sectorul producției de lapte de vacă. Pe de altă parte, creditele acordate în prezent producătorilor agricoli sunt, în mare măsură, nestimulative. Chiar și atunci când se acordă cu dobândă subvenționată, producătorul agricol privat este supus unei asemenea birocrății, încât i se îngustează în mod fatal accesul la credite avantajoase. În aceste condiții, este foarte dificil să se obțină resursele financiare necesare reluării producției, mai ales pentru investiții-suport privind ridicarea gradului de tehnologizare a producției agroalimentare.

Pe plan mondial, posesorii unor agriculturi dezvoltate manifestă un curent puternic împotriva subvențiilor, curent ce este promovat și în cadrul negocierilor GATT - Runda Uruguay. Efectul scontat îl reprezintă creșterea liberalizării schimburilor, ameliorarea condițiilor de concurență și de comercializare pe diverse piețe.

În țara noastră subvențiile agricole au fost și sunt amplu dezbătute, chiar dacă în prezent, pentru redresarea agriculturii, numeroase argumente pledează pro-subvenții. Pe termen lung, subvenționarea agriculturii românești se va înscrie în tendința generală de reducere treptată a acestora, România aliniindu-se astfel la prevederile din Actul Final al Runde Uruguay.

Pentru a oferi populației produse lactate la prețuri scăzute, guvernul a subvenționat în mod tradițional producătorii. Conform Hotărârii Guvernului nr. 55 din ianuarie 1995, pentru laptele de vacă cu un conținut de 3,5% grăsime STAS 2418-61, subvențiile (sub formă de prime) vor fi de 225 lei/litru în perioada 1 ianuarie - 30 aprilie, de 170 lei/litru în perioada 1 mai - 31 octombrie și din nou 225 lei/litru după 1 noiembrie 1995. Laptele va fi plătit după conținutul de grăsime. Aceste subvenții sunt plătite numai pentru laptele cumpărat la prețul minim garantat de aceeași Hotărâre a Guvernului, de respectiv 370 și 425 lei/litru pentru perioadele menționate anterior.

De asemenea aceste subvenții distribuite către industria laptelui - prin intermediul întreprinderilor de prelucrare - nu au avut efectul scontat, și anume acela de a prelua de la producători cantități sporite de lapte. Datorită prețului mai ridicat oferit de prelucrătorii privați sau a faptului că producătorii depind de abilitatea întreprinderii de prelucrare de a împrumuta bani pentru a le plăti subvenția, adesea neplătind la timp, majoritatea producătorilor de lapte au căutat și caută din ce în ce mai des, alte canale prin care să-și vândă laptele. În același timp, prelucrătorii de stat au pierdut și continuă să piardă segmente de piață, micșorându-se gradul de utilizare a capacităților de producție, cu repercusiuni negative economice și sociale, până într-acolo încât pot deveni în curând nesemnificativi. Un motiv în plus pentru grăbirea procesului de privatizare a unităților de stat respective.

*
* *

Pe baza discrepanțelor majore existente în perioada de tranziție între cantitatea, calitatea și structura ofertei de lapte și produse lactate și cererea reală pentru aceste produse s-au formulat măsuri de intervenție - prin principalele pârgii economice - menite să asigure securitatea alimentară a populației.

Abordarea acestor mecanisme economice existente pe piața laptelui s-a făcut atât în ideea comparării structurilor consumului intern cu cel din țările dezvoltate, dar și al determinării priorităților strategice din politica agricolă pentru 1996-2000-2010.

Considerăm că propunerile formulate pot contribui la sensibilizarea decidenților responsabili cu producția agroalimentară, dar și la redresarea, dezvoltarea și modernizarea producției de lapte, fiindcă România are capacitatea reală de a asigura populației aceste produse alimentare de importanță vitală.

PARTAJUL SURPLUSULUI ECONOMIC PE FILIERA AGROALIMENTARĂ PE EXEMPLUL RELAȚIEI GRAU-PAINE TIP STANDARD

Angela POPESCU

1. Considerații cu privire la surplusul economic

Surplusul economic rezultă din capacitatea unei întreprinderi de a produce mai mult decât consumă. Factorul său fundamental este creșterea productivității muncii și a raportului de prețuri dintre factorii de producție și rezultate.

În concepția acestui studiu surplusul economic este o parte din produsul nou creat. Întregul produs nou creat de munca productivă, corespunzător structurii sale materiale, în procesul repartizării se divide în două componente distincte: a) produsul necesar și b) produs net - partea ce depășește produsul necesar, concretizată în diversele dale forme: profit, dobândă, rentă, etc.

Teoriile mai recente privind produsul net îl consideră ca rezultat al diferenței între cifra de afaceri și costul de producție. Mărima și evoluția acestei diferențe se află sub influența condițiilor specifice în care se desfășoară producția în fiecare unitate economică și mediul exterior al acesteia.

Produsul net creat în unitățile productive este supus unui proces de repartizare în urma căruia se constituie o serie de forme autonome. La repartizarea lui participă agenții economici din sfera producției și circulației produselor-marfa, precum și statul.

Printre instrumentele cu ajutorul cărora se constituie formele autonome ale produsului net, rolul principal revine sistemului de prețuri, creditelor și impozitelor.

Deoarece este extrem de dificil de a stabili întreaga sferă a surplusului economic creat în activitatea de producție și circulație ne-am oprit la un indicator cât mai apropiat de acesta, și anume - valoarea adăugată și profitul net. Dupe cum se știe, aceste categorii măsoară efectul rezultat din utilizarea factorilor de producție, îndeosebi a factorilor de muncă și capital. Valoarea adăugată reflectă suma de bani încasată din vânzarea bunurilor economice peste mărimea cheltuielilor cu materiile prime, materiale și energie, care au fost utilizate pentru producerea bunurilor economice, iar profitul net reflectă partea din surplusul economic rămasă după acoperirea diferențelor sarcinii fiscale.

În acest studiu ne-am propus să realizăm un partaj la nivelul produsului "pâine standard" între munca trecută reflectată prin consumurile intermediare și surplusul economic creat, conceput așa cum s-a arătat mai sus. Totodată se va face și un partaj al provenienței acestuia prin delimitarea lui la nivelul fiecărei verigi din cele cinci faze ale filierei care se analizează (agricultură-stocare-morărit-panificație-comercializare).

2. Conceptul de filieră a grâului

Deoarece termenul de "filieră" este oarecum recent folosit în literatura economică românească, se cuvine să explicăm ce se înțelege prin acest termen în cazul economiei agroalimentare. Filiera agroalimentară este percepută ca o înlanțuire de activități care ajung să pună la dispoziția consumatorului final un bun situat la extremitatea procesului. Analiza filierei constă în a urmări itinerarul unui produs agroalimentar de la producția de materie primă agricolă care servește la fabricarea sa, până la utilizarea lui ca produs alimentar consumabil; este deci vorba de a urmări itinerarul său de la exploatarea agricolă până la farfuria consumatorului, ceea ce marchează preponderența funcției de aprovizionare în lanțul agroalimentar.

Analiza unei filiere implică o abordare dinamică care să integreze atât spațiul care se referă la producție, consum, piețe determinate, cât și timpul care caracterizează un anumit moment de apariție pe piața bunurilor și serviciilor a produsului final.

Filiera reprezintă ansamblul agenților economici din sfera producției agricole, stocării și circulației produselor, transformării industriale și al operatorilor pe piață. Toți acești agenți economici influențează în mod direct drumul parcurs de un produs, pornind de la stadiul inițial de producție (și al furnizorilor de factori de producție) la stadiul final de consum, filiera fiind formată din toate interacțiunile dintre diversele sale structuri componente.

În cazul concret al filierei pe care o analizăm se pot face câteva referiri metodologice. Astfel:

- la nivelul agriculturii consumurile intermediare au fost evidențiate cheltuielile efectuate cu sămânța, produsele chimice, carburanții, lucrările și serviciile prestate de terți (mecanizare, cărăușie);
- la nivelul industriei alimentare, consumurile intermediare sunt constituite din: materii prime agricole (în cazul nostru, grâu), materiale, combustibil, energie electrică și termică, cheltuielile de transport și alte cheltuieli materiale;
- la nivelul stocării și comercializării principalele consumuri intermediare le reprezintă cheltuielile cu transportul, cu energia electrică și cu combustibilii.

În cadrul valorii adăugate sunt cuprinse următoarele elemente: salarii directe și indirecte cu toate cotele aferente asigurărilor sociale și ajutorului de șomaj, amortizarea capitalului fix, dobânda la credit, valoarea adăugată (TVA) și profitul net. Bunurilor economice peste mărimea cheltuielilor cu materiile prime, materiale și energie, care au fost utilizate pentru producerea bunurilor economice, iar profitul net reflectă partea din surplusul economic rămasă după acoperirea diferențelor sarcinii fiscale.

În acest studiu ne-am propus să realizăm un partaj la nivelul produsului "pâine standard" între munca trecută reflectată prin consumurile intermediare și surplusul economic creat, conceput așa cum s-a arătat mai sus. Totodată se va face și un partaj al provenienței acestuia prin delimitarea lui la nivelul fiecărei verigi din cele cinci faze ale filierei care se analizează (agricultură-stocare-morărit-panificație-comercializare).

2. Conceptul de filieră a grâului

Deoarece termenul de "filieră" este oarecum recent folosit în literatura economică românească, se cuvine să explicăm ce se înțelege prin acest termen în cazul economiei agroalimentare. Filiera agroalimentară este percepută ca o înlanțuire de activități care ajung să pună la dispoziția consumatorului final un bun situat la extremitatea procesului. Analiza filierei constă în a urmări itinerarul unui produs agroalimentar de la producția de materie primă agricolă care servește la fabricarea sa, până la utilizarea lui ca produs alimentar consumabil; este deci vorba de a urmări itinerarul său de la exploatarea agricolă până la farfuria consumatorului, ceea ce marchează preponderența funcției de aprovizionare în lanțul agroalimentar.

Analiza unei filiere implică o abordare dinamică care să integreze atât spațiul care se referă la producție, consum, piețe determinate, cât și timpul care caracterizează un anumit moment de apariție pe piața bunurilor și serviciilor a produsului final.

Filiera reprezintă ansamblul agenților economici din sfera producției agricole, stocării și circulației produselor, transformării industriale și al operatorilor pe piață. Toți acești agenți economici influențează în mod direct drumul parcurs de un produs, pornind de la stadiul inițial de producție (și al furnizorilor de factori de producție) la stadiul final de consum, filiera fiind formată din toate interacțiunile dintre diversele sale structuri componente.

În cazul concret al filierei pe care o analizăm se pot face câteva referiri metodologice. Astfel:

- la nivelul agriculturii consumurile intermediare au fost evidențiate cheltuielile efectuate cu sămânța, produsele chimice, carburanții, lucrările și serviciile prestate de terți (mecanizare, cărăușie);
- la nivelul industriei alimentare, consumurile intermediare sunt constituite din: materii prime agricole (în cazul nostru, grâul), materiale, combustibil, energie electrică și termică, cheltuielile de transport și alte cheltuieli materiale;
- la nivelul stocării și comercializării principalele consumuri intermediare le reprezintă cheltuielile cu transportul, cu energia electrică și cu combustibilii;
- în cadrul valorii adăugate sunt cuprinse următoarele elemente: salarii directe și indirecte cu toate cotele aferente asigurărilor sociale și ajutorului de șomaj, amortizarea capitalului fix, dobânda la credite, valoarea adăugată (TVA) și profitul net.

3. Structura valorică și fizică a producției

Tabelul 1 - Consumurile intermediare, valoarea adăugată brută și producția finală pe filiera grâu-pâine "tip standard" în anul 1994

- mii lei/tonă -

Specificare	Grâu pentru	Grâu stocat	Făină "tip stand-	Pâine "tip	Comercializare
-------------	-------------	-------------	-------------------	------------	----------------

	con- sum		ard"	stand- ard"	pâine "tip standard"
1. Materii prime	-	220,0	307,5	325,3	-
2. Sămânță	7,3	-	-	-	-
3. Lucrări mecanizate	50,1	-	-	-	-
4. Substanțe chimice	25,5	-	-	-	-
5. Materii și materiale	20,0	0,7	-	27,4	2,0
6. Combustibili	7,1	0,2	7,5	38,7	3,7
7. Energie	-	0,1	•20,2	7,5	7,5
8. Cheltuieli de transport	-	14,6	4,8	10,7	10,2
9. Alte cheltuieli	-	-	10,5	16,4	1,3
10. Total consumuri in- termediare (1+9)	110,0	235,6	350,5	426,0	24,7
11. Salarii+impozite+ șo- maj	4,2	-	-	-	-
12. Taxa pe pământ	19,6	-	-	-	-
13. Dobânzi	27,0	58,6	-	-	-
14. Impozite	3,8	0,7	6,0	9,0	0,7
15. TVA	19,2	3,9	64,5	-	0,5
16. Profit net	42,2	2,5	16,5	20,0	1,8
17. Amortizare	-	0,5	16,0	18,0	1,5
18. Total valoare adăugată brută (11+17)	110,0	70,4	110,0	67,0	7,3
19. Producția finală (10+18)	220,0	306,0	460,5	493,0	32
20. Ponderea valorii adăugate brute în producția finală (%)	50,0	23,0	23,9	13,6	22,8

La baza analizei de față a stat producția finală realizată în cele cinci faze ale filierei ca rezultate medii obținute la nivel de țară. S-a folosit indicatorul producția finală pentru a putea evidenția mai clar componentele sale valorice: costuri și surplus economic.

Din tabel, se poate constata că la nivelul agriculturii cheltuielile cu mecanizarea lucrărilor agricole ocupă cea mai mare pondere (în cadrul consumurilor intermediare de 45% și de 22,7% în cadrul producției finale). Aceasta este consecință directă a creșterii tarifelor percepute de prestatorii de lucrări mecanizate atât cei din sectorul privat cât și cei din sectorul public. Dintre componentele valorii adăugate se pot evidenția dobânzile bancare cu 12,2% și profitul net cu 19,2% ca pondere în producția finală.

La nivelul stocării se poate evidenția că cea mai importantă componentă a valorii adăugate este dobânda, cu o pondere de 19,2% în producția finală.

Cea mai mare producătoare de valoare adăugată se dovedește a fi agricultura cu 50% pondere în producția finală, urmată de faza de stocare, morărit și comercializare

cu ponderi cuprinse între 22,8-23,9% și în final cu cea mai mică pondere înscriindu-se panificația cu numai 13,6% în producția finală.

Pe baza calculațiilor din tabelul 1 s-a putut determina costul adăugat la nivelul fiecărei verigi avându-se în vedere numai cheltuielile ce se efectuează pentru pâine, dând la o parte cota de cheltuieli care revine produsului secundar - tărâța - care ia altă destinație (hrana animalelor).

Pentru pâinea tip "standard" randamentul de procesare este următorul:

1 kg grâu = 0,706 kg făină tip "standard" = 1 kg de pâine tip "standard" 1

La nivelul agriculturii din valoarea totală a tonei de grâu revin pentru pâine numai 70,6 procente ($220 \text{ lei/kg grâu} \times 70,6\% = 155,4 \text{ lei}$)

În faza de stocare (tabelul 1) s-a considerat că din valoarea totală a grâului stocat dacă se înlătură valoarea materiei prime (grâul achiziționat) rămân cheltuielile adăugate prin stocare, din care se rețin numai cheltuielile care revin pentru făină.

$306 \text{ lei/kg grâu stocat} - 220 \text{ lei/kg grâu achiziționat} = 86 \text{ lei/kg (comisionul)}$ $86 \text{ lei} \times 70,6\% = 60,7 \text{ lei}$ pentru făină

În faza de morărit din valoarea grâului măcinat se înlătură valoarea grâului stocat și rămân cheltuielile de morărit.

$460,5 \text{ lei} - 307,5 \text{ lei} = 153 \text{ lei/kg}$ pentru măcinat $153 \text{ lei} \times 70,6\% = 108,7 \text{ lei}$ revin pentru făină

În faza de panificație s-a înregistrat un cost adăugat de 168,2 lei/kg de pâine tip "standard".

$493 \text{ lei/kg pâine} - 325,3 \text{ lei pentru făină} = 168,2 \text{ lei}$ cheltuielile panificației

Activității comerciale i-a revenit un adaos comercial de 32 lei/kg de pâine tip "standard".

4. Matricea costurilor și profiturilor nete adăugate pe filieră

Pe baza metodologiei prezentate s-a construit matricea costurilor adăugate de fiecare verigă succesivă antrenată în acest proces și s-a realizat partajul surplusului economic obținut la nivelul fiecărei verigi, așa cum se poate vedea din datele de mai jos.

Tabelul 2 - Costul adăugat, consumurile intermediare și valoarea adăugată brută înscrise pe filiera grâu - pâine tip "standard" în anul 1994

	Costul adăugat	Ponder- ea costului adăugat	Consumuri intermediare		Valoarea adăugată brută		
			lei/kg	%	lei/kg	%	profit net lei/kg
Agricultură	155,4	29,6	77,7	50,0	77,7	50,0	28,1
Stocare	60,7	11,6	11,0	18,1	49,7	81,9	2,0
Morărit	108,7	20,7	31,0	28,5	77,7	71,5	12,0
Panificație	168,2	32,0	101,2	60,0	67,0	40,0	29,0
Comerț	32,0	6,1	24,7	77,2	7,3	22,8	1,9
Total	525,0	100,1	245,4	-	279,6	-	73,0

Se poate observa că veriga privind agricultura participă cu un cost adăugat de 155,4 lei/kg de pâine adică 29,6 % din prețul de comercializare al pâinii.

Veriga panificației adaugă cele mai multe cheltuieli - 32 % din prețul pâinii, aceste cheltuieli fiind formate în proporție de 60% din consumuri intermediare și 40% din valoarea adăugată brută.

Verigile în care se produce cea mai multă valoare adăugată brută sunt reprezentate de agricultură și morărit.

Se poate remarca că în valoarea totală a acestui produs, valoarea nou creată reprezintă 53,3%, depășind cu 6,6 procente valoarea muncii trecute încorporate sub forma consumurilor intermediare. La crearea acestui surplus economic au participat agricultura și morăritul cu 27,8% fiecare, panificația cu 24%, faza de stocare cu 17,8% și comerțul cu 2.6%.

Indicatorul care interesează în cea mai mare măsură orice agent economic indiferent în ce domeniu își desfășoară activitatea este profitul net. La nivelul filierei analizate s-a realizat un profit net de 73 lei/kg pâine rezultat din cumularea profitului net care revine numai pentru producerea pâinii în cele cinci faze. Se constată că panificația realizează 39,2% din întregul profit net, agricultura 39%, morăritul 16,4%.

Referitor la profitul net din agricultură trebuie menționat că acesta este deformat, în realitate fiind cu mult mai mic, deoarece în agricultura privată sunt multe cheltuieli fi ce evidențiate (munca membrilor de familie, lucrări de căraușie executate cu mijloace proprii etc.).

IMPLICAȚIILE ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ ASUPRA COMERȚULUI SĂU EXTERIOR AGRICOL

Iuliana PRESURĂ

Rezumat

Lucrarea elaborată se dorește să fie o radiografie a comerțului exterior agricol românesc, în general și a comerțului său cu Uniunea Europeană, în special.

Într-o lumină specială trebuie să privească condiționările și facilitățile obținute în baza Acordului de Asociere a României cu Uniunea Europeană.

Modul în care sunt utilizate cotele, conținute de acest capitol al Acordului de Asociere, oglindește, în bună măsură eficiența producției noastre agricole și implicit a comerțului exterior, în perioada de după 1989.

De asemenea, lucrarea își propune o clarificare privind pregătirea aderării României la Uniunea Europeană și din prisma implicațiilor asupra comerțului său exterior cu produse agricole.

1. Comerțul exterior agricol românesc

Economia României a fost dominată de exporturile cu cereale, ce durează de la jumătatea secolului XIX și din perioada interbelică. După izbucnirea Primului Război Mondial, România se situa pe locul IV în lume la exportul de cereale și pe locul V la exportul de grâu.

România era strâns dependentă de exporturile cu cereale. Economia țării a fost expusă la serioase efecte adverse, reflectate și în comerțul său agricol, atât în perioada Depresiunii cât și după aceea.

Creșterea producției agricole și a ofertei acesteia pe piețele tradiționale, intensă competiție din partea SUA, Canada și Australia și radicala reformă agrară din 1921, au marcat o importantă mutație în întregul comerț exterior agricol al României interbelice, în special pentru grâu și porumb.

Comerțul exterior agricol a continuat să aibă un rol important și după cel de-al Doilea Război Mondial. Principala mutație în evoluția sa a fost orientarea relațiilor comerciale spre Uniunea Sovietică și celelalte țări membre CAER și reducerea ponderii cerealelor în totalul exportului.

După 1989 s-a produs o schimbare dramatică în balanța comercială a agriculturii. În primii ani, în evoluția acesteia, guvernul a adoptat interdicții la export pentru produsele agricole și măsuri de creștere a importurilor de alimente pentru a limita scăderea standardelor de viață ale populației și, în particular, a populației urbane.

Tabelul 1 - Comerț exterior agroalimentar în total comerț exterior al României

- mil. \$ US -

Anii	Export (FOB), din care:		Import (CIF), din care:		Sold, din care comerț exterior	
	Total țară	Agricol	Total țară	Agricol	Total țară	Agricol
1989	10483,0	527,0	8434,0	366,00	+2049,0	+161,0
1990	5775,5	82,2	9202,5	1165,1	-3427	-1082,9
1991	4265,7	260,2	5793,4	771,0	-1527,7	-510,8
1992	4363,4	289,9	6259,6	956,8	-1896,2	-666,8
1993	4892,2	328,7	6521,7	943,3	-1629,5	-614,6
1994	6151,3	397,9	7109,0	664,0	-957,7	-266,1
1995	7519,5	501,0	9410,4	821,7	-1890,9	-320,7

Sursa: *Buletin Statistic de Comerț Exterior nr. 12/1995*

Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries. Report for Romania, May 1995, Working Document.

Din 1994, România a încercat să-și orienteze politicile de comerț exterior agricol către creșterea exporturilor și substituirea importului. Principalele măsuri au fost: creșterea tarifelor la importul de grâu (de la 10. 000 la 40. 000 lei/t) și tarifele la lapte (de la 5. 000 la 10. 000 lei/hl, în ianuarie 1994); o "taxă compensatorie" la importurile de vin pentru a controla marea creștere a importului de vin, în ianuarie 1994; s-au stabilit prețuri minime de import pentru: grâu (150 US \$/t), orz (126 US \$/t), roșii (615 US \$/t), cartofi (124 US \$/t) și ulei de floarea soarelui (1035 US \$/t).

La această imagine a comerțului exterior agricol românesc au contribuit în proporții mai mici sau mai mari și în perioade diferite, următorii factori:

- declinul producției agricole, mai ales din primii ani de după 1989;
- colapsul piețelor CAER, în general și piața fostei Uniuni Sovietice, în particular;
- reunificarea Germaniei. Germania Democrată a fost o piață tradițională pentru exporturile agricole românești;
- embargoul internațional impus Irakului, un alt partener tradițional de comerț pentru România. O influență nefavorabilă asupra comerțului exterior, în general, inclusiv asupra celui cu produse agricole a avut și embargoul impus Serbiei de către ONU și restricționarea traficului pe Dunăre.

Comerțul extern agricol a urmat aceeași tendință ca și evoluția economiei românești, în general, și a agriculturii, în special. De pildă, dacă urmărim evoluția producției agricole în perioada 1989-1995 observăm că după o scădere a ei în primii ani, până în 1992, ulterior evoluția ei se înscrie pe o curbă ascendentă, astfel încât în 1995, producția agricolă a atins 96,6% din nivelul său din 1989. De remarcă că, totuși, această creștere a producției agricole nu asigură încă un sold pozitiv al comerțului exterior agricol. Modul cum a evoluat comerțul exterior agricol în perioada 1989-1995 poate fi urmărit în datele tabelului anterior.

O primă observație este că exportul agricol, după ce a scăzut în 1990 la 15,6% din nivelul său din 1989, în restul perioadei prezintă o creștere constantă. La nivelul lui 1995 s-a realizat un export agricol în valoare de 501 mil. \$ USD, o valoare apropi-

ată de cea din 1989, adică 95 %. Observăm că tendința de revenire a producției agricole la nivelul său din 1989 se reflectă ca atare și asupra exportului de produse agricole.

Referitor la importul de produse agricole, în perioada urmărită, el a depășit nivelul său din 1989. Depășirile se situează în 1994 la 1,81%, iar în 1990 la 3,18 %. De asemenea, importul a depășit exportul, în fiecare an generând un sold negativ. Pe întreaga perioadă 1990-1995 acest sold negativ însumează 2632,2 mil. \$, revenind în medie anual 438,8 mil. lei. Pe ansamblu se poate spune că balanța comercială agricolă a realizat o diminuare a soldului său negativ în ultimii 2 ani, de la 614,6 mil. \$ în 1993 la 253,4 mil. \$ în medie anual, adică la sub jumătate din nivelurile sale anterioare.

Procentul exporturilor agricole în totalul exporturilor pe țară se menține relativ constant la 6,1 și 6,7 % cu excepția anului 1990.

2. Comerțul exterior al României cu Uniunea Europeană

Cel mai important partener de comerț pentru România este Uniunea Europeană. România este o țară foarte dependentă de agricultură, proporția agriculturii în PIB fiind de 20,2 %. Nu trebuie uitat faptul că în perioada de tranziție agricultura a jucat un rol de tampon în deteriorarea situației economice generale.

Balanța comerțului agricol între România și Uniunea Europeană este favorabilă acesteia din urmă, așa cum se poate observa din tabelul de mai jos.

Tabelul 2 - Evoluția comerțului exterior agricol al României cu Uniunea Europeană în perioada 1989- 1995

Export FOB Import CIF

Anii	Export total (mil. ECU)	din care: cu U. E.		Import total (mil. ECU)	din care: cu U. E.		Sold comercial (mil. ECU)	
		mil. ECU	%		mil. ECU	%	Total	UE
1989	479	103	21,5	333	82	24,6	+ 146	+21
1990	64	41	64,0	880	267	30,3	-816	-226
1991	199	76	38,1	622	243	39,0	-423	-167
1992	223	78	34,9	761	324	42,5	-538	-246
1993	281	82	29,1	826	318	38,4	-545	-236
1994	334	104	31,1	556	180	32,3	-222	-76
1995	400,8	116	23,2	675,6	2248	24,36	-2568	-1088

Sursa: *Agricultura situation and prospects in the Central and Eastern European Countries. Report for Romania, iunie 1995.*

În această perioadă paritatea ECU/USD a fost următoarea:

ECU/USD

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
1 \$ (USD)	0,908	0,785	0,807	0,770	0,854	0,880	0,800

În general, ponderea exporturilor agroalimentare către Uniunea Europeană s-a menținut în jur de 30%, cu o valoare maximă în 1990 de 64% și cu minime de 21,5% în 1989 și 29,1% în 1993. S-a observat o ușoară redresare a exporturilor către Uniunea Europeană în 1994 (31,1%). Totuși tendința generală a acestor exporturi către Uniunea Europeană este descendentă.

Proporțiile importurilor de produse agroalimentare, în totalul importurilor din UE, au tendința de a rămâne stabile, în jur de 30%, în unele cazuri (ex: zahărul) vor începe să crească, urmare a scăderii producției din ultimii ani.

În 1994, deficitul comerțului agricol cu Uniunea Europeană reprezintă 34% din totalul deficitului comerțului agricol. Printre cauzele care au condus la această situație se pot aminti:

- neîndeplinirea condițiilor de calitate, prezentare, ambalare, sanitare și fitosanitare cerute;
- costuri de producție mai mari decât în Uniunea Europeană, ceea ce determină, pentru produsele noastre prețuri necompetitive;
- lipsa de informații și flexibilitate a exportatorilor de produse agroalimentare.

Ca orientare generală a fluxurilor comerciale ale României în Uniunea Europeană, principalele țări sunt: Germania, Italia, Franța și Marea Britanie. Aceeași tendință era și înainte de 1990 dar se menține și astăzi, atât la export cât și la import.

Tabelul 3 - Fluxurile comerciale ale României în Uniunea Europeană, 1990-1995

- mil. \$ -

Anii	Exporturi de mărfuri în aceste țări					Importuri de mărfuri în aceste țări				
	Total din care	Franța	Germania	Italia	Marea Britanie	Total din care	Franța	Germania	Italia	Marea Britanie
1990	1956,7	201,5	645,8	519,0	126,6	2004,5	176,6	1079,1	108,5	167,3
1991	1575,7	171,3	463,1	261,9	159,3	1663,6	222,0	591,1	208,9	147,8
1992	1535,0	171,3	479,3	265,2	157,6	2584,0	474,5	826,3	487,2	187,7
1993	2023,2	219,3	699,7	406,3	184,8	2955,0	506,7	1031,2	614,0	170,5
1994	2965,0	315,6	987,7	794,9	200,6	3427,0	361,7	1278,1	841,2	223,3
1995	3998,1	425,6	1340,3	1171,0	223,4	4665,9	490,0	1612,2	1245,4	268,0
Total	14053,7	1504,6	4615,9	3418,3	1052,3	17300,1	2231,5	6418	3505,2	1164,6

Sursa: Buletin Statistic de Comerț Exterior, nr. 12/1995, Comisia Națională pentru Statistică

Exporturile totale de mărfuri agroalimentare către aceste țări (între 1990-1995) s-au cifrat la 14053,7 mil. \$ USD. Pe primul plan se situează Germania cu 4615,9 mil. \$, urmată de Italia cu 3418,3 mil. \$.

Importurile totale de produse agroalimentare în aceeași perioadă au fost de 17300,1 mil. \$. Ierarhia se menține și de această dată: Germania 6418 mil. \$, Italia 3505,2 mil. \$ etc.

Cea mai mare pondere în importul agricol cu Uniunea Europeană o dețin: produsele alimentare, băuturile și tutunul (211 mil. \$ în 1995). Volumul ridicat de import la aceste articole se explică prin faptul că ele reprezintă o sursă facilă de comercializare pentru foarte multe firme particulare apărute după 1989.

În fiecare an volumul importurilor din această categorie, din U. E., a fost mai mare de 135 mil. \$. Principalele țări furnizoare de asemenea produse sunt: Franța (44 mil. \$ în 1995) și Germania (44,7 mil. \$ în 1995). O creștere constantă a importurilor, provine din Italia: 23 mil. \$ în 1994 și 27,9 mil. \$ în 1995.

În ceea ce privește animalele și produsele animale, ele au constituit un puternic articol pentru import în 1990 (157,1 mil. \$) din care 110 mil. \$ provin din Germania. În următorii ani, însă, importul s-a stabilizat undeva în jurul a 35 mil. \$. Exportatori constanți pentru România au fost: Olanda (7,8 mil. \$ în 1995), Franța (7,9 mil. \$ în 1995) și Germania (5,8 mil. \$ în 1995).

Referitor la carne și măruntaie din carne, după un import masiv în 1990 (90,7 mil. \$), acestea au scăzut drastic până în 1995 (6,2 mil. \$), cel mai importanți parteneri fiind Franța și Italia (tabelul 4).

Tabelul 4 - Structura importurilor pe tipuri de mărfuri agroalimentare și pe țări de origine

- mil. \$ -

Tipuri de mărfuri importate	Total UE	Austria	Franța	Germania	Irlanda	Italia	Olanda	M. Britanie	Grecia
Animale și produse animale									
1990	157,1	3,7	23,0	110,0	5,2	3,0	4,4	3,5	
1991	37,6	2,8	6,1	14,7	2,7	3,3	5,5	0,8	
1992	44,2	1,3	3,0	12,6	0,1	5,5	15,2	3,8	
1993	26,4	0,5	2,6	5,5	0,1	0,5	11,9	2,2	
1994	31,6	1,4	8,1	6,1	0,2	0,9	7,9	3,1	
1995	40,5	1,5	7,9	5,8	2,4	1,7	7,8	5,0	
Carne și măruntaie din carne									
1990	90,7	1,6	23,0	56,9	4,2	2,7	0,4	-	
1991	10,0	-	0,2	5,6	2,7	1,3	-	-	
1992	15,2	0,4	1,2	6,7	0,1	0,5	1,1	3,8	
1993	5,2	0,1	0,5	0,5	-	0,3	1,5	2,1	
1994	7,2	0,9	2,7	1,2	0,2	0,4	0,7	0,5	
1995	6,2	0,9	1,5	0,2	-	1,3	0,7	-	

Tipuri de mărfuri importate	Total UE	Austria	Franța	Germania	Irlanda	Italia	Olanda	M. Britanie	Grecia
Produse vegetale									
1990	25,6	9,8	5,0	21,7		5,7	16,3	6,6	12,7
1991	175,8	22,3	77,7	26,7		6,3	14,6	0,8	24,2
1992	226,8	10,0	141,4	24,3		4,8	12,0	3,4	24,4
1993	278,1	7,2	217,6	11,6		4,2	5,9	2,4	13,3
1994	43,5	3,0	10,5	3,3		1,1	0,5	0,9	8,3
1995	29,9	2,9	3,3	5,7		1,7	2,7	0,2	11,9
Produse alimentare băuturi și tutun									
1990	180,3	17,0	43,1	28,3		6,0	30,5	15,9	
1991	147,3	10,7	24,2	13,7		9,6	17,5	33,4	
1992	141,2	15,9	17,7	25,5		17,1	18,9	9,0	
1993	136,1	8,5	22,6	21,8		29,4	13,4	5,9	
1994	147,8	17,9	28,9	30,0		23,3	12,3	4,3	
1995	211,0	24,7	44,0	44,7		27,9	13,3	6,5	
Zahăr și produse zaharoase									
1990	39,1	-	38,9	-		0,1	0,1	5,9	
1991	51,7	1,3	19,3	1,2		0,1	0,1	27,7	
1992	29,4	4,1	2,6	10,0		3,4	4,6	3,9	
1993	15,5	1,8	0,3	3,9		3,2	1,0	2,5	
1994	16,7	2,2	0,5	5,8		1,0	1,8	2,5	
1995	30,2	6,2	0,9	14,9		2,6	0,7	2,5	

Sursa: *Buletin Statistic de Comerț Exterior nr. 12/1995, publicație a Comisiei Naționale pentru Statistică*

Volumul importurilor de produse alimentare, băuturi și tutun a suferit o ușoară scădere din 1990 până în 1993 (180,3 mil. S la 136,1 mil. S) pentru că în 1995 să se revigoreze ajungând la 211 mil. .

Sursele de proveniență pentru aceste produse sunt Germania, Franța, Marea Britanie, Austria, Italia.

Supraproducția existentă la fructe și legume pe piața Uniunii Europene a făcut ca pe piețele noastre să apară importul de produse de acest tip. Principalele furnizoare de produse vegetale pentru România sunt Franța și Grecia (produse mediteraneene), Germania, Italia și Olanda. În prezent tendința este de scădere la acest tip de import (29,9 mil. S).

Zahărul și produsele zaharoase constituie un articol al importurilor noastre din țările Uniunii Europene. Este un import util pentru a asigura necesarul de consum al populației (în ceea ce privește zahărul). Importul de zahăr și produse zaharoase s-a menținut aproape constant, înjur de 30 mil. S, doar cu unele oscilații în plus (51,7 mil. S în 1991) sau în minus (15,5 mil. S în 1993).

Tabelul 5 - Structura exporturilor (FOB) pe tipuri de mărfuri agroalimentare și pe principalele țări din Uniunea Europeană destinate

- mil. \$ -

Tipuri de mărfuri exportate	Total UE	Țări destinate				
		Franța	Germania	Italia	Olanda	Austria
Animale vii și produse animale						
1990	9,2	0,9	1,6	4,6	-	1,7
1991	64,3	5,2	23,9	8,9	5,6	13,6
1992	53,1	6,0	17,0	14,7	5,4	5,2
1993	31,9	3,2	8,4	8,2	2,4	3,8
1994	48,9	3,1	9,2	20,7	1,5	4,0
1995	49,3	4,3	5,7	24,7	2,9	2,9
Animale vii						
1990	4,6	0,8	0,1	3,6	-	0,1
1991	6,2	1,0	1,1	2,7	-	0,1
1992	10,7	0,5	0,4	8,5	-	0,4
1993	7,2	0,1	0,3	6,3	-	0,1
1994	23,8	0,1	0,5	19,0	0,1	-
1995	28,5	-	0,6	23,3	0,1	-
Carne și măruntaie comestibile						
1990	3,0	0,1	0,8	1,0	-	1,1
1991	40,2	2,6	17,4	5,2	0,5	11,3
1992	26,2	1,6	12,1	5,2	2,1	2,4
1993	15,5	0,5	6,9	1,4	0,2	2,4
1994	14,5	0,4	6,0	1,3	0,2	2,0
1995	7,8	0,1	2,1	1,0	0,5	0,4
Produse vegetale						
1990	13,9	0,3	7,7	1,7	1,7	2,2
1991	39,4	1,3	16,3	3,4	6,1	10,8
1992	34,6	1,2	15,4	3,8	2,6	9,1
1993	36,1	1,9	14,6	7,8	2,8	7,1
1994	42,5	2,2	13,1	9,6	4,7	8,8
1995	48,0	2,0	14,9	15,8	3,6	7,5
Băuturi alcoolice și nealcoolice						
1990	7,5	-	5,5	-	0,3	-
1991	8,8	0,1	5,4	-	0,5	-
1992	10,7	0,1	6,2	-	0,6	-
1993	10,6	0,1	6,8	-	0,3	-
1994	12,2	0,4	6,4	-	0,3	0,6
1995	16,1	0,1	9,5	-	0,3	0,2

Nr. crt.	Specificații	Polonia	Cehia	Slova- cia	Ungaria	România	Bulga- ria
A. Reduceri de impozit vamal: 50%							

Nr. crt.	Specificații	Polonia	Cehia	Slova- cia	Ungaria	România	Bulga- ria
1.	Rață și carne de rață	1300	215	160	1940	-	150
2.	Gâscă și carne de gâscă	17200	1220	280	17300	140	614
3.	Carne de porc						
	- sărată	3000	-	-	1500	-	-
	- conservată	9600	-	-	300	1360	-
4.	Cârnați	2250	-	-	6000	820	-
B. Reduceri de impozit vamal: 20%-40%-60%							
1.	Carne de vacă	5600	2670	1330	6600	1350	180
2.	Oi și carne de oaie	9000	1660	3340	13000	826	1875
3.	Porci vii și carne de porc	11200	4270	2130	30000	12270	200
4.	Grăsimi	-	490	210	-	-	-
5.	Pui și carne de pui	8400	4810	2490	31450	1000	1550
6.	Carne de curcan	1400	250	450	4100	-	-
7.	Lapte praf	4100	2240	1160	-	-	-
8.	Unt	1400	910	490	-	-	-
9.	Brânză	2800	700	700	1400	1400	2000
10.	Ouă (inclusiv uscate)	1720	7140	3550	1740	-	290
11.	Grâu și făină de grâu	-	13500	13500	232000	19640	2200
12.	Orz pentru malț	-	27400	13600	-	-	-
13.	Malț	-	33900	13600	-	-	-
14.	Hamei	-	5470	680	-	-	-
C. Reduceri de taxă vamală: 20%-40%-60%							
1.	Cartofi	4400	-	-	-	-	2440
2.	Tomate	-	-	-	-	4050	
3.	Castraveți	1500	-	-	2020	870	
4.	Ceapă	148090	-	-	58300	170	980
5.	Legume uscate și înghețate	57050	-	-	33550	150	1360
6.	Ciuperci	33880	-	-	-	140	2390
8.	Tomate conservate	-	-	-	6850	670	15830
9.	Suc de fructe	8200	-	-	7350	1420	4070

Sursa: *Europe Agreements și sumarul tabelelor în TRACY (ed), "East-West European Agricultural Trade - The Impact of Association Agreements" (Agricultural Policy Studies, Genappe, Belgium, 1994).*

La exportul produselor românești în Uniunea Europeană se acordă următoarele facilități:

- se reduc cu 50% taxele de prelevare, în cadrul unor contingente cantitative (carne de gâscă, conserve de carne de porc, cârnați);
- se reduc cu 20% în primul an, cu 40% în al doilea an, cu 60% în anii 3-4 și 5 taxele de prelevare pentru unele contingente cantitative la: carne de bovine, ovine vii, carne de porc, carne de pasăre, brânzeturi, grâu;.
- se reduc taxele vamale exprimate ad valorem și chiar se elimină complet pentru cantități nelimitate la un număr de 58 de poziții tarifare;
- se reduc taxele vamale cu 20% în primul an, cu 40% în al doilea an și cu 60% în anii 3-4 și 5 la cantități limitate pentru 70 de poziții tarifare horticoale.

La importurile României din Uniunea Europeană se acordă următoarele concesii:

- reducerea taxelor vamale cu 10% în primul an, cu 15% în al doilea an, cu 20% în al treilea an și cu 20% în anii 4 și 5 pentru 265 de poziții nelimitate sau în limitele unor contingente cantitative (o asimetrie în favoarea României).

Pe termen mediu și lung, în vederea menținerii unor legături comerciale active, în concordanță cu angajamentele României luate prin Acordul final al Rundei Uruguay se au în vedere:

- **accesul pe piață** - respectarea regimului vamal de import care prevede reducerea tarifelor vamale cuprinse între 6-36%, acestea vor fi reduse succesiv, în medie cu 15% pe fiecare produs, într-o perioadă de 6 ani;
- **subvenții la export** - în anumite limite cantitative și valorice în conformitate cu GATT;
- **suportul intern** - sprijin intern acordat producătorilor agricoli (subvenții pe diverse domenii, limitate valoric).

Printre obiectivele perfecționării comerțului exterior agricol Uniunea Europeană - România, se prevede (în urma Rundei Uruguay):

- încadrarea acestui comerț (în special în ceea ce o privește pe România) în condițiile de calitate sanitare și fitosanitare;
- la nivelul anului 1999 va exista:
 - comerț exterior agricol restricționat;
 - se vor realiza cotele acordate;
 - balanța comercială va fi echilibrată;
 - comerțul exterior agricol românesc se va adapta la standardele europene.
- la nivelul anilor 2004:
 - va exista un comerț complet liberalizat;
 - se vor realiza noile cote obținute;

- balanța comercială va fi pozitivă;
- comerțul exterior agricol românesc va fi complet adaptat cerințelor Uniunii Europene.

Pentru România principalul ajutor pentru exporturi și cheltuielile ce vor fi permise în anii 2000 și 2004, conform specialiștilor, făcute sub Acordul Rundei Uruguay, au o tendință de scădere de la 2830 mii. lei (1995) la 2202 mil. lei* (2004) (tabelul 7).

Tabelul 7 - Subvenții permise la export în conformitate cu Runda Uruguay a Acordului GATT

- tone -

Nr. crt.	Specificații	1995	2000	2004
1.	Cereale	332100	310600	283500
2.	Semințe pentru ulei	3200	3090	2750
3.	Ulei vegetal	97500	93900	83600
4.	Zahăr	172900	165900	147600
5.	Vin	9400	8070	7900
6.	Fructe	155600	149300	132800
7.	Legume	130400	125100	111400
8.	Carne pasăre	32600	31300	27800
9.	Altă carne }	161200	154600	137600
10.	Animale vii	19600	18800	16700
11.	Ouă j	1390	1310	1110
12.	Brânză	13000	12500	11100
13.	Unt și ulei de unt	16900	16200	14500
14.	Cheltuieli permise - mil. lei -	2830	2657	2202

*) *carnea de vită, carnea de porc, carnea de oaie, carnea conservată și produse din carne*

**) *mil. unități*

***) *lei constanți (1986-1989) Sursa: Romania GATT Schedule.*

4. Utilizarea de către România a cotelor de export agricol acordate de Uniunea Europeană

Odată cu intrarea în vigoare în mai 1993 a Acordului interimar cu Uniunea Europeană s-a dovedit că cele mai importante prevederi sunt cotele preferențiale pentru produse agroalimentare.

Tabelul 8 - Utilizarea cotelor Acordului European cu România

- tone -

Produse	1 iulie 1994 - 30 iunie 1995			Comentarii
	Cota disponibilă	Cota utilizată	% de utilizare	
Grâu comun	20200	0	0	Export interzis
Brânză	1330	42	3,1	Fermierii privați vând pe piața liberă evitând prelucrătorii industriali (ce aparțin statului)
Carne de pui	1022	256	25,1	Insuficiență internă? Numai o companie de export
Carne de vacă	1390	1002	72,1	Trend ascendent: ar putea continua, numărul șeptelului se re-

Produse	1 iulie 1994 - 30 iunie 1995			Comentarii
	Cota disponibilă	Cota utilizată	% de utilizare	
				face
1994				
Cârnați	786	0	0	Pastă porcină interzisă de U. E.
Cârnați de porc	1302	0	0	Pastă porcină interzisă de U. E.
Carne de porc proaspătă, înghețată, congelată	11230	9	0,1	Pastă porcină interzisă de U. E.
Oi și capre vii	595	735	123,6	Vânzarea panicadră în perioada de inițială tranziție? Prețuri UE mai bune pentru carne?
Carne de oaie și capră	95	4	4,2	Cotă redusă alocată

Sursa: Commission Working document on "Tariff Quota Utilization" by Central European Countries under the European Agreements, submitted to Council, end June 1995, complemented by direct communication from Commission.

Tabelul 9 - Utilizarea cotelor din Acordul European: România

- tone -

Produse	1 ianuarie 1994-30 iunie 1995			1 iulie 1994 - 30 iunie 1995*0			Comentarii
	Cota disponibilă	Cota utilizată	% utilizări	Cota disponibilă	Cota utilizată	% utilizări	
Carne de găscă	55	0	0	194	0	0	Nu există producție de găscă comercializabilă?
Tomate	1780	71	4	3720	86	2,3	Lipsă de informații
Castraveți	810	217	26,8	1760	504	18,6	Cu aranjamente preferențiale
Ardei	935	0	0	2020	59	1,9	Multe firme mici, piață
Prune	980	0	0	2130	2020	94,9	dezorganizată, prețul de
Căpșuni	940	600	63,8	2030	203	10,0	referință al UE nerespectat,
Fructe uscate	310	119	38,4	670	653	97,4	cauzând suspendarea pentru toți exportatorii
Ulei de floarea soarelui	1475	0	0	3190	0	0	Probleme de calitate
Suc de mere	570	70	12,3	1230	962	78,2	Potențial în creștere

*) Datele folosite până la 24 iunie 1995

Comentariu asupra altor produse: se pare că a existat un substanțial comerț alături de cotele pentru ceapă, ardei, nuci, mere, caise, prune uscate, semințe de floarea soarelui pentru ulei, suc de mere, tutun, carne de curcan conservată. Pentru cereale, produse din lapte, păsări (în afară de găște, ouă, carne de vacă și porc) cotele folosite se referă la cantitățile pentru care s-a cerut certificat de import. Pentru oi și capre, fructe și legume și carne de găscă - utilizări efective.

O primă remarcă privind utilizarea acestor cote este aceea că: sunt numeroase produse la care ele nu sunt utilizate deloc sau sunt utilizate parțial. Spre exemplu grâul comun a avut, pentru perioada 1 iulie 1994 - 30 iunie 1995 o cotă de 20. 200 tone. Explicația neutilizării acestei cote este aceea că, în perioada respectivă exportul era interzis. Dar intervin și alte motive: sanitar-veterinare și fitosanitare, calitate, termene de livrare, dezorganizarea pieței acestui produs, existența unei multitudini de firme mici și nerespectarea prețului de referință impus de Uniunea Europeană etc.

Cotele, cel mai bine utilizate, au fost la: oi și capre vii (123,6%), fructe uscate (97,4%) - perioada 1 iulie 1994-30 iunie 1995 -, prune (94,9% - perioada 1 iulie 1994-30 iunie 1995), carne de vacă (72,1% - perioada 1 iulie 1994 - 30 iunie 1995), suc de mere (78,2% - perioada 1 iulie 1994 - 30 iunie 1995), căpșuni (63,8% - perioada ianuarie 1994 - 30 iunie 1995).

CONCLUZII

În România, nu există încă un cadru necesar pentru funcționarea tuturor mecanismelor vest-europene, cu scopul de a rezulta un sistem coerent care să producă și la standardele de calitate europene.

În ceea ce privește pătrunderea produselor românești pe piața Uniunii Europene există mai multe curente de opinie și optimiste și pesimiste.

România își poate spori producția destinată exportului, prin intensificarea producției, creșterea randamentelor la hectar, scăderea costurilor și îmbunătățirea calității.

În țara noastră nu există politici de promovare a exporturilor care să apeleze la multiple instrumente de stimulare.

Pentru promovarea comerțului exterior agricol românesc se impune elaborarea unor programe de import-export în vederea alinierii României la Acordul Rundei Uruguay și la Uniunea Europeană. Este necesar să se creeze un fond de promovare a exportului prin: prelevări de taxe vamale la import și alte surse. De asemenea, se cere constituirea unui fond de creditare și garantare a exportului și importului.

BIBLIOGRAFIE

1. Dumitru D., Marin Popescu, Nicolae Belii, Filon Toderoiu - Evoluția prospectivă a agriculturii, formarea agriculturii durabile și competitive prin forțele pieței.

2. Dumitru Mihail, Burlacu Mirela - Internaționalizarea schimburilor agricole în contextul integrării României în Uniunea Europeană, București, 1994.
3. Michael Tracy - Evoluția politicii agricole comunitare și implicații ale viitoarei lărgiri a Uniunii Europene.
4. Ioan Georgescu - Zona de liber schimb România - Uniunea Europeană, București, 1995.
5. x x x - Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries, Report for Romania, European Commision, Directorate General for Agriculture (DG VI), iunie 1995.
6. x x x - Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries, European Commision, Summary Report.
7. x x x - L'agriculture dans l'Union Europeéne - Situation actuelle et perspectives d'avenir, Comite des organisations professionnelles agricoles de l'UE, Bruxelles, 1994.
8. x x x - Economic Report, Economic Research, Service, USDA, 1995.
9. x x x - Commodity Review and Outlook, 1994-1995.
10. x x x - Buletin Statistic de Comerț Exterior nr. 12/1995. Publicație a Comisiei Naționale pentru Statistică

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 7-8/1996**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**CRITERII DE REFERINȚĂ ÎN PROCESUL
RESTRUCTURĂRII INDUSTRIEI**
**• STRUCTURA PIEȚEI, COMPORTAMENTUL
SOCIETĂȚILOR COMERCIALE PE ACȚIUNI
ȘI PERFORMANȚELE ACESTORA •**

Vasile DAN
Ruxanda ISAIC-MANIU
Daniela MITRAN
Emil STAN

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. ABORDĂRI MODERNE ÎN TEORIA ȘI PRACTICA ȚĂRILOR DEZVOLTATE PRIVIND STRUCTURA PIEȚEI, COMPORTAMENTUL ȘI PERFORMANȚELE ÎNTREPRINDERII ȘI RELAȚIA DINTRE ACESTEA ÎN PROCESUL RESTRUCTURĂRII INDUSTRIEI.....	293
1.1. Teorii ale economiei industriale privind rolul venit concurenței în relația dintre structura pieței, comportamentul întreprinderii și performanțele acesteia	293
1.2. Natura concurenței și rolul ei în economiile de piață moderne.....	298
1.2.1. Forme noi de manifestare a concurenței.....	298
1.2.2. Relația dintre concurență și economiile de scară.....	299
1.2.3. Tendințe manifestate în prezent în relația dintre politica privind concurența și politica industrială.....	305
1.3. Natura comportamentului întreprinderii și a performanțelor în economiile de piață moderne	308
1.4. Structuri ale pieței și performanțe în cazul unor ramuri industriale	312
1.5. Comportamente manifestate în cazul unor ramuri ale industriei în procesul de restructurare	324
2. POSIBILITĂȚI ȘI LIMITE ALE APLICĂRII CRITERIILOR DE REFERINȚĂ ÎN PROCESUL RESTRUCTURĂRII ÎN CONDIȚIILE PERIOADEI DE TRANZIȚIE LA ECONOMIA DE PIAȚĂ.....	333
2.1. Modalități de operaționalizare a criteriilor de referință în procesul de restructurare.....	333
2.2. Structuri ale pieței și performanțe în cadrul unor ramuri, subramuri ale industriei din țara noastră.....	338
2.3. Opțiuni și cerințe în aplicarea criteriilor de referință în procesul de restructurare.....	341

1. ABORDĂRI MODERNE ÎN TEORIA ȘI PRACTICA ȚĂRILOR DEZVOLTATE PRIVIND STRUCTURA PIEȚEI, COMPORTAMENTUL ȘI PERFORMANȚELE ÎNȚREPRINDERII ȘI RELAȚIA DINTRE ACESTEA ÎN PROCESUL RESTRUCTURĂRII INDUSTRIEI

O preocupare majoră a agenților economici din țările dezvoltate o prezintă adaptarea permanentă a sistemului industrial la noile exigențe rezultate ca urmare a accelerării puternice a progresului tehnic, a mondializării într-o proporție tot mai mare a relațiilor economice, a accentuării concurenței pe piața internațională. În acest context, abordarea structurilor industriale prin prisma relațiilor dintre structurile de piață, comportamentul și performanțele întreprinderilor oferă atât statului cât și societăților comerciale elementele necesare pentru fundamentarea judicioasă în procesul de restructurare a industriei.

1.1. Teorii ale economiei industriale privind rolul venit concurenței în relația dintre structura pieței, comportamentul întreprinderii și performanțele acesteia

Problematica naturii concurenței, a manifestărilor comportamentale și a elementelor de definire a performanțelor întreprinderilor, precum și a sensului și intensității relațiilor cauzale dintre acestea, deși a fost amplu dezbătută între diverse școli ale economiei industriale (cea clasică și cele moderne - Chicago-UCLA, a piețelor disputabile, a teoriei jocurilor), care au utilizat metode de cercetare specifice,¹ rămâne în continuare extrem de controversată². Astfel:

A. Școala clasică pune în evidență următoarele aspecte:

- Concurența asigură mai multe avantaje importante printre care sporirea eficienței economice a întreprinderilor, prin minimizarea costurilor și maximizarea profiturilor, promovarea inovației și satisfacerea consumatorilor, atât în ceea ce

¹ G.J. Stigler, Business Concentration and Price Policy, Princeton University Press, 1955; J.S. Bain, Barriers to New Competition, Harvard University Press, 1956; E.S. Mason, Economic Concentration and the Monopoly Problem, Harvard University Press, 1957; W.G. Shepherd, The Elements of Market Structure, Review of Economics and Statistics, 1972, The Treatment of Market Power, New York, Columbia University Press, 1976, Causes of Increased Competition in the US Economic, 1939-1980, Review of Economics and Statistics, 1982.

² W.G. Shepherd, Les nouvelles écoles de l'économie industrielle, Problèmes économiques, nr. 2319-2320, 31 martie - 7 aprilie 1993.

privește calitatea produselor oferite, cât și sporirea nivelului puterii de cumpărare al acestora prin practicarea unor prețuri relativ scăzute;

- Relația cauzală se desfășoară, în principal, în sensul structura pieței - comportamentul - performanțele întreprinderilor și numai în foarte puține cazuri de la performanțe spre structura pieței. În perioada anilor 1930-1950, cercetătorii erau îngrijorați de puterea crescândă a marilor întreprinderi, fiind evidențiate inconvenientele poziției de monopol care, în viziunea acestora, sporeau instabilitatea mediului economic. Astfel, se considera că efectele puterii de monopol se fac simțite în majoritatea cazurilor în care acesta deține 15-20% din piața respectivă și se amplifică considerabil atunci când partea de piață deținută ajunge la 40-50%. Totodată, oligopolul era considerat restrâns atunci când deținea peste 70% din piață, influențând negativ desfășurarea concurenței, iar când se situa sub acest prag se aprecia că stimulează concurența și inovarea. Studiile efectuate au permis evidențierea unei relații strânse, direct proporționale, între partea de piață deținută și nivelul rentabilității, care este datorat într-o mai mică măsură eficienței activității desfășurate, fiind de fapt rezultatul poziției dominante pe piață, economiile de scară constituind un factor secundar¹. Firmele dominante pot adesea să utilizeze discriminarea prin preț sau alte strategii pentru a-și întări poziția și a beneficia de supraprofit, chiar atunci când sunt mai puțin eficiente decât concurenții:

- Existența unei concurențe reale necesită ca forța întreprinderilor rivale să fie comparabilă, astfel încât ele să poată exercita o presiune importantă unele asupra altora. În situația în care o singură firmă deține o poziție dominantă, controlând între 40-50% din piață, celelalte întreprinderi nu pot exercita o presiune suficientă asupra acestora în vederea manifestării concurenței;

- Controlarea de către o anumită firmă a unei părți însemnate din piață poate fi atât rezultatul unei activități proprii mai eficiente, cât și al manifestării unora dintre numeroasele imperfecțiuni ale pieței precum: posibilitatea procurării de către unii agenți a resurselor, inclusiv a capitalului, la un preț mai redus, realizând astfel profituri superioare, nefondate pe o superioritate tehnică proprie; manifestarea la producători și/sau la consumatori a unor comportamente iraționale, a unor întârzieri și incertitudini în ceea ce privește reacția acestora, care pot conduce în unele cazuri la obținerea unor avantaje strategice nefondate pe eficacitatea economică a activității desfășurate; menținerea fidelității consumatorilor, incitarea interesului acestora față de anumite produse prin publicitate și alte acțiuni de promovare, care modifică preferințele cumpărătorilor; favorizarea, prin segmentarea pieței, a întăririi și expansiunii unei puteri monopolistice contravenind astfel asigurării condițiilor de omogenitate a mărfii și a mecanismului de stabilire a prețurilor care caracterizează concurența pură; accesul inegal la rezultatele inovării, firmele dominante putând frâna difuzarea cunoștințelor și limita astfel posibilitățile de inovare ale concurenților; controlul de către un număr restrâns de agenți economici asupra accesului la o serie de factori de

¹ W.G.Shepherd, Monopoly Profite and Economics of Scale, Industrial Organization, Antitrust and Public Policy, Boston, 1982.

producție (minereuri, terenuri, instalații, personal specializat); existența unor obstacole naturale sau artificiale care nu permit intrarea unor concurenți noi, atât pe piața propriu-zisă, cât și în aval sau amonte acesteia; adoptarea de către anumite întreprinderi a unor comportamente strategice sub multiple forme, inclusiv cea de exercitare de presiuni, în vederea dobândirii sau menținerea unei poziții monopolistice; nivelul costurilor de tranzacție și natura specifică, rigiditatea anumitor dotări pot să întârzie și chiar să constituie obstacole ale procesului de ajustare;

- Concurența potențială este considerată ca fiind secundară, comparativ cu cea efectivă, exercitată direct între firmele care se află deja pe piață, astfel încât, pătrunderea unui nou concurent, capabil să neutralizeze o poziție dominantă deținută, poate avea loc numai în circumstanțe excepționale.

B. Școala Chicago - UCLA¹, consideră că:

- Indiferent de structura pieței, concurența este mereu prezentă, poziția de monopol a unei întreprinderi nu are decât efecte limitate, fiind tranzitorie și puțin frecventă, unii autori apreciind chiar că monopolul în sine este inofensiv, prezentând avantaje pentru dezvoltarea economică, și, în acest sens, militează pentru renunțarea la legislația antimonopol²;

- Poziția dominantă a unei întreprinderi nu decurge decât din eficacitatea mai mare a activității ei, sensul relației cauzale fiind cel de la performanțele întreprinderii spre structura pieței. Astfel, o inovație deosebită sau o mai bună gestiune a activității conduc la obținerea de către o firmă a unor profituri mai ridicate și, prin aceasta, la deținerea unei poziții dominante pe piață, adepții acestei școli fiind partizanii asigurării unei mai puternice concentrări a producției, considerând că orice inconvenient datorat poziției de monopol este compensat prin avantajele oferite de sporirea eficacității și de promovarea progresului tehnic.

- Singurul tip de putere monopolistă existent în practică este cel sub formă de oligopol rezultat în urma înțelegerilor, uneori secrete, dintre întreprinderile care însă sunt tranzitorii, fără influență și se destramă repede ca urmare a conflictelor interne.

- Firmele cu poziție de monopol obțin relativ cu greutate profituri de monopol, întrucât atingerea acestei poziții necesită efectuarea cu mult timp înainte a unor însemnate cheltuieli.

Tezele școlii Chicago - UCLA au avut o largă audiență în anii '80, fiind riguros aplicate de către Administrația Reagan.

În acest sens, firme dominante nu au fost supuse legislației antitrust pe considerentul că în trecut au adoptat o strategie bună care le dă dreptul să-și păstreze

¹ Y. Brozen, *Concentration, Mergers and Public Policy*, Macmillan, New York, 1982; J.S. McGee, *Defense of Industrial Concentration*, University of Washington Press, 1971; H. Demsetz, *Industry Structure Market Rivality and Public Policy*, *Journal of Law and Economics*, aprilie 1973.

² R.H. Bork, *The Antitrust Paradox*, Basic Books, New York, 1978

poziția dominantă și să obțină profituri de monopol, ca recompensă necesară față de un comportament performant.

C. Școala piețelor disputabile¹ consideră că:

- Pătrunderea pe o anumită piață este liberă și nelimitată, întreprinderea care intră putând să joace imediat același rol ca orice firmă deja existentă și să o înlocuiască, chiar dacă deține o poziție de monopol. Intrarea pe o piață nu necesită nici un cost și se poate realiza rapid, noua întreprindere putând beneficia imediat de avantajele sale în ceea ce privește dimensiunea, tehnologia, nivelul costurilor, gama de produse, fidelitatea cumpărătorilor față de marca de fabrică;

- Intrarea pe o piață se realizează fără nici o restricție, întreprinderile existente nereacționând prin modificarea nivelului prețurilor;

- Intrarea este perfect reversibilă, ieșirea de pe piață fiind liberă, fără să necesite vreun sacrificiu, sau un cost (costurile nerecuperabile avute în vedere sunt considerate nule pentru cel ce intră pe o piață, oferindu-i astfel posibilitatea să se retragă de pe aceasta fără nici o problemă).

În viziunea acestei școli, punctul central îl reprezintă monopolul pur, întrucât deținătorul poziției de monopol este atât de inhibat de amenințarea intrării unui nou concurent pe piața respectivă încât caută să respecte integral condițiile pieței concurențiale pure în ceea ce privește prețurile practicate. În acest context, se apreciază că asigurarea intrării libere pe o anumită piață reprezintă elementul esențial care determină caracterul acesteia și îi garantează buna funcționare.

D. Teoria jocurilor, modelele duopolului și analiza strategică În ultima perioadă s-a amplificat folosirea modelelor matematice bazate pe teoria jocurilor pentru analiza opțiunilor strategice ale întreprinderilor aflate în situație de duopol, considerându-se că deciziile acestora sunt luate independent, nefiind rezultatul unor înțelegeri sau cooperări (ca ipoteze sunt utilizate, în special, cele ale modelelor lui Cournot - Nash și Bertrand). Adepții acestor teorii apreciază că folosirea modelelor, deși restrictive și îndepărtate de realitate, întrucât prezintă o mare rigurozitate în formalizarea problematicii, este preferabilă abordării clasice a piețelor reale, care are în vedere validarea rezultatelor pe situații concrete². Deși, în practică, sunt puține situațiile în care pe piață se manifestă prezența duopolului, aceste modele au contribuit totuși la perfecționarea tehnicilor de cercetare economică.

În abordarea școlilor moderne ale economiei industriale, întreprinderea nu mai este considerată o entitate al cărui comportament este nediferențiat, determinat de piață, întrucât, în practică, acțiunile ei strategice sunt în măsură să modifice struc-

¹ W.J.Baumol, J.C.Panzar, R.D.Willing, *Contestable Markets and the Theory of Industrial Structure*, Macmillan, 1982

² J.Tirole, *The Theory of Industrial Organization*, Cambridge Mass M I T Press, 1988; J.E.Stiglitz, C.F.Mathewson, *New Developments in the Analysis of Market Structure*, Cambridge Mass M I T Press, 1986; A.Jacquemin, *The New Industrial Organization*, Cambridge, Mass M I T Press, 1987.

turile pieței, anumite elemente altădată exogene putând fi endogenizate prin diferite forme de integrare, asociere și cooperare.

Referitor la rolul venitului pieței, raportul dintre aceasta și întreprindere, specialiștii își exprimă, în principal, două puncte de vedere:

- considerarea pieței ca cea mai importantă constrângere, care hotărăște în mod decisiv ce să se producă, astfel încât în cadrul întreprinderii accentul se pune asupra marketingului, promovării vânzărilor, investițiilor comerciale, imaginii de marcă și, totodată, asupra cunoașterii întreprinderilor existente pe piață, a modului de determinare a prețurilor în cadrul acesteia;

- considerarea ofertei ca cea mai importantă constrângere, având un rol hotărâtor în asigurarea dinamicii industriale, face ca, pentru întreprindere, să fie esențială capacitatea ei de a oferi produse în condiții de eficacitate sporită, de prețuri cât mai avantajoase.

În practică, constrângerea ofertei s-a dovedit a fi specifică în cazul țărilor subdezvoltate sau în perioada de criză, când au loc ample procese de restructurare, iar constrângerea pieței, în cazul țărilor dezvoltate, care au aplicat diverse soluții organizatorice în vederea eficientizării ofertei.

În concluzie, relația dintre structura pieței (S), comportamentul întreprinderii (C) și performanțele acesteia (P) este percepută în două maniere diferite¹:

- Cea mai mare parte a autorilor americani (în special E.Mason și J.Bain) pun accentul pe studierea structurilor de piață și pe legăturile directe existente între acestea și performanțele realizate. Scopul studiilor realizate era de a explica rentabilitatea întreprinderilor ca rezultat a rolului determinant venitului structurilor de piață în condițiile în care rolul comportamentului este minimizat, considerându-se că întreprinderile, urmărind același obiectiv (maximizarea profitului), se adaptează mai mult sau mai puțin pasiv față de modificările mediului exterior. Astfel, se consideră că firmele nu manifestă un comportament strategic, iar performanțele sunt reflectate printr-un indicator de rentabilitate (raportul dintre profit și cifra de afaceri sau dintre profit și capital), astfel încât ar trebui ca, în situația unei structuri de piață identice, firmele din două ramuri ale industriei diferite să realizeze aceleași performanțe. Conform acestei abordări există un lanț causal univoc, pornindu-se de la structurile de piață și ajungându-se la performanțe prin intermediul comportamentului (S- C-P), astfel încât se manifestă următoarea relație:

$$C = C(S) \quad P = P\{C(S), S\} \equiv \phi S$$

În acest context, au fost realizate o serie de studii empirice, monografii pe diverse ramuri industriale, care descriu structurile de piață, evoluția lor în timp și eventualele lor legături cu performanțele realizate, fără însă să reușească verificarea în

¹ A.Jacquemin, Structures de March, et Stratégies d'Entreprise, Dunod, 1975.

practică a relației S-C-P, ba dimpotrivă au evidențiat existența unor diferențe între performanțele firmelor care nu se pot explica numai pe baza structurilor de piață¹.

- Cea mai mare parte a autorilor europeni (P.W.S.Andrews, H.Arndt, A.Bienymé, A.Cotta, H. de Jongh, F.Perroux, A. Jacquemin, R.Marris, P.Sylos-Labini) au accentuat rolul determinant al comportamentului în relația S-C-P, studiind strategiile întreprinderilor (de preț, produs, înțelegeri, luări de control) care, în structuri de piață asemănătoare, diferențiază firmele unele de altele și conduc la obținerea unor performanțe de asemenea diferite. Astfel, s-a concluzionat că, pentru cunoașterea funcționării piețelor este necesar să se ia în considerare rețeaua de acorduri (de cooperare, de împărțire a pieței, de distribuție exclusivă, de vânzări condiționate) și strategiile de grup, caracteristice economiilor contemporane și care evidențiază structura reală de piață, diferită net de cea aparentă, determinată pe baza gradului de concentrare. Evoluția în timp (t) a S depinde atât de nivelul existent al acesteia la un moment dat, precum și de C adoptate de întreprinderi, astfel încât:

$$P = f(S, C) \text{ și } dS/dt = f(C, S)$$

În acest context, s-au extins studiile privind strategiile întreprinderilor și s-au restrâns analizele statistice și econometrice întrucât s-a apreciat că nu este posibilă măsurarea corectă a fenomenelor, fie din cauza absenței datelor, fie din cauza naturii lor preponderent calitative.

1.2. Natura concurenței și rolul ei în economiile de piață moderne

1.2.1. Forme noi de manifestare a concurenței

În prezent, în condițiile amplificării structurilor de oligopol, ale creșterii gradului de incertitudine pe piață și ale mutațiilor tehnologice, marea întreprindere producătoare nu se mai limitează la verdictul pieței ci caută să influențeze cererea de produse prin efectuarea unor investiții importante (ca, de exemplu, noi linii de montaj automobile, uzine de produse chimice, complexe siderurgice etc.), chiar și în situațiile în care, dat fiind durata mare de realizare a lor, există pericolul ca, pe parcurs, să apară modificări în nivelul și structura solicitărilor beneficiarilor. De aceea pentru a evita riscurile, întreprinderea va încerca să domine piața bunurilor pe care le vinde și, totodată, a celor pe care le cumpără, astfel încât să orienteze cererea și respectiv oferta de produse. În acest context, prețul va fi nu numai rezultatul echilibrului dintre ofertă și cerere ci și expresia gradului de dominare exercitată de către un producător sau un grup de producători pe piața respectivă². Se cuvine menționat faptul că, în condițiile piețelor de oligopol, concurența se menține, dar sub forme noi de manifestare, cu legi

¹ J.Markham, G.Papanek, *Industrial Organization and Economic Development*, Houghton, 1970; L.Weiss, *Quantitative Studies of Industrial Organization*, North-Holland, Amsterdam, 1971.

² J. M. Albertini, *Les rouages de l'économie nationale*, Les Editions Ouvrières, Paris, 1988.

proprie, în care producătorii nu se comportă nici ca în cazul concurenței perfecte, deoarece deciziile lor influențează piața, nici ca în cazul monopolului, deoarece pe lângă perfectarea de înțelegeri apar și relații de confruntare între ei, în special pe piețele mondiale. În acest context, obiectul concurenței este reprezentat în mai mică măsură de către preț (preponderent pe plan internațional, atunci când scăderea barierelor vamale stimulează confruntările în materie de prețuri), concurența având în vedere mai curând natura, performanțele și modul de prezentare a produselor (concurență generalizată) și manifestându-se prin diferențierea produselor, promovarea inovărilor tehnice și comerciale, reclamă, publicitate, asigurarea service-ului - modalități care conferă firmelor, în principal celor din sectoarele concentrate, o anumită putere pe piață. Faptul că evoluția tehnologică modifică ciclul de viață al produselor, precum și costul lor, conduce la primatul concurenței prin inovare, producătorii trebuind astfel să caute să stăpânească cele mai noi tehnologii de fabricație. Progresul tehnic conduce, în principal, la scăderea costurilor de producție, fapt ce permite întreprinderii lider, fie să dispună de beneficii mai mari decât concurenții (dacă prețurile de vânzare sunt menținute la un nivel ridicat), fie să-și scadă prețul de vânzare și să-și sporească partea de piață. Astfel, evoluția tehnologică face să apară noi întreprinderi lider și permite ca anumite țări să domine piețele, concurența prin inovare înlocuind concurența prin preț și devenind forma de luptă cea mai eficace în condițiile în care prin progresul tehnic se modifică opțiunile cumpărătorilor. În acest sens, pentru întreprindere o importanță deosebită revine elaborării unei strategii privind tehnologiile de fabricație prin care să opteze fie pentru creșterea internă sau externă (achiziționarea unei întreprinderi care are deja dezvoltată o tehnologie avansată poate fi preferată efectuării de investiții însemnate pentru inovare, aceasta din urmă cale putând fi riscantă, conducând uneori la rezultate nesigure), fie pentru specializare sau diversificare.

În viziunea lui M.E.Porter, accepțiunea clasică a concurenței, cu referire exclusivă la relațiile dintre firmele existente într-o ramură, este înlocuită cu noțiunea de rivalitate lărgită a cărei intensitate este determinată de forța de acțiune a factorilor următori: puterea de negociere a clienților și a furnizorilor; evoluția tehnologică și apariția produselor de substituție; amenințarea intrării pe piață a unor noi producători¹.

1.2.2. Relația dintre concurență și economiile de scară

O problemă deosebit de complexă și de controversată este cea a asigurării structurii concurențiale de piață în condițiile manifestării economiilor de scară, în practică, existând, în mod paradoxal, un conflict între cerințele menținerii concurenței (prin existența unui anumit număr de producători) și ale asigurării eficienței economice în contextul evoluției progresului tehnic (prin sporirea capacității tehnice și de producție în vederea asigurării dimensiunii optime și, pe această bază, creșterea gradului de concentrare pe o anumită piață). În condițiile combinării optime a factorilor

¹ M. E. Porter, *Choix stratégiques et concurrence*, Economica, 1982.

de producție, în practică, este posibilă obținerea unor niveluri de producție diferite, atunci când toți factorii de producție variază simultan, manifestându-se trei situații:

- mărirea în aceeași proporție a nivelului producției odată cu cel al factorilor de producție (randamente constante), costurile unitare rămânând aceleași;
- mărirea nivelului producției într-o proporție mai mică decât cea a factorilor de producție (randamente descrescătoare), situație specifică acelor întreprinderi a căror dimensiune a devenit prea mare, nemaipermițând o gestionare eficientă;
- mărirea nivelului producției într-o proporție mai mare decât cea a factorilor de producție (randamente crescătoare), care este însoțită de o scădere a costurilor medii și unitare, obținându-se astfel economiile de scară¹.

Economia neoclasică consideră că economiile de scară se află în contradicție cu modelul concurenței pure și perfecte, luând în considerare ipotezele existenței numai a randamentelor constante și a fixării nivelului prețurilor de către piață, întreprinderile neputând acționa în nici un fel asupra acestora. Conform acestei viziuni, prețul de echilibru pe termen lung al pieței se situează la minimul costului mediu al întreprinderilor, apreciindu-se că, în situația în care o firmă ar putea realiza economii de scară, ea își va spori vânzările în detrimentul altor firme, prețul produselor nu ar mai fi cel impus de piață și astfel nu ar mai exista concurența perfectă².

Factorii aflați la originea economiilor de scară sunt diverși:

- anumite costuri care variază într-o proporție mai mică decât nivelul producției (cum sunt cele pentru gestiunea stocurilor, asigurarea inputurilor utilitare, re-glarea mașinilor și utilajelor etc.);
- realizarea unei producții de masă, specializate, și implicit, a unor costuri unitare mai mici, a unei productivități a muncii ridicate³;
- deținerea unei poziții puternice, de forță, în relațiile cu furnizorii, prestatorii de servicii, băncile și chiar cu statul.

În practică, economiile de scară conduc la scăderea costului mediu de producție atunci când se dezvoltă scara (capacitatea) de producție, ele putând avea un caracter tehnic sau financiar. Avantajele tehnice ale fabricării pe scară mare constau în posibilitatea asigurării unei mai bune specializări a sarcinilor și adâncirii diviziunii muncii; aplicarea metodelor de organizare a producției de masă; achiziționarea unor mașini și echipamente importante și performante, care nu se justifică decât dacă volumul producției este suficient de mare (în vederea asigurării profitabilității, existența echipamentelor specializate indivizibile face necesară fabricația pe o scară suficient de mare); folosirea timpului de lucru al specialiștilor de conducere și execuție exclusiv în realizarea atribuțiilor revenite conform pregătirii manageriale și profesionale; înfi-

¹ D.Flouzat, *Economie contemporaine*, vol. 1, Presses Universitaires de France, Paris, 1990

² J. Brasseul, *Les nouveaux pays industrialis,s*, Armand Colin, Paris, 1993.

³ Curba de experiență (learning curve) postulează faptul că atunci când se dublează producția unui bun, costurile de fabricație se diminuează constant cu 20-30%.

ințării unor compartimente puternice de cercetare-proiectare care să asigure progresul tehnologic.

Avantajele financiare constau în obținerea de reduceri de preț din partea furnizorilor în cazul unor comenzi importante; prezentarea unei mai mari garanții față de clienți în ceea ce privește calitatea produselor și ritmicitatea livrărilor; obținerea unor condiții de creditare și finanțare mai avantajoase; reducerea costurilor pe unitatea de produs vândută, aferente marketingului și promovării. Totodată, economiile de scară constituie și o puternică barieră de intrare pe o anumită piață, fiind astfel mult diminuată concurența potențială din partea altor întreprinzători.

Se cuvine evidențiat, însă, faptul că o dimensiune prea mare a întreprinderii poate conduce la dezechilibrul de scară datorate, în principal, îngreunării procesului de conducere - administrare, ca urmare a dificultăților de comunicare, de coordonare a deciziilor și de control bugetar - inconveniente care pot fi însă remediate prin aplicarea unor tehnici de gestiune bazate pe descentralizare.

În industrie, de regulă, marile firme nu sunt monoproducătoare, ele realizând mai multe produse care atunci când sunt asemănătoare, făcând parte din aceeași grupă de produse, conduc la apariția economiilor de gamă (scope economies)¹, în practică, o singură firmă fabricând mai eficient produsele asemănătoare decât în situația în care acestea ar fi executate de firme distincte. De asemenea, în practică, asupra diminuării costurilor de producție ale întreprinderii, acționează, pe lângă economiile de scară, și economiile externe (externalități), datorate unei mai bune organizări a piețelor factorilor de producție, constituirii de birouri de studii în întreprinderi care să permită difuzarea inovării și progresului tehnic, asigurării de către stat a infrastructurilor.

În funcție de ramurile industriale există praguri de rentabilitate sau "masă critică" diferite, determinând dimensiunea minimă-optimală a unei unități de producție care permite ca raționalizarea producției să conducă la rezultate benefice datorită adâncirii diviziunii muncii □ salariaților și specializării atelierelor. Practica a dovedit că, la un nivel dat al tehnologiei, numai unitățile de dimensiune mare pot beneficia de avantajele producției în serie, determinând reducerea costurilor de fabricație. Astfel, de exemplu, pot fi evidențiate următoarele efecte ale scării de producție asupra costurilor²:

Produse	Scăderea costului unitar ca urmare a dublării scării de producție - %
Componente electronice și microinformatică	30,0
Materiale plastice industriale	25,0
Aeronautice	20,0

¹ J. Panzar și R.D.Willing, Economies of scope, AER, 1981.

² J. Bramond și colectiv, L'Europe de 1993, Espoirs et risques, Hatier, Paris, 1990.

În acest context, se cuvine evidențiat faptul că, înainte de crearea pieței unice europene în anul 1993, a avut loc un val de fuziuni între întreprinderi din diverse țări, obținerea dimensiunii critice devenind una dintre prioritățile agenților economici care numai astfel pot să se impună, atât pe o piață de cca 350 milioane de consumatori, cât și pe plan mondial, pentru a putea face față concurenței americane și japoneze¹. Astfel, numărul de operațiuni de fuzionare - achiziționare a crescut în Europa începând cu anul 1983, procesul accelerându-se din anii 1985, 1986 (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1 - Luări de control majoritar, fuziuni și achiziții pe sectoare de activitate, în cadrul C.E.E.

- număr -

Sectoare	1982 1983	1983 1984	1984 1985	1985 1986	1986 1987	1987 1988
Industria produselor alimentare și a băuturilor	3	11	22	34	52	51
Chimie, fibre, sticlă, ceramică, cauciuc	26	45	53	57	71	85
Construcții electrice, electronică, mașini de birou	15	13	22	13	41	36
Construcții de mașini, material mecanic, instrumente de precizie	19	23	31	29	31	38
Metalurgie	10	9	17	17	19	40
Construcții de automobile și alte materiale de transport	3	10	10	10	21	15
Industria lemnului, mobilei și hârtiei	9	13	18	27	25	34
Industrii extractive	9	8	7	10	9	12
Industriile textilă, îmbrăcăminte, pielărie și încălțăminte	9	5	7	9	6	14
Materiale de construcții	10	17	15	14	19	33
Alte industrii	1	3	9	8	24	3
Total	117	155	208	227	303	383

Sursa: *Rapport Annuel Mondial sur le SystÈme Economique, Relations Internationales*, Dunod, Paris, 1991

În acest sens, considerăm ilustrativă evoluția concentrării producției în industria franceză, caracterizată printr-o pondere mai mică a întreprinderilor de dimensiuni mari, comparativ cu situația din S.U.A., Japonia, Germania². Astfel, începând cu

¹ Astfel, în anul 1990 între primele 100 întreprinderi industriale pe plan mondial, 33 erau din S.U.A. (din care 6 între primele 10), 16 erau din Japonia, 12 din Germania și 10 din Franța. P.Balland, *Les classements*, L'expansion nov./dec., 1991

² În anul 1990 nici una dintre primele 20 de întreprinderi pe plan mondial, ca cifră de afaceri, nu era din Franța.

sfârșitul secolului al XIX-lea, deși au avut loc importante procese de concentrare în industriile textile, chimică, metalurgică, construcțiilor mecanice, numărul întreprinderilor mici și mijlocii s-a menținut ridicat, în anul 1950 gradul de concentrare fiind cu puțin mai mare decât cel înregistrat la începutul secolului XX. Începând cu anul 1958, ca urmare a accentuării concurenței în condițiile deschiderii industriei franceze spre exterior, statul și-a sporit intervenția în vederea regroupării întreprinderilor, astfel încât să se favorizeze constituirea de grupuri industriale de talie internațională și, deci obținerea economiilor de scară. Se cuvine menționat și faptul că, dacă în anii '60 concentrarea producției avea în vedere numai întreprinderile naționale, începând cu anii '70 au devenit preponderente fuziunile și asocierile cu întreprinderi din alte țări dezvoltate¹.

Evoluția actuală a industriei din lume este orientată spre promovarea specializării flexibile, vechiul sistem industrial, caracterizat prin producție capitalistă pe scară mare în vederea reducerii costurilor, tinde să fie înlocuit prin noi forme tehnico-organizatorice descentralizate care permit obținerea de produse diferențiate. Astfel, recurgerea la surse de energie precum electricitatea, gazul, derivatele petrolului și la utilizarea de materiale mai ușoare permite să se reducă dimensiunea mașinilor - utilajelor - instalațiilor care apar mai puțin necesar legate de o secție/întreprindere de dimensiuni mari.

Recurgerea la electronică, la noile generații de bunuri de echipamente, bazate pe robotică, poate să conducă la o diminuare a concentrării și la o descentralizare a producției. De asemenea, apariția mașinilor-unelte cu comandă numerică, a celulelor și sistemelor flexibile de fabricație, repune în discuție, într-o serie de cazuri valabilitatea principiului randamentelor descrescătoare, fondat pe economiile de scară.

În prezent, asistăm la o criză a dezvoltării de tip fordist bazată pe sporiri însemnate ale productivității muncii, pe economiile de scară și pe creșterea regulată, constantă a cererii, deoarece:

- Tendința generală de încetinire a creșterii cererii mondiale de produse reduce posibilitatea de mărire a seriilor de fabricație, cea mai mare parte a industriei, pentru care sporurile importante de productivitate puteau fi obținute prin producție pe bandă, trebuie să facă față unei saturații relative a cererii și unei frecvente modificări a naturii acesteia. Astfel, automobilul și echipamentul electromenajer devin bunuri de folosință curentă, cererea căpătând tot mai mult un caracter de înlocuire, fiind tot mai puțin previzibilă, produsele caracterizându-se printr-o uzură morală tot mai rapidă.

- Monotonia muncii la bandă face ca aceasta să fie tot mai puțin motivată, sporind dezinteresul muncitorilor față de acest gen de activitate.

- Nivelul prețurilor de livrare devine mai puțin important decât calitatea produselor, adaptarea acestora la cerințele consumatorilor, respectarea termenelor de livrare, asigurarea service-ului, asigurarea unor relații strânse și cordiale între vânzători și consumatori. Un exemplu ilustrativ în ceea ce privește evoluția importanței economiilor de scară îl reprezintă industria automobilului, caracterizată printr-o concentrare put-

¹ J. G.Bramond, L'économie française face aux défis mondiaux, Hatier, Paris, 1990.

ernică a producției¹, precum și prin perfectarea diferitelor forme de asociere și de alianțe.

De la apariția sa, industria automobilului a cunoscut trei etape ca urmare a inovărilor tehnologice aplicate:

- Realizarea de vehicule de lux, unicate, fabricate de muncitori calificați în sute de întreprinderi de mici dimensiuni a căror producție anuală nu depășea 1000 bucăți. Astfel, în S.U.A. între anii 1902-1920 s-a făcut trecerea la realizarea de produse standardizate, asamblate pe o linie de fabricație din piese interschimbabile, producția de masă permițând la sfârșitul perioadei reducerea costurilor de producție cu 2/3.

- Realizarea de produse mai diversificate, corespunzător cererii, de către fabricanții europeni care s-au adaptat mai bine varietății condițiilor geografice și culturale autohtone.

- Diversificarea puternică a modelelor fabricate pe baza primatului preferințelor clienților și, totodată, realizarea rapidă a comenzilor pe baza asigurării unei sincronizări perfecte între furnizorii de componente și unitățile de asamblare, organizării de celule flexibile de producție și de echipe de muncitori reduse numeric, dar cu nivel de calificare ridicat, care pot realiza sarcini diverse, obținând puține rebuturi și lucrând cu un volum de stocuri mult diminuat.

În condițiile automatizării flexibile nu mai este necesară realizarea economiilor de scară pe baza unui volum mare al producției, permițându-se astfel funcționarea în condiții de eficiență a unor unități de producție având dimensiune mică, numai motoarele rămânând să fie fabricate pe scară mare, context în care și producătorii de talie medie pot rămâne competitivi. Realitatea practică demonstrează existența unui conflict între necesitatea menținerii unei structuri concurențiale a pieței și cea a asigurării eficienței activității pe baza economiilor de scară, conflict a cărui arbitraj, deosebit de dificilă, revine organismelor de stat, atât celor cu atribuții privind reglementarea concurenței, cât și celor care elaborează politicile industriale la nivel macroeconomic. Intensitatea acestui conflict se manifestă diferențiat în funcție de caracteristicile proceselor tehnologice din diferite ramuri ale industriei și de evoluția în timp a progresului tehnic, care poate să conducă fie la mărirea, fie la diminuarea nivelului indivizibilității echipamentelor utilizate. În acest sens, un rol deosebit revine și internalizării tranzacțiilor de către unele întreprinderi în vederea sporirii eficienței activității desfășurate, performanțele firmelor fiind rezultatul variabilelor interne ale acestora și nu ale structurilor de piață. Internaționalizarea, care presupune efectuarea de către întreprindere a unor calcule de eficiență în vederea fundamentării opțiunii acesteia privind preluarea sau nu a unor operații/activități desfășurate prin intermediul pieței, este de asemenea un factor important care poate influența caracterul concurențial al unei anumite piețe.

¹ În anul 1991 principalele firme producătoare realizau următoarele producții exprimate în milioane vehicule: General Motors 7; Ford 5, 4; Toyota 4, 7; Nissan 3, 1; VW-Audi 3, 1; Fiat-Lancia-Alfa 2, 5; Peugeot-Citroen 2, 1; Honda 3, 1; Mitsubishi 1, 9; Renault 1, 8; Mazda 1, 6; Chrysler 1, 5.

1.2.3. Tendințe manifestate în prezent în relația dintre politica privind concurența și politica industrială

În condițiile în care, deși atât politica industrială cât și politica privind concurența urmăresc în final realizarea aceluiași obiective (ca, de exemplu, favorizarea unei mai bune alocări a factorilor, asigurarea unei creșteri economice și a competitivității industriei naționale), în practică, în diverse țări și perioade, aceste politici s-au exclus una pe cealaltă. Astfel, politica industrială a presupus intervenții mai mult sau mai puțin directe ale statului prin acordarea de subvenții, de credite cu dobânzi reduse, promovarea infrastructurilor, a cercetării și inovării, a formării și reconversiei personalului, iar politica privind concurența a avut drept obiect asigurarea unui grad cât mai ridicat posibil al competiției în diferite sectoare ale industriei, elaborându-se în acest scop reglementări privind manifestarea concurenței prin care să se asigure un compromis între eficacitatea pieței și cea a întreprinderilor pe baza economiilor de scară. În timpul anilor '80, politica industrială, în sensul său tradițional de intervenționism, a fost repusă în discuție în numele eficacității mecanismelor concurenței. Astfel, a avut loc o evoluție spre aplicarea de politici orizontale și abandonarea progresivă a măsurilor sectoriale (care aveau în vedere numai anumite sectoare ale industriei), măsurile de ordin fiscal căpătând o importanță sporită. Ajutoarele acordate prin politicile industriale au avut în vedere adoptarea de măsuri calitative, capabile să amelioreze flexibilitatea întreprinderilor prin politici de difuzare a noilor tehnologii și măsuri de adaptare a formării personalului, în funcție de evoluția tehnologiilor și a piețelor mondiale. Concomitent, au fost adoptate măsuri vizând dereglementarea anumitor piețe, care au avut drept obiectiv asigurarea priorității mecanismelor de piață în alocarea resurselor.

În mod obișnuit, politica privind concurența trebuie să echilibreze exigențele concurenței cu cele ale eficacității, care poate fi favorizată de un anumit grad de concentrare a producției. În practică, peste un anumit prag al dimensiunii întreprinderii, o operație de preluare a controlului nu poate fi autorizată decât dacă riscurile pe care le poate provoca asupra concurenței (creșterea prețurilor, reducerea cantităților produse, scăderea calității) sunt contrabalansate de efectele pozitive pe care poate să le aibă asupra eficacității producției. Inițial, politica concurenței aplicată de S.U.A. era cea mai radicală întrucât considera că sporirea concentrării, diminuând gradul de concurență, este nefastă pentru eficacitatea economică, trebuind strict limitată, în timp ce țările europene și Comunitatea Economică Europeană acordau mai multă importanță argumentelor privind creșterea eficacității producătorilor pe baza sporirii dimensiunii lor. În cursul anilor '80, aceste poziții tradiționale au evoluat, în S.U.A. politica concurenței a fost aplicată cu mai puțină severitate (ceea ce a avut drept consecință multiplicarea acțiunilor de fuzionare-achiziționare), iar, prin diverse reglementări adoptate, acordurile de cercetare perfectate între întreprinderi nu au fost supuse controlului organismelor responsabile cu asigurarea concurenței. În Europa, perspectiva intrării în funcțiune a pieței unice, mondializarea piețelor și creșterea ponderii costurilor fixe au condus, de asemenea, la accentuarea operațiunilor de

fuzionare-achiziționare. Politica comunitară privind concurența stipulează totuși că sporirea concentrării producției poate avea loc dacă prin aceasta se contribuie la ameliorarea producției și a distribuiri produselor sau la promovarea progresului tehnic, la creșterea economică¹. De asemenea, autorizarea de către Comisia Europeană a operațiunilor de fuzionare-achiziționare are loc numai cu respectarea următoarelor condiții: cifra de afaceri totală pe plan mondial să fie mai mare de 5 miliarde ECU; cifra de afaceri realizată de către fiecare întreprindere în Comunitatea Europeană să fie peste 250 milioane ECU; fiecare întreprindere să realizeze cel puțin 2/3 din cifra de afaceri în cadrul unui singur stat membru².

În prezent, politica industrială devine tot mai mult un complement al politicii privind concurența, prin măsurile adoptate căutând să asigure structurile de piață care permit desfășurarea corectă a competiției între agenții economici: concentrarea producției prin favorizarea regrupărilor sau a cooperării între întreprinderile mici și mijlocii în vederea atingerii dimensiunii minime necesare pentru a funcționa ca parteneri eficace în relațiile de piață; eliminarea barierelor de intrare prin suprimarea piedicilor artificiale pe care le constituie diferențele de norme tehnice sau de securitate, sarcinile fiscale discriminatorii, piețele publice închise, creditele de finanțare cu bonificații; diferențierea produselor prin ameliorarea accesului la informații, asigurarea unei mai mari transparențe a pieței, armonizarea normelor destinate protecției consumatorilor. Totuși, în practică, se aplică și politicile industriale mai intervenționiste datorită: existenței unor dezechilibre la nivel regional ca urmare a liberei circulații a oamenilor, bunurilor și capitalului; necesității promovării unor industrii caracterizate prin utilizarea de tehnologii noi, intensitatea cercetării, indivizibilitatea echipamentelor, utilizarea randamentelor de scară crescătoare (industria aeronautică, a calculatoarelor, a telecomunicațiilor, nucleare) și care impun o concentrare a mijloacelor financiare, materiale și umane. Referitor la cadrul instituțional al politicii industriale din țările dezvoltate, acesta reflectă opțiunile guvernelor cu privire la strategia de dezvoltare preconizată, voluntaristă, care caută să "organizeze" schimbările structurale pe baza unei mai mari angajări a statului în finanțarea creșterii economice și punerea în aplicare a unor politici sectoriale sau de ramură - cazul, în general, al Franței și Japoniei prin intermediul, în principal, al Ministerului Cercetării și Industriei și, respectiv, al Ministerului Comerțului Internațional și Industriei; liberală, conform căreia statul acționează precumpănitor prin măsuri indirecte, globale, constând în acordarea de avantaje fiscale întreprinderilor, crearea condițiilor favorabile dezvoltării tuturor agenților economici și promovarea concurenței - cazul S.U.A., Marii Britanii etc., politicile industriale fiind realizate prin intermediul unor departamente ale industriei din cadrul Ministerului Economiei sau Ministerul Finanțelor și Economiei. Spre deosebire de cadrul instituțional al politicii industriale, în toate țările dezvoltate funcționează organisme independente de Guvern având atribuții privind respectarea

¹ Rapport Annuel Mondial sur la Système Economique et les Stratégies, Institut Français des Relations Internationales, Editions Atlas Economica, 1991

² L. Herschtel, L'économie de la communauté Européenne, Armand Colin, Paris, 1993.

concrenței ca, de exemplu: Comisia privind Monopolurile și Oficiul Federal al Înțelegerilor - în Germania; Consiliul privind Concrența - în Franța, Comisia privind Monopolurile - în Marea Britanie.

1.3. Natura comportamentului întreprinderii și a performanțelor în economiile de piață moderne

Comportamentul întreprinderii este reflectat de modul în care aceasta, pe de o parte, decide ce, cum și la ce preț să producă și, pe de altă parte, acționează (static adaptiv, anticipativ sau dinamic inovator) pe piețele produselor și ale factorilor de producție în vederea realizării obiectivelor pe care le-a propus cu luarea în considerare a constrângerilor interne și externe¹.

În prezent, în țările dezvoltate, comportamentul întreprinderilor capătă un pronunțat caracter strategic urmărind modificarea condițiilor mediului exterior, elaborându-se strategii privind producția, prețul, cercetarea-dezvoltarea, publicitatea, barierele de intrare pe piață². În acest sens, în procesul restructurării, importanță deosebită o prezintă evidențierea măsurii în care strategiile elaborate constituie un stimulent sau o frână pentru îmbunătățirea performanțelor. În ceea ce privește rolul politicilor economice ale statului asupra comportamentului întreprinderii, literatura de specialitate nu oferă un punct de vedere unitar, economiștii monetariști consideră că politicile de tip keynesist destabilizează comportamentul agenților economici și că numai funcționarea corectă a mecanismelor de piață (stabilirea nivelului prețurilor și salariilor pe baza raportului dintre cerere și ofertă, asigurarea echilibrului bugetar, a neutralității cheltuielilor publice și a impozitelor) conduce la sporirea în perspectivă a certitudinii obținerii de profituri mari de către întreprinderi, astfel încât acestea sunt incitate să fabrice și să investească mai mult.

Analiza modernă a pieței de oligopol evidențiază sporirea gradului de incertitudine, deoarece atunci când una din marile întreprinderi ia o decizie, aceasta suscită în mod necesar din partea celorlalte întreprinderi reacții care sunt însă dificil de prevăzut. Astfel, în practică, se pot distinge cinci componente posibile ale oligopolului: comportament independent, atunci când întreprinderea nu ține cont de atitudinea altora; comportament acomodant, atunci când întreprinderea caută cooperarea mai curând decât confruntarea concurențială; comportament adaptiv, atunci când întreprinderea își modelează deciziile în funcție de rivalii săi; comportament anticipativ, atunci când întreprinderea pe baza studierii comportamentului rivalilor ia din timp

¹ Considerațiile teoretico-metodologice privind conținutul noțiunii de comportament economic al întreprinderii, caracteristicile esențiale și limitele abordării marginaliste a comportamentului întreprinderii, elementele definitorii ale abordării moderne a acestuia precum și prezentarea comportamentelor economice ale întreprinderilor din țările dezvoltate au fost tratate de autori în studiul elaborat în anul 1994, "Obiective și comportamente ale societăților comerciale pe acțiuni în perioada de tranziție la economia de piață: Caiet de studii nr. 119, 1994.

² FB. Ramanantsoa, Les nouvelles approches stratégiques: un défi pour le controle de gestion?, Problèmes économiques, nr. 2317, 17 martie 1993

deciziile oportune; comportament agresiv, atunci când întreprinderea anticipează reacțiile rivalilor și adoptă o poziție de dominare¹.

În condițiile coexistenței structurilor de piață de oligopol cu cele concurențiale și chiar de monopol, modul în care acționează întreprinderile este foarte diferit, nefiind posibilă conturarea unui model unic de comportament, ci numai a unor elemente comune de caracterizare:

- manifestarea tendințelor de dominare a unei piețe (ca platformă în vederea cuceririi de noi piețe), de orientare a cererii în funcție de ofertă și de mondializare a activităților (de prezență în cât mai multe zone geografice) prin sporirea dimensiunii pe bază de fuzionare sau de achiziționare, și prin constituirea de societăți multinaționale;
- accentuarea preocupărilor în vederea asigurării în timp util a resurselor financiare și umane ale căror piețe manifestă un grad sporit de concurențialitate;
- concentrarea eforturilor în vederea dobândirii de competențe tehnologice, care s-au dovedit a fi mai durabile decât cele din domeniul marketingului, pornindu-se de la ipoteza că se va putea oricând găsi o piață dacă este stăpânită o tehnologie performantă;
- acordarea unei importanțe sporite atenuării efectelor negative ale concurenței prin practicarea de strategii relaționale cu organe ale puterii publice și de alianță cu alte firme în vederea concentrării în special a resurselor financiare, mai ales în scopul realizării unor obiective de cercetare- dezvoltare;
- dezvoltarea capacității de a învăța mai repede decât concurenții pentru a se situa cu un pas înaintea acestora (întrucât concurența se consideră că se manifestă înaintea desfășurării confruntării pe piață), de a afla noi resurse pentru realizarea unor obiective care nu ar fi putut fi atinse în condițiile de mediu existente la un moment dat;
- practicarea unor forme noi de strategii, denumite de ruptură (conform cărora se acționează complet diferit față de regulile tradiționale ale jocului concurențial) prin care se urmărește perturbarea capacității de reacție a concurenților;
- manifestarea de reținere în relansarea activității chiar în condițiile aplicării unei politici economice care are în vedere reducerea nivelului impozitului și ratei dobânzii și adoptarea unei strategii de relansare numai în situația în care nivelul cererii de produse este suficient de mare atât în prezent, cât mai ales în perspectivă;
- considerarea maximizării profitului drept obiectiv principal - atunci când managerii sunt totodată și acționari importanți sau sunt strâns controlați de principalii acționari și obținerea unei rate cât mai mari a creșterii cifrei de afaceri - în cazul firmelor manageriale, caracterizate printr-un acționariat dispersat și puțin organizat.

Performanțele întreprinderii sau ale ramurii industriale sunt reflectate în rezultatele economice, tehnice și sociale realizate la aceste niveluri. Evaluarea performanțelor este deosebit de dificilă întrucât nu se limitează numai la rezultatele trecute sau prezente, ci are în vedere și pe cele viitoare a căror evoluție, dat fiind complexitatea și, în special, instabilitatea mediului exterior, prezintă un grad înalt de incertitudine.

¹ J. J. Lambin, Le marketing stratégique, Mc.Graw Hill 1986

În abordarea clasică a economiei industriale, performanțele unei industrii este determinată de vigoarea concurenței pe piața respectivă (internă și externă) considerându-se că aceasta reprezintă, pe de o parte, un factor care forțează întreprinderile să inoveze și să fabrice produse de calitate pe care să le vândă la prețuri minime iar, pe de altă parte, asigură o alocare judicioasă a resurselor între diversele ramuri industriale astfel încât ratele profitului să manifeste tendința de a deveni cât mai apropiate, iar nivelul prețurilor să se mențină cât mai stabil. Practica a demonstrat că pe de o parte existența înțelegerilor dintre producători, a structurilor de oligopol și chiar și a poziției de monopol, nu în toate situațiile frânează inovarea sau provoacă tensiuni inflaționiste prin practicarea unor prețuri mari de vânzare, iar, pe de altă parte, în condiții de criză, restructurarea unei industrii aflate în dificultate exclusiv prin forțele pieței (în special acolo unde concurența internațională este puternică) întrucât poate conduce la prăbușirea acesteia, se efectuează de regulă, prin concentrarea eforturilor agenților economici implicați care, pentru a se salva, recurg la arbitrarea între interesele lor pe termen lung și cele pe termen scurt, fără a avea în vedere numai nivelul profitului la un moment dat.

În acest context, în țările dezvoltate, la aprecierea performanțelor se are în vedere în principal evaluarea următoarelor domenii de activitate:

- Export - prin: rata exportului (raportul dintre valoarea exporturilor și cifra de afaceri); rata de acoperire (raportul dintre valoarea exporturilor și importurilor); partea de piață (ponderea exporturilor în totalul exporturilor pe plan mondial sau pe anumite zone geografice); competitivitate - preț (raportul dintre prețurile concurenților și prețurile naționale); indicele specializării (diferența dintre indicele specializării la export și la import, calculați ca raport între ponderea în totalul exportului, respectiv importului țării, a exportului respectiv, importului unui produs și aceeași pondere în cazul unei zone de referință, ca de exemplu țările membre OCDE);

- Tehnologie - prin: intensitatea cercetării-dezvoltării (ponderea cheltuielilor de cercetare-dezvoltare în valoarea adăugată, în valoarea producției și în valoarea vânzărilor); extinderea inovării (ponderea în totalul întreprinderilor a celor inovante adică cele la care produsele noi dețin peste 10% din cifra de afaceri sau din valoarea exporturilor); productivitatea muncii; durata inovării;

- Vânzări - prin: partea de piață internă (ponderea vânzărilor în totalul consumului intern de produse industriale); cifra de afaceri;

- Financiar - prin: valoarea adăugată; profitul; nivelul și dinamica prețului;

- Social - prin: costurile aferente efectelor poluării și bolilor profesionale.

Aprecierea, în procesul de restructurare, a performanțelor preponderent după nivelul realizat al profitului nu este suficient de relevantă, impunându-se o serie de precauții în condițiile în care în multe ramuri structurile de piață sunt cele de oligopol și predomină firmele manageriale ale căror obiective vizează în principal nivelul cifrei de afaceri (nu neapărat maximizarea profitului)¹, mărimea părții de piață deținute și

¹ O serie de economiști ca de exemplu J.K.Galbraith, R.Marris, W.Baumol consideră că maximizarea cifrei de afaceri reprezintă un obiectiv esențial al producătorilor deoarece:

armonizarea intereselor, de multe ori divergente, ale diferitelor grupuri de salariați. De asemenea, conducătorii marilor întreprinderi (în condițiile în care practic acestea nu pot dispune de toate informațiile necesare pentru maximizarea profitului pe termen scurt și lung, iar deciziile luate sunt rezultatul compromisului între interesele proprietarului și tehn structurii, ale salariaților din diverse compartimente funcționale, ale conducătorilor și executanților) pot considera ca avantajoasă sacrificarea profitului pe termen scurt în vederea privilegierii pe termen lung și caută să obțină un nivel al profitului "satisfăcător" atât cât să le asigure posibilitatea cumpărării mijloacelor de producție necesare și o eficacitate economică suficientă pentru a face față concurenței, situându-se între cele două limite: maximizarea profitului și supraviețuirea firmei. Totodată performanțele marilor firme nu pot fi apreciate numai după nivelul profitului realizat întrucât pe piețele de oligopol relațiile dintre producători nu sunt neapărat de luptă ci și de înțelegere cu privire la partea de piață deținută.

În țările dezvoltate, la aprecierea performanțelor un rol important revine competitivității produselor care prezintă două aspecte distincte:

- Competitivitatea prin preț, care constă în realizarea unui nivel al acestuia apropiat de cel al producătorilor din alte țări. Practica a demonstrat însă că aprecierea performanțelor numai prin compararea nivelurilor prețurilor nu este suficientă întrucât acestea sunt determinate și de o serie de factori din exteriorul întreprinderii ca, de exemplu, rata de schimb, gradul de protejare a pieței interne, nivelul inflației, costul capitalului, costul muncii, costul energiei. Astfel, în condițiile în care Japonia beneficiază de o excelentă stabilitate internă a prețurilor, datorită creșterii începând din anul 1986 a puterii yenului, se diminuează sensibil competitivitatea prin preț.

Pe de altă parte, nivelul prețurilor nu este întotdeauna concludent, consumatorii preferând firme care au prețuri de vânzare mai ridicate dar ale căror produse prezintă caracteristici tehnice mai performante (productivitate, consum de combustibil, fiabilitate, service etc.), datorită cărora efectele favorabile obținute în timp, ca urmare a randamentelor și costurilor de exploatare, depășesc costurile inițiale de achiziție.

- Competitivitatea structurală, care constă în poziționarea pe realizarea independent de nivelul prețului a unor produse a căror cerere este în creștere, fiind solici-

puterea lor de negociere depinde de nivelul și ritmul de expansiune a cifrei de afaceri; în relațiile conflictuale cu concurenții forța de negociere este mult diminuată în caz de declin al vânzărilor, de diminuare a părții de piață deținute; negocierile cu băncile, obținerea de mijloace financiare necesare reînnoirii și modernizării echipamentelor în vederea reducerii costurilor de producție sunt condiționate hotărâtor de evoluția cifrei de afaceri de perspectivele ei de creștere. Conducătorii marilor întreprinderi sunt de regulă salariați, Galbraith susținând chiar teza conform căreia a dispărut întreprinzătorul capitalist ce dispune atât de mijloacele financiare cât și de capacitatea de a organiza și a întreprinde, în aceste condiții manifestându-se o separare netă între proprietatea capitalului și conducerea efectivă a întreprinderii.

tate de țări aflate în proces de expansiune economică¹ și a căror valoare adăugată este ridicată, posedând un nivel tehnologic ridicat.

Competitivitatea prin preț și cea structurală evidențiază împreună așa-numiții poli de competitivitate, adică industriile puternice, cele care dețin mai mult de 20% din piața mondială și au o rată de acoperire de peste 120% (de exemplu, în cazul Germaniei - metalurgia, echipamentele mecanice, informatica, construcțiile electrice și electronice, chimia și masele plastice, iar în cazul Japoniei - aceleași ramuri la care se adaugă hârtia și cartonul). În aceste condiții, devine necesară o abordare multi-dimensională a competitivității, indicatorul sintetic cel mai relevant dovedindu-se a fi partea de piață deținută.

1.4. Structuri ale pieței și performanțe în cazul unor ramuri industriale

Structura sistemului industrial, existând în diferite țări dezvoltate, este rezultatul unor modificări succesive în ceea ce privește concentrarea producției și transformarea sistemului tehnic al agenților economici².

Astfel, dacă până la mijlocul anilor '70, modernizarea economiilor țărilor dezvoltate a presupus sporirea gradului de concentrare, începând cu anii '80 această tendință s-a inversat, mărindu-se ponderea numărului întreprinderilor mici și mijlocii atât în S.U.A. și Japonia, cât și în Europa Occidentală cu excepția Germaniei, care fundamentându-și creșterea economică pe baza cererii externe a beneficiat de avantajele oferite de marile unități mai bine plasate pe piețele mondiale datorită dimensiunii și poziționării lor sectoriale. În prezent, cca 40% din salariații europeni din industrie lucrează în întreprinderi de 10 până la 499 angajați, manifestându-se însă disparități mari între diversele țări ale CEE, această pondere fiind de 38% în Germania și Marea Britanie, 72% în Spania, 61% în Italia. Creșterea în ultimii 15 ani a ponderii întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) în industrie s-a datorat: scăderii generale a efectivelor în cazul unor firme mari aflate în dificultate (și care astfel au intrat în categoria IMM); filializării sau externalizării anumitor activități anexe; recurgerea în măsură sporită la subcontractarea de specialitate. Începând cu anul 1985, întreprinderile mici și mijlocii au înregistrat o evoluție mai favorabilă decât cele de dimensiuni mari, în special, în ceea ce privește numărul locurilor de muncă și cifra de afaceri. Deși, de regulă, întreprinderile mici și mijlocii dovedesc o mare capacitate de ajustare rapidă față de modificările conjuncturale, ele nu prezintă un ansamblu omogen în sensul că, pot înregistra atât cele mai înalte, cât și cele mai scăzute rate ale rentabilității; unele pot fi exportatori importanți, în timp ce altele nu exportă deloc, un număr însemnat al acestor întreprinderi gravitează în orbita marilor grupuri industriale

¹ O țară care vinde oțel în Africa, adică un produs în declin pe o piață având o creștere slabă, are o competitivitate structurală redusă, indiferent de nivelul prețului obținut la un moment dat (L.Stoleru, *L'ambition internationale*, Editions du Seuil, Paris, 1989)

² D. Flouzat, *Economie contemporaine*, vol. I, Presses Universitaires de France, Paris, 1990.

în calitate de furnizori, clienți și, în special, de subcontractanți. În acest context, se cuvine evidențiat faptul că deși a sporit numărul întreprinderilor mici și mijlocii, tot celor de dimensiuni mari le revine locul dominant în ceea ce privește numărul de salariați, valoarea adăugată realizată, exportul, vânzările, investițiile cheltuielile cu publicitatea, formarea personalului, cercetarea (tabelele nr. 2 și 3)

**Tabelul nr. 2 - Locul întreprinderilor mari (cu peste 500 salariați)
în principalele țări europene - în anul 1991**

- % -

	Franța	Italia	Germania	Regatul Unit	Spania
Număr de întreprinderi	3,7	2,1	6,0	4,1	2,3
Număr de salariați	50,4	39,4	61,6	62,2	28,1
Valoarea adăugată	60,5	47,7	66,2	...	33,9

Sursa: *Les chiffres clés de l'industrie, Edition 93/94, Ministère de l'Industrie, des Postes et Télécommunications et du Commerce Extérieur, France*

**Tabelul nr. 3 - Locul întreprinderilor mari (cu peste 500 salariați)
în industria franceză**

- % -

Anii	Număr de întreprinderi	Număr de salariați	vânzărilor	Valoarea exportului	investițiilor
1974	4,2	57,6	61,6	...	...
1980	3,5	55,1	60,2	...	...
1991	2,2	44,8	56,1	73,1	61,8

Sursa: *Les chiffres clés de l'industrie, Edition 93/94, Ministère de l'Industrie, des Postes et Télécommunications et du Commerce Extérieur, France*

În prezent, în condițiile amplificării relațiilor economice internaționale, atât piețele mondiale, cât și cele europene sunt dominate de întreprinderi de dimensiuni mari, având un număr mare de angajați (în multe cazuri depășind 50-100 mii salariați) și realizând un nivel însemnat al cifrei de afaceri.

În practică, concentrarea producției îmbracă, în principal, forma grupurilor de întreprinderi, vaste anasamluri de producători care permit: combinarea cea mai eficientă a factorilor de producție și utilizarea într-o proporție însemnată a capitalului tehnic; obținerea economiilor de scară crescătoare; existența unei mari capacități de inovare, înnoirea produselor și tehnologiilor (întrucât efortul financiar aferent nu poate fi suportat de agenți economici dispersați)¹; aprovizionarea cu materii prime și

¹ Este de menționat faptul că, uneori, marile întreprinderi pot da dovadă de pasivitate sau lentoare față de inovări comparativ cu întreprinderi mai mici care se dovedesc mai

achiziționarea de mașini-unelte și echipamente moderne, la prețuri mult mai mici (datorită poziției de forță deținute și volumul mare de mărfuri solicitate); procurarea cu mai multă ușurință de credite bancare avantajoase (datorită însemnatelor garanții oferite); atragerea unui personal de înaltă calificare (în principal prin oferirea de salarii mai ridicate); menținerea unei poziții dominante pe piețele tradiționale (prin imaginea de marcă deținută), concomitent cu cucerirea de noi piețe interne și externe (prin publicitate, reclamă, rețea densă de distribuție, servicii post-vânzare).

În Franța, de exemplu, există aproximativ 1.900 de grupuri industriale de dimensiuni diferite, care controlează cca 16 mii întreprinderi (cvasitotalitatea celor cu peste 2 mii de salariați), reprezentând sub 1% din totalul întreprinderilor și 14% din numărul de întreprinderi din industria prelucrătoare, utilizând 59% din totalul angajaților și realizând 69% din cifra de afaceri și 80% din valoarea exporturilor industriale. În acest context, aprecierea gradului de concentrare a producției în diverse ramuri ale industriei numai după ponderea în totalul industriei a primelor 4 sau 10 întreprinderi în ceea ce privește vânzările, personalul ocupat, cifra de afaceri nu este sugestivă, întrucât, în practică, majoritatea întreprinderilor fac parte din mari grupuri industriale care dețin poziții dominante.

În vederea evidențierii locului deținut de întreprinderile având dimensiune mare s-a analizat pe de o parte, gradul de concentrare a producției pe ramuri ale industriei din unele țări europene dezvoltate¹ (pe baza ponderii din totalul întreprinderilor a celor cu peste 500 salariați în ceea ce privește numărul de întreprinderi, personalul ocupat, cheltuielile cu personalul ocupat, cifra de afaceri și valoarea adăugată brută (tabelul nr. 4) și, pe de altă parte, performanțele obținute de ramurile industriale exprimate prin aportul acestora la nivelurile realizate ale valorii adăugate brute, cifrei de afaceri pe total industrie prelucrătoare (tabelul nr. 5) și la exporturile de produse pe plan mondial. De asemenea, s-a avut în vedere și situația existentă în S.U.A. și Japonia, țări având întreprinderile cu cele mai mari dimensiuni din lume.

Tabelul nr. 4 - Locul întreprinderilor cu peste 500 de salariați din ramurile și unele subramuri ale industriei prelucrătoare în cazul unor țări dezvoltate din Europa

Grad de concentrare ^{x)}		
Mare (Cifra de afaceri peste 50%)	Mediu (Cifra de afaceri între 20-49%)	Mic (Cifra de afaceri sub 20%)

creative, dar deși marile întreprinderi nu sunt în mod necesar cele mai novatoare, practica a dovedit că asigurarea promovării progresului tehnic presupune atingerea de către firmă a unui anumit nivel al dimensiunii sale. Astfel, de exemplu, în Franța firmele de dimensiune mare, cca 172 întreprinderi cu peste 2 mii de salariați, deși reprezintă numai 6% din numărul total de întreprinderi, realizează 63% din cercetarea industrială și primesc 79% din finanțarea publică.

¹ S-a studiat situația existentă în perioada 1988-1990 din Belgia, Danemarca, Germania, Spania, Franța, Italia, Olanda, Portugalia și Regatul Unit.

Grad de concentrare ^{x)}		
Mare (Cifra de afaceri peste 50%)	Mediu (Cifra de afaceri între 20-49%)	Mic (Cifra de afaceri sub 20%)
I Rafinarea petrolului Germania (49; 23/84) ^{xx)} Franța (47; 16/86) Italia (70; 18/72) Regatul Unit (58; 17/61) Portugalia (3; 100/100)		
II Producția și prima transformare a metalelor Belgia (80; 20/87) Germania (449; 15/84) Spania (191; 15/71) Franța (288; 13/76) Italia (516; 6/68)		
a) Siderurgia Franța (31; 44/92) Italia (134; 13/82) b) Fabricarea țevelor de oțel Franța (26; 29/85) Italia (81; 6/63) c) Trefilarea, laminarea, profilarea la rece a oțelului Germania (215; 6/41) Franța (131; 5/36) Regatul Unit (201; 3/20) d) Producția și prima transformare a metalelor neferoase Belgia (19; 25/25) Germania (149; 20/76) Franța (100; 11/69)	Regatul Unit (94; 8/41) Italia (138; 6/53) Regatul Unit (252; 7/41))	
III Industria produselor minerale nemetalice Franța (1029; 5/50)	Belgia (224; 5/47) Germania (1710; 5/47) Italia (2144; 2/24) Olanda (287; 3/34) Portugalia (464; 3/19)	Spania (1367; 1/10)
a) Fabricarea cimentului, varului și a ipsosului Franța (44; 16/74) Regatul Unit (23; 17/64) b) Industria sticlei Belgia (45; 14/72) Germania (277; 10/64) Franța (163; 14/73) Portugalia (28; 18/44) Regatul Unit (188; 10/62)	Italia (95; 4/42) Italia (282; 4/38)	
IV Industria chimică Belgia (234; 10/59) Germania (1186; 13/81) Franța (1085; 10/61) Italia (1106; 8/56) Olanda (256; 13/69)	Spania (932; 2/15) Portugalia (236; 2/16)	

Grad de concentrare ^{x)}		
Mare (Cifra de afaceri peste 50%)	Mediu (Cifra de afaceri între 20-49%)	Mic (Cifra de afaceri sub 20%)
a) Fabricarea produselor chimice de bază Belgia (68; 13/61) Germania (185; 23/94) Franța (127; 14/79) Italia (380; 9/70) Regatul Unit (351; 11/69)	Danemarca (27; 10/51)	
b) Fabricarea de vopsele, lacuri și cerneală Regatul Unit (137; 10/52)	Germania (489; 6/48) Franța (167; 4/32) Italia (165; 2/20)	
c) Fabricarea altor produse destinate, în principal, industriei și agriculturii Belgia (57; 10/48) Franța (258; 8/56)		Italia (189; 2/19) Portugalia (53; 8/34)
d) Fabricarea de produse farmaceutice Belgia (44; 9/54) Danemarca (24; 15/720) Germania (261; 16/70) Franța (262; 17/57) Italia (252; 15/59) Regatul Unit (146; 25/79)		
e) Săpunuri, detergenți sintetici și alte produse pentru igiena corporală și de parfumerie Belgia (24; 12/40) Germania (119; 18/79) Franța (210; 10/58) Italia (125; 7/48) Regatul Unit (131; 14/54)		
V Producția fibrelor artificiale și sintetice Spania (13; 53/85) Franța (7; 32/90) Italia (27; 18/77) Regatul Unit (21; 19/77)		
VI Fabricarea produselor de metale (exclusiv mașinile și materialul de transport) Regatul Unit (3734; 2/23)	Germania (5485; 4/37) Franța (5274; 1/22) Italia (4161; 1/12)	Belgia (587; 1/12) Spania (2333; 1/10)
VII Construcții de mașini și de material mecanic Belgia (380; 3/45) Germania (5133; 7/55) Regatul Unit (3795; 4/36)	Franța (2206; 3/33) Italia (3876; 2/27)	Spania (1120; 1/10) Portugalia (179; 2/17)
a) Construcții de mașini și tractoare agricole		

Grad de concentrare ^{x)}		
Mare (Cifra de afaceri peste 50%)	Mediu (Cifra de afaceri între 20-49%)	Mic (Cifra de afaceri sub 20%)
Germania (157; 12/67) Regatul Unit (89; 4/62) Italia (319; 2/44)	Danemarca (54; 5/37) Franța (242; 3/28)	
b) Mașini-unelte pentru prelucrarea metalelor, utilaje și scule pentru mașini	Germania (1026; 6/43) Franța (264; 1/17)	Italia (843; 0,4/9) Regatul Unit (684; 1/9)
VIII Construcții de mașini de birou și de mașini și instalații pentru prelucrarea informațiilor Germania (130; 13/87) Spania (23; 13/52) Franța (110; 5/85) Italia (59; 0,2/89) Regatul Unit (219; 111/65)		
IX Construcții electrice și electronice Belgia (187; 11/70) Germania (2828; 7/77) Franța (2088; 6/66) Italia (2163; 5/55) Portugalia (117; 12/60) Regatul Unit (2219; 9/57)	Spania (656; 6/41)	
a) Construcții de aparate electrice, radio, televizoare etc. Franța (617; 6/67) Italia (341; 6/54) Portugalia (28; 29/83) Regatul Unit (266; 10/59)		
b) Fabricarea de aparate electrocasnice Danemarca (10; 28/72) Franța (69; 22/83) Italia (192; 6/64) Regatul Unit (102; 15/75)		
X Construcții de automobile și piese Belgia (80; 18/92) Germania (571; 19/93) Spania (406; 9/76) Franța (603; 11/85) Italia (542; 6/81) Portugalia (78; 13/58) Regatul Unit (731; 10/73)		
a) Fabricarea de echipamente, de accesorii și de piese detașate pentru automobile Germania (334; 23/83) Franța (305; 16/72)	Italia (352; 5/46)	

Grad de concentrare ^{x)}		
Mare (Cifra de afaceri peste 50%)	Mediu (Cifra de afaceri între 20-49%)	Mic (Cifra de afaceri sub 20%)
Portugalia (33; 9/53)		
XI Construcții de alt material de transport Belgia (48; 13/78) Germania (241; 13/82) Spania (186; 14/73) Franța (366; 12/81) Italia (360; 8/75) Portugalia (60; 12/72)		
a) Construcții de nave, repararea și întreținerea navelor Danemarca (56; 9/68) Germania (90; 14/75) Franța (157; 4/46) Portugalia (21; 24/85) Regatul Unit (197; 7/77)		
b) Construcții de material feroviar rulant Franța (38; 12/52) Italia (45; 28/64) Regatul Unit (25; 20/83)		
c) Construcții de avioane Germania (50; 22/93) Franța (102; 27/91) Italia (29; 31/90) Regatul Unit (319; 19/87)		
XII Fabricarea de instrumente de precizie, de optică și similare	Germania (1145; 4/45) Franța (486; 3/30) Italia (423; 1/23) Regatul Unit (672; 4/29)	
XIII Industria produselor alimentare, a băuturilor și tutunului	Belgia (675; 3/31) Germania (3248; 5/40) Franța (2996; 4/39) Italia (2211; 3/39) Olanda (884; 5/43)	Spania (2744; 2/18) Portugalia (683; 2/16)
XIV Industria textilă	Belgia (462; 3/28) Germania (1229; 7/41) Franța (1760; 2/28) Portugalia (718; 8/40)	Spania (1097; 1/13) Italia (3176; 1/17)
XV Industria încălțăminte și îmbrăcăminte	Belgia (458; 1/10) Germania (1918; 2/25) Franța (1997; 2/18) Portugalia (693; 3/18) Regatul Unit (1911; 4/40)	Spania (1891; 0,5/10) Italia (4739; 0,5/8)
a) Fabricarea mecanică a încălțăminte Regatul Unit (255; 6/49)	Germania (200; 5/42) Franța (326; 4/34) Portugalia (256; 2/18)	Italia (1586; 0,2/4)
b) Confecții (producție de serie) de articole	Germania (1518; 2/23) Portugalia (437; 18/18) Re-	Franța (1640; 1/13) Italia (2924; 0,5/10)

Grad de concentrare ^{x)}		
Mare (Cifra de afaceri peste 50%)	Mediu (Cifra de afaceri între 20-49%)	Mic (Cifra de afaceri sub 20%)
de îmbrăcăminte și accesorii	Regatul Unit (1459; 4/40)	
XVI Industria lemnului și a mobilei din lemn	Germania (2494; 2/24)	Franța (1877; 1/12) Italia (2322; 0,2/3) Portugalia (546; 0,5/6)
XVII Industria hârtiei și a articolelor din hârtie Portugalia (384; 3/22)	Belgia (384; 4/30) Germania (2771; 3/32) Italia (1724; 2/32) Olanda (751; 3/22) Regatul Unit (3455; 4/30)	Spania (1296; 1/12)
a) Fabricarea pastei de hârtie și a cartonului Germania (124; 18/68) Franța (90; 19/63) Italia (153; 6/50) Portugalia (47; 15/50)	Regatul Unit (153; 9/40)	
XVIII Industria cauciucului - transformarea maselor plastice Germania (2188; 5/48)	Spania (975; 1/26) Franța (1363; 3/48) Italia (1752; 1/24) Regatul Unit (1567; 3/28)	Belgia (212; 3/20) Portugalia (192; 1/13)
a) Industria cauciucului Germania (214; 17/82) Franța (165; 10/81) Italia (296; 4/56) Portugalia (22; 14/48) Regatul Unit (265; 8/55)		

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *Structure and activity of industry, Data by size of enterprise, 1988-1989-1990*, Office des publications officielles des Communautés Européennes, Luxembourg, 1994.

^{x)} Gradul de concentrare este apreciat pe baza ponderii întreprinderilor cu peste 500 salariați în cifra de afaceri a ramurii

^{xx)} Pentru toate țările, cifrele din paranteze reprezintă o medie a nivelurilor înregistrate în anii 1988-1989-1990 în cazul următorilor indicatori: prima cifră = numărul total de întreprinderi din ramură; a doua cifră = ponderea din totalul întreprinderilor din ramură a celor cu peste 500 salariați; a treia cifră = ponderea din totalul salariaților din ramuri a celor aferenți întreprinderilor cu peste 500 salariați.

[illegible]

Ramura Indicatori ^{*)}	Belgia	Dane marca	Germania	Spania	Franța	Italia	Olanda	Portu-galia	Re-gatul Unit
A	8,8/4	8,8/4	15,0/1	7,2/5	11,9/1	10,9/1	-	5,7/7	9,7/3
B	68	-	79	46	70	56	-	55	61
C	6,1/5	6,9/5	12,0/2	6,1/6	9,3/4	8,6/4	-	5,0/7	8,4/3
D	67	-	79	45	71	53	-	52	61
X Construcții de automobile și piese									
A	10,0/3	1,0/12	12,5/3	11,4/2	10,2/4	7,1/6	6,3/6	2,1/13	6,0/7
B	94	-	95	84	90	83	-	70	80
C	13,0/3	1,0/13	13,0/1	13,8/2	12,0/2	7,7/5	7,5/5	4,5/8	7,4/6
D	95	-	95	87	92	86	-	83	84
XI Construcții de alt material de transport									
A	1,6/13	2,4/9	1,8/12	2,6/12	3,9/16	2,8/13	-	2,4/11	6,2/6
B	77	-	86	75	87	75	-	78	-
C	1,3/13	2,6/9	1,3/15	2,1/13	3,4/11	2,0/15	-	1,4/14	4,7/10
D	64	-	85	70	87	70	-	70	-
XII Fabricarea de instrumente de precizie de optică și similare									
A	0,2/14	1,2/12	1,7/13	0,4/16	1,0/16	0,4/11	0,2/16	1,4/15	-
B	-	-	47	-	32	25	-	-	32
C	0,1/14	0,9/14	1,2/16	0,3/15	0,7/14	0,6/16	0,2/11	0,2/16	1,1/14
D	-	-	49	-	30	22	-	-	33
XIII Industria produselor alimentare, a băuturilor și tutunului									
A	6,5/6	22,5/1	6,3/6	16,4/1	10,5/3	8,4/3	21,4/2	15,8/1	12,2/1
B	37	-	46	23	47	43	50	3	-
C	16,2/1	35,5/1	11,2/5	20,1/1	16,3/1	13,2/1	33/4/1	19,7/1	17,5/1
D	31	-	46	17	42	37	44	19	-
O	1	2	3	4	5	6	7	8	9
XIV Industria textilă									
A	5,9/8	2,4/9	2,3/11	3,6/10	3,3/11	6,4/7	2,3/9	14,1/2	2,8/11
B	29	-	42	12	27	18	-	41	-
C	5,2/7	2,5/10	2,3/12	3,2/10	2,9/13	5,9/8	2,2/8	11,8/2	2,5/14
D	29	-	42	10	28	18	-	38	-
XV Industria încălțăminte și îmbrăcăminte									
A	2,2/12	1,8/10	1,6/14	3,4/11	2,4/13	4,7/10	-	6,9/6	2,7/12
B	20	-	27	14	20	10	-	21	41
C	1,7/12	1,8/11	1,7/13	2,9/11	2,0/13	4,6/11	-	6,2/11	2,2/13
D	27	-	29	11	23	8	-	22	40
XVI Industria lemnului și a mobilei din lemn									
A	2,9/11	4,9/7	2,8/10	2,3/13	2,3/14	2,7/14	2,2/10	4,3/9	2,8/11
B	-	-	23	-	13	3	-	7	-
C	2,5/11	4,4/7	2,6/11	2,2/12	2,0/13	2,6/13	1,8/10	4,2/9	2,7/13
D	-	-	24	-	12	3	-	8	-
XVIII Industria hârtiei și a articolelor din hârtie									
A	6,7/5	8,8/4	4,4/8	7,2/5	7,4/6	5,9/8	13,7/3	11,9/3	9,3/4
B	32	-	38	16	-	41	27	59	39
C	5,6/6	7,4/4	4,1/9	6,2/5	6,4/6	4,9/10	10,7/3	8,7/4	7,8/4
D	36	-	42	14	-	38	25	50	37
XVIII Industria cauciucului - transformarea maselor plastice									
A	3,7/10	4,3/8	4,6/7	4,5/8	4,4/9	4,2/11	2,4/8	3,0/10	4,2/9
B	21	-	51	35	49	26	-	23	33
C	3,0/10	3,7/8	4,1/9	3,8/8	3,6/10	3,7/12	2,1/9	2,6/11	3,7/12
D	19	-	50	27	44	21	-	18	30

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *Structure and activity of industry, Data by size of enterprise, 1988-1989-1990*. Office des publications officielles des Communautés européennes, Luxembourg, 1994

NOTA: Cifrele reprezintă media nivelurilor înregistrate în anii 1988, 1989, 1990 în cazul următorilor indicatori: A = Ponderea valorii adăugate brute a ramurii în valoarea adăugată brută pe total industrie prelucrătoare/Rangul ramurii în funcție de acest indicator; B = Ponderea din totalul întreprinderilor a celor cu peste 500 salariați în valoarea adăugată brută a ramurii; C = Idem A, cu referire la cifra de afaceri; D = Idem B, cu referire la cifra de afaceri.

Analizele efectuate au permis evidențierea următoarelor aspecte:

- În cazul țărilor dezvoltate s-a constatat faptul că majoritatea ramurilor industriale prezintă un grad mare sau mediu de concentrare a producției, determinat de necesitatea obținerii economiilor de scară, de intensitatea capitalistică (raportul dintre capitalul necesar și cifra de afaceri) și tehnologică (raportul dintre cheltuielile de cercetare-dezvoltare și valoarea adăugată brută) și de dimensiunea concurențelor pe piața mondială.

- În majoritatea țărilor, ramurile având un grad mare de concentrare și structuri de piață de oligopol sunt: rafinarea petrolului; producția și prima transformare a metalelor; industria chimică; producția fibrelor artificiale și sintetice; construcții de mașini de birou și de mașini și instalații pentru prelucrarea informațiilor; construcții electrice și electronice; construcții de automobile și piese; construcții de alt material de transport. Totodată, chiar în cazul unor ramuri care pe ansamblu prezintă un grad mediu de concentrare există subramuri având grad mare de concentrare ca. de exemplu: fabricarea cimentului, varului și a ipsosului; industria sticlei; fabricarea pastei de hârtie și a cartonului; industria cauciucului.

- Deși numărul întreprinderilor mari, cu peste 500 de salariați, este, de regulă, mic (tabelul nr. 4) acestea, în cazul majorității ramurilor, au un rol important, având o contribuție însemnată în ceea ce privește atât personalul ocupat cât și cifra de afaceri și valoarea adăugată brută (tabelul nr. 5).

- În majoritatea țărilor gradul de concentrare mediu și mic este caracteristic nu numai industriilor produselor alimentare, a băuturilor și tutunului, textilă, încălțăminte și îmbrăcăminte, lemnului și a mobilei din lemn, hârtiei și articolelor din hârtie, ci și celor ale cauciucului - transformarea maselor plastice, fabricării produselor din metal, fabricării de instrumente de precizie, de optică și similare, mașinilor-unelte pentru prelucrarea metalelor.

- În majoritatea țărilor europene, indiferent de gradul de concentrare a producției, ramurile cu ponderea cea mai ridicată în valoarea adăugată brută la nivelul industriei prelucrătoare sunt industria chimică, construcțiile electrice și electronice, construcțiile de automobile și piese și industria produselor alimentare, a băuturilor și tutunului, iar cele cu ponderea cea mai scăzută sunt rafinarea petrolului, producția fibrelor artificiale și sintetice, industria lemnului și a mobilei din lemn și chiar și unele apreciate ca fiind de înaltă tehnologie ca, de exemplu construcțiile de mașini de birou și de mașini și instalații pentru prelucrarea informațiilor și fabricarea de instrumente de precizie, de optică și similare. Se cuvine evidențiat faptul că această structură a ramurilor în funcție de contribuția la valoarea adăugată brută a industriei prelucrătoare cunoaște în ultimii ani o anumită stabilitate și este rezultatul unor ample procese de restructurare efectuate de către agenții economici, în contextul amplificării concurenței internaționale.

- În aproape toate ramurile industriei, esențialul comerțului internațional este controlat de către mari firme, deseori multinaționale, tipul de piață dominant fiind cel de oligopol. În practică, dimensiunea mai mică a întreprinderilor se dovedește a fi un

handicap în fața concurenței de pe piața mondială¹, chiar în condițiile în care unele din aceste întreprinderi manifestă un dinamism în ceea ce privește exportul ca urmare a unei bune specializări a producției și a unei competitivități ridicate, calități care pot juca un rol mai important decât dimensiunea. Un exemplu în acest sens îl reprezintă Italia, care deține părți însemnate din piața mondială în ceea ce privește pielăria, încălțăminte și mobila.

- În condițiile unei creșteri reduse a economiei mondiale singura modalitate de dezvoltare a unei firme o reprezintă sporirea părții ei din piața mondială. Astfel, în 1991: S.U.A. deține poziții însemnate pe piețele construcțiilor aeronautice (43,8%), piese, imprimeriei și editării (24%) materialelor de întreținere construcții civile și miniere (22,8%); mașinilor de birou și materialelor de prelucrare a informațiilor (20,7%), produselor chimice anorganice (20,1%), materialelor pentru electronică profesională (19,8%); Japonia deține poziții însemnate pe piețele construcțiilor navale (44,1%), materialelor electrocasnice (39,4%), autoturismelor, motocicletelor și bicicletelor (23,6%), materialelor pentru electronică profesională (23,2%), mașinilor-unelte (19,1%); Germania deține poziții însemnate pe piețele materialului rulant feroviar (39,2%), mașinilor-unelte (26,7%), firelor și fibrelor artificiale și sintetice (25,5%), mașinilor agricole (24,4%), echipamentului industrial (23,8%), prelucrării maselor plastice (21,6%), echipamentului electrocasnic (21,4%), autoturismelor, motocicletelor și bicicletelor (21,3%), parachimiei (20%), farmaciei (20%), prelucrării metalelor (20%); firmele din Franța dețineau poziții însemnate pe piețele turnătoriei (16,4%), sticlei (14,1%), parachimiei (14%), construcțiilor aeronautice (13,6%), farmaciei (12,8%), industriei cauciucului (12,8%); Italia, pe piețele pielăriei (27,9%), încălțăminte (24,5%), mobilei (23,6%), materialelor de construcții și ceramicii (20,8%), echipamentului electrocasnic (18,1%); Regatul Unit pe piețele farmaciei (14,2%), construcțiilor aeronautice (13,5%), presei, imprimeriei, editurilor (13,4%), firelor și fibrelor sintetice (11,8%).

1.5. Comportamente manifestate în cazul unor ramuri ale industriei în procesul de restructurare

Începând cu anii '80, mediul exterior al întreprinderilor este caracterizat prin stocuri importante și presiuni prelungite datorate creșterii prețurilor resurselor energetice și, în principal, al petrolului, capacității concurențiale mari a noilor țări industrializate (în special din Asia), inovărilor tehnologice multiple și rapide, exigențelor sporite privind calitatea. În acest context, comportamentul întreprinderii capătă un rol hotărâtor în relația cu structura pieței și performanțele realizate, mai ales în condițiile în care gradul de libertate în formularea opțiunilor strategice diferă de la ramură la ramură, în special, în funcție de caracteristicile conjuncturii economice, de

¹ Astfel, în Franța, în anii 1990 și 1991 întreprinderile mici și mijlocii, care reprezentau 96% din totalul întreprinderilor din industrie, au realizat numai cca 25% din totalul exporturilor (Anexa nr. 1)

însemnătatea impactului noilor tehnologii, de mărimea costurilor de ieșire de pe piață și flexibilitatea dotărilor existente¹.

A. În ramurile industriei în care gradul de libertate este redus, cererea înregistrând un declin, întreprinderile adoptă, de regulă, o strategie defensivă.

În metalurgie, în condițiile în care, costurile de ieșire de pe piață sunt foarte mari, volumul cererii a cunoscut un regres continuu (ca urmare a apariției oțelurilor de calitate superioară, a substituirii produselor metalurgice cu alte materiale și a recesiunii economice pe plan mondial), strategiile de ieșire din criză au avut în vedere:

- În S.U.A. creșterea protecționismului și raționalizarea activității, pe de o parte de către stat prin stabilirea de cote pentru import și impunerea partenerilor furnizori a unor acorduri de autolimitare a exporturilor, precum și aplicarea unei politici monetare vizând devalorizarea dolarului și, pe de altă parte de către întreprinderi prin adoptarea unor măsuri în vederea creșterii productivității muncii și a calității. Astfel: în perioada 1974-1987 efectivele din siderurgie au scăzut de la 520 mii la 240 mii de muncitori; între dec. 1982 - oct. 1988 salariul orar al siderurgiștilor a crescut cu 2,5%, în timp ce costul vieții a sporit cu 23,5%; în perioada 1981-1987 gradul de utilizare al capacităților de producție a crescut de la 50% la peste 90%; între 1983-1987 ponderea turnării continue în cazul oțelului a crescut de la 39,6% la 60%; în anul 1989 durata medie de muncă necesară pentru a produce o tonă de oțel era de 6,5 ore/tonă față de 7,1 ore/tonă în Japonia și 9 ore/tonă în cadrul Coreii de Sud.

- În țările CEE diminuarea concurenței prin înființarea unui cartel al crizei care a stabilit pentru fiecare țară prețul minim de livrare și cotele de producție (sistem la care s-a renunțat în anul 1988), impulsivarea procesului de restructurare prin acordarea de către stat a unor subvenții (până la sfârșitul anului 1991), raționalizarea activității prin adoptarea de către întreprinderi a unor măsuri în vederea creșterii productivității muncii și a calității produselor. Astfel: în perioada 1980-1988 numărul de salariați a scăzut la British Steel de la 135 mii la 52 mii, iar la Usinor-Sacilor de la 158 mii în 1974 la 58 mii în 1987; în 1988 ponderea turnării continue a ajuns la 80% în Marea Britanie, 88% în R.F.G. și 93% în Franța; durata medie de muncă necesară pentru a produce o tonă de oțel a scăzut de la 14 ore/tonă în 1981 la 5 ore/tonă în 1988 în cazul British Steel, de la 10 ore/tonă în 1977 la 4,6 ore/tonă în 1987 în Usinor-Sacilor.

De asemenea, în perioada 1976-1982, în Japonia, în vederea redresării activității, s-a înființat un cartel al crizei prin care pentru fiecare producător s-au stabilit prețurile de livrare și părțile de piață.

¹ J. P. Olsem, *Economie industrielle*, Armand Colin, Paris, 1991; M.L.Herschtel, *L'économie de la communauté Européenne*, Armand Colin, Paris, 1993; J.Brémont și colectiv, *L'Europe de 1993, espoirs et risques*, Hatier, Paris, 1990; J și G.Brémont, *L'économie française, face aux défis mondiaux*, Hatier, Paris, 1990; J.Brémont și colectiv, *L'économie du Japon, une menace ou un modèle?*, Hatier, Paris, 1987; xxx *Rapport Annuel Mondial sur la Système Economique et les Stratégies*, Institut Français des Relations Internationales, Editions Atlas Economica, 1991.

În condițiile redresării activității întreprinderilor siderurgice, în toate țările dezvoltate a sporit interesul pentru promovarea concurenței. Odată cu evoluția progresului tehnic începe să crească importanța minioțelărilor care au un impact concurențial din ce în ce mai mare. Astfel, în Japonia își desfășoară activitatea cca 60 mii de minioțelării electrice, care au diminuat importanța marilor producători, iar în S.U.A. minioțelăriile acoperă cca 25% din cererea de oțel pe piață. Ca urmare a accentuării concurenței, marii producători renunță la strategiile de diversificare a producției în condițiile în care, puținele întreprinderi siderurgice constituite pe bază de conglomerat, au întâmpinat serioase dificultăți financiare (cazul USX din S.U.A., conglomerat, care își desfășoară activitatea în două sectoare distincte-petrol și siderurgic, cazul Mannesmann din Germania, care și-a vândut divizia de informatică).

În prezent, orientările strategice ale marilor firme siderurgice au în vedere atât întărirea activităților de bază prin acorduri de cooperare sau luări de participări, crearea de filiale comune, cât și preluarea controlului asupra filierei de producție din aval, în special în ceea ce privește construcțiile de mașini, utilajele pentru lucrări publice, construcțiile de nave (cazul firmelor din Germania și Japonia), precum și asupra rețelelor de distribuție.

În construcțiile de nave, în condițiile în care cererea este extrem de instabilă, aflată în scădere, concurența între șantierele navale este foarte puternică, în special din partea țărilor având un cost mai redus al forței de muncă, iar ajutoarele publice directe și indirecte, prezente în toate țările, îmbracă diferite forme, nu întotdeauna transparente, strategiile de ieșire din criză au avut în vedere: reducerea definitivă sau temporară a activității care a presupus intervenția statului și perfectarea de acorduri între marile grupuri în vederea asigurării unei "retrageri" ordonate: specializarea în realizarea unor produse (nave) de lux (pacheturi de croazieră) sau destinate efectuării de cercetări științifice.

În industria textilă și a îmbrăcămintei, în condițiile în care concurența se accentuează ca urmare, în principal, a presiunii exercitate de țările în curs de dezvoltare, în special, de cele nou industrializate și a renunțării la acordurile multifibră, care stipulau limitarea cantității exportate de țările în curs de dezvoltare în țările dezvoltate, strategiile de ieșire din criză au avut în vedere: modernizarea activității printr-un efort investițional însemnat pentru automatizarea și informatizarea proceselor de muncă și prin aceasta reducerea costurilor de producție spre nivelul celor din țările nou industrializate¹; reducerea diversificării activității și accentuarea prezenței în domeniile de excelență (produse de lux, unicate, îmbrăcăminte pentru tineret, de sport etc.) - în special în cazul marilor grupuri franceze; accentuarea diversificării activității în alte domenii, în special în cazul grupurilor italiene, japoneze și americane (astfel, firma Kanebo din Japonia a preluat activități din cosmetică și electronică, Toyobo a preluat instrumente medicale și material electronic, Interco din S.U.A. - pe lângă producția de impermeabile a preluat distribuția de încălțăminte și vânzarea de mobilă etc.);

¹ Astfel, în Franța crearea unui loc de muncă într-o filatură costa 500 mii franci în 1980 și cca 2 mil. franci în 1990.

sporirea flexibilității printr-o nouă abordare a satisfacerii exigențelor calitative ale cererii prin organizarea producției pe serii mici, reorganizarea stocării și a sistemului de comenzi, implementarea unor sisteme de informare rapidă privind evoluția vânzării pe modele și pe culori.

B. În ramurile în care volumul cererii se menține aproximativ constant, iar noile solicitări ale beneficiarilor vizează înlocuirea produselor, în condițiile saturării parcurilor de bunuri durabile, întreprinderile adoptă de regulă o strategie de promovare a mărcii de fabrică, de raționalizare a activității în vederea reducerii costurilor de producție, sporirii flexibilității și oferirii de noi modele de produse, mai performante.

În industria automobilului, în condițiile accentuării concurenței, în special, din partea producătorilor japonezi, mai bine adaptați față de cerințele în schimbare ale consumatorilor, și aflați în concurență pe piața lor internă (fiind 9 mari producători: Toyota, Nissan, Honda, Mazda, Mitsubishi-Motors, Suzuki, Daihatsu, Fuji Heavy, Isuzu) care este protejată față de importuri, menținerii în celelalte țări a unei piețe de oligopol (în cazul S.U.A. dominată o lungă perioadă de timp de trei mari producători - General-Motors, Ford, Chrysler; în cazul Germaniei dominată de Volkswagen, Daimler Benz, și BMW; în Italia dominată de Fiat; în Franța dominată de Renault și Peugeot), în care efectele favorabile ale producției de masă sunt contracarate de flexibilitatea redusă și limitarea concurenței, strategiile adoptate au avut în vedere sporirea flexibilității și îmbunătățirea performanțelor produselor pe baza extinderii informatizării, automatizării și robotizării în paralel cu restructurarea organizatorică, fapt ce a impus efectuarea în permanență a unui însemnat efort investițional; generalizării subcontractării realizării componentelor, perfecționării relațiilor cu furnizorii de cooperare, în special în vederea accelerării promovării progresului tehnic; oferirii operative de modele diferențiate; accelerării inovării și a punerii în aplicare a rezultatelor cercetărilor; perfectării cu alte firme de acorduri, atât de cercetare cât și de constituire a unor filiale comune în vederea realizării unor componente necesare fabricării de automobile; efectuarea de participări reciproce cu capital sau de luări de control a altor întreprinderi din alte țări în vederea satisfacerii în cât mai bune condiții a cerințelor consumatorilor și preluării fabricației de automobile de lux.

În completarea strategiilor firmelor, adoptarea de către stat a unor politici protecționiste față de piața internă trebuie să ia în considerare următoarele aspecte: limitarea cantitativă a importurilor poate conduce la sporirea profiturilor producătorilor autohtoni numai în situația în care aceștia sunt capabili să realizeze o producție pe scară mare, corespunzătoare cererii interne (cazul, în special, al Japoniei și S.U.A. spre deosebire de Italia sau Franța care sunt țări de dimensiune medie), succesul final condiționat de modul de utilizare a surplusului de beneficii realizat (producătorii japonezi, spre deosebire de cei americani pe baza investițiilor efectuate s-au specializat în realizarea de produse superioare-haut de gamme); deși un mediu concurențial stabil este un element fundamental pentru promovarea competitivității dintre întreprinderi, liberalizarea bruscă a schimburilor comerciale internaționale poate conduce la efecte negative în condițiile în care producătorii japonezi și-au consolidat activitatea la adăpostul unui protecționism riguros.

În industria produselor electrocasnice, în condițiile în care, în țările dezvoltate gradul de înzestrare cu aceste bunuri este foarte ridicat¹, iar concentrarea producției este accentuată, atât în Europa cât și, în special, în S.U.A.², strategiile de restructurare adoptate de firmele producătoare au avut în vedere promovarea inovării și adoptarea măsurilor necesare în vederea reducerii costurilor de producție, fie prin de-localizarea fabricației³, fie prin sporirea gradului de concentrare în cadrul unei țări prin preluarea controlului asupra mai multor întreprinderi mici⁴ perfecționarea relațiilor cu firmele distribuitoare prin perfectarea de acorduri de distribuție - sau realizarea de fuziuni cu întreprinderi care dispun deja de astfel de acorduri și, în cazul Japoniei, preluarea completă a distribuției de către firmele producătoare; creșterea gradului de mondializare a activității prin asigurarea unei dimensiuni competitive pe piața internațională pe baza preluării controlului asupra unor firme din diverse țări⁵. În industria lemnului și a hârtiei, în condițiile în care pe lângă zonele producătoare tradiționale (America de Nord, Țările Scandinave și Asia de Sud-Est) au apărut după 1970 și alți producători (America de Sud, China), iar pe de altă parte s-au produs mutații în ceea ce privește parametrii calitativi ai cererii, în sensul orientării spre produse prelucrate superior și, totodată, nivelul prețurilor, în special în cazul hârtiei, înregistrează oscilații mari, producătorii manifestă reticență față de investiții noi, întrucât costurile acestora sunt tot mai ridicate⁶, strategiile de restructurare adoptate au avut în vedere: recen-trarea pe activitatea de bază prin renunțarea la alte domenii și prin preluarea controlu-lui asupra altor întreprinderi având un profil similar⁷; raționalizarea activității și dezvoltarea rețelei de distribuție; atingerea, în special în cazul firmelor europene, a unei di-mensiuni comparabile cu cea a firmelor concurente pe plan mondial prin dezvoltarea investițiilor sau perfectarea de înțelegeri. În industria sticlei, în condițiile în care, până în anul 1970, liderii mondiali erau două firme europene (Pilkington și Saint-Gobain)

¹ În Franța, în 1991, 98% din familii posedau un frigider și 88% o mașină de spălat rufe.

² În anul 1990, în S.U.A., 4 firme controlau 90% din piața bunurilor electrocasnice (Whirlpool - 33%, General Electric - 25,5%, Electrolux - 18,5%, Maytag - 15%), iar în Europa primele 4 firme dețineau controlul la peste 50% din piața respectivă (Electrolux - 20%, Whirlpool - 11%, Bosch-Siemens - 11%, Merloni - 10%).

³ Firmele Matsuhita și Toshiba au investit în Thailanda și în Taiwan.

⁴ În Europa, în ultimii 20 de ani, Grupul Electrolux a dus o politică de preluare a controlului a peste 100 de întreprinderi cărora le-a raționalizat activitatea și ulterior a promovat concurența în interiorul Grupului

⁵ F. Whirlpool a preluat în anul 1988 fabricarea produselor electrocasnice de la Philips, iar în anul 1989, Electrolux a preluat firma spaniolă Domar-Corbero, iar Bosch-Siemens a preluat firmele spaniole Balay și Safel.

⁶ În cazul fabricației de hârtie, dimensiunea minimă a producției, în condiții de eficiență, era de 150 mii tone/an în 1980, de 350 mii tone/an în 1990 și se estimează că va fi de cca 500 mii tone în anul 1995.

⁷ Gorgia Pacific a renunțat la activitățile din domeniul petrolului și chimiei, iar Stora și-a vândut în anul 1989 filiala sa Swedish Match (care realiza bunuri de consum) și a cumpărat în anul 1990 producătorul de hârtie german Felsmühle.

care au marcat evoluția acestui sector, iar după anul 1979, ca urmare a politicii de promovare a concurenței de către guvernele europene (prin împiedicarea efectuării de fuziuni și de cumpărări de întreprinderi) și a pătrunderii pe piață a firmelor americane și japoneze s-a declanșat un război al prețurilor, accentuat ca urmare a scăderii cererii, cauzată de recesiunea principalelor sectoare beneficiare (construcțiile, care acoperă cca 80% din cerere și industria automobilului), situație care a fost depășită odată cu relansarea activității în aceste sectoare. În acest context, și având în vedere nivelul însemnat al investițiilor materiale și, implicit, al costurilor de ieșire de pe piață, firmele producătoare au adoptat strategii de restructurare diferențiate, unele optând pentru diversificare, altele pentru accentuarea specializării pe activitatea de bază¹, unele promovând integrarea verticală prin crearea de piețe "captive" (cazul industriei automobilului) sau prin realizarea de produse specializate (din domeniul construcțiilor industriei electromenajere și electronicii), altele limitându-se la producerea sticlei brute, în cazul majorității firmelor manifestându-se preocuparea pentru dezvoltarea concentrării orizontale sau a cooperării pe anumite zone geografice (de exemplu, marii producători Pilkington și Saint-Gobain cooperează în Argentina și Brazilia).

În industria agro-alimentară, în condițiile în care cererea de produse cunoaște o anumită stabilitate fiind necesară o adaptare continuă a acestora la gusturile consumatorilor, iar prețul materiilor prime, mai ales în cazul țărilor din Uniunea Europeană este ridicat, strategiile de restructurare adoptate, în special de marile firme care domină piața mondială, au în vedere: creșterea gradului de concentrare a producției prin fuziuni sau achiziționări de firme a căror marcă este deja impusă pe piață (uneori după cumpărare sunt revândute o serie de activități considerate marginale²; controlul filierei de producție (nefiind neapărat necesară implicarea directă în fiecare stadiu al ciclului de fabricație) prin preluarea controlului asupra distribuției, menținerea mărcii de fabrică chiar în condițiile în care este cedată filiala produsului respectiv; diversificarea producției prin preluarea de activități, din alte domenii, care posedă deja o marcă cunoscută.

C. În ramurile în care cererea înregistrează creșteri, strategiile adoptate au în vedere, în principal, promovarea progresului tehnic, diversificarea produselor, creșterea calității acestora și îmbunătățirea performanțelor tehnice.

În industria electronică, în condițiile în care, inovarea cunoaște un proces continuu de accelerare și piața produselor se manifestă mai pregnant decât în cazul altor industrii, sub două forme, cea a marelui public și cea profesională, adresată unui

¹ Asahi, realizează în industria sticlei mai puțin de jumătate din cifra sa de afaceri și își dezvoltă activități în chimie și ceramică; PPG realizează sub 60% din vânzări în industria sticlei, dezvoltând producerea de lacuri și vopsele; Saint-Gobain realizează din cifra de afaceri cca 30% în domeniul lucrărilor publice, cca 12% în domeniul canalizărilor și restul în domeniul sticlei și produselor derivate din sticlă; Pilkington a optat pentru specializarea în realizarea exclusivă a produselor de sticlă.

²)² Strategie adoptată chiar și de firme de dimensiune mijlocie. Astfel, filiala IFM (a firmei Bongrain) regroupează cca 20 de întreprinderi mici și mijlocii și deține locul 3 în Europa în producerea de mezeluri.

număr restrâns de cumpărători, strategiile adoptate trebuie să aibă în vedere obiective diferite: în cazul primei piețe - asigurarea unui preț de livrare cât mai redus, în special prin realizarea unor fabricații de serie mare sau chiar de masă, organizarea unei rețele de distribuție riguroase precum și a unor campanii publicitare de anvergură; în cazul celei de a doua piețe - asigurarea unor produse fiabile, având performanțe tehnice cât mai ridicate și prezentând siguranță sporită în funcționare.

- În cazul calculatoarelor, în condițiile în care cererea nu numai că este în creștere, ci cunoaște și profunde schimbări structurale ca urmare a amplificării progresului tehnic (explozia minicalculatoarelor, a microinformaticii, a rețelilor de calculatoare, a operării în timp real etc.), iar o importanță deosebită revine asigurării flexibilității fabricației, a compatibilității între diversele echipamente și reducerii prețului de livrare, deși costurile de cercetare sunt tot mai ridicate, strategiile adoptate au în vedere: specializarea pe creneluri bine definite (de exemplu: sisteme informatice pentru transportul aerian -firma Sperry, sau pentru comerțul cu ridicata - firma NCR); sporirea dimensiunii în principal pe baza creșterii interne¹ în vederea obținerii economiilor de scară (reducerea în special a costului de producție), concomitent cu promovarea unor noi produse care să satisfacă cerințele beneficiarilor; diversificarea activității prin preluarea unor fabricații din domeniul telecomunicațiilor (cazul, în special, al firmelor ATT, Siemens, Fujitsu); asigurarea fidelității clienților prin dezvoltarea activităților de service, promovarea închirierii către clienți a calculatoarelor (în loc de vânzare), realizarea compatibilității între generațiile succesive de calculatoare în cazul produselor proprii și uneori între acestea și cele ale altor firme.

- În cazul echipamentelor pentru telecomunicații, în condițiile cererii în creștere, amplificării progresului tehnic strategiile adoptate au în vedere adâncirea specializării concomitent cu o sporire a dimensiunii prin creștere internă, sau, în cazul firmelor cu mari posibilități financiare, diversificarea activității prin preluarea unor fabricații din domeniul informaticii.

- În cazul componentelor electronice, în condițiile în care costurile aferente fondurilor fixe dețin o pondere ridicată în prețul de cost (chiar 75%), cererea de produse este determinată de dinamismul firmelor din aval (în special din domeniul bunurilor de larg consum și al produselor militare), iar progresul tehnologic este rapid (o nouă generație de produse apare la cca 3-4 ani) necesitând alocarea de fonduri însemnate cercetării-dezvoltării², strategiile adoptate au în vedere: sporirea dimensiunii în vederea obținerii economiilor de scară, integrarea verticală a unor grupuri puternice (cazul Japoniei) și perfectarea de alianțe strategice, în special în domeniul cercetării-dezvoltării, în ceea ce privește transferul de cunoștințe și efectuarea de cercetări în comun.

¹ Apelarea la creșterea externă are loc în mult mai mică măsură datorită cheltuielilor necesare asigurării compatibilității dintre sistemele realizate de diferite firme.

² În S.U.A., statul federal a finanțat 75% din cheltuielile de cercetare-dezvoltare în perioada 1950-1965; în Japonia efortul de cercetare-dezvoltare a fost și este susținut de către marile grupuri integrate și sistemul financiar.

• În cazul produselor electronice de larg consum (radio, televizoare etc.), în condițiile în care gradul de înzestrare cu aceste bunuri este foarte ridicat, nivelul prețurilor, calitatea și performanțele produselor prezentând o mare importanță, normele tehnice au un rol determinant în evoluția cererii¹, iar costurile de cercetare-dezvoltare sunt ridicate, firmele adoptă strategii de restructurare diferite: trecerea la realizarea unor produse noi (cazul magnetoscoapelor promovate de către firmele Sony și Matsuchita și oferite în exclusivitate de către acestea); accentuarea specializării în fabricarea anumitor produse prin renunțarea la fabricarea altor produse (astfel, Thompson a devenit primul producător de televizoare din S.U.A., abandonând electrica medicală, pe care a vândut-o firmei General-Electric și preluând de la aceasta controlul diviziei de produse electronice de larg consum); dezvoltarea subcontractării în vederea fabricării de componente în alte țări (cazul, în special, al firmelor japoneze); asigurarea dimensiunii optime, în vederea reducerii costurilor de producție, concomitent cu realizarea integrării între fabricație, cercetare-dezvoltare și vânzare; fabricarea unor televizoare care să permită accesul la un număr sporit de programe, concomitent cu asigurarea controlului asupra rețelei de producere și difuzare, forțându-se astfel sporirea cererii pe baza înlocuirii vechilor produse (cazul, în special, al firmelor japoneze); fabricarea unor echipamente care să asigure în timp tranziția spre televiziunea modernă -cazul firmelor europene).

În industria construcției de avioane, în condițiile în care realizarea unui nou aparat mai performant sau numai a unei versiuni a unui aparat existent implică costuri deosebit de ridicate (ca urmare a încorporării unui număr foarte mare de inovări diverse, deosebit de costisitoare, chiar și pentru posibilitățile celor mai mari firme constructoare), cererea este determinată de costurile de exploatare (influențate de prețul petrolului) precum și de existența unui număr restrâns de firme care închiriază aparate (care în condiții de conjunctură nefavorabile trec la vânzarea aparatelor la un preț mai mic), strategiile adoptate au în vedere: recentrarea pe activitatea de bază concomitent cu restrângerea diversificării producției; perfectarea de acorduri de cooperare în vederea mobilizării unor importante resurse financiare pentru cercetare-dezvoltare (cazul firmei Airbus); multiplicarea versiunilor în cazul aparatelor deja existente; sporirea flexibilității față de cerere prin apelarea la efectuarea de ore suplimentare.

În industria chimică, în condițiile accentuării progresului tehnic, sporirii cheltuielilor de cercetare-dezvoltare și a celor aferente protecției mediului, ale creșterii prețului petrolului și ale reducerii duratei de viață utilă a brevetelor² și diminuării cererii de produse de bază, precum și a posibilității de substituie a altor materiale, ale apariției unor noi întreprinderi concurente din cadrul țărilor posesoare de zăcăminte de hidro-

¹ Existența unor norme tehnice diferite de la o țară la alta reprezintă o cauză importantă a segmentării piețelor în cazul magnetoscoapelor și televizoarelor, constituind și o însemnată barieră de intrare pe piețele respective.

² Dacă în anii '60 erau necesari cca 6 ani pentru punerea la punct și comercializarea unui nou medicament, în prezent sunt necesari peste 13 ani în condițiile în care durata legală a unui brevet este de 20 ani.

carburi, majoritatea țărilor dezvoltate și-au restrâns sau chiar au renunțat la domeniul chimiei de bază (grupurile industriale fiind, de regulă, puternic integrate), orientându-se spre chimia fină, care realizează produse având o înaltă valoare adăugată. În acest context, strategiile de restructurare au avut în vedere: închiderea unor capacități și desfășurarea unor operațiuni de vânzare, achiziționare, fuzionare, în vederea recentrării activității pe chimia de specialitate (vopsele, coloranți, aditivi alimentari) care este mai puțin sensibilă la șocurile conjuncturale și apelează într-o măsură însemnată la savoir-faire-ul propriu: renunțarea (în cazul marilor firme, în special din chimia de bază) la activitățile care necesitau raționalizare (prin vânzarea instalațiilor aferente pe baza metodei MEBO) și menținerea cu acestea a unor relații contractuale în calitate de client: concentrarea producției pe baza fuzionării, în special în cazul firmelor farmaceutice, în vederea lărgirii gamei de produse, creșterii capacității de inovare și de comercializare rapidă pe piața mondială; perfectarea de acorduri de asociere între parteneri dintre care unul să asigure comercializarea și celălalt cercetarea, sau pentru realizarea unor proiecte comune (astfel, ICI și Du Pont de Nemours au creat o întreprindere comună în vederea producerii vopselelor pentru automobile).

2. POSIBILITĂȚI ȘI LIMITE ALE APLICĂRII CRITERIILOR DE REFERINȚĂ ÎN PROCESUL RESTRUCTURĂRII ÎN CONDIȚIILE PERIOADEI DE TRANZIȚIE LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

În vederea creării condițiilor necesare funcționării unei economii de piață, țările aflate în tranziție au urmărit realizarea, în principal, a următoarelor obiective: asigurarea unei structuri industriale competitive prin privatizarea întreprinderilor, dezmembrarea monopolurilor și suprimarea controlului direct al statului asupra conducerii activității; asigurarea manifestării semnalelor pieței și funcționării regulilor acesteia prin eliminarea cauzelor care conduc la distorsiunea prețurilor, astfel încât acestea să devină elemente de referință în alocarea resurselor, prin perfecționarea mecanismelor aferente finanțării investițiilor și prin transformarea sistemului de impozitare; introducerea stimulentei și regulilor de disciplină manifestate pe piața mondială prin liberalizarea comerțului, promovarea investițiilor străine și adoptarea ratelor de schimb care să asigure o legătură directă între nivelurile prețurilor interne și mondiale. În aceste sens, inițial, accentul prioritar a fost pus asupra programelor de stabilizare macroeconomică, prin realizarea cărora s-a scontat pe modificarea comportamentului agenților economici în sensul celui din țările dezvoltate, cu o economie de piață¹. În acest context, importanța și rolul criteriilor de referință - structura pieței (S), comportamentul întreprinderii (C) și performanțele acesteia (P) - în procesul de restructurare a industriei au fost diferite pe parcursul desfășurării etapelor procesului de reformă în cazul țărilor aflate în tranziție.

2.1. Modalități de operaționalizare a criteriilor de referință în procesul de restructurare

În general, în aprecierea importanței și rolului revenit criteriilor de referință, trebuie avute în vedere trăsăturile caracteristice inițiale ale structurilor industriale din țările aflate în perioada de tranziție la economia de piață², trăsături care, cu mici deosebiri, se regăsesc aceleași în toate cazurile: gradul ridicat de concentrare a producției, preponderența, în unele ramuri ale industriei prelucrătoare, a întreprinderilor de dimensiuni mari cu poziție de monopol, intensitatea ridicată a capitalului și flexibilitatea redusă a întreprinderilor; gradul sporit de integrare a fluxurilor de fabricație; prepon-

¹ Aspecte aprofundate de autori în studiul realizat în anul 1994 "Raționalitatea comportamentului societăților comerciale pe acțiuni din industrie în condițiile perioadei de tranziție".

² Aspectele prezentate se referă la situația existentă în Polonia, Cehia, Ungaria și România.

derența proprietății de stat; comportamentul specific economiei centralizate, multe întreprinderi având o situație financiară proastă, fiind ineficiente și incapabile să concureze pe piețele externe; protejarea producătorilor naționali prin politica vamală a statului; ponderea însemnată a industriilor în declin și specializarea într-o măsură insuficientă pe domeniile de vârf, cu valoare adăugată ridicată.

În perioada 1990-1991 nu s-a conturat o viziune prea clară în ceea ce privește restructurarea industriei, considerându-se că, în acest proces, un rol esențial revine mecanismelor pieței și că privatizarea întreprinderilor, în condițiile lipsei de resurse financiare ale statului, constituie elementul cheie al succesului progresului de transformare economică. În acest context, s-a apreciat că structura concurențială a pieței reprezintă criteriul de referință prioritar în relația A-P-C, statul adoptând în acest sens o serie de măsuri care au vizat: divizarea marilor întreprinderi; deschiderea piețelor față de concurența externă prin îndepărtarea barierelor de intrare; facilitarea înființării de întreprinderi noi prin simplificarea procedurilor și acordarea de sprijin financiar; promovarea concurenței prin asigurarea cadrului legislativ și organizatoric necesar. Astfel, cu excepția României, în țările analizate au fost adoptate legi privind concurența, eliminarea practicilor comerciale neloiale și au fost înființate la nivel național organisme neguvernamentale - oficii Anti-trust (Agenția Anti-trust - în Cehia; Agenția pentru Competiția Economică - în Ungaria; Agenția Anti-Monopol - în Polonia) cu atribuții privind limitarea abuzului de poziție dominantă pe piață, evitarea creării de monopoli private, accelerarea procesului de demantelare a conglomeratelor aflate în proprietate de stat.

Prin adoptarea măsurilor menționate, s-a sperat că se vor crea structuri concurențiale de piață, care vor constitui elementul determinant în adoptarea de către întreprinderi a unor comportamente similare celor din țările dezvoltate, în vederea restructurării propriei activități, obținerii unor performanțe superioare, deziderat care în practică nu s-a realizat, mai ales în cazul marilor unități proprietate de stat, lipsite de flexibilitate a producției și aparținând ramurilor capital- intensive.

După anul 1991, guvernele au început să se implice direct în procesul de restructurare, (în special în cazul întreprinderilor având dimensiuni mari), criteriul de referință prioritar devenind performanțele întreprinderii dar, totodată, păstrându-se preocupările pentru promovarea structurilor concurențiale de piață. În practică, însă, s-a dovedit pe de o parte, dificil de selectat indicatorii care definesc performanțele și, pe de altă parte, s-a constatat că nivelul realizat al acestora este puternic influențat de nivelul distorsionat al prețurilor care reflectă mai curând puterea de monopol a unor producători decât structura concurențială a pieței. Totodată, situația financiară a întreprinderilor, exprimată prin nivelul profitului, nu poate servi drept indiciu relevant al viabilității lor, în special pe termen lung prin faptul că aprecierea întreprinderilor ca viabile numai după performanțele financiare bune realizate la un moment dat nu este concludentă în procesul de restructurare, întrucât poate ascunde o serie de neajunsuri importante precum: insuficiența capitalului, surplusul de forță de muncă, structura nejustificată a costurilor de producție, lipsa unor strategii de dezvoltare, centralizarea excesivă a deciziilor, tehnologii și echipamente învechite, existența unor ex-

cedente de capacități, nepracticarea marketingului, capacitatea de vânzare scăzută, lipsa unei specializări judicioase a producției etc. Aceste neajunsuri neremediate prin acțiuni de restructurare vor afecta competitivitatea întreprinderilor în cadrul unor structuri concurențiale de piață, în special față de firmele străine.

În acest context, un indicator mult mai relevant pentru aprecierea performanțelor l-a constituit, la nivel de întreprindere - valoarea exporturilor exprimată în dolari, iar la nivel de ramură/subramură - soldul balanței comerciale, cu condiția ca aceste realizări să nu fie conjuncturale, iar produsele să se adreseze unei cereri în expansiune.

De regulă, în procesul de restructurare, țările aflate în tranziție au parcurs mai multe etape: prima, caracterizată prin participarea indirectă a statului; a doua, începând cu anul 1991, caracterizată prin efectuarea privatizării sub control centralizat, considerându-se că restructurarea va decurge din aceasta; a treia, caracterizată prin efectuarea restructurării, în special a marilor întreprinderi cu capital de stat, sub control centralizat (cazul Ungariei, Poloniei și României)¹. În țările analizate, cadrul instituțional al politicii privind privatizarea și restructurarea, de operaționalizare a criteriilor de referință, prezintă o serie de elemente comune.

În Cehia, implicarea guvernului în procesul de restructurare a industriei are loc prin intermediul Ministerului Industriei și Comerțului, Finanțelor, care examinează proiectele de privatizare elaborate de întreprinderi și le selectează pe cele viabile, Ministerul Privatizării, care aprobă proiectele de privatizate și Fondul Național al Privatizării, care le implementează, întrucât privatizarea este considerată a fi principalul mijloc de restructurare. În procesul de privatizare în masă sunt implicate și Fondurile de plasare a cupoanelor, aflate în relații de concurență. În Ungaria, Ministerul Industriei și Comerțului, ca răspuns la adâncirea recesiunii și rapida creștere a șomajului, a elaborat un program al managementului crizei și restructurării care avea în vedere 13 întreprinderi de dimensiuni mari, selectate pe baza luării în considerare a criteriilor: numărul mare de salariați, importanța strategică, gradul ridicat de îndatorare și perspectiva pe termen lung în ceea ce privește activitatea desfășurată. Referitor la procesul de privatizare, acesta este coordonat de Ministerul Privatizării care aprobă propunerile de a vinde sau închiria active, de a se efectua investiții într-o întreprindere, de a organiza licitații pe criterii competitive și care hotărăște preluarea sub controlul direct al statului a întreprinderilor care funcționează pe baza principiului autoconducerii. În ceea ce privește o parte (cca 160) din firmele preconizate a rămâne în proprietatea statului, gestionarea și, implicit, restructurarea lor, revine Holding-ului Proprietății de Stat, căruia îi sunt subordonate din punct de vedere organizatoric.

În Polonia, Ministerul Industriei și Comerțului stabilește întreprinderile care, înainte de a fi privatizate sunt supuse restructurării, iar Agenția Industrială pentru Dezvoltare le asigură asistența tehnică și financiară necesară în acest sens. În ceea ce privește procesul de privatizare, acesta este inițiat, monitorizat și supervizat de către Ministerul Schimbării Proprietății, care în cazul întreprinderilor mici și mijlocii a

¹ Economic Survey of Europe in 1993-1994, Economic Commission for Europe, New York, 1994.

elaborat programul numit "Privatizarea prin restructurare" în vederea restructurării acestora înainte de a fi privatizate. În procesul de privatizare în masă sunt implicate și Fondurile de investiții aflate în relații de concurență. În țara noastră, în procesele de restructurare și privatizare, de operaționalizare a criteriilor de referință, cadrul legislativ implică diverse organisme și instituții - Consiliul pentru Coordonare Strategie și Reformă Economică (CCSRE); Agenția de Restructurare (AR); Comitetul interministerial de pe lângă CCSRE; Ministerul Industriilor (MI); Ministerul Comerțului (MC); Agenția Română de Dezvoltare (ARD); Agenția Națională pentru Privatizare (ANP); Fondul Proprietății de Stat (FPS); Fondurile Proprietății Private (FPP-uri); Societăți comerciale de strategie înființate de FPS și MI.

Desfășurarea, până în prezent, a proceselor de restructurare a industriei și de privatizare a societăților comerciale a evidențiat manifestarea unor disfuncționalități în ceea ce privește cadrul instituțional, sistemul de relații dintre organismele/instituțiile aferente: - CCSRE deși are prevăzute atribuții privind elaborarea strategiei de ajustare structurală pe ansamblul economiei românești cu obiective pe termen mediu și lung, prin AR se implică în procesul de restructurare la nivel microeconomic avizând individual, la nivel de societăți comerciale programele de restructurare ale acestora, pe care le supune spre aprobare Guvernului. Aceasta, în condițiile în care, prin Legea nr. 58/1991, FPS-ului i se acordă un rol central în derularea restructurării și privatizării societăților comerciale, iar finanțarea necesară este asigurată de bugetul FPS-ului și de alte surse externe, Guvernul practic neparticipând.

- CCSRE coordonează activitatea ANP-ului, care, conform legii, coordonează, îndrumă și controlează întregul proces de privatizare, în condițiile în care, conform legii privatizării, FPS-ul elaborează programul anual de privatizare, aprobat de Parlament și prezentat Guvernului numai spre informare. În condițiile în care Guvernul nu apare implicat direct în privatizarea întreprinderilor, dar decide asupra restructurării acestora (prin intermediul AR) și asupra propunerilor ARD în legătură cu strategia și acțiunile necesare în vederea atragerii și orientării investițiilor străine se provoacă o ruptură între aceste două procese a căror strânsă interdependență nu trebuie neglijată, existând astfel pericolul absolutizării restructurării de către stat și nu prin elementele specifice unei economii de piață. - Rolul ANP-ului de coordonare a procesului de privatizare nu este clar definit în condițiile în care se prevede ca programul anual de privatizare să fie elaborat de FPS. De asemenea, ANP-ul are prevăzute atribuții comune cu FPP-urile în ceea ce privește organizarea de servicii de brokeraj pentru schimbarea certificatelor de proprietate în acțiuni, atribuții pe care în prezent nu le-a îndeplinit nici ANP-ul, nici FPP-urile. O atribuție principală a ANP-ului și anume cea privind elaborarea de norme metodologice referitoare la condițiile de organizare și desfășurare a vânzărilor de acțiuni și active este efectuată în practică în colaborare cu FPS-ul.

- Înființarea FPS-ului în august 1991 cu atribuții clar definite în ceea ce privește elaborarea și aplicarea programului de privatizare și având prevăzute relații de subordonare în acest domeniu numai față de Parlament, în condițiile în care funcționa deja ANP-ul, organism care fusese creat în scopul coordonării, îndrumării și controlării

realizării întregului proces de privatizare, a condus la neclarități cu privire la rolul revenit acestuia din urmă în procesul privatizării.

- Prin constituirea FPS s-a creat o structură administrativă complicată de tip holding, având un aspect funcțional propriu destul de important care va trebui să acționeze treptat pentru "autodesființare" pe măsura finalizării procesului de privatizare. Se cuvine subliniat faptul că, FPS are atribuții de superminister economic deoarece gestionează patrimoniul a cca 6000 societăți comerciale cu 4,17 milioane angajați și, conform legii, urmărește eficientizarea societăților comerciale în vederea privatizării și ia măsuri pentru restructurarea și, după caz, lichidarea acestora, fapt ce afectează puternic autonomia conferită societăților comerciale prin legea nr. 15/1990.

- Având în vedere atribuțiile conferite FPS-ului în ceea ce privește restructurarea industriei se constată o nedefinire clară a rolului său față de cel revenit MI cât și, mai ales, celui revenit AR (aflată în structura CCSRE) care, conform prevederilor H.G. nr. 780/1993 coordonează restructurarea societăților comerciale cu capital majoritar de stat, selectate de CCSRE împreună cu FPS la propunerea MI, supune Guvernului spre aprobare programele de restructurare cu avizul CCSRE și FPS și le transmite în vederea aplicării Direcției de restructurare selectivă, constituită în acest scop în structura FPS. În aceste condiții, ca urmare a implicării mai multor centre decizionale, se poate aprecia că procesul de restructurare va fi de durată, putând conduce la manifestarea unor rivalități birocratice, la politizarea procesului de selecție a întreprinderilor supraviețuitoare, la aprecieri subiective privind viabilitatea întreprinderilor într-o economie de piață etc.

- MI s-a aflat permanent într-un proces de redefinire a rolului revenit (începând cu iulie-octombrie 1994), axându-și activitatea asupra elaborării de strategii, propuneri de măsuri și acționării în scopul materializării politicii industriale la nivel de ramuri, sectoare, domenii de activitate, societăți de stat și private. În acest sens, s-a renunțat la organizarea pe direcții și departamente pe industrii care, la rândul lor cuprindeau direcții de restructurare și direcții de privatizare și s-a adoptat organizarea pe direcții generale strategice pe industrii și o direcție generală de restructurare și dezvoltare industrială. Se cuvine menționat faptul că, în martie 1992, MI a formulat o strategie de restructurare a industriei care însă nu a fost operaționalizată, în prezent existând definitivată o altă strategie globală, programele sectoriale elaborate vizând în general menținerea sau chiar creșterea activității prin apelarea la credite ca surse de finanțare în acest scop.

- Organismele/instituțiile implicate în procesele de restructurare și privatizare au fost create succesiv (ANP și MI în 1990, FPS și FPP-uri în 1991, CCSRE în 1992, AR în 1993) fără a se asigura o delimitare precisă a atribuțiilor și competențelor lor și fără a se avea în vedere oportunitatea menținerii unora odată cu înființarea altora, fapt ce a condus la sporirea complexității relațiilor, la îngreunarea derulării procesului de reformă. Configurația actuală a cadrului instituțional este rezultatul unor concepții diferite privind rolul revenit pe de o parte FPS-ului ca entitate independentă subordonată Parlamentului, și, pe de altă parte, Guvernului în organizarea desfășurării proceselor de restructurare și privatizare.

2.2. Structuri ale pieței și performanțe în cadrul unor ramuri, subramuri ale industriei din țara noastră

Evidențierea locului deținut de întreprinderile de dimensiuni mari necesită analiza, la nivel de ramuri ale industriei, pe de o parte, a gradului de concentrare a producției și, pe de altă parte a performanțelor obținute, exprimate prin valoarea producției industriale, valoarea adăugată brută, soldul balanței comerciale, rata de acoperire.

În țara noastră, în perioada 1991-1994, gradul de concentrare a producției a înregistrat modificări însemnate ca urmare a măsurilor luate vizând dezmembrarea marilor întreprinderi, a regiilor autonome și înființarea de întreprinderi mici și mijlocii. Astfel, în perioada 1991-1994 se semnalează o creștere mare a numărului de întreprinderi, față de anul 1990, datorată, în special, dezvoltării sectorului privat, cea mai mare parte a salariaților desfășurându-și însă activitatea în sectorul public (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6 - Numărul întreprinderilor industriale și al salariaților după forma de proprietate

	Numărul întreprinderilor				
	Număr mediu al salariaților (mii)				
	1990	1991	1992	1993	1994
Total	2241	9909	17085	23858	33824
	3702	3409	3093	2900	2717
din care în % -					
Proprietate publică	75,1	20,9	12,4	10,5	6,4
	90,9	90,5	90,0	87,9	84,3
- Proprietate mixtă	...	...	0,2	0,4	0,8
			1,0	1,1	2,4
- Proprietate privată	-	71,6	83,2	86,3	91,2
		1,4	3,4	6,4	10,0
- Proprietate cooperatistă	24,9	7,5	4,2	2,8	1,6
	9,1	8,1	6,6	4,6	3,3

Sursa: prelucrare date CNS

În ceea ce privește structura întreprinderilor după numărul de salariați (tabelul nr. 7), deși, ca număr întreprinderile mari, cu peste 500 salariați, reprezentau numai 5,9% în anul 1993 și 3,9% în anul 1994, ele dețin în continuare o poziție dominantă în industrie, atât din punct de vedere al numărului de salariați utilizați (79,6%), cât și al producției industriale realizate (75,4%). Pe ramuri ale industriei, numărul de întreprinderi a evoluat diferențiat (anexa nr. 1), creșteri mai însemnate înregistrându-se în cazul industriilor alimentare și a băuturilor (de la 4461 în anul 1993 la 7269 în anul 1994), confecțiilor din textile, blănuri și piele (de la 2389 la 4110), pielărie și încălțăminte (de la 733 la 1394), prelucrării lemnului (de la 1369 la 3405), chimiei și

fibrelor sintetice (de la 493 la 1039), construcțiilor metalice și produselor din metal (de la 1507 la 2484).

Tabelul nr. 7 - Întreprinderile industriale după numărul salariaților

	Numărul întreprinderilor în anii:			Numărul mediu al salariaților (mii persoane) în anii:			Producția industrială în anul 1994 (mil. lei)
	1990	1993	1994	1990	1993	1994	
Total	2241	23858	33824	3702	2900	2717	41795151
din care: în % până la 500 salariați	27,9	94,1	96,1	5,1	17,1	20,4	24,6
501-1000	24,0	2,4	1,6	10,6	14,2	16,5	12,8
1001-2000	23,0	1,9	1,2	19,5	21,4	21,7	16,4
2001-3000	10,9	0,9	0,6	16,0	16,8	13,6	10,3
3001-5000	8,8	0,5	0,3	20,8	14,6	12,3	14,5
peste 5000 salariați	5,4	0,2	0,2	28,0	15,9	15,5	21,4

Sursa: prelucrare date CNS

În ceea ce privește evoluția dimensiunii medii a unei întreprinderi, ca urmare, în special, a sporirii numărului întreprinderilor mici, particulare, în anul 1994 față de 1993 se remarcă o scădere a acestora în toate ramurile industriei prelucrătoare, cu excepția tutunului și mobilierului, dimensiuni mari înregistrându-se în cazul prelucrării țiclei (Anexa nr. 1). În vederea ilustrării gradului de concentrare a producției și, implicit, a tipurilor de structură de piață, mai semnificativă este ponderea în totalul fiecărei ramuri a primelor 10 întreprinderi în ceea ce privește cifra de afaceri, numărul de salariați și exportul realizat. Astfel, se remarcă dominația structurilor de piață de oligopol în cadrul majorității ramurilor industriei, ponderea primelor 10 întreprinderi în cifra de afaceri fiind: peste 70% - în industriile prelucrării lemnului, celulozei, hârtiei și cartonului, prelucrării țiclei, prelucrării cauciucului, echipamentelor, aparatelor de radio, televiziune și comunicațiilor, aparaturii și instrumentelor medicale de precizie, mijloacelor de transport rutier; între 50% și 70% - în cazul pielăriei și încălțămintei, metalurgiei, mașinilor și aparatelor electrice. Structuri de piață concurențiale sunt de semnalat în cazul industriei textile și a produselor textile, unde primele 10 întreprinderi, din cele 2159 ale ramurii, dețineau 17,2% din cifra de afaceri și, în cazul mobilierului, unde primele 10 întreprinderi, din totalul de 6238, dețineau 38% din cifra de afaceri. O comparație cu gradul de concentrare a producției din Franța, evidențiază faptul că, în țara noastră, acesta este mai ridicat în cazul unor industrii care, de regulă, și pe plan mondial sunt mai puțin concentrate (pielărie, încălțămintă, confecții, prelucrarea lemnului, construcții metalice și produse din metal, aparatură și instrumente medicale de precizie, mașini și echipamente) și mai scăzut în cazul unor in-

dustrii care, de regulă, sunt mai concentrate în țările dezvoltate (mijloace ale tehnicii de calcul și birou, echipamente, aparate de radio, televiziune și telecomunicații).

În acest context și, totodată, ca urmare a caracteristicilor perioadei de tranziție¹ a manifestării și în țara noastră a fenomenului de criză industrială (caracterizat prin declinul unor ramuri ale industriei - siderurgie, chimie, textile etc. și prin epuizarea dinamismului unor industrii care au avut un rol determinant în creșterea economică) și a unor puternice constrângeri care împiedică modernizarea/schimbarea sistemului tehnic existent (ca, de exemplu, disponibilizarea substanțială a personalului ca urmare a dezvoltării rapide a inovațiilor tehnologice², sarcinile fiscale și sociale în creștere, revenite întreprinderilor, precum și ratele ridicate ale dobânzilor care frânează procesul investițional, creșterile de salarii rigide și omogene la nivel de ramuri industriale, care nu permit întreprinderilor să-și sporească gradul de autofinanțare, orientarea structurilor organizatorice ale întreprinderilor spre produse și nu spre tehnologii capabile să realizeze produse multiple), performanțele la nivelul ramurilor industriei s-au caracterizat prin:

- scăderi însemnate ale nivelului producției industriale, cu toată ușoara revigorare semnalată în anul 1993;

- modificarea structurii producției industriale pe ramuri în sensul creșterii ponderii unor industrii materiale și energointensive (prelucrarea petrolului, chimie și fibre sintetice, metalurgie) și diminuării ponderii industriilor construcțiilor de mașini, electronicii și electrotehnicii;

- creșterea ponderii în valoarea adăugată brută pe total industrie prelucrătoare a industriilor alimentară, prelucrarea țesăturilor, chimie și fibre sintetice, metalurgie și diminuarea, de regulă, a ponderii industriilor construcțiilor de mașini, electronicii și electrotehnicii, adică tocmai a celor purtătoare de valoare adăugată ridicată.

În ceea ce privește soldul balanței comerțului exterior și rata de acoperire, cei mai relevanți indicatori ai aprecierii performanțelor, sunt de semnalat următoarele aspecte:

- în prezent, punctele forte ale relațiilor comerciale externe, care înregistrează excedente însemnate ale balanței comerciale le constituie metalurgia, mobilierul, textilele și articolele din textile, încălțăminte, iar punctele deficitare le reprezintă combustibilii, mașinile, aparatele și echipamentele electrice, aparatele de înregistrat sau reprodus sunete și imagini, produsele alimentare, băuturi, tutun, produsele industriei chimice și conexe.

¹ Aspecte aprofundate de autori în studiul "Raționalitatea comportamentului societăților comerciale pe acțiuni din industrie, în condițiile perioadei de tranziție", elaborat în anul 1994.

² Inovațiile tehnologice se dezvoltă rapid comparativ cu inovațiile de produs (începând cu anii '65-'70 în țările dezvoltate industria lansează puține produse radical noi pentru consumatori), ceea ce are implicații asupra utilizării forței de muncă și diminuării cererii de produse.

- rate mari de acoperire sunt de semnalat în cazul produselor din lemn (839%), mobilierului (522%), încălțămintei (452%), metalurgiei (310%), iar cele mai mici, în cazul produselor alimentare, băuturilor, tutunului (18%), pieilor crude (36%), mașinilor, aparatelor, echipamentelor (37%).

- ponderea cea mai mare în valoarea exporturilor revine textilelor (18,8%), metalurgiei (17,3%), produselor minerale (11,6%), iar în valoarea importurilor revine produselor minerale (26,8%), aparatelor și echipamentelor electrice (20,4%), textilelor (11,4%).
- dinamica exportului față de anul 1990 a înregistrat creșteri semnificative în cazul încălțămintei (390%), produselor alimentare (316%), textilelor (194%), chimiei (158%), iar dinamica importului, în cazul încălțămintei (436%), textilelor (298%).

2.3. Opțiuni și cerințe în aplicarea criteriilor de referință în procesul de restructurare

În condițiile perioadei de tranziție, practica a dovedit că, în procesul de restructurare, criteriilor de referință nu le poate reveni rolul conferit atât de modelul american, conform căruia sensul relației este de la structura pieței (S), la comportamentul întreprinderii (C) și la performanțele acesteia (P), cât și de modelul european, conform căruia sensul relației este de la C la S și la P. Pe de o parte, insuficiența sau inexistența, în majoritatea ramurilor industriei a unor structuri concurențiale de piață nu este în măsură să determine întreprinderile să adopte un comportament care să conducă la obținerea unor performanțe ridicate, iar pe de altă parte, performanțele realizate de întreprinderi nu pot fi rezultatul adoptării de către acestea a unui comportament strategic față de structurile de piață, în condițiile manifestării, atât la nivel macro, cât și microeconomic, a unor obstacole majore ca, de exemplu: ritmul lent al procesului de privatizare, nivelul redus de capitalizare, existența, în majoritatea cazurilor, a unor dotări rigide și a unor costuri ridicate de ieșire de pe piață, capacitatea redusă de autofinanțare a întreprinderilor în vederea restructurării, nivelul ridicat al ratei dobânzii și al ratei de impozitare, întârzierea creării pe baze concurențiale a unui sistem bancar și a pieței muncii, nefuncționarea bursei de valori, lipsa unei infrastructuri informaționale specifică unei economii de piață, calitatea necorespunzătoare a managementului și insuficiența resurselor umane capabile să efectueze procesul de restructurare, volumul redus al cheltuielilor de cercetare- dezvoltare, atragerea cu dificultate a investitorilor străini. În acest context, întreprinderile adoptă, de regulă, un comportament pasiv, astfel încât criteriul de referință - comportamentului întreprinderii nu-i revine un rol hotărâtor în procesul de restructurare, similar practicii țărilor dezvoltate și nu stimulează manifestarea formelor moderne ale concurenței prin calitate, performanțe, asigurarea service-ului etc. Totodată, la aprecierea structurilor de piață din țările aflate în perioada de tranziție trebuie avut în vedere, mai ales în perspectiva aderării la Uniunea Europeană, faptul că deși gradul de concentrare a producției în unele ramuri/subramuri ale industriei pare ridicat la nivel național, dimensiunea celor mai mari întreprinderi este, de regulă, mai mică decât cea a firmelor producătoare similare din țările dezvoltate.

Cu privire la rolul revenit criteriilor de referință în procesul de restructurare, în cazul grupelor de produse analizate (utilaj tehnologic pentru foraj, exploatare sonde și armături, utilaje și echipamente pentru industria alimentară, utilaje pentru construcții și lucrări de drumuri, generatoare de abur, turbo și hidroagregate, autoturisme de oraș și de teren, autovehicule de transport marfă și călători, material rulant, mașini-unelte, componente electronice, echipamente de telecomunicații) sunt de evidențiat următoarele concluzii:

- Structura predominantă a pieței este cea de oligopol, numărul agenților economici în majoritatea cazurilor nu s-a modificat față de anul 1989 (cu excepția mașinilor unelte și a echipamentelor pentru telecomunicații), iar dimensiunea lor este, în general, mare (cu excepția componentelor electronice unde este medie spre mare) chiar în condițiile în care numărul de salariați s-a redus. Este de menționat faptul că, în cazul majorității grupelor de produse piețele sunt dominate de un număr restrâns de întreprinderi mari, situație similară cu cea existentă în țările dezvoltate (în care însă dimensiunea firmelor este superioară celor autohtone), excepție făcând dimensiunea întreprinderilor producătoare de mașini unelte (care pe plan mondial este medie și mică) și de componente electronice (care pe plan mondial este mare).

Structura piețelor nu este rezultatul nici al politicii statului privind promovarea concurenței (până în prezent nefiind adoptată o lege prin care să se reglementeze concurența și cadrul instituțional adecvat) și nici al comportamentului societăților comerciale care, în condițiile perioadei de tranziție, nu pot acționa în sensul obținerii unei poziții dominante pe piață pe baza concentrării producției în mod similar țărilor dezvoltate cu economie de piață. Divizările marilor întreprinderi nu au avut drept rațiune sporirea concurenței pe piață, ci au fost rezultatul opțiunilor societăților comerciale de separare a fabricației anumitor produse/componente (care aveau loc în cadrul unor secții distincte) și, în unele situații, de adoptare a unui nou profil de fabricație aferent altei piețe, dar chiar și prin această situație nu s-a modificat caracterul structurii concurențiale a pieței pe care au pătruns (cazul piețelor utilajelor și echipamentelor pentru industria alimentară, utilajelor pentru construcții și lucrări de drumuri și al piețelor utilajelor pentru industriile metalurgică, petrolieră, materiale de construcții pe care au pătruns întreprinderi producătoare inițial de generatoare de abur, turbo și hidroagregate). Este de menționat cazul întreprinderii de automobile Dacia Pitești care în anul 1990, pe considerentul descentralizării deciziilor și îmbunătățirii managementului, s-a divizat pe fluxul tehnologic în 6 societăți comerciale, situație care a condus însă la creșterea costurilor de producție, slăbirea poziției pe piață, astfel încât, în anul 1994, s-a impus revenirea la configurația inițială. Gradul de concurență a sporit numai pe piețele pe care au pătruns puternic importurile (cazul utilajelor pentru industria alimentară, autoturismelor, componentelor electronice) sau și-au făcut apariția societăți - mixte (cazul echipamentelor de telecomunicații). Se cuvine evidențiat faptul că, atât în cazul acestor piețe, cât și în cazul celor de oligopol sau monopol, structurile de piață nu exercită o presiune asupra comportamentului întreprinderilor în sensul eficientizării activității. La aceasta contribuie și lipsa structurilor concurențiale ale piețelor muncii și, în special, a capitalului care se află într-un

proces de formare. Practica a demonstrat că structura concurențială a pieței nu reprezintă un criteriu de referință în elaborarea strategiilor de restructurare sectorială, care au în vedere în principal competitivitatea agenților economici apreciați ca viabili.

- Comportamentul societăților comerciale este pasiv, dar nu în sensul economiei neoclasice, de adaptare față de legile pieței¹, restrângerea activității, diminuarea numărului de salariați fiind o consecință a lipsei de fonduri necesare restructurării activității în condițiile existenței unor industrii capitaliste, puternic integrate, lipsite de flexibilitate, dispunând de capacități mari (proiectate să satisfacă în totalitate cererea internă-determinată de comenzile guvernamentale, volumul investițiilor, puterea de cumpărare a populației - și să răspundă solicitărilor CAER-ului), uzate fizic și moral (în cazul multor grupe de produse decalajul tehnologic față de țările dezvoltate fiind de 10-15 ani). Este de menționat faptul că, în general, reducerea personalului, ca urmare a implicațiilor sociale, nu s-a făcut corespunzător nivelului realizat al producției, menținându-se astfel dificultățile financiare ale întreprinderilor. Schimbarea profilului de fabricație (în cazul grupelor de produse menționate anterior), s-a putut efectua numai acolo unde dotările existente, deși învechite, au permis acest lucru și nu a vizat realizarea de produse competitive solicitate pe piețele externe. Nemanifestarea unor componente strategice (specifice economiilor de piață moderne unde le revine un rol esențial în relația S-C-P) s-a datorat și întârzierii privatizării societăților comerciale, faptului că aceasta, într-o foarte mică măsură, s-a efectuat prin aport de capital, precum și deficiențelor manageriale. Numai în prima etapă a procesului de restructurare, criteriul de referință - comportamentul întreprinderii -a fost apreciat ca putând să îndeplinească în relația S-C-P același rol ca și în cazul țărilor dezvoltate, considerându-se că prin acordarea autonomiei depline, întreprinderile vor acționa ca niște agenți economici de piață, situație care nu s-a adevărit în practică. În prezent, strategiile de restructurare preconizează în cazul agenților economici un comportament de dezvoltare în cadrul aceluiași profil pe baza, în principal, a acordării de către stat a sprijinului financiar necesar (credite cu dobândă subvenționată) și a limitării accesului producătorilor străini pe piețele interne (legi protecționiste).

- Performanțele societăților comerciale reprezintă în prezent criteriul principal de referință, măsurile adoptate în vederea restructurării activității, modernizării și re-tehnologizării vizează recapitalizarea întreprinderilor prin sporirea surselor proprii (creșterea ponderii profitului lăsat la dispoziția întreprinderilor) și a celor atrase (subvenții de la buget, credite avantajoase etc.). În aprecierea performanțelor, nu se acordă importanța cuvenită atât părții de piață internă și externă, existentă sau potențială, situației prezente și viitoare a firmelor, cât și specializării fabricației pe produse cu valoare adăugată ridicată și/sau a căror cerere pe piață se află în expansiune.

¹ Aspecte abordate de autori în studiul "Obiective și comportamente ale societăților comerciale pe acțiuni în perioada de tranziție la economia de piață", elaborat în anul 1990.

Nivelul de competitivitate a întreprinderilor, determinat în cadrul strategiilor sectoriale de restructurare, determinat după metoda lui M.Porter, este apreciat ca fiind mediu, astfel încât toate societățile comerciale analizate sunt considerate potențial viabile, cu condiția asigurării fondurilor de investiții necesare modernizării și re-tehnologizării.

În vederea operaționalizării criteriilor de referință, considerăm că este necesar ca centrele de decizie implicate în procesul de restructurare (societățile comerciale și/sau organismele de stat) să aibă în vedere următoarele caracteristici ale S, C, P, manifestate în economiile de piață moderne:

- Existența concurenței, intensitatea acesteia, nu presupune neapărat atomizarea agenților economici, concurența desfășurându-se și pe piețele de oligopol prin forme noi de manifestare: diferențierea produselor, promovarea inovărilor, acțiuni de reclamă și publicitate, asigurarea service-ului etc.

- Caracterul de oligopol al pieței nu exclude manifestarea unei puternice concurențe, ca urmare a faptului că, pentru aceste piețe sporește gradul de incertitudine în condițiile în care reacțiile firmelor (de multe ori societăți multinaționale) față de deciziile luate de una dintre ele, sau față de măsurile de politică economică, sunt dificil de prevăzut.

- Efectele negative ale puterii de monopol se fac simțite atunci când întreprinderea deține 15-20% dintr-o piață și se amplifică, atunci când partea de piață deținută ajunge la 40-50%, iar în cazul oligopolului, atunci când acesta deține peste 70% dintr-o piață.

- Evoluția rapidă a tehnologiilor reduce durata ciclului de viață al produselor și conduce astfel la primatul concurenței prin inovare, la imperativul adoptării de către producători a celor mai moderne tehnologii de fabricație, fapt ce impune concentrarea potențialului financiar și de cercetare-dezvoltare.

- Organismele de stat implicate în controlul concurenței, sau în elaborarea politicii industriale, favorizează concentrarea producției în situațiile în care, prin aceasta, se contribuie la sporirea exporturilor, ameliorarea calității producției și a distribuției produselor, sau la promovarea progresului tehnic și a creșterii economice.

- Piețele mondiale, caracterizate printr-o puternică concurență, favorizează compatibilitatea dintre menținerea unei structuri concurențiale și asigurarea eficienței pe baza economiilor de scară care fac necesară sporirea gradului de concentrare a producției pe piețele interne.

- Importanța economiilor de scară nu trebuie absolutizată în toate situațiile ci, apreciată diferențiat atât în funcție de caracteristicile proceselor tehnologice din diferite ramuri ale industriei cât și de evoluția în timp a progresului tehnic, care poate să conducă, fie la mărirea, fie la diminuarea indivizibilității echipamentelor utilizate.

- Aprecierea intensității concurențiale nu trebuie făcută numai după gradul de concentrare a producției, ci și după gradul de contestabilitate a pieței care, oferă sau nu, unor noi agenți economici posibilitatea de a pătrunde pe respectiva piață cu costuri reduse.

-
- Dezvoltarea anumitor industrii, astfel încât să poată fi capabile să ofere produse competitive, impune concentrarea mijloacelor financiare, materiale și umane, internalizarea unor activități.
 - Intensitatea concurenței este determinată și de constituirea grupurilor de întreprinderi, de practicarea alianțelor și a strategiilor relaționale.
 - Rolul hotărâtor în ceea ce privește numărul de salariați, valoarea adăugată realizată, exportul, investițiile revine întreprinderilor de dimensiune mare, dominante pe piețele mondiale și europene, chiar în condițiile în care numărul întreprinderilor mici și mijlocii a crescut substanțial.
 - Coexistența structurilor de piață - de oligopol, concurențiale și de monopol - conduce la manifestarea de către întreprinderi a unei varietăți de comportamente.
 - Comportamentele, în special, ale marilor firme au un pronunțat caracter strategic, urmărind modificarea condițiilor mediului exterior și determinând, în final, evoluția sectoarelor de activitate din care fac parte, strategiile adoptate constituind fie un principal stimulent, fie o principală frână în îmbunătățirea performanțelor economice.
 - Gradul de libertate a întreprinderii în formularea opțiunilor strategice diferă de la o ramură la alta în funcție de conjunctura economică, de impactul noilor tehnologii, de flexibilitatea dotării, de posibilitatea asigurării resurselor și de mărimea costurilor de intrare/ieșire pe/de pe piață.
 - În industriile aflate în condiții de criză, agenții economici, pentru a se salva, își concentrează eforturile în vederea depășirii dificultăților, armonizându-și interesele pe termen scurt și lung (cazul cartelelor pentru criză).
 - Aprecierea cât mai corectă a performanțelor presupune luarea în considerare și a tipului de control exercitat asupra întreprinderii - managerial, un număr restrâns de proprietari sau acționari dispersați.
 - Evaluarea performanțelor în vederea caracterizării viabilității întreprinderii presupune accentuarea asupra evoluției previzibile a rezultatelor viitoare (care prezintă un grad înalt de incertitudine) și, în special, asupra părții potențiale de piață și a evoluției situației întreprinderilor concurente.
 - La aprecierea performanțelor, un rol important revine competitivității structurale a întreprinderii, ceea ce presupune posibilitatea specializării în realizarea unor produse a căror cerere este în creștere, pe piețe în expansiune și a căror valoare adăugată este mare, posedând un nivel tehnologic ridicat.

Anexa nr. 1

**Numărul întreprinderilor industriale și dimensiunea medie
a unei întreprinderi pe ramuri, în România**

Ramuri	Numărul întreprinderilor în anii:		Numărul mediu al salariaților pe întreprindere în anii:	
	1993	1994	1993	1994
Alimentară și băuturi	4461	7269	56	31
Tutun	13	14	434	538
Textile și produse textile	2159	2568	124	84
Confecții din textile, blănuri și piele	2398	4110	74	44
Pielărie și încălțăminte	733	1394	127	63
Prelucrarea lemnului (exclusiv mobilă)	1369	3405	58	23
Celuloză, hârtie și carton	103	223	315	123
Prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari	12	14	2925	2320
Chimie și fibre sintetice	493	1039	29	137
Prelucrarea cauciucului și a maselor plastice	1211	1543	45	34
Metalurgie	223	373	736	437
Construcții metalice și produse din metal	1507	2484	83	46
Mașini și echipamente	544	727	709	481
Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	131	240	26	9
Mașini și aparate electrice	184	442	464	167
Echipamente, aparate de radio, televiziune și comunicații	95	353	274	55
Aparatură și instrumente medicale, de precizie, optică și ceasornicărie	122	209	207	115
Mijloace de transport rutier	154	196	645	491
Mobilier și alte activități neclasificate	6238	3148	26	45

Sursa: prelucrare date CNS.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 9/1996**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

**STATUL – AGENT
AL VIEȚII ECONOMICE**

Victor STOICA

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	335
1. INTERVENTIA STATULUI ÎN ECONOMIE - RETROSPECTIVĂ ISTORICĂ ÎN GÂNDIREA ECONOMICĂ.....	355
1.1. Statul intervenționist.....	355
1.2. Statul liberal	358
2. STATUL - AGENT AL VIEȚII ECONOMICE ACTUALE	362
3. TIPURILE ACTUALE DE STAT INTERVENTIONIST SI CARACTERUL MIXT AL ECONOMILOR CONTEMPORANE	371
3.1. Statul (neo) liberal.....	371
3.2. Welfare State (Statul-providențial, protector sau asistențial).....	373
3.3. Statul (neo)corporatist.....	377
3.4. Economia mixtă.....	382
4. MĂSURAREA INTERVENȚIEI STATULUI ÎN ECONOMIE	384
5. PRINCIPII DOCTRINARE ALE INTERVENȚIEI STATULUI ÎN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ACTUALĂ.....	388
5.1. Apărarea suveranității naționale.....	388
5.2. Puterea politică	392
5.3. Componentele avuției naționale și politica dezvoltării lor	393
5.4. Adversarii economiei naționale organice.....	394
5.5. Expansionismul extern	399
5.6. Intervenționismul de stat.....	399
5.7. Politicile economice de ramură și teritoriale.....	400
5.8. Ieșirea din recesiune.....	404
5.9. Progresul etic.....	405
6. INTERVENȚIA STATULUI ÎN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN COMUNITATEA EUROPEANĂ.....	406
6.1. Falimentul progresiv	407
6.2. "Dictatura de dezvoltare"	409
BIBLIOGRAFIE	413

INTRODUCERE

Dezbaterile de idei în jurul problematicii tranziției au adus statul ca subiect "fierbinte" după ce multe alte teme considerate majore fuseseră "consumate". Omiterea, mai mult sau mai puțin evidentă, a statului din discutarea tranziției își are una dintre explicații în "moștenirea" unor amintiri despre stat nu tocmai plăcute, ba dimpotrivă, care au lăsat urme grele pe obrajii noii societăți pe care dorim să o construim.

Am lăsat statul deoparte. Cu ce preț? Dacă ne vom împărți în adversari și susținători ai statului, răspunsul va fi diferit.

Lucrarea de față pornește de la o realitate contemporană fără echivoc: statul intervine astăzi masiv în economie. De aceea și-a propus să evalueze acele căi de intervenție - politici economice - prin care statul se manifestă în economie. Pornind de la o expunere istorică sumară a concepțiilor care au dominat în gândirea economică de-a lungul secolelor, lucrarea continuă cu o analiză a funcțiilor economice ale statului încercând să precizeze instrumentele de intervenție disponibile conturând conceptul de stat - agent al vieții economice.

În continuare sunt prezentate succint tipurile principale de stat: statul (neo)liberal, welfare state, statul (neo)corporatist, ca state intervenționiste cu valențele și limitele inerente. Concluzia preliminară este că în prezent economia este mixtă - statul se alătură mecanismului de reglare a pieței pe care încearcă să-l corecteze și să-i potențeze virtuțile.

Partea următoare a lucrării se ocupă de măsurarea intervenției statului în economie, propunând o serie de indicatori de evaluare a comportamentelor lui în diferite domenii. Politicile economice ale statului sunt formele lui comportamentale ca agent economic. De aceea nu este numai interesant, dar, în primul rând este util ca acest comportament să fie evaluat pentru a se putea introduce corecții în politica macroeconomică. Acest capitol cuprinde și un model macroeconomic calitativ al politicilor de stabilizare economică: politica monetară, politica bugetară, politica economisirii și politica ofertei care sunt interrelaționate, așa cum se manifestă ele în practică.

Ultimele două capitole avansează o serie de principii doctrinare care ar putea reprezenta un ghid practic în intervenția statului în economia românească.

Prezenta lucrare este un început: mai întâi ca lucrare de sine stătătoare, în al doilea rând deoarece ea va fi continuată cu studii care privesc comportamente ale statului abordate în mod separat: monetar, bugetar, fiscal etc.

AUTORUL

1. INTERVENȚIA STATULUI ÎN ECONOMIE - RETROSPECTIVĂ ISTORICĂ ÎN GÂNDIREA ECONOMICĂ

Prezentul capitol este rezultatul lecturii excelentei lucrări a profesorului Ivanciu Nicolae-Văleanu intitulată "Istoria gândirii economice" apărută în Editura Didactică și Pedagogică, R.A., în 1992, precum și a altor lecturi, din care am extras, într-o redac-tare proprie, cu excepția trimiterilor bibliografice exprese, referirile cu privire la stat care au marcat evoluția gândirii economice universale de-a lungul timpului.

1.1. Statul intervenționist

Concepțiile timpurii cu privire la intervenția statului în economie se găsesc, mai întâi, la mercantiliști.

Mercantiliștii au susținut necesitatea intervenției statului în primele stadii ale constituirii economiei de piață. Contribuțiile lor au fost uneori calificate drept "sumă de superstiții medievale" sau de "credințe naive", alteleori ca "măsuri practice de politică economică" sau ca "rudiment teoretic" pentru intervenția statului în economie - arată Ivanciu Nicolae- Văleanu (1992, p. 19). "Mercantilismul - arată același autor (p. 20) - poate fi definit ca un sistem teoretic axat pe ideea **menirii statului de a sprijini îmbogățirea țării și a agenților economici** (subl. ns) prin comerț exterior, reralizat astfel, încât să se aducă cât mai multe metale prețioase în interior."

Mercantiliștii au fost primii promotori ai protecționismului. Ei considerau că **economia este subordonată statului**, îmbogățirea cetățenilor fiind un mijloc de creștere a puterii statului. Statul, în concepția lor, nu creează avuție, dar poate să o aducă prin redistribuire.

A. DE MONTCHRESTIEN în "Trăite de l'economie politique" din 1616 considera că avuția unui stat depinde și de modul în care **se administrează condițiile naturale** pentru a pune în valoare munca catățenilor unei țări.

ANTONIO SERRA a arătat că statul trebuie să stimuleze exportul și să re-stricționeze importul astfel încât să rămână în țară cât mai multe metale prețioase.

În general, mercantiliștii au acordat statului un rol nuanțat după cum concepția lor era metalistă, monetaristă, industrialistă, comercialistă, fiduciaristă etc.

Prima inserție teoretică, deși indirectă, a statului în circuitul economic se găsește la FRANÇOIS QUESNAY în lucrarea "Tableau economique" din 1758. **Statul**, sunbînțeles în forma curții regale, **este inclus în clasa proprietarilor**, cele-lalte două clase fiind clasa producătoare și clasa sterilă. Într-o lucrare ulterioară, in-titulată "Maximes generales du gouver- nement economique d'un royaume agricole" Quesnay - după cum arată Ivanciu Nicolae-Văleanu (1992, p. 28-29) - formulează următoarele maxime cu privire la stat, actuale și astăzi:

1.1. atenția guvernanților să fie orientată mai degrabă asupra creșterii venitului decât asupra creșterii populației. Abundența dată de veniturile mari este preferată presiunii nevoilor asupra oamenilor întrucât, în ultimul caz, populația crește încet sau stagnează, iar veniturile statului se diminuează în mod corespunzător;

1.2. guvernul să se ocupe mai puțin de câștigurile lui și mai mult de operațiunile necesare prosperării țării. Cheltuielile normale și raționale ale statului să nu fie confundate cu cele excesive, abuzive "întrucât abuzurile ar permite să înghită bogățiile națiunii și ale suveranului";

1.3. cheltuielile statului să fie corelate cu starea de progres, stagnare sau regres ale națiunii și să nu se mizeze pe creditele financiarilor "deoarece averile pecuniare sunt bogății clandestine care nu cunosc nici rege nici patrie".

Notăm că, în "Analyse du Tableau economique" din 1766, Quesnay - putem crede - include statul în circuitul economic prin persoana suveranului care ia parte la reproducția totală, de 5 miliarde u.m.

Mai observăm că încă de la Quesnay se admitea posibilitatea intervenției statului în economie și manifestarea unor rezultate - bune sau rele- ale acestei intervenții.

Cu FRIEDRICH LIST - "Das nationale System der politischen Oekonomie" (1844) - se face trecerea de la individ la națiune, **intervenția statului pentru stimularea și protejarea economiei naționale** devenind foarte importantă pentru dezvoltarea economică. List formulează, deci, o reacție protecționistă a statului la ideea liberală a mersului "de la sine" al vieții economice.

În mai multe lucrări scrise, FRIEDRICH ENGELS a constatat tendința statului de a se detașa de societate, de a se transforma din slugă în stăpân astfel că el fie contribuie la accelerarea dezvoltării economice împăcându-se cu societatea, fie se opune evoluției economico-sociale, intrând în conflict cu societatea. Dar statul va dispărea odată cu clasele sociale. Engels a semnalat creșterea rolului statului în societate, inclusiv ca proprietar, fapt pe care îl lega de creșterea gradului de socializare a economiei și de nevoia îndeplinirii unor funcții economice. Engels considera că proprietatea de stat nu rezolvă contradicția dintre forțele de producție și relațiile de producție. Statul, scria Engels în "Anti-Duhring" nu va fi desființat, ci va dispărea treptat.

RUDOLF HILFERDING a arătat, în 1927, prin "Raportul-program" de la Congresul social-democrației germane, formulând teoria capitalismului organizat, că intervenția statului în economie, împreună cu monopolurile "pun capăt vechiului capitalism al lui laissez-faire (subl. ns.) deschizându-se era organizării în care capitalismul își pierde treptat însușirile exploatare și se transformă în socialism, când ierarhia funcțiilor este înlocuită de democrația funcțiilor" (Ivanciu Nicolae-Văleanu, 1992, p. 135).

În 1916 apare "Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului", lucrare scrisă de V.I.LENIN și care conține ideea dispariției producției de mărfuri, a economiei de piață, odată cu trecerea la socialism, idee formulată pentru prima dată de Marx și Engels. În 1920, prin noua politică economică (NEP), Lenin a încercat să relanseze economia stimulând producția de mărfuri.

J.M.KEYNES (The General Theory of Employment, Interest and Money", 1936) este primul economist care a introdus consistent statul în circuitul economic, acordându-i o **responsabilitate ridicată în resorbția crizelor economice, respectiv în regularizarea conjuncturală** prin punerea sub semnul îndoielii a Legii Say. Keynes a susținut că este posibil un echilibru durabil chiar dacă nu se realizează deplina ocupare a forței de muncă. Economia de tip keynesian este o economie dirijată, spre deosebire de cea de tip marxist care este planificată.

Keynes a preluat de la P. J. PROUDHON - "Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère", 1846 - ideea creditului gratuit sau ieftin utilizat în scopul redresării economiei și al rezolvării unor probleme sociale.

Imitându-l pe Marx, Keynes a efectuat o abordare macroeconomică a teoriei sale și a preluat împărțirea venitului național în bunuri de consum și bunuri investiționale supuse reproducției sociale.

După Keynes, extinderea funcțiilor statului este "singurul mijloc posibil prin care se poate evita distrugerea formelor economice existente, în ansamblul lor, cât și pentru că este condiția funcționării încununată de succes a inițiativei individuale".

La Keynes, intervenția statului nu este legată de elemente conjuncturale, ci de caracteristicile economiei naționale. Mecanismul spontan al **pieței trebuie completat cu un mecanism** conștient: " în condiții de laissez-faire, evitarea unor ample fluctuații ale gradului de ocupare poate să se dovedească imposibilă fără o modificare adâncă a psihologiei pieței investițiilor în legătură cu care nu există nici un motiv să se creadă că va avea loc. Eu trag **de aici** concluzia că **grija de a reglementa volumul curent al investițiilor nu poate fi lăsată fără pericol în mâini private**" (subl. ns.). Socializarea investițiilor ar fi "singurul mijloc pentru asigurarea unui nivel de ocupare apropiat de ocupare deplină, deși aceasta nu trebuie să excludă tot felul de compromisuri și aranjamente pe baza cărora **autoritățile publice vor colabora cu inițiativa privată**" (subl. ns.). Soluția lui Keynes, deși recunoaște "importanța vitală a instaurării unui anumit control central în problemele lăsate astăzi în cea mai mare parte în seama inițiativei private, nu oferă o rezolvare pentru vaste domenii de activitate care rămân neatinse. **Statul va trebui să exercite o influență călăuzitoare asupra înclinației spre consum, în parte prin sistemul său de impunere, în parte prin fixarea ratei dobânzii și, în parte, eventual, pe alte căi.**" (subl. ns.)

R.F. HARROD în "Towards a Dynamic Economics. Some Present Development of Economic Theory and Their Application to Policy" (1956) a atras atenția asupra **etatismului exagerat, subliniind necesitatea respectării echilibrului dintre sectorul public și sectorul privat**, în caz contrar fiind afectată democrația.

În "Economics", P.A. SAMUELSON realizează **sinteza neoclasică prin** îmbinarea, în mecanismul economic, a pârghiilor economiei, așa cum funcționează ele în economia liberei inițiative, cu instrumentele sectorului public specifice politicilor economice. **Prin sinteza neoclasică - arată Ivanciu Nicolae-Văleanu (1992, p. 192) - "se susține că, prin măsuri monetare și bugetare adecvate, se poate**

crea un mediu economic favorabil economiei de piață în care se verifică unele adevăruri clasice și neoclasice".

PIERO SRAFFA în "*Production des marchandises par des marchan- dises. Prelude â une critique de la theorie economique*" (1959) **considera că** statul trebuie să se angajeze în viața economică și socială intervenind prin politici ale veniturilor, taxelor, impozitelor, indexării, ajutoarelor de șomaj etc. astfel încât să se realizeze o repartitie dreaptă a surplusului de valoare. **Sraffa aprecia că** la distribuirea plusvalorii iau parte, alături de clasele deținătoare de capital și proprietăți funciare, și salariații și statul.

1.2. Statul liberal

Concepțiile liberale cu privire la stat au evoluat în timp de la extrema inadmisibilității intervenției statului în economie până la acceptarea limitată a acestei intervenții.

a) Statul "jandarm", paznic al proprietății private și al ordinii publice

WILLIAM PETTY a fost, ca și **HOBBS**, un **adept al puterii absolute a statului** dar, în măsura în care el susținea ordinea naturală în economie - deși a încercat să împacă statul cu aceasta, ca și **FRANCIS BACON** - el a fost un liberal, mai bine spus, un precursor al liberalismului. Ca și Petty, **JOHN LOCKE** era adeptul **statului ordinii naturale** menit să garanteze drepturile naturale individuale: dreptul la viață, la libertate și la proprietate.

ETIENNE BONNOT DE CONDILLAC considera că **puterea publică**, căreia îi atribuia funcția de protejare a cultivatorilor, meseriașilor și negustorilor, **nu trebuie să intervină în societate**, reglarea realizându-se prin libera inițiativă și prin concurență.

Deși liberal, autor al "mâinii invizibile", **ADAM SMITH** ("An Inquiry into the Nature and Causes of the Welth of Nation", 1776) care a acordat întâietate inițiativei private, a admis că **statul trebuie să Intervină pentru a corecta acțiunile individuale** atunci când interesele personale nu sunt suficiente pentru a se realiza anumite obiective generale: "de a apăra societatea de invazia și violența altor societăți independente" ceea ce implica statul în economie pentru a găsi resursele necesare acoperirii cheltuielilor militare; de a administra justiția; de a efectua lucrări publice și de întreținere a instituțiilor publice.

La Adam Smith, mijlocul de obținere a resurselor necesare acoperirii cheltuielilor statului îl reprezintă impozitul pe cele trei forme de venituri: salarii, profituri și rente care trebuie judicios aplicat pentru a nu perturba funcționarea economiei. Smith a formulat următoarele patru maxime cu privire la impozite (Ivanciu Nicolae-Văleanu, 1992, p. 71-72);

2.1. supușii fiecărui stat trebuie să contribuie atât cât este posibil la susținerea statului, după posibilitățile lor;

2.2. impozitul, pe care fiecare persoană trebuie să-l plătească, să fie obligatoriu și nu arbitrar;

2.3. fiecare impozit trebuie perceput atunci când, și în felul în care, se presupune că este mai convenabil de plătit de către contribuabil;

2.4. fiecare impozit trebuie să fie astfel conceput încât să scoată și să înstrăineze din buzunarele populației cât mai puțin posibil peste ceea ce aduce în tezaurul public al statului.

Adam Smith justifică chiar deficitul bugetar pentru cazul în care cheltuielile statului sunt mai mari decât venitul, precum și împrumuturile externe ale statelor în timp de război.

Cu teoria debușeelor, respectiv Legea Say ("oferta creează propria ei cerere"), formulată de J.B.SAY în "Trăită d'economie politique, ou simple exposition de la maniere dont se forment, se distribuent et se consomment les richesses" din 1803 și "Cours complet d'economie politique pratique" din 1828-1829, nonintervenția statului devine, teoretic, absolută. Legea Say postulează imposibilitatea crizelor de amploare, deci **statul, sub aspect economic, nu are de ce să intervină**, mecanismul pieței reglând automat economia.

La DAVID RICARDO în "On the Principles of Political Economy and Taxation" publicat în 1817, **statul este prezent prin impunerea veniturilor, a capitalului și a proprietății funciare**. Ricardo observă că impozitele sunt plătite fie din capital, caz în care se diminuează posibilitățile de sporire a eficienței și de creștere a avuției naționale, fie din venit, caz în care se micșorează acumularea, până la consecința reducerii consumului sau a economiilor.

În "Nouveaux principes, ou de la richesse dans ses rapports avec la population" (1818) SIMONDE DE SISMONDI susține ideea că este necesar ca **statul să intervină pentru a asigura justiția socială și bunăstarea**. Astfel, pentru a evita căderea automată a sistemului capitalist datorită permanentizării crizelor, Sismondi conturează cadrul unui socialism numit de critici "mic burghez" în care admite **reglementarea economiei de piață de către stat** pentru protejarea și sprijinirea micilor producători, pentru atenuarea discrepanțelor dintre **Veniturile** claselor și categoriilor sociale, pentru susținerea capacității de cumpărare a mării mase a consumatorilor, ca și pentru stabilirea echilibrului dintre creșterea avuției și bunăstarea populației - prin recurgerea la "prețuri juste". Sismondi vede rezolvarea contradicției dintre forțele de producție și relațiile de producție în **producția de marfă necapitalistă, supusă reglementărilor statale**.

P. J. PROUDHON a fost promotorul unei economii noi, de piață, bazată pe concurența loială, fără planificare și dirijare și adeptul unei societăți noi, democratice, fără imixtiunea statului, în care libertatea individului era lărgită până la anarhie (în "Idée generale de la Revolution au XIX siecle", 1851).

b) Statul "spoliator la lumina zilei"

Rolul economic sporit al statului în practică a determinat unele concesii ale integrării acestuia în teorie.

LEON WALRAS, ce-i drept, a făcut abstracție de rolul statului când a scris lucrarea "Éléments d'économie politique pure ou théorie de la richesse sociale" (1874-

1877). Dar, în fapt, Walras admitea că o societate economică nu poate funcționa fără stat însă acesta nu este întreprinzător deoarece "el nu-și vinde produsele pe piață, nici după principiul liberei concurențe, nici după principiul monopolului sau al maximizării produsului net; el le vinde adesea în pierdere, le dă uneori gratuit". Walras a mai observat că acoperirea cheltuielilor statului se face din impozite percepute de la populație, lucru pe care îl *califică drept incorect și nedrept* deoarece normal ar fi, după Walras, ca statul să-și acopere cheltuielile din renta încasată din arendarea terenurilor și a altor factori naturali luați de stat de la particulari.

Prin "Supply Side Economics" noii economiști ca R.E.LUCAS Jr., R.BARRO, SARGENT, N. WALLACE, F.von HAYEK, von MISES, JOHN MUTH, J. RUEFF, M. FRIEDMAN ș.a. propun stimularea ofertei prin susținerea inițiativei private, revigorarea instrumentelor pieței și **retragerea statului din economie**. Observăm că aserțiunea "retragerii statului" subînțelege recunoașterea prezenței *statului în economie, dar și calificarea ei drept negativă* - de vreme ce este contestată. Cu toate acestea, de exemplu la von Hayek, valențele de alocare a resurselor și de atribuire a veniturilor factorilor de producție prin concurență sunt incriminate și se admite adoptarea unor măsuri de corecție care să fie luate de un centru de dirijare. Ca liberal renovator, von Hayek introduce statul de drept - alături de economia de piață - în mecanismul economic, dar **circumscrie rolul statului la conservarea economiei de piață cu părțile ei bune**. Intervenția statului este aici limitată la protejarea mecanismului spontan al economiei și la realizarea unei anumite justiții sociale. Restrângerea puterii statului trebuie să prevină situațiile în care el devine opresor și "jefuitor la lumina zilei", respectiv să se promoveze statul de drept - un stat puternic care să reziste grupurilor de presiune. "Hayek - subliniază Ivanciu Nicolae-Văleanu (1992, p. 214) - admite **intervenția statului** - cu restricțiile menționate - **într-un larg cerc de activități, de la susținerea sistemului bănesc și difuzarea informației, până la finanțarea serviciilor publice, a controlului calității mediului înconjurător și garantarea minimului de existență**" (subl. ns.).

MILTON FRIEDMAN recunoaște valabilitatea economică a unor măsuri guvernamentale, îndeosebi în domeniul monetar neglijat până la el de adepții economiilor dirijate care au acordat preponderență pârghiilor fiscale și bugetare.

LUDWIG von MISES a combătut dirijismul keynesian și a reținut din soluțiile teoretice rezolvarea problemei ocupării forței de muncă prin libera inițiativă și prin concurență.

În 1951, în "Unser Zeitalter der Mitterfolge", WALTER EUCKEN - neoliberal - a afirmat că **"esențială nu este problema măsurii intervenției statului în economie, ci formele și oportunitatea lor"** (subl. ns.), lucru admis într-o formă asemănătoare de W.Weber.

Noii economiști clasici, bazându-se pe o nouă abordare a raporturilor dintre teorie și realitate, pe ipoteza că economia este întotdeauna în echilibru, ca și pe ipoteza anticipărilor raționale, au formulat următoarele două teoreme (vezi Vivien Levy-Garboua și Bruno Weymuller, 1981, p. 561-562):

- **Teorema ineficacității politicii economice:** "Dacă anticipările sunt raționale și dacă agenții nu sunt victimele nici unei iluzii monetare, atunci orice politică a cererii va fi incapabilă să influențeze, chiar temporar, cursul activității sau al folosirii mâinii de lucru. Numai dacă agenții sunt "surprinși" de politica economică și nu au anticipat-o bine ea va avea un efect real asupra creșterii. Așadar, rezultatul lui Friedman și Phelps asupra ratei șomajului natural s-a radicalizat: nu numai "pe termen lung" politicile cererii sunt destinate eșecului, ci instantaneu. Rațiunea e clară: dacă, de exemplu, este anunțată o relansare monetară, actorii vieții economice vor incorpora în previziunile lor efectele așteptate de la această politică: în absența iluziei monetare și dacă ei se bazează pe modelul Friedman-Phelps, ei știu că această politică nu va avea nici un efect real, ci numai o repercusiune nominală, printr-o creștere de prețuri. Ei vor interpreta creșterea prețului produsului lor ca o creștere a nivelului general al prețurilor și nu vor modifica planurile lor de producție (nici pe cele referitoare la consum)";

- **Teorema incertitudinii economice** (enunțată de R. Lucas): "Într-o lume a anticipărilor raționale, evaluarea efectelor politicii nu poate fi făcută pornind de la un model econometric estimat asupra trecutului". Există opinii potrivit cărora această teoremă aplicată la politica monetară este valabilă și pentru politica bugetară. R. J. Barro a atacat primul acest domeniu arătând că într-o lume a anticipărilor raționale, finanțarea unui deficit bugetar, prin impozit sau împrumut, ar fi fără influență asupra eficacității sale... datoria publică nu e nimic altceva decât un mod de a diferenția impozite (cele care vor fi necesare pentru a plăti sarcinile dobânzii) a căror valoare actuală este cu precizie egală cu creșterea împrumutului de stat. În aceste condiții, într-o lume în care anticipările sunt raționale va fi egalitate între aceste două moduri de finanțare și dacă nu va fi iluzie monetară nu va fi nici "iluzie a datoriei". Datoria publică, în același timp creanță a sectorului privat asupra statului și angajament echivalent de plătit al impozitelor ulterioare nu constituie o bogăție suplimentară susceptibilă să influențeze (în sensul de relansare) comportamentele de cheltuire sau tezaurizare etc.

În această concepție a lumii, noua economie clasică exclude orice fenomen de multiplicator bugetar: numai "surprizele" bugetare (ca sarcinile ne- sau rău intenționate) pot să exercite o influență asupra activității sau a folosirii mâinii de lucru".

2. STATUL - AGENT AL VIEȚII ECONOMICE ACTUALE

Necesitatea intervenției statului în economiile contemporane nu mai este astăzi pusă la îndoială de nimeni: "Deci, într-un fel sau altul, într-o proporție sau alta - lucru ce se poate observa în orice economie de piață - statul acționează în toate sferele economiei: producția, repartiția, circulația și consumul", constată N. N. Constantinescu (1995, p. 15). Statul este astăzi acceptat ca actor al vieții economice. Exponent al grupurilor principale de presiune din societate, statul se manifestă printr-un comportament orientat cu predilecție spre atingerea intereselor acestor grupuri. Deși acesta este catalizatorul principal - mobilul - comportamentului său, statul trebuie să fie, de fapt, un mediator al intereselor tuturor claselor și grupurilor sociale deoarece, altfel, este periclitată ordinea interioară a societății. **Comportamentul statului de drept este astfel unul de compromis, de conciliere a intereselor unora dintre membrii societății cu cele ale altora:** "întreaga experiență istorică - arată N. N. Constantinescu (1955, p. 15) - dovedește că urmărirea exclusivă a intereselor particulare, private și a libertății nelimitate de o legislație adecvată a forțelor pieței și concurenței, conduce la haos economic și, până la urmă, la dezordini politice. De aici, rolul ce revine puterilor statului de a realiza echilibrul dintre interesele private și binele public, social și de a asigura programe de reformă cu aderență la populație."

Comportamentul statului încearcă să se încadreze în normele de drept ale societății. Statul de drept este cel dezirabil pentru funcționarea unei economii de piață eficientă.

Dar exponenții statului de drept sunt oameni politici care acționează pârghiile mecanismului economic. Comportamentul intervenționist al statului în economie este un proces politic complex, astfel încât manifestarea comportamentală a statului îmbracă forma politicilor economice. Statul are vocație, prin excelență macroeconomică, dar manifestarea comportamentală prin intermediul politicilor economice - și nu se poate altfel - alterează conținutul economic al interventionismului. Comportamentul statului, prin natura sa constând din conducerea macroeconomică, ar trebui să se manifeste prin măsuri de politică economică apte să respecte **logica economică a raporturilor cauză-efect**. Dar aici se intră într-un paradox: cum conducerea macroeconomică este un proces politic, în economie se insinuează logica politică și, deseori, chiar economiștii care dețin funcții politice sau publice urmăresc obiective specifice ca "oameni politici", circumscrise numărului de voturi și maximizării acestuia: **logica politică îngenunchează logica economică**. Comportamentul statului este politic iar manifestările lui în economie (politicile economice) privilegiază: a) termenul scurt în defavoarea dezvoltării pe termen lung; b) utilizarea forței de muncă, acut resimțită de populație, în detrimentul echilibrului bugetar și al balanței

de plăți, mai greu percepute de electorat; c) scăderea prețurilor în dauna relansării economice.

a) Privilegierea termenului scurt în defavoarea dezvoltării pe termen lung

Statul a avut, de la apariția lui, o existență continuă. Ceea ce s-a schimbat și continuă să se schimbe este forma sa, coloratura lui politică, și anume, cu ocazia alegerilor. Alegerile fixează, într-o *anumită măsură*, tipul de comportament al statului, politicile lui. Politicile economice ale statului, precizate în programul de guvernare, statutează anumite obiective-țintă de a căror atingere depinde rezultatul alegerilor electorale următoare. Din această cauză obiectivele de politică economică vor fi astfel alese încât atingerea lor să fie compatibilă cu orizontul alegerilor. Economia suferă impactul unui comportament egoist (conciliind interesele fundamentale ale principalilor lui parteneri - patronat, sindicate, populație - pe cât se poate în favoarea lui) care i-ar putea fi imputat dacă nu ar prevala regulile democrației. Acest comportament provoacă "șocuri de dezvoltare" care sunt produse de destrămarea strategiei de dezvoltare pe termen lung în ministategii pe termen scurt, mai ales atunci când partidul de guvernământ se schimbă des. O astfel de natură a comportamentului statului favorizează transformarea ciclurilor economice în cicluri politico-economice. De la *un guvern la altul* multe obiective economice sunt abandonate și numai investițiile masive cu ciclu lung de execuție au o oarecare influență regulatoare și stabilizatoare.

b) Utilizarea forței de muncă în detrimentul echilibrului bugetar și al balanței de plăți

Orientat prioritar către stabilitatea politică, comportamentul economic al statului privilegiază gradul de ocupare a forței de muncă a cărei dimensiune determină, în bună măsură, stabilitatea sau instabilitatea socială. Susținerea unui grad cât mai înalt al ocupării se poate face și prin manevrarea deficitului bugetar și al balanței de plăți. Pe termen scurt aceste măsuri nu agravează recesiunea, dimpotrivă, pot chiar să permită o relansare economică. Statul, care menține o ocupare satisfăcătoare a forței de muncă prin aceste mijloace, uneori chiar abuzând de ele, amână scadența păgubitoare a politicii lui după alegerile viitoare. Dacă partidul de la putere va fi real, atunci el se va confrunța cu efectele nefaste ale propriei politici. Noul ciclu electoral va impune, indiferent de rezultatele alegerilor, un comportament modificat al statului în raport cu cel anterior în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, deficitul bugetar și cel al balanței de plăți etc. Austeritatea bugetară va presupune un surplus de șomaj, iar restituirea datoriei externe și/sau a dobânzilor va mări sarcinile fiscale. Ocolirea recesiunii va deveni obiectivul principal al politicii economice și gradul de intervenție a statului va deveni apăsător.

c) Scăderea prețurilor în dauna relansării economice

Prețurile scăzute ale bunurilor de consum și serviciilor ridică gradul de popularitate a guvernului și comportamentul statului nu este indiferent la acesta. Statul poate

introduce un control sever al unor prețuri și tarife, lăsând în plan secund sau chiar neglijând stimularea investițiilor private și a cheltuielilor publice necesare relansării economice care pot "supraîncălzi" economia, determinând creșterea prețurilor. Dar întârzierea relansării economice privează statul de importante venituri prelevate din activitatea firmelor și a salariaților. Din acest motiv se produce o diminuare a cererii. Controlul prețurilor permite menținerea nivelului salariilor, ceea ce creează o aparență de stabilitate economică. În situații ca cea descrisă anterior, statul se comportă anticiclic deoarece menține artificial economia în zona de recesiune, reducând capacitatea pârghiei investițiilor private și publice de a determina învierea economiei. Altfel spus, **statul prelungește starea de recesiune pentru a conserva temporar o stare de pace socială**. Aparența de stat social - pe care i-o conferă un astfel de comportament - este însă numai temporară și iluzorie deoarece prelungirea recesiunii sporește penuria de produse și controlul prețurilor devine tot mai dificil.

2. În raport cu o politică pe care dorește să o promoveze, comportamentul statului suferă anumite **întârzieri**. Nu este vorba aici de **efectele incertitudinii** care, de fapt, și ele ar trebui să fie luate în calcul, așa cum se va arăta mai jos. Ne referim la următoarele împrejurări de natură să prelungească durata reacției comportamentului statului față de o stare dată a economiei:

- întârzierea în evaluarea stării economice provocată de timpul necesar pentru culegerea, transmiterea și prelucrarea informațiilor statistice;
- întârzierea provocată de evaluarea propiu-zisă a situației;
- întârzierea determinată de formularea măsurilor și a programelor impuse conținutului stării economice evaluate;
- întârzierea creată de timpul de decizie administrativă asupra măsurilor și programelor propuse.

O ultimă întârziere, dar care de această dată privește numai indirect calitatea comportamentului statului, evaluată prin măsurile și programele propuse, este cea dintre momentul adoptării măsurilor și a programelor hotărâte și momentul manifestării efectelor scontate. "Cunoașterea imperfectă a întârzierilor - arată Vivien Levy-Garboua și Bruno Weymuller (1981, p. 565-566) - este o sursă de incertitudini. Dar nu e singura. În măsura în care politicile de stabilizare depind de starea previziunii, factori psihologici și întâmplători interferează cu realizarea lor. O a doua sursă de incertitudine vine de la faptul că rezultatele așteptate sunt bazate pe observația regularităților trecute și nu țin cont de evenimentele apropiate sau de evoluțiile structurale. Evenimentele întâmplătoare ținând de climatul sau de acțiunea mediului extern introduc o a treia formă de incertitudine. În sfârșit, dacă efectele politicii economice nu sunt perfect asigurate sau admise, dacă stăpânirea instrumentelor de punere în aplicare este aleatoare, incertitudinea rezultatelor este și mai sporită. Acești numeroși factori de incertitudine conduc la formularea **problemei strategiei optime a autorităților** (subl. ns.).

În fine, să mai amintim dependența comportamentului statului în raport cu conjunctura economică, ceea ce împarte politicile economice în politici independente și cele în funcție de conjunctură. La rândul lor, instituțiile care concretizează compor-

tamentul economic al statului sunt cele însărcinate cu punerea în aplicare a politicii economice, pe de o parte, și cele pe care se bazează politica economică, pe de altă parte.

3. Informațiile și postulatele pe care se fundamentează intervenția statului în economie diferă de la o teorie sau doctrină la alta. Ele ilustrează veridicitatea lor, fezabilitatea ca și măsura propusă a gradului de intervenție. Să exemplificăm:

a) **informațiile pe care se bazează deciziile agenților economici în cadrul doctrinei keynesiene:**

- venitul disponibil;
- averea;
- rata dobânzii;

1) **premisele doctrinei monetariste:**

- sectorul privat este stabil;
- viteza de circulație a banilor este relativ constantă și ușor de prezis;

2) **postulatele "economiei ofertei":**

- oferta agregată este egală cu producția potențială;
- oferta agregată este relativ constantă în timp;

3) **informațiile și postulatele (*) "noii economii clasice":**

- prețurile;
- resursele inițiale;
- În orice moment economia se află în stare de echilibru, acest echilibru realizându-se prin prețuri (reîntoarcerea la ipoteza prețurilor flexibile);
- în economie există o anumită asimetrie a informației care stă la baza ciclurilor economice și la "surprizele" politicii economice care le generează;
- informațiile și postulatele (*) "școlii anticipărilor raționale":
- agenții trebuie să cunoască compoziția venitului lor;
- să cunoască deficitul bugetar;
- să țină cont de modul în care este finanțat deficitul bugetar;

0 toți agenții fac aceleași anticipări;

1 aceste anticipări se bazează pe rezultatele unui model macroeconomic unic;

2 acest model este cu precizie "cel bun".

Apare astfel cu claritate cauza pentru care unele teorii și doctrine susțin posibilitatea unei intervenții energice a statului în economie sau pentru care ele circumscriu, de exemplu, această intervenție numai la roiul de a crea și conserva condițiile cele mai favorabile manifestării liberei inițiative și a mecanismelor pieței: schimbând premisele se schimbă și concluzia. De altfel, critica se bazează pornind de la validarea sau infirmarea postulatelor de bază pe care aceste teorii și doctrine se întemeiază.

4. Funcțiile economice ale statului acoperă o plajă întinsă de intervenție în favoarea preîntâmpinării, atenuării sau depășirii fluctuațiilor ciclice conjuncturale prin **regularizarea activității și a creșterii**, sporirea rentabilității la nivelul firmelor prin **alocarea eficientă a resurselor** și, pe plan social-economic, prin **distribuirea echitabilă și eficientă a veniturilor și a bogățiilor**. De asemenea, statul mai sat-

isface funcția de **stabilire a cadrului politic, juridic, legislativ și Instituțional al activității economice**. O a cincia funcție economică - de producție directă - este cea conferită de calitatea lui de **agent economic de drept privat**.

Ca întotdeauna, ontogeneza imită filogeneza astfel că în prezent suntem, în mod egal, în fața unui "stat jandarm" care păzește proprietatea privată și ordinea publică, a unui "stat providențial" care organizează o suită de acțiuni sociale - educație, asistență socială, servicii publice etc. - dar și a unui "stat partener" al capitalului privat în folosul ansamblului societății (Sorica Sava, 1987, p. 681). Trebuie să admitem că măsura în care sunt combinate cele trei atribute amintite mai sus dă concretețea propiu-zisă a statelor actuale. "Îndeplinirea acestui rol funcțional - scrie Sorica Sava (1987, p. 681) - se bazează pe o serie de acțiuni directe, indirecte, ca agent economic independent (producător, consumator), prin operațiuni de schimb (cumpărător, vânzător) sau de transferuri (tranzacții unidirecționale), prin stabilirea cadrului juridic, legislativ, instituțional sau economic în general (mijloace de prohibiție întărite prin penalizări legale, constituirea unor agenții, comisii, emisiunea de monedă și titluri, acordarea de credite și subvenții, determinarea impozitelor și taxelor pe sectoare de activitate și agenți, fixarea unor prețuri sau controlul altora etc.) ș.a."

Acțiunile statului, pe plan microeconomic, privesc: stabilirea nivelului impozitelor; fixarea unor prețuri; efectuarea unei punctii sau organizarea unui blocaj al veniturilor firmelor, persoanelor, menajelor pentru a influența evoluția costurilor de producție și a consumului; producția de bunuri și servicii în întreprinderile publice. Pe plan macroeconomic statul intervine prin: emisiunea și folosirea monedei ca factor stabilizator al economiei naționale; reglarea și promovarea creșterii economice; programarea și previziunea activității economice naționale și regionale, interne și externe, pe termen mediu etc.

O detaliere a principalelor funcții economice ale statului, pe obiective și mijloacele de atingere a acestora, sunt înfățișate în tabloul de mai jos.

FUNCȚIILE ECONOMICE ALE STATULUI ȘI MJILOACELE LOR DE SATISFACERE
FUNCȚIA I: REGULARIZAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE SI A CREȘTERII
Obiective:

1. Înlăturarea unor dezechilibre macroeconomice

Subobiective	Mijloace
a) Depășirea recesiunii	- stimularea cererii prin - scăderea ratei dobânzii - creșterea comenzilor și cheltuielilor statului - reducerea fiscalității - scăderea ratei scontului
b) Reducerea inflației	- reducerea deficitului bugetar - controlul unor prețuri și tarife - creșterea ratei dobânzii - creșterea ratei de schimb - înghețarea salariilor - reducerea fiscalității pe profituri
c) Reducerea deficitului bugetar	creșterea fiscalității - reducerea cheltuielilor pentru investiții publice și infrastructură - reducerea salariilor - liberalizarea prețurilor
d) Reducerea deficitului balanței comerciale și de plăți	- reducerea ratei de schimb - acordarea de prime de export - contingentarea importurilor - reducerea ratei dobânzii - vânzarea de aur și argint

2. Concilierea unor stări de echilibru

Subobiective	Mijloace
a) Ocuparea deplină cu echilibrul extern	- creșterea comenzilor și a cheltuielilor statului - contingentarea importurilor
b) Moderarea creșterii prețurilor cu echilibrul bugetar	- controlul creditului - creșterea ratei de schimb - reducerea cheltuielilor pentru investiții . publice și infrastructură - reducerea salariilor

3. Relansarea activității economice

Subobiectiv	Mijloace
Lansarea unei contraconjuncturi	- reducerea fiscalității pe profituri - reducerea ratei dobânzii - creșterea cheltuielilor pentru investiții publice și infrastructură - acordarea de credite preferențiale și a unor prime de export - liberalizarea prețurilor - privatizarea unor întreprinderi publice

4. Creșterea economică

Subobiective	Mijloace
a) Promovarea ofertei, reducerea șomajului și crearea de noi locuri de muncă; dezvoltarea unor ramuri și sectoare de activitate	- reducerea fiscalității - reducerea ratei dobânzii - acordarea de subvenții și facilități la finanțarea investițiilor - amortizarea accelerată a capitalului fix - stimularea investițiilor străine
b) Dezvoltarea infrastructurii creșterii economice	- acumularea de capital fix social prin investiții de stat cu caracter social - organizarea și finanțarea cercetării științifice și tehnice - investiții de stat în infrastructură

FUNCȚIA A II-A: ALOCAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR

Obiective:

1. Creșterea investițiilor private

Subobiective	Mijloace
Relansarea antreprenorială -	- creșterea facilităților de intrare pe piață - scăderea ratei dobânzii - scăderea fiscalității pe profituri
consolidarea poziției firmelor private	- creșterea comenzilor de stat către firmele private - controlul concurenței - acordarea de prime de producție și de export

2. Creșterea înclinației spre economisire

Subobiective	Mijloace
- creșterea economiilor	- creșterea ratei dobânzii firmelor - liberalizarea prețurilor
- creșterea economiilor populației	- creșterea ratei dobânzii - creșterea salariului mediu și minim

3. Creșterea veniturilor

Subobiective	Mijloace
a) creșterea veniturilor firmelor	- creșterea cererii - stimularea exportului de capital
b) creșterea veniturilor populației	- creșterea gradului de ocupare a forței de muncă - reducerea fiscalității pe salarii și pe alte venituri asimilate acestora

4. Creșterea veniturilor bugetului de stat

Subobiectiv	Mijloace
echilibrul bugetar	- creșterea fiscalității - creșterea veniturilor întreprinderilor publice

FUNCȚIA A III-A: DISTRIBUȚIA VENITURILOR ȘI A BOGĂȚIEI

Obiectiv:

Realizarea solidarității sociale

Subobiectiv	Mijloace
- convergența intereselor publice și private	- fixarea salariului minim - fixarea prețurilor la produsele agro-alimentare - reglementarea chiriilor - prelevarea unei părți din veniturile primare sub forma cotelor sociale vărsate de întreprinderi și a impozitelor acestora, a menajelor etc - redistribuirea veniturilor sub forma prestațiilor sociale - înghețarea salariilor sau determinarea marjei de variație autorizată a acestora - comercializarea serviciilor sociale - reducerea cheltuielilor sociale - reducerea impozitelor firmelor mari

FUNCȚIA A IV-A: STABILIREA CADRULUI JURIDIC, LEGISLATIV ȘI INSTITUȚIONAL AL ACTIVITĂȚII ECONOMICE

Obiectiv:

Catalizarea energiilor antreprenoriale

Subobiectiv	Mijloace
reglementarea relațiilor economice dintre stat, patronat și populație	- definirea politicii de concurență - amenajarea cadrului de acțiune a inițiativei private - fixarea regulilor de funcționare a economiei sau a cadrului relațiilor dintre salariați și patroni - reglarea împărțirii atribuțiilor dintre stat și colectivitățile regionale, locale și întreprinderile publice - stabilirea cadrului economic și instituțional al funcționării pieței interne și al desfășurării relațiilor economice externe

FUNCȚIA A V-A: AGENT ECONOMIC DE DREPT PRIVAT**Obiectiv:**

**Îndeplinirea și stimularea unor activități economice necesare dar
neatrăgătoare pentru sectorul privat**

Subobiectiv	Mijloace
- satisfacerea unor necesități economice, sociale, politice și militare specifice	- producția în întreprinderile publice - comenzi de stat - facilități la acordarea de împrumuturi

În funcționarea efectivă a statului accentul este rareori pus în mod egal pe toate funcțiile deopotrivă. De altfel, tocmai acest accent este cel care uneori diferențiază tipurile concrete de stat.

3. TIPURILE ACTUALE DE STAT INTERVENȚIONIST ȘI CARACTERUL MIXT AL ECONOMIILOR CONTEMPORANE

Diferitele tipuri de stat care au apărut de-a lungul timpului au cunoscut puternice modificări atât în plan teoretic cât și în plan practic, dar nu s-a stabilit încă dacă teoria este cea care a influențat practica sau invers. Influențele reciproce au condus la renovări, uneori substanțiale și ele se datorează în cea mai mare măsură nevoilor de adaptare la schimbările majore provocate de alte raționamente care s-au concretizat în teorii și doctrine noi - deseori cu rădăcini în trecut - precum și de mutații substanțiale în comportamentul economic al statelor.

3.1. Statul (neo) liberal

Funcționarea societății în condițiile respectării drepturilor cetățenilor la **libertate, egalitate și proprietate**, valori pentru a căror recunoaștere s-au făcut până și revoluții, a adus în prim-planul reformelor necesitatea edificării și consolidării statului de drept, fără ca acesta să fie privilegiul exclusiv al statului liberal.

Dar statului liberal îi este propriu un tip specific de stat de drept care suscită dezbateri aprinse și în prezent, de exemplu, în opera lui F. von Hayek. Prin grija deosebită pe care o acordă respectării și dezvoltării dreptului de proprietate particulară, statul liberal este de drept natural. Proprietatea de care dispune cetățeanul s-a transformat într-un criteriu nou de evaluare a omului de către el însuși și de către semenii săi, dar și un stimulent pentru mobilizarea energiilor personale în direcția sporirii averii proprii. Pentru statul liberal extinderea și înmulțirea proprietăților particulare măsoară potența (eficiența) proprie de guvernare. În sprijinul acestui obiectiv **statul liberal înțelege astăzi să intervină în economie** - devenind neoliberal din recunoașterea anumitor disfuncții obiective pe care vrea să le elimine - pentru a veghea la respectarea condițiilor necesare funcționării libere a mecanismului piețelor libere.

Astfel, din considerente care privesc exclusiv proprietatea individuală și, ca rezultat, averea națională, proprietatea asupra propriei persoane se completează cu aceea asupra lucrurilor și împreună, constituie patrimoniul individual cu care "homo oeconomicus" intră în societate și în raport cu care el primește considerația ce i se cuvine. Patrimoniul individual (averea) determină resursele bugetare, denumite restricții, pe baza cărora oamenii își făuresc **planurile de viață**.

Deși pare că îi protejează pe cei care dețin o mai mare proprietate materială sau financiară, statul neoliberal nu este un stat de clasă. Tocmai pentru că înlesnește comunicarea totală dintre membrii societății, în procesul de acumulare a bogățiilor, el nu trasează o graniță **definitivă** între cei care au și cei care pot avea. Tocmai respectarea libertății pe care o proclamă estompează această graniță: Or, trăsătura

caracteristică a societății liberale - scrie Georges Burdeau (1987, p. 225) - este extrema sa permeabilitate: există, fără îndoială, diferențieri sociale, dar nici un zid nu separă diferitele straturi sociale. Dimpotrivă, ideologia liberală presupune permanenta întinerire a claselor dominante; ea exclude orice predestinare socială. Valorile pentru care ea are un cult, interesele pe care le consideră legitime, scopurile pe care le consideră dezirabile, orice om poate să li se subscrie fără să-i compromită demnitatea". Dar când cresc șansele celor care pot avea se face dovada unei îmbunătățiri a activității guvernamentale. Nu este vorba despre nașterea mai mult a speranțelor - deși nu sunt, nici ele, deloc de neglijat - decât a certitudinilor că, în noile condiții concrete create, planurile de viață ale indivizilor, chiar fanteziste părănd la prima vedere, se realizează.

Statul neoliberal acordă, așadar, cea mai mare atenție și importanță individului, respectându-i proprietatea deplină asupra propriei persoane (libertății) și asupra averii acesteia. Cu toate acestea sau, mai corect spus, din această cauză, el - prin anumite intervenții specifice - își propune să suprimă total libertatea unora de a îngreuna libertatea altora, dar și de a satisface unele necesități colective pe care întreprinzătorii particulari le neglijează de cele mai multe ori deoarece șansele de a nu obține un anumit profit sunt foarte mari.

Riscul de a se folosi puterea proprietății personale (a patrimoniului mai sus definit) împotriva unui individ, grup, minoritate, categorie socială etc. este eliminat prin declararea și, mai ales, respectarea egalității în fața normei de drept - a statului de drept liberal.

Imixtiunea statului în economia liberală, circumscrisă cadrului larg al **economiei mixte**, reprezintă realitatea lumii contemporane: "Conceptul de economie mixtă - scriu Mattei Dogan și Dominique Pelassy (1992, p. 11) - s-a născut odată *cu apariția* primelor întreprinderi constituite prin asocierea colectivităților publice și a producătorilor privați. Cu timpul, expresia s-a extins până la a acoperi orice formă de cooperare între stat și interese private. În toate țările din Europa liberală, statul a devenit într-adevăr un agent economic **esențial** (subl. ns.). Locul său izvorăște nu numai din capacitățile sale de constrângere și de influențare, ci și din serviciile pe care le prestează, locurile de muncă pe care le controlează, masele financiare pe care le girează. Extinderea rolului său a contribuit la **transformarea logicii capitalismului** (subl. ns.). Au apărut astfel economii în care **piața nu mai este decât un element de reglare printre altele** (subl. ns.)."

Statul de drept liberal nu privilegiază Puterea în dauna cetățeanului. Dimpotrivă, el este clădit pe prezumția că buna intenție este aceea care animă activitățile particularilor, ca și pe încrederea în spontaneitatea actelor economice ale indivizilor ce-și urmăresc propria bunăstare.

Statul de drept liberal este puternic atunci când trebuie apărută legea și apelează fără rezerve la mijloacele care să-i permită evitarea deturnării prosperității de la cei care o creează către cei care o întârzie prin înșelăciune, minciună, furt și lene. **Egalitatea în drept** este datoria și răspunderea statului neoliberal, în timp ce **egalitatea în fapt** este rezultatul și meritul efortului personal. Prin garantarea liber-

tăților de tot felul, accesul la prosperitatea individuală, în afară că pune în lucru mecanismul concurenței, ale cărui efecte secundare trebuie, totuși, contracarate prin protecția sistematică a celor defavorizați de soartă, se face în condițiile răsfrângerii efectelor lui individual-pozitive și asupra mediului economico-social. Astfel se creează noi locuri de muncă în aval și în amonte, odată cu profitul cresc și veniturile salariate, se încasează dividende în creștere etc.

După cum mecanismul concurenței este invocat de neoliberali pentru a satisface în cât mai mare măsură interesele personale în numele unui echilibru economic stabil, tot așa orice formă de stat este chemată să contribuie, fără nici o rezervă, la găsirea celui mai bun echilibru social: "După cum în timpul vechiului capitalism, statul avea datoria să apere drepturile fundamentale ale muncii - declara S. P. Ioan Paul al II-lea (1991, p. 61-62) - tot astfel, acum, o dată cu noul capitalism, el și întreaga societate trebuie **să apere bunurile publice**, care, printre altele, constituie cadrul înăuntrul căruia fiecare își poate urmări în mod legitim scopurile personale".

Funcționarea societății pe baza principiilor politice și de drept liberal reclamă intrarea în funcțiune a unor mecanisme care - susțin unii - fac posibilă instalarea celui mai eficient **echilibru economic general dinamic**: cel în care consumul de resurse **rare** permite producerea bunurilor cu cea mai mare utilitate unitară și totală. Calea liberală prin care cea mai atractivă soluție a unora este pusă în sprijinul prosperității celor **vrednici** și **puternici** conține, prin chiar filosofia ei, riscul îngustării/închiderii, deoarece se bazează pe/determină marginalizarea permanentă și rapidă a celor mai puțin dotați, mai lipsiți de șansă ori mai nepăsători. De aceea, astfel de membri ai societății vor fi primii care vor pune în discuție valabilitatea căli liberale de redresare și prosperitate. Și, pe bună dreptate, deoarece ei nu sunt vinovați de natura umană, de aluatul din care au fost plămădiți. Deci, ridicându-se împotriva soartei lor, ei vor invoca principii de **justiție socială**. Tocmai de aceea, "Liberalismul asfixiat - cum arată Dogan și Pelassy (1992, p. 14) - pretinde un alt rol decât cel de martor imparțial. El nu așteaptă de la puterea publică decât să vegheze ca actorii sociali să respecte regulile unei economii liberale; el dorește ca aceasta să intervină activ pentru a compensa riscurile de injustiție și de ineficacitate inerente sistemului capitalist."

Așadar, până la un punct, economia mixtă a alterat structural capitalismul liberal.

3.2. Welfare state (Statul-providențial, protector sau asistențial)

Constituirea statului social își are originea în lucrările și practica socio-economiștilor neoliberali Aleander Ruestow și Wilhelm Roepke, pe de o parte și, de cealaltă parte, "Școala de la Freiburg". O importantă contribuție ce nu trebuie trecută cu vederea aparține lui Ludwig Erhard, Alfred Mueller-Armack și Wilhelm Roepke. Contribuțiile lor s-au soldat în formularea conceptului, dar și în realizarea practică a economiei sociale de piață care, cum arată Heinz Lampert (1994, p. 76), "întește în calitate de concepție politico-economică la o sinteză între libertatea asigurată prin statul de drept, libertatea economică - care datorită inseparabilității libertății este privi-

tă ca parte componentă necesară mai cu seamă unei organizări liberale - și idealurile social-statale ale siguranței și echității sociale. Noțiunea economie socială de piață exprimă **combinația de scopuri a libertății și echității**". Raportul dintre stat și libertate este conceput în interiorul unui concept original de ordine economică atașat *economiei de piață*. "Într-o ordine economică - semnaleză același Heinz Lampert (1994, p. 19) - competențele de decizie economică sunt într-un mod anume împărțite între stat și indivizi, între diferitele instituții de stat și între indivizii. Guvernul și parlamentul au puterea de a dispune asupra bunurilor economice și factorilor de producție numai în măsura în care pot să-și procure aceste bunuri prin deținerea de putere de cumpărare. Această putere de cumpărare pot să și-o procure doar indirect, adică pe calea creditului, împrumutului sau impozitelor". Tocmai această ultimă cale a fost aleasă, cum vom vedea, pentru substanțializarea raporturilor de dominare ale **welfare state**-ului.

Deși își trage seva din conceptul generos al economiei sociale de piață, ideea de a crea un stat în care viața de zi cu zi a cetățenilor să nu mai fie confruntată cu nici un fel de risc - statul fără risc - s-a concretizat cu o contrapondere substanțială în ceea ce privește **raporturile de dominare** ale indivizilor de către stat, a căror bază continuă să fie economică. Dintr-o lume aproape ocupată de liberalism care propovăduia cultul individualist al desăvârșirii propriei personalități responsabilă, în totalitate, de ea însăși, a emanat concepția că și colectivității îi revin responsabilități importante în protejarea omului: "La nivelul mentalităților - scriu Mattei Dogari și *Diminique Pellassy* (1992, p. 69) - nicăieri nu s-a înrădăcinat atât de precoce și de puternic, ca în acest loc de pe Pământ (Europa, n.n.), ideea că este o îndatorire a statului să asigure pentru fiecare verigă din structura colectivității o tutelă vigilentă. Astfel, individualismul ambiant s-a acomodat cu ideea că posibilitățile înfloririi persoanei private sunt și o funcție a organizării colective".

Dar până la atingerea apogeeului raporturilor de dominare a indivizilor, statul a evoluat lent, asumându-și funcții, la început, neutre, pentru a trece treptat la roluri majore pentru soarta oamenilor. De la o formă embrionară de statutare a egalității și șanselor în care era mai mult un **stat spectator**, trecerea s-a făcut spre acordarea de asistență socială, un fel de **stat tutore**, în care prelua grija protecției în caz de accident, limitarea timpului de lucru, repausul săptămânal, garantarea unei pensii, o indemnizație de șomaj etc.

Abia cu constituirea unei rețele de garanții generalizate bazate pe compensări între indivizi și grup, care-și aroga, pe zi ce trecea, includerea în prevederile sale a cât mai multor oameni, **statui-providentă** a căpătat conturul pe care îl cunoaștem astăzi. El începe să se ocupe de producția și distribuția bunurilor colective care pot fi "sociale" (sau "publice") și "bunuri meritorii".

După cum arată Heinz Lampert (1994, p. 39) bunurile publice sunt caracterizate prin următoarele două trăsături:

- ele pot fi folosite de mai mult de o persoană sau de un grup mic de persoane fără ca un oarecare utilizator să fie prejudiciat (se vorbește de aceea de "nerivalitatea consumului");

- nimeni nu poate fi exclus de la folosirea lor prin cererea unui preț ca plată, tocmai pentru că folosirea lor nu se lasă îngrădită (se vorbește din această cauză despre ineficiența principiului excluderii).

Bunuri publice pot fi protecția polițienească, justiția, siguranța externă, faruri sau diguri de protecție etc. '

Justificarea (Heinz Lampert, 1994, p. 39) oferirii de către stat a bunurilor meritorii, cea de a doua categorie de bunuri colective, provine din faptul că dacă "principiul excluderii ar funcționa, ele ar putea fi deci oferite particular. S-ar putea însă, ca, la o ofertă economică particulară, ele să fie oferite într-o proporție apreciată ca prea redusă de către conducerea politică sau ca grupuri de solicitanți cu venituri slabe să fie excluse de la folosirea lor, datorită nivelului prețurilor. Acesta este motivul pentru care astfel de bunuri sunt influențate de stat." Bunuri meritorii pot fi dotările pentru instrucțiune și sănătate, cât și locuințele sociale.

Dar, treptat, în statul-providență, solicitările au trecut chiar și dincolo de bunurile publice și meritorii. Mijlocul efectiv l-a reprezentat o creștere fiscală generalizată care a devenit cu timpul apăsătoare, dar care era singura cale de a satisface funcția de redistribuire a statului: "Introducerea impozitelor progresive va marca un pas pe cât de simbolic, pe atât de real în direcția unui stat redistribuitor, însărcinat să asigure un minim de justiție între categoriile sociale și promotor al **"providenței" pentru cei mai defavorizați, observă Dogan și Pelassy (1992, p. 51).**

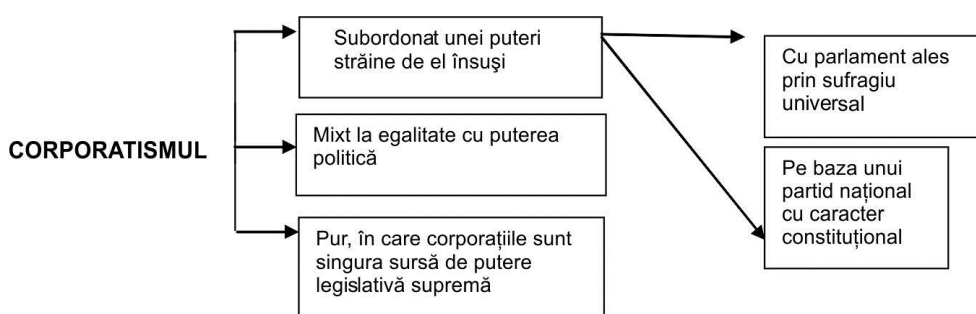
Realizarea statului fiscal - redistribuitor - nu este străin de o anumită presiune a grupurilor profesionale. Altfel, cum s-ar fi depășit granița bunurilor publice? De acum, statul-providență se va îngriji, pe de o parte, de administrarea serviciilor colective (gestiunea bunurilor indivizibile: învățământ public, produse ori servicii subvenționate, patrimoniu cultural, protejarea mediului etc.), pe de altă parte, de realizarea transferurilor sociale pecuniare necesare în egală măsură, supraviețuirii colectivității și realizării unui minimum de justiție și de egalitate între membrii societății (pensii, alocații familiale, subvenționarea chiriilor, formarea profesională, ajutoare de șomaj și pentru handicapați etc.).

Acest **welfare state integral** - statul fără risc - a condus rapid la situația că indivizii reclamau o mai mare parte a veniturilor lor din prestații care nu aveau legătură cu munca depusă direct, ci cu necesitățile personale sau familiale, cheltuielile sociale productive scăzând proporțional cu acoperirea acestor nevoi: **locul Ideii de merit l-a luat aceia de egalitate.**

Răspândirea noilor mentalități a creat și o anumită **legitimătate** a statului-providență. Peter Flora a arătat că există un raport dialectic complex între "legitimitatea" statului care strânge impozite și funcția lui de redistribuire.

Dacă privim în ansamblu funcțiile economice ale statului - providență vedem cu ușurință marginalizarea unora dintre ele, în favoarea exacerbarii funcției redistribuitoare a statului social. Aici își află, de altfel, explicația criza în care a intrat welfare state și care are două capete: pe de o parte, imposibilitatea statului-providență de a mai face față sarcinilor mereu crescânde ale unei colectivități tot mai nesățioase și mai puțin orientate spre producție, pe de altă parte, refuzul contribuabililor de a mai

subvenționa servicii de care nu beneficiază: "Criza statului-providență - observă Dogan și Pelassy (1992, p. 71) - care a izbucnit în bilanțurile financiare s-a dezvoltat pe fondul unui climat psihologic deosebit, născut din întâlnirea unor aspirații fundamentale contradictorii implicând, pe de o parte, dorința de a obține mereu mai mult, pe de altă parte, refuzul, din ce în ce mai accentuat, de a plăti mai mult. Putem chiar spune că întâlnirea dintre umflarea continuă a cheltuielilor și lipsa de fonduri a plătitorilor invocă criza acolo unde apare o slăbiciune politică - incapacitatea de a corela mecanismele economiei cu psihologia alegătorului".

S-a ajuns, printr-o mișcare circulară derulată la scară istorică, la revocarea drepturilor sociale în favoarea celor individuale, a libertății persoanei, în speță. Se redescoperă tot acum individualismul și virtuțile lui pentru muncă: "Fondul criticilor ține de faptul că prețul statului social, scumpindu-l pe acela al muncii, ar omorî în fașă productivitatea." Cum observă și Ernest Van Den Haag: "Odată ce sărăcia ajunge să fie retribuită pe piață, oferta de acest gen crește proporțional cu celelalte servicii" (în "Economics is not Enough, Notes on the Anticapitalist Spirit", Public Interest, 1976, p. 119).

Prin exasperarea tensiunilor sociale, ceea ce se voise inițial - acordul maselor largi de oameni - se pierde într-un experiment ideologico-fiscal care erodează temelia însăși a statului social și-l compromite. Este ceea ce anunță "Legea Laffer" și anume că dincolo de un anumit prag, impozitul este neproductiv deoarece scăderea producției anulează creșterea prelevării.

Revanșa statului social, într-o perspectivă istorică, este legată de relația încheiată în decurs de o jumătate de secol dintre stat și individ, dintre interdependența lor: "Este probabil ca reacția negativă a individului, frustrat datorită dependenței sale, dar din ce în ce mai incapabil să trăiască fără ajutorul colectivității pe care o încarnează statul, nu va manifesta decât o criză ciclică în această relație esențială, fotografiată de A. Hirschmann, "între public și privat" (în C.F.A. Hirschmann, "Bonheur privé, action publique", Paris, Fayard, 1983).

Reamenajarea relațiilor dintre stat și individ într-un context de relaxare a raporturilor dominare-libertate poate oferi șansa unei revigorări de durată a statului social.

3.3. Statul (neo)corporatist

Doctrina corporatistă, larg răspândită în perioada interbelică, și revigorată astăzi, a cunoscut mai multe forme, destul de diferențiate ca substanță și anume:

Statul corporatist, ale cărui trăsături caracteristice încercăm, în mod sumar, să le prezentăm în continuare își are sorginea în corporatismul pur, așa cum rezultă el din cartea lui Mihail Manoilescu intitulată "Secolul corporatismului", tipărită la Editura "Națională-Ciornei", în 1934, în traducere din limba franceză și din care sunt inspirate sau extrase comentariile și notele care urmează. În final vom reda unele referiri actuale la neocorporatism.

a) Doctrina corporatistă

Corporatismul ține să se demarce singur de individualism (liberalism) ca și de colectivism (comunism). Cu toate acestea, l-am putea considera un amestec, un amalgam al caracteristicilor esențiale ale celor două sisteme de care vrea să fie atât de diferit; el ia proprietatea privată ca mecanism de funcționare de la individualism și statul autoritar ca formă de organizare de la colectivism, respectiv amestecă o anumită libertate cu datoriile cuvenite pentru dreptul de a se bucura de aceasta.

Interesul strict teoretic pe care l-ar putea reprezenta pentru noi cunoașterea corporatismului ține, mai ales, de capacitatea lui metodologică de a organiza societatea pe care o recomandă. Căci, o bună organizare a societății înzecește forțele națiunii și îi permite acesteia fixarea și atingerea scopurilor ei.

Ca și celelalte doctrine, corporatismul își trage rădăcinile dintr-un anumit mod de organizare economică pe care îl recomandă. În această privință, trebuie precizat accentul pe care el îl pune pe cooperarea factorilor economici: a) statul; b) producătorul; c) consumatorul; d) comerciantul (de mărfuri și bani).

Orice agent economic, social sau politic depinde, într-un fel sau altul, de cel puțin unul dintre acești factori și, de aceea, reușita acțiunilor lui depinde de buna colaborare cu fiecare dintre ei.

Nota dominantă în statul corporatist este însă dată de politic. Organizarea politică își pune amprenta asupra societății. De aceea, statul corporatist capătă notele distinctive în funcție de forma politică adoptată. Trebuie însă să arătăm accentul pe care Manoilescu îl pune pe corporație, ca formă esențială de organizare socială, în jurul căreia se clădește statul corporatist.

Luând în considerare experiența socialistă pe care, istoric, nu o putem recuza, dar nici nu o vom mai analiza de sine stătătoare în acest capitol, iată câteva motive de asemănare între aceasta și corporatism:

Primul motiv: economia corporatistă este apropiată de cea socialistă prin accentul pe care îl pune pe contribuția factorilor conștienți, dar la care corporatismul adaugă un plus de funcționalitate prin intermediul dreptului de proprietate particulară asupra mijloacelor de muncă. Ideile vin de sus în jos, iar organizarea nu este spontană;

Corporațiile, nucleul statului

Cum este de așteptat, baza statului corporatist o constituie corporațiile. Corporațiile reprezintă "integrarea funcțională, bazată pe comunitatea scopurilor... Corporația este, din punct de vedere funcțional, omogenă, iar din punct de vedere social, eterogenă, fiind alcătuită din membri având o activitate convergentă, dar situații sociale diferite (marele industriaș și lucrătorul sunt, la fel, membri ai corporației industriale)... Corporația este o formație verticală ... își are originea în activitatea socială... reprezintă datoriile ..., supunerea la scopurile supreme ale națiunii ... tinde către solidaritatea națională ... este universalistă (integralistă) (p. 91-92).

Caracteristica	STATUL		
	LIBERAL	COMUNIST	CORPORATIST
BAZA STATULUI	indivizii egali în fața legii, fiecare cu scopul lui	suma indivizilor (poporul) supuși voinței elitei politice	grupurile omogene de indivizi urmărind același scop
PRINCIPIUL DE FUNCȚIONARE A STATULUI	profitul individual maxim dobândit și cheltuit liber	bunurile publice inspirate din morala creștină	datoria față de neam și națiune
PUTEREA DE STAT	deciziile majorității, democrația	deciziile elitei politice, oligarhia	deciziile corporațiilor, plutocrația
CRITERIUL DE ORGANIZARE	economic	etic	social
GRADUL DE ORGANIZARE	zero	maxim	mediu
ROLUL PROPRIETĂȚII PRIVATE	maxim	zero	limitat
NATURA STATULUI	internaționalist	colectivist	naționalist
CONTROLUL PUTERII DE STAT	grupurile de presiune	dictatorul	corporațiile
CRITERIUL DE VALIDARE A DECIZIILOR	anarhia post-validată	comanda unică ante-validată	compromisul post-validat
MOTORUL FUNCȚIONĂRII SOCIETĂȚII	inițiativa indivizilor	inițiativa dictatorului	idealul naționalist
SUBSTANȚA STATULUI	indivizii	elita societății	corporațiile
ROLUL STATULUI	paznicul indivizilor	paznicul elitei	paznicul națiunii
POZIȚIA PERSOANEI CIVILE	scopul nemijlocit	mijlocul nemijlocit	prilejul nemijlocit
BAZA RELAȚIILOR SOCIALE	contractul și onoarea	"dosarul"	statusul social
ROLUL STATULUI ÎN SOCIETATE	minim	maxim	minim
LEGITIMITATEA (SURSA) PUTERII PUBLICE	drepturile naturale ale persoanei	drepturile permise	datoriile impuse
NUMĂRUL SURSELOR	unică, egali-	dublă: una a per-	multiplă, a rețelei

PUTERII PUBLICE	tatea în fața legii	soanelor particulare, alta a elitei	de corporații
POZIȚIA INDIVIDULUI ÎN SOCIETATE	cultul majorității	cultul dictatorului	cultul națiunii

Corporațiile nu sunt subiecte economice, adică nu sunt întreprinderi, ci asociații de întreprinderi. Caracteristicile corporațiilor care rezultă din definiția lor sunt: au caracter public și scop național; au putere normativă interioară; sunt unitare, totalitare, deschise și neexclusive. Deci pot exista atât corporații economice care exercită funcțiuni vitale și de subzistență, producând valori economice și consumând valori spirituale, cât și corporații noneconomice care exercită funcțiuni sociale și culturale, producând valori spirituale și consumând valori economice.

Statul corporatist (solidarist și productivist)

Superioritatea modului de organizare și funcționare a statului corporatist, adică bazat pe corporație ca nucleu, rezultă din posibilitatea de a îndeplini o serie de funcții esențiale prin intermediul unor instituții care le garantează finalitatea.

Organizarea economiei naționale este una dintre marile sarcini ale corporatismului: "Printre funcțiunile sociale ale corporațiilor economice există una care prezintă importanță specială: reglementarea prețului muncii. Economia organizată, care' constituie marea sarcină a corporatismului, nu merge fără organizarea forțelor muncitoare. Dacă anarhia trebuie izgonită din domeniul economic, apoi ea trebuie să fie întâi izgonită din câmpul muncii..."

A absorbi toate elementele disponibile de pe piața muncii și a le da cea mai bună întrebuintare posibilă este o problemă mai ales **economică**. Însă, solutionarea acestei probleme comportă câteodată reglementarea numărului lucrătorilor dintr-o categorie economică oarecare; ori, acest lucru constituie o problemă socială.

Doctrina corporatistă trebuie să ia în acest caz o poziție hotărâtoare: "admite ea contingentarea locurilor în diferite ramuri de producție? Poate ea să acorde sindicatelor sau corporațiilor dreptul de a limita angajările de noi salariați?" (p. 242)

În principiu, corporațiile și sindicatele moderne nu trebuie să devină asociații de privilegiați. Ele trebuie să respingă orice idee de monopol în favoarea unor ocupanți ai pozițiilor bune de lucru; ele trebuie să evite formările de rente, adică orice surplus de câștig care ar veni din monopol și din restricții la intrarea în anumite meserii.'

Corporațiile și sindicatele neputând avea alte țeluri decât acelea de a îndeplini cât mai bine funcțiunile lor naturale, nu vor putea să devină o sursă de exploatare. Anumite restricții la intrarea în corporații ar putea fi legitime, doar în măsura impusă de' necesitatea funcțională.

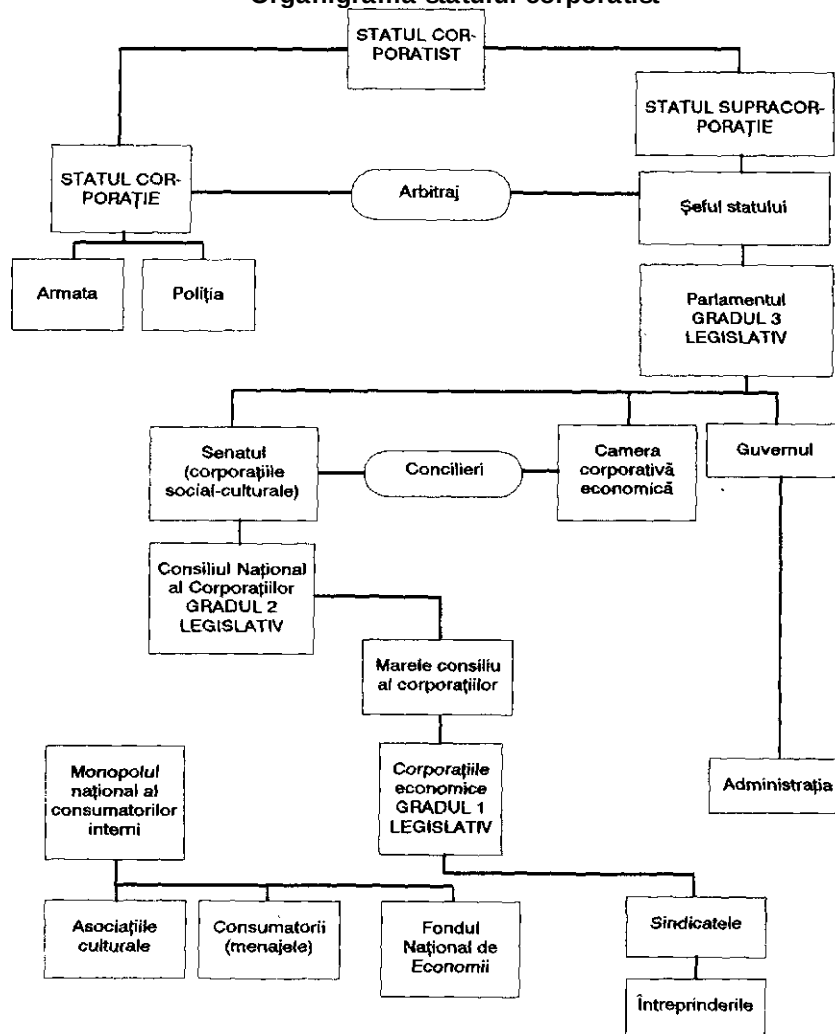
Dacă, de exemplu, într-o ramură oarecare este nevoie de cunoștințe profesionale serioase, se pot impune condiții de calificare foarte severe și necunoscute în legislația curentă a muncii.

"Funcțiunea socială esențială a corporației este aceea de a crea o nouă ambianță morală, favorabilă ideii de colaborare între patroni și lucrători. Punând cele două clase într-o poziție simetrică, care înseamnă o egală supunere la comandamentele

morale, sociale și naționale, corporatismul coboară orgoliul patronilor și ridică demnitatea lucrătorilor. Rezolvând în mod fericit conflictele sociale, grație principiului parității (= crearea, întotdeauna, a două subsisteme care-și confruntă interesele, n. n.), corporatismul este consacrat prin rezultatele sale față de cele două părți.

Ambianța morală înlesnește succesele practice și acestea întăresc, la rândul lor, forțele morale care sunt temelia sistemului" - subliniază Mihail Manoilescu (1934, p. 242-243).

Organigrama statului corporatist

Posibilitatea rezolvării pozitive a problemei șomajului este legată de reglementarea conștientă a prețului muncii și a prețului mărfurilor prin înțelegeri intersindicale și intercorporative.

Solidarismul corporatist devansează chiar și modelul corporatist, fără a mai vorbi despre cel liberal, și anume renunțându-se la principiul egalitarismului economic: un om, un vot, indiferent de capital, și vede în stat mijlocul de întărire a națiunii.

Potrivit demersurilor lui Manoilescu, pe care le-am îmbinat cu unele elemente ale corporației, organigrama statului corporatist poate fi schițată după modelul alăturat, din care rezultă următoarele: șeful statului împreună cu Parlamentul au menirea de a realiza unitatea scopurilor naționale și convergența mijloacelor (coordonarea mijloacelor). În cadrul statului corporatist Consiliul național și Parlamentul sunt cele mai importante organe de conducere.

Parlamentul corporativ emite legile propriu-zise, Consiliul național al *corporațiilor* emite dispoziții normative (sublegi) obligatorii pentru membrii corporațiilor participante (gradul 2 legislativ). Corporațiile emit dispoziții normative obligatorii pentru toți membrii săi (gradul 1 legislativ). În acest fel se realizează justiția instituționalizată. Delimitarea însăși a tipurilor de corporatism se face în funcție de Parlament, în corporatism subordonat, mixt sau pur.

În același timp, se obține forma de *organizare care permite* intervenția în realizarea scopurilor asumate fără de care nu este posibil progresul: **"A dirija**, iată misiunea cea mai înaltă și funcțiunea politică esențială a statului modern. Ea este funcțiunea cea mai necesară și cea mai neglijată a statului individualist. Or, **funcțiunea dirijării** are tehnica ei specială, pe care știința recentă a organizării a pus-o foarte bine la punct. Această tehnică va fi aceea care va impune noua formă a organelor **statului capabil să dirijeze**" (1934, p. 112).

Să subliniem calitățile fundamentale ale sistemului corporatist: specializarea, competența și autodeterminarea care se opun, împreună - în plan teoretic - confuziei și lipsei de responsabilitate atât de dăunătoare astăzi.

d) Corporatismul în actualitate

Unele țări europene ca Austria, Norvegia și Suedia sunt catalogate astăzi drept neocorporatiste. Aici, organizarea neocorporatistă vizează domenii concrete ca: politica salarială, fiscală și industrială; politica agrară, asociind interesele țăranilor; politica transporturilor sau a construcțiilor; politica sănătății; politica regională ș.a.

Neocorporatismul contemporan se bazează pe dezvoltarea unei puternice mișcări sindicale, pe structuri ierarhice rigide și pe o disciplină severă. Propagarea neocorporatismului se datorează presiunii exercitate de jos în sus a necesităților sociale a căror promovare consecventă și respectând principiile enunțate mai sus ajung să fie ascultate de autorități: "Conceptul articulării aplicat în câmpul politic, acoperă procesul prin care cerințele izvorăsc din societate și determină recunoașterea lor de către anumiți deținători ai puterii politice" (Mattei Dogan și Dominique Pelassy, 1992, p. 117).

Acest nou mod de comunicare/conștientizare are la bază schimbări substanțiale în funcționarea societății: "În timp ce statul devine o caracatiță și cuprinde într-o rețea de irigare din ce în ce mai strâns țesutul social, se produce un alt fenomen de colonizare, care implică invadarea statului de către forțele sociale". Această schimbare este, în fond, radicală: "Fascinația pe care iobbies, grupurile de presiune, au exercitat-o de-a lungul anilor asupra politicului, scrie Alfred Grosser (în "Profil de l'Europe en 1971", Bulletin SEDEIS, reprodus în Jaques A. Basse, **Les groupes de pression**, Paris, P.U.F., 1983, p. 64). Ea a ascuns esențialul: "nașterea unui nou tip de democrație reprezentativă, pe jumătate parlamentară, pe jumătate corporativă. Partidele și parlamentarii nu mai par suficient inserați în viața socială, în timp ce o asociație familială, profesională sau confesională permite membrilor săi să ocupe un loc în viața politică pe calea intereselor lor majore."

În măsura în care concentrarea și compensarea nu mai au ca obiect puterea ci avantajele materiale, neocorporatismul, "un sistem de acomodare a intereselor", cum l-a denumit Philippe Schmitter, oferă o deschidere spre viitor. Corporatismul și guvernarea intră acum într-o ecuație deschisă avantajelor sau dezavantajelor oferite de o organizare sindicală puternică, respectiv, slabă. Dar noua cale spre dialog, care integrează întreg țesutul social și politic, este deschisă.

3.4. Economia mixtă

Evoluția socială a condus la admiterea, fără rezerve, a rolului statului în dezvoltarea economico-socială. Am putea spune că nu se mai poate fără stat, că el este de neînlocuit: "Din motive aici neprezentate - arată Heinz Lampert (1994, p. 37) - dintre care numim numai imposibilitatea scăderii salariilor și necesitatea asigurării funcționabilității economiei prin decizii politice mereu necesare - de exemplu cele referitoare la investiții în infrastructură (între altele în transporturi și învățământ), **întregul sistem trebuie dirijat politico-economic**" (subl. ns.).

Funcția economică centrală în jurul căreia este brodată inevitabilitatea intervenției statului este cea redistributivă - dar fără exagerări - de altfel, imposibil de realizat pe alte căi. Mancur Olson în "The Rise and Decline of Nations" (Yale University Press, 1982) leagă conceptul de dezvoltare de formarea unor grupuri din ce în ce mai numeroase, structurate puternice. Într-un asemenea context, statul ni se înfățișează ca cea mai bună instituție la care am putea recurge. În măsura în care progresul unora implică un regres al altora, numai statul pare să dispună de autoritate pentru a impune redistribuirea."

Mai mult sau mai puțin plăcută sau acceptată, realitatea se impune și trebuie recunoscută: întreteserea dintre stat și economie, în sens mai larg, dintre stat și societate, a dat naștere unui nou model istoric de economie reprezentat prin acceptarea și cooperarea dintre mecanismul pieței și mecanismul de reglare al statului. În acest sens se exprimă Dogan și Pelassy (1992, p. 17): "Sistemul economic actual din Europa occidentală se bazează pe două axiome. Prima vizează ca, în numele eficacității și libertății, să fie păstrată piața, a doua privește compensarea insufi-

ciențelor acestei piețe prin instalarea, pe baza cerințelor fundamentale ale pieței, a unei intervenții și a unui control din partea statului. Mijloacele prin care se realizează această intervenție sunt multiple și dozate diferit de la o țară la alta. Dar variantele pe care le conturează lasă intact modelul central de economie mixtă. În toată Europa occidentală funcționează acest sistem hibrid."

Nu trebuie să ne mire noua realitate deoarece puterea publică a devenit primul cumpărător, primul investitor și primul întreprinzător. Modul cum s-a ajuns aici - o dialectică istorică complexă - lasă cu greu să se întrevadă vreo posibilitate de revenire la situația unui deplin *laissez-faire* al actualilor visători. Pe de altă parte, funcțiile economice pe care și le asumă statul în prezent sunt indispensabile - de acum - colectivităților umane.

Dar renegarea statului nu a încetat. Propovăduind în continuare virtuțile pieței libere, unii economiști reiau ideea statului minimal în contextul unor teorii seducătoare. Aceiași critici observă: "La sfârșitul anilor '70, a făcut școală ideea de a reduce deficitul public pentru a restitui pieței pământul financiar indispensabil relansării oricărei investiții productive. Mai târziu, unele dintre aceste politici s-au inspirat dintr-un liberalism renovat care propovăduiește retragerea salutară a statului din toate domeniile, inclusiv cel economic. Filosofiilor intervenționiste li se opun astfel teoriile strict monetariste. Contestarea merge până la a pune în cauză rentabilitatea firmelor publice izvorâte din constrângerile pieței."

Acestor deziderate teoretice li se răspunde, pe alocuri, practic, cu decăderi ale statului din rolul de protagonist al unor comportamente economice și noneconomice în cel de asistent doritor să verifice logica expunerilor. Și, acolo unde dă rezultate, retragerea statului, fie chiar și temporară, este efectivă. Dar caracterul mixt al economiilor contemporane nu este pus în cauză de aceste manifestări sporadice. Dimpotrivă, statul își asumă responsabilitatea retragerii voite din unele domenii pe fondul unei vigilențe macroeconomice și macrosociale sporite.

4. MĂSURAREA INTERVENȚIEI STATULUI ÎN ECONOMIE

Intervenția statului în economie diferă - ca dimensiune și mod de manifestare - de la țară la țară iar, în cadrul aceleiași țări, de la o etapă la alta; politicile economice în care se concretizează ea sunt un alt nume al acestei intervenții, sunt forme de comportament prin care se manifestă statul în economie.

Comportamentul statului nu este aleatoriu. El trebuie să țină cont de existența și manifestarea permanentă a mecanismului de reglare a pieței. Grijă față de buna funcționare a acestuia este o normă fundamentală de comportament al statului. Politicile economice promovate de stat trebuie să fie compatibile cu mecanismul pieței, să-l susțină și să-l protejeze.

Întrucât statul practică un spectru larg de politici economice, comportamentele lui pe diferitele piețe economice ar trebui să fie congruente în direcția atingerii obiectivelor asumate. Din interdependențele piețelor economice decurg dificultățile în concertarea politicilor economice: comportamentul celorlalți agenți economici se conjugă, alături se înfruntă cu comportamentul statului. Agenții economici fac **anticipări** asupra evoluției economiei naționale, statul **sondează** comportamentul acestora. Asistăm la o permanentă supraveghere reciprocă, dar un rol sporit îl deține, totuși, statul deoarece, prin vocația lui macroeconomică, pentru a-și atinge obiectivele de politică economică, trebuie, foarte adesea, să se situeze deasupra economiei și să-și "surprindă" interlocutorii. Surpriza, mijloc de casare a anticipărilor agenților economici, a fost teoretizată ca instrument de eficientizare a comportamentului statului; surpriza oferită de politica de stat înseamnă să-i găsească "nepregătiți" pe agenții economici, "pe picior greșit" al liniei de acțiune a politicii economice preconizate și, în caz favorabil, să-i orienteze în direcția atingerii obiectivelor sale.

Ne-am putea întreba care sunt și de unde decurg normele de comportament economic al statului. De bună seamă, în primul rând - dar și numai în parte - din legile economice. Observarea îndelungată a realităților a permis economiștilor să se ridice de la simple observații empirice la formularea de regularități, de legi care, de multe ori, au luat numele autorilor lor: "moneda rea o alungă pe cea bună" (legea lui Gresham); "ajutorul de șomaj este cauza șomajului pentru că menține puterea de cumpărare fără muncă" (legea lui J. Rueff); "fiecare individ caută binele (bogăția) și fuge de rău (sforțare)" (legea psihologică a interesului personal); "prețul se fixează la un asemenea nivel încât cantitățile oferite și cerute devin egale, iar variațiile de preț au tocmai efectul de a provoca această coincidență" (legea ofertei și cererii în formularea lui J. Stuart Mill); "este suficient ca bursa să anticipeze o creștere a prețurilor pentru ca ea să se producă" (legea lui Galbraith); "activitatea națională trebuie să se concentreze în ramurile de producție care sunt cele mai productive în mod absolut" (legea lui M. Manoilescu a concentrării economiei naționale în direcția productivității

maxime); legea costurilor comparative de producție a lui D. Ricardo; "la egalitate de condiții, în cazul unei evoluții inverse a cantităților de cereale, adică în cazul unei creșteri a acestora, se va produce o evoluție inversă a prețurilor, adică o scădere continuă a prețurilor (legea lui Gregory King) etc.

Toate aceste legi și multe altele nementionate aici amendează strict comportamentul economic neortodox al statului. A te ține de legile economice, peste un anumit prag - prea ferm - rămâne totuși un ideal. Pe de altă parte, interferența economic - politic determină ingerința și a altor norme comportamentale noneconomice de care trebuie să țină cont statul, chiar dacă el acționează în economie. A discuta mai pe larg despre acest subiect depășește însă cadrul lucrării de față.

Revenind la problema măsurării intervenției statului în economie, să vedem mai întâi categoriile de comportament, tipurile de politici economice. Acestea sunt:

- după efectul lor primar:

✓ politici axate pe absorbție:

a) politici de reglare a cererii axate pe producția curentă sau potențială:

- politica fiscală;
- politica monetară;

b) politici structurale axate pe compoziția absorbției și a producției în ceea ce privește raportul dintre bunurile comercializabile și cele necomercializabile:

- politica de stimulare a eficienței și alocării resurselor;
- politici orientate spre extinderea capacității productive a economiei;

c) politici ale ratei de schimb;

✓ politici axate pe fluxurile de capital (politici de finanțare externă).

- după piața economică asupra căreia acționează:

✓ pe piața monetară:

- politica monetară;
- politica bugetară;
- politica fiscală;
- politica valutară;
- politica cursului de schimb;

✓ pe piața bunurilor și serviciilor:

- politica prețurilor;
- politica concurenței;

✓ pe piața capitalului:

- politica ratei dobânzii;

✓ pe piața forței de muncă:

- politica ocupării;
- politica veniturilor.

Prezentăm mai jos unii indicatori de comensurare a diferitelor comportamente economice ale statului fără a aspira, desigur, la un grad de puritate și de completitudine ridicat în ceea ce privește repartizarea și sfera de cuprindere a acestor indicatori pe categorii de comportamente.

**MONITORIZAREA POLITICILOR ECONOMICE:
PROPORȚII ȘI ECHILIBRE**

Tipuri de comportament	Indicatori de măsurare
COMPORTAMENTUL MONETAR	- devalorizarea monedei naționale; - ponderea creditelor pentru investiții în PIB; - devalorizarea externă a monedei naționale; - devalorizarea internă a monedei naționale; - puterea de cumpărare a unei unități monetare; - devalorizarea monedei naționale comparativ cu inflația; - costul susținerii stabilității monedei naționale; - rezerva valutară de stat a Băncii Centrale; - stocul de aur; - gradul de monetizare a economiei naționale (echilibrul sau criza lichidităților); a. corelația dintre dinamica masei monetare și indicele inflației; b. corelația dintre dinamica creditului și indicele inflației; c. ponderea masei monetare în PIB; d. ponderea masei creditului în PIB; - rata dobânzii; - ponderea datoriei externe în moneda națională, în masa monetară existentă;
COMPORTAMENTUL FISCAL	- ponderea impozitelor, taxelor și a contribuțiilor în totalul resurselor financiare publice; - ponderea fiecărei categorii de impozit în veniturile publice: a. impozitul pe venit (profit); b. impozitul pe avere (capital); c. impozitul pe consum; d. impozitul pe operațiuni comerciale internaționale - gradul de fiscalitate în raport cu PIB (raportul dintre impozitele plătite de întreprinderi și PIB); - repartizarea sarcinilor fiscale: a. pe persoane fizice; b. pe persoane juridice; - nivelul impozitului pe venit pe grupuri sociale după structura lor socio-profesională; - nivelul impozitelor pe profit pe persoane juridice după tipul societății comerciale, forma de proprietate asupra capitalului social și mărimea acestuia - destinația impozitelor: - exclusiv ca mijloace de alimentare a bugetului cu resurse financiare; - instrumente de influențare a vieții economice și de redistribuire a veniturilor între membrii societății; - contribuțiile pentru securitatea socială; - taxe asupra salariilor și a populației active; - taxe pe bunurile imobiliare și pe patrimoniul net;
COMPORTAMENTUL BUGETAR	- ponderea blocajului financiar (a plăților restante în lanț din economie) în masa monetară;

	- ponderea datoriei externe în moneda națională în veniturile bugetului de stat; datoria publică internă (dezechilibrul financiar intern); - ponderea datoriei publice interne în masa monetară; - ponderea dobânzilor aferente datoriei publice nete în PIB;
COMPORTAMENTUL ÎN DOMENIUL OCUPĂRII	- gradul de ocupare a forței de muncă (rata șomajului); - gradul de ocupare a timpului de lucru; echilibrul marginal dintre pierderea directă antrenată de existența muncitorilor neangajați și câștigul provenit din flexibilitatea crescândă a forței de muncă neangajată;
COMPORTAMENTUL ÎN DOMENIUL VENITURILOR	- rata (cumulată) a inflației; - nivelul salariului real; - dinamica vânzărilor de mărfuri către populație prin comerțul cu amănuntul; - corelația dintre veniturile bănești curente ale populației și fondul de mărfuri și servicii pus la dispoziția acesteia; - ponderea economiilor populației în totalul masei monetare;
COMPORTAMENTUL ÎN DOMENIUL PREȚURILOR	- numărul/ponderea prețurilor reglementate; - subvențiile la producător; - prime de producție; - obligația și termenul de declarare a majorării prețurilor; - derogări sectoriale de prețuri; - nivelul TVA;
COMPORTAMENTUL ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI	- declararea adaosului comercial (transparența prețului); - accesul liber pe piață; libertatea de fixare a prețului; - nivelul prețurilor pentru prestații echivalente; - nivelul amenzilor antitrust; - gradul de concentrare a producției
COMPORTAMENTUL ÎN DOMENIUL COMERȚULUI EXTERIOR	- raportul dintre încasările și plățile valutare (echilibrul extern); - nivelul primelor de export și sectoarele economice favorizate de acestea;
COMPORTAMENTUL ÎN DOMENIUL INVESTIȚIILOR	- ponderea investițiilor totale în PIB; - rata dobânzii la împrumuturi;
COMPORTAMENTUL ÎN DOMENIUL ÎNTREPRINDERII	- corelația dintre variația PIB și variația gradului de utilizare a capacităților de producție; - subcapitalizarea societăților comerciale; - corelația dintre gradul de utilizare a capacităților de producție și cererea globală (exprimată în contracte și comenzi interne și externe).

Interpretarea intervenției statului în economie - un proces complex - presupune nu o compartimentare a analizei pe diferite categorii de comportamente luate izolat, ci compararea diferitelor mărimi evaluatoare corespunzătoare politicilor economice prin selectarea, prezentarea și formularea de concluzii asupra ansamblului de comportamente simultane, așa cum se manifestă ele practic.

5. PRINCIPII DOCTRINARE ALE INTERVENȚIEI STATULUI ÎN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ACTUALĂ

Dăinuirea de milenii a poporului român în vatra strămoșească este rezultatul exclusiv al statorniciei și al propriilor eforturi din care, deseori, nemeritat, s-au înfruptat doar acei străini cărora nu le-a putut ține piept. Poporul român nu a luat niciodată nimic de la alții, tot ceea ce are fiind rodul muncii sale și dreptul său istoric. Amestecul străin în viața lui politică și economică a fost de multe ori potrivit intereselor proprii. Dreptul legitim la independența politică și economică este condiția mobilizării și a convertirii **efortului intern** în valori economice și culturale, ca bază a propășirii naționale și individuale.

5.1. Apărarea suveranității naționale

Primul imperativ al ființei naționale este apărarea și consolidarea suveranității naționale. În acest scop nici un efort nu este prea mare: suveranitatea națională înseamnă dreptul de a fi stăpân la tine acasă, respectiv în spațiul istoric în care s-a constituit și a dăinuit de milenii poporul român.

5.1.1. "Economics" și suveranitate

Termenul de "Economics" ("Economie") folosit de dată mai recentă pentru știința Economiei, include ideea de aservire a acestora intereselor și tendinței de mondializare și globalizare a vieții economice. "Economics"-ul - ideologia economică a democrației de tip occidental - este nivelator, el încearcă, în sfera ideologică deservind scopuri practice, să estompeze diferențele, specificitățile și interesele naționale susținând, în mod mascat, că știința economică este una singură și nu mai multe, corespunzătoare intereselor naționale ("polis" = cetate). "Economics"-ul este religia legii cererii și a ofertei și a liberului schimb în relațiile economice internaționale. Prin urmare, "economics-ul agrează suveranitatea națională datorită abdicării termenului de la necesitatea recunoașterii și promovării intereselor economice statale.

Dimpotrivă, Economia politică, prin denumire, promovează schisma intereselor politice de stat național - intrarea în concertul umanitar mondial a unor state suverane, ce doresc să rămână astfel, și care susțin prioritatea dezvoltării lor individuale ca entități organice, mai înainte de integrarea lor în context european și mondial.

Tentația continentalizării economiilor naționale (blocul american, blocul european, blocul asiatic) izvorăște din încercarea unor state "locomotivă", prin economiile lor puternice, de a-și asuma rolul de lider în dezvoltarea economică regională: S.U.A. în

America, Germania și Franța în Europa, Japonia în Asia. "Economics"-ul este expresia ideală a ideologiei acestor noi încercări de limitare indirectă, prin economie, a suveranității naționale, cărora statele mai slabe cu greu îi pot face față. "Economics"-ul și internaționalismul, pe de o parte, Economia politică și suveranitatea, pe de altă parte, merg mână în mână. Alegerea trebuie făcută de puterea politică a fiecărui stat și, pentru noi, ea nu poate fi decât ultima.

5.1.2. Dreptul la uzufruct

Proprietatea românilor asupra avuției naționale și a vieții lor economico-sociale creează, între altele, și dreptul la uzufruct, adică dreptul de a beneficia de produsele proprietății lor. Desigur că proprietarii doresc să aibă un cât mai mare număr de produse. Acestei doleanțe îi răspunde dezvoltarea permanentă a economiei naționale.

Economia națională este organică în primul rând dacă este edificată pe osatura mișcării antreprenoriale a românilor într-un stat național unitar; în al doilea rând, dacă ramurile economice evoluează interdependent susținându-și reciproc dezvoltarea; în al treilea rând dacă beneficiarii principali ai bunurilor și serviciilor sunt producătorii lor, respectiv dacă munca națională nu este înstrăinată fără echivalent.

5.1.3. Expansionismul intern

Ocuparea de către români a economiei lor naționale are următoarele conotații:

- supremația pe piața internă în domeniul vânzărilor de mărfuri;
- recurent punctului "a)", extinderea producției de bunuri și servicii în mod dominant pe baza capitalului românesc prin expansiunea mișcării antreprenoriale private;
- susținerea prin credit românesc a investițiilor private;
- dezvoltarea economiei naționale pe baza efortului propriu intern;
- limitarea consumului populației la posibilitățile efective ale economiei naționale.

Mijloacele de realizare a expansiunii interne sunt următoarele:

- protecția vamală a producătorilor interni;
- endogenizarea investițiilor străine prin obligativitatea reinvestirii profitului în economia românească sau a însușirii lui prin cumpărarea de mărfuri indigene;
- dezvoltarea sistemului bancar prioritar cu capital românesc;
- stabilitatea prețurilor și stimularea economisirii;
- reducerea importului de bunuri de consum la posibilitățile efective ale economiei naționale.

Expansionismul intern este condiția și gradul stabilității macroeconomice fără utilizarea excesivă de pârgii fiscale și monetare, deoarece intervenționismul se face prioritar în sfera reală a economiei naționale.

5.1.4. Stabilitatea monedei naționale

Moneda este proprietate publică intrinsecă a avuției naționale. Moneda stabilă este gradul independenței, dar și al propășirii economice. Creșterea puterii de cumpărare a monedei naționale în raport cu alte monede este mijlocul de a întări suveranitatea statală. Calea economică de a consolida suveranitatea statală prin intermediul monedei o reprezintă, în primul rând, acoperirea în mărfuri a acesteia.

Politica monetară are întotdeauna o dimensiune națională, bună sau rea, și ea suferă impactul imperialismului agresiv al puterilor monede ale națiunilor cu care economia reală intră în contact. Întotdeauna o economie deschisă este nevoită să se restructureze sub influența comerțului ei exterior, deci mai puțin după interesele ei naționale. Pentru a se întări, o economie națională trebuie fie să se apere printr-un protecționism sever, fie să practice un comerț internațional expansionist, ori amândouă dintr-o dată. Economia românească se află sub această necesitate. Pentru a nu exporta bogăție și a nu importa sărăcie, acum nu este suficient echilibrul balanței comerciale: trebuie, mai întâi, lărgită și ocupată piața internă de către producătorii autohtoni. Consolidarea monedei naționale face necesară acoperirea acesteia cu mărfuri indigene. Prin urmare, deschiderea economiei naționale trebuie să fie ulterioară relansării producției materiale. Cheia relansării este mărirea graduală a puterii de cumpărare a familiilor printr-un deficit bugetar, desigur inflaționist, și creșterea cererii interne solvabile a celorlalți agenți economici - prin comenzi de stat - folosind o politică de credit ieftin, tot inflaționistă. Dar inflația provenită din aceste două surse poate fi prietenoasă dacă reușește să relanseze producția de bunuri și servicii.

Forța de sustragere de sub influența dolarului și a celorlalte monede puternice este dată, pe termen scurt, chiar de posesiunea de valute forte. Obținerea de dolari sau de alte monede forte, din comerțul internațional, este obiectivul imediat al politiciilor economice. Pentru România, acum, **primul pas** în această direcție îi reprezintă recucerirea pieței interne de către mărfurile indigene deoarece piața internă este locul cel mai propice de consolidare a poziției financiare a producătorilor din țară și de verificare a competitivității mărfurilor. **Al doilea pas** îl reprezintă creșterea economiilor populației, ca factor psihologic de încredere în moneda națională care întărește Leul pe termen mediu. Acest fapt nu este posibil fără scăderea costului vieții printr-o ofertă de mărfuri ieftine și prin creșterea veniturilor reale ale populației. Economisirea întărește puterea de cumpărare a Leului deoarece permite scăderea ratei dobânzii ca urmare a scăderii inflației. Economisirea reduce cererea internă, factor inflaționist important, și creează fonduri suplimentare de investiții obligatorii pentru creșterea economică. **Al treilea pas** îl reprezintă exportul care validează potențialul economiei naționale și întărește Leul pe termen lung. O țară exportatoare este o țară învingătoare în competiția dintre națiuni.

Dar adevărata însănătoșire a monedei naționale se poate face mai bine prin introducerea Leului Nou deoarece într-o economie nesănătoasă nu se poate avea un regim monetar sănătos, adică un regim integral asanat. Pentru a reuși o asanare parțială și progresivă trebuie să se introducă un Leu Nou, adică o monedă sănătoasă,

cel puțin cu o întrebuințare parțială. Pentru aceasta este necesară înființarea, pe lângă Banca Națională, a unei "Secții de emisiune" care pe baza unor stocuri de mărfuri neperisabile, de exemplu grânele sau șeptelul, să efectueze, pentru început, operații în Lei Noi, deschizând numai conturi în Lei Noi, fără a emite și bilete de circulație convertibile în Lei Noi. Ea va pune astfel la dispoziția comerțului și, mai ales a importatorilor un mijloc de plată perfect stabil pentru OPERAȚIILE EXTERNE. Ulterior, mărindu-se stocul de mărfuri neperisabile, ea poate începe deschiderea de conturi și pentru OPERAȚIUNI INTERNE. Odată această primă fază depășită, "Secția de emisiune" va pune în circulație Lei Noi pentru uzul pieței interne și externe convertibile fără nici o restricție sau rezervă în mărfurile neperisabile alese, indiferent dacă prezentatorii sunt străini sau români. După o perioadă de bună funcționare în care s-a mărit considerabil stocul de mărfuri neperisabile capabil să reziste unor crize economice naționale și când soldul excendentar al balanței comerciale nu pune în pericol pierderea stocului de mărfuri neperisabile prin transferul lui în străinătate, "Secția de emisiuni" va converti întreaga emisiune de monede în circulație - prin devalorizare - stabilizând întreaga circulație bănească prin retragerea completă a leilor vechi și înlocuirea lor cu Lei Noi.

5.1.5. Statul de drept și ordinea economică

Economia de piață consfințește anumite libertăți economice: proprietatea privată, libera intrare pe piață, prețurile libere s.a. Dar garantarea acestor libertăți nu se poate face fără respectarea ordinii economice care înseamnă protejarea statului de drept în plan economic: obligația achitării impozitelor, concurența loială, declararea legală a tuturor activităților economice desfășurate, remunerarea factorilor de producție cu echivalentul legal al contribuției lor în producție sunt câteva imperative ale respectării ordinii economice.

Instituțiile statului sunt abilitate cu sancționarea încălcării libertăților economice sau a lărgirii ilicite a acestora. Din punct de vedere economic, sancțiunea supremă este interzicerea continuării activităților prestate. Statul și societatea civilă sunt astfel ferite de infracțiuni și infractori.

5.1.6. Justiția socială și economică

Pervertiarea sufletească este inamicul dinlăuntrul ființei naționale; ea izvorăște fie din condițiile de trai precare, fie din pofta nesăbuită pentru bogăție. La edificiul vieții economico-sociale trebuie așezată, ca primă cărămidă, moralitatea bazată pe declararea și garantarea dreptului la muncă și pe obligația de a munci a tuturor cetățenilor aflați la vârsta vieții active. Așadar, trebuie asigurate atât locurile de muncă necesare prin relansarea unui vast program de investiții de stat și particulare cât și a condițiilor de viață decente pentru prestarea unei munci de calitate: dreptul la o cameră de locuit pentru fiecare cetățean, asigurat prin deschiderea șantierelor de construcții de locuințe de o amploare mai mare decât până în 1989, raționalizarea consumului de bunuri agro-alimentare și de îmbrăcăminte prin subvenții - acolo unde este cazul - astfel încât fiecărei persoane să i se asigure un nivel de trai decent și

garantarea petrecerii unui concediu de odihnă plătit de 12 zile pe an, la munte sau la mare, pentru refacerea forței de muncă sunt câteva condiții minimale de justiție socială.

5.1.7. Etnocrația macroeconomică și românizarea economiei naționale

Dreptul istoric al românilor asupra spațiului carpato-dunărean în care s-a constituit vatra străbună legitimează dreptul etnocratic asupra gestionării avuției naționale.

Legitimătatea pe care o instituie etnocrația macroeconomică, realizată prin ocuparea de către etnicii români a funcțiilor supreme ale instituțiilor de bază ale economiei naționale (Executivul, Banca Națională, Curtea de Conturi, Garda financiară, Camera de Comerț și Industrie, Comisia Națională pentru Statistică s.a.), are menirea de garant suplimentar al apărării intereselor naționale ale poporului român, inclusiv ale minorităților.

Etnocrația macroeconomică implică cele mai mari responsabilități cu remunerări salariale moderate în raport cu acestea și, deci, nu lezează interesele pecuniare ale grupurilor etnice minoritare care pot accede la cele mai înalte posturi de conducere în celelalte domenii, de exemplu în cadrul firmelor și a companiilor pe care doresc să le înființeze după libera lor alegere, în condițiile legii.

5.2. Puterea politică

Gestionarea avuției naționale, respectiv managementul macroeconomic, cad în sarcina puterii politice. Ideile politice și instituțiile în care ele se concretizează fac parte din avuția națională, ca expresie a ființei naționale însăși. Echilibrul de pe eșichierul politic reclamă coexistența dreptei atunci când stânga își manifestă existența și invers; echilibrul denotă întronarea stării de normalitate.

Sarcina principală a puterii politice este de transformare continuă a economiei naționale în pas cu vremea, astfel încât aceasta să ducă la propășirea neamului. Deci puterea politică este dominantă, economia națională este dominată.

Pentru a-și realiza menirea, puterea politică își exprimă voința în strategia de dezvoltare economică pe care urmează să o realizeze prin intermediul programului de guvernare. Atât strategia cât și programul își au izvorul în doctrina politică și economică a partidului de guvernământ.

Strategia pe care o propunem noi este, pe plan intern, aceea de dezvoltare a ramurilor economice ale căror bunuri și servicii pot sprijini consolidarea și propășirea nucleului familial, printr-o viață prosperă a membrilor ei, bazată pe un cost al vieții redus. Pe plan extern, strategia prevede orientarea schimburilor internaționale în așa fel încât să se exporte mărfuri produse în condiții de productivitate a muncii ridicată și să se importe mărfuri produse în condiții de productivitate scăzută.

Opțiunea pentru această strategie decurge din imperativul de a așeza familia, atât cea orășenească, cât și cea de la sate, în centrul politicii de dezvoltare economică, știut fiind rolul ei primordial de agent economic activ - producător de valori - dar și

pasiv - consumator de bunuri și servicii. Astfel, pentru puterea politică, familia, înțeleasă ca gospodărie individuală, este și scop și mijloc al propășirii economice.

5.3. Componentele avuției naționale și politica dezvoltării lor

Componentele avuției naționale sunt: oamenii, lucrurile, ideile și moneda. Aici ne vom ocupa de primele trei.

Politica apărării și dezvoltării componentelor avuției naționale trebuie să țină cont de faptul că factorii de producție ai avuției naționale sunt limitați, regenerabili și neregenerabili. Prin urmare, politica dezvoltării avuției naționale trebuie să aibă și o dimensiune ecologică.

5.3.1. Oamenii

Un popor numeros și sănătos este dovada cea mai clară că politica economică este bună. Dar un popor numeros și sănătos nu este numai un scop în sine, ci și un mijloc de propășire economică. Pentru aceasta trebuie ca politica economică generală să conțină și o politică demografică ce își propune sporirea numerică permanentă a populației.

Dar oamenii trebuie tratați de politica economică nu izolat, ci în cadrul familiilor din care fac parte: familia ca agent economic este ținta prioritară a politicilor antișomaj și defiscalității. Creșterea nivelului de trai la nivel familial (de salariați, țărani, pensionari, patroni etc.) este nivelul de jos al prosperității naționale, cel la care capătă sens creșterea economică.

5.3.2. Lucrurile

Lucrurile sunt partea materială a avuției naționale și tac obiectul proprietății oamenilor și al instituțiilor. Ele cuprind pământul, celelalte fonduri fixe ale agenților economici, mijloacele circulante și stocurile. Lucrurile sunt, deci, obiecte patrimoniale ce trebuie gestionate.

Pentru buna gestionare a lucrurilor trebuie clarificat și garantat mai întâi dreptul de proprietate: proprietate privată, publică sau mixtă. Separarea proprietarului de administratorul proprietății creează dubla răspundere asupra utilizării avuției materiale: administratorul răspunde în fața proprietarului, proprietarul în fața mecanismului de reglare a pieței (faliment). Căci, în stat, nu este indiferent ce anume se petrece cu proprietatea. Dacă statul, prin lege, apără și sprijină proprietatea privată nu îi este indiferent ce se întâmplă cu aceasta. De aceea, falimentul trebuie să implice statul mai întâi sub aspect moral și, apoi, sub aspect economic; în această privință, punctul de echilibru al intervenției statului este **egalitatea** dintre numărul firmelor care au dat faliment și numărul firmelor nou înființate, într-o anumită perioadă de timp. Dacă numărul firmelor nou înființate este mai mic decât numărul firmelor care au dat faliment înseamnă că statul nu a realizat cele mai atractive condiții economice pentru susținerea mișcării antreprenoriale.

La rândul lui, statul, ca agent economic, este răspunzător pentru buna gestionare a propriei proprietăți, atât din sectorul de stat cât și din sectorul mixt la care este

parte. El răspunde moral în fața națiunii iar pentru ineficiența și incompetența managerilor desemnați este sancționare societatea civilă prin intermediul alegerilor.

În acest fel nici un proprietar nu scapă controlului modului de gestionare a proprietății ca instrument fundamental al progresului economic.

5.3.3. Ideile

Ideile sunt proprietatea spirituală a oamenilor și "aurul cenușiu" al națiunii.

Oportunitățile de afaceri sunt ideile economice ale mișcării antreprenoriale. Concretizarea ideilor de afaceri are nevoie, de cele mai multe ori, de un sprijin din partea sistemului bancar. Această dependență impune acceptarea și practicarea "**riscului bancar**". În fața unui sistem bancar național opac la oportunitățile de afaceri mici, dar explozive, a căror valorificare este condiționată, în primul rând, de garanții patrimoniale consistente impuse în actul de creditare, mișcarea antreprenorială este frânată din capul locului. Pe de altă parte, acordarea de credite cu dobânzi prea mari pentru concretizarea ideilor de afaceri este, și ea, antinațională. În fapt, sistemul bancar este cheia economiei de piață. Edificarea unui sistem de bănci comerciale private și de stat favorabil interesului național este de maximă urgență. În acest scop, asumarea de către executiv a politicii monetare și corelarea acesteia cu politica financiară reprezintă condiția esențială a realizării unității de acțiune în materializarea strategiei economice adoptate: unitatea de acțiune presupune realizarea convergenței depline dintre obiectivele propuse și resursele financiare necesare.

Dar multe oportunități de afaceri apar ca urmare a ideilor tehnice, adică ale invențiilor și inovațiilor. Progresul tehnic, ce poate contribui direct la progresul economic, depinde de susținerea financiară a mișcării de invenții și inovații - inventica. De aceea, prin bugetul de stat, prin sistemul bancar și prin crearea unor fundații trebuie sprijinită și recompensată cercetarea științifică și tehnologică românească, frânându-se la maximum "exodul creierelor".

5.4. Adversarii economiei naționale organice

Economia națională se reglează și se autoreglează sub efectul acțiunilor unor factori politici interni, dar și externi. Aceștia nu sunt întotdeauna purtătorii intereselor naționale și deconspirarea lor este o sarcină permanentă.

5.4.1. Adversarii interni

Astfel, în mediul intern, ca subiecți juridici, se manifestă uneori antinațional comercianții, băncile comerciale, economia ascunsă și sindicatele.

a) Comercianții

Primii beneficiari ai procesului de privatizare, comercianții contribuie indirect la restructurarea economiei naționale după un model sud-american. Ei oferă pieței interne mai ales mărfuri ale producătorilor externi cu o marjă de profit nerușinată, valorificând la maximum penuria de produse românești creată de declinul excesiv al

producției naționale, precum și de lipsa de concurență internă. Comportamentul lor este astfel generator de inflație, o inflație deasupra căreia ei știu să se situeze, ridicând mereu prețul de vânzare al mărfurilor la niveluri acoperitoare. În acest fel, comercianții au acumulat profituri ridicate, uneori devenind miliardari. O pătură subțire de întreprinzători particulari au făcut din comerț mijlocul cel mai rapid de spoliere a populației, nevoită să supraviețuiască mai greu decât în timp de război. Capitalurile lor sunt rareori investite în producție și, profitând de convertibilitatea internă a Leului, ei le folosesc pentru a importa mărfuri străine, lovindu-i pe la spate pe producătorii interni.

Există două paleative împotriva comportamentului lor: 1) diferențierea fiscalității (impozitelor) după domeniul de activitate al agenților economici și 2) scutirea de impozite pe profitul reinvestit în producție pe o anumită perioadă de timp. Însă, măsura principală ce trebuie luată este de a renunța la convertibilitatea internă a Leului, economia națională nefiind pregătită suficient pentru susținerea ei.

b) Băncile comerciale

Adoptarea teoriei occidentale a imperativului permanent al ratei real pozitive a dobânzilor descurajează amplificarea mișcării antreprenorilor care este cea mai favorabilă realizării de investiții profitabile și crearea de noi locuri de muncă. În plus, solicitarea din partea băncilor, mai ales a unor garanții materiale acoperitoare pentru împrumuturile acordate, împiedică materializarea ideilor economice și tehnice valoroase ca oportunități de afaceri.

Relansarea economiei naționale este strâns legată de relansarea pieței creditului. De aceea, este necesară întărirea concurenței pe această piață, printr-o ofertă de credit ieftin preferențial, din partea băncilor cu capital majoritar sau integral de stat. Rata real pozitivă a dobânzilor se poate obține ca medie, precum și prin acordarea de împrumuturi cu dobândă invers proporțională cu durata ciclului de afaceri. În consecință, Banca Națională poate practica o refinanțare preferențială a băncilor comerciale în funcție de realizarea consensului dintre politica de credit adoptată de fiecare bancă comercială și politica ei.

c) Economia ascunsă

Desfășurarea unor activități economice nedecarate legal de către agenții economici păgubește statul de importante venituri provenite din impozitele pe profituri, pe venituri și pe circulația mărfurilor. Economia "gri", cum mai este numită, beneficiază și de formarea unei piețe "la negru" a forței de muncă pe care nu o recompensează cu echivalentul cuvenit al contribuției prestate în diverse activități economice ilicite, agresând implicit statul de drept.

Revelarea economiei ascunse cade în sarcina organelor abilitate în acest sens. Dar, mai importantă este descurajarea formării ei prin adoptarea unor sancțiuni materiale și penale severe.

d) Sindicatele

Uzând, alteori abuzând, de dreptul la grevă, sindicatele contravin în acțiunile lor revendicative interesului național. Întrerupând munca, grevele deservesc atât pe proprii membri, cât și societatea civilă în general. Tocmai în perioadele de criză economică grevele au tendința de a se înmulți, agravând recesiunea.

Motivația permanentă a greviștilor este POZIȚIA LOR PE SCARA VENITURILOR (deși, uneori, se amestecă și în politică). Cu cât un sindicat este mai puternic și mai influent în ceea ce privește interdependența dintre activitatea desfășurată de el și celelalte activități, cu atât el revendică o poziție privilegiată pe scara veniturilor. În fapt, este neîntemeiată și falsă corelația dintre coeziunea sindicală și veniturile cuvenite.

Prin urmare, este necesară stabilirea unei scări a veniturilor proporțională cu contribuția efectivă la realizarea de avuție națională (PIB) astfel încât să fie luate în calcul pregătirea școlară și profesională, efortul fizic și intelectual efectiv, riscul în muncă, importanța meseriei sau a profesiei pentru economia națională etc. Asupra acestei scări odată stabilită trebuie să se convină ferm, sub rezerva actualizării ei la anumite perioade de timp. Grevele își vor pierde de la sine motivația.

5.4.2. *Adversarii externi*

Din mediul extern, un impact antiromânesc au, de cele mai multe ori, mărfurile străine vândute pe piața internă precum și întreprinzătorii de alte neamuri; concurența marilor companii pe piețele internaționale susținute de monede naționale puternice; condiționările impuse de organismele de creditare a economiei românești; climatul extern și monedele forte, precum și imaginea României în lume propagată de mass-media din țările dezvoltate.

a) Mărfurile străine

Provenite, de regulă, din țări cu economii mai dezvoltate, cu un avans tehnologic și de productivitate a muncii deloc neglijabil, mărfurile străine au ocupat confortabil tarabele comercianților noștri deoarece sunt mai ieftine și, deseori, mai bune decât mărfurile românești. Departe de a fi lipsită de importanță, liberalizarea comerțului exterior ridică următoarea problemă: **este concurența mărfurilor străine, oferită pe piața internă, stimulativă pentru producția autohtonă?**

Constatarea că mărfurile românești aproape că au dispărut de pe piața internă este binecunoscută. S-a ajuns la situația că piața internă a României este terenul pe care își fac concurență, între ele companiile străine, strivindu-i pur și simplu pe producătorii interni. Așadar, în loc să-i stimuleze, concurența mărfurilor străine îi doboară pe producătorii români. De aceea, nu mai trebuie permis importul acelor produse care pot fi oferite de economia națională sau trebuie contingentate la import unele produse, ori supuse unor taxe vamale la un nivel care să permită întreprinderilor românești să intre în concurență în condiții favorabile. În acest fel, cu riscul unei inflații mai mari, va fi stimulată producția națională și ocuparea forței de muncă, diminuându-se șomajul.

A doua întrebare: este invazia mărfurilor străine favorabilă consumatorilor? La prima vedere, prin prețul lor mai mic și prin calitatea lor mai bună s-ar părea că da.

Pe termen lung însă, produsele străine devin, cu timpul, o povară pentru economia națională nevoită mereu să le importe. Ele sunt deci creatoare de deficit al balanței de plăți iar declinul producției interne este creator de șomaj.

Protejarea economiei naționale este astfel principalul remediu împotriva agresiunii mărfurilor străine. O protecție vamală selectivă, completată cu o politică de sprijinire a producției pentru export poate, pe termen lung, să aducă foloase însemnate economiei naționale: inflația mai ridicată pentru început este ulterior jugulată de o ofertă mai mare a produselor românești pe piața internă și, sprijinite cu prime de export, sunt aducătoare de importante resurse valutare.

b) Întreprinzătorii de alte neamuri

Provenind din țări mai apropiate sau mai îndepărtate, investitorii străini, cu puțin capital, pot face în țara noastră averi uriașe. Cu o abilitate uzuală în economiile de piață așezate, ei găsesc acele nișe legislative și economice ale oportunităților de afaceri aducătoare de profit imediat. Lipsa de capital românesc îi face pe investitorii străini, în ochii unor români, providențiali. De fapt, ei colonizează economia națională și, beneficiind de tratament preferențial, pot să-și transfere integral profiturile peste graniță. Deseori ei produc mărfuri pe care până nu demult le produceau în mod tradițional românii, resursele materiale și umane ieftine fiind de proveniență internă.

Impozitele mari pe profitul transferat, impozite mici pentru investițiile în producție, facilități fiscale suplimentare în cazul în care investițiile străine crează locuri de muncă numeroase sunt câteva măsuri imediate ce pot fi luate în favoarea transformării investitorilor străini într-un ajutor efectiv al redresării economiei naționale. În același timp, trebuie introdusă și respectată condiția ca participarea investitorilor străini la crearea de societăți mixte să nu depășească 1/3 din capitalul total investit și din profitul încasat, restul revenind părții române.

c) Concurența pe piețele internaționale

Pentru a-și crea lichidități valutare necesare importului și achitării datoriei externe acumulate, România are nevoie de exporturi. Dar, pe piețele externe, firmele românești intră în competiție cu puternice întreprinderi străine. Pentru a face față concurenței, producătorii români trebuie să încorporeze în produsele pe care le oferă un înalt progres tehnic și costuri de producție cât mai scăzute. De aceea, este necesar progresul tehnic: sprijinirea cercetării științifice și tehnologice este un imperativ național. Finanțarea cercetării științifice și tehnologice se poate face prin preluarea, la un fond de investiții centralizat, a unei cote părți de 2% din profitul întreprinderilor.

d) Bancherii mondiali

Lipsa cronică a economiei naționale de capital bănesc creează o puternică dependență a țării de marea finanță internațională. Acordarea de credite se face însă condiționat de respectarea unor "norme" care, de fapt, lezează indirect independența națională. Amestecul marii finanțe în treburile interne este atât de fățiș încât este cunoscut de toată lumea și a ajuns chiar să nu mai mire pe nimeni. O întreagă țară stă

la cheremul unor funcționari "sus-puși" care dictează politica internă a guvernului și a Băncii Naționale. Îndatorarea externă vinde țara în două feluri: economic, pe termen lung, prin acumularea datoriei externe și politic, pe termen scurt, prin subordonarea puterii de stat imperativelor străine.

Creșterea producției pentru export și "împingerea" mărfurilor românești pe piețele externe pentru a realiza o balanță comercială excedentară, vânzând produse cu o productivitate a muncii peste media națională, reprezintă o prioritate a politicii economice. În același timp trebuie diminuată treptat, până la zero, contractarea de noi datorii care ipotechează viitorul.

e) Clienții externi și monedele "forte"

Cu un salariu, un străin dintr-o țară bogată poate cumpăra în România un apartament sau câteva autoturisme.

Prin comerțul internațional economia românească exportă bogăție și importă sărăcie. Calitatea scăzută a unor mărfuri și productivitatea mică a muncii dau economiei naționale un foarte scăzut potențial de competitivitate reflectat în puterea de cumpărare a Leului. Cantități enorme de mărfuri trebuie vândute în afară pentru a încasa sume valutare derizorii. Se exportă ieftin materii prime încorporate în produse cu grad scăzut de prelucrare, un volum important de muncă națională și chiar capital împrumutat din străinătate.

Pentru a stăvili hemoragia de avuție este necesară dezvoltarea industrială a țării, concomitent cu întărirea producției agricole. Satisfacerea necesităților de consum ale populației, alimentare și nealimentare, este pe deplin posibilă cu resursele interne sporite cu materii prime din exterior. Structura economiei naționale, suficient de diversificată, trebuie mai bine exploatată în folos intern.

f) Imaginea țării în străinătate

Clasa politică internă, mass-media din țară și din străinătate, diplomația - toate concură la crearea imaginii României în lume. De ce este importantă imaginea externă a unei țări? **Nu pentru a obține mai ușor împrumuturi, nu pentru a fi mai atractivă pentru investitorii străini, nu pentru a câștiga în competiția economică internațională, nu pentru ca românii să fie primiți mai zâmbitor de străini atunci când călătoresc în afara granițelor!** Ci pentru că imaginea țării erodează prestigiul național, demnitatea de a fi român - agresează chiar ființa națională. Capitalul economic al imaginii țării vine abia după aceea.

Într-adevăr, mărfurile românești se vând deseori mai ieftin decât cele din alte țări numai datorită provenienței lor. Nu este deloc neînsemnat acest aspect, dar el este prezent și pe piața internă!

Revine propagandei rolul major de a îmbunătăți imaginea României în lume și chiar la ea acasă. Succesul înseamnă boicotarea liberă de către populație a mărfurilor străine.

5.5. Expansionismul extern

România nu este, nici prin comerțul său internațional, o țară cuceritoare. Pătrunderea pe piețele externe este făcută doar din necesitatea acoperirii cheltuielilor cu importurile pentru producție și consum. Cu toate acestea țara noastră trebuie să-și pună la punct o strategie de cucerire a piețelor externe.

Punctul de pornire îl reprezintă posibilitatea de producție. În mod tradițional, România este o țară exportatoare de produse agro-alimentare. Ea nu trebuie să-și piardă această caracteristică ce urmează a fi transformată într-un atu. Producția agricolă poate fi un element important de acoperire a valorii Leului. Dar economia națională ar fi condamnată la înapoiere dacă s-a limita la exportul cerealelor. De aceea, strategia pătrunderii pe piețele externe de produse industriale este reperul cel mai important al reindustrializării economiei naționale. Acțiunile de cucerire a piețelor externe urmează să fie punctuale - identificarea crenelurilor de ofertă pe care le pot exploata producătorii interni. Produsele industriale de o anumită calitate și cost, cu un anumit gabarit, cu anumite caracteristici tehnice pot servi ca reper de selecție a produselor de export deci, implicit, de producție. Treptat, îmbunătățirea calitativă a produselor oferite la export este mijlocul de consolidare a poziției producătorilor pe piețele externe. Neputința de a concura mai larg cu producătorii din țările aflate în era post-industrială îi obligă pe producătorii noștri, în exterior, la o strategie defensivă, de apărare, fără a fi însă pasivă. Întărirea poziției pe piața internă a producătorilor industriali români este complementul acestei strategii: verificarea și întărirea competitivității produselor pe piața internă trebuie să fie anterioară acestora. Producătorii autohtoni puternici pe piața internă urmează să fie sprijiniți de stat cu prime de export, reducerea fiscalității și prin alte mijloace astfel încât ei să poată concura în condiții mai favorabile pe piețele externe.

5.6. Intervenționismul de stat

Organizarea statală trebuie să fie organică. Osmoza dintre stat și economie este favorabilă creșterii permanente a producției naționale. Acesta este, de altfel, obiectivul esențial, în plan economic, al intervenționismului de stat. Statul poate interveni nelimitat în favoarea extinderii producției care este baza materială a supraviețuirii societății. Un stat puternic încheagă compartimentele diverse ale economiei naționale și activitățile variate ale agenților economici, fără a îngrădi însă libertățile.

Articularea intervenției statului presupune și impune corecta informare ca bază esențială a deciziilor pe care le ia, cât și, din partea sa, a societății civile.

Un intervenționism de stat articulat constă din omniprezența statului în toate domeniile de activitate economică prin proprietate, prime de producție și de export, protecție socială, fiscalitate, oferta de monedă, investiții, crearea de centre de afaceri, sancționarea abaterilor de la normele economice legale, programe de reconversie profesională etc. O dimensiune actuală majoră a intervenției statului o reprezintă o politică de protejare a economiei naționale atât împotriva adversarilor interni cât și a celor externi.

Un stat puternic este garanția respectării libertăților economice și a propășirii materiale a cetățenilor. El trebuie să fie și un agent economic de primă mărime: sectorul public dezvoltat este o tradiție și o realitate în România, trebuind să fie transformat într-un factor concurențial deloc neglijabil.

5.7. Politicile economice de ramură și teritoriale

Specializarea producției naționale în direcția valorificării avantajului comparativ se poate face prin promovarea unor politici de ramură și teritoriale apte să realizeze cooperarea factorilor de producție după criteriul profitabilității maxime. Ca economie organică, economia românească trebuie să-și dezvolte filierele de prelucrare a materiilor prime care deservească, prioritar, consumul final al populației și procesele interne de investiții. Raportarea, mai întâi, la necesitățile interne de consum este primul criteriu de restructurare economică. Pornind de la agricultură și energetică și sfârșind cu producția de oțel, politicile economice de ramură și teritoriale trebuie să realizeze un complex unitar, organic al economiei naționale, subordonat cerințelor de consum ale populației.

Ieșirea din starea relativă de stagnare seculară poate fi realizată doar prin specializarea în producție: o ofertă de mărfuri alese după criteriul minimizării costurilor de producție. Economia românească nu poate aspira, de comandată, la supremația tehnologică și este nevoie să intre în competiție cu alte țări oferind produse mai ieftine. Reducerea, în permanență, a costurilor de producție pe grupe de mărfuri specializate este o cale de creștere a competitivității economiei naționale. Prin urmare, restrângerea nomenclatorului de produse este mijlocul de concentrare a eforturilor în direcția controlului costurilor de producție. Politicile de ramură urmează ca abia după satisfacerea necesităților interne să urmărească posibilitatea de export. Prin export România își continuă expansionismul intern - cucerirea consumatorilor români, inclusiv prin asigurarea necesităților de import. După cucerirea pieței interne **echilibrul balanței comerciale redevine dezideratul natural istoric al economiei naționale.**

5.7.1. Industria

Mijloc de sporire a avuției naționale, industria se cuvine a fi sprijinită pe toate căile posibile:

- legislație stabilă și favorabilă inițiativei private. Astfel, prevederile legale vor garanta facilitățile acordate industriașilor pe o perioadă de minimum 10 ani, putându-se merge până la 20-30 de ani, iar în cazul concesiunii terenurilor din proprietatea statului, până la 90 de ani. Inițiativa privată în domeniul industrial va fi încurajată prin adoptarea unei legi de reindustrializare a țării, asemănătoare primei legi de încurajare industrială din 21 .IV. 1887, care să prevadă acordarea de avantaje oricărei persoane care înființează o întreprindere industrială ce satisface o dublă condiție: a) minimum 100 de milioane de lei capital investit sau echivalentul în valută forte; b) minimum 30 de lu-

crători ocupați zilnic. În acest caz se prevăd: scutirea de orice impozit direct către stat, județ sau comună; intrarea liberă a mașinilor și a părților de mașini și a accesoriilor importate servind nevoilor industriale; intrarea liberă a materiilor prime necesare producției industriale, în cazul în care nu vor exista în cantități suficiente în țară; reducerea tarifelor de transport pe cale ferată și navală și anume: 35% tarif pentru materiile prime și 45% pentru produsele fabricate; dreptul de a obține în deplină proprietate pe 90 de ani teren din proprietățile statului; dreptul de prioritate al întreprinderilor industriale pentru furniturile statului, județelor sau comunelor;

- dezvoltarea unor ramuri industriale noi, de mare progres tehnic și viitor, la adăpostul unui monopol acordat pe întreaga țară sau numai pe o arie geografică restrânsă;
- dezvoltarea căilor de comunicații și telecomunicații necesare întreprinderilor industriale;
- dezvoltarea sistemului bancar, cuprinzând inclusiv bănci comerciale cu capital de stat, în vederea sporirii capitalurilor și a reducerii dobânzilor;
- încurajarea învățământului profesional în vederea pregătirii forței de muncă pentru meseriile viitorului; acordarea de sprijin pentru patroni în vederea recrutării, a remunerării și a reconversiei profesionale a forței de muncă;
- adoptarea unui tarif vamal general protecționist și a unui tarif vamal selectiv stopându-se exportul materiilor prime și al bunurilor industriale cu grad scăzut de prelucrare, precum și importul de produse cu grad ridicat de prelucrare; promovarea unui protecționism educativ pentru minimum 10 ani;
- reducerea de impozite pe timp de 30 de ani pentru investițiile care folosesc materii prime din solul și subsolul țării;
- acordarea de credite cu dobândă redusă pentru industriile care valorifică produsele agricole indigene în vederea consolidării relațiilor industrie-agricultură;
- contingentarea importului unor produse industriale pe termen de 5 ani;
- consolidarea sectorului industrial de stat care prin rezultatele lui să servească drept model și încurajare pentru sectorul privat;
- organizarea de concursuri publice și acordarea de premii de grațitudine pentru întreprinderile care introduc noi genuri de tehnologii sau metode de producție și management;
- reglementarea conflictelor de muncă printr-o lege a sindicatelor profesionale.

5.7.2. Agricultura

Sprijinirea agriculturii are în vedere atât asigurarea **securității alimentare a națiunii** cât și creșterea nivelului de trai al familiilor de la sate. Ajutorul ce trebuie dat acestei ramuri economice importante are în vedere și reconcilierea satului cu orașul, dată fiind contribuția fără echivalent pe care agricultura a adus-o dezvoltării industriale în anii 1945- 1989 și care trebuie acum recompensată de industrie. Astfel de măsuri sunt:

- creșterea producției de mașini agricole în condițiile stopării exportului acestora până când se asigură constituirea sistemului de mașini pe regiuni agricole și categorii de lucrări agrare;
- asigurarea de îngrășăminte agricole, insecticide, pesticide și fungicide necesare, subvenționate în proporție de 50%;
- organizarea de centre de consultanță agricolă cu ajutorul unor specialiști și al institutelor de cercetare de profil;
- acordarea de credite cu dobândă subvenționată pentru cumpărarea de mașini agricole și efectuarea de lucrări mecanizate pentru asociațiile familiale care au minimum 30 de hectare;
- scutirea de impozite pe venitul agricol pe o perioadă de 10 ani;
- acordarea de materiale de construcții la nivelul costurilor de producție pentru familiile care doresc să se mute de la oraș la sat și să-și întemeieze o gospodărie agricolă;
- înființarea de noi centre de mecanizare a agriculturii de stat și private;
- prin programul "o gospodărie agricolă - un utilaj agricol mecanizat" fiecare gospodărie agricolă individuală va fi ajutată să-și achiziționeze un utilaj agricol astfel încât diferitele familii să se poată întrajutora;
- furnizarea de sămânță selecționată cu prețuri de vânzare subvenționate de stat în proporție de 30%;
- construcția de noi așezăminte de învățământ la sate, îndeosebi de nivel liceal, cu profil agricol;
- dezvoltarea de noi centre de selecționare a animalelor de prăsilă și diseminarea acestora în gospodăriile agricole individuale;
- organizarea unor rețele de stat și private de preluare sistematică a produselor agricole și animaliere;
- înființarea unor centre de vânzare a furajelor pe timp de iarnă pentru creșterea animalelor;
- reducerea riscului în activitățile agricole (capriciile vremii, bolile, dăunătorii) prin plățile pentru calamități, subsidii pentru investiții în conservarea solului și prețuri garantate la produsele agricole și animaliere.

Agricultura urmează să furnizeze economiei naționale produse pentru crearea unui stoc de produse vandabile extern oricând, pe baza căruia să se poată face, așa cum am arătat, noi emisiuni monetare în vederea sporirii capitalului bănesc intern. Acesta va fi investit în economia națională cu o dobândă de piață medie ce va fi utilizată în agricultură.

5.7.3. Construcțiile

Ramura "Construcții" trebuie să devanseze ca ritm de dezvoltare toate celelalte ramuri pe care le deservește și, în primul rând, industria. Pentru economie, construcțiile industriale și civile sunt un burete al șomajului: ele oferă numeroase locuri de muncă dar, mai ales, importante utilități. Ele creează, în același timp, un efect de antrenare de care beneficiază întreaga economie națională.

Un accent deosebit va fi pus de stat pe construcțiile de locuințe, lansându-se programul "un om - o cameră de locuit". Dar construcțiile de locuințe vor fi concesionate și unor companii private. Vor fi construite, de asemenea, locuințe sociale de stat care vor fi repartizate gratuit.

5.7.4. Transporturile și telecomunicațiile

Principalele obiective care vor sta în atenția modernizării și dezvoltării sectorului de transporturi și telecomunicații sunt următoarele:

- satisfacerea necesităților de transport ale economiei naționale în vederea reducerii timpului și a costului de mișcare a mărfurilor spre consumatori și a persoanelor, precum și a materiilor prime și semifabricate spre producător;
- creșterea accesului persoanelor și agenților economici la rețeaua internă și externă de comunicații - telefonie, telex, telegrame, fax, televiziune, radio - potrivit necesităților;
- dezvoltarea serviciilor de transport și telecomunicații în conformitate cu orientarea schimburilor externe și a centrelor de interese;
- repartizarea teritorială echilibrată a infrastructurii de transporturi și telecomunicații;
- transformarea țării în zonă de tranzit euro-asiatic și balcanic și reducerea timpului de trecere a frontierelor.

În realizarea acestor obiective se are în vedere modernizarea, întreținerea și dezvoltarea infrastructurii căilor ferate, drumurilor și podurilor, a căilor navigabile, porturilor și silozurilor, precum și a aeroporturilor. Se va urmări crearea unor noi linii de cale ferată și efectuarea de lucrări necesare sporirii vitezei de circulație a trenurilor de mărfuri și pasageri, construcția unor noi autostrăzi și a unor drumuri expres; amenajarea unor noi căi navigabile și porturi pe râurile interioare, pe Dunăre și pe Prut; edificarea unor noi aeroporturi și adaptarea aeroporturilor existente la exigențele traficului internațional; containerizarea transporturilor; modernizarea centralelor telefonice existente și construirea unor noi; diversificarea rețelei de telecomunicații în teritoriu până la nivel de comună și dublarea numărului de posturi telefonice în următorii 10 ani.

Pentru a satisface exigențele sporite de transporturi și telecomunicații, industria mijloacelor de transport și telecomunicații va beneficia de investiții din partea statului. Lansarea programului "o familie - un autoturism" prin creșterea producției românești de autoturisme la un preț de vânzare accesibil și vândute inclusiv pe credit va lărgi autonomia transporturilor familiale.

Deși statul va deține rolul major în stabilirea oportunităților de investiții în infrastructură, totuși, construcția și administrarea obiectivelor va putea reveni și sectorului privat. Acesta va deține un sector în creștere în domeniul transportului urban și în înființarea unor noi linii preorășenești regulate.

De asemenea, va spori densitatea drumurilor județene și se va realiza echilibrarea teritorială a dezvoltării acestora.

Lucrările de întreținere a infrastructurii vor fi în mai mare măsură privatizate, finanțarea realizându-se pe bază de taxe de acces.

5.7.5. Echilibrul dezvoltării teritoriale

Dezvoltarea regională echilibrată are în vedere o mai judicioasă distribuție a întreprinderilor industriale, a căilor de comunicație și chiar a agriculturii și zootehniei.

Prin dezvoltare echilibrată nu înțelegem numai o mai apropiată dezvoltare a producției de bunuri și servicii, ci și a consumului acestora de către populație.

Dezvoltarea teritorială echilibrată este rezultatul atât al concurenței în plan economic, prin migrarea internă liberă a capitalului, cât și al nivelului investițiilor de la bugetul statului, urmărindu-se o egalizare a gradului de ocupare a forței de muncă - în condițiile valorificării sporite a bogățiilor naturale locale.

În vederea realizării obiectivului dezvoltării teritoriale echilibrate va fi analizată posibilitatea reînființării unor județe abuziv desființate.

Pentru realizarea unor astfel de obiective vor fi înființate comisii regionale de dezvoltare teritorială, pe provincii istorice, care vor avea ca sarcină elaborarea și aplicarea de măsuri pentru îmbunătățirea valorificării avuției locale, materiale și de resurse umane, ca parte a avuției naționale.

5.8. Ieșirea din recesiune

Depășirea stării de **criză multiplă** se poate face prin activarea interdependențelor tehnico-economice ale economiei naționale, stimulându-se îndeosebi relațiile de schimb pentru creșterea vitezei de circulație a Leului.

Ieșirea din recesiune este obiectivul principal al etapei. Condiția care trebuie respectată este ca cererea efectivă de bunuri și servicii, mărită artificial printr-o inflație rampantă (târâtoare), să fie solvabilă. Pentru aceasta vor crește veniturile familiale nominale și se va reduce rata dobânzii. Lichiditatea economiei naționale, sporind prin creșterea creditului intern ieftin la întreprinzători și la nucleele familiale, va încetini până la stopare blocajul financiar. Deblocarea financiară, ce va fi dictată de Banca Națională, va fi însoțită de centralizarea repartiției resurselor materiale, umane și financiare ceea ce va consolida o puternică intervenție a statului în economie. Statul va iniția programele economice menționate mai înainte pentru a relansa producția: "un om - o cameră de locuit", "o familie - un autoturism", "o gospodărie agricolă individuală - un utilaj agricol mecanizat", dezvoltarea și modernizarea infrastructurii transporturilor și telecomunicațiilor, proiecte regionale de valorificare a resurselor locale etc. Comenzile de stat se vor adresa, fără discriminare - prin licitație -, întreprinderilor de stat și celor private.

Intervenția masivă a statului are drept scop crearea unor poli de creștere internă suficient de amplă pentru a antrena treptat diferitele ramuri și subramuri în relansarea producției lor. În paralel, stimularea mișcării antreprenoriale private va constitui o modalitate de creștere a ocupării forței de muncă și a veniturilor reale ale populației care vor susține creșterea cererii interne solvabile.

Oferta pentru export va fi continuu îmbunătățită cantitativ și calitativ prin intervenții în susținerea producției întreprinderilor competitive pe piețele externe. Stimularea exporturilor nu se va mai face prin devalorizarea Leului, ci prin acordarea de prime de export substanțiale.

Toate mărfurile care pot fi produse în țară vor fi interzise la import printr-o contingentare progresivă. După doi ani nu vor mai fi admise la import decât bunurile de investiții - și acestea cu restricții severe pentru a substitui deficitul balanței comerciale și de plăți cu efortul intern.

Intervenția și rolul sporit al statului nu vor împieta asupra procesului de privatizare managerială și prin oferta publică a întreprinderilor, dar accentul în acest domeniu va fi pus pe privatizarea spontană. De cealaltă parte, va fi reluată - în noi condiții - dictatura de dezvoltare economică prin acumularea masivă de capital intern și investiții de stat în ramurile economice purtătoare de progres tehnic, pe de o parte și în ramurile care sporesc cel mai mult ocuparea forței de muncă, pe de altă parte. Reducerea fiscalității pe profit și circulația mărfurilor va stimula acumularea de capital și în sectorul privat și vor fi luate măsuri legislative pentru creșterea imboldului spre investiții în producție.

Tranziția spre economia de piață va fi o consecință a procesului de ieșire din recesiune.

Procesul de integrare europeană va fi continuat prin comerțul internațional și prin inițierea de proiecte de investiții în producție și infrastructură în colaborare cu țările vest-europene. Investițiile străine în România vor fi dublu condiționate: a) găsirea unui partener intern român cu participare de 2/3 la capital și profit și b) o mărime a acestora de minimum 10 milioane de dolari.

5.9. Progresul etic

Pentru a da un nou start vieții economice, societăților comerciale înființate începând cu anul 1990 care s-au dezvoltat în condiții legislative și economice pregnant speculative li se va prelua din contul curent 40% pentru cele cu un profit de până la 1 miliard de lei, 60% între 1 și 10 miliarde de lei și 80% peste 10 miliarde de lei. Suma acumulată va constitui un fond național de solidaritate care va avea ca destinație acordarea de credite ieftine pentru înființarea de noi societăți comerciale având ca obiect de activitate producția

Va fi impus și respectat dreptul la muncă al tuturor cetățenilor aflați la vârsta vieții active. Singurul șomaj admisibil va fi cel fricțional ce cuprinde persoanele fără serviciu între două ocupări - de maximum 6 luni. Se va respecta condiția ca trecerea în șomaj a ambilor soți deodată să fie interzisă.

Impozitele pe veniturile salariale vor fi substanțial descrescătoare în funcție de numărul de copii de până la 18 ani care sunt în îngrijirea unei familii.

Consumul pensionarilor va fi subvenționat de stat - acolo unde este cazul - până la atingerea pragului de sărăcie.

6. INTERVENȚIA STATULUI ÎN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN COMUNITATEA EUROPEANĂ

Integrarea României în Uniunea Europeană este condiționată, în primul rând, de cerința satisfacerii unui nivel de dezvoltare economică, apropiat cu al țărilor comunitare favorabil ambelor părți: Uniunea Europeană s-ar extinde teritorial și economic incluzând un potențial economic ce l-ar spori pe al său propriu, consolidându-i poziția în economia mondială; România s-ar integra într-un organism economic avansat, beneficiind de fluxuri de capital străin, de oportunități proprii de afaceri în exterior și de scutiri de taxe vamale la exporturile în această zonă (comerț liber).

Actualul nivel de dezvoltare economică nu corespunde cerințelor integrării României în Uniunea Europeană. Decalajul țărilor UE la PNB pe locuitor față de PNB pe locuitor din România raportat la PNB pe locuitor al altor țări ale UE $[= (\text{PNB/loc. țară "X"} - \text{PNB/loc. România}) / \text{PNB/loc. țară "X"} \times 100]$ reprezenta, în 1992, 96% la Suedia, 95% la Austria, Belgia, Franța, Germania, Olanda și 94% la Regatul Unit. Decalajul la PNB pe locuitor din România față de alte țări ale UE raportat la PNB pe locuitor al României $[= (\text{PNB/loc. România} - \text{PNB/loc. țară "X"}) / \text{PNB/loc. România} \times 100]$ era mai mare, în 1992, de 22,9 ori în Suedia, de 19,4 ori în Germania, de 18,8 ori în Austria, de 18,7 ori în Franța, de 17,5 ori în Belgia, de 17,1 ori în Olanda și de 14,7 ori în Regatul Unit. Aceste calcule efectuate de I. D. Adumitrăcesei (în articolul "Nivelul economic al României în context european", în "Economistul" nr. 591/22 martie 1995) arată că numărul de ani necesari pentru realizarea, în România, a PNB pe locuitor obținut de unele țări membre ale UE, în 1992, ar fi următorul:

-ani-

Țara de referință	La un ritm de creștere a PNB/loc cu:			
	2,5%	5%	7,5%	10%
1.Franța	281	137	67	34
2.Germania	290	142	70	35
3.Grecia	92	46	26	13
4.Italia	259	126	62	35
S.Spania	177	86	42	21
6.Suedia	341	166	82	41

Produsul național brut pe locuitor determinat de nivelul scăzut al producției, structurile economice și industriale anacronice față de cele ale UE, eficiența scăzută a producției, gradul redus de privatizare și concurență, aparatul de producție învechit, stocurile mari de materii prime și produse finite, slăbiciunea monedei naționale - ca

reflex al celorlalte neajunsuri ale economiei naționale - determină incompatibilitatea integrării pe termen scurt (3-5 ani) în UE. În acest interval de timp abia dacă vom reuși să depășim criza multiplă în care se găsește economia națională. Prin procesul de conducere macroeconomică trebuie să se reușească ieșirea din criză prin modernizarea și dezvoltarea ramurilor economice - în condițiile consolidării monedei naționale - care valorifică cel mai bine factorii de producție naționali de care dispunem, ieșirea din criza care să transforme radical structurile economice specifice stadiului de țară în curs de dezvoltare și să inițieze debutul procesului de intrare a României în rândul țărilor mediu dezvoltate, cu o clasă mijlocie puternică.

Oricum s-ar pune însă problema comerțului internațional intraeuropean, care se va accelera, cu siguranță, punctul nevralgic îl reprezintă industria, ramură economică problemă a ultimilor două secole: "Desigur străinătatea poate produce o anumită marfă mai ușor decât noi, ba chiar gratuit, important pentru noi este numai prețul pe care străinătatea ni-l cere pentru această marfă; important este, mai departe, dacă avem posibilitatea să plătim această marfă cu o alta a cărei producere indică un grad de productivitate mai ridicat decât eventuala producție internă a acestei mărfi de import.

Iată de ce activitatea națională trebuie să se concentreze în ramurile de producție care sunt mai productive în mod absolut ...

Dar această tendință, care s-ar putea numi legea concentrării economiei naționale în direcția productivității maxime, conduce înainte de toate la încurajarea activității industriale..." (Mihail Manoilescu - "Forțele naționale productive și comerțul exterior", Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 211-212).

Problema, teoretic, atât de clar formulată, necesită găsirea de soluții în aproape aceleași condiții în care a fost exprimată: economia de piață.

Ieșirea din criză a economiei naționale și trecerea directă în stadiul de țară mediu dezvoltată, într-un interval de timp de 25 de ani, în condițiile formării unei economii de piață mature, fac necesară funcționarea a două instituții complementare de reglare, și anume: falimentul progresiv și "dictatura de dezvoltare".

6.1. Falimentul progresiv

În anul 1993 structura întreprinderilor industriale, după numărul salariaților, a fost cea prezentată în tabelul următor:

	Numărul întreprinderilor	Structura %	Numărul mediu al salariaților	Structura %
TOTAL	23858	100,0	2899833	100,0
Până la 100 salariați	21218	88,9	182411	6,3
101-1000	1814	7,6	725146	25,0
1001-5000	772	3,3	1531517	52,8
Peste 5000 salariați	54	0,2	460759	15,9

Sursa: "Anuarul statistic al României, 1994", CNS, p. 501.

Raportarea la aceste structuri îndeamnă la aplicarea falimentului după criteriul numărului de salariați din fiecare grupă de întreprinderi. Astfel, legea insolvenței comerciale se va aplica eșalonat în timp, respectiv, în primele 6 luni în întreprinderile industriale cu până la 100 de salariați care au ponderea cea mai mare în numărul total de întreprinderi industriale (88,9%) și ponderea cea mai mică în numărul salariaților (6,3%).

Desigur că nu toate întreprinderile sunt neprofitabile, dar salariații întreprinderilor care au dat faliment vor fi ajutați să se reintegreze în muncă prin programe de reconversie profesională, prin acordarea de credite cu dobândă redusă pentru a începe mici afaceri pe cont propriu sau prin suportarea de către stat a 1/3 din salariu, pe timp de 5 ani, dacă sunt angajați în întreprinderi proprietate privată sau mixtă.

După aceste 6 luni, legea insolvenței comerciale se va aplica, într-o perioadă de 12 luni, celor 54 de întreprinderi cu peste 5000 de salariați care cuprind 15,9% din numărul total de salariați. Facilitățile acordate salariaților disponibilizați vor fi aceleași ca în cazul întreprinderilor cu până la 100 de salariați.

În etapa a treia, legea falimentului se va aplica, într-un interval de timp tot de 12 luni, întreprinderilor cu un număr de salariați între 101 și 1000, cu acordarea facilităților amintite deja.

În sfârșit, în ultima etapă de aplicare a legii insolvenței comerciale, de asemenea de 12 luni, vor intra întreprinderile având între 1001 și 5000 de salariați, care cuprind 52,8% din totalul salariaților, cu dreptul la aceleași facilități pentru salariați disponibilizați.

Trebuie să observăm însă că nu toate cele 23859 de întreprinderi industriale sunt întreprinderi de stat, deci că o parte a salariaților lucrau deja, în 1993, în sectoarele profitabile ale proprietății private (86,3%), mixte (0,4%) și cooperatiste (2,7%) cu un grad total de ocupare a forței de muncă de 12,1%, după cum se arată în tabelul următor:

	Numărul întreprinderilor	Structura %	Numărul mediu al salariaților (mii)	Structura %
TOTAL	2385	100,0	2900	100,0
Proprietate publică	2514	10,6	2549	87,9
Proprietate mixtă	107	0,4	32	1,1
Proprietate privată	2059	86,3	186	6,4
Proprietate cooperatistă	638	2,7	133	4,6

Sursa: "Anuarul statistic al României, 1994", CNS, p. 500.

Trei sunt avantajele falimentului progresiv: primul, faptul că nu se formează, dintr-o dată, o masă mare de șomeri care este mai greu de dirijat către alte domenii de

activitate și mai ușor de suportat protecția socială ce li se cuvine; al doilea, că gradul de perturbare a relațiilor contractuale dintre întreprinderi este mai mic, ceea ce, eventual, se va reflecta într-o presiune mai mică asupra importurilor de mărfuri produse mai înainte de întreprinderile care au dat faliment; al treilea, că falimentul va avea și o funcție educativă în sensul că va stimula, din vreme, celelalte întreprinderi să-și întărească disciplina financiară, să încheie noi contracte economice și chiar să găsească noi parteneri de afaceri din țară sau din străinătate.

După trei ani și jumătate legea falimentului va funcționa în întreaga economie.

Este de subliniat și faptul că legea insolabilității comerciale trebuie aplicată în completare cu legea lui Manoilescu privind concentrarea economiei naționale în direcția productivității maxime. Aceasta înseamnă că dacă anumite întreprinderi industriale au intrat în starea de insolabilitate comercială, dar nivelul productivității muncii se situează peste media productivității muncii din ramura sau subramura economică din care fac parte și nu produc pe stoc, atunci ele nu vor fi lăsate să dea faliment ci, dimpotrivă, cu subvenții de stat acordate pe o durată de timp limitată vor fi sprijinite să se redreseze. În acest fel, în economia națională se vor conserva aproape toate ramurile și subramurile actuale, dar la un grad de productivitate și profitabilitate mai ridicat.

6.2. "Dictatura de dezvoltare"

Întrucât nu sistemele economice sunt în criză ci metodele de conducere a acestora, pentru ca economia să iasă din recesiunea actuală în condițiile depășirii ei în termen de 5 ani, atingând nivelul PIB din anul 1988, anul declanșării crizei și încercând să-și formeze structurile economice specifice țărilor mediu dezvoltate, este necesară administrarea unui impuls major de dezvoltare pe care numai o "dictatură" - în condițiile actuale de economie de piață - îl poate da, într-o perioadă de timp limitată.

"Dictatura de dezvoltare", în condițiile economiei de piață, este o formă de guvernământ, stabilă politic, bazată pe mecanismul de reglare al falimentului care presupune intervenția masivă a statului în economie, cu consensul dat de societatea civilă. Necesitatea ei rezultă din dezvoltarea fără precedent a contradicției dintre nivelul economic actual scăzut și cel cerut de modernizarea țării.

Scopul principal al "dictaturii de dezvoltare" constă în stabilirea și atingerea unor obiective strategice în măsură să determine o relansare de proporții a tuturor sectoarelor și domeniilor de activitate economică.

Scopul secundar îl reprezintă punerea de acord a drepturilor și libertăților cetățenești cu nivelul de dezvoltare economică prin ajustarea inițială a acestora.

Stimularea relațiilor de schimb dintre întreprinderi, în condițiile dezvoltării libere a proprietății private, fac din "dictatura de dezvoltare", exercitată în condițiile economiei de piață, un organ nerepresiv, care nu are nici o tangență cu statul de natură comunistă ce ignoră necesitățile societății civile: "între șeful statului și Parlament, Guvernul își are funcțiunea sa și poziția sa specială. El trebuie să realizeze, întâi, unitatea scopurilor naționale. Și nu numai el singur, ci de acord cu șeful statului și cu

Parlamentul. A pune în fața națiunii anumite scopuri nu este o chestiune care depinde numai de Guvern. Aceste scopuri sunt elaborarea conștiinței naționale, care se manifestă prin mijlocirea tuturor elementelor națiunii, care gândesc și activează. Aceste scopuri sunt fixate și admise, printr-un act de conștiință colectivă, iar nu printr-o formalitate constituțională oarecare." (Mihail Manoilescu - "Secolul corporatismului", Editura "Națională-Ciornei", 1934, p. 303).

"Dictatura de dezvoltare", în noile condiții, presupune exercitarea autorității de stat în toate domeniile de activitate economică, indiferent de forma de proprietate, pentru a amplifica nivelul producției de bunuri și servicii, prin ordine, organizare, disciplină. Deosebită de economia de tip comunist, "dictatura de dezvoltare", în condiții de economie de piață, acceptă falimentul ca instrument de reglare (feed-back) macroeconomică, de înlăturare a ineficienței, deși desfășoară activități de prevenire a intrării întreprinderilor în starea de insolabilitate comercială.

În vederea creării condițiilor de exercitare a autorității sale, "dictatura de dezvoltare" are nevoie de o renovare a structurii de organizare și funcționare a economiei naționale; aceasta presupune, înainte de toate, umplerea vidului actual dintre instituțiile de conducere macroeconomică și întreprinderile private, mixte sau publice producătoare de bunuri și servicii. Acest vid va fi completat cu un nivel ierarhic intermediar, liber ales, de tipul holdingurilor profesionale care vor integra întreprinderile cu același profil de producție de bază, indiferent de forma de proprietate (privată, mixtă sau publică), dar care le va respecta - în anumite limite - autonomia.

Holdingurile profesionale sau organizațiile similare de acest tip sunt simple organe de transmitere a informațiilor de jos în sus privind nivelul producției realizate, productivitatea, profitabilitatea și dificultățile în activitatea curentă a unităților economice componente și a informațiilor de sus în jos în ceea ce privește conjunctura economică ce se prevede pentru un anumit interval de timp viitor, variabil ca durată - potrivit fiecărui tip de holding în parte -, precum și informațiile orientative privind nivelul optim al producției așa cum rezultă el din calculele activităților de planificare macroeconomică indicativă. În cadrul acestui flux și reflux de informații statistice și de previziune, "dictaturii de dezvoltare" îi revine, în plus, sarcina ca, prin diversele politici ale Guvernului, să găsească soluții pentru dificultățile semnalate, atunci când ele au un caracter mai larg.

În cadrul "dictaturii de dezvoltare" relațiile Guvern-Patronat-Sindicate îmbracă o formă nouă. Hotărâte din conștiința colectivă, aceste relații se consolidează prin solidaritatea socială bazată pe consensul societății civile cu privire la noua formă de guvernământ. În acest context, cu consimțământul societății civile săptămâna de lucru va fi prelungită la 46 de ore, prin transformarea sâmbetei în zi lucrătoare.

Dacă concedierile masive din întreprinderi vor fi interzise după trei ani și jumătate, singurele greve permise vor fi cele de "tip japonez": fără întreruperea muncii. Față de revendicările sindicale nesoluționate în termen de 3 zile lucrătoare, Patronatul va solicita medierea conflictului de muncă de către reprezentanții Guvernului. În acest caz, dacă Guvernul va considera exagerate solicitările Sindicatului va recomanda concedierea salariaților care nu acceptă soluțiile patronatului, iar

în caz că toți salariații sunt solidari în privința acestor revendicări se va recurge la închiderea respectivei întreprinderi.

"Dictatura de dezvoltare" impune, în vederea realizării concordanței dintre scop și mijloace, subordonarea Băncii Centrale de către Guvern. Numai în acest fel se poate reconstitui piramida structurii organizatorice și funcționale a economiei naționale - cu un singur centru de decizie - și, în acest mod, realizarea unității de comandă și control. Banca Centrală trebuie să fie solidară și să acționeze în conformitate cu scopurile asumate de întreaga societate, prin intermediul Guvernului. Ea nu poate duce o politică aparte, de exemplu, din neînțelegerea sau neacceptarea obiectivelor propuse de Guvern.

Cu această schemă foarte generală se poate trece la detalierea conceptului de "dictatură de dezvoltare". Dar succesul acesteia va depinde, ca întotdeauna, de calitatea oamenilor care o vor exercita, de înclinația și dorința lor de realizare a prosperității generale a țării.

a) Constituirea organului care exercită "dictatura de dezvoltare"

Pentru exercitarea legală a autorității "dictaturii de dezvoltare", organele acesteia, în condițiile unor schimbări constituționale, vor fi stabilite, ca și până acum, tot în condiții de alegeri libere. Șeful "dictaturii de dezvoltare" va fi Primul Ministru care își va forma o echipă alcătuită din membrii Executivului, liderii partidelor parlamentare și 3 lideri ai celor mai mari Centrale Sindicale. Șeful statului va avea dreptul de "veto" la deciziile organului "dictaturii de dezvoltare". Remanierile în acest organ sunt admise numai în caz de forță majoră: boală, corupție dovedită și incapacitatea managerială. Primul Ministru, în consultare cu echipa sa astfel stabilită, va avea drept de "veto" la togile votate în Parlament. Parlamentul nu poate revoca deciziile Primului Ministru al cărui Program de guvernare l-a votat, decizii care nu sunt supuse aprobării Parlamentului. Numai șeful statului poate ridica mandatul de guvernare al Primului Ministru în cazul în care constată abateri grave și repetate ale deciziilor de la Programul de guvernare.

b) Resursele "dictaturii de dezvoltare"

Este firească întrebarea prin ce mijloace și cu ce resurse poate reuși "dictatura de dezvoltare" să realizeze ieșirea țării din starea de recesiune și trecerea României direct în stadiul de țară mediu dezvoltată.

Trebuie să reamintim că agravarea stării economiei naționale nu s-a datorat lipsei resurselor materiale și umane, cât haosului care s-a instalat în toate domeniile de activitate ca urmare a dezarticulării sistemului de organizare în urma practicării unui management macroeconomic neperformant.

"Dictatura de dezvoltare", respectând cerințele maturizării economiei de piață din România, are ca principală resursă instituirea ordinii și organizării, a disciplinei pe bază de planificare macroeconomică indicativă ce are drept rol esențial controlul variabilelor macroeconomice, mai ales cele cu funcție de reglare economico-financiară, pe de o parte și reconstituirea ierarhiei valorilor umane adevărate, pe de altă parte.

Introducerea unui control sever în toate domeniile de activitate economică va spori cadența dezvoltării economice prin implicarea întregii populații active în procesul de redresare a țării, prin refacerea încrederii populației în propriile ei forțe productive, prin utilizarea maximală a capacităților de producție.

c) Compatibilitatea dintre "dictatura de dezvoltare" și economia de piață

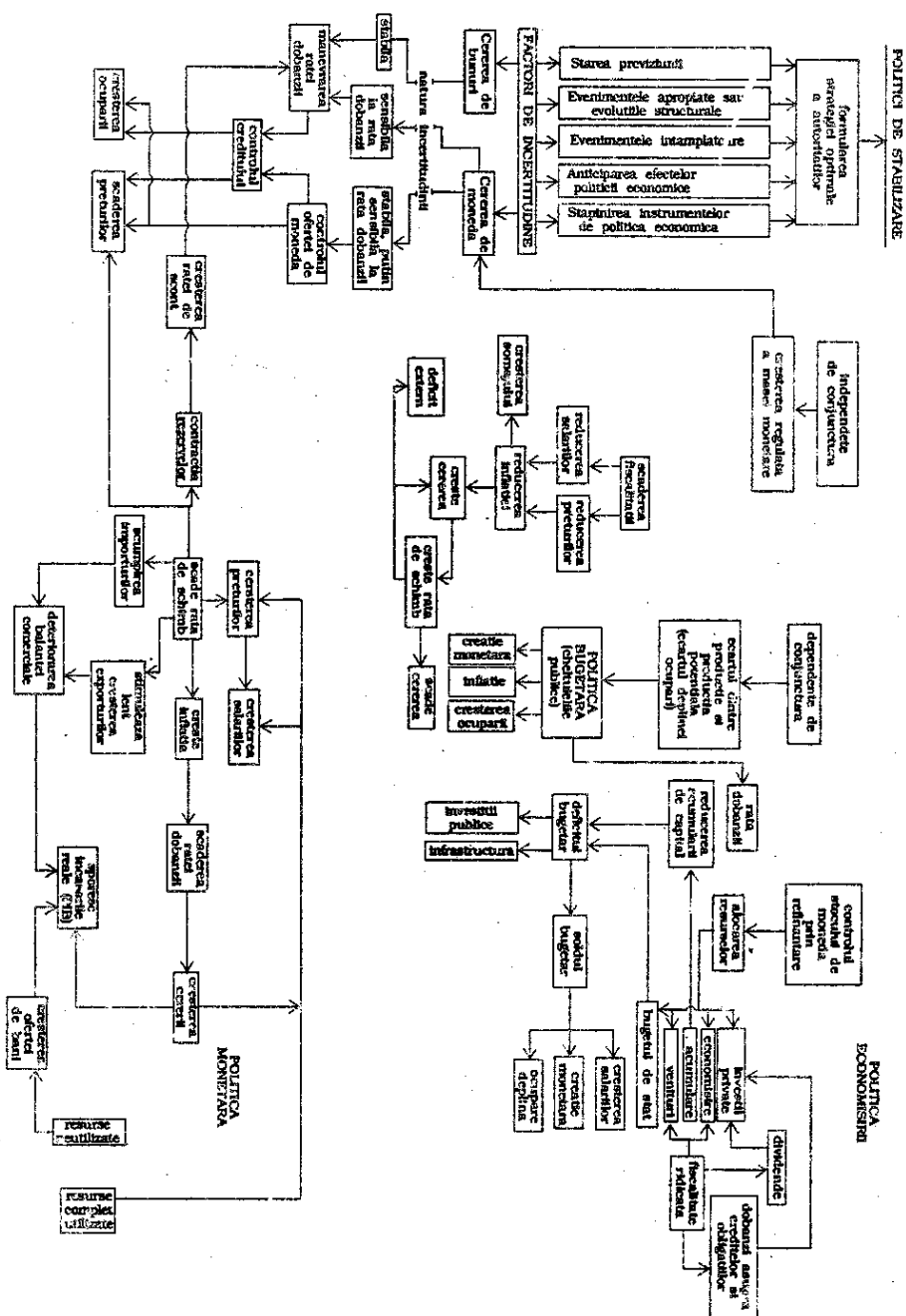
"Dictatura de dezvoltare" nu înlătură proprietatea privată, dimpotrivă, o ocrotește și îi creează condițiile necesare dezvoltării ei. În acest cadru concurența va funcționa în continuare, iar alocarea resurselor se va face potrivit celor mai competitive prețuri. Funcționarea mecanismului concurenței va face posibil calculul economic atât de necesar dezvoltării economiei de piață.

Totodată, "dictatura de dezvoltare" se va baza pe profitul individual care va rămâne motorul principal al funcționării economiei. Nu numai că nu-l va înlătura, dar "dictatura de dezvoltare" se va baza, în principal, pe el pentru a amplifica nivelul producției, depășirea recesiunii și intrarea țării în stadiul de economie mediu dezvoltată.

Deși indivizii vor continua să fie liberi în adoptarea deciziilor lor, totuși, informațiile lor vor fi completate și, într-o anumită măsură dirijate, în cadrul "dictaturii de dezvoltare" prin intermediul planificării macroeconomice indicative. Anumite principii de democrație vor fi parțial abandonate (ca dreptul la grevă în condițiile legislației actuale) pentru a crea într-un ritm mai alert o ordine economică favorabilă autodezvoltării.

BIBLIOGRAFIE

1. MANOILESCU, MIHAIL - "Secolul corporatismului", Editura "Națională-Ciornei", 1934
2. LEVY-GARBOUA, VIVIEN și WEYMULLER, BRUNO - "Macroéconomie contemporaine", Economica, Deuxieme edition, Paris, 1981
3. BURDEAU, GEORGES - "Traité de science politique. Tome VI. L'état libéral et les techniques politiques de la démocratie gouvernée", Troisieme edition, R.Pichon et R. Durând- Auzias, 1987
4. SAVA, SORICA - "Funcțiile economice ale statului. Planificarea în țările capitaliste", în POSTOLACHE, T. (coordonator) - Tratat de economie contemporană", voi. 2, cartea I, Editura politică, București, p. 679-692, 1987
5. SAVA, SORICA - "Mecanisme economice și implementarea lor - controverse", în POSTOLACHE, T. (coordonator) - Tratat de economie contemporană", voi. 2, cartea I, Editura politică, București, p. 692-701, 1987a
6. de BOISSIEU, CRISTIAN - "La politique monétaire", în GREFFE, XAVIER; MAIRESSE, JACQUES și REIFFERS, JEAN-LOUIS (editori) - "Encyclopédie économique", Economica, Paris, voi. 2, p. 1667-1705
7. S.P.IOAN PAUL AL II-LEA - "Centesimus annus"
8. DOGAN, MATTEI și PELASSY, DOMINIQUE - "Economia mixtă. Jumătate capitalistă, jumătate socialistă", Editura Alternative, București
9. NICOLAE-VĂLEANU, IVANCIU - "Istoria gândirii economice", Editura didactică și pedagogică, R.A., București, 1992
10. ALBU, LUCIAN-LIVIU - Tipologia politicilor macroeconomice", INCE, CIDE, București, Nr.40/1994
11. BRATU, IOAN - "Statul și întreprinderile în condițiile tranziției la economia de piață. Impactul cadrului instituțional asupra organizării și funcționării întreprinderilor", INCE, CIDE, București, Nr. 45-46/1994
12. CONSTANTIN, ROMEO - "Intervenția statului în orientarea activității economice în unele țări dezvoltate - experiențe, rezultate - BELGIA", INCE, CIDE, București, Nr. 4/1994
13. LAMPERT, HEINZ - "Ordinea economică și socială în Republica Federală Germania", Editura Universității "Al. I.Cuza", Iași, 1994
14. NANEȘ, MARCELA - "Statul și întreprinderile în condițiile tranziției la economia de piață. Problematika raportului stat-întreprinderi în economia concurențială", INCE, CIDE, București, Nr. 43-44/1994

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 10/1996**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

**CERCETĂRI PRIVIND EFECTELE
ECONOMICO-SOCIALE ALE
INTEGRĂRII ROMÂNIEI
ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ**

Emilian M. DOBRESCU

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Motto:

*Ambițiosul orar al trenului european a fost menținut.
Poate, la o stație sau alta se mai înregistrează o unică
întârziere. Un lucru este clar: trenul trebuie să meargă
până la capăt, chiar dacă pe unii călători îi ia cu
amețeală din cauza vitezei.*

*Din ziarul austriac „Der Standard”,
3 Octombrie 1996*

CUPRINS

INTRODUCERE	422
-------------------	-----

PARTEA I -

INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ – PROCES FUNDAMENTAL AL EVOLUȚIEI ȚĂRII NOASTRE LA SFÂRȘITUL MILENIULUI AL II-LEA ȘI ÎNCEPUTUL MILENIULUI URMĂTOR

Capitolul 1 - SITUAȚIA ACTUALĂ A ROMÂNIEI - PREZENTARE COMPARATĂ.....	425
Capitolul 2 - CALENDARUL OPERAȚIUNILOR PREGĂTITOARE INTEGRĂRII.....	427
Capitolul 3 – SCENARIILE INTEGRĂRII.....	431

PARTEA A II-A -

EVIDENȚIEREA URMĂRILOR POTENȚIALE ALE INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Capitolul 4 - URMĂRI PENTRU UNIUNEA EUROPEANĂ ALE INTEGRĂRII ȚĂRILOR CENTRAL ȘI EST-EUROPENE.....	434
Capitolul 5 - URMĂRI PENTRU ȚĂRILE CENTRAL ȘI EST-EUROPENE	436
Capitolul 6 - URMĂRI PENTRU ROMÂNIA	438
CONCLUZII	441
OPINII ALE UNOR REPUTAȚI SPECIALIȘTI REFERITOARE LA INTEGRAREA EUROPEANĂ.....	443

ANEXE	445
PRESCURTĂRI UTILIZATE ÎN LUCRARE.....	460
BIBLIOGRAFIE	461

INTRODUCERE

Procesul de lărgire a Uniunii Europene reprezintă cea mai frumoasă aventură a acestui secol.

François Mitterand

Criteriile de aderare valabile în primul rând pentru actualele state membre ale UE, prevăzute în Tratatul de la Maastricht, numite și criterii de convergență, sunt cât se poate de clare:

- existența unui deficit sub 3% din PIB-ul țării respective;
- datoria publică sub 60% din RB;
- o rată a inflației sub 1,5% față de media celor 3 țări din UE, cu ratele cele mai mici;
- rata dobânzii pe termen lung nu mai mari de 2% peste media celor trei țări din UE, cu ratele cele mai joase.

Unul din cei doi laureați ai Premiului Nobel pentru economie pe anul 1996, canadianul William Wickrey sublinia la începutul lunii octombrie 1996 că Tratatul de la Maastricht este o catastrofă pentru că atacă inadecvat problemele economice ale continentului european. „Uniunea monetară este o idee bună pentru o perioadă fără șomaj, dar, pe moment nu se poate pune această problemă”, a precizat Wickrey. Uniunea monetară „nu poate funcționa decât dacă există un acord pentru abandonarea prevederii Tratatului de la Maastricht referitoare la reducerea deficitului țărilor membre la 3 la sută din PIB” a mai menționat William Wickrey.

Acum doi ani, Consiliul European, în ședința ținută la Essen, lua o hotărâre istorică pentru țările asociate central și est-europene: aderarea acestora la Uniune în perspectiva anului 2000. Calendarul aderării pare a fi astfel stabilit. El va deveni operațional însă după rezolvarea unor probleme interne vizând perfecționarea mecanismului de funcționare a UE. După părerea Barbarei Von QW, perspectivele de integrare ale țărilor asociate au rămas la fel de îndepărtate. UE nu are încă elaborată o strategie realistă privind extinderea către răsărit. Un astfel de scenariu ar fi trebuit să fixeze un orar mai concret al sosirii „trenului european” în fiecare stație de pe parcursul central și est-european.

În trimestrele III și IV 1996 experții europeni au constatat o ameliorare netă a stării generale a economiei europene, care a intrat într-o „fază de creștere pozitivă”, pe fondul căreia s-a desfășurat și conferința interguvernamentală (CIG) de la Torino, denumită și „Maastricht II”. S-a emis părerea că evoluția Europei unite ar putea fi simplificată dacă CIG ar convoca o Adunare Constituantă care să elaboreze Constituția UE.

Documentele privind reforma UE vor fi prezentate la întrunirea de la Dublin, (fin luna decembrie ac. a Consiliului European. Principalele divergențe care trebuie soluționate sunt:

- reducerea sau sporirea numărului de comisari europeni;
- ritmul reformelor comunitare (mai lent sau mai rapid);
- susținerea drepturilor naționale în favoarea celor supranaționale
- rolul parlamentelor naționale,

Cancelarul Helmut Kohl a propus recent lansarea unui nou ciclu de negocieri „Maastricht III”, fapt care a produs îngrijorare pentru șefii de guvern „celor 15”.

Potrivit CIG (Torino, iunie 1996), UE trebuie să încheie până la reuniunea la vârf de la Amsterdam (iunie 1997) propria sa reformă. Apoi, după alte zece luni ar putea începe negocierile de aderare cu cele 10 state central și est-europene¹). Cipru, Malta. Maltezii au respins deja aderarea țării lor la UE: Partidul Laburist din Malta a câștigat alegerie generale de la sfârșitul lunii octombrie 1996. respingând prin programul lor efectoral aderarea țării la UE.

Vor reuși oare experții UE să deblocheze mecanismul rigid creat pentru „integrarea economică și politică a UE”, mecanism ce include „multe reguli care tind să blocheze schimbarea și flexibilitatea necesare pentru anumite derogări”? Din acest motiv, mulți experți pun accentul pe alternativa integrării flexibile, care mai degrabă se sprijină pe competențe decât pe țări și combină o bază comună, explicit supranațională (un set bine definit de politici comune la care toate țările membre trebuie să participe), cu posibilitatea pentru diferitele țări de a se integra în continuare în dimensiunile altor politici, în interiorul unui parteneriat voluntar deschis” [51].

În paralel se constată „valuri de scepticism” și de o parte și de alta a UE:

- proaspăt intrați în UE, 40% din suedezi vor ca țara lor să părăsească UE (Institutul TEMO din Suedia, octombrie 1996). Doar patru din zece consideră că țara lor trebuie să rămână în UE și numai unul din trei aprobă proiectul de reformă al UE;
- la patru ani după referendumul asupra Tratatului de la Maastricht, francezii sunt mai sceptici ca oricând: 42% dintre ei sunt „antieuropeni”, iar 25% „europeni temători”; doar 27% militează pentru ideile europene și 6% sunt „europeni raționali”;
- după trecerea unui an de la integrarea în UE, austriecii sunt deziluzionați ce acest lucru: „Ei ne-au făcut atâtea promisiuni, dar au făcut atât de puțin... Au făcut ca totul să pară ca **ȘI** cum ar urma să avem Paradisul pe Pământ., mărfuri mai ieftine, mai multe locuri de muncă, aer mai curat și călătorii fără pașaport pentru toți. Ei bine, încă mai așteptăm” (Andreas Wangler). Dacă s-ar fi organizat un referendum în 1996, probabil jumătate din cei 66%, care au spus „da” în 1994, ar fi votat negativ.

¹ Bulgaria, Republica Cehă. Estonia. Letonia. Lituania. Polonia, România. Slovacia, Slovenia și Ungaria.

**PARTEA I -
INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ –
PROCES FUNDAMENTAL AL EVOLUȚIEI ȚĂRII
NOASTRE LA SFÂRȘITUL MILENIULUI AL II-LEA ȘI
ÎNCEPUTUL MILENIULUI URMĂTOR**

S-a spus că reforma trebuie făcută pentru integrare. Eu - vă spun: „Nu. Fiți foarte atenți!”

Jean Pierre Habor,
director al rețelei
Euro Info Cantra și
Comisiei Europene DG XIII

Capitolul 1 - SITUAȚIA ACTUALĂ A ROMÂNIEI - PREZENTARE COMPARATĂ

După macrostabilizarea obținută în 1994 s-au făcut pași foarte mici pentru reforma economică la nivel macro, dar mai ales micro. Industriile neperformante au continuat să primească ajutor guvernamental și credite pentru a le „feri” de falimentul iminent; au continuat să consume materii prime din import, cumpărate cu lei din ce în ce mai mulți, ca urmare a deprecierei „controlate” a monedei naționale; au continuat să fabrice „pe stoc” mărfuri și subansamble neperformante și necompetitive, care nu au desfacerea asigurată, ca în urmă cu 7-10 ani. Cea mai mare parte a industriei autohtone este înzestrată cu tehnologii uzate fizic și moral. Aproape 20% din PIB al României se consumă total neeconomic pentru subvenționarea unor industrii falimentare și pentru a se produce pe stoc. La sfârșitul lunii august 1996 stocurile existente în industrie reprezentau valoric 71% din nivelul producției industriale în aceeași lună.

Valoarea celor mai mulți indicatori economico-sociali situează România pe unul din ultimele locuri în ierarhia continentală. Nivelul de dezvoltare al României este unul din cele mai reduse din Europa. Țara noastră se află într-un raport economic de 1:4 față de Grecia sau Portugalia, țările cele mai puțin dezvoltate ale UE. La salarii raportul este de 1:3 față de țările central și est-europene. Salariul mediu în dolari SUA, 110 în România; 118 - în Bulgaria; 303 - în Cehia; 307 - în Polonia și 326 - în Ungaria. În ultimii doi ani aceste decalaje au continuat să crească în loc să se micșoreze.

În 1996, PIB pe locuitor în dolari SUA pe principalele țări central și est-europene, se prezenta astfel:

Țara	Valoare PIBAoc.	% față de media europeană
Uniunea Europeană	17867	100
Slovenia	10817	61
Cehia	9555	53
Ungaria	6743	38
Slovacia	6554	37
Polonia	5524	31
Bulgaria	4781	27
România	4288	24

Sursa: Capital nr. 38/26 septembrie 1996, p. 30.

O analiză întreprinsă de specialiștii Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), Economist Intelligence Unit (EIU) și Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD) relevă faptul că țara noastră se situează în rândul

reformatorilor avansați, alături de țările baltice, Albania și Bulgaria, dar în urma reformatorilor de frunte (Cehia, Polonia, Slovacia, Slovenia, Ungaria).

Țara	Indice BERD	Indice EIU (dezv. instituțională)	Indice EIU (dezv. politică)	Pondere sector privat în PIB	indice BIRD
Cehia	3,3	3,3	3,5	70	
Slovacia	3,0	2,7	2,5	60	
Slovenia	2,9	3,4	3,5	45	4
Polonia	3,1	3*3	3,5	60	4
Ungaria	3,3	3,3	3,5	60	4
Abanfc	2,0	2,1	2,0	60	3
Bulgaria	2,3	2,2	2,2	45	3
Estonia	2,9	3,0	2,9	65	3
Letonia	2,4	2,6	2,5	60	3
Lituania	2,5	2,5	2,5	55	3
România	2,2	2,2	2,0	40	3
Republica Moldova	2,3	2,1	2,2	30	2
Rusia	2,3	2,3	2,1	55	2
Belarus	1,8	1,4	1,3	15	1
Ucraina	1,9	1,8	1,9	35	1
Europa de Est (fără fosta URSS)	2,7	2,5	2,4	36	-

Sursa: *Tranziția, Buletinul economiilor în schimbare editat de Banca Mondială, vol. 7, nr. 7-8, iulie-august 1990*

Notă:

Indicele BERD semnifică progresul înregistrat de țările respective în nouă domenii ale reformei: marea și mica privatizare, restructurarea întreprinderilor, liberalizarea prețurilor, concurența, liberalizarea comerțului și a Sistemului Schimburi Externe, reforma sistemului bancar și financiar

Indicele EIU înseamnă: 1 - absența oricărui progres în atingerea standardelor medii din UE; 2 - progrese modeste; 3 - progrese considerabile; 4 - atingerea aproximativă a standardelor din UE

Indicele BIRD înseamnă: 1 - reformatori lenți; 2 - reformatori medii; 3 - reformatori avansați; 4 - reformatori de frunte

CAPITOLUL 2 - CALENDARUL OPERAȚIUNILOR PREGĂTITOARE INTEGRĂRII

La 1 februarie 1996 a intrat în vigoare Acordul European, instituind o asociere între România pe de o parte, Comunitățile Europene și statele membre, pe de altă parte. Prin acest acord România a devenit membru asociat al Uniunii; Europene și s-au pus primele baze pentru viitoarea aderare încă din preambulul Acordului de Asociere se precizează că părțile recunosc „faptul că obiectivul final al României este să devină membru al Comunității și că (-), această asociere va ajuta România să realizeze acest obiectiv”.

În aprilie 1995 s-au desfășurat primele reuniuni ale Consiliului de Asociere și ale Comitetului Parlamentar de Asociere și pe tot cuprinsul anului respectiv, reuniuni între experți la nivel ministerial (cultură, afaceri generale, economie și finanțe, piața internă, cercetare, afaceri interne și justiție, transporturi, agricultură).

La 22 iunie 1995 a fost depusă la Cannes, Cererea oficială de aderare a României la Uniunea Europeană. Ungaria și Polonia au depus această cerere de la sfârșitul lunii martie, respectiv începutul lunii aprilie 1994. După România au mai depus cererea de aderare încă 5 țări central și est-europene (Slovacia, Letonia, Estonia, Lituania și Bulgaria) în cursul anului 1995 și celelalte după Cehia și Slovenia, la începutul și respectiv, jumătatea anului 1996. România a fost, așadar, a treia țară din grupul celor 10 țări central și est-europene care și-au depus oficial cerere de aderare la UE. Împreună cu această cerere au mai fost depuse de țara noastră două documente de primă importanță; „Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană”, elaborată sub coordonarea acad. Tudorel Postolache, și Declarația de la Snagov”, semnată de șefii tuturor partidelor politice parlamentare.

Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană definește acest obiectiv strategic național în cele 19 direcții principale de acțiune, structurate pe 23 domenii, prevăzute în Cartea Albă referitoare la pregătirea țărilor asociate din Europa centrală și de Est pentru integrarea în piața internă a Uniunii.

România a încheiat Acordul de liber schimb cu țările membre ale Asociației Europene a Liberului Schimb (AELS) precum și cu Cehia și Slovacia. Cu statele AELS acordul a intrat în vigoare la 1 mai 1993 și prevede comerțul liber cu mărfuri industriale, produse agricole prelucrate și peste, comerțul cu produse agricole tratându-se bilateral. Sunt în curs de negociere astfel de acorduri cu Bulgaria, Polonia, Slovenia și Ungaria Până în octombrie 1995, țara noastră aderase la 50 instrumente juridice, comunitare, 30 dintre ele fiind ratificate de Parlament. (20)

România participă, de asemenea, la integrarea regională, fiind membră fondatoare a Comunității Economice a Mării Negre (25 iunie 1992) care grupează țările riverane ale Mării Negre^{1*}.

La mijlocul lunii aprilie 1996, România a înaintat cererea de aderare (a Acordului de Comerț Liber între țările central-europene (GEFTA), organizația pentru integrarea țărilor din centrul continentului, având ca membri fondatori Republica Cehă, Polonia, Ungaria, Slovacia, la care a aderat și Slovenia).

Începând cu 1 iunie 1996, România, împreună cu alte patru state europene (Albania, Belarus, Bulgaria și Ucraina a fost primită ca membru al Inițiativei Central Europene (Hexagonala, inițial Austria, Republica Cehă, Croația, Italia, Polonia, Slovacia și Slovenia), care reprezintă grupul cel mai larg de cooperare subregională, puntea de legătură pentru aderarea României la UE [20].

Dintre acțiunile cele mai importante întreprinse pentru pregătirea aderării României la UE subliniem:

a. crearea Comitetului Interministerial pentru Integrare Europeană, condus de Primul Ministru al României, a Departamentului pentru Integrare Europeană din cadrul Guvernului, precum și a compartimentelor corespunzătoare specializate la nivelul ministerelor și instituțiilor administrației publice și locale;

b. constituirea Comisiei comune pentru integrare europeană a celor două camere ale Parlamentului și crearea unui departament specializat pentru armonizare legislativă în cadrul Consiliului Legislativ. Acest departament veghează la îndeplinirea Programului Național de armonizare a legislației românești cu legislația comunitară (adoptat de Guvernul țării noastre în decembrie 1995);

c. desfășurarea dialogului structurat cu țările membre UE și instituțiile UE pe domenii de activitate, ceea ce permite să se abordeze aprofundat toate aspectele majore ale procesului de integrare în UE; dialogul structurat este o modalitate de analiză sistematică a modului în care se îndeplinește acordul de asociere a țării noastre la UE și de definire a măsurilor și acțiunilor comune îndreptate spre crearea condițiilor necesare începerii negocierilor pentru aderarea deplină;

d. înființarea unor centre de informare și documentare, în problemele UE;

e. realizarea Programului Național de pregătire a specialiștilor în domeniul integrării și a Strategiei de imagine a procesului de pregătire a aderării României la UE, destinată opiniei publice autohtone și europene.

Din cele două etape propuse pentru armonizarea legislației românești cu cea comunitară, prima etapă (1995-1996) a și trecut. Rămân doar trei ani (1997-1999) - adică foarte puțin pentru zeci de mii de reglementări care să fie armonizate. Trebuie realizate practic transformările și ajustările sectoriale pe care ramurile economiei naționale este necesar să le efectueze pentru apropierea coordonatelor acestora de cele ale economiei țărilor UE. Acest lucru va fi cel mai dificil de realizat într-o perioadă scurtă de timp (3-5 ani). Nu există un program de corelare intersectorială pentru

¹ Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia Grecia, Republica Moldova, Rusia, Ucraina și Turcia.

creșterea performanțelor economice ale țării noastre și obținerea unor dimensiuni ale indicatorilor economici și sociali similare cu cele ale statelor central-europene (Republica Cehă, Polonia, Slovacia, Ungaria) sau cele ale unor state comunitare mai puțin dezvoltate (Grecia, Portugalia, Spania). Pentru că „este vorba de a intra într-o cu totul altă lume, cu alte norme și alte reguli și, în ultimă instanță, cu alte mentalități de acțiune și activitate: criteriul profitului în decizie, alocarea economică a resurselor, competiția, deschiderea comercială, eficiența” [43].

Pentru a îndeplini coteriile de aderare la UE (stabilite prin Tratatul de la Maastricht), România trebuie să-și consolideze economia și întreaga dezvoltare la nivelul statelor vest-europene, trebuie să-și însușească și să aplice (acquis-ul comunitar (legile și reglementările specifice UE).

Strategia națională de pregătire a aderării face parte componentă din Strategia generală de dezvoltare a țării noastre pe termen mediu și lung. România și-a propus ca la orizontul anului 2000 să îndeplinească principalele condiții pentru aderarea la UE. Dar este un fapt deja constatat că strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană nu are încă o rezonanță practică în rândul operatorilor economici, în general, și a întreprinderilor mici și mijlocii, în special. Pornind de la faptul că „manualele integrării” se elaborează la nivel național, adoptând principiile și regulile ce guvernează relațiile economice, sociale, juridice și morale (dar și pe cele politice, militare) din UE, la condițiile specifice ale economiei românești, la nivel regional, dar și al agentului economic, conținutul acestor „manuale” trebuie prezentat detaliat, explicat, înțeles și aplicat la nivelul fiecărui agent economic. În aceasta constă una din posibilitățile încă puțin folosite în România pentru pregătirea aderării sale la UE. [38].

La începutul lunii noiembrie 1996 a avut loc la București prima rundă de negocieri multilaterale privind aderarea României la Acordul Central European de Comerț Liber (CEFTA). La tratative au participat reprezentanții ministerelor de specialitate din Republica Cehă, Republica Polonă, Republica Slovacă, Slovenia și Republica Ungară. Negocierile purtate au avut la bază decizia prim-ministrilor țărilor membra CEFTA, adoptată la Jasua (Republica Slovacă) în septembrie 1996, privind începerea tratativelor de aderare a României la această organizație regională de comerț liber. Convoorbirile purtate au abordat aspecte ce țin de convenirea textului documentului de aderare a României la CEFTA, precum și de stabilirea listelor de concesiuni ale Părților la produsele agroalimentare și industriale. Aderarea României la CEFTA va avea o influență favorabilă asupra dezvoltării schimburilor comerciale cu actualele țări membre CEFTA, precum și crearea unei zone de comerț liber cu aceste țări.

La începutul celei de-a doua decade a lunii noiembrie 1996, țara noastră a participat pentru prima dată în calitate de membru cu drepturi depline la reuniunea de la Graz (Austria) a Inițiativei Central Europene (ICE). Consultările s-au finalizat prin adoptarea unui document care conține propunerea ca fostele state socialiste să fie primite de Uniunea Europeană (UE) și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO).

Potrivit declarațiilor făcute de ambele părți, la rundele de convorbiri în cadrul dialogului structurat s-a exprimat preocuparea față de scăderea volumului relațiilor comerciale între România și statele membre ale UE, fenomen ale cărui cauze trebuie căutate în nivelul scăzut de competitivitate al mărfurilor românești destinate pieței UE.

La sfârșitul celei de-a doua decade a lunii noiembrie 1996, în cadrul dialogului structurat, runda de convorbiri purtate a avut ca obiect „piața audiovizualului”, respectiv direcțiile de acțiune menite să dezvolte și să modernizeze acest domeniu de activitate, a cărei integrare este mult facilitată de mondializarea sistemului de comunicații. Până la mijlocul anului 1997 vor fi analizate în cadrul dialogului structurat toate sectoarele implicate în procesul apropierei și implicit al integrării țării noastre în structurile UE. Se speră că negocierile de aderare a României la UE vor începe în anul 1998.

CAPITOLUL 3 – SCENARIILE ALE INTEGRĂRII

Specialiștii români și străini care au analizat până acum fenomenul integrării în UE a țărilor central și est europene în general și a României, în special, au elaborat numeroase variante în acest sens. Problemele prioritare urmărite au fost la nivel macroeconomic și de asigurare a comparabilității unor indicatori economico-financiarți în spațiu și timp.

Unul din primele scenarii, realizate în urmă cu 3 ani aparține analiștilor de la „Bank Austria”. Raportul întocmit de aceștia apreciază că țările industrializate ar trebui să ofere 426 miliarde * dolari SUA dacă ar dori să ajute estul Europei cu un nou plan Marshall, adică 71 miliarde timp de 3 ani consecutivi, până în anul 2000. A canaliza acum un ajutor asemănător celui stipulat de planul Marshall, către țările est-europene ar însemna ca fiecare membru al UE, împreună cu Japonia, Canada și SUA să aducă 0,14 la sută din produsul *tor* intern brut anual; din suma alocată, 2/3 ar trebui să fie îndreptate spre țările din CSI, iar restul țărilor central și est-europene. Planul de ajutor este conceput sub forma *vânzării* unor bunuri în țările menționate, banii obținuți urmând a intra într-un fond care ar urma să finanțeze ulterior dezvoltarea economiilor respective; restul necesităților ar urma să fie acoperite de țările „donatoare”.

Acest scenariu se înscrie în optica referitoare la necesitatea unui nou Plan Marshall pentru țările din centrul și estul Europei. Țările testului sistem comunist ar trebui să fie sprijinite pentru a putea să se ajute singure, afirma la începutul anului 1993 prof. dr. Andreas Kohi - secretar general al Uniunii Democratice Europene. Ceste țări nu trebuie abandonate susține prof. Khol care arăta că unora le este teamă că unificarea va produce o megaEuropă, cu mai multă birocrație și mai puține drepturi pentru țări sau regiuni izolate; le este frică de pierderea identității naționale. [29].

Întorcându-se de la un seminar organizat în ianuarie 1993, în Polonia, a cărui principală temă a fost viitorul țărilor din Europa centrală și de est până în anul 2000, Reinhard Thomas - membru în Comisia UE pentru colaborare tehnico-științifică susține ideea similară cu ale prof. austriac Andreas Khol: fiecare țară trebuie să acționeze ea însăși pentru depășirea dificultăților proprii în perioada actuală de tranziție luând în considerare specificul și creând în acest fel condițiile necesare pentru integrarea în UE. Într-un anumit sens - aprecia R. Thomas - în viitor, regiunile vor căpăta o importanță mai mare fiindcă bogăția Europei constă tocmai în varietatea a

„Referindu-se la durata de timp necesară României să atingă un nivel economic, comparabil cu cel al Germaniei, o echipă de experți ai Congresului SUA aprecia că aceasta va fi de cel puțin 25 de ani, fiind nevoie de o investiție de 3013 miliarde dolari, deci de o medie anuală de aproximativ 121 miliarde dolari. Conform acestei previziuni, în următorul sfert de veac, România ar trebui să aloce un volum de investiții egal cu de 44,3 ori PIB-ului său din 1993 și să asigure o creștere medie anuală a PIB de 11 la sută. Previzi-

unile specialiștilor americani sunt chiar optimiste; specialiștii români consideră că este nevoie de 40 de ani pentru a atinge actualul nivel al PIB al UE" (38)

Analiza PIB/locuitor în țara noastră și compararea lui cu PIB/locuitor din UE relevă faptul că României i-ar fi necesari: 4 ani, în ipoteza în care, în fiecare an PIB/locuitor în România s-ar dubla (ceea ce este imposibil); 7 ani, dacă acesta ar crește cu 50% pe an (puțin probabil); 16 ani, la un spor anual de 10% și 30 de ani, la o creștere medie anuală de 10%. Cum țările membre UE nu vor sta pe loc, dacă PIB/locuitor în UE ar crește cu 3% pe an, României i-ar fi necesari 44-45 de ani, în ipoteza creșterii anuale cu 10%. [15]

Comunicând prognoza PIB pe 1996 la una din ultimele întruniri ale guvernului Văcăroiu, se prelimina o creștere de cca 18% față de anul 1992, deci de 4,5% anual. La un ritm de creștere de minimum 10% pe an țara noastră va atinge nivelul compatibil pentru integrare în jurul anului 2005. Cu 4,5% anual (preliminați!) acest nivel va putea fi atins abia în anul 2017.

**PARTEA A II-A -
EVIDENȚIEREA URMĂRILOR POTENȚIALE
ALE INTEGRĂRII
ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ**

Țările Europei Centrale și de Est au nevoie disperată de UE. Deși comunismul a murit, modelele sale de gândire și comportament persistă... Fără perspectiva de a se alătura Europei, aceste țări sunt în pericol să recadă în formulele cunoscute ale trecutului - foarte probabil o formă de naționalism.

George Soros

CAPITOLUL 4 - URMĂRI PENTRU UNIUNEA EUROPEANĂ ALE INTEGRĂRII ȚĂRILOR CENTRAL ȘI EST-EUROPENE

Uniunea Europeană are în prezent 15 state membre, cu o populație de 375 milioane locuitori, la care s-ar putea adăuga prin aderarea celor 10 țări central și est-europene alte 108 milioane locuitori (și peste 1 milion km²), ceea ce ar reprezenta o piață și o putere economică și științifică (ulterior poate politică și militară) uriașă. În această perspectivă, toate instituțiile comunitare se află în plin proces de restructurare și transformare. Încă de acum doi ani, Maurice Allais, reputatul economist francez, laureat al Premiului Nobel, arăta că în absența unor măsuri corespunzătoare pentru o nouă structură instituțională, inclusiv pentru o uniune politică, continuarea procesului de integrare pe modelul abordat în prezent ar reprezenta o sinucidere pentru Europa. Indiferent de costuri, UE va trebui să se lărgască - declara în toamna anului 1996, la Bruxelles, Jacques Santer, președintele Comisiei Europene.

Principalele urmări ale integrării țărilor central și est-europene în UE vor fi în special pe linie financiar-monetară și ape economico-socială. Bugetul comunitar va trebui să fie sporit prin efortul fiecărei țări membre (proporțional cu potențialul său economico-financiar), mergând în opinia unor experți - până la dublarea acestuia; vor fi necesare sume aproximativ egale cu cele pe care țărilor europene cele mai dezvoltate le-au oferit la aderarea Irlandei, Greciei, Portugaliei și Spaniei, luate la un loc. Estimările referitoare la impactul lărgirii UE asupra bugetului comunitar agregat sunt situate între 13 și 21 miliarde ecu pentru șase țări asociate. Individualizând, integrarea Sloveniei (0,2 miliarde ecu), a Cehiei (2 miliarde ecu), a Slovaciei (0,9 miliarde ecu), a Ungariei (2,3 miliarde ecu) și a Bulgariei (2,3 miliarde ecu), toate la un loc vor costa UE 7,7 miliarde ecu, adică 13% din bugetul comunitar. Tot după calculele Institutului pentru Analize Economice Comparate din Viena, admiterea în UE a Poloniei (6,5 miliarde ecu) și României (9,3 miliarde ecu, cele mai mari costuri pentru o țară central sau est-europeană din cele 10), va cere un efort financiar de 15,8 miliarde ecu, adică 27% din bugetul agregat al UE [41]. Aceasta în condițiile în care țări cu o contribuție substanțială la bugetul comunitar (Marea Britanie și Germania) vor să-și reducă din contribuțiile financiare proprii.

După un alt scenariu, se preconizează că la nivelul anului 1999, transferurile în favoarea țărilor și regiunilor defavorizate din UE se vor cifra la 33 miliarde ecu, în timp ce transferurile către noii membri ar atinge 38 miliarde ecu. Deci, povara monetară și fiscală pentru cei 15 ar crește la peste 70 miliarde ecu. În aceste condiții, pentru UE ar fi mai avantajos să amâne aderarea cu drepturi depline a țărilor est-europene, în speranța menținerii tendinței actuală de creștere a RID în aceste țări și să elaboreze

scheme de integrare în etape, în care țările în tranziție să beneficieze doar parțial de efectele extinderii anumitor politici comunitare [46].

Vor trebui create noi fonduri structurale sau sporite cele existente, pentru sprijinirea acelor țări, al căror PIB este mai mic decât 75% din media PIB pe țările membre UE,

Toate acestea (sporirea bugetului comunitar și a fondurilor structurale) vor fi posibile prin mărirea unor impozite, de regulă în defavoarea populației din țările membre UE. Principala problemă socială a țărilor din UE o reprezintă șomajul. Numărul șomerilor depășește 30 milioane (în medie, peste două milioane pentru fiecare țară vest-europeană membră a UE). Nu de mult, Comisia Europeană a înaintat Parlamentului European un program care se bazează pe scăderea salariului minim și pe reducerea contribuțiilor sociale în scopul creării a 15 milioane noi locuri de muncă până în anul 2000 (jumătate din necesar, deci).

Principalele măsuri care se aplică în țările membre UE se focalizează în următoarele domenii prioritare:

- învățământul și pregătirea profesională;
- flexibilitatea forței muncii;
- organizarea activității agenților economici;
- costurile nesalariale;
- locuri noi de muncă; măsuri active pentru combaterea șomajului;
- categoriile dezavantajate ale tinerilor.

Una din problemele cele mai grave ale ocupării forței de muncă se consideră cea a viitorului tinerilor. În acest sens, a fost pus în aplicare un ansamblu de principii și de garanții care să întărească trecerea de la școală la activitatea propriu-zisă în întreaga UE. În acest scop sunt luate măsuri preventive pentru înlăturarea nereușitelor sistemului de pregătire și perfecționare a resurselor umane, prin reforma radicală a școlii. [11]

Întârzierile existente în realizarea Uniunii Economice și Monetare (UEM) vor influența nefavorabil integrarea țărilor central și est-europene. În anul 1999 este preconizată (deocamdată) introducerea monedei europene („euro). Răspunsul concret dacă se poate edifica o uniune monetară credibilă, care să cuprindă cât mai multe națiuni central și est-europene, abia atunci va fi dat. Probabil, vor trebui modificate și criteriile de convergență prevăzute în Tratatul de la Maastricht.

În prezent este un fapt constatat de specialiști că țările membre UE au în structura exportului lor către țările central și est-europene, produse ce încorporează tehnologie înaltă sau cu valoarea adăugată mai înaltă (utilaje și mașini speciale, produse chimice înalt rafinate, bunuri de larg consum de calitate superioară) [25]. Problema care se pune în UE este dacă un liber schimb total cu țările care asigură lucrătorilor salarii joase din centrul și în special din estul Europei, este convenabil pentru țările comunitare industrializate și care asigură venituri înalte" lucrătorilor lor. [16]

CAPITOLUL 5 - URMĂRI PENTRU ȚĂRILE CENTRAL ȘI EST-EUROPENE

În „Cartea Albă. Pregătirea țărilor asociate din Europa Centrală și de Est pentru integrare în piața internă a Uniunii” se face următoarea precizare: „O aliniere progresivă la politicile comunitare care vizează construcția pieței interne va întări competitivitatea economiilor țărilor din Europa Centrală și de Est și va mări beneficiile tranziției, contribuind astfel la instaurarea și consolidarea stabilității macroeconomice”. Această constatare din decembrie 1993 vine în contradicție cu o alta, recentă, a Institutului pentru Analize Economice Comparate din Viena: (considerând o medie a creșterii economice în UE de 2,5% anual și o diferență inițială de 60% între media PIB între cele două zone, Europei Centrale și de Est i-ar trebui 18 ani pentru a ajunge din urmă Vestul cu o medie a creșterii economice de 3% pe an.” [41]

Comisia Europeană este de asemenea pesimistă în ceea ce privește distanța care separă Polonia de UE, PIB/locuitor rămânând cu cca. 70% sub media UE (vezi tabelul din cap. 1), astfel încât dacă se va menține un ritm constant de 6% pe an de creștere economică, Polonia va avea nevoie de 14 ani pentru a atinge un PIB/locuitor reprezentând 50% din nivelul mediu comunitar, luând în calcul o creștere anuală de 2,5% pentru UE.

În ultimii 3 ani, ca urmare a intrării în vigoare a acordurilor de asociere între țările central europene și UE a început să fie liberalizat progresiv comerțul în zonă. Aceasta a permis însă, pe ansamblu, intrarea unor produse mai competitive în statele central și est-europene, apariția astfel a unor noi concurenți economici în acestea și de aici desființarea unor locuri de muncă. Se apreciază de către experți că modelele economice pe care se bazează acordurile de asociere au unele lacune referitoare la: satisfacerea cererii potențiale a populației; ocuparea resurselor umane; schimbări în distribuția investițiilor și transferurile de capital, toate în defavoarea țărilor asociate la UE.

Există și părerea că acordurile de asociere în loc să promoveze comerțul liber au devenit baza unui comerț programat [40]. Produsele sensibile (chimice, siderurgice, textile, produse agricole) reprezintă încă un procent important în exporturile către UE ale țărilor central și est-europene (în 1993 acestea variau între 37,2% pentru Republica Cehă; 45,2% pentru Slovacia; 47,9% - Polonia, 48,3% - Ungaria; 64,5% - Bulgaria și 65% pentru România). Restricțiile de pătrundere pe piața UE vor continua să fie menținute conform acordurilor de asociere până în apropierea semnării acordurilor de aderare. În plus, țările central și est-europene trebuie să respecte standardele și normele UE referitoare la regimul concurenței, protecția consumatorilor, a mediului etc. Avantajele deschiderii mai rapide și mai largi a pieței comunitare față de exporturile țărilor central și est-europene sunt erodate de numeroasele limitări ale concesiilor aplicate exporturilor de anumite produse finale sau intermediare est-europene... Asi-

metria fluxurilor comerciale determinată de competitivitatea mai redusă a exporturilor țărilor central și est-europene pe piețele vest-europene este posibil să conducă la importante deficite ale balanțelor comerciale ale țărilor în tranziție. [10] Problemele sociale, apărute datorită transformărilor din economie, nu vor putea fi soluționate decât cu mari eforturi, iar țările central și est-europene vor trebui să facă apel la susținerile financiare, care să le fie acordat din fondurile structurate ale UE.

În acest context, apare ca o necesitate cooperarea regională sub diverse forme a țărilor central și est-europene, aceasta reprezentând catalizatorul procesului de pregătire a acestor state pentru aderarea la UE. Europa centrală și de est revine în-
cet la calea dezvoltării sale, părăsită acum o jumătate de secol cu acordul tacit al vestului.

CAPITOLUL 6 - URMĂRI PENTRU ROMÂNIA

După mirarea în vigoare a Acordului European care instituie asocierea între România și UE au început să fie puse în aplicare conform acestuia, o serie de măsuri de liberalizare treptată a importurilor românești provenind din țările comunitare. Aceste măsuri se referă, în esență, la eliminarea oricăror taxe vamale aplicate produselor industriale până cel mai târziu la 1 ianuarie 2002 și la suprimarea bârnelor netarifare la import încă din momentul intrării în vigoare a acordului. Concesie pe care România s-a angajat să le întreprindă nu sunt simetrice cu cete aplicate de UE *țara* a noastră având la dispoziție o perioadă de timp mai lungă pentru liberalizarea completă a importurilor industriale din UE. Ambele părți și-au rezervat însă dreptul de a introduce sau reintroduce unele măsuri cu caracter limitativ la import în cazul apariției unor situații care pot aduce prejudicii producătorilor naționali. Aceste situații sunt reglementate prin aplicarea clauzelor de: salvagardare (recurgerea la măsuri de protejare a pieței interne, în cazul în care importurile unui produs au crescut rapid și perturbă grav un anumit sector economic), respectiv antidumping (impunerea unei taxe antidumping cel mult egală cu marja de dumping constatată sau asumarea unui angajament de respectare a unui nivel minim de preț de către exportator) [3].

Cel puțin până în prezent, concesiile au fost mai profitabile pentru UE. Chiar dacă România are un avantaj ipotetic dat de asimetria concesiilor, datorită problemelor economice ale tranziției, această ocazie favorabilă nu poate fi utilizată. Pe de altă parte, țările UE au materializat concesiile oferite de România în avantajul lor, câștigând o nouă piață pentru produsele manufacturate, în absența unor producători interni competitivi. [24]

De altfel, întreprinzătorii autohtoni particulari trebuie să cunoască și să aplice în activitatea lor prevederile Acordului de Asociere pentru a putea evita confruntarea dură cu cerințele pieței concurențiale comunitare. Este necesar ca, în funcție de evoluțiile economice înregistrate de țările membre UE și România, Acordul de Asociere în vigoare să fie permanent adaptat, urmărind suprimarea obstacolelor fizice și tehnice privind libera circulație a bunurilor, serviciilor și persoanelor, concretizată în eliminarea controalelor la frontieră. De asemenea, statul român trebuie să încerce să suprimă barierele fiscale derivate din nivelul diferit de impunere și cel al TVA, care constituie motive ale unor diferențe de preț ale unor produse, fapt care încurajează fraudă și împiedică eliminarea completă a controlului la frontieră.

Procesul de armonizare legislativă între România și UE trebuie continuat mai intens. Trebuie adoptate în regim de urgență de noul parlament Legea concurenței și Legea falimentului, precum și alta reglementări importante pentru acțiunea agenților economici: într-o economie de piață concurențială. Legislațiile asupra protecției mediului, protecției consumatorilor și sănătății publice trebuie să corespundă celor din UE.

Un set de politici monetare realiste capabila să impulsioneze o economie care funcționează grad se impune urgent Banca Națională a României să renunțe la credința că o „mână invizibilă” reglează economia, precum și la dogmele monetariste ale economiei „pure și perfecte”. Ratele înalte de dobânzilor practicate de bănci, mențin artificial un mediu inflaționist, care limitează drastic dezvoltarea economică.

România trebuie să aplice acele căi și mijloace care să ducă la relansarea put-ernică a producției, la stimularea investițiilor, la creșterea competitivității produselor, accelerarea procesului de reformă, de restructurare, de privatizare și de modernizare în vederea asigurării unei macrostabilizări durabile și eliminării actualelor dezechilibre fundamentale din economie. [21]. Trebuie acordată mai multă atenție valorificării su-perioare a resurselor, inclusiv cele umane, creșterii productivității muncii, evaluării și folosirii mai eficiente a potențialului competitiv și creativ al firmelor autohtone. De o deosebită importanță este cunoașterea de către agenții economici opinia publică a implicațiilor asocierii și, în perspectivă, ale integrării României în UE: accesul la o piață de mari dimensiuni și la tehnologie avansată, acces la dezvoltare și reducerea diferențelor între România și statele dezvoltate ale continentului.

Ca urmare a Acordului de Asociere a României la UE, metalurgia românească a beneficiat de o serie de facilități: desființarea contingentelor pentru exporturile românești pe piața comunitară; eliminarea treptată, până la desființare a taxelor vamale pentru exporturile românești pe piața UE și menținerea de taxe vamale pentru importurile de produse siderurgice ale României. Facilitățile acordate României, în prima fază a asocierii vor fi anulate începând din 1998. Atunci piața românească va deveni liberă, iar combinele noastre siderurgice vor intra în competiție deschisă cu marile concerne occidentale [39]. Producătorii din UE fac presiuni în direcția egalizării condițiilor de fabricație în țările est-europene asociate, inclusiv în România, astfel încât în momentul integrării acestora, produsele lor metalurgice să nu le afecteze vânzările de pe piața comunitară. Standardele de calitate ale industriilor siderurgice din țările membre ale UE vor fi o barieră greu de trecut de către întreprinderile noastre. Important va fi să reușim să rezistăm pe piața internă ca-e va fi invadată de produsele metalurgiei occidentale, de înaltă calitate, fabricate cu un consum specific redus de energie și materii prime. Acestea vor fi mai ieftine decât produsele românești. Calcule estimative arată că efortul investigațional pentru modernizarea și reorientarea sectorului siderurgic se ridică la cca. 2,7 miliarde dolari SUA, incluzând aici și costurile sociale [31]. Și exemplul siderurgiei românești poate fi urmat și de alte importante sectoare și ramuri ale economiei naționale: industria textilă, chimică; industria bunurilor de consum, alimentară, agricultura etc.

Dobândirea de către România a calității de membru al UE va acutiza incontestabil condițiile de concurență pe piață, economia autohtonă va câștiga accesul nelimitat la piața UE și reciproc, Lupta concurențială între firmele românești și cele aparținând UE se va derula fără ingerința statului. După obținerea statului de membru, Guvernul României nu va avea nici o posibilitate de protejare a industriei proprii împotriva concurenței vest-europene cu ajutorul taxelor vamale sau altor mijloace de apărare Cine nu va face față concurenței va fi eliminat de pe piață. Timpul rămas până atunci

trebuie folosit pentru restructurarea și întărirea economiei românești, inclusiv cu ajutorul investițiilor din străinătate.

Una din condițiile de bază în vederea integrării în UE o reprezintă politica de protecție a mediului, care se referă în special la modificarea comportamentelor de explorare și exploatare a resurselor. Problemele de mediu nu cunosc granițe, România fiind implicată în realizarea mai multor programe de acest fel cu sprijinul UE [4].

CONCLUZII

Cum se poate imagina că Europa, care funcționează slab în formula de 15, însă cu instituții elaborate pentru șase, ar putea evita paralizia atunci când va număra 25 sau 30 de membri?

Jacques Chirac

Postulatul care se degajă din studierea diverselor tendințe integraționiste pe plan european și mondial se referă la faptul că integrarea este inseparabilă de dezvoltarea economică; Integrarea nu poate să fie redusă numai la factorii economici; o astfel de interpretare ar putea să denatureze esența însăși a integrării integrarea economică este o etapă extrem de importantă a integrării politice (totale); tendințele hegemonice trebuie excluse din acest proces.

Lărgirea UE prin aderarea statelor central și est-europene trebuie efectuată printr-o integrare flexibilă care să țină cont de schimbările în setul bine definit de politici comune, la care toți membrii trebuie să participe, dar și de schimbările proprii, caracteristice fiecărei țări care a aderat sau a solicitat aderarea După părerea fostului premier spaniol, Felipe Gonzales, acest sfârșit de secol și de mileniu oferă Europei ocazia unică de a se unifica politic, ceea ce ar echivala cu instituirea celei mai mari zone de pace și stabilitate de pe continent din ultimele secole.

În continuare este important să fie acordată o deosebită atenție problemelor regionale ale integrării, fiindcă este pe deplin demonstrat că dezvoltarea regională condiționează pozitiv procesul integrării. Acest fapt a fost pe deplin verificat în cadrul Comunităților Europene după aderarea Greciei, Spaniei și Portugaliei și își găsește o ilustrare în prezent în inițiativele de integrare regională furnizate de țările din centrul și estul Europei: Acordul de Comerț liber între țările central europene (CEFTA); Inițiativa Central Europeană (ICE), Comunicate i Economică a Mării Negre (CEMN) Cooperarea țărilor riverane Dunării (Comisia Dunării). În documentul adoptat la reuniunea de la Graz (Austria) în luna noiembrie 1996 sunt deficit principalele direcții de acțiune, în vederea atingerii acestui obiectiv, accentul punându-se pe intensificarea cooperării economice regionale prin interconectarea activității membrilor ICE cu CEFTA și CEMN. Toți participanții la reuniune au subliniat că se cer folosite condițiile favorabile aflate în tranziție pentru accelerarea integrării, fără discriminări și fără prejudecăți.

Considerăm că foarte important în acest sens este obținerea celui „optim de integrare economică pe baza unei integrări economice deschise, care să permită crearea unor comunități economice democratice și participativă, în egală măsură pentru fiecare membrii lor. În această direcție un rol primordial revine efortului colectiv pentru obținerea de progrese concrete și rapide pe calea integrării economice.

Asocierea, aderarea și integrarea în perspectivă a României în UE trebuie realizate însă în concordanță cu interesele naționale ale României. Aderarea trebuie să servească promovării interesului național și dezvoltării Potențialului economic și meniului cultural românesc. Astfel, în Apelul Asociației Generale a Economistilor din România către Președintele țării, Parlament, Guvern și partidele politice se precizează: „Este necesar a fi grăbită activitatea de redresare și dezvoltare economică în perspectiva aderării. Totodată se impune îmbunătățirea structurii și funcționării instituțiilor statului în domeniul gestiunii reformei și a îndeplinirii obiectivelor stabilite. Consideri trebuie eliminate paralelismele, încrucișările, suprapunerile, confuziile și lipsa de coerență în elaborarea, dar mai ales în gestionarea diferitelor componente ale reformei, în care sunt implicate prea multe instituții și prea puține răspunderi. Programul de aderare la UE nu poate rămâne la stadiul de principii. El trebuie îndeplinit și corectat pe parcurs, prin grija Guvernului și a instituțiilor sale, pentru ca eficiența lui IV asigurată sistematic” [7]. În volumul *Starea Națiunii (1918-1996). Concluzii și opțiuni pentru România de Măine*, pentru viitorul poporului român se subliniază că „orientarea României spre integrarea sa în structurile europene și euro-atlantice presupune realism și discernământ în raport cu noile realități geopolitice, corespunzător intereselor naționale”. [35]

Principiul democratic reprezintă condiția sine qua non a integrării și apartenenței la o zonă de integrare. Astfel, UE este deschisă tuturor națiunilor europene care au aceleași idealuri și obiective, dar și; niveluri de dezvoltare similare cu acelea ale actualelor state membre, Este imperativ necesar ca o nouă Europă să fie edificată pe baza democrației, chiar de către popoarele și cetățenii acesteia, în acest sens, nu putem să nu fim de acord cu actualul președinte francez, Jacques Chirac, care, la aniversarea a trei decenii de la semnarea Tratatului de la Roma, afirma că „numai o Comunitate Europeană care respectă identitatea fiecărei țări membre, care prosperă prin coerențele dintre ele și este puternică prin instituțiile sale, va putea permite mersul înainte pe calea progresului economic și social, al independenței, securității și demnității”.

Astăzi, mai mult ca oricând este necesară gândirea creatoare pentru edificarea Europei unificate. Direcțiile în care ar putea acționa aceasta gândire creatoare sunt reprezentate de realizarea în condiții cât mai bune a prevederilor economice și monetare din cadrul Tratatului de la Maastricht, cu consecințe favorabile și pe celelalte planuri, precum și formarea în rândul cetățenilor europeni a unei conștiințe asupra integrării europene. Fără o asemenea conștiință, programele și tratatele de uniune europeană nu constituie decât proiecte utopice.

Prin integrarea în Europa, dar mai ales prin eforturile proprii ale poporului nostru, România se va înscrie într-o altă etapă superioară a devenirii sale istorice, menționa acad. Costin C. Kirițescu. Unica modalitate de integrare a țării noastre în Uniunea Europeană o constituie sincronizarea, procesului de reformă și tranziție cu cel al statelor europene pentru atingerea nivelului de dezvoltare economică și **umană din centrul și apoi din vestul continentului nostru.**

OPINII ALE UNOR REPUTAȚI SPECIALIȘTI REFERITOARE LA INTEGRAREA EUROPEANĂ

- Integrarea nu este o imagine instantanee, ca o fotografie, ci un proces oarase materializează în timp. Să nu ne facem prea multe iluzii privind o anumită dată...

Jean Trastour, directorul Comitetului de asociem România - UE

- Perioada de așteptare a statelor care bat la poarta Uniunii ar putea să se prelungească mai mult decât este prevăzut și va fi diferită de la o țară la alta

Felipe Gonzales, fost premier spaniol

- Dar există oarecare presiuni din interiorul Parlamentului European pentru a amâna, dacă este posibil cu câțiva ani, aderarea deplină a noilor membrii, pentru a le permite să se alinieze treptat la politicile UE și, mai important, spre a întârzia impactul global al cheltuielilor Comunității pentru viitoarea largire care, după cum se așteaptă mulți, va fi costisitoare. Unii membrii ai Parlamentului European cred că ar trebui să aibă loc o integrare treptată a candidaților în diverse politici, cum ar fi Politica Agricolă Comună (PAC) și Fondurile structurale.

Bartholomew Dandridge, Bruxelles

- Birocrația sa (a UE - n.n.), derutantă și foarte stratificată are drept rezultat autorități care se suprapun unele altora și o absență aproape completă de politică comună. Aceasta zdruncină încrederea publicului în instituțiile europene și îi diminuează voința de a-i transfera atribute de suveranitate.

George Soros, Proiectul „Syndicate”

- Nu suntem antieuropeni pentru că respingem cursul integrării și centralizării excesive. Avem sentimentul că suntem buni europeni care pledează pentru binele Europei... Nu vom reveni în Sistemul Monetar European. Nu încap aici nici „dacă”, nici „poate”. Răspunsul este „nu”, indiferent de circumstanțe.

John Major, primul ministru britanic

- ... Suntem într-o perioadă de cursă contra cronometru cu noi înșine (...), trebuie să urgentăm restructurarea și re tehnologizarea, să accelerăm procesul de reformă și privatizare, să îmbunătățim sistemul de protecție socială și să sporim bunăstarea și prosperitatea poporului.

Sanda Duhăneanu, Departamentul pentru integrare Europeană

- Tehnicienii care pregătesc procesul de aderare vor spune același lucru ca și mine: aderarea are un calendar propriu, cu etape distincte... Orice am transmite UE

vom primi un răspuns care face referire la un calendar deja stabilit și la strategia de preaderare adoptată la Essen, în decembrie 1994.

Florin Vodiță, Departamentul pentru Integrare Europeană

- Aspectele pur economice ale teoriei integrării vest-europene își intensifică interferența cu cele de natură socială și politică (...) vizând prerogativele independenței și suveranității naționale și ale unor organisme suprastatale.

Gheorghe Zaman, Institutul de Economie Națională

- Noi nu dorim instituții care ar încerca să ne controleze, să ne impună legi. să ne coordoneze, să ne organizeze, să ne prefabrica, instituții care ar încerca să își impună propriile valori, ambiții sau să ne aducă prejudicii, instituții care ar favoriza interese limitate în detrimentul unor interese ale întregului.

Vaclav Klaus, primul ministru ceh

- În Slovenia ne-am dat seama cu mare surprindere că UE este de fapt departe de a fi un gen de asociație democratică - ideală, cum ne imaginaserăm în trecut. Ne-am dat seama că în cadrul ei există o târguială continuă între diferitele interese, adesea complet neprincipială.

Janez Dmosek, primul ministru sloven

- Nu cer decât un singur lucru - vă rugăm lăsați-ne în pace, lăsați-ne să ne rezolvăm singuri problemele și o vom face prin mijloace democratice. Ajutați-ne, dar, nu ne dați lecții. Sunt profund convins că la presiunile Rusiei, Occidentul se va comporta din nou așa cum a făcut până în prezent, întorcându-ne eroic spatele. Nu va fi pentru prima oară.

Ferdinand Staneek, Slovacia

- Unora le este teamă că unificarea va aduce o mega Europă cu mai multă birocrație și mai puține drepturi pentru țări sau regiuni izolate; le este frică de pierderea identității naționale.

Andreas Khol, secretar general al Uniunii Democratice europene

- Și intrarea României se va produce în viitorul apropiat, cu condiția ca dl. Iliescu să nu fie la putere... Comisia și Statele membre ale UE vor stabili lista exactă a reformelor ce trebuie introduse în economia românească.

François Froment Maurice, responsabil cu relațiile internaționale al Forței Democratice Franceze

ANEXE

Anexa 1 - CRITERII pe care țările candidate la aderare trebuie să le îndeplinească

I. Economica

1. Funcționarea mecanismelor și instituțiilor economiei de piață
2. Capacitatea de a face față concurenței

II. Politice și sociale

1. Respectarea drepturilor omului
2. Întărirea instituțiilor democratice
3. Capacitatea de a-și asuma angajamente în cadrul Politicii Externe și de Securitate
Comune (PESC)

OBSTACOLE ÎN CALEA ADERĂRII LA UE

I. Respectarea

1. - principiilor guvernării UE
2. - legislației europene

II. Asigurarea

1. Celor patru libertăți fundamentale (libera circulație a cetățenilor, bunurilor, capitalurilor și serviciilor)
Respectării criteriilor de aderare conținute în Tratatul de la Maastricht
3. Transparenței și performanțelor pe toate planurile

III. Realizarea de către UE

1. A unui buget comunitar adecvat
2. A Uniunii Economice și Monetare (UEM) și Politicii Agricole Comunitare (PAC)
3. Redimensionării fondurilor de ajutor structural
4. Perfecționării instituțiilor comunitare

Anexa 2 - DURATE ale negocierilor de aderare la UE

Țara	Pregătirea opinieii (nr. luni)	Decizia de în- ceperea a ne- gociilor (nr. luni)	Durata nego- cierilor (nr. luni)	Perioada totală (nr. an/nr. luni)
NORVEGIA*	4	1	12	2/1
FINLANDA	8	3	13	2/9
SUEDIA**	13	6	13	3/6
AUSTRIA	24	18	13	5/5
NORVEGIA	2	33	19	5/5
GRECIA	7	6	34	5/6
MAREA BRITANIE	6	33	19	5/7
DANEMARCA	6	33	19	5/7
IRLANDA	6	33	19	5/7
SPANIA	16	2	76	8/5
PORTUGALIA	14	5	80	8/9
TURCIA	32	-	-	-
MALTA	35	-	-	-
CIPRU	36	-	-	-

Sursa: dialog European, septembrie/octombrie nr. 5/1996, p. 15.

* Norvegia a trecut de două ori prin procedura de aderare, așa încât a avut două intrări Separate

** Austria și Suedia au negociat deja acorduri referitoare la spațiul European (care au durat 3,5 ani) înaintea negocierilor cu UE.

Anexa 3 - Tabloul cronologic al integrării europene

- 05.09.1944: este creată la Londra (Sediul va fi la Bruxelles), Organizația Beneluxului, o Uniune interguvernamentală, vamală, și apoi economică, formată din Belgia, Luxembourg și Olanda, Posedă Consiliu de miniștri propriu, care consultă periodic parlamentele statelor membre
- 19.09.1946: la Zurich (Elveția), Winston Churchill solicită fondarea Statelor Unite ale Europei
- 11.11.1947: „Întâlnirea de la Paris”: participă delegați ai Mișcării Engleze pentru Europa Unită, Consiliului Francez pentru o Europă Unită, Ligii. Economice Belgiene pentru Cooperare Europeană și Uniunii Europene a Federaliștilor. La 14 decembrie, delegații reuniți tot la Paris, hotărăsc convocarea „Congresului Europei”
- 17.03.1948: se semnează Tratatul de la Bruxelles, de instituire a Uniunii Occidentale (UO) compusă din Franța, Marea Britanie și a Organizațiilor țărilor Beneluxului (vezi și 23.10.1954). Obiective: cooperarea interguvernamentală, politică, militară, economică și culturală. UO reprezintă un tratat de securitate mutuală pe termen de 50 ani împotriva unui atac armat asupra țărilor membre, între care stabilește relațiile de cooperare de mai sus; este și sub numele de Pactul de la Bruxelles.
- 26.03.1948: se semnează la Turin (Franța), un protocol între Franța și Italia pentru crearea Uniunii Vamale FRANCITAL. Pe de altă parte, Franța, Italia și țările Beneluxului urmau să formeze FIBENEL, iar Marea Britanie și țările scandinave - UNISCAN (cele trei proiecte nu s-au concretizat efectiv)
- 16.04.1948: se înființează la Paris, cu sediul tot aici, Organizația Europeană pentru Cooperare Economică (OECE). Obiectivul principal: distribuirea ajutorului Marshall, apoi cooperarea interguvernamentală în domeniile economic și financiar. Membrii: 18 state vest europene, inclusiv Turcia
- 8-10.05.1948: Comitetul de coordonare a unității europene convoacă Congresul de la Haga sau Congresul Europei, care demonstrează suportul larg pentru cauza unității europene”; este solicitată crearea unui Consiliu al Europei
25. 10.1948: Comitetul internațional care a organizat Congresul Europei creează Mișcarea Europeană, organizație permanentă, neguvernamentală, pentru promovarea Uniunii Europene. Președinți de onoare ai acestei organizații au fost aleși: Leon Blum, Winston Churchill, Siynor de Gasperi, Henri Spaak
- 05.05.1949: la Londra este creat Consiliul Europei. Sediul la Strasbourg. Obiective - cooperare interguvernamentală, culturală, socială, tehnică, precum și încheierea de convenții europene. Dispune de o importantă Adunare consultativă

- 09.05.1950: pe baza unui proiect aparținând lui Jean Monnet, ministrul francez al afacerilor externe, Robert Schuman își prezintă planul care-i poartă numele și care susține ideea unei comunități economice între Franța și Germania - aceasta va fi Comunitatea Europeană pentru Cărbune și Oțel (CEGA)
- 19.05.1950: crearea la Paris, cu sediul tot aici, a Uniunii Europene de Plăți, desprinsă din OECE, ca o „casă de dearing” monetar
- 24.10.1950: președintele francez al Consiliului de Miniștri, René Pleven, propune printr-un plan care-i poartă numele, crearea armatei europene integrate și respectiv a Comunității europene a Apărării (CED) (vezi și 27.05.1952)
- 18.04.1951: prin Tratatul de la Paris, semnat de Franța, Germania, Belgia, Italia, Luxembourg și Olanda („cei șase”), se instituie CECA cu sediul la Luxembourg. Tratatul va intra în vigoare la 23.07.1952
- 27.05.1952: se semnează la Paris Tratatul de Constituire a CED de către „cei șase” care urmează a fi ratificat de fiecare din țările membre (vezi 30.08.1954)
- 10.08.1952: sub președinția lui Jean Monnet își începe activitatea Autoritatea Supremă - organul executiv al CECA
- 10.09.1952: la Strasbourg, miniștrii de externe ai „celor șase” state membre ale CECA însărcinează prima Adunare Generală a CECA să elaboreze un proiect de tratat pentru o Comunitate Politică Europeană, care va fi înaintat pe 10.03.1953
- ... 1952: se formează Consiliul Nordic, organ interguvernamental de cooperare economică, culturală și tehnico-științifică, alcătuit din Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia și Suedia
- 01.07.1953: semnarea Convenției de la Paris, care instituie Organizația Europeană pentru Cercetări Nucleare (CERN)
- 30.08.1964: Adunarea Națională Franceză respinge Tratatul de constituire a CED; în felul acesta Planul Pleven eșuează
- 23.10.1954: crearea la Paris (cu sediul tot aici) a Uniunii Europei Occidentale (UEO), din statele membre ale UO, la care se adaugă Italia și R.F. Germania
Obiective: cooperarea interguvernamentală militară și culturală. Are Adunare parlamentară proprie
- 01-02.08.1955: miniștrii afacerilor externe ai țărilor membre CECA, reuniți la Messina (Italia), decid să relanseze construcția europeană după eșecul CED. Este constituit un Comitet al Experților sub președinția lui Paul-Henn Spaak. „Comunicatul Messina” hotărăște că integrarea vest-europeană trebuie continuată mai întâi pe plan economic, Piața Comună fiind primul obiectiv al acțiunii lor viitoare
- 06.08.1955: crearea la Paris a Acordului Monetar European, care înlocuiește Uniunea Europeană de Plăți, facilitând reglarea balanței de plăți între băncile centrale din statele vest-europene

-
- ...1956: este dat publicității raportul Spaak, întocmit sub coordonarea lui Paul-Henri Spaak, care analizează posibilitatea unei uniuni economice generale și a unei cooperări în domeniul energiei
 - 13.05.1956: la Veneția „cei șase” miniștri de externe hotărăsc începerea tratatelor în scopul fondării Comunității Economice Europene (CEE) și a Comunității Europene pentru Energie Atomică (Euratom)
 - 25.03.1967: la Roma, „cei șase” semnează tratatele pentru fondarea Comunității Economice Europene sau Piața Comună și Comunității Europene pentru Energie Atomică, ambele cu sediul la Bruxelles
 - 01.01.1958: intră în vigoare tratatele de la Roma Walter Hallstein este primul președinte al Comisiei CEE, iar Louis Armand, primul președinte al Comisiei Euroatomului
 - 01.01.1959: în cadrul CEE se efectuează prima reducere de taxe vamale cu 10%
 - 21.07.1959: șapte state membre ale OECE: Austria, Danemarca, Elveția, Marea Britanie, Norvegia, Portugalia și Suedia hotărăsc crearea Asociației Europene a Liberului Schimb (AELS)
 - 20.10.1959: se înființează la Stockholm, AELS, care va avea sediul la Geneva. Obiectiv principal: stabilirea unei uniuni vamale între cele șapte țări membre. Acordul va intra în vigoare pe 03.05.1960: mai 1960
 - Mai 1960: crearea Fondului Social European
 - 14.12.1960: se înființează la Paris, cu sediul tot aici, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE). Obiective: cooperare interguvernamentală în domeniul economic și financiar, studii asupra dezvoltării, chestiuni sociale și educative. State membre: țările OECE, plus Canada, Japonia, SUA
 - 01.01.1961: prima armonizare a tarifelor vamale naționale ale celor șase în scopul unei vămuiri unitare la extern
 - 10.02.1961: se deschide Conferința de la Paris a șefilor de stat și de guvern din Piața Comună („cei șase”) pentru a se încerca realizarea comunității politice europene. Sub conducerea lui Christian Fouchet, o comisie specială va elabora un plan în acest scop (Planul Fouchet)
 - 28.06.1961: „cei șase” adoptă o rezoluție asupra posibilităților de cooperare politică între ei
 - 09.07.1961: semnarea acordului de asociere a Greciei la CEE
 - 18.07.1961: „cei șase”, reuniți lângă Bonn, dau publicității Declarația de la Bad Godesberg asupra uniunii politice, redactată de un grup de experți condus de ambasadorul Christian Fouchet
 - 31.07.1961: Irlanda înaintează cererea de aderare la CEE
 - 09.08.1961: Marea Britanie înaintează cererea de aderare la CEE
 - 10.08.1961: Danemarca înaintează cererea de aderare la CEE
 - 18.1 Or 1961: este semnată la Torino, Carta Socială Europeană care garantează drepturile sociale și economice, fundamentale ale cetățeanului (vezi și 26.02.1965)

- 19.10.1961: Franța prezintă Proiectul de tratat pentru Uniunea Politică a celor șase" (Planul Fouchet I)
- 08.11.1961: încep tratativele de aderare a Marii Britanii la CEE
- 14.01.1962: miniștrii „celor șase” convin asupra primelor 4 reglementări privind piața agricolă, a primelor reglementări de finanțare a acesteia, precum și asupra ordonanței privind concurența
- 18.01.1962: Franța prezintă în fața Comisiei Europene, Planul Fouchet II, care este, de fapt varianta I, revizuită de „cei șase”
- 30.01.1962: intrarea în vigoare a Politicii Agricole Comune (PAC)
- 28.02.1962: intră în vigoare Acordul de Asociere a Greciei la Piața Comună
- 17.04.1962: se întrerup tratativele privind Uniunea Politică Europeană întrucât nu s-a ajuns la o înțelegere asupra Planului Fouchet II
- 30.04.1962: Norvegia înaintează cererea de aderare la CEE
- 14.01.1963: președintele de Gaulla opune veto-ul său la aderarea Marii Britanii la CEE. După 4 zile Franța va solicita amânarea sine die a negocierilor între „cei șase” și Marea Britanie
- 22.01.1963: semnarea la Paris a Tratatului de prietenie și colaborare franco-vest german (Tratatul de la Elysée)
- 20.07.1963: semnare la Yaoundé (Camerun) a Convenției de asociere la a 17 state africane (Convenția de la Yaoundé) (vezi 29.07.1969)
- 12.09.1963: semnarea Convenției de asociere a Turciei la CEE
- 23.12.1963: un nou acord asupra PAC este realizat de „cei șase” la Bruxelles
- 25.02.1964: Consiliul de miniștri ai „celor șase” decide fuzionarea celor trei comunități: CECA, Euratom și CEE până la 01.01.1967 (vezi 08.04.1965 și 01.07.1967)
- 26.02.1965: intră în vigoare Carta Socială Europeană
- 08.04.1965: semnarea de către „cei șase” a Tratatului de fuzionare a CECA, Euratom și CEE care formează Comunitățile Europene (CE)
- 13-14.05.1965: acordul „celor șase” asupra revizuirii programului de cercetări al Euratom-ului, protecției pieței europene a fructelor și legumelor și reorganizarea pieței mondiale a cerealelor
- 17-25.05.1965: au loc primele convorbiri dintre Comunitățile Europene (CE) și Republica Socialistă Federativă Iugoslavia privitoare la dezvoltarea schimburilor comerciale (vezi 01.05.1970)
- 28-30.06.1965: negocierile privind finanțarea PAC eșuează; Franța declanșează o criză de 7 luni prin „politica scaunelor goale” (absentează de la negocieri)
- 29.01.1966: „compromisul de la Luxembourg impune votul în unanimitate asupra oricărui subiect esențial pentru statele membre ale Comunităților Europene
- 11.05.1966: acordul „celor șase” asupra finanțării PAC și asupra realizării uniunii vamale cu începere de la 01.07.1968
- 01.01.1967: intrarea în vigoare a Pieței Comune a fructelor și legumelor

-
- 10.05.1967: Marea Britanie înaintează pentru a doua oară cererea sa de aderare la CE; de asemenea se depune o a doua cerere de aderare din partea Irlandei
- 11.05.1967: Danemarca depune o a doua cerere de aderare la CE
- 29-30.05.1967: se desfășoară Conferința la nivel înalt a „celor șase” cu ocazia celei de-a zecea aniversări a Tratatelor de la Roma
- 01.07.1967: fuziunea executivelor celor trei comunități europene - CECA, CEE și Euratom. Se instituie un Consiliu unic și o Comisie unică a Comunităților Europene (CE). Jean Rey este primul președinte al Comisiei Europene a CE (vezi 02.07.1970)
- 24.07.1967: Norvegia înaintează pentru a doua oară cererea de aderare la CE
- 28.07.1967: Suedia înaintează cererea de aderare la CE
- 22.03.1968: Comisia Europeană respinge o reformă a structurilor agricole
- 01.07.1968: intră în vigoare Uniunea vamală, tariful exterior comun și piața agricolă unică între „cei șase”
- 08.11.1968: în vederea realizării pieței comune a resurselor de muncă, în cadrul CE se garantează accesul liber al forței de muncă
- 23.12.1968: Comisia Europeană aprobă Planul Mansholt privind reforma agriculturii CE
- 04.03.1969: Tunisia și Marocul devin membri asociați la CE
- 29.07.1969: semnarea celui de-al doilea acord Yaoundă care va intra în vigoare la 01.01.1971
- 01-02.12.1969: întâlnirea la vârf de la Haga a „celor șase” state membre ale CE; s-a discutat despre: adâncirea integrării și extinderea CE: Producerea etapizată a Uniunii Economice și Monetare (UEM) până în 1980 (Planul Werner, după numele președintelui Consiliului de miniștri al Luxemburgului Pierre Werner); înlocuirea contribuțiilor directe bugetare ale statelor membre cu resursele proprii ale CE: cooperarea pe plan politic; începerea negocierilor de aderare cu Danemarca, Irlanda, Marea Britanie și Norvegia
- 19-22.12.1969: Consiliul de Miniștri al CE ia decizii importante asupra finanțării PAC și acordării de competențe sporite Parlamentului European (PE) pentru întocmirea bugetului comunitar. Parlamentul va propune Consiliului modificările asupra cheltuielilor obligatorii adoptate cu majoritate simplă
- 01.01.1970: CE preia competențele de comerț exterior de la statele membre
- 21.04.1970: Consiliul de Miniștri al CE decide constituirea resurselor și mijloacelor financiare proprii ale CE
- 22.04.1970: sunt întărite puterile Parlamentului European (PE)
- 01.05.1970: este încheiat primul acord comercial între CE și o țară socialistă (RSF Iugoslavia)
- 30.08.1970: începe la Luxembourg a doua rundă de negocieri privind aderarea Danemarcei, Irlandei, Marii Britanii și Norvegiei
- 02.07.1970: Franco L. Malfatti este ales al doilea președinte al Comisiei Europene

- 08.10.1970: este definitivat și aprobat Planul Werner de realizare a UEM
- 27.10.1970: este prezentat Raportul Danguon asupra perspectivelor unificării politice a CE
- 05.12.1970: se semnează Acordul de Asociere la CE a Maltei, care va intra în vigoare la 01.04.1971 (vezi și 16.07.1990)
- 09.02.1971: Consiliul de Miniștri al CE decide la Bruxelles introducerea etapizată a UEM; prima etapă a Planului Werner va fi lansată la 22.03.1971
- 01.07.1971: CE introduc aplicarea sistemului generalizat de preferințe vamale în comerțul cu 91 de țări
- 23.01.1972: la Bruxelles sunt semnate Tratatul de aderare la CE a Danemarcei, Irlandei, Marii Britanii și Norvegiei, care urmează a fi ratificate de parlamentele naționale ale acestor state (Norvegia nu va ratifica tratatul - vezi 25.09.1972). „Cei șase” devin cei nouă”. Aderarea va intra în vigoare la 01.01.1973
- 21.03.1972: se introduce „șarpele monetar flotant” (Comisia Europeană și guvernele țărilor membre convin să permită flotări ale cursului de schimb ale monedelor „celor nouă” într-o marjă de 12,5%)
- 22.03.1972: SICO Mansholt este ales al treilea președinte al Comisiei Europene
- 10.05.1972: populația Irlandei consimte prin referendum aderarea la CE
- 13.07.1972: Camera Comunelor a Marii Britanii se pronunță pentru aderarea la CE
- 23.07.1972: semnarea Acordului de comerț liber între CE și 5 țări ale AELS (Austria, Elveția, Irlanda, Portugalia și Suedia)
- 25.09.1972: populația Norvegiei respinge printr-un referendum aderarea la CE
- 02.10.1972: în urma referendumului din Danemarca, populația acestei țări se pronunță pentru aderarea la CE
- 19-20.10.1972: întâlnirea la vârf de la Paris a CE decide primirea de noi membri asociați și adoptarea unui calendar pentru înfăptuirea UEM
- 19.12.1972: Cipru semnează tratatul de asociere la CE
- 01.01. 1973: CE obțin competența unică pentru politica comercială comună
- 11-12.03.1973: Irlanda, Italia și Marea Britanie rămân în afara „șarpelui monetar flotant”. Miniștrii de finanțe hotărăsc continuarea fluctuării monedelor lor față de dolarul SUA
- 14.05.1973: se semnează Acordul de comerț liber cu Norvegia
- 23.07.1973: miniștrii de externe ai celor nouă adoptă raportul cooperării politice europene (Raportul de la Copenhaga)
- 26-27.07.1973 ...: se desfășoară la Bruxelles conferința CE cu reprezentanți a 46 state din zona Africa, Caraibe și Pacific (ACP) privind desfășurarea relațiilor reciproce
- 05.10.1973: se *semnează* Acordul de comerț liber cu Finlanda
- 21.01.1974: miniștrii muncii ai „celor nouă” adoptă programul social al CE care propune acțiuni pentru: ocuparea forței de muncă, armonizarea condițiilor de viață și muncă și implicarea partenerilor sociali în deciziile comune

- 9-10.12.1974: la propunerea lui Valéry Giscard d'Estaing șefii de state și de guverne ai „celor nouă” hotărăsc la Paris întâlniri periodice, instituind în felul acesta Consiliul European „la vârf”
- 28.02.1975: se semnează la Lomé (Togo) primul Acord cu 46 state ACP privind problemele tehnice, financiare și comerciale
- 10-11.03.1975: Reuniunea primului Consiliu European al șefilor de stat și de guvern la Dublin (Irlanda)
- 18.03.1975: Consiliul de miniștri al CE decide să instituie Fondul Regional European
- 09.04.1975: Camera Comunelor votează continuarea apartenenței Marii Britanii la CE
- 11.05.1975: se semnează Acordul de cooperare în CE și Israel
- 05.06.1975: populația britanică votează în cadrul unui referendum pentru rămânerea țării în CE
- 12.06.1975: Grecia depune cererea de aderare la CE
- 22.07.1975: Parlamentul European începe să aprobe bugetul comunitar global
- 16.09.1975: se reiau relațiile oficiale între CE și Republica Populară Chineză
- 01-02.12.1975: Consiliul European decide la Roma introducerea pașaportului european și participarea la dialogul Nord-Sud
- 29.12.1975: Leo Tindemans prezintă raportul său privind Uniunea Europeană care propune adoptarea în continuare a „două viteze” pentru integrarea europeană
- 16.02.1976: Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (GAER) propune Consiliului European un acord de colaborare economică
- 27.07.1976: încep negocierile de aderare cu Grecia care vor fi finanțate la 28.05.1979 (vezi 01.01.1981)
- 20.12.1976: Roy Jenkins este ales președinte al Comisiei Europene
- 28.03.1977: Portugalia înaintează cererea de aderare la CE. Negocierile vor începe la 17.10.1977
- 01.07.1977: se desființează taxele vamale între „cei nouă”
- 28.07.1977: Spania depune cererea de aderare la CE. Negocierile vor începe la 05.02.1979
- 07-03.04.1978: Consiliul European întrunit la Copenhaga hotărăște ca termen pentru primele alegeri europene perioada 07-10.06.1979
- 06-07.07.1978: Consiliul European hotărăște la Bremen crearea Sistemului Monetar European (SME) și a unități monetare europene
- 05.09.1978: încep negocierile privind pescuitul între țările membre ale CE (vezi 25.01.1983)
- 04-05.12.1978: Consiliul European hotărăște la Bruxelles intrarea în vigoare a SME începând cu 01.01.1979
- 13.03.1979: intră în vigoare (retroactiv de la 01.01.1979) SME și devine efectivă ca monedă de cont ecu-ul (European Currency Unit). SME înlocuiește sistemul „șarpelui monetar flotant”

- 06-10.06.1979: au loc în cele nouă state membre ale CE primele alegeri europene, generale și directe (prin sufragiu universal) pentru Parlamentul European (PE)
- 17-20.07.1979: la Strasbourg se desfășoară prima ședință a PE ales prin sufragiu universal. Simone Veil este aleasă prima președintă a PE
- 31.10.1979: se semnează la Lomé (Togo) al II-lea Acord Lomé, între CE și 58 state ACP
- 07-08.03.1980: se semnează Acordul de coopeiare între CE și statele membre ASEAN
- 02.04.1980: se semnează Acordul de cooperare între CE și RSF Iugoslavia
- 12-13.06.1980: la Veneția, Consiliul European adoptă o declarație privind conflictul din Orientul Apropiat
- 28.07.1980: se semnează Acordul de cooperare între CE și R.S. România
- 06.10.1980: Comisia Europeană constată criza industriei siderurgică și a oțelului și solicită Consiliului European aprobarea pentru introducerea cotelor de producție
- 01.01.1981: Grecia devine al zecelea membru al CE
- 06 și 20.01.1981: miniștrii de externe german și italian propun intensificarea cooperării politice europene (inițiativa Genscher-Colombo)
- 06.01.1981: Goston Thom este ales președinte al Comisiei Europene
- 13.10.1981: Consiliul European întrunit la Londra aprobă Raportul pentru intensificarea cooperării politice europene
- :04.01.1982 miniștrii de externe ai statelor membre ale CE condamnă în cadrul unei conferințe extraordinare situația din Polonia și instituirea legii marțiale în această țară europeană
- 19.02.1982: Pieter Dankert est* ales al doilea președinte al PE
- 23.02.1982: populația Groenlandei votează în cadrul unui referendum pentru aderarea la CE
- 30.06.1982: este semnată Declarația comună & PE, Comisiei Europene și Consiliului European privind garantarea unei mai bune desfășurări a proceduri) bugetare
- 25.01.1983: „cei 10” membri ai CE convin, după 6 ani de negocieri asupra politicii comune privind pescuitul
- 17-19.06.1983: Consiliul European întrunit la Stuttgart dă publicității Declarația solemnă privind Uniunea Europeană (UE)
- 14.02.1984: proiectul Tratatului privind fondarea Uniunii Europene (UE), elaborat de un comitet instituțional sub conducerea lui Altiero Spinelli este adoptat de PE
- 14-17 06.1984 al doilea sufragiu universal pentru PE
- 25-26.06.1964: Consiliul European întrunit la Fontainableau ia decizii privind constituirea Comitetului Doodge pentru probleme instituționale și a Comitetului Adonnino pentru o Europă a cetățenilor
- 24.07.1984: Pierre Pllimlin este ales al treilea președinte al PE

-
- 26.09.1984: este parafat Acordul privind cooperarea comercială și economică între China și CE
 - 08.12.1984: este semnat al III-lea Acord Lomé între CE și 65 state ACP
 - 07.01.1985: președinte al Comisiei Europene este ales Jacques Delors
 - 09.03.1985: este prezentat Raportul Doodge, care recomandă organizarea unei conferințe guvernamentale privind UE
 - 29-30.03.1985: Consiliul European întrunit la Bruxelles aprobă Programul Integrat Mediteranean (PIM) care va facilita și aderarea la CE a Spaniei și Portugaliei
 - 12.06.1985: sunt semnate documentele de aderare a Spaniei și Portugaliei la CE
 - 14.06.1985: Comisia Europeană prezintă Cartea Albă pentru realizarea interne unice - în localitatea Louvain la Neuve (Walonia, Belgia) este creată la inițiativa a 9 organizații interregionale europene, Adunarea Regiunilor Europei (ARE). Obiective: facilitarea și organizarea cooperării regiunilor europene, întărirea reprezentării regiunilor pe lângă instituțiile europene și participarea lor la edificarea unei noi Europe
 - 20.06.1985: este înaintat Consiliului European, Raportul Adonnino privind ancorarea CE în conștiința cetățenilor săi
 - 28-29.06.1985: Consiliul European întocmit la Milano hotărăște convocarea unei conferințe guvernamentale pentru modificarea Tratatelor de la Roma, conform art. 236 al Statutului CE
 - 02.-03.12.1985: Consiliul European întrunit la Luxembourg propune efectuarea reformei instituționale a CE și extinderea competențelor comunitare privind politica externă comună
 - 01.01.1986: prin aderarea Spaniei și Portugaliei, CE numără 12 membri
 - 17 și 26.02.1986: se semnează de către guvernele celor 12 state, „Documentele europene centralizate”
 - 01.01.1987: își începe activitatea la Bruxelles, Secretariatul cooperării politice europene
 - 01.01.1987: sir Henri Plumb este ales al patrulea președinte al PE
 - 20.01.1987: Turcia depune cererea de aderare la CE
 - 01.07.1987: intră în vigoare Actul Unic European, care întărește participarea PE în procesul legislativ al CE
 - 11-12.02.1988: Consiliul European adoptă la Bruxelles „Planul Delors” privind reforma sistemului de finanțare a comunității, a politicii agricole și dublarea valorilor fondurilor structurale ale QE
 - 29.03.1988: Comisia Europeană prezintă Raportul Cechini privind costurile în cazul nerealizării UE, care cuantifică avantajele pieței interne unice
 - 28.09.1988: este semnat Acordul comercial și de cooperare a CE cu R.P. Ungară
 - ... 1968: se conturează ideea facilitării recunoașterii CE ca entitate distinctă în cadrul ONU
 - 15-18.06.1989: se desfășoară a patra oară alegeri, prin sufragiu universal pentru

- 26-27.06.1989: Consiliul European hotărăște la Madrid organizarea unei conferințe guvernamentale, conform Planului Delors, pentru crearea Uniunii Economice și Monetare (UEM)
- 29.06.1989: Spania intră în SME
- 14.07.1989: în cadrul întâlnirii la nivel înalt de la Paris a Grupului celor 7 țări puternic industrializate se hotărăște acordarea de ajutor financiar și economic Poloniei și Ungariei. Comisia Europeană este însărcinată cu coordonarea acestui ajutor
- 17.07.1989: Austria depune cererea de aderare la CE
- 26.07.1989: Enrique Baraen Crespo este ales al cincilea președinte al PE după introducerea alegerilor europene
- 19.09.1989: este semnat Acordul comercial și de cooperare a CE cu Polonia
- 15.12.1989: este semnată a patra Convenție Lomé între CE și 68 state ACP
- 19.12.1989: încep negocierile între CE și AELS pentru intensificarea cooperării și crearea Spațiului Economic European (SEE)
- 09.05.1990: este semnat Acordul comercial și de cooperare între CE și Bulgaria
- 08.06.1990: este semnat Acordul comercial și de cooperare între CE și România
- 19.06.1990: este semnat la Luxembourg, cel de-al doilea Acord Schengen privind libera circulație a persoanelor între „cei 12”
- 25-26.06.1990: Consiliul European convocat la Dublin hotărăște convocarea Conferințelor guvernamentale pentru înfăptuirea UEM și a Uniunii Politice
- 01.07.1990: intră în vigoare prima etapă a UEM - Germania federală stabilește o uniune vamală și monetară cu Germania de răsărit (R.D. Germană vezi 21.08.1990)
- 04.07.1990: Cipru înaintează cererea de aderare la CE
- 16.07.1990: Malta înaintează cererea de aderare la CE
- 10-19.08.1993: are loc la București întâlnirea miniștrilor pentru reforma economică din țările central și est-europene cu reprezentanți ai CE
- 21.08.1990: Comisia Europeană adoptă un pachet de măsuri pentru încorporarea în CE a R.D. Germane
- 03.10.1990: prin intrarea în vigoare a Tratatului de stat (între R.F.G. Germania și R.D. Germană se realizează unificarea celor două state germane; astfel cele cinci noi landuri federale dobândesc apartenența la CE
- 06(08).10.1990: Marea Britanie devine al zecelea membru al SME
- 14-15.12.1990 . Consiliul European confirmă la Roma că lucrările celor două conferințe guvernamentale privind UEM și Uniunea Politică vor fi realizate în paralel și neîntrerupt pentru a pune la punct Tratatul asupra Uniunii Europene
- 01.03.1991: este semnat Programul Phare de asistență din partea CE pentru România
- 29.03.1991: Polonia și statele Acordului de la Schengen convin asupra liberei circulație a persoanelor, acordul va intra în vigoare la 08.04.1991

-
- 24.06.1991: miniștrii de finanțe ai „celor 12” convin pentru unificarea taxei pe valoarea adăugată și a taxelor de consum pentru alcool, tutun și uleiuri minerale în țările membre CE
- 25.06.1991: Spania și Portugalia aderă la Acordul (Convenția) de la Schengen
- 01.07.1991: Suedia depune cererea de aderare la CE
- 09-10.12.1991: Consiliul European întrunit la Maastricht (Olanda) hotărăște asupra semnării Tratatului privind Uniunea Europeană (vezi 07.02.1992)
- 16.12.1991: reprezentanți ai CE și ai Republicii Federative Cehă și Slovacă, Poloniei și Ungariei semnează la Bruxelles, „Convenția Europa”
- 13.01.1992: Egon Klepsch este ales al șaselea președinte al PE
- 07.02.1992: este semnat la Maastricht, Tratatul privind Uniunea Europeană. (De acum Comunitățile Europene pot fi numite și Uniunea Europeană)
- 18.03.1992: Finlanda depune cererea de aderare la Uniunea Europeană (UE)
- 15.04.1992: moneda portugheză este inclusă în SME
- 02.05.1992: miniștri de externe ai statelor membre ale UE și ai statelor AELS semnează la Porto, Acordul privind crearea Spațiului Economic European (SEE) (vezi 01.01.1994)
- 20.05.1992: Elveția depune cererea de aderare la UE
- 20-21.05.1992: are loc prima rundă de negocieri în vederea asocierii României la UE
- 02.06.1992: 50,7% din populația daneză votează în cadrul unui referendum național împotriva Tratatului de la Maastricht privind UE
- 20.09.1992: 51,05% din populația Franței votează pentru Tratatul de la Maastricht în cadrul unui referendum național
- iunie 1993 Consiliul European întrunit la Copenhaga analizează raportul asupra pregătirii aderării țărilor asociate din Europa Centrală și de Est
- 12.10.1993: după hotărârea definitivă a Tribunalului Constituțional Federal al Germaniei, ratificarea Tratatului de la Maastricht este încheiată în toate statele UE, cu excepția Danemarcei
- 14-15.10.1993: are loc la București prima întâlnire a Comisiei reunite România – UE
- 29.10.1993: Consiliul European reunit special la Bruxelles stabilește secole noilor instituții comunitare: Institutul Monetar European va avea sediul la Frankfurt pe Main, Europolul (Organizația Poliției Comunitare) în Olanda, iar Agenția Europeană pentru Mediu în Danemarca
- 01.11.1993: intră în vigoare Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană
- 10.11.1993: Consiliul European întrunit la Bruxelles analizează situația economică a UE. Președintele Comisiei Europene, Jacques Delors prezintă raportul „Creștere, dezvoltare, capacitatea concurențială și ocuparea forței de muncă”
- 01.01.1994: începe să fie efectiv SEE; intră în vigoare a doua etapă a UEM; este înființat Institutul Monetar European, ca precursor al Băncii Centrale a UE

- 18.01.1994: la Atena se desfășoară consultări politice multilaterale între troika UE (Franța, Germania, Italia) și 6 țări central și est europene (Bulgaria, Cehia, Polonia, România, Ungaria și Slovacia)
- 01.02.1994: intră în vigoare Acordul de Asociere la UE pentru Polonia și Ungaria
- 16.03.1994: după Finlanda, Austria și Suedia, Norvegia încheie, la rândul ei, negocierile de aderare cu UE
- 31.03.1994: Ungaria depune cererea de aderare la UE
- 05(08).04.1994: Polonia depune cererea de aderare la UE
- 19.04.1994: sa desfășoară la Luxembourg al doilea dialog politic multilateral, la nivel ministerial între troika UE și cele 6 țări central și est europene asociate UE
- 03.06.1994: are loc la Atena primul dialog politic multilateral în formula 12+6, între țările membre UE și cele 6 țări central și est europene asociate
- 09-12.06.1994: se desfășoară al patrulea sufragiu universal pentru UE
- 12.06.1994: populația Austriei votează în procent de 66,4% pentru aderarea la UE
- 19.07.1994: Klaus Hönisch este ales al șaptelea președinte al PE
- 16.10.1994: în cadrul unui referendum 57% din populația Finlandei votează pentru aderarea la UE: în Suedia,
- 13.11.1994: 52,2% din cetățeni hotărăsc aderarea la UE
- 27-28.11.1994: 52,2% din alegătorii norvegieni votează contra aderării la UE
- 09-10.12.1994: Consiliul European adoptă la Essen, Strategia de pregătire a aderării țărilor asociate din Europa Centrală și de Est (Strategia de pre-aderare)
- 01.01.1995: intră în vigoare Tratatul de aderare la UE a Austriei, Finlanda și Suediei
- 09.01.1995: Austria intră în SME
- 19.01.1995: după dezbateri furtunoase, PE se pronunță pentru validarea componenței noii Comisii Europene
- 23.01.1995: Comisia Europeană își începe perioada de funcționare de 5 ani sub președinția lui Jacques Santer
- 01.02.1995: intră în vigoare Acordurile de Asociere la UE pentru Bulgaria, Republica Cehă, România și Slovacia
- 26.03.1995: intră în vigoare Convenția de la Schengen, care consfințește libera circulație a persoanelor între Belgia, Germania, Franța, Luxembourg, Olanda, Portugalia și Spania
- 12.06.1995: se semnează Acordurile de Asociere la UE a Estoniei, Letoniei și Lituaniei
- 22.06.1995: România depune cererea de aderare la UE
- 26-27.06.1995: Consiliul European reunit la Cannes adoptă Cartea Albă intitulată „Pregătirea țărilor asociate (din Europa Centrală și de Est pentru integrarea în piața internă a Uniunii”. Consiliul confirmă constituirea unui „grup de reflecție” care să pregătească pentru anul următor o conferință interguvernamentală care să discute revizuirea unor părți ale Tratatului de la Maastricht
- 27.06.1995: Slovacia depune cererea de aderare la UE

-
- 27.10.1995: Letonia depune cererea de aderare la UE
28.11.1995: Estonia depune cererea de aderare la UE
08.12.1995: Lituania depune cererea de aderare la UE
16.12.1995: Bulgaria depune cererea de aderare la UE
decembrie 1995: Consiliul Europei de la Madrid definitivează Strategia de lărgire și restucturare a UE
22.01.1996: Republica Cehă depune cererea de aderare la UE
29.03.1996: la Torino începe Conferința interguvernamentală asupra reformei UE
26.04.1996: România primește de la Comisia Europeană chestionarul cu întrebări referitoare la stadiul pregătirilor pentru aderare. Pe 25.07.1996 Guvernul român trimite răspunsul său (cca. 500 pg.) la Chestionarul cu 175 întrebări
07-08.06.1996: președinții Austriei, Republicii Cehă, Germaniei, Italiei, Poloniei, Ucrainei și Ungariei se întâlnesc la Lancut (sud-estul Poloniei) pentru a discuta stadiul integrării europene
10.06.1996: este semnat Acordul de Asociere la UE al Sloveniei Slovenia prezintă cu acest prilej și cererea de aderare la UE
21-22.09.1998: la reuniunea miniștrilor de finanțe ai țărilor membre ale UE se stabilesc principiile pactului de stabilitate bugetară europeană, al cărui arhitect este ministrul german de finanțe Theo Waigel
decembrie 1996: se va desfășura la Dublin Consiliul European care va analiza principalele divergențe comunitare
iunie 1997: la Amsterdam se va întâlni Consiliul European, care va hotărî asupra reformei UE
începutul anului 1998: ar putea începe negocierile de aderare cu Cipru, Malta și țările centrale și est-europene

PRESCURTĂRI UTILIZATE ÎN LUCRARE

ACP - Africa Caraibe și Pacific
ABS - Asociația Europeană a Liberului Schimb
ARE - Adunarea Regiunilor Europei
ASEAN - Asociația Statelor din Asia de Sud-Est
BERD - Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BIRD - Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
CE - Comunitățile Europene
CECA - Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
CED - Comunitatea Europeană a Apărării
CEE - Comunitatea Economică Europeană
CEFTA - Acordul de Comerț Liber între țările central și est-europene
CEMN - Comunitatea Economică a Mării Negre
CIG - Conferința Interguvernamentală
ICE - Inițiativa Central-Europeană
NATO - Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
OCDE - Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
ONU - Organizația Națiunilor Unite
PAC - Politica Agricolă Comună
PE - Parlamentul European
PIB - Produsul intern brut
PIM - Programul integrat Mediteranean
SEE - Spațiul Economic European
SME - Sistemul Monetar European
UE - Uniunea Europeană
UEM - Uniunea Economică și Monetară
UEO - Uniunea Europei Occidentale

BIBLIOGRAFIE

1. Aldea, Bogdan - Implicațiile concurenței, în Economistul nr. 809/1998, p. 15
2. Aldea, Bogdan - Perspectivele integrării europene, în Economistul nr. 812/1996, p. 16
3. Aldea, Bogdan - România și integrarea europeană, în Economistul nr. 016-817/1996, p. 15 (ambele)
4. Aldea, Bogdan - Protecția mediului - investiție pentru viitor, în Economistul nr. 846, 67 noiembrie 1996, p. 15
5. Allais Maurice - Reformare l'Unione European, în Euromonitor, nr. 3, october 1804
6. Amariței Constantin - România s-a mai apropiat puțin de Europa, în Economistul nr. 840/23-24 octombrie 1996, p. 15
7. xxx - Apelul AGER către Președintele țării, Parlament, Guvern, partidele politice din România, în Economistul nr. 797/1996, p. 8-9
8. Bal Ana - Acordurile de asociere la UE ale țărilor est-europene (prezentare comparată, Institutul de Economie Mondială, București, aprilie 1994
9. Bal, Ana - Perspectivele integrării depline a țările est europene în UE, Institutul de Economie Mondială, București, iunie 1996
10. Bal, Ana - Trecerea la economia de piață în țările est-europene și orientări privind integrarea lor în economia mondială, rezumatul tezei de doctorat, București, 1996
11. Bați, Iosif - Reducerea, cel puțin la jumătate a șomajului... în țările membre UE, în Economistul nr. 549/13 decembrie 1994, p. 4
12. Barnat, Gabriela - „Euro” mai face un pas, în România liberă/23 septembrie 1996, p. 6
13. xxx Buletin de informare și documentare nr. 1. Comisia de elaborare a Strategiei naționale de pregătire a aderării României în UE, București, martie 1995
14. Ciutei, Emil - Informația - o monedă convertibilă dincolo de orice frontiere - corespondențe speciale de la Reuniunea internațională de la Mangalia, în Economistul nr. 808-809/1996, p. 12, respectiv 2
15. Ciutacu Constantin - Decalajele economice văzute din perspectiva integrării europene, în Opinia națională nr. 138/10 iunie 1996, p. 2
16. Ciutacu, Constantin - Integrarea în structurile europene. Decalajele de venituri și salarii ..., în Opinia națională nr. 146/30 septembrie 1996, p. 3
17. Constantinescu, Nicolae N. - Lecțiile tranziției: cazul României, în Problemele economice nr. 5/1996, București, Centrul de informare și documentare economică, p. 22-23
18. xxx - De la Essen la Cannes. Itinerariul strategiei românești de integrare europeană. București, Editura Academiei Române, 1995
19. Dinu Marin - Europa invariabilă, în Economistul nr. 838/18-19 octombrie 1996, p. 3

20. Duhăneanu Sanda - România și integrarea europeană, în *Economistul* nr. 823/13-14 septembrie 1996, p. 8-9
21. Dumitrescu Florea - Să ne integrăm în UE în cunoștință de cauză, cu demnitate, nu ca o rudă săracă, în *Economului* nr. 618/1995, p. 1 și 4
22. Duțu Mircea - Uniunea Europeană acordă prioritate problemelor meciului, în *Economistul* nr. 556-557/28 decembrie 1994, p. 8
23. Erhan, Florin - Evaluări privind economiile statelor Europei Centrale și de Est, în *Economistul* nr. 82/1996, p. 15
24. Georgescu, George - Reforma comerțului exterior în perspectiva integrării României în UE, în *Probleme economice* nr 17/1995, București, Centrul de informare și documentare economică, p. 15
25. Graziani, G. - Export Specialization for Central-Eastern Europe and EG Trade Opening, in Paper presented to the 2-nd EACES Conference: "Problems of Transforming Economies", september 24-26, 1992, Gröningen, The Netherlands
26. xxx - Integrarea europeană în contextul reformei, în *Adevărul economic* nr. 36 (234)/6-12 septembrie 1996, p. 6-7
27. Ionete, Constantin - Schiță tematică pentru elaborarea strategiei de dezvoltare economico-socială a României, proiect supus dezbaterilor Grupului consultativ, în *Probleme economice* nr. 9/1994, București, Centrul de Informare și documentare Economică, p. 23
28. Jula Dorin, coordonator - Sistem de analize previzionale pentru fundamentarea strategiilor și programelor macroeconomice, în *Studii și cercetări economice*, nr. 5/1995, București, Centrul de informare și documentare economică, p. 54-57
29. Khol, Andreas - Este necesar un nou Plan Marshall pentru țările din Est, interviu în *Cotidianul*, 13 ianuarie 1993
30. Kirițescu, Costin C - Coordonate ale relațiilor FMI - țările membre, în *Caiete de studii ale BNR* nr. 2/aprilie 1996, p. 8
31. Mărgărit, Ioan - Până la anul 2000 siderurgia românească poate pierde piața internă, în *Curierul național* din 12 noiembrie 1996, p. 10
32. Mitran, Ion - Costuri ale integrării Europei de est, în *Economistul* nr. 645/26 iulie 1995, p. 4
33. Mitran, Ion - Obstacole în calea aderării la UE, în *Economistul* nr. 674/3 octombrie 1995, p. 4
34. Mitran, Ion - Euroscepticismul în ascensiune, în *Economistul* nr. 681/18 octombrie 1995, p. 8
35. xxx - Necesitatea unui program de unitate națională - obiective fundamentale ale dezvoltării economico-sociale (Schiță orientativă), în *Opinia națională* nr. 148/30 septembrie 1996, p. 4
36. von Ow, Barbara - The Accession of the Countries of Central and Eastern Europe into the European Union: problema and perspectives, in *Central and Eastern Europe on the Way in the European Union. Problems and Prospects of Integration*, Edition Wemeer Wektenfeld, Bertelsmann Foundation Publishers, Gutersion, 1995

-
37. Patrichi, Viorel - Europa euroscepticilor, în România liberă din 16 octombrie 1996, p. 8
 38. Popa, Adrian - Cum se reflectă cerințele integrării în UE în practica operatorilor economici, în Economistul nr. 840/23-24 octombrie 1996, p. 15
 39. Rădeanu, Ștefan - Metalurgia românească riscă să devină un outsider, în Cuierul național din 13 august 1996, p. 10
 40. Rădulescu, Marian - Viziunea vest-europeană asupra deziluziilor răsăritene, în Tribuna economică nr. 30-31/1994, p. 41-42, respectiv 42-43
 41. Roșca, Andreea și Anghel, Florin - Integrarea Estului va costa un sfert din bugetul UE, în Capital nr. 38/26 septembrie 1996, p. 30
 42. Săndulescu, Șerban - România and the European Union, în Economistul nr. 825/1996, p. 14
 43. Șerbănescu, Ilie - Există o strategie pentru integrarea în UE? în 22, anul VII, nr. 35/28, august septembrie 1996, p. 8
 44. Sârbu, Crina - Integrarea euro-atlantică în viziunea Chirac, în România liberă din 5 septembrie 1996, p. 8
 45. Terenche, Cristiana - „Se ia de la Paul și se dă lui Pierre. Și aceasta presupune sacrificii”, interviu cu Jean Trestour, directorul Comitetului de Asociere România-UE, în România liberă din 19 septembrie 1996, p. 4
 46. Trefaș, C. - Amânarea aderării țărilor est-europene - un avantaj pentru UE, în Adevărul din 15 octombrie 1996, p. 5 07.
 47. xxx - Uniunea Europeană-vecinul tău, Oficiul pentru publicații al Comunității Europene, Luxembourg, februarie 1995
 48. xxx - Uniunea Europeană-România. Parteneriat pentru creșterea economică, Delegația Comisiei Europene în România, București, septembrie 1995
 49. Virgil, Ion - Lărgirea spre est a UE, în Economistul nr. 836/14-15 octombrie 1996, p. 15
 50. Vittorio, V. Political, social and economic integration in the European Union: a three gaps approach, Paper presented to the 3-rd Conference of EACES: „Transformation of Economic Systems”, Budapest, 8-10 september 1993 51.
 51. Zaman, Gheorghe - „Integrarea flexibilă” în cadrul Uniunii Europene, în Tribuna economică nr. 28/11 iulie 1996, p. 66-67

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 11/1996**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

**RELAȚIILE ECONOMICE ȘI POLITICE
DINTRE CEI TREI POLI AI LUMII
ACTUALE: STATELE UNITE ALE
AMERICII, UNIUNEA EUROPEANĂ,
JAPONIA**

Liviu ION

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

MULȚUMIRI

domnului *prof.univ.dr. Nicolae SUTA*, pentru îndrumarea competentă pe parcursul întregii perioade dedicate doctoratului, pentru modelul de profesionalism oferit și pentru sprijinul acordat cu generozitate;

domnului ambasador *Constantin EME*, reprezentantul permanent al României pe lângă Comunitățile Europene, pentru ajutorul acordat în organizarea perioadei de studiu la instituțiile europene din Bruxelles;

domnului ambasador *Romulus NEAGU*, reprezentantul permanent al României pe lângă Oficiul Națiunilor Unite din Geneva, pentru ajutorul acordat în organizarea perioadei de studiu la instituțiile din sistemul ONU;

domnului ministru-consilier *Vasile GALGAU*, Misiunea României pe lângă Comunitățile Europene din Bruxelles, pentru sprijinul dat la realizarea programului de documentare la Parlamentul European;

doamnei *Aneta POPESCU-BLACK*, de la Divizia pentru Relațiile cu Țările din Europa Centrală și Orientală din Direcția Generală de Studii a Parlamentului European, pentru studiile puse la dispoziție;

domnului *Adrian CONSTANTINESCU*, fost ministru-consilier la Misiunea permanentă a României pe lângă Oficiul Națiunilor Unite de la Geneva, pentru sprijinul dat la realizarea programului de documentare la Organizația Mondială a Comerțului, UNCTAD, CEE/ONU.

CUPRINS

LISTA DE PRESCURTĂRI.....	470
1. LOCUL CELOR TREI POLI ÎN LUME	472
1.1. ISTORICUL EVOLUȚIEI PONDERII CELOR TREI POLI ÎN COMERȚUL MONDIAL.....	472
1.2. TENDINȚE ÎN ECONOMIA MONDIALĂ.....	472
1.3. STATELE UNITE ALE AMERICII	474
1.4. UNIUNEA EUROPEANĂ.....	477
1.5. JAPONIA.....	483
1.6. TREI MODELE DE DEZVOLTARE: AMERICAN, RENAN, JAPONEZ.....	484
2. RELAȚIILE DINTRE CEI TREI POLI.....	487
2.1. STATELE UNITE ALE AMERICII - UNIUNEA EUROPEANĂ.....	487
2.2. STATELE UNITE ALE AMERICII - JAPONIA.....	488
2.3. UNIUNEA EUROPEANĂ - JAPONIA.....	489
2.4. STATELE UNITE ALE AMERICII - UNIUNEA EUROPEANĂ - JAPONIA.....	490
2.5. PEISAJ CU TEORIA COMERȚULUI INTERNAȚIONAL	494
3. CEI TREI POLI ȘI ROMÂNIA.....	495
3.1. ROMÂNIA AZI.....	495
3.2. EUROPA VĂZUTĂ DE ROMÂNI.....	497
3.3. LOCUL ROMÂNIEI ÎN SFERELE DE INTERESE ALE CELOR TREI POLI.....	497
3.4. VIITORUL RELAȚIILOR ROMÂNIEI CU CEI TREI POLI.....	498
3.5. CONCLUZII ȘI PROPUNERI	499
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	501

LISTA DE PRESCURTĂRI

AELS	– Asociația Europeană a Liberului Schimb
AFTA	– Acordul American de Comerț Liber
AI	– Autorutele informației
APEC	– Cooperarea Economică Asia-Pacific
ASE	– Asia de Sud-Est
BERD	– Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
CE	– Consiliul Europei
CEE	– Comunitatea Economică Europeană
CI	– Comerțul internațional
CIG	– Conferința interguvernamentală
EAEC	– Grupul Economic de Cooperare al Asiei de Sud- Est
EBC	– Comunitatea Europeană pentru Afaceri
ECO	– Europa Centrală și Orientală
EI	– Exporturi internaționale
ESDI	– Identitatea europeană de securitate și apărare
FMI	– Fondul Monetar Internațional
GATT	– Acordul General pentru Tarife și Comerț
GIS	– Societatea globală a informației
G7	– Grupul celor 7 state Industrializate
II	– Importuri internaționale
IME	– Institutul Monetar European
ISD	– Investiții străine directe
NAFTA	– Acordul Nord-American de Comerț Liber
NATO	– Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
NTA	– Noua agendă transatlantică
OCDE	– Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică
OCE	– Organizația de cooperare economică
OMC	– Organizația Mondială a Comerțului
OSCE	– Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
PAC	– Politica agricolă comună
PCC	– Politici comerciale comune
PE	– Parlamentul European
PESC	– Politica externă și de securitate comună
PIB	– Produsul Intern Brut
SI	– Societatea informației
TCI	– Teoria comerțului internațional
TD	– Țări dezvoltate

TECO	–	Țări din Europa Centrală și Orientală
TES	–	Spațiul economic transatlantic
TI CD	–	Țări în curs de dezvoltare
TIS	–	Societatea tehnologică a informației
TT	–	Țări în tranziție
UE	–	Uniunea Europeană
UEO	–	Uniunea Europei Occidentale
UEM	–	Uniunea economică și monetară
UN	–	Organizația Națiunilor Unite
UNCTAD	–	Conferința Națiunilor Unite de Comerț și Dezvoltare

1. LOCUL CELOR TREI POLI ÎN LUME

1.1. Istoricul evoluției ponderii celor trei poli în comerțul mondial

Trei poli, SUA, UE, Japonia, domină lumea de azi. Ei sunt agenții dezechilibrării lumii, ai mondializării, ai terțiarizării, ai creșterii comerțului mai rapide decât a producției,

Tripolarizarea conduce la triadizarea continentală, care dă sensul marilor ansambluri pe glob.

Comerțul internațional este important în cele trei mari regiuni (Europa, Asia, Americile): în 1992, peste jumătate din schimburile mondiale s-au derulat în sânul uneia dintre aceste regiuni. În cazul Europei Occidentale (UE+AELS), schimburile intraregionale au reprezentat peste 75% din comerțul total.

Iată deci că preponderența unor țări, mai ales europene, în CI, se confirmă pe durate lungi. Aceste țări sunt astăzi în UE, principalul pol comercial al lumii.

Se mai poate observa că, dacă multe sute de ani, Mediterana a fost "locul geometric comercial" al rutelor comerciale cu pondere, nu de mult timp ea a cedat această poziție privilegiată Atlanticului, care, dacă urmărim previziunile optimiste din ASE, va fi înlocuit de Pacific.

În ultimii 50 de ani s-au confruntat doi poli terestri (SUA- NATO contra URSS) într-o lume bipolarizată fundamental ideologic. În viitorii 50 de ani, confruntarea se va purta între doi poli acvatici (țările de pe coastele Atlanticului centra celor de pe coastele Pacificului),

Are loc un fenomen de "contractie geografică": cei trei poli de care ne ocupăm adună în jurul lor TICD precum magnetul pilitura de fier. Căzul cel mai dinamic este cel al UE, întreprindere economică de succes, în ciuda numeroaselor probleme cu care se confruntă. AELS a fost în bună parte înghițită de UE, iar statele recent eliberate de sub dominația sovietică, care parcurg o perioadă de tranziție dureroasă, fac presiuni susținute pentru a grăbi aderarea.

1.2. Tendințe în economia mondială

Continuarea creșterii: continentul nord-american a dat semnalul relansării mondiale în 1991. În 1995, pe plan mondial, inflația este cea mai scăzută în ultimii 30 de ani, creșterea continuă, marile monede și-au lansat traiectorii spre niveluri mai credibile, aproape peste tot guvernele fac eforturi inegale, e drept, de a pune în aplicare prescripții binecunoscute pentru o creștere stabilă și susținută. Mondializarea și globalizarea schimburilor au făcut să cadă toate barierele; nimic nu mai pare a se opune mondializării modelului economiei de piață. Anul 1996 va continua să fie unul al creșterii, în care este posibilă o redresare japoneză, după ani de criză.

Continuarea creșterii schimburilor mondiale: comerțul mondial a crescut cu 4,1% în 1993, cu 10,3% în 1994, cu 9,2% în 1995 și este prevăzut să crească cu 8,2% în 1996.

O nouă voință multilateralistă: anul 1994 a marcat debutul unei ere noi pentru sistemul comercial multilateral. Semnarea la Marrakesh, la 15 aprilie 1994, a acordurilor OMC, au pus capăt oficial celor peste 7 ani de discuții în cadrul celui mai ambițios și complex ciclu de negocieri comerciale multilaterale. Astfel, s-a ajuns în situația ca, în 40 de ani, dezarmarea vamală să scadă taxele vamale de la 40% la sub 4%.

Accentuarea tendinței de integrare economică regională.

Acordurile regionale au fost din ce în ce mai des interpretate ca expresia unui "comportament economic mondial" care nu derogă în mod necesar de la sistemul multilateral; fiind înțelese ca având un efect global pozitiv asupra CI și în general asupra sistemului comercial multilateral. Pe scurt, există un singur bloc comercial solid european în care UE este centrul, apoi un bloc nord-american aflat la începuturi, dar care dispune de majoritatea caracteristicilor de bază necesare succesului. Posibilul bloc sud-est-asiatic este divizat de raportul țări comuniste/țări necomuniste și de resentimentele istorice. O singură tendință inversă, cea de deregionalizare¹, dintre TECO și țările ex-URSS. Rusia încearcă refacerea terenului pierdut și a început prin atragerea recentă a Bielorusiei.

Actualmente, expertul în economiile asiatice Kenichi Ohmae, fost consultant la McKinsey, întrevide, dincolo de țările actuale, constituirea de entități regionale autonome politic și economic, regrupate în jurul unei populații variind între 5 și 20 de milioane de locuitori, unde se vor concentra creșterea și ISD. Exemple: regiunea transfrontieră San Diego (SUA) și Tijuaria (Mexic), regiunea Hong Kong-Shenzen, care migrează spre Zhuhai și Canton. O nouă hartă a lumii este pe cale să se deseneze, este de părere Ohmae.

e) Mondializarea, descrisă de Renato Ruggiero, directorul general al OMC.- în CURSUL unei conferințe ținute la Harvard în octombrie 1995, ca „O multiplicitate de relații economice interconectate între diferitele economii naționale”, este rezultatul natural al avansului tehnologic în comunicații și transport. Cea mai bună dovadă a integrării mondiale este că la fiecare creștere cu 10% a producției mondiale, schimburile mondiale creșteau cu 16%. Mondializarea, ca viziune interstatală, este ÎNSOȚITĂ de globalizare, ca viziune INTERcompanii Klaus Schwab, fondatorul și președintele Forumului Economic Mondial, este de părere că globalizarea economică rezultând din expansiunea multinaționalelor a intrat într-o fază critică². El susține că viteza fulgerătoare cu care capitalurile traversează frontierele, accelerarea schimbărilor tehnologice, evoluția rapidă a pretențiilor managementului și marketingului cresc presiunea pentru reforme structurale și conceptuale până la punctul

¹ FOCUS OMC, n. 3/1995, pag. 6-11.

² Klaus Schwab and Claude Smadja, Start Taking the Backlash Against Globalization Seriously în: International Herald Tribune, 01.02.1996, pag. 8.

de rupere. Acestea multiplică costurile umane și sociale ale procesului globalizării la un nivel care solicită edificiul social al democrațiilor într-un fel fără precedent.

f) înfrângerea ideologiei comuniste nu a dus la înlocuirea ei cu cea liberalistă, dar nici nu a dus la impunerea unei noi ideologii. Odată prăbușit sistemul ideologic care diviza umanitatea, istoria nu se sfârșește¹, ci lasă câmp liber idealului liberalist-victorios în planul ideilor și al conștiinței, dar încă fragil în lumea reală sau materială. Iar Francis Fukuyama admite că pe termen lung acest ideal va stăpâni lumea materială. Actualmente, viziunea politică și economică vestică domină ideologia mondială. "Următoarea ideologie"² va exprima opoziția regimurilor lumii a treia care nu vor putea face față efectelor sfidărilor lansate de Vest. Și va avea o latură naționalistă, alimentată și de nevoia de autenticitate culturală, ca răspuns la tendința de omogenizare a culturii mondiale.

Cultura va fi o expresie a conflictului, nu cauza sa, este de părere Fulter.

Reevaluarea componentei culturale a deciziilor strategice și a comportamentelor operaționale, deseori interpretate drept consecințe ale unei complexificări a lumii și a piețelor sale³. Noile studii, provenite din cei trei poli, recunosc importanța componentei culturale, cvasiignorată până acum.

Multiplicarea actorilor care intervin pe piețele mondiale și mai ales greutatea în creștere a țărilor aflate pe calea industrializării.

l) Creșterea precarității slujbelor.

1.3. Statele Unite ale Americii

1.3.1. Statele Unite ale Americii azi

SUA trăiesc un "moment unipolar", după opinia lui Charles Krauthammer. Ele se află în centrul unei "comunități liberale a păcii", după Michael Doyle, care încearcă "restaurarea ordinii mondiale", după John Mearsheimer, pe baza "rolului legii" și a "emergenței persoanei în dreptul internațional", după John Barton și Barry Carter⁵. "În fața unei CSI dislocate, a unei Europe divizate, a unei Japonii care rămâne un pitic diplomatic și militar, SUA își conservă un rol cvasihegemonic. Dar aceasta nu ține de puterea lor intrinsecă -contestată mai mult sau mai puțin de ceilalți doi poli ai triadei ci de faptul că din punct de vedere comercial America este de neocolit, din punct de vedere monetar este dominantă, din punct de vedere militar, este de necontestat. În

¹ Francis Fukuyama, "Sfârșitul istoriei V, Editura Vremea, București, 1994.

² Graham Fuller, "The Next Ideology" în Foreign Policy, nr.98, Spring 1995, University of Miami, USA, pag. 145.

³ Serge Airaudi, "L'entreprise face à l'économie-mondiale", în: Problèmes économiques, u. 2415-2416, 15-22 mars 1995, pag. 32

⁵ Graham Allison și Gregory F. Treverton, în: "Rethinking America's Security. Beyond Cold War to the New World Order", W.W.Norton & Company, New York, London, 1992, pag. 24-25.

consecință, "declinul imperiului american" nu este pentru mâine¹. SUA sunt o putere globală cu interese globale, care se conduce după patru principii strategice:

1. leadership-ul american: dacă America nu conduce, nimeni nu va conduce;
2. menținerea de relații productive cu statele cele mai puternice din lume, în scopul urmăririi obiectivelor într-un mediu mai favorabil;
3. construirea de instituții durabile, de cooperare regională și globală, ca răspuns la tendința mondială spre societăți deschise și piețe deschise;
4. promovarea democrației și a drepturilor omului².

Leadership-ul american a fost sugerat prin sintagma "noblesse oblige": de două ori în acest secol SUA și aliații săi au triumfat în lupte globale, de două ori în acest secol SUA și-au câștigat dreptul de a fi arbitrul unei lumi post-belice". Aceasta este a treia șansă a americanilor³. Un înalt funcționar⁴ de la Departamentul de Stat spunea: "Este o senzație universală, împărtășită de oameni pe fiecare continent, că democrația este cea mai bună formă de organizare politică și că piața liberă este cea mai de succes formă de organizare economică". Lumea trăiește un moment unic, când nici una din marile puteri nu vede în alta o amenințare militară imediată. Pentru prima oară în istoria lumii, virtual toate puterile militare și economice conducătoare de pe planetă sunt democrații multipartide, care au îmbrățișat economia de piață, scrie Talbott, supralicitând, pentru a face negocierile mai ușoare. SUA continuă să domine cele patru mari structuri ale economiei politice internaționale:

- producția globală, prin controlul unei piețe interne largi, deschise și bogate și prin predominanța multinaționalelor americane;
- finanța globală prin predominanța dolarului ca monedă internațională și leadership-ul inovativ al băncilor și centrelor financiare americane;
- structura de securitate globală prin forța sa nucleară și militară;
- sfera ideilor prin resursele intelectuale ale universităților, leadership-ul exercitat de profesiile intelectuale, popularitatea culturii prin filme, muzică, modă, îmbrăcăminte.

Puterea americană asupra celorlalte două poli este mai mare decât a fiecăruia dintre ei asupra comportamentului Washingtonului. Asimetria este evidentă. Ca o consecință a acestei disparități, a istoriei și a obișnuinței, relațiile americano-japoneze sunt, la orice nivel considerat, mai strânse decât cele nipono-europene. Japonezii

¹ Gerard Dorel, professeur à Sorbonne, "Etats-Unis d'Amérique", în: "Dictionnaire géopolitique des Etats", sous la direction de Yves Lacoste, Flammarion, Paris, 1994, pag. 221.

² Warren Christopher, US Secretary of State, "America's Leadership, America's Opportunity", în: Foreign Policy, Number 98, Spring 1995, pag. 6-27.

³ Jonathan Clarke, "Leaders and Followers", în: Foreign Policy, Number 101, pag. 37.

⁴ Strobe Talbott, US Deputy-Secretary of State, "The New Geopolitics: Defending Democracy in the Post-Cold War Era", în: The World Today, The Royal Institute of International Affairs, Chatham House, London, UK, January 1995, Volume 51, Number 1, pag. 7.

încă spun: "America este aliatul nostru; Europa este prietenul nostru", adică este mai puțin importantă. În același sens, cu toate dezacordurile,¹ relațiile SUA - Europa sunt mai strânse decât cele dintre arhipieleag și bătrânul continent. SUA sunt capabile acum să ofere aliaților o "umbrelă a informației", așa cum în timpul războiului rece le-a oferit "umbrela nucleară". SUA nu-s hegemon, ci actorul unui leadership, ceea ce este cu totul altceva. Prin intermediul a ceea ce J.S. Nye numea "soft power"¹ ("abilitatea de a realiza efecte în afacerile internaționale mai degrabă prin atragere decât prin coerciție"), SUA dispun de rapacitatea de a face să adere și să participe un mare număr de actori de rang secund la aplicarea orientărilor dorite de Washington/Diseminarea actuală a puterii în lume cere realizarea de coaliții Numai SUA au fost capabile să le realizeze, în jurul ONU (Golf, Irak, 1990) sau NATO. SUA dispun de o putere de veto asupra afacerilor lumii. Numai SUA pot construi azi "un compromis mondial". Nimic nu se poate face fără SUA. Nimic nu se poate face împotriva SUA. Numai SUA pot fi capabile de "o guvernare mondială". Summit-urile internaționale și procesele de concertare între marile puteri au inaugurat o formă inedită de guvernare mondială în care puterea hegemonică nu-și poate impune punctul de vedere, dar poate căuta un compromis pentru o soluție constructivă. "Dată fiind puterea de care dispun SUA, care sunt pivotul alianței occidentale și centrul economiei mondiale, ceea ce vor face sau ceea ce nu vor face are mult mai multă importanță decât tot ce alte puteri ar putea decide să facă"².

1.3.2. Sateliți: NAFTA, continentul de influență

Semnat la 18 decembrie 1992 de Canada, SUA și Mexic, Acordul de Liber Schimb Nord-American (NAFTA) a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1994. Din punct de vedere economic, efectele lui nu par a fi considerabile, el consfințind o realitate care exista de mult. Impactul acordului, în termeni reali, ajunge la 0,1% din PIB-ul SUA. Însă, din punctul de vedere al politicii externe americane, NAFTA este un agent de consolidare a poziției SUA în negocierile GATT prin instaurarea unei doze de regionalism în discursul lor economic. Apoi, NAFTA întărește puterea mexicană și asigură continuitatea reformelor economice, deci și o anumită stabilitate economică și socială în țară. În plus, cererile de aderare ale Argentinei și ale Republicii Chile nu fac decât să accentueze imaginea NAFTA de "locomotivă a dezvoltării" pe continentele americane. Intrarea în vigoare a NAFTA a constituit un precedent cu caracter mondial în ce privește schimburile și cooperarea între economii industrializate aflate în stadii de dezvoltare diferite

1.3.3. Concluzii

SUA continuă să domine lumea, nu numai prin forța sa militară, economică, politică, ci și prin avansul și avantajele sale tehnologice, care provin din folosirea efi-

¹ Joseph S. Nye and William A Owens, „America's Information Edge", în: Foreign Affairs, Volume 75, Number 2, March/April 1996, pag.21

² Paul Kennedy, "Naissance et déclin des grandes puissances", Payot, 1991, pag. 59

ciență a inteligenței' umane, a resurselor minții libere a oamenilor Aceasta permite ca dinamismul american să dureze de trei secole. Și în secolul următor, libertatea gândirii asociată cu un extraordinar mecanism de punere în practică vor asigura SUA un rol esențial pe glob. Probabil că nu vor mai fi supranumite "locomotiva" economiei mondiale, ci "microprocesorul cel mai performant al lumii".

1.4. Uniunea Europeană

1.4.1. Ideea europeană

O serie de autori occidentali atrag atenția asupra fracturii dintre ceea ce desparte națiunile europene și ceea ce le apropie, exprimându-și scepticismul față de o unitate a Europei realizabilă pe termen scurt. Ei spun că Uniunea Europeană integrează doar 15 state, iar CE realizează doar o cooperare limitată între membri și nu integrarea lor, că orgoliile naționale nu vor putea duce niciodată la realizarea Statelor Unite ale Europei.

Se observă ușor că multe divizări ale Europei sunt de ordin cultural. Diferențele culturale dintre țările europene continuă să fie un obstacol important în calea Europei unite, de aceea tot mai multe studii fac apel la sociologia politică, la sociologia culturii, pentru a accelera desprinderea de vechile și atât de comodele prejudecăți. Dacă Jean Monnet ar trebui să ia totul de la capăt, ar trebui să abordeze în primul rând cultura, este de părere Jean-Marc Siroën, profesor la Universitatea de la Orleans.

Trăsăturile dominante ale civilizației europene de azi sunt raportate la trei termeni de Gérard Soulier¹: "pe plan ideologic, civilizația este înainte de toate o profesie de credință liberală; pe planul instituțiilor politice, ea se recunoaște în democrație; pe planul economic, se identifică în sistemul capitalist (în termeni ideologici: libera întreprindere). Liberalismul, democrația și capitalismul au o istorie în afara căreia nu pot fi deloc înțelese. Această istorie face corp comun *ci* istoria Europei".

Jürgen Habermas este de părere că Europa politică poate fi construită nu prin "națiune", pentru că nu există o națiune europeană, ci prin sistemul său instituțional. Unii autori² nu întrevăd o formă constitutivă finală în Europa. "În final nu va fi nici o formă. Cea mai mare diferență între Europa anului 1990 și cea a anului 2020 va fi că oamenii vor fi realizat că Europa nu progresează spre un gen de mai mare unitate și că profunzimea asocierii statelor europene evoluează ca un flux și reflux de-a lungul secolelor". Dar numai prin afirmarea unui model politic global poate Europa să devină unul din pivoții ordinii internaționale.

¹ "L'Europe. Histoire, rivHisation, institutions", Armând Colin, Paris, 1994, pag. 114,

² Hamish McRae, "The World in 2020", Harper-Collins Publisher, Qlasgow, 1994, pag. 230.

1.4.2. Uniunea Europeană azi

Piața unică și moneda unică prezintă fiecare triple avantaje în termeni de microeconomie, macroeconomie și de putere.

Pe plan microeconomic, abolirea frontierelor va antrena o scădere a prețurilor. Deschiderea marii piețe europene VA favoriza concurența și VA fi favorabilă consumatorilor. COSTUL frontierelor în Europa a fost estimat de Comisie la 1,5% din PIB. Moneda unică suprimă COSTUL tranzacțiilor ASUPRA devizelor, estimate la aproape 0,5% din PIB și facilitează deplasările și AFACERILE PENTRU particulari și întreprinderi. PENTRU bănci și firme, moneda unică suprimă riscul de schimb și eventualele cheltuieli de acoperire.

Pe plan macroeconomic, marea piață va antrena o dezvoltare rapidă a schimburilor intracomunitare, care reprezintă deja-peste jumătate din comerțul exterior al țărilor europene și va avea un efect favorabil asupra creșterii și folosirii mâinii de lucru.

Moneda unică va necesita o coordonare mai strânsă a politicilor bugetare și politici monetare și de schimb unice.

Scopul exercițiului este stabilitatea prețurilor și sprijinirea politicilor generale ale Comunității. Stabilitatea prețurilor este gajul unei creșteri susținute pe termen lung; cea mai mare disciplină bugetară ar permite o încetinire a inflației și o scădere a ratei dobânzii care vor favoriza reducerea deficitelor și a datoriilor publice, influențând favorabil investițiile, creșterea și folosirea mâinii de lucru, sunt de părere Bernard Keizer și Laurent Kenigswald, citați mai înainte. Piața unică face din Europa prima putere economică în termeni de PIB și comercială în termeni de comerț exterior, înaintea SUA și Japoniei. Moneda unică va face din Europa cea mai mare putere monetară din lume, ea urmând a deveni, la termen, prima monedă mondială de rezervă și de schimb înaintea dolarului și a yenului. Toate acestea au un preț¹, greu de acceptat pentru partizanii suveranității absolute. Acceptând să ducă o politică monetară comună, țările UE renunță la o primă pârgie de politică economică (politica monetară) și-și reduc marja de manevră teoretică. Acceptând dispariția monedei naționale în favoarea Euro, țările UE vor renunța la a doua pârgie de politică economică (politica de schimb) și-și vor reduce încă o dată marja de manevră. Acceptând să se supună obiectivelor de convergență fixate, membrii UE renunță la autonomia totală în materie de politică bugetară, care este a treia pârgie de politică economică, restrângându-și astfel și mai mult marja de manevră. Aplicarea de politici monetare și bugetare mai restrictive în anumite țări membre, mai ales din Sui, în perspectiva trecerii la moneda unică, riscă să aibă un impact recesionist pronunțat.

Principalele obstacole în calea unei construcții europene mai rapide și mai solide sunt SUA, unele medii financiare și șefii de stat europeni, în viziunea unui universitar

¹ Jean-Pierre Chevènement, "La mormăie qui désunit", în: Le Monde, 17 octobre 1995, pag. 16.

francez¹; SUA pentru că o Europă unită le-ar amenința dominația politică, economică și culturală, ANUMITE MEDII financiare datorită câștigurilor din cursurile de schimb. În plus, circulația capitalurilor este de 50 de ori mai mare decât cea a mărfurilor. Șefii de state pentru ca nu vor să cedeze o parcelă din puterea pe care o au în sfera politicii externe.

1.4.3. Conferința interguvernamentală 1996-1997

CIG a fost prevăzută de titlul VII articolul N al Tratatului de la Maastricht. Vineri 29 martie 1996, la Torino, a avut loc summit-ul de lansare a CIG. Deschiderea conferinței a indicat un consens între cele 6 țări fondatoare ale UE, Spania, Austria. Cu o serie de nuanțe, Grecia, Irlanda, Portugalia împărtășesc aceleași viziuni. Platforma de acțiune la care cele trei țări nordice (Danemarca, Finlanda și Suedia) nu au exclus să se ralieze - numai Anglia a rămas alergică - regăsește inspirația "renană", apropiată de democrația creștină, a începuturilor Comunității și întoarce spatele iluziilor unui liberalism energic². "Concluziile Președinției" Consiliului European de la Torino sintetizează domeniile pe care se vor concentra lucrările CIG:

- o Uniune mai aproape de cetățeni;
- instituțiile în sânul unei Uniuni mai democratice și mai eficiente;
- întărirea capacității de acțiune exterioară a Uniunii. Textul este destul de vag pentru a lăsa câmp liber negocierilor. De reținut că CIG nu-și propune o revoluție, ci o ameliorare, nu o schimbare radicală, ci pași mici acomodanți pentru toată lumea.

Miza CIG este echilibrul dintre state (Consiliul European) și instituția supranațională (Comisia Europeană). CIG are loc pentru a reforma instituțiile și nu statele. Dacă în 6 aveau loc dezbateri între membri, acum, în 15, este aproape imposibil; în 25-30, va fi haos. Conflictul dintre statele mici și mari, deși dezavuat de Jean-Luc Dehaene, primul ministru belgian³, există totuși, deși este stăpânit bine de statele mici vechi în Comunitate și mai greu de cele noi. Problema este că toate statele care doresc intrarea în UE sunt mici.

Există trei mari curenți de abordare:

a) cel moderat interguvernamentalist, care pledează *pentru*:

- sistemul statelor-națiune; - integrare în viziunea lui de Gaulle;
- -Europă interguvernamentală;
- dezamericanizarea apărării europene și crearea unei Comunități Europene de Apărare;
- lărgirea s-ar limita la cele patru state ale grupării de la Vișegrad și la cele BALTICE doar CU ACCEPTUL Rusiei;
- integrarea va acoperi Europa' latină;

¹ Claude Allègre, "Pour une Europe de la vérité et de la réalité", în: Le Monde, 15 février, 1996.

² Un consensus européen" éditoriel, în : Le Monde, 31 mars-fevri 1996, pag. 12

³ Philippe Lemaitre, "Comment décide à quinze", în: Le Monde, 27 mars 1997, pag 14

- sud-estui ortodox ar rămâne în afară, dar aproape de UE.
- b. cel al nucleului dur:
 - convergență, interese comune, experiență trecută pozitivă, determinare clară de a progresa împreună;
 - uniunea monetară poate fi realizată și cu datoria înaltă a Belgiei, întrucât ar fi singura excepție;
 - uniunea de apărare ar putea fi construită pe disuaziunea franceză;
 - sistemul s-ar baza instituțional pe uniunea Benelux și pe tratatul franco-german.
- c. cei al integrării diferențiate:
 - mix de integrare accentuată, mai mari răspunderi pentru statele angajate în nucleeele sectoriale precum cel monetar sau de securitate;
 - ca sistem politic, va duce la concentrarea rolurilor de leadership în capitalele statelor membre care vor fi active în aprofundările sectoriale.

CIG VA reprezenta UN test IMPORTANT PENTRU ROLUL, influența și politica germană în Europa¹. PE termen scurt, RFG NU-ȘI va asuma un rol explicit de leader în UE, preferând pe acela DE "gentie giant". Deci începutul SECOLULUI XXI va cunoaște c "Germanie europeană" și nu o "Europă germană". Succesul strategiei integrării germane din 1950 încoace este remarcabil. Unii păstrează în minte anul 1871 și intenționează exercitarea unui control paralel național și integraționist, în timp ce alții optează pentru întărirea structurilor de cooperare și integrare în interiorul și în jurul Europei. Presiunea exercitată asupra RFG de a acționa pe plan internațional prin intermediul mijloacelor naționale poate fi expresia unei dorințe ascunse - aceea de a controla puterea Germaniei, expunând-o. După căderea zidului Berlinului, în ochii elitelor politice germane, calitatea de membru în instituții (Comunitatea Europeană) nu mai era un instrument de politică ci un cadru normativ de a face politică². Elitele politice germane favorizează aprofundarea pe merite proprii (lucru întâlnit și în poziția SUA referitoare la aderarea TECO la NATO). Clasa politică germană ar prefera o UE puternică, a cărei conducere politică să revină cuplului franco-german. În termenii reformei instituționale, preferința Bonn-ului pentru o mai mare integrare spre o guvernare efectivă de către instituțiile europene și legitimitate democratică pentru acțiunile sale este mai aproape de poziția Benelux decât de cea a Parisului. Pe de altă parte, extinderea integrării spre Est a devenit o grijă națională la Bonn. Dualismul produs de preferințele pentru aprofundare și cele pentru lărgire modelează raționamentul german

¹ Simon Bulmer and William E. Peterson, "Germany in the European Union: Gentie Giant or Emergent Leader?", in: *International Affairs*, Volume 72, Number 1, January 1996, London, UK, pag. 9.

² J. Anderson and J. Goodman, "Marș or Minerva: a United Germany in a post-Cold War Europe", R. Keohane, J. Nye and S. Hoffman, editors, "After the Cold War International Institutions and State Strategies in Europe, 1939-1991", Cambridge MA: Harvard University Press, 1993, pag. 23.

asupra organizării viitoarei Europe. Dacă este adevărat că Germania este obsedată de stabilitatea Europei de Est și Franța de puterea RFG, atunci axa Paris-Bonn se cere a fi reajustată: ambele țări trebuie să definească o viziune comună pentru Europa. Fără o asemenea decizie, unitatea Europei în cadrul UE nu va reuși.

1.4.4. Sateliții: TECO, Continentul de influență

Șase țări asociate (Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia, România, Bulgaria), plus cele trei Baltice (Estonia, Lituania, Letonia -acordurile de asociere nu au fost încă ratificate-), ca să nu mai vorbim de Slovenia (negocieri în curs), cea care stă cel mai bine din punct de vedere economic, așteaptă intrarea în UE. Albania și alte state apărute în urma dezmembrării RSFI, ar putea emite dorința de a intra, într-o zi, în UE. Rusia, Ucraina, Belarus și alte state CSI nu pot deveni membri UE, cel puțin în viziunea de azi a membrilor. La 17 aprilie 1996, Parlamentul European a adoptat o Rezoluția asupra pregătirii TECO de integrare în UE. Textul, de 10 pagini, trece în revistă toată problematica aderării. El consideră că "obiectivul inițial al integrării europene este de constituire a unei comunități cât se poate de largi de state de drept democratic, de natură federală, unde controlul democratic să fie real". "Integrarea diferențiată¹ deliberată" este un concept propus de doi germani, Wemer Weidenfeld, profesor de politologie la Munchen, director al propriului Centru de Studii Politice Aplicate și Josef Janning, director adjunct al Centrului. El poate aplica UE, pentru a crea un înalt GRAD de integrare dar la diferite nivele, și TECO, al căror proces de integrare în UE ar putea începe în 1998, după CIG. Ca și modelul cercurilor concentrice, integrarea diferențiată are nevoie de un centru, ba chiar de mai multe. Vor apărea cercuri concentrice pe idei la care subscriu mai mulți membri. În practică, distribuția puterii la vârful UE va privilegia statele care vor participa la toate sferile de integrare. Rămânerea în urmă în acumularea capitalului uman adaptat la o economie liberală constituie una din barierele cele mai importante în calea integrării TECO. Integrarea în UE este pentru TECO o decizie politică. Ele au realizat că situația cea mai rea ar fi să rămână la mijlocul drumului, într-o poziție unde ar trebui să suporte toate dezavantajele asocierii la UE, fără a beneficia de avantajele apartenenței la UE. Interesul profund al TECO este în fapt politic și cultural înainte de a fi economic. Pentru Vest ca și pentru Est, este vorba de a reuni politic, cultural, moral, cele două jumătăți ale Europei. Perioada de preadeziune trebuie redusă. Dacă este nevoie de o etapă intermediară, aceea trebuie să fie una care să fixeze ireversibilitatea politică. Apoi ar urma crearea unui început de ireversibilitate economică. Probabil că liberul schimb ar putea fi instaurat în anul 2000, de o manieră completă. De la Roma înc-o-ace, integrarea a progresat din două motive.

- s-a constatat că a face pași înapoi ar costa mai mult decât a face pași înainte;

¹ Josef Janning and Wemer Weidenfeld, "Europe's States Need a Strategy of Differentiated Integration", în: International Herald Tribune, 1996, January, the 31st.

- fiecare a ținut cont de dificultățile pe care le impunea altuia, daci s-au realizat instituții complexe.

UE trebuie să rețină că prețul neintegrării poate fi mai mare - dramatic în planul securității - decât cel al integrării¹.

1.4.5. Concluzii

1, Lipsește încă o viziune globală a viitorului european², o viziune împărtășită și mai ales explicată oamenilor.

2 Nu este suficient ca șefii de state sau de guverne să declare că "nu gândesc politica națională în afara dimensiunii europene". Ar trebui să gândească politica națională în cadrul, în interiorul politicii UE.

Depiasarea capitalei germane de la Bonn la Berlin va însemna și o accentuare a deplasării Germaniei spre Est³. Va avea loc o mutare a centrului de greutate al Europei de pe Rin pe Oder. Axa Paris-Bonn va fi concurată de buchetul Berlin- TECO. Centrul de greutate al Europei se va îndepărta de Washington și se va apropia de Moscova.

Va fi favorizat "modelul social european", la care țin atât de mult francezii, în ciuda frânelor pe care le pune, în viziunea americană, dinamicii economice; el este un sistem mai protector decât cel anglo-saxon⁴.

Fără a-și adapta structurile și procedurile, UE se va extinde până la punctul în care va deveni neguvernabilă. Și fără a-și realiza un cadru de reformă fundamental pentru politicile sale, nu va fi capabilă să-și asigure un succes pe termen lung pentru integrarea sa externă și internă.

Prima putere comercială a lumii, Europa va rămâne deschisă spre exterior; ea așteaptă în mod natural de la partenerii comportamente asemănătoare, pentru un comerț internațional fructuos și echilibrat.

Lărgindu-se spre Est, UE va încorpora multe țări mici. Din cei 6+3+1+2+1 candidați actuali, doar Polonia și Turcia sunt de o talie relativ mai mare. "Familia" va avea nu mai mulți "părinți bogați", ci mai mulți "copii săraci". De aceea Comisia bugetară a PE va avea serios de lucru în a evalua costurile aderării. De aceea trebuie acceptat un sistem de vot majoritar, care, inevitabil, va avantaja pe cei mari și nu pe cei mici; este prețul care trebuie plătit.

Va avea loc o deplasare spre Est a fondurilor structurale, în detrimentul Sudului. Deplasarea spre Est a unor ISD mai importante decât cele actuale va însoți prima mișcare. Posibilitatea conservării unor decalaje regionale, ca și până acum, nu va dispărea.

¹ Bertrand Saint-Aubin, "Le cout budgétaire de l'adhésion des TECO", în: *Economie Internationale*, n. 62, 1995, pag. 255

² "En attendant l'Europe", éditorial, în: *Le Monde*, 13.02.1996.

³ Georges Suffert en dialogue avec Dominique Bocquet, France- Allemagne: évitons le contresens", în: *Figaro*, 15 mars 1993, pag. 6.

⁴ Alain Duhamel, "Chirac et l'Eumpe", *DNA*, 17 mars 1996.

Sunt cunoscuți factorii puterii. Pentru ca UE să fie puternică pe de-a-ntregul, ar trebui să dispună de câteva instrumente federale:

- monedă unică: va avea, Euro;
- limbă federală: engleza, vorbită în ceilalți doi poli, SUA și Japonia, limba calculatoarelor, limba comerțului internațional;
- președinte:
 - *actualul președinte al Comisiei;
 - *actualul președinte semestrial al Consiliului;
 - *desemnat de guvernele statelor membre, pe 2-3 ani;
 - *ales prin vot direct european universal;
 - *ales de PE;
- executiv: actuala Comisie, fără o serie de atribuții legislative;
- legislativ: PE, al cărui secretariat să preia secretariatul Comisiei specializat în materie, ceea ce ar permite și deschiderea unei noi căi de comunicare între PE și parlamentele naționale;
- delimitarea clară a atribuțiilor instituțiilor federale de cele ale instituțiilor naționale;
- cetățenie europeană;
- apărare europeană: entitatea europeană (bazată pe UEO ca parte a UE) independentă sau ca segment european al NATO;
- instituțiile justiției, care funcționează deja și care ar urma să-și lărgască atribuțiile. Distribuția puterilor ar putea fi efectuată prin noul tratat, cu păstrarea unui echilibru dinamic între statele-națiune și entitatea federală.

O Europă multiculturală, multinațională, se va apropia, ca problematică, de SUA și se va îndepărta de Japonia.

Secolul 21 va fi martorul deplasării marilor ansambluri către Asia-Pacific. Europa Uniunii lărgite va fi unul dintre ele, fragil dacă elementele federale vor fi slabe, solid dacă instrumentele federale vor fi folosite cu inteligență.

1.5. Japonia

1.5.1. Japonia azi

Japonia trebuie să înțeleagă că, de-acum încolo, ar trebui mai mult să contribuie decât să profite de pe urma sistemului mondial de comerț liber, să joace un rol pe măsura staturii sale economice, renunțând la calculele specifice unui - negustor mărunț. În 1853, sub presiunea vaselor conduse de comandorul Perry, Japonia se deschidea spre lume pentru prima oară. În 1945, sub ocupația americană, se deschidea pentru a doua oară. În 1994, primul ministru Morihiro Hosokawa vedea Japonia lansându-se în a treia deschidere, pentru a deveni "o țară normală", de fiecare dată sub presiune americană.

Guvernul nipon are acum mai puțin de-a face cu bogăția individuală și mai mult cu chestiuni de securitate internațională și reforme economice interne, cerute de enormele transformări economice din Asia.

1.5.2. Elevii silitori: 4 (+3) Dragon!

Pe urmele Japoniei au călcat Coreea de Sud, Taiwan, Hong Kong și Singapore. Taiwan (11.000 \$/locuitor), al 14-lea exportator mondial, doar cu erei locuri în urma imensei Chine, este unul din cei mai mari doi deținători mondiali de rezerve în devize, alături de Japonia. Aceste performanțe economice îi conferă o greutate mult mai mare decât o poate sugera statutul său de "paria diplomatic"¹.

Despre orașul-stat-port Singapore s-a spus încă din 1983 că posedă cea mai performantă economie din lume, datorită capacității sale de a ajunge simultan la o creștere rapidă, la deplina folosire a mâinii de lucru și la o mare stabilitate a prețurilor². O ultimă remarcă³: "Singapore, care deține poziția geografică centrală în zonă, devine Elveția Asiei". Vin puternic din urmă Indonezia, Thailanda și Malaezia.

1.5.3. Concluzii

1. Japonia a atins o maturitate economică pentru care a făcut eforturi de economisire, de investiții, de frustrări sociale deosebite. Este timpul, iar comunitatea internațională - în primul rând ceilalți doi poli - așteaptă să devină un jucător politic pe măsură. Tradiția culturală are un cuvânt greu de spus, dorința de deschidere a celor tineri, alimentată de cererile occidentale, fiind greu acceptată de cei în vârstă.

2. După 50 de ani de creștere de succes la adăpost american, Japonia, plină de încrederea în sine pe care i-o dă puterea economică actuală, își întoarce privirea spre Asia. Dacă la 1853 se spunea "Datsu-Ah, Nyun-Oh"⁴ ("Leave Asia, Turn to the West"), acum se spune "Datsu-Oh, Nyun-Ah" ("Leave the West, Turn to Asia").

1.6. Trei modele de dezvoltare: american, renan, japonez

1.6.1. Modelul american

SUA sunt prima putere politică, economică, comercială militară din lume, iar stilul de viață american se răspândește continuu pe tot globul. America pune accent pe individualism. The American Way" este haotică, imorală și anarhică⁵. În America există un nivel înalt al crimei și inegalități sociale mari. Societatea americană este atomizată, ca și competiția: muncitorii concurează pentru slujbe pe piața muncii la fel cum bunurile concurează pentru cumpărători în magazine. Dar la întrebarea pusă de curând de BBC unui universitar de la Teheran, care era ayatollahul care contează cel

Francis Deron, „Taiwan: le poids politique d'un dragon" économique", în: Le Monde, 15 février 1996.

² A.L. Möller, "La politique industrielle de Singapour", în: Problèmes économiques, n, 2419, 12 avril 1995, pag. 23.

³ Antoine Latharn, "L'après-vente décolle", în: Dernières Nouvelles d'Alsace, 27.02.1996.

⁴ Paul Blustein, "In Japan, a Swing Toward Fellow Asians and Away From the West", IHT, Zurich, 12 dec. 1994.

⁵ "The American Role Model", în: The Economist, 7871, 332, July 9th 1994, pag. 58.

mai mult, un profesor de la prestigioasa London School of Economics s-a trezit răspunzând: "Ayatollahul Dolar"¹

1.6.2. Modelul renan

Termenul "renan" concentrează trăsăturile caracteristice ale noii Germanii, care nu este de inspirație prusacă, ci chiar renană, nefiind edificată la Berlin, ci la Bonn. Pe malul Rhinului, în stațiunea termală Bad-Godesberg, de lângă Bonn, social-democrația germană a decis, în cursul istoricului congres din 1959, să adere la capitalism. Congresul sublinia "necesitatea de a proteja și de a încuraja proprietatea privată asupra mijloacelor de producție" și preconiza "libertatea concurenței și libertatea întreprinderii". Modelul renan are reprezentări și în țările alpine-Elveția, Austria, dar și în Japonia, "țara nemților Asiei". Modelul renan are drept centru Germania și, în opinia lui Albert, prezintă numeroase asemănări cu cele din Japonia. Modelul renan este prost mediatizat și, ca atare, trece drept greoi, complicat, opac, chiar obscur. El nu are forța de atracție a capitalismului visului roz-bonbon, al averilor constituite peste noapte. Capitalismul renan, a cărui superioritate îi apare evidentă lui Albert, are "farmecele unei fete bătrâne de provincie, împietrită în obiceiurile ei, înrădăcinată în nostalgiile ei umaniste și paralizată de scrupulele ei. Pe scurt, ea pare a fi tot atât de "demodată" ca și fumica din fabulă în comparație cu greierele". Este unul din motivele pentru care americanizarea² avansează în RFG, ca în toată Europa.

1.6.3. Modelul japonez

Japonia spune că barierele netarifare identificate de partenerii comerciali sunt produsul tradițiilor naturale și al culturii nipone³. Unii autori⁴ identifică patru caracteristici distincte ale modelului comercial japonez:

1. o neobișnuit de scăzută pondere a importurilor de manufacturate în consumul domestic;
2. o neobișnuit de scăzută pondere a comerțului intra- industrial;
3. o neobișnuit de mică pondere a vânzărilor interne de către companiile deținute de străini;
4. o neobișnuit de mare pondere a comerțului intrafirmă, controlat predominant de companiile nipone.

Japonezii trăiesc pe niște insule mici. Practicile de afaceri din spațiile deschise cu multe oportunități de frontieră (precum cele din filmele western în care oamenii vin, fac afaceri sau se duelează și apoi pleacă), nu pot fi transferate ușor în economia sătească unde oamenii rămân pe viață într-o comunitate redusă ca talie și în consecință nu-și pot permite să-și trădeze prietenii pe termen lung sau clienții. Într-o societate de frontieră, contractele trebuie scrise explicit. Într-o societate închisă, unele

¹ André Fontaine, "Fain face à la mondialisation", în: Le Monde.

² "Ich bin ein Amerikaner" în: The Economist, 7868, 331, June 18th 1994, pag. 71.

³ Ali M. El-Agraa, "Japan's Trade Policy: A mini-Symposium", Editorial Introduction, în: World Economy, nr. 2/March 1995, volume 18, pag. 181,

⁴ Institute for International Economics, Washington DC.

contracte sau convenții sunt doar implicite. Numai expunerea la competiția internațională va schimba, încet-încet, acest comportament corporatist nipon. Microcorporatismul japonez¹ se bazează pe integrarea salariaților în întreprindere grație asigurarilor sociale, furnizării de bunuri în natură, stabilității financiare, acceptabilității sociale a unei mai mari intensități a muncii.

1.6.3.1. *Noul asiaticism*

"Noul asiaticism" se afirmă în Extremul Orient². El se bazează pe succesele economice ale regiunii, sub inițiativa Japoniei, care încearcă să nu lase valorile Occidentului (liberalism, individualism, drepturile omului) - să se impună de la sine. Acest "nou asiaticism", nestructurat în vreun proiect politic, nu are re versuri imperialiste și nici nu se hrănește din fervoare ideologică sau religioasă. Importanța nu este dată de greutatea economică a acestei părți a lumii - pol de creștere a sfârșitului de secol, de sporirea puterii nipone și de ambițiile chineze. Viitorul va decide între "excelența niponă" și "decadența occidentală". "Valorile asiatice" revelate de influența "Far Eastern Economic Review":

- plasarea drepturilor comunității deasupra celor ale individului;
- o profundă credință în importanța familiei;
- o înclinație de a delega guvernanților "definirea imperativelor morale ale națiunii";
- o ostilitate la adresa permisivității comportamentelor generată de laxismul parental;
- un gust natural pentru afaceri și comerț;
- o atitudine generală de a nu aștepta nimic de la statul - providență;
- o încredere crescută în excelența educației;
- un simț ridicat al economisirii³, au fost reiterate de participanții asiatici la ASEM din 1-2 martie 1996, de la Bangkok.

1.6.4. *Concluzii*

Lumea sfârșitului de secol 20 este dominată de:

- trei modele naționale: american, german, japonez;
- trei poli economici și politici: SUA, UE, Japonia;
- trei sfere de iradiere a influenței: NAFTA, UE+asociații, Japonia+elevii silitori din Asia de Sud-Est;
- triada continentală: America, Europa, Asia;
- binomul oceanic dominant: Atlantic - Pacific.

¹ Michel Fouquin, „Le développement du régionalisme commercial” în: Problèmes Economiques no. 2366, 9 mars 1994

² Philippe Pons, „Vers un nouvel "asiaticisme". Une prise de conscience regionale. "Excellence nipponne" contre "décadence" occidentale", în: Le Monde, 2 et 3 déc. 1994.

³ Jean-Pierre Clerc, "L'Himalaya des incompréhensions euro-asiatiques", în: Le Monde, 1-er mars 1996, pag. 16.

2. RELAȚIILE DINTRE CEI TREI POLI

2.1. Statele Unite ale Americii - Uniunea Europeană

Aproape tot ce se întâmplă azi în lume este de interes pentru SUA și UE. Ele sunt "jucători globali" în termeni *politici* și economici. Ele împărtășesc aproape aceleași valori (democrație, drepturile omului, economia de piață). Ele doresc stabilitatea sistemului economic, financiar, monetar internațional și integrarea țărilor în curs de dezvoltare în respectivul sistem. Unii comentatori apreciau că relațiile UE-SUA vor fi, în consecință, supuse tot mai mult unor forțe centrifuge. "Preocupările, deciziile, acțiunile UE și SUA în domeniul securității vor avea tendința nu de a se opune, ci de a evolua în sfere distincte, de a pune în aplicare mijloace independente, într-un cuvânt, de a nu mai constitui urzeala solidă și cotidiană a solidarității transatlantice¹. Cei doi parteneri consideră că nu se mai *pot* întoarce la vremea *când* chestiunile politice și economice erau subordonate *cotei* centrale, de securitate. Azi viitorul contează. Evident, adaptarea parteneriatului UE-SUA la necesitățile viitorului va lua timp și va trebui să aștepte schimbările instituționale care vor deriva din CIG și din regândirea rolurilor NATO și UEO. Există o mare interdependență² între economiile SUA și UE, în termeni de slujbe, venituri, investiții, dezvoltare tehnologică. Faptul că UE și SUA sunt cele mai mari două economii din lume le afectează relația. Politicile aplicate în fiecare economie o influențează pe cealaltă și perspectivele creșterii globale. Amândoi polii au o mare responsabilitate în stabilitatea economică internațională. SUA și UE sunt legate, cel puțin de 50 de ani, de interese comune, de rădăcini culturale comune, de obiective comune. Noua Agendă Transatlantică (NTA) subliniază existența unei viziuni strategice comune asupra viitoarei securități a Europei. Instituțiile europene și euroatlantice (NATO, OSCE, UE, UEO, Consiliul Europei) au roluri de jucat în realizarea obiectivelor NTA. NTA reafirmă indivizibilitatea securității transatlantice, al cărei nucleu este NATO. Aceasta nu împiedică, dimpotrivă, alimentează o viitoare Identitate Europeană de Apărare și Securitate (ESDI). Relațiile economice dintre cei doi poli le susțin interesele de securitate și prosperitatea, ceea ce indică o prioritate strategică. Ei se află de aceeași parte a baricadei, dorind realizarea unui sistem mondial de comerț și investiții mai deschis, invocând, în acest sens, pozițiile avute la Runda Uruguay, care, conform aprecierilor specialiștilor GATT³, va aduce o creștere de 755 mld \$ a comerțului mondial și o creștere de 235

¹ Jean Francois-Poncet citat în: *Tendances internationales*, n. 26, février 1993, pag. 2.

² Paul Vandoren et Jakob Ohggaard, "Les relations économiques entre la Communauté et les Etats-Unis", în: *Revue du Marché Unique européen*, n 2/1994, pag. 24.

³ Paul Vandoren, Astrid Schomaker, "Les relations économiques entre l'Union européenne et les Etats-Unis après la conclusion de l'Uruguay Round", în: *Revue du Marché Unique Européen*, n. 4/1994, pag. 26.

mld \$ a veniturilor la scară planetară, din care cei doi *poli* urmează să-și ia partea *leului*. Problema centrală în relațiile UE-SUA este aceea că UE rămâne incapabilă să folosească prilejul pe care l-a oferit Administrația SUA - după spusele unui înalt funcționar (citată în „The Economist” din 1 februarie 1994) - aceia de a învăța cum să împartă leadership-ul. Dintre cele trei modele ale Europei -Europa națiunilor, Europa nucleului dur și Europa integrată și unită - SUA o preferă pe ultima.

2.2. Statele Unite ale Americii - Japonia

Iată principalele fapte¹:

1. SUA și Japonia, cele mai mari două democrații industriale din lume, produc peste 40% din PIB mondial;
2. cele două țări posedă cea mai înaltă știință și produc cele mai avansate tehnologii;
3. Japonia este cel mai mare creditor al SUA și SUA sunt cea mai mare piață pentru Japonia;
4. neînțelegerile cronice din domeniu! comercial nu afectează alianța strategică;
5. Japonia este înconjurată de posibilele amenințări nucleare din China, Rusia și Coreea de Nord, ceea ce o face încă dependentă de umbrela nucleară americană. Stabilirea unui OECD în zona Asia-Pacific ar ancora acolo SUA, așa cum RFG este ancorată în UE în perioada 16-18 aprilie 1996, Bill Clinton s-a aflat la Tokyo, într-o vizită foarte importantă pentru alianța creată prin tratatul de la San Francisco din 8 septembrie 1951. După război, Pacificul a devenit un "lac american", în care Japonia a jucat rolul crucial de bază militară apropiată de flancul estic al comunismului. Azi, noeonaționalistii niponi reclamă un statut politic și militar pe măsura puterii economice a arhipieleagului. Pe de altă parte, prea puternică pentru a fi un simplu secund, prea slabă pentru a fi egalul SUA, Japonia muncește, se plantează peste tot în lume și continuă să progreseze. SUA au înțeles trendul japonez. Ele se vor vedea constrânse să concilieze obiectivele strategice pe termen lung (prezență și securitate în bazinul Pacificului) cu exigențele comerciale pe termen scurt². Clinton și Hashimoto au semnat "Declarația comună americano-japoneză asupra alianței în materie de securitate pentru secolul 2V, care reafirmă prezența trupelor SUA în arhipieleag (47.000 oameni, dintr-un total de 100.000 în regiune), ca element esențial de securitate în regiune³. Astfel, Washington-ul încheie capitolul "Inițiativei Strategice pentru Asia de Est", lansată în aprilie 1990 de Bush ca efect al sfârșitului războiului rece⁴⁴⁴.

¹ Michael Aho, "America and the Pacific Century: trade conflict or cooperation?", în: International Affairs, n. 69/1993, pag. 19-37.

² René Serve, "La renégociation de l'alliance" în: Figaro, 16 april 1996, pag. 2.

³ "Etats-Unis-Japon: l'alliance renforcée", în: Figaro, 18.04.1996.

⁴ „Pacificque: Tokyo mise sur Washington", DNA, 18.04.1996.

2.3. Uniunea Europeana - Japonia

La sfârșitul lui mai 1995, Consiliul Afacerilor Generale al UE a aprobat strategia întăririi legăturilor¹ dintre Europa și Japonia. Ea confirmă strategia tradițională de cooperare și nu de confruntare, dintre cei doi poli. Ce au în comun cei doi poli este lipsa rolului politic corespunzător celui economic în lume. Diferitele regiuni ale lumii se schimbă cu viteze din ce în ce mai mari. Asia este prima și are un efect important asupra japonezilor, care tratează cu multă grijă angajamentele internaționale; ei au un sentiment profund al independenței datorită banilor pe care îi posedă. Dar ar dori să joace un rol mai mare în Asia. Până în prezent, relațiile UE-Japonia au fost esențialmente economice. Ele au fost dominate de convingerea UE că obstacole inacceptabile și inutile jenează accesul la piața japoneză. În același timp, excedentul plăților curente nipon este perceput ca excesiv de mare. Există un dezechilibru de netăgăduit în relațiile economice dintre cei doi poli. De la realizarea Pieței Interne, exporturile japoneze nu mai întâlnesc practic bariere pe piața unificată cea mai mare a lumii. UE însă nu întreține relații globale cu Japonia, așa cum o fac SUA. Comisia a urmărit îndeaproape toate acordurile SUA-Japonia; a făcut presiuni și a obținut un sistem de urmărire paralel pentru a se asigura că toate măsurile de deschidere luate în cadrul acordului-cadru "Framework for a New Economic Partnership" dintre SUA și Japonia sunt luate pe baza principiului națiunii celei mai favorizate și sunt accesibile tuturor întreprinderilor europene și americane. Problema UE este lipsa de coordonare dintre demersurile naționale ale statelor membre și cele ale Comisiei. Comisia și-ar dori o mai mare cooperare cu ambasadele celor 15 la Tokyo. UE nu-și va ameliora imaginea în Japonia atât timp cât nu va face să se simtă în jur că are o pondere politică pe măsura puterii sale economice și tehnologice. UE este confruntată cu trei probleme atunci când dorește să-și promoveze exporturile spre Japonia:

- prea puține întreprinderi europene sunt conștiente de importanța pieței japoneze, în termeni *de dimensiuni și de avantaje*;
- inexistența unui program specific de sprijin al întreprinderilor exportatoare europene care doresc să reușească pe piața niponă;
- costurile de intrare pe piața japoneză sunt mari. De aceea, UE consacră un buget important, în fiecare an, promovării exporturilor, mai ales ale întreprinderilor mici și mijlocii spre Japonia. Europa, care, suferă că nu mai este centrul de prosperitate și de putere care a fost în secolul trecut, dorește, de pe poziția a doua - după SUA-, să echilibreze, în marele joc mondial, o Americă prezentă atât în Atlantic cât și în Pacific. La 1 și 2 martie 1996, a avut loc la Bangkok primul summit UE-Asia, cea din urmă reprezentată de 10 state, 10 economii emergente ireversibil (Indonezia, Malaezia, Thailanda, Filipine, Singapore, Brunei, Vietnam, China, Japonia, Coreea de Sud).

¹ "Europe et Japon: les prochaines étapes", în: Europe Documents, Bruxelles, n. 1939, 9 juin 1995.

2.4. Statele Unite ale Americii - Uniunea Europeană - Japonia

În SUA este răspândită percepția conform căreia războiul rece s-a terminat, iar viitorul va fi economic și se va disputa între America, Japonia, și Europa. În Europa, membrii UE sunt mai degrabă preocupați de chestiunile interne, de relațiile cu AELS și TECO, cu Rusia, de cele cu Japonia mai puțin în "triumful diplomatic", latura Europa-Japonia este cel mai slab dezvoltată. În teorie, cooperarea între cei trei poli există (OCDE și G7 mai ales) și ar trebui să permită realizarea unei ordini economice mondiale în care mișcările parităților, ale ratelor și ale economiilor reale să fie perfect armonioase. În practică, egoismele naționale și continentale împiedică depășirea stadiului vorbelor. Un obstacol major în calea cooperării internaționale rămâne Japonia, singura țară studiată a cărei propensiune de a importa a rămas stabilă, dar foarte slabă. Deș: este greu de a o prinde greșind (infracțiune caracterizată în raport cu regulile GATT), comportamentul Japoniei ține de trișare în raport cu regulile implicite ale comerțului internațional: "Mă îmbogățesc, deci nu mai import". Chestiunile relative la cooperare se pun și în interiorul componentelor triadei continentale. Astfel, comportamentul autarhic al Japoniei pune probleme partenerilor săi asiatici, cu atât mai mult cu cât aceștia nu au aceeași influență asupra ei ca SUA. Ei compensează deci inevitabilele deficite bilaterale cu arhipieleagul nipon prin căutarea de excedente cu americanii și europenii. După al doilea război mondial, SUA au stabilit o cvadruplă dominație - politică, militară, economică, financiară. Cele trei cauze ale hegemoniei americane au fost:

- avansul tehnologic, rezultat din absența tradițiilor țărănești și rapiditatea industrializării, la concurență cu cea britanică;
- adoptarea precoce a taylorismului și fordismului, care a fost facilitată de formația originală a populației americane prin valuri succesive de imigranți și prin constituirea unei forțe de muncă dezrădăcinată și mobilă;
- tripla barieră tehnică, comercială și financiară opusă concurenței străine, care a permis oligopolurilor să-și împartă piața internă și multinaționalelor să penetreze piețele externe.

Forța ordinii economice mondiale astfel constituită sub hegemonie americană rezultă din profunda sa coeziune. SUA își exportau mărfurile și tehnologiile prin intermediul capitalurilor lor. Principalii concurenți se aliniau progresiv la modurile lor de producție și de consum și atingeau nivelul lor de trai. Ajungerea din urmă a SUA s-a făcut, după caz, plecând de la nivele diferite de plecare și cu ritmuri diferite. Sosirea din cursă a fost de asemenea dispersată. În această cursă de urmărire, Japonia a fost, de necontestat, cea mai rapidă. Plecată ultima, a depășit Anglia și Italia la începutul anilor șaiszeci, Franța și RFG la începutul anilor optzeci. Refuzând integrarea în diviziunea internațională a muncii, Japonia și-a putut recuceri piața internă și a început cucerirea piețelor externe. Neimportând decât materii prime și exportând în principal produse manufacturate, Japonia și-a putut, până la criza petrolului, ameliora simultan competitivitatea și termenii de schimb. Fără a practica abuziv dumpingul

sau protecționismul, Japonia destabilizează comerțul mondial. Privită în mod global, mișcarea de restrângere a evantaiului de nivele de productivitate a muncii sau de bogăție pe locuitor exprimă difuziunea modurilor de producție și de consum ale SUA și, după alinierea țărilor industrializate, convergența structurilor naționale. Europa și Japonia s-au dezvoltat sub protecția umbrelei nucleare americane. "Târgul" a fost ca Europa și Japonia să nu amenințe dominația americană în conducerea finanțelor și comerțului internațional în lumea economiei de piață. Acum, datorită reducerii percepției dependenței militare, târgul nu mai este valabil. În lipsa amenințării URSS, se poate percepe o configurație triunghiulară de putere în care partenerul predominant, SUA, exercită o putere structurală asimetrică în lumea economiei de piață, dar care nu se simte nici capabil nici dispus să-și mai asume responsabilitățile clasice ale unui hegemon financiar generos. Mondializarea cercetării, a tehnologiei și a economiei se va intensifica. "Triadizarea" va rămâne forma de mondializare economică predominantă într-un context de "regionalizare" crescut la scara continentelor. Războaiele industriale ca și acordurile de cooperare vor marca procesul instabil al triadizării, sunt de părere autorii "Limitelor în calea competitivității". Dezvoltarea mondială a științei și tehnologiei va avea loc, în mare măsură, dacă tendințele actuale se mențin, în regiunile cele mai dezvoltate ale planetei, pe care o vor ghida conform propriilor interese. În consecință, va avea loc o diviziune din ce în ce mai marcată între orașe, regiuni, țări și grupuri sociale integrate în lumea triadică și orașele, regiunile, țările și grupurile sociale aparținând universului subdezvoltării. Automatizarea și tehnologiile informației și comunicației vor rămâne motorul principal al acestor schimbări și al creșterii productivității. Orașele și regiunile vor deveni locul de excelență al reorganizării economiei pe cale de mondializare. Strategiile adoptate de puterile publice naționale vor oscila între o economie de piață complet "liberă" și o economie socială de piață moderată, asezată cu un protecționism moderat. Francis Fukuyama atrage atenția asupra lipsei explicării rolului culturii în literatura despre competiție. El scrie că societățile care se bazează pe puterea atotcuprinzătoare a statului și capacitatea sa de a promova dezvoltarea economică pot fi expuse unui dublu risc. Nu numai că firmele sprijinite de stat vor fi mai puțin eficiente și vor risca să înghită bugetele naționale în scurt timp, dar desele intervenții ale statului pot slăbi propensiunea latentă a societății pentru sociabilitate spontană într-o cursă lungă. Este dat exemplul Franței, care continuă să aibă mari dificultăți în asocierea membrilor societății, în afara cadrului oferit de o autoritate centrală, birocratică. Fukuyama consideră că "ne aflăm la sfârșitul unei perioade în care statele moderne au fost principalii promotori ai creșterii economice și ai transformărilor sociale. Caracterul societății civile și activitățile sale intermediare, înrădăcinat în factori nonraționali precum cultura, religia, tradiția și alte surse premoderne, va fi cheia succesului societăților moderne într-o economie globală".

Nu există alternative instituționale sistematice serioase la democrația liberală și capitalismul bazat pe piață pentru cele mai avansate țări ale lumii, scrie Fukuyama.

Din ruinele Yaltei au apărut azi trei poli: american european, asiatic. Triada continentală (NAFTA, UE+AELS+alte țări europene și Japonia+dragoni+alte țări din

Asia+China) realiza 90,6% din comerțul mondial în 1992. Blocul american are un nucleu imens, SUA, în jurul căruia gravitează doi sateliți: Canada și Mexicul. La o distanță ceva mai mare, alți sateliți - Chile, Argentina, Brazilia - încearcă să se apropie de nucleu. Din contră, zona Asia-Pacific este complet lipsită de leader, Japoniei repugnându-i acest rol, în ciuda puterii sale economice și caracterului său de exemplu pentru toate țările asiatică. Yenul nu a însoțit creșterea în putere a Japoniei, rămânând în umbra dolarului, chiar în Asia-Pacific. Această zonă nu este în fapt decât o coaliție heteroclită de țări pe care doar geografia și interesele comune le apropie. Deși au poziții în cele din urmă destul de apropiate asupra deschiderii comerțului mondial și nivelului dezirabil al dolarului, ele merg în ordine dispersată la GATT. Raportul despre limitele competitivității vorbește de "pax triadica", înțelegând că "noua ordine mondială" care s-ar putea instala în cursul următorilor 20 de ani. Aceasta s-ar baza pe un consens explicit între regiunile triadei, consens dictat de interesele convergente pentru o direcție comună a economiei și a societății globale, în scopul asigurării stabilității politice și a unei rate de dezvoltare socio-economice cât mai înaltă posibil. Această "pax triadica" va fi rezultatul unei evoluții "logice" și inevitabile a lucrurilor. Ea va fi judecată drept cea mai bună soluție pentru satisfacerea intereselor populației mondiale în ansamblul său. Membrii triadei se vor îmbogăți și mai mult, vor coopera între ei, iar alte națiuni vor beneficia de stabilitatea acestei relații. Modernitatea științifică și tehnologică va primi cu bucurie "pax triadica". În mod contrar "ordinii" mondiale a războiului rece, care se baza pe "echilibrul terorii", "pax triadica" va duce la o reducere a cursei armamentelor și la mobilizarea crescută a capacităților științifice și tehnologice în scopuri civile. În plus, "pax triadica" se va baza pe menținerea și expansiunea competitivității economice. Războaiele comerciale vor continua să se impregneze în raporturile dintre cele trei regiuni. Japonia și Sud-Estul asiatic, Europa Occidentală și SUA vor coabita, partajând "interese superioare" într-un spirit de interdependență care le unește deja în mod solid. În consecință, "pax triadica" va avea ca efect întărirea procesului de integrare între membrii triadei. G7 este un instrument al acestei voințe de a instaura stabilitatea economică la nivel planetar, ceea ce ajută enorm multinaționalele triadel!

2.4.1. Societatea informației

Noile mijloace de comunicare și difuzare - de la fax la televizor trecând prin telefonul celular și INTERNET - au făcut viața cvasi-imposibilă tuturor dictaturilor. Progresul adus de noile tehnologii ale informației este un atu al democrației, în plan politic și un avantaj comparativ, în plan comercial. UE și SUA au intenția să realizeze o Societate Transatlantică a Informației (TIS). Pentru aceasta, vor încheia un acord pe tehnologia informației. Cu proliferarea ordinatoarelor personale și multiplicarea rețelelor permițând interconectarea lor, o lume nouă, electronică și virtuală, emerge încet-încet. Este un fel de non-stat de non-drept. El posedă în același timp propriul teritoriu

- ciber-spațiul¹-, propriile căi de comunicație -in- forutele-, divertismentele sale - ciber-cultura - și propria piață - ciber-economia. Controlul ciber-economiei apare ca o miză majoră a societății de mâine, deoarece suma schimburilor de date imateriale - valori financiare, bursiere, monetare, texte, documente, informații, de la un capăt la altul al planetei, în timp real, în permanență, depășește deja, de departe, suma schimburilor comerciale ale economiei reale². Avansul SUA în domeniul noilor tehnologii ale comunicației este enorm, chiar comparat cu Japonia, care a utilizat ordinatorul mai degrabă în sfera producției automatizate decât în sfera creativă³. În SUA există 15 ordinatoare personale la 100 de locuitori, 42 de ordinatoare personale la 100 de salariați. 52% din ordinatoarele personale sunt legate la rețele locale. Peste 3,5 milioane de PC sunt legate la INTERNET. Japonia, "această țară care nu a descoperit individul", are mari rezerve în a accepta revoluția indusă de noile tehnologii, deoarece acestea reduc controlul asupra libertății individului, exercitat prin regulile "Okami"(autoritate). Okami controlează structura societății și a economiei. Această "autoritate" consideră controalele nenumărate, birocratice, ca un mijloc de "a prezerva interesele", având "virtuți educative salutare". Această "prezervare a intereselor și această "educație" au ca principală consecință psihologică sustragerea puterii cetățenilor ca indivizi politici, lucru care-i infantilizează⁴. În viitoarea societate a informației, profesorii vor fi mai apți de a "ține în mână" clase cu elevi cu diferite abilități și interese. Surse de informații incredibile vor fi accesibile studenților care vor redacta teze, pentru că rețelele de calculatoare le vor permite accesul la cărți, reviste, ziare, studii, biblioteci virtuale. Vor prolifera universitățile globale. Educația va deveni obligatorie și pentru adulți, pentru a fi în pas cu ritmul schimbărilor; altfel, vor fi din ce în ce mai puțin pregătiți pentru slujbele lor. O societate care se schimbă, rapid va pune mari probleme celor care au dificultăți de adaptare la noi situații, dar va fi o țară a minunilor pentru antreprenori, acești "self-starters" imaginativi și energici care pot recunoaște nevoile care apar și crea căi de satisfacere a lor.

2.4.2. Concluzii

Lumea va continua să cunoască:

- un proces de tripolarizare, triadizare;
- altul de terțiarizare;
- un altul de americanizare, integrat celui de occidentalizare, al cărui vector principal este:

¹ Francis Pisani, "Les frontières inconnues du cyber-espace" în *Le Monde Diplomatique*, n. 500, novembre 1995, pag 3.

² Philippe Quéau, "Oui controlera la cyber-économie?", în: *Le Monde Diplomatique*, n. 491, février 1995, pag. 16.

³ Thierry Ribaut, „Le Japon en panne”, în: *Le Monde Diplomatique*, n. 491, février 1995, pag. 18.

⁴ Eishi Katsura, professeur associé, Tokyo University of Art and Design, "Citoyens nippons sous surveillance", în: *Le Monde Diplomatique*, n.491, février 1995, pag. 18.

- creșterea ponderii democrațiilor, care vor opta pentru modele economice liberale;
- o dominanță a modelului alpin;
- un transfer de atenție de la ideologii la acțiune;
- o răspândire tot mai largă a noilor tehnologii (care-și vor întări statutul de avantaje comparative) și, odată cu ele, a limbii engleze și a mentalității libertății de informare.

2.5. Peisaj cu teoria comerțului internațional

SUA domină teoria comerțului internațional (TCI), prin mediile universitare extrem de bine informate, dar și contribuțiile europene și japoneze sunt de foarte bună calitate.

3. CEI TREI POLI ȘI ROMÂNIA

3.1. România azi

România, din punct de vedere politic, reprezintă:

- 0,4% din populația lumii;
- 0,1% din suprafața globului;
- 1.240 \$/loc.(UNCTAD, 1991); din punct de vedere economic:
- 0,1% din PIB mondial;
- al 45-lea exportator¹ din lume, cu 0,11% din exporturile mondiale;
- al 45-lea importator din lume, cu 0,16% din importurile mondiale. Studiul Academiei Române² arată că relațiile de schimb au fost dominate alternativ de puterea care - domina politic România și de puterile economice și comerciale în anii de mai mare independență politică. Ponderea celor trei poli în comerțul exterior românesc în 1994 era următoarea:
- SUA - 3,1% din exporturile și 6,5% din importurile României;
- UE(15) - 48,2% și 48,2%;
- Japonia - 0,8% și 0,8%.

Ponderea României în importurile și exporturile celor trei poli a fost următoarea, după sursele OCDE:

- 0,02% din importul și 0,06% din exportul SUA în 1994;
- 0,14% din importul și 0,19% din exportul (deci 0,34% cumulativ) UE(15) în 1993, dar 0,5% cumulativ în 1994³; România este al 40-lea partener comercial al UE;
- 0,02% din importul și 0,007% din exportul Japoniei în 1994.

România este al 40-lea partener comercial al UE, înaintea sa aflându-se Polonia (locul 10), Cehia (locul 19), Ungaria (locul 26) și Slovenia (locul 35). Cam acestea sunt și țările despre care se vorbește că ar avea cele mai mari șanse de intrare în UE. Este un mare decalaj între potențialul românesc și realizările românești, ceea ce indică un complex al risipirii. România este al 10-lea stat european după populație, al XI-lea după teritoriu (Rusia și Ucraina incluse), dar doar a 24-a după exporturi, a 36-a după PNB/locuitor, acesta din urmă fiind indicatorul "bogăției" unei țări în literatura de specialitate. Conform indicatorului, România este una dintre cele mai sărace țări eu-

¹ GATT, Le commerce international, 1994, pag. 12.

² Coordonator Acad. Tudorel Postolache, "Economia României. Secolul XX" Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice, Editura Academiei Române, București, 1991.

³ Commerce extérieur, statistiques mensuelles, Eurostat, no. 1/1996, CECA-CE-CEE, Luxembourg, 1996, pag. 14.

ropene, în ciuda potențialului de care dispune. I se poate imagina viitorul ca membru sărac al UE, care va absorbi cele mai multe fonduri structurale de la Bruxelles.

Dacă luăm în considerație și resursele naturale și calitatea mînii de lucru, se poate observa *fără* efort că raportul posibilități/realizări este nefavorabil României. Spre exemplu, la capătul celălalt al unei eventuale scale de comparații, se pot cita Japonia, Elveția, Benelux etc. România a suferit o "durată lungă" defavorabilă. Excepția o constituie perioada 1918-1938. România trebuie să iasă din nou din "durata lungă", pentru a trece în rîndul țărilor pe cale de industrializare, în accepțiunea dată termenului de comentatorii occidentali (comparație cu Brazilia, Thailanda etc.). Creșterile importurilor au favorizat UE și SUA. Exporturile au crescut în UE, dar au scăzut în SUA. Nu vom insista pe analiza comerțului exterior, studiul CNS este elocvent. Reținem, avînd în minte reforma structurală a țărilor dezvoltate, estimările studiului privind principalele cauze care limitează producția industriei prelucrătoare și evoluția comerțului. Acestea sunt: capacitatea de absorbție redusă a pieței interne, atât la bunurile de consum cât și la cele destinate agenților economici; creșterea dificultăților financiare ale întreprinderilor; nevoile mari de energie, dependența de importul de combustibili; tehnologiile învechite; productivitatea sedusă a muncii, costuri de producție mari, neperformante. Avantajul cheltuielilor mici cu salariile în comparație cu țările dezvoltate, este anihilat de slaba productivitate a muncii, de consumurile de energie imense, chiar în condițiile deprecierii permanente a leului. Ceea ce reproșează investitorii străini, . României este modul cum se aplică porțiuni din lege, deseale apariții ale noilor reglementări, discontinuitatea¹, legilor, suprainpozitarea, bacșișul cerut pe traseul birocratic al demarării unei afaceri. La Cleveland, la întîlnirea cu Europa de Est, americanii îi spuneau lui Mircea Coșea că în România este nevoie de 18 semnături pentru o afacere, în timp ce în SUA e nevoie doar de 3, iar bacșișul cerut de multe dintre cele 18 persoane este inacceptabil pentru investitorul american, care poate opta pentru o altă piață. Ieșirea din sistemul comunist de comerț a reșezat România în tradițiile ei comerciale ca țară liberă. România are un drum lung de făcut spre terțiarizare. În strategia guvernamentală se arată: "continuarea considerării serviciilor ca pe un sector adiacent, lipsit de importanță, plasat pe o linie secundară, nu poate să aducă decât deservicii. Este momentul să considerăm serviciile ca pe un sector economic prioritar și să le plasăm în centrul preocupărilor strategice ale politicii de dezvoltare economică. Ignorarea rolului serviciilor în procesul dezvoltării economiei naționale și ai neglijării acestei dimensiuni în planul politicilor economice, promovate până în prezent, este cât se poate de evidentă. Date statistice comparabile pe plan internațional vin să confirme faptul că, sub aspectul dimensiunii sectorului de servicii, al nivelului de dezvoltare al acestora, al interconexiunilor dintre acest sector și celelalte sectoare economice, România se încadrează în categoria țărilor cel mai puțin dezvoltate".

¹ Cornelia Terzieff. „Investitorii străini amenință cu suspendarea afacerilor”, în: Adevărul, 29 noiembrie 1994.

3.2. Europa văzută de români

Viața politică românească resimte absența elitelor care să aprofundeze opțiunea europeană. La fel ca în alte TECO, în România, comunismul ca ideologie nu a fost înlocuit de liberalism, de capitalism. "A ieși din comunism presupune o mutație socială și o răsturnare a imaginii insulare a națiunii, care este abia îndrăznită ori încă refuzată¹". Silviu Brucan² este de părere că Rusia este principalul obstacol în calea integrării europene. "Ceea ce face ca unitatea Europei să apară ca un obiectiv strategic sublim și în orice caz, de foarte lungă durată". România se află la mijlocul drumului între o lume deschisă, euroatlantică, înalt civilizată, înalt industrializată, înalt informatizată, democrată și o lume mult mai închisă, continentală, pe de o parte slavă, pe de altă parte musulmană, mult mai puțin performantă economic, precară din punctul de vedere al, democrației, dar bogată în resurse naturale. "Asimilarea ideii europene în profunzime este încă slabă, incertă", este de părere Adrian Marino³. Rolul culturii este esențial pentru internalizarea valorilor promovate de Uniunea Europeană, de Occident în general. Trecând în revistă articolele lui Andrei Pleșu din "Dilema", dar și multe altele, se pot inventaria principalele precarități ale românilor, cam intervin ca obstacole în asimilarea rapidă a valorilor europene. Printre ele, o "cultură politică predominant autoritară⁴ Consecință a preponderenței rurale, dar și a unei istorii politice cu puține experiențe democratice, cultura politică a societății românești indică puțină înțelegere pentru mecanismele democratice, separația puterilor, pluralismul, echilibrul puterilor⁵". Cultura politică este paternalist-autoritară, personalizată, conservatoare, închisă.

Alina Mungiu consideră că "sunt mici șanse ca România să devină un regim autoritar, ci doar o democrație imperfectă pe fondul unei subdezvoltări cronice, în genul Turciei⁶".

3.3. Locul României în sferele de interese ale celor trei poli

Richard Holbrooke, la București, spunea că "a sosit timpul ca TECO să-și soluționeze moștenirile nerezolvate de pe urma tragediilor acestui secol, fie ele tratatele de la Versaille și Trianon, al doilea război mondial, războiul rece sau dezmembrarea fostului imperiu sovietic⁷". Relațiile României cu cei trei poli nu pot fi

¹ Catherine Durandin, "Histoire des Roumains" Fayard, Paris, France, 1995, pag. 505.

² "Două Europe, nu una", în: Sfera politicii, nr.28, iunie 1995.

³ "Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale", Editura Polirom, Iași, 1995, pag. 17.

⁴ Alina Mungiu, "Identitate politică românească și identitate europeană", în: Cuvântul, anul I (VI), nr. 11 (224), dec. 1996, pag. 5

⁵ Stelian Tănase, "Regimul politic și stabilitatea", în: Sfera politicii, nr. 26, martie 1995.

⁶ "Viitorul unei (dez)integrări politice", în: Sfera politicii, nr. 31, septembrie 1995, pag. 11.

⁷ Cristina Oroveanu, "Richard Holbrooke: Suntem profund recunoscători poporului român pentru contribuția sa la eforturile de restabilire a păcii în regiune", în: Curierul Național, 14.02.1996

analizate fără o succintă serie de comparații cu celelalte TECO cu care a împărțit o anume soartă. Desprinsă sângeros de dictatură, una dintre cele TECO asociate la UE a plecat cu un handicap major lipsa oricărei "recidive" în materie de reformă. A intrat ultima (dintre asociate) în Consiliul Europei, abia în 1993, dar se bucură, diplomatic, de tratament egal la UE, UEO, NATO. Realismul invită însă pe Henning Christophersen¹, fost comisar pe probleme economice, să declare că doar Cehia, Ungaria, Polonia, Malta și Slovenia ar putea adera la UE în 2003, după 8 ani de negocieri. Cât despre NATO, faptul că România a semnat prima Parteneriatul pentru pace nu a impresionat pe autorii proiectului Legii 57 cu privire la securitatea SUA; pe lista statelor care prezintă interes pentru securitatea Americii² se află doar Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, țările baltice, Ucraina; România și Bulgaria, nu. Acordul de asociere la UE a intrat în vigoare de la 1 februarie 1995, iar clauza națiunii celei mai favorizate se pare că va fi reînnoită automat de SUA. Dacă 1994 a fost un an al succeselor de politică externă, favorizate de stabilitatea politică într-o zonă fierbinte, care numără conflicte destule - Bosnia, Transnistria, Karabah, Cecenia-, el nu a reușit să fie și anul marii privatizări. România nu are graniță directă cu nici unul dintre cei trei poli. Acesta este un dezavantaj. Dar polii occidentali doresc stabilitatea zonei, iar România este un partener credibil în această materie. România nu are graniță directă nici cu Rusia, dar are cu CSI. Faptul că se află în două periferii, a UE și a CSI, face ca integrarea în una din ele, cea vestică, să fie mai solicitantă decât pentru alte TECO.

3.4. Viitorul relațiilor României cu cei trei poli

Cu cât democrația și valorile economice liberale vor avansa mai repede spre Est, cu atât România va fi angrenată mai ușor în comportamentele și mecanismele comerciale ale Occidentului, căruia i-a aparținut întotdeauna. Cu cât aceste valori vor rămâne concentrate în nucleul UE, cu atât ambiguitățile și confuzia vor prolifera spre Est, ceea ce va permite o nouă rată a șanselor pentru TECO. România are acum din nou șansa de a ieși din durată lungă și de a prinde un tren al performanței economice, al progresului. Ar fi și o dovadă că ortodoxismul, care propovăduiește fericirea viitoare și îndeamnă la resemnare "mioritică", este totuși capabil de performanță economică. Cel mult 20 de ani sunt necesari pentru o recuperare adecvată a standardelor economice. Exemplul tigrilor asiatici este elocvent. Cam 15-20 de ani va dura și restabilirea echilibrului intern al Europei; în acest nou echilibru România trebuie să-și găsească locul, după cum a optat; integrarea în UE, UEO, NATO și nu în structuri ale Estului, care durată lungă o dovedește, nu i-au adus nici un avantaj, nici politic, nici economic, nici social, nici cultural, nici democratic, nici militar, niciodată.

¹ "România are șanse mici de aderare la UE", în: Adevărul, 13 februarie 1995.

² Romulus Căpălescu, "NATO întinde mâna Rusiei", în Adevărul, 11 februarie 1995.

3.5. Concluzii și propuneri

Ce vrem să fim? În anul 2015, o țară capitalistă, industrializată, democratică, liberală. Cum să procedăm? Rapid: Cehia, Polonia, Slovenia au făcut-o deja. Tranziția "nedureroasă" nu numai că nu a "vindecat" economia moștenită de la regimul trecut, a mai și consacrat lentoarea drept valoare fundamentală, ceea ce a mărit decalajul dintre România și celelalte TECO. Chiar dacă din punct de vedere politic România este asigurată că va beneficia de același tratament ca și celelalte TECO, nu trebuie să ne îmbătăm cu apă rece: fiecare TECO se califică, economic, singură pentru aderarea la UE. Dacă Kohl nu acceptă pentru UE "viteza celui mai lent vapor din convoi", nu vedem nici un motiv ca el să accepte pentru TECO "viteza celei mai mici bărcuțe". În ce credem? În libertate, libera întreprindere, proprietate privată, competiție, democrație, capitalism, toate aceste lucruri ar trebui să fie atât de clare. Pe ce planuri vom câștiga? Pe cel al nivelului de trai, în primul rând. Apoi, pe cel al securității. Pe toate planurile unde vom ști să punem în valoare avantajele comparative, acelea care sunt. Cum vom câștiga? Cu o voință *fermă* de a face, fiecare, în meseria lui, tot ce valorile asumate îndeamnă. Cu o voință fermă de schimbare, nu de conservare a stării actuale de lucruri. Prin dezvoltarea unui învățământ orientat spre viitor. România nu a alocat niciodată procente din buget atât de mari pentru învățământ precum țările din ASE. Respectul pentru educație, erudiție, pregătire profesională de vârf nu a fost niciodată prea mare în această țară. România nu trebuie să rămână în plutonul celor mai sărace țări europene. La periferia UE, la periferia CSI, departe de centrul politic decident, România nu-și poate permite să încremenească în tranziție, ar fi calea sigură spre subdezvoltare. România trebuie să propună cetățenilor săi "o nouă generație de opțiuni".

Propuneri:

1. asumarea completă a ceea ce desemnează cuvintele capitalism, liberalism, liberă inițiativă. Folosirea tendinței de mondializare, a celei de delocalizare din TCD;
2. asimilarea trăsăturilor dominante ale civilizației europene;
3. facilitarea accesului în România a fluxurilor internaționale de capitaluri. Circulația capitalurilor este principala enzimă a capitalismului mondial. Țările care nu sunt traversate de această circulație au șanse enorme de a rămâne în urmă, de a se izola;
4. îndeplinirea criteriilor de aderare la UE, UEO, NATO, așa cum s-a întâmplat la intrarea în Consiliul Europei. Respectarea riguroasă a Acordului european România/CEE, nu numai în literă, ci și în filosofie. Opțiunea pentru UE este de fapt opțiunea pentru o altă civilizație decât cea a ultimilor 50 de ani, pentru un alt sistem de valori, pentru o altă structură mentală. Comerțul cu TCD, nu cu TICD, este important, pentru că el stimulează industria autohtonă spre a fi competitivă.
5. stabilirea unei strategii pe termen lung - 20 de ani - care să indice limpede unde vrea România să ajungă, conform căror opțiuni, modele, criterii;
6. orientarea economiei românești spre exterior, după cum au făcut-o toate economiile de succes, atât din Europa cât și din ASE. Aici merită subliniată necesitatea unor viteze de reacție și de croazieră mari. Ca viteză de reacție, Japonia poate

servi de model: aplică în producția de masă o invenție mai repede decât autorul său-american sau european; la nivelul firmei, Compaq are o viteză de reacție fantastică, clienții nu pot ține ritmul înnoirii produselor sale. Ca viteză de croazieră, Singapore domină lumea, dar are dimensiuni mici; SUA sunt un exemplu potrivit pentru talia mare. România a dovedit viteze de reacție și de croazieră extrem de mici în comparație cu celelalte TECO concurente la aderarea la UE, ceea ce a dus și la creșterea decalajelor despre care vorbeam în conținutul lucrării;

7. adoptarea mentalității occidentale, modificarea elementelor de blocaj din mentalitatea actuală. Educația trebuie să fie orientată spre viitor: un tânăr educat azi trebuie să aibă perspectiva anului 2020. România nu mai are voie să subutilizeze potențialul intelectual al tinerilor;

8. se va exporta ceea ce se va cere pe piețele pe care România intenționează să se stabilească solid și nu se va mai produce în neștire, inefficient, pentru ca apoi să se caute cu disperare cumpărători; astfel, se vor alege și ramurile pe care economia se va axa: turismul, comerțul, serviciile au posibilități uriașe, investitorii străini vor fi atrași și nu respinși prin impozitări descurajante;

9. eliberarea de complexul frustrărilor provocate de nereușitele istoriei și realizarea unei "imaginări de sine"¹ mai pragmatice, mai curajoase, pline de încredere;

10. trecerea puterii în mâinile tehnocrației financiare;

11. terțiarizarea economiei.

Plasarea României pe axa de prosperitate occidentală trebuie s-o determine să se așeze pe creasta a două valuri: primul, al TECO care concurează cu șanse la admiterea în UE și al doilea, al democrației și stilului de viață occidental care avansează spre Est. În acest fel România are șansa să prindă "al treilea val"², al nuclearului. Cât despre al patrulea, al societății informatizate interactive, vom vorbi -"si tout va bien"- peste 30 de ani.

¹ Dan Pavel, "Deșteaptă-te române!" - o cercetare în ideologia naționalismului", în Polis, nr. 2/1994.

² Alvin Toffler, "Al treilea val", Editura Politică, București, 1983.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. ALBERT Michel, Capitalism contra capitalism, Humanitas, București, 1994.
2. BEHAR Pierre, Une géopolitique pour l'Europe. Vers une nouvelle Eurasie?, Desjonquères, Paris, 1992.
3. BLAUG Mark, Teoria economică în retrospectivă, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1992.
4. BRUNN Denis, Le commerce international au XXe siècle, Montreuil, 1986.
5. CAVES Richard E., FRANKEL Jeffrey A., JONES Ronald W., World Trade and Payments, Harper-Collins, New York, 1993.
6. DENIAU Jean-François, La découverte de l'Europe, Seuil, Paris, 1994.
7. DONNET Pierre-Antoine, Le Japon achète le monde, Seuil, 1991.
8. DURANDIN Catherine, Histoire des Roumains, Fayard, Paris, 1995.
9. FOUCHER Michel, Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique, Fayard, 1991.
10. JACKSON John H., The World Trading System, Cambridge, MIT Press, 1989.
11. KEIZER Bernard, KENIGSWALD Laurent, La triade économique et financière: Amérique du Nord, Asie de l'Est, Europe de l'Ouest, Seuil, Paris, 1996.
12. KENNEDY Paul, Naissance et déclin des grandes puissances, Payot, 1991.
13. KRUGMAN Paul, Geography and Trade, Cambridge, MIT Press, 1991.
14. KRUGMAN Paul R., OBSTFELD Maurice, Economie internationale, De Boeck & Larcier, Bruxelles, 1995.
15. LEON Pierre, Histoire économique et sociale du monde, Armând Colin, Paris, 1977.
16. LIPSET Seymour Martin, American Exceptionalism: A Double-Edged Sword, W.W.Norton, New York, 1996.
17. MADDISON Angus, L'économie mondiale 1820-1992. Analyse et statistiques, OCDE, Paris, 1995.
18. MANEA Carmen, DUMITRESCU Vasile, RADOCEA Alexandru, Studiu cu privire la evoluția comerțului exterior al României sub impactul tranziției la economia de piață și al conjuncturii internaționale 1990-1993, Comisia Națională de Statistică, București, 1994.
19. McRAE Hamish, The World in 2020, Harper-Collins Publishers, Glasgow, 1994.
20. MESSERLIN Patrick, VELLAS François, Conflits et négociations dans le commerce international. L'Uruguay Round, Economica, Paris, 1989.
21. MITCHELL Joyce M., MITCHELL William C., Political Analysis & Public policy: An Introduction to Political Science, Rand McNally & Company, Chicago, 1969.
22. NORA Dominique, L'Etreinte du samourai. Le défi japonais, Calmann-Lévy, 1991.
23. PASTI Vladimir, România în tranziție. Căderea în viitor, Nemira, București, 1995.
24. PORTER Michael, The Competitive Advantage of Nations, New York, 1990.
25. REICH Robert, The Work of Nations, New York, 1991.

26. SOULIER Gérard, L'Europe. Histoire, civilisation, institutions, Armand Colin, Paris, 1994.
27. SUTA Nicolae, Curs de comerț internațional și politici comerciale, Editura Ceres, București, 1992.
28. SUTA-SELEJAN Sultana, Doctrine și curente în gândirea economică modernă și contemporană, Editura ALL, București, 1992.
29. TODD Emmanuel, L'invention de l'Europe, Seuil, Pa .3, 1990.
30. TREBILCOCK Michael J., HOWSE Robert, The Regulation of International Trade, Routledge, London, 1995.
31. YOFFIE David B., GOMES-CASSERES Benjamin, International Trade and Competition. Cases and Notes in Strategy and Management, McGraw-Hill, New York, 1994.

- After The Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989-1991, Cambridge MA: Harvard University Press, 1993.
- Conflict Among Nations. Trade - Policies in the 1990s, Westview Press, Boulder, Colorado, USA, 1992.
- Dictionnaire géopolitique des Etats, Flammarion, Paris, 1994.
- Economia României. Secolul XX, Coordonator Tudorel Postolache, Institutul Național de Cercetări Economice, Editura Academiei Române, București, 1991.
- Handbook of International Economics, vol.1, Amsterdam, North-Holland, 1984.
- In Search of a New World Order, The Brookings Institutions, Washington DC, 1992.
- L'investissement extérieur direct Comparaison des politiques française et japonaise, Presses Universitaires de Grenoble, 1990.
- Rethinking America's Security. Beyond Cold War to the New World Order, W. W. Norton & Company, New York, 1992.
- Strategia dezvoltării comerțului României pe termen mediu (1995-2005), Ministerul Comerțului, 1995.
- Theory, Policy and Dynamics in International Trade, Essays in honor of Ronald W. Jones, Cambridge University Press, 1993.

-
- Annuaire des produits de base 1995, CNUCED.
 - Le commerce international 1994, GATT.
 - Communiqués de la Commission Européenne: COM (92) 219, COM (95) 26, COM (95) 73, COM (95) 411, COM (95) 430, COM (96) 90.
 - L'évaluation de la réforme structurelle: leçons pour l'avenir, Rapport de l'OCDE, Paris, 1994.
 - International Direct Investment Statistics Yearbook 1995, OECD.
 - Manuel de statistiques du commerce 1993, 1994, UNCTAD.
 - Note d'information sur les positions des Etats membres de l'UE dans la perspective de la CIG de 1996, Parlement Européen, 31 juillet 1995.
 - Les principaux développements dans le domaine des échanges, OCDE, 1995.
 - Un projet de TRAITÉ consolidé de l'UE, par DR. Roland Bieber. Parlement Européen, décembre 1995.
 - Le rapport annuel de l'OCDE 1994.
 - Rapport sur le fonctionnement du traité sur l'union européenne dans la perspective de la CIG de 1996 - mise en oeuvre et développement de l'Union, Rapporteurs Jean-Louis Bourlanges, David Martin, Parlement Européen, 4 mai 1995.
 - La situation économique et sociale dans le monde 1994 Nations Unies, New York.
 - Statistical Abstracts of the United States 1994, US Department of Commerce, Bureau of the Census.
 - Summary of Market Access Problems in Japan, Commission of the European Communities, 21 février 1995.
 - Trade and Protectionism, A Special Business Report, Oxford Analytica Limited, 1990.
 - Trade and Development Report 1994, 1995, UNCTAD, Geneva.
 - World Investment Report 1994, 1995, UN, New York, 1995.
 - Buletin statistic lunar, Comisia Națională de Statistică.
 - Buletin de la CNUCED.
 - Commerce extérieur, Eurostat, mensuel.
 - The Economist.
 - Figaro Economie.
 - FOCUS OMC.
 - Foreign Affairs.
 - Foreign Policy.
 - International Affairs.
 - Journal of Common Market Studies.
 - Monthly Statistics of Foreign Trade, OCDE.
 - Problèmes économiques.
 - World Economy.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 12/1996**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

SCHIMBĂRI ALE
COMPORTAMENTULUI MONETAR
ÎN PERIOADA 1990-1995

Victor STOICA

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	510
1. PREȚURI ȘI BANI.....	511
2. MONEDA.....	515
3. RATA DOBÂNZII.....	517
3.1. Teoria generală keynesiană a ratei dobânzii	518
4. POLITICA MONETARĂ	524
4.1. Canalele de transmisie ale politicii monetare	524
4.2. Obiectivele generale ale politicii monetare	526
4.3. Obiectivele intermediare ale politicii monetare.....	528
4.4. Instrumentele politicii monetare	530
5. STABILIZAREA ȘI RELANSAREA MACROECONOMICĂ - OBIECTIVE_	
PRINCIPALE ALE ETAPEI ȘI CONSECINȚELE LOR ASUPRA	
COMPORTAMENTULUI MONETAR.....	533
6. REPRIMAREA INFLAȚIEI	539
6.1. Inflația. Nivelul și cauzele ei	539
6.2. Beneficiarii și perdanții inflației.....	546
6.3. Reprimarea inflației	549
7. FUNCȚIONAREA MECANISMULUI STRUCTURAL AL POLITICII	
MONETARE_ÎN PERIOADA 1990-1995	551
7.1. Momente, obiective și etape ale creării mecanismului politicii	
monetare și valutare românești după 1989.....	552
7.2. Politica de drenare a excesului de masă monetară.....	556
7.3. Politica ratei dobânzii.....	561
7.4. Politica de credit	563
7.5. Politica valutară.....	567
7.6. Sinteză: nivelul atins de obiectivele generale	
și intermediare ale politicii monetare	572
ANEXA NR. 1.....	576

INTRODUCERE

Lucrarea de față este rezultatul continuării cercetărilor întreprinse în anul 1995 și concretizate în studiul "Schimbări ale comportamentului monetar al statului în perioada 1992-1994" și constituie o actualizare și o dezvoltare a acestuia. Au fost delimitate mai strict planul teoretic și cel practic aplicativ, pe exemplul economiei românești din perioada de tranziție. Aprecierile cu privire la modificările comportamentului monetar au avut la bază datele statistice oficiale. Deși ar fi fost posibil, autorul s-a ferit de predicții care, în acest domeniu, par foarte des simple speculații. Trebuie să atrag totuși atenția că economia nominală este foarte sensibilă la evoluția economiei reale, deci perioada 1990-1995 analizată în această lucrare nu reflectă nici măcar în nuce viitorul economiei naționale. Aceasta se datorează faptului că economia reală a fost foarte palid reflectată în calculele economice prezente.

1. PREȚURI ȘI BANI

În sistemul economic există trei categorii de unități de măsură, și anume, unitatea de muncă (singura unitate fizică), unitatea de bani și unitatea de timp. Utilizarea banilor și calculul economic fac trecerea de la economia reală la economia nominală. Exprimarea prețurilor se face cu ajutorul banilor, a monedei.

Banii sunt depozite esențiale, în timp ce moneda este o formă redusă de exprimare a sistemului monetar.

Pe termen scurt, creșterea rapidă a cantității de bani determină diminuarea șomajului și a ratei dobânzii. Rata dobânzii, și avansăm aici o definiție preliminară, este un preț care face legătura actuală și cea viitoare a unui bun economic.

Definiția banilor comportă două abordări:

1) abordarea a priori: în acest caz, definiția pornește de la caracteristica distinctă a banilor față de celelalte bunuri economice, care este funcția lor de mediu de schimb. Astfel, banii sunt orice poate fi acceptat, în general, ca mediu de schimb. Abordarea a priori definește banii din categoria M1 - "banii în sens restrâns", constând din elemente care se pot cheltui imediat;

2) definiția empirică pornește de la acele atribute ale banilor ce fac din oferta de bani o variabilă importantă pentru politica macroeconomică, în sensul banilor M2 - "bani în sens larg".

După cum arată Eugen Prahoveanu, "echilibrul monetar este determinat de starea de pe celelalte piețe (în special de pe piața bunurilor și serviciilor și a capitalului) și exprimat prin existența unei mase monetare de bani lichizi și scripturali, corespunzătoare nevoilor reale ale activității economico-financiare la un moment dat"¹.

Inflația caracterizează o perioadă de creștere generală a prețurilor, mărfurilor și a factorilor de producție: "Potrivit definiției clasice a inflației, aceasta este un fenomen care constă, în esență, în apariția în circulație a unei cantități excedentare de monedă, care creează un dezechilibru..., afirmă Silviu Cerna. Căci, în definitiv, fenomenul este provocat nu de faptul că un anumit element - masa monetară - crește în mărime absolută, ci de faptul că modificarea respectivă are loc în discordanță față de alte elemente ale schimbului monetar. Perturbația provine, așadar, din această disparitate, adică din creșterea mai rapidă a cantității de monedă comparativ cu creșterea altor variabile ale economiei"².

¹ Prahoveanu Eugen - "Fundamente de teorie economică (Essential Economics)", Editura Staff, București, 1995, pag.141.

² Cerna Silviu - "Inflația (Repere pentru o sinteză)", în "Caiete de studii nr.1/1995", BNR, pag.16.

Deflația caracterizează o perioadă de scădere a producției în termeni reali și de creștere a șomajului: "Deflația - spune Silviu Cerna - poate fi definită ca fiind operația sau ansamblul de operații prin care se elimină masa monetară excedentară"¹.

Indiferent dacă este o perioadă de inflație sau de deflație, prețurile nu evoluează în aceeași direcție și nici în aceeași proporție. De aceea, variațiile prețurilor relative determină, atât în perioadele de inflație, cât și în cele de deflație, modificări în repartitia venitului între clasele sociale, debitorii și cei care au de încasat profit fiind favorizați de inflație, în defavoarea celor care dețin creanțe sau a celor cu venituri fixe, deflația producând efecte inverse.

În economiile de piață mature creșterea prețurilor este însoțită de o creștere a ocupării forței de muncă. Inflația moderată favorizează utilizarea capacităților de producție și procesul investițional care stimulează și mai mult oferta de muncă.

Principalele teorii care explică fluctuațiile venitului real și ale ratei inflației sunt următoarele:

1) teoria keynesiană elaborată de J.M.Keynes și de continuatorii acestuia; ea privește veniturile și cheltuielile și analizează motivele care îi determină pe oameni să consume sau să investească. Această teorie analizează cererea globală, pornind de la componentele sale - relațiile dintre consum și venit și dintre investiții și cererea consumatorilor și ratele dobânzii. Teoria keynesiană pornește de la următoarea identitate:

$$Y = C + I + G + X,$$

unde: Y = venitul nominal;

C = consumul populației;

I = investițiile;

G = consumul guvernamental;

X = exporturile nete.

Față de C, G și X, I prezintă anumite particularități. În timp ce consumatorii, guvernul și străinii au libera opțiune de a cumpăra, oamenii de afaceri, ca vânzători de venituri, nu pot dicta volumul vânzărilor lor la nivelul pe care îl doresc. Stocurile de produse pot crește atunci când vânzările se încetinesc, iar reacția oamenilor de afaceri este de a reduce producția, ceea ce determină scăderea veniturilor. Și invers, atunci când vânzările se măresc imprevizibil, va fi oferită spre vânzare o parte din stocuri și, pentru refacerea lor, oamenii de afaceri își vor spori producția. Ca urmare vor crește și veniturile.

Consumul populației depinde de venitul disponibil și de înclinația spre economisire care depinde de tradițiile istorice, structura pe vârste a populației, stocul deținut de averi, rata dobânzii ș.a.

Consumul guvernamental, ca și reducerea taxelor sporesc venitul nominal. Deficitul bugetar determină creșterea ratelor dobânzii care compensează în parte acest

¹ Idem, pag.40.

deficit. Atunci când exporturile nete pozitive cresc, are loc o creștere a veniturilor exportatorilor. Totuși, creșterea importurilor nu conduce întotdeauna la scăderea venitului real.

2) teoria monetaristă sau a cantității de bani; o versiune a teoriei cantității a fost publicată de David Hume în 1750. Îmbunătățiri ale acestei teorii au fost aduse de Irving Fisher în 1911 și de A.C.Pigou în 1917. Variantele actuale sunt susținute de Milton Friedman, Karl Brunner și Allan Meltzer. Ei leagă cererea globală de cantitatea de bani utilizată pentru cumpărarea bunurilor și a serviciilor.

Teoria cantității de bani se bazează pe relația:

$$MV=QP,$$

unde: M = cantitatea de bani;

V = viteza de realizare sau viteza venitului care măsoară de câte ori o unitate monetară (de exemplu 1 leu) devine venit într-o perioadă de timp dată;

P = nivelul prețurilor;

Q = produsul național real.

O relație înrudită cu aceasta este ecuația Cambridge formulată de Alfred Marshall și A.C.Pigou:

$$M = kYP,$$

unde: k = proporția din venitul nominal dintr-un an (sau altă perioadă de timp), pe care oamenii o păstrează ca bani;

Y = venitul nominal.

Ecuația Cambridge este o variantă a ecuației Fisher II formulată de Irving Fisher:

$$MV' = PT,$$

unde: V' = viteza de tranzacție, reprezentând de câte ori o unitate monetară (de exemplu 1 leu) este încasată, chiar dacă nu devine venit;

T = toate tranzacțiile făcute cu bani.

Potrivit teoriei cantității, cererea globală și deci venitul depind de jocul cererii și ofertei de bani¹.

În ipoteza că cererea de bani nu depinde de rata dobânzii, să presupunem că banca centrală oferă băncilor comerciale mai multe rezerve, ceea ce le permite acestora să ofere împrumuturi suplimentare sau să cumpere asigurări. Depozitele devenite mai mari sunt cheltuite de către cei care au vândut asigurările sau au primit împrumuturile. Agenții economici dețin mai mulți bani, ceea ce le permite să își

¹ Mayer Thomas și colaboratorii - "Banii, activitatea bancară și economia", Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 1993, pag.257 și urm".

sporească cheltuielile pentru mărfuri, servicii sau asigurări. Cei care au vândut aceste mărfuri, servicii sau asigurări vor deține un stoc suplimentar de bani pe care vor fi dispuși să îi cheltuiască ș.a.m.d. Cheltuirea banilor suplimentari determină în mod direct creșterea venitului. Limita de creștere a venitului este specifică fiecăreia dintre următoarele trei situații:

a) există deplină ocupare în economie, astfel că venitul real este constant, mărirea cheltuielilor determinând numai creșterea prețurilor. Această creștere a prețurilor duce la micșorarea cantității de bani reali din economie. În momentul în care creșterea prețurilor devine direct proporțională cu oferta nominală de bani, se ajunge din nou la o situație de echilibru.

Întrucât numai prețurile sunt ajustate, banca centrală este cea care determină oferta nominală de bani, iar publicul, oferta reală de bani. Astfel, teoria cantitativă explică modificările nivelului prețurilor prin modificarea cantității nominale de bani de către banca centrală și băncile comerciale, precum și prin modificările cantității reale de bani cerută de public;

b) în economie există o stare de subocupare a forței de muncă și de subutilizare a capacităților de producție; în acest caz, creșterea cheltuielilor duce la creșterea producției și nu la mărirea prețurilor. Odată cu creșterea producției și a venitului real crește și cererea de bani, iar publicul dorește să dețină mai mulți bani. Economia revine la o stare de echilibru. Factorii care acționează pentru determinarea noului nivel al venitului real sunt:

- creșterea ofertei de bani;
- elasticitatea venitului real al cererii de bani.

c) pe perioade scurte de timp, se poate să crească atât cheltuielile, cât și prețurile, atunci când producția crește. Cererea de bani reali crește odată cu creșterea venitului real, iar creșterea prețurilor determină scăderea ofertei de bani reali.

Dar mai realistă este ipoteza că cererea de bani depinde de rata dobânzii. Atunci când ratele dobânzii cresc, oamenii sunt înclinați să transforme o parte a depozitelor bănești în asigurări pentru a beneficia de o rată a dobânzii mai mare.

Atunci când crește oferta de bani, se înregistrează mai întâi o reducere a ratei nominale a dobânzii, în timp ce creșterea prețurilor și a venitului real este destul de redusă; după un timp, rata dobânzii va reveni la nivelul inițial sau chiar la un nivel mai ridicat, în așa fel încât teoria cantității este confirmată de realitate: creșterea prețurilor este proporțională cu creșterea cantității de bani.

Teoria cantității este valabilă numai în cazurile în care funcția cererii de bani este stabilă și previzibilă.

2. MONEDA

Moneda este o "piesă de metal - aur, argint, cupru etc. - care se prezintă în general sub formă de disc plat și servește ca mijloc de circulație, de plată și eventual - atunci când merită - de tezaurizare. Spre deosebire de bani, moneda nu este un termen generic, ci se referă la un anumit fel de bani, și anume, la piesele de metal cu valoare proprie deplină sau inferioară valorii nominale. Puterea de cumpărare a monedei de metal prețios depinde de valoarea ei de schimb sau de costul ei de producție în raport cu acela al altor mărfuri. Ea depinde însă totodată de cantitate"¹.

Moneda se poate prezenta într-una din formele:

1. moneda divizionară care constă din piese de nichel sau de cupru de un leu, cinci lei, zece lei, douăzeci de lei, cincizeci de lei și o sută de lei. Totalitatea acestor piese constituie moneda "fracționară" sau divizionară. Caracteristica principală a monedei divizionare constă în faptul că valoarea metalului unei piese este mult inferioară valorii ei nominale;

2. hârtia-monedă, constând din bancnote de 200, 500, 1000, 5000 și 10000 de lei; caracteristica principală este cursul forțat la care circulă pentru că statul decretează valoarea lor care este acceptată și validată de populație;

3. depozitele bancare la vedere reprezintă "moneda bancară" sau "moneda scripturală" și constă din acele depozite bancare asupra cărora pot fi trase cecuri fără preaviz. Fiind plătibile la vedere, depozitele bancare joacă același rol de "etalon de valoare" sau "unitate de cont" ca și moneda divizionară.

Moneda divizionară, hârtia-monedă și depozitele la vedere formează moneda în sens restrâns sau moneda propriu-zisă, M1.

Depozitele la termen, lichiditățile și alte "quasi-monede" sunt reprezentate de categoriile de depozite de economii și depozite la vedere constituite la băncile comerciale, la fondurile mutuale de economii, la asociații de economii și împrumuturi etc. Intrarea în posesia acestui tip de monedă se poate face după un scurt preaviz.

Structura masei monetare cuprinde toate aceste tipuri de bani.

Viteza de circulație a monedei sau viteza venitului este rata, determinată în funcție de masa monetară, cu care aceasta se reconstituie în cursul unui an pentru a efectua toate tranzacțiile care determină venitul național:

$$V = \frac{P.N.N.}{M} = \frac{p_1 \times q_1 + p_2 \times q_2 + \dots}{M} = \frac{PO}{M}$$

unde: P.N.N. = produsul național net;

M = masa monetară;

¹ Kirițescu Costin - "Moneda. Mică enciclopedie", Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, pag.212.

p1, p2...= prețurile produselor;
q1, q2...= cantitățile produselor;
P = nivelul mijlociu al prețurilor;
Q = produsul național real.

Viteza de circulație a monedei este influențată de rata dobânzii, modificările care afectează instituțiile financiare, tradițiile, comportamentele, anticipările agenților economici, proporțiile în care este repartizată masa monetară între diferite instituții și diferite categorii de venituri etc. Dar calculul vitezei de circulație a banilor poate fi aproximat și folosind agregatul produs intern brut, atunci când rata de amortizare este neglijabilă.

Mai poate fi, de asemenea, calculată viteza de circulație a numerarului ca raport între consumul total al populației și numerarul din afara sistemului bancar.

Din relația anterioară se poate deduce "ecuația cantitativă a schimburilor", respectiv:

$$MV = PQ$$

sau

$$MV = P.N.N.$$

sau

$$P.N.N. = PQ$$

Puterea de cumpărare a unității monetare "va fi direct proporțională cu activitatea economică și invers proporțională cu masa monetară"¹.

În lupta de concurență a unei economii în raport cu altele, o influență foarte mare o are puterea de cumpărare a unei monede pe piața internă a altei țări (PCMPI). Aceasta se poate calcula în felul următor:

$$PcL\$ = \frac{ilbl}{cL}$$

unde: PcL\$ = puterea de cumpărare a leului prin dolar;
ilbl = inflația lunară cu baza în lanț;
cL = cursul leului în lei/dolar.

$$PCMPI = \frac{ilbf \times PcL\$f}{100}$$

unde: ilbf = inflația lunară cu baza fixă;
PcL\$f = puterea de cumpărare a leului prin dolar cu baza fixă.

¹ Prahoveanu Eugen - op.cit., pag.141.

3. RATA DOBÂNZII

"Nivelul general al ratelor dobânzii" reprezintă "un fel de echivalent și mai mutuant"¹ decât "nivelul general al prețurilor". "Rata dobânzii reprezintă un preț intertemporal, deoarece corespunde termenelor de schimb între un activ la o perioadă dată și același activ la o perioadă diferită".² Factorii care influențează rata dobânzii sunt următorii:

- a) oferta de economii;
- b) schimbările ofertei de bani;
- c) curgerile capitalului net sau curgerile înspre afară;
- d) fondurile solicitate pentru investiții;
- e) deficitele guvernamentale;
- f) modificările cererii de bani destinați păstrării³.

Determinarea ratelor dobânzii a ridicat, de-a lungul timpului, două probleme:

1. pe ce tip de piață se determină ratele dobânzii reprezentative? Această problemă a stat în atenția cercetătorilor până la sfârșitul anilor 1950. Din opiniile exprimate rezultă că ratele dobânzii reprezentative se determină fie pe:

- piața bunurilor și serviciilor, prin ajustarea dintre economii și investiții, teză susținută de J.M.Keynes, A.Marshall și K.Wicksell, fie pe:
- piața monetară, prin ajustarea ofertei și cererii de monedă, teză care este centrală în teoria preferinței pentru lichiditate, aplicată la determinarea ratei dobânzii, fie pe:
- piața fondurilor împrumutabile, prin ajustarea dintre ofertă și cerere, teză susținută de autorii suedezi, printre care B. Ohlin;

2. care sunt componentele esențiale ale ratelor dobânzii nominale (ratele dobânzii observate pe piețe sau cele afișate de intermediarii financiari)? Această problemă a intrat în atenția cercetătorilor începând cu mijlocul anilor 1960. Impactul variațiilor masei monetare asupra ratelor dobânzii permite disocierea următoarelor efecte:

Efectul lichidității se înregistrează atunci când oferta de bani crește, iar rata reală a dobânzii scade suficient de mult pentru a determina publicul să păstreze bani suplimentari.

Rata reală a dobânzii se calculează în felul următor:

¹ De Boissieu, Christian - "Politique monétaire", în Greffe, Xavier; Mairesse, Jacques și Reiffers, Jean Louis - "Encyclopédie économique", Economica, Paris, pag.1668.

² Idem.

³ Mayer Thomas și colab. - op.cit., pag.281.

$$rr = rn - ri,$$

unde: rr = rata reală a dobânzii;

rn = rata nominală a dobânzii;

ri = rata inflației.

Efectul Fisher pornește de la observația că oamenii adaugă la rata dobânzii un premiu de inflație dimensionat în funcție de așteptările lor; de aceea, rata reală a dobânzii este constantă pe măsură ce rata nominală a dobânzii urmează fidel variațiile ratei inflației:

$$rn = rr + ri$$

Efectul Fisher se manifestă în condițiile în care:

- rata inflației nu influențează înclinația spre consum;
- rata inflației nu influențează eficiența marginală a investițiilor;
- oamenii anticipează corect rata inflației.

Efectul venitului și al prețului se produce atunci când venitul real și prețurile cresc și constă din creșterea ratei reale a dobânzii.

Efectul așteptărilor face ca rata nominală a dobânzii să fie egală cu rata reală plus premiul de inflație. Efectul așteptărilor poate fi mai puternic decât efectul lichidității, făcând ca mărirea ratei creșterii monetare să determine creșterea ratei nominale și nu reducerea ei.

Potrivit teoriei clasice, rata dobânzii este determinată de interacțiunea dintre curba eficienței marginale a capitalului și înclinația psihologică spre economii. Rata dobânzii este factorul de echilibrare care face ca cererea de economii, sub forma de noi investiții și la o rată dată a dobânzii, să se egalizeze cu oferta de economii pe care o generează înclinația psihologică spre economii a colectivității, la acea rată a dobânzii.

3.1. Teoria generală keynesiană a ratei dobânzii¹

Dacă eficiența marginală a capitalului² guvernează condițiile cererii de credit, rata dobânzii guvernează condițiile ofertei curente de credite. Rata dobânzii nu este o

¹ Această parte a lucrării a fost redactată preluând din și sistematizând textul original al lucrării lui J.M.Keynes, "Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, dobânzii și a banilor", Editura Științifică, București, 1970.

² Eficiența marginală a capitalului este egală cu raportul dintre randamentul viitor al unui bun capital și prețul lui de ofertă sau costul lui de înlocuire. Mai poate fi considerată ca fiind egală cu raportul dintre randamentul viitor al unei unități suplimentare din tipul respectiv de capital și costul producerii acelei unități. Unde: randamentul viitor al investiției este seria de anuități $Q_1, Q_2, \dots, Q_n$, reprezentând un șir de venituri viitoare pe care contează să le obțină un om de pe urma vânzării producției respective, după scăderea cheltuielilor curente legate de obținerea producției, când au fost investiți bani sau au fost cumpărate bunuri capitale; prețul de ofertă al bunurilor capitale este opus randamen-

recompensă pentru economii sau pentru așteptare, căci un om care hotărăște să-și păstreze economiile în numerar nu obține nici o lichiditate pe o anumită perioadă de timp, adică este raportul invers dintre o sumă de bani și ceea ce se poate obține pentru renunțarea la controlul asupra banilor în schimbul unei creanțe, pe o perioadă de timp specificată, unde banii includ depunerile la bănci. Astfel, rata dobânzii, măsurând refuzul acelor care posedă bani de a renunța la controlul imediat asupra lor, reprezintă "prețul" care echivalează dorința de a păstra averea sub formă de numerar și cantitatea de numerar disponibilă. În fapt, rata dobânzii este complexul diferitelor rate curente ale dobânzii pentru diferitele perioade de timp, adică pentru împrumuturile cu diferite scadențe. Rata dobânzii este un fenomen în cel mai înalt grad convențional, deoarece mărimea ei efectivă este guvernată în mare măsură de părerea dominantă despre mărimea ei scontată. Orice nivel al dobânzii despre care se crede cu destulă convingere că probabil va fi de durată, va dura într-adevăr; cu rezerva că, într-o societate în care au loc schimbări, el va oscila desigur, dintr-o multitudine de motive, în jurul nivelului normal scontat. Dar ea poate să oscileze decenii de-a rândul în jurul unui nivel care este în mod ronic prea ridicat pentru folosirea deplină a mâinii de lucru, mai ales atunci când predomină părerea că rata dobânzii se autoreglează, astfel încât se consideră că nivelul stabilit prin convenție își are rădăcina în temeiuri obiective mult mai puternice decât o convenție, și când faptul că ocuparea mâinii de lucru nu reușește să atingă nivelul optim nu este pus în legătură câtuși de puțin, nici de opinia publică și nici de autorități, cu predominarea unei game inadecvate de rate ale dobânzii.

Factorii care determină rata efectivă a dobânzii în împrejurări date sunt:

1. preferința pentru lichiditate care este o potențialitate sau o tendință funcțională, care stabilește cantitatea de bani pe care o va păstra populația la o rată dată a dobânzii. Curba preferinței pentru lichiditate, care raportează cantitatea de bani la rata dobânzii, se înfățișează ca o linie curbă lină care arată că rata dobânzii scade pe măsură ce crește cantitatea de bani;

2. cantitatea de bani din economie.

Relația care arată punctul și modul în care cantitatea de bani pătrunde în mecanismul economic este:

$$M = L(r),$$

unde: M = cantitatea de bani;

L = funcția preferinței pentru lichiditate;

r = rata dobânzii.

Corelațiile macroeconomice mai importante sunt următoarele:

tului viitor al investiției și nu reprezintă prețul de piață la care un bun capital de tipul respectiv poate fi cumpărat efectiv pe piață, ci prețul tocmai suficient pentru a determina pe un fabricant să producă o nouă unitate suplimentară din acel bun capital, adică ceea ce este denumit uneori costul de înlocuire.

- creșterea cantității banilor, caeteris paribus, reduce rata dobânzii, dacă preferința populației pentru lichiditate nu crește mai mult decât cantitatea de bani;
- scăderea ratei dobânzii, caeteris paribus, mărește volumul investițiilor, dacă curba eficienței marginale a capitalului nu descrește mai repede decât rata dobânzii;
- creșterea volumului investițiilor mărește, caeteris paribus, folosirea mâinii de lucru, dacă înclinația spre consum nu este în declin;
- creșterea folosirii mâinii de lucru duce la creșterea prețurilor într-o măsură determinată în parte de forma funcțiilor ofertei în expresie naturală, iar în parte de faptul că unitatea de salariu poate să crească în expresie nominală. Iar atunci când producția crește și prețurile se urcă, efectul asupra preferinței pentru lichiditate va fi de a mări cantitatea de bani necesară pentru a menține un nivel dat al ratei dobânzii.

Se întâmpină numeroase dificultăți în menținerea cererii efective¹ la un nivel destul de ridicat pentru asigurarea ocupării depline, ca urmare a asocierii unei rate convenționale și destul de stabile a dobânzii la împrumuturile pe termen lung cu o eficiență marginală a capitalului capricioasă și foarte instabilă.

Rata dobânzii pentru bani are un rol aparte în limitarea nivelului ocupării, dat fiind că stabilește un etalon pe care trebuie să-l atingă eficiența marginală a unui bun capital pentru ca acesta să poată fi produs din nou.

Dar nu numai banii au o rată a dobânzii, ci orice marfă durabilă are o rată a dobânzii exprimată în unități ale acelei mărfi - o rată a dobânzii pentru grâu, o rată a dobânzii pentru case și chiar o rată a dobânzii pentru oțelării.

Diferența dintre contractele pentru livrarea "în viitor" și cele pentru livrarea "pe loc" a unei mărfi cotate pe piață, de pildă, a grâului, se află într-un anumit raport cu rata dobânzii pentru grâu; dar, întrucât contractul la termen este cotelat în bani livrabili ulterior și nu în grâu livrabil pe loc, este implicată și rata dobânzii pentru bani. Exemplu:

Ipoteze:

- prețul grâului livrabil "pe loc" pentru 100 de cuarteri . . . 100 l.st.
- prețul din contractul "la termen" pentru 100 de cuarteri de grâu, livrabil un an mai târziu. . . 107 l.st.
- rata dobânzii pentru bani. 5%

¹ Cererea efectivă este acea valoare a funcției cererii globale care devine efectivă pentru că, asociată cu condițiile ofertei, corespunde nivelului de ocupare care maximizează profitul scontat de întreprinzător; nu este altceva decât venitul global (sau încasările), inclusiv veniturile urmând a fi transmise celorlalți factori de producție, pe care întreprinzătorii scontează să-l obțină de pe urma volumului curent de ocupare a mâinii de lucru pe care ei hotărăsc să-l ofere; unde funcția cererii globale raportează diferite niveluri ipotetice de ocupare la încasările scontate de pe urma producțiilor respective.

Rata dobânzii pentru grâu se determină astfel:

- valoarea a 100 l.st. în numerar livrabile ulterior . 105 l.st.

- valoarea a 105 l.st. livrabile ulterior, exprimată în grâu

$$\text{livrabil ulterior } \frac{105}{107} \times 100 = 98 \text{ cuarteri}$$

- valoarea a 100 l.st. în numerar, exprimată în grâu livrabil "pe loc" 100 cuarteri

- valoarea a 100 de cuarteri de grâu livrabil "pe loc", exprimată

în grâu livrabil ulterior .98 cuarteri

- rata dobânzii pentru grâu . minus 2% anual

Nu există nici un motiv ca mărfuri diferite să aibă aceeași rată a dobânzii, deoarece raportul dintre cotările pe piață ale contractelor cu livrarea "pe loc" și cele ale contractelor cu livrarea "la termen" diferă substanțial de la o marfă la alta. S-ar putea ca cea mai ridicată dintre ratele proprii ale dobânzii să fie cea care dă tonul pentru că tocmai pe cea mai mare dintre acestea trebuie să o atingă eficiența marginală a unui bun capital, ca acesta să poată fi produs din nou. De fapt, tocmai rata dobânzii pentru bani este adeseori cea mai ridicată pentru că anumite forțe care acționează în direcția reducerii ratelor proprii ale dobânzii în cazul altor forme de averi nu acționează în cazul banilor.

Ca și pentru mărfuri, nici ratele dobânzii exprimate în două monede diferite nu sunt egale, pentru că și aici diferența dintre contractele într-o monedă pentru "livrarea pe loc" și cele pentru "livrarea la termen" într-o monedă variază în funcție de fiecare monedă.

Totuși, rata dobânzii pentru bani are un caracter aparte față de rata dobânzii pentru mărfuri; volumul producției și nivelul ocupării sunt mai strâns legate de rata dobânzii pentru bani decât de rata dobânzii pentru oricare marfă. Într-adevăr, există trei atribute pe care diferite tipuri de averi le posedă în măsură diferită, și anume:

- unele forme de averi dau un venit sau o producție q, măsurate în unități ale acestei forme de averi, prin contribuția ce o aduc la un proces de producție sau altul sau prin serviciile ce le prestează un consumator;

- cele mai multe forme de averi, cu excepția banilor, suferă o anumită uzură sau provoacă anumite cheltuieli în virtutea simplei treceri a timpului (lăsând la o parte orice modificări ale valorii lor relative), indiferent dacă sunt sau nu sunt folosite pentru a da un venit, adică ele determină un cost de conservare c, măsurat în unități ale lor înseși;

- capacitatea de a dispune de o anumită averi în decursul unei perioade oarecare poate să ofere avantaje sau garanții potențiale care nu sunt aceleași pentru averi de diferite feluri, deși înseși averile au aceeași valoare inițială (măsurată în unități ale acestei averi), pe care oamenii sunt dispuși să o plătească pentru avantajele sau garanțiile potențiale oferite de această capacitate de dispoziție (fără a socoti venitul sau costul de conservare al averii respective) este prima ei de lichiditate, l.

Atunci, venitul total scontat de pe urma proprietății asupra unei averi oarecare de-a lungul unei perioade de timp, respectiv rata proprie a dobânzii pentru orice marfă

este $q-c+l$, unde q , c și l sunt exprimate în unități ale mărfii respective luată ca etalon.

Între bani și toate celelalte forme de avere (sau majoritatea lor) există o deosebire esențială, constând în aceea că, în cazul banilor, prima de lichiditate depășește cu mult costul de conservare, în timp ce, în cazul altor forme de avere, costul de conservare depășește cu mult prima de lichiditate.

Fie:

q_1 , câștigul pentru case, iar costul de întreținere și prima de lichiditate sunt neglijabile; q_1 este rata dobânzii pentru case, exprimată în case;

c_2 , costul de întreținere a grâului, iar câștigul și prima de lichiditate sunt neglijabile; $-c_2$ este rata dobânzii pentru grâu, exprimată în grâu;

l_3 , prima de lichiditate pentru bani, iar câștigul și costul de întreținere sunt neglijabile; l_3 este rata dobânzii pentru bani, exprimată în bani;

a_1 , creșterea (sau scăderea) procentuală a caselor;

a_2 , creșterea (sau scăderea) procentuală a grâului.

Atunci:

a_1+q_1 este rata bănească a dobânzii pentru case;

a_2-c_2 este rata bănească a dobânzii pentru grâu;

l_3 este rata bănească a dobânzii pentru bani.

Cererea proprietarilor de avere se va orienta spre case, spre grâu sau spre bani, în funcție de faptul că cel mai ridicat va fi a_1+q_1 sau a_2-c_2 sau l_3 . În starea de echilibru, prețul de cerere al caselor și cel al grâului, exprimate în bani, se vor înfățișa astfel încât nici una din alternative nu va oferi vreun avantaj față de celelalte, adică:

$$a_1+q_1 = a_2-c_2 = l_3$$

Banii au unele caracteristici speciale, care fac ca rata lor proprie a dobânzii, exprimată în unități ale lor înseși ca etalon, să reziste mai mult scăderii, atunci când producția crește, decât ratele proprii ale dobânzii ale oricăror alte averi exprimate în unități ale lor înseși. De aceea, rata dobânzii pentru bani este rata semnificativă a dobânzii. Aceste caracteristici sunt:

- atât în perioade lungi, cât și în perioade scurte, elasticitatea producției banilor¹ este nulă sau, în orice caz, foarte mică în măsura în care este vorba de posibilitățile întreprinderilor private, spre deosebire de cele ale autorităților monetare. Rezultă că banii nu pot fi produși prompt deoarece întreprinzătorii nu pot dirija mâna de lucru după plac spre producerea unor cantități crescânde de bani, pe măsură ce prețul banilor exprimat în unități de salarii crește. Dacă nu luăm în considerare efectele unei reduceri a unității de salariu sau ale unei sporiri deliberate a cantității banilor de către autoritățile monetare, volumul banilor în circulație este fix, respectiv rata proprie a dobânzii banilor este relativ refractară la scădere;

¹ Elasticitatea producției banilor reprezintă modul în care volumul de muncă folosit pentru producerea banilor reacționează la o creștere a volumului de muncă ce se poate obține în schimbul unei unități de bani.

- elasticitatea de substituție a banilor este egală sau aproape egală cu zero, ceea ce înseamnă că atunci când valoarea de schimb a banilor crește, nu se manifestă nici o tendință de a le substitui vreun alt factor. Această caracteristică derivă din particularitatea banilor care constă în aceea că utilizarea lor rezultă exclusiv din valoarea lor de schimb, astfel că ambele cresc și scad pari passu, urmarea fiind că, atunci când valoarea de schimb a banilor crește, nu apar motive sau tendințe de a le substitui vreun alt factor;

- o reducere a unității de salariu va elibera bani gheață din celelalte utilizări ale lor pentru satisfacerea mobilului lichidității; în plus, atunci când scade valoarea în bani a altor averi, stocul de bani va crește în raport cu averia totală a colectivității.

O creștere a ratei dobânzii pentru bani încetinește producerea tuturor obiectelor a căror producție este elastică, fără să poată stimula producerea banilor (a căror producție este, potrivit ipotezei, perfect neelastică). Rata dobânzii pentru bani, determinând micșorarea tuturor celorlalte rate ale dobânzii pentru mărfuri, frânează investițiile în producția acestor mărfuri, fără a fi în stare să stimuleze investițiile în producția de bani, aceștia neputând fi produși, conform ipotezei.

4. POLITICA MONETARĂ

Politica monetară instrumentează nivelul cererii agregate din economie prin acțiuni specifice asupra lichidității și ale accesului la credit, adică urmărește să regularizeze direct (prin formule de limitare a creditului etc.) sau indirect (datorită micșorării ratelor dobânzii etc.) creșterea stocului de monedă.

4.1. Canalele de transmisie ale politicii monetare¹

Politica monetară se transmite prin canale specifice: "Prin canale de transmisie ale politicii monetare se înțeleg căile prin care politica monetară influențează asupra nivelului și/sau structurii cererii și ofertei globale și, prin aceasta, asupra obiectivelor finale ale politicii economice"². Aceste canale de transmisie sunt:

1. Efectul cost al capitalului

Politica monetară are la îndemână instrumentul rata dobânzii ale cărei variații influențează costul capitalului, ceea ce provoacă reajustări ale portofoliilor, modificări ale investițiilor, consumului etc., în funcție de valorile elasticităților-dobândă ale acestor diverse componente.

2. Efectul volumului de credit

Ajustarea prin cantități pe anumite piețe ale creditelor intervine, ca regulă generală, atunci când există un dezechilibru pe piață, cererea de credit depășind oferta. Ajustarea se face pe "latura scurtă" a fiecărei piețe în dezechilibru, respectiv creditele efectiv acordate corespunzând creditelor oferite. La originea ajustării prin cantități poate fi raritatea reală a creditelor pe piață sau efectul comportamentului asumat fie de instituțiile financiare care raționalizează creditul pornind de la dimensiunea riscului și a rentabilității sau încercând să profite de situația de concurență imperfectă de pe piața creditelor, fie de autoritatea monetară și respectată de instituțiile financiare, care promovează o politică de limitare a creditului.

3. Efectele bogăției

Acestea se diferențiază net într-una din următoarele două forme:

a) Efectul încasărilor reale

El pune în joc variațiile nivelului general al prețurilor; a fost evidențiat de "noua teorie cantitativă a monedei" elaborată de M.Friedman.

Atunci când agenții economici încearcă să-și conserve un nivel constant al încasărilor reale sunt induse variații ale încasărilor monetare nominale care influ-

¹ De Boissieu Christian - op.cit., pag.1686 și urm.

² Idem, pag.1686- 1687.

ențează nivelul activității și/sau nivelul prețurilor. Astfel, prin modificarea ofertei nominale de monedă de către autoritatea monetară, se creează un decalaj între nivelul dorit și cel efectiv al încasărilor reale. Pentru a-i opri pe agenții economici să elimine acest decalaj, aceștia sunt stimulați să cumpere active financiare sau reale, atunci când încasările reale sunt inferioare încasărilor efective, și să le vândă în situația opusă.

Ajustarea dintre încasările reale dorite și cele efective se face în funcție de conjunctură:

- în economie există o stare de subocupare a forței de muncă; în acest caz, creșterea ofertei nominale de monedă determină expansiunea venitului real care, după M.Friedman, provoacă o creștere a încasărilor reale dorite;
- în economie există o stare de deplină ocupare a forței de muncă sau vecină cu deplina ocupare; în acest caz, ajustarea se face prin prețuri, scăzând încasările reale efective;

b) Efectul-titlu sau efectul Keynes

Acesta pune în joc variațiile nivelului general al ratelor dobânzii.

Valoarea unui activ și rata lui de randament variază în sens invers. Atunci când ratele dobânzii scad, vor scădea și ratele care servesc la actualizarea fluxurilor scontate de venituri care intră în calculul bogăției. Dacă ratele de actualizare a fluxurilor veniturilor scad, valoarea bogăției crește, și invers.

4. Ratele de schimb

Într-o economie deschisă, ratele de schimb se află la originea efectelor-preț (incidența variațiilor de schimb asupra importurilor, exporturilor și soldului balanței comerciale), efectelor-venit și efectelor-bogăție (influența mișcărilor schimbului asupra evaluării patrimoniului).

5. Efectele de anunț

Politica monetară poate modifica anumite variabile aflate sub control direct, variabile care au un puternic grad de semnificație, ceea ce indică agenților economici intențiile sale actuale sau evoluția previzibilă a inflexiunilor ei prin intermediul manevrării unor reprezentări (imagini) colective ale agenților economici, cu scopul de a-i convinge pe aceștia că sursele de instabilitate susceptibile de a-i îngrijora se vor menține în limitele unor variații normale a căror lege de probabilitate este staționară. Mesajul transmis are capacitatea de a influența anticipările prețului, ratei dobânzii etc. și deci comportamentele agenților economici. Se consideră că politica monetară constă mai mult din a emite mesaje destinate partenerilor sociali și operatorilor pieței schimburilor și mai puțin din a manevra instrumente specifice.

4.2. Obiectivele generale ale politicii monetare¹

Obiectivele generale ale politicii monetare care alcătuiesc așa-numitul "pătrat magic" sunt următoarele:

1. Stabilitatea prețurilor

Stăpânirea inflației este un deziderat major, deoarece inflația:

- împiedică alocarea eficientă a fondurilor de investiții, întrucât taxarea profitului distorsionează nivelul real al profitului, făcându-l inapt pentru dimensionarea corectă a productivității reale a capitalului pe ramuri economice;
- determină redistribuirea venitului și a averii în defavoarea creditorilor și a tuturor întreprinzătorilor care încasează profituri;
- redistribuie veniturile chiar și în cadrul fiecărei clase de venit între familiile care au solicitat împrumuturi defavorizate;
- produce un climat social-economic nesigur și incert, în care familiile nu mai pot să disceamă dacă e bine sau rău să cheltuiască sau să facă economii;
- mărește veniturile guvernului față de cheltuieli, deoarece:

a) prin sistemul de taxe și impozite este impozitat câștigul capitalului nominal și nu al celui real;

b) guvernul este un debitor, datoriile și dobânzile pe care le plătește micșorându-se.

2. Rata înaltă a ocupării forței de muncă

Politica monetară se confruntă cu problema celui mai adecvat nivel al șomajului. Dealtfel, în locul utilizării indicatorului rata ocupării forței de muncă, se poate folosi, în definirea acestui obiectiv, rata șomajului.

Obiectivul reducerii ratei șomajului pornește de la diferențierea șomajului în: i) șomaj fricțional determinat de numărul de persoane aflate în căutarea de locuri de muncă între două ocupări; ii) șomaj structural provocat de schimbările intervenite în activitățile economico-sociale destinate satisfacerii nevoilor sociale în care au intervenit unele schimbări, respectiv restrângerea sau dispariția unor profesii, meserii etc.; iii) șomaj ciclic apărut în perioada de criză a ciclurilor economice.

Soluția optimizării ratei șomajului depinde de criteriul adoptat, de exemplu:

- fie rata șomajului care maximizează nivelul producției "prin echilibrarea marginală a pierderii directe datorită faptului că există muncitori neangajați concomitent cu câștigul provenit din flexibilitatea crescută a forței de muncă neangajate"²;
- fie NAIRU³, adică "rata șomajului care nu accelerează inflația sau rata naturală a șomajului"⁴.

¹ Mayer Thomas și colab. - op.cit., pag.383-387; Rădulescu Eugen și colab. - "Politici monetare și fiscale", Grupul consultativ pe probleme economico-sociale al Președintelui României, Centrul de Informare și Documentare, București, 1994, pag.1-13.

² Mayer Thomas și colab. - op.cit., pag.383.

³ "Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment".

⁴ Fidem, pag.335, 383.

3. Creșterea economică

Rata creșterii economice influențează nivelul de trai real al populației. Politica monetară poate cataliza procesul de economisire și, legat de acesta, investițiile. "O rată mai înaltă a investițiilor nu înseamnă numai mai mult capital pe muncitor, ci și o cale importantă de introducere a progresului tehnologic, atâta timp cât inovațiile se materializează adesea în echipamente noi... O cale de creștere a investițiilor este menținerea ratei reale a dobânzii la un nivel foarte scăzut. Dar acest lucru duce la extinderea inflației; pentru a preveni mărirea inflației, o astfel de politică ar trebui să fie însoțită de o politică fiscală restrictivă, adică de un surplus guvernamental larg sau de menținerea unui deficit mai mic."¹

Totuși, rata reală a dobânzii nu este obligatoriu să fie pozitivă la toate creditele acordate de băncile comerciale, ci poate să fie realizată ca o medie a tuturor acestor împrumuturi. Prin politica lui economică, guvernul poate subvenționa împrumuturile din domeniile de activitate economică considerate prioritare, în sprijinul relansării acestora și a întregii economii. "Luând în considerare dezideratul ridicării nivelului de trai, se impune măsurarea creșterii economice în termeni reali, nu numai în termeni nominali. Cea mai obișnuită cuantificare a creșterii economice este aceea a creșterii produsului brut real. Aproximarea de esență a conceptului impune însă căutarea unor indicatori mai fideli. Astfel, întrucât nu poate fi considerată satisfăcătoare o creștere a PIB doar în aceeași proporție cu sporirea populației, PIB pe lucrător reprezintă probabil o măsură mai bună. Nici aceasta nu este însă suficient de semnificativă, întrucât creșterea bunăstării poate fi măsurată și prin extinderea timpului liber (scurtarea săptămânii de lucru). Ca urmare, în numeroase țări, productivitatea muncii pe om/oră este considerată o cuantificare mai bună a creșterii economice".²

4. Echilibrul balanței de plăți și creșterea rezervelor de mijloace de plată internaționale

Realizarea și menținerea unei balanțe de plăți echilibrate depinde

în mare măsură de politica cursului de schimb valutar al monedei naționale. În cea mai mare măsură starea balanței comerciale este cea care determină echilibrul sau dezechilibrul balanței de plăți și chiar a nivelului efectiv al rezervelor de mijloace de plată internaționale.

Contradicții și complementarități între obiectivele generale ale politicii monetare

Astfel, sunt cunoscute:

a) contradicția dintre rata înaltă a ocupării forței de muncă și stabilirea prețurilor, care îmbracă următoarele forme:

- când intenția de a micșora șomajul se bazează pe ipoteza că cererea globală va fi deficitară, adoptarea unei politici expansioniste va fi o politică adecvată pe ter-

¹ Mayer Thomas și colab. - op.cit., pag.387.

² Rădulescu Eugen și colab. - op.cit. pag.4-5.

men scurt, când cererea este, într-adevăr, insuficientă, dar, pe termen lung, cererea suplimentară provocată de politica expansionistă va fi inflaționistă;

- mărirea prețurilor datorită șocului ofertei justifică crearea unor bani suplimentari care determină reducerea șomajului, dar ridică și mai mult nivelul prețurilor;

- devalorizarea monedei naționale stimulează exporturile (și dezvoltă concurența dintre importatori), crescând nivelul ocupării forței de muncă, dar această politică este, în ultimă instanță, inflaționistă;

b) contradicția dintre cursul adecvat de schimb valutar, pe de o parte, și rata înaltă a ocupării forței de muncă și stabilitatea prețurilor, pe de altă parte. Astfel, devalorizarea monedei naționale diminuează șomajul, iar aprecierea monedei naționale diminuează inflația. În aceste condiții, doar un curs de schimb valutar de echilibru al monedei naționale poate stăpâni concomitent șomajul și inflația, împiedicând intrarea în conflict a cursului de schimb valutar cu celelalte două obiective urmărite;

c) complementaritatea dintre creșterea gradului de ocupare a forței de muncă și creșterea economică se manifestă printr-o relație de susținere reciprocă a celor două obiective;

d) contradicția dintre creșterea economică și stabilitatea prețurilor pe termen scurt se manifestă în momentul în care politica prea expansionistă, determinând amplificarea inflației,

- reduce capacitatea investițională a firmelor sau

- diminuează temporar șomajul sau

- sporește gradul de ocupare a forței de muncă;

e) complementaritatea dintre creșterea economică și inflația moderată, care face ca aceste două obiective să poată fi realizate simultan;

f) contradicția dintre stabilitatea prețurilor și nivelul ridicat al ocupării forței de muncă, pe de o parte, și conservarea mediului și evitarea poluării, pe de altă parte, se datorează faptului că utilizarea echipamentelor sau/și a tehnologiilor nepoluante mărește costurile de producție și deci prețurile de vânzare. În aceste condiții, eliminarea de pe piață a firmelor care nu rezistă concurenței unor prețuri mai mici decât cele la care ele pot vinde mărfurile prin internalizarea costurilor antipoluante determină reducerea nivelului de ocupare a forței de muncă.

4.3. Obiectivele intermediare ale politicii monetare

Politica monetară a băncii centrale, deși își propune să atingă anumite obiective generale ale politicii economice, nu poate controla direct dimensiunea și variațiile cererii agregate din economie: "Aceste obiective intermediare se situează deci pe lanțul cauzalității, legând instrumentele de obiectivele ultime. Spre deosebire de instrumente, ele nu sunt sub controlul direct al băncii centrale dar pot numai să facă obiectul unei regularizări indirecte. Contrar obiectivelor ultime, ele nu sunt, ca regulă generală, argumente ale funcției de satisfacție a autorităților monetare."¹ Din acest

¹ De Boissieu Christian - op.cit., pag.1690.

motiv ea încearcă, prin instrumente specifice de politică monetară (operațiunile pe piața monetară, modificarea nivelului rezervelor minime obligatorii și administrarea ratei scontului), să atingă o serie de obiective intermediare "prin stabilirea, în seama instituțiilor bancare și financiare, a unor obiective operaționale, spre exemplu, un anumit nivel al depozitelor bancare sau o anumită structură a activelor... În consecință, autoritatea monetară va alege drept obiective intermediare acele variabile monetare a căror legătură cu cererea agregată din economie este mai strânsă și asupra cărora își poate exercita o influență mai puternică."¹.

Aceste obiective intermediare sunt:

1. Oferta de bani din economie

Oferta de bani din economie poate fi asumată de autoritatea monetară drept obiectiv intermediar numai dacă viteza de circulație a banilor este relativ stabilă sau dacă este în cea mai mare măsură predictibilă.

Viteza de circulație a banilor este invers proporțională cu cererea de bani din economie, direct proporțională cu nivelul veniturilor și invers proporțională cu rata dobânzii activelor.

Cererea de bani poate fi elastică sau inelastică în raport cu rata dobânzii. Elasticitatea cererii de bani față de nivelul dobânzii se manifestă atunci când, schimbându-se viteza de rotație a banilor, legătura dintre oferta de bani, pe de o parte, și venitul național și cererea agregată, pe de altă parte, devine slabă. Cererea de bani este inelastică față de nivelul dobânzii atunci când dependența dintre variabilele de mai sus este rigidă.

În aceste condiții, oferta de bani din economie, pentru a figura ca obiectiv intermediar, impune ca nivelul ofertei de bani să fie stabilit în funcție de evoluția vitezei de circulație a banilor, ceea ce presupune, pentru banca centrală:

- a) evaluarea corectă a modificării cererii de bani, adică a vitezei de circulație;
- b) evaluarea caracterului conjunctural sau nu al modificării cererii de bani pentru a preîntâmpina o decizie incorectă privind modificarea ofertei de bani din economie.

Asumarea ofertei de bani de către autoritatea monetară, ca obiectiv intermediar, presupune și:

- stabilirea agregatului monetar care devine obiectiv al politicii monetare (M1, M2 etc.). Acest deziderat este determinat de măsura în care se estimează influența agregatului ales asupra cheltuielilor totale și de măsura în care el poate fi controlat;
- optarea, din partea autorității monetare, pentru transparența sau netransparența politicii sale în domeniul ofertei de bani, îndeosebi în legătură cu încrederea de care se bucură autoritatea monetară în fața publicului;
- alegerea variației ofertei de bani ca nivel fix sau ca interval, ceea ce, în primul caz, reduce incertitudinile și le mărește în cel de-al doilea caz.

2. Creditul

¹ Rădulescu Eugen și colab. - op.cit., pag.9.

Dezvoltarea economică modernă se bazează pe o creștere a rolului creditului bancar în dimensionarea cererii agregate din economie.

Există o strânsă legătură între masa monetară și creditul bancar, deoarece acesta din urmă contribuie la variațiile primeia. Dar nu este obligatoriu ca ratele lor de creștere să fie identice.

Adoptarea creditului drept obiectiv intermediar impune luarea în considerație a tuturor categoriilor de credite, chiar și cele oferite de instituțiile financiare nebancale.

3. Rata dobânzii

Utilizarea ratei dobânzii ca obiectiv intermediar este mai puțin recomandată datorită slăbiciunilor în evaluarea nivelului cererii agregate în funcție de rata dobânzii. Rata dobânzii are un mare rol în determinarea ratei profitului, care crează climatul propriu sau impropriu al afacerilor. Totuși, "dacă perspectivele privind viitorul cererii și al profitului se îmbunătățesc, firmele își vor majora cererea de credite pentru investiții, fiind mai puțin influențate de nivelul existent al dobânzii. La un nivel dat, stabil, al ratei dobânzii, nivelul cheltuielilor totale poate fluctua considerabil, odată cu modificările bruște ale perspectivelor economice, așa cum sunt ele percepute de investitori."¹

4. Cursul de schimb al monedei naționale

Nivelul cursului de schimb al monedei naționale influențează atât inflația internă, prin intermediul prețurilor importate, cât și nivelul exporturilor unei țări; dar capacitatea cursului de schimb de a majora exporturile pe termen lung este în mod inevitabil limitată, deoarece competitivitatea mărfurilor nu este în mod permanent și hotărâtor determinată de raportul în care se află inflația dintre țările coschimbiste.

Posibilitățile ca banca centrală să influențeze cursul de schimb prin intervenția directă pe piața valutară, cumpărând sau schimbând moneda națională ori administrând rata dobânzii interne depind de rezervele de mijloace de plată internaționale, respectiv de nivelul finanțării externe, pe de o parte, și de efectul pe care majorarea ratei dobânzii interne îl are asupra climatului afacerilor, pe de altă parte.

4.4. Instrumentele politicii monetare

Banca centrală își ordonează măsurile de politică monetară pe filiera instrumente - obiective intermediare - obiective generale, astfel încât să poată utiliza instrumentele disponibile pentru a se realiza anumite obiective finale ale politicii economice.

Arsenalul de instrumente disponibile este utilizat de banca centrală pentru a determina nivelul a doi indicatori:

- a) lichiditatea din economie (oferta de bani);
- b) nivelul ratelor dobânzilor.

Instrumentele principale ale politicii monetare și funcțiile lor sunt²:

1. Operațiunile pe piața monetară

¹ Rădulescu Eugen și colab. - op.cit., pag.12.

² Rădulescu Eugen și colab. - op.cit., pag.13-27.

Conținut: vânzarea sau cumpărarea de obligațiuni (titluri de stat) pe piețele financiare.

Condițiile economice de utilizare: datoria publică este relativ mare, iar obligațiunile guvernamentale au o pondere ridicată în activele băncii centrale.

Variabile controlate: a) rezervele bancare, baza monetară și agregatele monetare; b) nivelul prețurilor obligațiunilor și al ratei dobânzilor; c) anticipările publicului.

Tipuri:

- operațiuni defensive

Conținut: cuantumului creditelor de refinanțare; soldul operațiunilor în tranzit; stocul de rezerve oficiale (aur, DST); emisiunea de numerar a trezoreriei; depozitele guvernamentale păstrate la banca centrală; depozitele în valută ale băncilor centrale și guvernelor străine la banca centrală.

Efectele scontate sau previzibile: "apărarea" rezervelor bancare și a bazei monetare împotriva influențelor nedorite produse de fluctuațiile unor variabile asupra cărora autoritatea monetară nu-și poate exercita controlul direct;

- operațiuni dinamice

Conținut: majorarea ratei de creștere a bazei monetare și, prin aceasta, a ofertei de bani din economie.

Condițiile economice de utilizare: șomaj ridicat.

Conținut: încetinirea creșterii agregatelor monetare și diminuarea ofertei de credite.

Condițiile economice de utilizare: inflație excesivă.

2. Rata de scont

Conținut: majorarea taxei scontului, reducând stimulentele băncilor comerciale de a apela la resurse de refinanțare sau limitarea creditului ce poate fi acordat băncilor comerciale. Și invers, micșorarea taxei scontului, cu efecte contrare.

Condițiile economice de utilizare: abundență sau penurie de lichiditate în sistemul bancar.

Variabilele controlate: nivelul creditului acordat de banca centrală a sistemului bancar; selectarea instituțiilor bancare ce pot accede la scontare (refinanțare); selectarea tipurilor de active financiare pe care banca centrală le poate accepta în vederea scontării; volumul total de credite ce poate fi alocat fiecărei bănci comerciale. Rezumând, variabilele influențate sunt: a) rezervele bancare, baza monetară și oferta de bani; b) randamentele și prețurilor obligațiunilor, precum și nivelul dobânzilor la credite; c) anticipările publicului.

3. Rezervele obligatorii (depozite în cont la banca centrală + rezerva de numerar).

Conținut: banca centrală decide scăderea ratei rezervelor obligatorii.

Condițiile economice de utilizare: rezervele băncilor pot scădea până la nivelul permis.

Efectele scontate sau previzibile: limitarea creșterii activelor care nu sunt cuprinse în rezerve; atragerea mai multor depozite; majorarea ratelor dobânzilor.

Conținut: banca centrală decide creșterea rezervelor obligatorii.

Condițiile economice de utilizare: băncile comerciale păstrează un nivel mai mare de rezerve pentru același nivel al depozitelor.

Efectele scontate sau previzibile: băncile defavorizate trebuie să obțină rezerve suplimentare prin vânzarea pe piața monetară a unor active lichide al căror preț va scădea concomitent cu creșterea ratelor dobânzii și diminuarea depozitelor din sistemul bancar sau prin împrumuturi de la banca centrală care majorează, de asemenea, ratele dobânzilor dacă taxa scontului este ridicată ca măsură complementară.

4. Platformele globale asupra creditului bancar

Conținut: limitarea creditării sectorului privat, în avantajul sectorului public.

Condițiile economice de utilizare: inițierea unor programe de stabilizare economică.

Efectele scontate sau previzibile: dacă ratele dobânzilor sunt limitate are loc o majorarea substanțială a dobânzilor; alocarea inefficientă a resurselor financiare; slăbirea concurenței între bănci și dintre bănci și alte instituții financiare; scăderea ponderii băncilor pe piețele financiare nebankare, deoarece restricționarea volumului de credite acordate reduce profiturile băncilor și deci capacitatea lor de a atrage noi depozite se diminuează.

5. Controlul selectiv al creditelor sub forma plafoanelor de credite pentru anumite destinații

Conținut: influențarea alocării creditelor în favoarea unor domenii prioritare, prin: stabilirea de limite maxime ale volumului și termenelor de acordare a creditelor pentru anumite utilizări; limitarea volumului creditelor pentru unele categorii de debitori; interzicerea creditării unor tipuri de obiective.

6. Controlul ratei dobânzii

Conținut: stabilirea de limite maxime pentru dobânzile la depozitele și creditele bancare, precum și pentru cele ale obligațiunilor guvernamentale, prin reglementarea costului creditului în special pentru anumite categorii de debitori (exemplu: întreprinderile de stat).

Efectele scontate sau previzibile: reglementarea diferenței dintre dobânzile active și cele pasive; reducerea concurenței dintre bănci pentru atragerea de depozite; distorsionarea concurenței dintre bănci, precum și dintre bănci și alte instituții financiare; apariția unor intermediari neautorizați care oferă resurse alternative deținătorilor de depozite sau alte active financiare la costuri mai mari pentru economia națională; redistribuirea arbitrară a veniturilor între debitori și deponenții sistemului bancar; în final, alocarea inefficientă a resurselor financiare.

7. Acțiuni persuasive ("moral suasion")

Conținut: influența pe care banca centrală o exercită pentru a determina instituțiile financiare să-și conducă activitățile în concordanță cu politica monetară promovată de banca centrală.

Condițiile economice de utilizare: se anticipează că mecanismele pieței nu vor acționa într-o anumită perioadă în deplină concordanță cu interesul public.

Efectele scontate sau previzibile: îmbunătățirea alocării eficiente a resurselor financiare.

5. STABILIZAREA ȘI RELANSAREA MACROECONOMICĂ - OBIECTIVE PRINCIPALE ALE ETAPEI ȘI CONSECINȚELE LOR ASUPRA COMPORTAMENTULUI MONETAR

După intrarea în tunelul tranziției, reformarea economiei naționale după principiile economiei de piață a cunoscut mai multe etape, de acum cunoscute mai peste tot, în care politicile macroeconomice au trebuit, treptat, să se alinieze comandamentelor esențiale ale stabilizării macroeconomice, din motive, de asemenea, știute.

De-a lungul a șase ani de tranziție, economia națională a suferit impactul unor șocuri interne și externe puternice, exteriorizate, în principal, în scăderea PIB - resorbită lent și treptat - ca urmare a transformărilor structurale din economie, de altfel destul de încete, dar, mai ales, datorită programelor drastice de stabilizare macroeconomică.

Ca urmare, în cadrul de ansamblu al diferitelor politici economice, politica monetară a fost cea care a trasat liniile directe ale celorlalte tipuri de politici economice: fiscală, bugetară, a veniturilor, a întreprinderilor etc. și, pe un plan mai larg, a influențat chiar procesul esențial al tranziției - privatizarea.

Întregul arsenal de instrumente și mijloace de care s-a făcut uz a urmărit, în primul rând, reprimarea inflației. Compararea permanentă a ritmului inflației cu ritmul creșterii masei monetare și aducerea ratei inflației sub rata masei monetare s-a făcut în beneficiul creșterii producției reale, al relansării activității economice (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1 - Principalii indicatori ai stabilizării macroeconomice

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Indicele mediu lunar al prețurilor de consum - %	19,3	10,3	9,6	12,1	4,1	2,1
Rata medie lunară M1 - %	1,7	6,0	2,9	6,7	6,1	4,6
Indicele anual al PIB - %	-5,6	-12,9	-8,7	+1,4	+4,0	+6,9

Surse: Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.371; Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.15; Buletin trimestrial 3/1995, BNR, pag.48, Anexe; Buletin lunar 1/1996, BNR, pag.7; Buletin statistic lunar nr.12/1995, CNS, pag.IV.

Politica de stabilizare a determinat creșterea arrieratelor din economie care, fără a face parte din masa monetară, au preluat unele din funcțiile acesteia, respectiv depășirea crizei de bani și flexibilizarea vitezei de circulație a banilor. În condițiile

acestea, stocul real de bani din economie a cunoscut următoarele evoluții (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2 - Dinamica stocului real de bani

Anul	M2 (mld. lei)	Indicele M2 %	Indicele prețurilor de consum %	Dinamica stocului real de bani %
0	1		2	34=2/3
1990	513,5	100,0	100,0	100,0
1991	1033,3	201,2	322,8	62,3
1992	1856,1	361,5	965,8	37,4
1993	4472,4	871,0	3819,8	22,8
1994	10648,7	2073,7	6178,1	33,6
1995	18208,8	3546,0	7892,6	44,9

Sursa: Buletin trimestrial 3/1995, BNR, pag.48, Anexe; Buletin lunar 1/1996, BNR, pag.7; Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.15.

După ce stocul real de bani a scăzut permanent până în 1993, el a început să crească ușor în 1994 și 1995, ca semn al creșterii lichidității în sistemul economic.

Elementele structurale ale politicii monetare: politica de prețuri, politica datoriei externe, politica rezervelor internaționale, politica de credit, politica ratei dobânzii, politica cursului de schimb au fost aliniate mai întâi cerințelor de limitare a excesului cererii și de reprimare a inflației în vederea eliminării excedentului monetar. Într-o primă etapă, politicile austere practicate în vederea reducerii cererii au reprezentat una dintre cauzele declinului PIB. Dar și alte politici economice au cunoscut reverberațiile comandamentului stabilizării și relansării economice: politica veniturilor (salarială), politica fiscală, politica bugetară, politica ocupării forței de muncă etc. Succesul stabilizării și relansării macroeconomice depindea de coerența tuturor acestor politici și de stabilitatea lor, în primul rând, a politicii monetare.

Toate tipurile de politici economice au un impact mai mare sau mai mic, pozitiv sau negativ asupra agenților economici și asupra populației. Statul, nu în calitatea lui de cel mai important agent economic, ci în aceea de subiect al politicilor economice, și-a asumat răspunderea manipulării opiniei publice cu privire la politica monetară practică. Se confruntă aici măsurile care se adoptă pe linie legislativă și din practica economică cu anticipările agenților economici și ale populației, element de mare importanță în economia de piață; anticipările reprezintă percepția publică a politicii monetare și joacă un rol important în stabilizarea și relansarea economică. Testul credibilității politicii monetare sunt anticipările: "Este clar că programele de reducere rapidă a inflației, cu costuri mai mari în termenii recesiunii, au un spor de credibilitate față de programele care tind să reducă inflația în mod gradual. În general, dacă politicile monetare și fiscale restrictive sunt credibile, publicul își ajustează anticipările privind inflația la noile politici. Totuși, există o serie de cauze care reduc încrederea că un program de stabilizare bazat pe politici monetare și fiscale va reuși.

În general, aceste cauze se confundă cu comportamentele potențiale pe care agenții economici le pot avea în anumite condiții. Astfel, inflația este influențată în mod puternic de forțele inerțiale. Anticipările inerțiale pot deveni autogeneratoare. Dar anticipările inerțiale nu pot fi generatoare de inflație decât dacă politica monetară se acomodează permanent la aceste anticipări¹. Astfel, anticipările joacă un rol important atât în abordarea ortodoxă a stabilizării, în care ancorele nominale sunt masa monetară și rata de schimb, cât și în abordarea heterodoxă care presupune controlul direct al prețurilor, controlul salariilor și controlul ratei de schimb². Raportul dintre masa monetară deținută de populație și vânzările cu amănuntul au, pe de o parte, semnificația încrederii în moneda națională, pe de altă parte, redau schimbările de comportament sub efectele evoluției conjuncturale a inflației (tabelul nr.3).

Tabelul nr. 3 - Efectele anticipărilor publicului

Anul	Masa monetară deținută de populație mld.lei	Vânzările de mărfuri cu amănuntul mld.lei	Servicii comerciale prestate populației mld.lei	Consum total mld.lei	Indicele mediu lunar al prețurilor de consum	"Fuga de leu"
0	1	2	3	4=2+3	5	6=4/1
1990	92,4	306,4	112,6	419,0	19,3	1,160
1991	176,5	655,1	203,5	858,6	10,3	2,168
1992	411,5	1677,6	547,1	2224,7	9,6	5,406
1993	1048,7	5366,1	1591,6	6957,7	12,1	6,635
1994	2200,6	13362,0	4243,6	17605,6	4,1	8,000
1995	3764,1	15729,0	4891,1	20620,1	2,1	5,478

Surse: Buletin trimestrial 3/1995, BNR, pag.48, Anexe; Buletin lunar 1/1996, BNR, pag.7; Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.662, 693; Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.106,124.

Sporirea vânzărilor de mărfuri cu amănuntul în perioada de inflație accelerată a fost expresia monetară a "fugii de leu", populația încercând în această conjunctură să-și protejeze economiile prin cumpărarea de mărfuri; tendința s-a inversat din 1995, când inflația scăzută a sporit încrederea în moneda națională.

Eliminarea excesului nominal al cererii prin manipularea deficitului bugetar și echilibrarea conturilor întreprinderilor și ale sistemului bancar, adică stabilizarea macroeconomică, nu s-a desfășurat ca un proces liniar care să susțină relansarea economică în mod continuu, ascendent, deoarece monitorizarea procesului se lovește

¹ Croitoru Lucian - "Macrostabilizare și tranziție", Editura Expert, București, 1993, pag.41-42.

² Idem, pag.43,48.

de multe necunoscute care fac, pentru factorii de răspundere, orb mersul economiei. Iată ce afirma Eugen Rădulescu, director în BNR: "Avem deci trei necunoscute:

1. nu știm cât va fi rata inflației;
2. nu știm dacă nivelul real al dolarului a fost cel din decembrie 1995;
3. și nu știm dacă vom reuși să asigurăm o balanță de plăți ustenabilă"¹.

Incapacitatea de a previziona corect și a stăpâni procesul inflaționist provoacă oscilații ale stabilizării macroeconomice, care transmit semnale nefavorabile în întreaga economie. De aceea, în loc de a asista la o creștere mai alertă a utilizării capacităților de producție, a forței de muncă, la capitalizarea progresivă a întreprinderilor etc. se constată și unele fenomene negative, printre care creșterea blocajului financiar, agravarea dezechilibrului financiar intern, cronicizarea crizei de lichidități, dezechilibrul extern ș.a., respectiv deteriorarea în continuare a echilibrelor fundamentale din economia reală și monetară.²

În aceste condiții, relansarea economică nu are o temelie solidă, riscul recăderii PIB fiind permanent. O economie se sufocă datorită blocajului financiar și al lipsei de lichidități. Se pune sub semnul întrebării realismul trecerii la convertibilitatea leului, astfel că ne asociem propunerilor făcute de un economist român pentru reconcepția fundamentală a politicii monetare, prin adoptarea următoarelor măsuri:

"a. Reintroducerea de urgență a principiului cedării integrale a încasărilor valutare din export și servicii către autoritățile monetare, fără de care nu este posibilă nici o politică valutară coordonată și eficientă;

b. Instituirea unui nou sistem care să permită utilizarea rațională și judicioasă a resurselor valutare ale țării pentru plățile de import, cu satisfacerea unor priorități la nivel național, cu elemente de control care să prevină risipirea resurselor valutare pe importuri inutile și mai ales cu elemente de protecție și apărare a producției autohtone și a pieței interne;

c. Înfăptuirea unei politici de curs valutar unitar, cu marje de oscilații limitate, pe o piață valutară ordonată și supravegheată, cu cursuri relativ stabile pe perioade lungi, controlate și susținute prin intervențiile permanente ale BNR pe piață;

d. Definirea, ca o atribuție de bază a BNR împreună cu alte instituții de stat, și previzionarea cât mai aproape de realitate a situației balanței comerciale și de plăți, iar deficitul să fie cât mai strâns și acoperit integral din finanțări externe de către BNR. Fără această condiție esențială, piața valutară nu poate funcționa decât cu tensiuni și explozii concretizate în degradingolada deprecierei cursului valutar al leului;

¹ "În economie, acum, nu e bine, dar...va fi și mai rău", în "Economistul" nr.727/2-3 februarie 1996, p.7.

² Stroe Gheorghe - "Căderea economiei și exploziile previzibile", în "Economistul" nr.716/8-9 ianuarie 1996, pag.16.

e. Constituirea unor rezerve valutare (exclusiv aurul) de minimum 4-5 miliarde de dolari la dispoziția autorității monetare, care să garanteze funcționarea pieței și a sistemului valutar, stabilitatea valutei naționale."¹

Rata de deschidere externă a economiei naționale este dată de mărimea importurilor, de cursul de schimb al monedei naționale, de investițiile străine în România și de datoria externă. Toți acești factori ocazionează producerea unor șocuri externe inopinate care trebuie să găsească în interior condițiile favorabile necesare resorbirii lor integrale pentru a nu se crea funcții de reacție ale economiei naționale potrivnice relansării. De aceea, politica monetară, regularizând creșterea stocului de monedă, trebuie să aibă efecte puternice în planul obiectivelor ultime: creșterea continuă a PIB, ocuparea cât mai înaltă a forței de muncă, diminuarea ratei inflației, finanțarea promptă a deficitului balanței de plăți. Christian de Boissieu² constată că atunci când politica monetară încearcă să anticipeze consecințele macroeconomice ale unei variații a masei monetare, ea se lovește de trei tipuri de incertitudine:

1. Cum se va comporta viteza de circulație a monedei (cererea de monedă)?
2. Cum se va absorbi variația masei monetare între un efect- preț și un efect-volum?
3. Pe ce termen exercită politica monetară o influență asupra economiei reale și asupra prețurilor?

Împotriva riscurilor ca economia nominală să se decupleze de economia reală acționează nu numai îmbunătățirea permanentă a politicii monetare, ci și măsurile adoptate chiar în sfera reală: programe de investiții, reconversia profesională a forței de muncă, resorbția șomajului, stimularea mișcării antreprenoriale etc.

Pentru o economie subcapitalizată atragerea de investiții străine reprezintă o soluție convenabilă atât timp cât nu este împiedicată formarea capitalului intern prin impozite excesive, bariere la intrarea pe piață, lipsa de protecție a producției autohtone ș.a. Evoluția investițiilor străine în România a fost următoarea (tabelul nr. 4):

Tabelul nr. 4 - Investițiile străine în România

Anul	mil. \$	Nivel cumulat	Număr Nivel	de investitori cumulat
1990	99,2	99,2	1447	1447
1991	126,6	225,8	5977	7424
1992	290,4	516,2	12085	19509
1993	135,7	651,9	8842	28351
1994	482,9	1134,8	9062	37413
1995	460,2	1595,0	5051	42464

¹ Stroe Gheorghe - "Căderea economiei și exploziile previzibile", în "Economistul" nr.719/17-18 ianuarie 1996, pag.16.

² De Boissieu Christian - "Politique monétaire", în Greffe, Xavier; Mairesse, Jacques; Reiffers, Jean-Louis, Editeurs - "Encyclopédie économique", Economica, Paris, pag.1685.

Sursa: Statistical Survey of Recent Trends in Foreign Investment in East European Countries, UN - Economic and Social Council Trade/23 nov.1995.

Trecerea de la stabilizarea macroeconomică la relansare presupune aşadar o schimbare de substanţă a politicilor economice, inclusiv a politicii monetare. Ea înseamnă o mai mică manevrare a agregatelor monetare reale: investiţii, exporturi, ocuparea forţei de muncă, creşterea gradului de utilizare a capacităţilor de producţie etc. Transferul centrului de greutate al managementului macroeconomic de la nominal la real nu diminuează importanţa politicii monetare, ci o aşază la locul ei firesc, după ce îi exacerbase funcţiile reglatoare în scopul eradicării excesului de cerere, pentru a o utiliza exact în scopul invers, cel al stimulării cererii interne.

6. REPRIMAREA INFLAȚIEI

Concepțiile asupra rodului inflației în procesul dezvoltării oscilează de la autor la autor și de la o etapă economică la alta, între a o considera "moara prosperității" sau "inamicul public numărul 1". Adevărul este și de această dată la mijloc, inflația având atât valențe pozitive, cât și negative, în funcție de starea de ansamblu a sistemului economic. Reținem de aici faptul, întâlnit deseori în practică, de a folosi inflația ca pe o pârgie economică: "<<Puțintică>> inflație constituie ... simptomul unei stări de încordare a aparatului de producție, care își utilizează pe deplin resursele sale de oameni, de materii prime și de utilaje; o rată redusă a inflației împinge la datorii nu numai întreprinderile care investesc mai ușor, ci și gospodăriile populației, care consumă peste veniturile lor curente, oferind astfel debușuri din ce în ce mai mari sectorului industrial"¹.

6.1. Inflația. Nivelul și cauzele ei

După noiembrie 1990, în România, a fost deschisă inflația care, datorită structurilor economice învechite și a reprimării ei administrative îndelungate a devenit foarte curând o adevărată "cutie a Pandorei", deoarece dificultățile pe care le-a adus cu sine au devenit pentru responsabilii macroeconomiei mult timp aproape imposibil de rezolvat. Nivelul ei extrem de ridicat din primii ani ai reformei (tabelul nr.1) a perturbat în mod serios întreaga economie.

Tabelul nr.1 - Evoluția prețurilor de consum în primii ani ai reformei

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Indicele prețurilor de consum - % (*)	100,0	322,8	965,9	3819,8	6178,1	7904,1
Indicele prețurilor de consum față de anul precedent	105,1	270,2	310,4	356,1	236,7	132,3
Indicele anual al prețurilor de consum - %	37,7	222,8	199,0	295,5	61,7	27,7
Indicele mediu lunar al prețurilor de consum - %	19,3	10,3	9,6	12,1	4,1	2,1
Creșterea absolută a prețurilor (1990=100) - ori	-	+3,1	+8,9	+39,3	+32,5	+23,6

(*) Decembrie 1990=100.

¹ Bezbakh Pierre - "Inflație, dezinflație, deflație", Editura Humanitas, București, 1992, pag.7.

Sursa: *Anuarul statistic al României 1992, CNS, pag.519; Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.15.*

Desigur, indicatorul cel mai fidel de comensurare a inflației îl reprezintă creșterea absolută a prețurilor față de octombrie 1990, deoarece el reflectă mărimea efectivă a inflației, știut fiind că un procent de creștere a inflației dintr-un an - în sumă absolută - este mai mare decât un procent de creștere din anul anterior. Acest lucru ne permite să constatăm că reprimarea inflației a fost, în realitate, mai redusă în anii 1994 și 1995 decât o exprimă indicele anual al prețurilor de consum și indicele mediu lunar. Dezvoltarea inflației a depins de emiterea banilor și reflectă o relativă menținere a condițiilor proaste de producție și a structurilor sociale anacronice. În ultimă instanță, putem afirma că inflația de penurie de la început a fost înlocuită de-a lungul celor șase ani cu alte forme de inflație și de "hiperinflație".

Compararea evoluției indicilor generali ai prețurilor cu indicii prețurilor de consum și cu indicii prețurilor producției industriale (tabelul nr.2) reprezintă o evaluare generală a inflației din primii șase ani ai tranziției.

Tabelul nr.2 - Indicii generali ai prețurilor, ai prețurilor de consum și ai prețurilor producției industriale

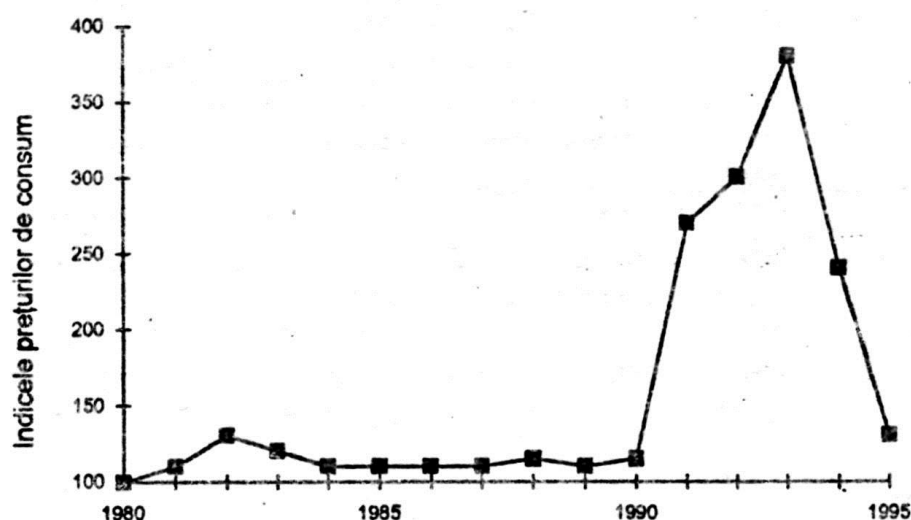
Anul	Deflatorul	PIB	Indicele de consum	Indicele prețurilor	Indicele producției	prețurilor industriale
	1990=100 medie anuală	Anul precedent =100	1990=100 medie anuală	Anul precedent =100	1990=100 medie anuală	Anul precedent =100
1990	100,0	113,6	100,0	-	100,0	126,9
1991	295,0	295,0	270,2	270,2	320,1	320,1
1992	884,0	299,6	838,8	310,4	911,6	284,8
1993	2899,6	328,0	2987,0	356,1	2415,7	265,0
1994	6926,5	238,8	7071,9	236,7	5809,8	240,5
1995	8405,9	135,7	9356,1	132,3	7668,9	132,0

Surse: *Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.371,410,411,439; Buletin statistic lunar nr.12/1995, pag.II, IV; Buletin statistic de prețuri nr.1/1996, pag.19.*

Față de 1990=100 luat ca bază de comparație, indicii prețurilor de consum au ajuns să fie în 1995, cumulat, mai mari cu 22 la sută în raport cu indicii prețurilor producției industriale - reprezentând diferite adaosuri comerciale - și fiind deci chiar mai mari decât reglementarea TVA, de 18 la sută. Aceasta se poate explica prin reglementarea monopolistă a prețurilor, care aruncă sarcina inflației asupra populației și, eventual, prin prețurile mai mari la produsele neindustriale și serviciile prestate. În 1995 se remarcă nivelurile foarte apropiate ale indicelui general al prețurilor, exprimat prin deflatorul PIB (135,7%) cu indicii prețurilor de consum (132,3%) și ai producției industriale (132,0%).

Perioada 1991-1993 s-a caracterizat prin "menținerea la un nivel inacceptabil de înalt și pe o perioadă mult prea lungă a inflației galopante"¹. Acest lucru este vizibil și din graficul nr. 1.

**Graficul nr. 1 - Evoluția prețurilor de consum în perioada 1980-1995
(1980=100)**

Explicațiile Guvernatorului BNR cu privire la hiperinflația pe care a cunoscut-o economia națională în primii ani ai tranziției sunt următoarele: "Țara noastră s-a confruntat cu un proces inflaționist de durată și amploare mai ridicate decât majoritatea celorlalte țări în tranziție, ca urmare a unei multitudini de cauze ce țin atât de condițiile obiective ale mediului economic, cât și de configurația politicii economice;

- sistemul de prețuri moștenit de la vechiul regim era rigid și total rupt de realitățile economiei, incapabil să transmită vreun semnal pentru corectarea alocării resurselor reale. Față de celelalte țări cu economie planificată, România înregistra până la sfârșitul anului 1989 cel mai centralizat regim de formare a prețurilor;

- prețurile controlate administrativ coexistau cu un excedent de masă monetară generat de structura necorespunzătoare a ofertei de mărfuri, într-un mediu în care inflația era reprimată administrativ;

¹ Rădulescu, Eugen și colab. - "Politici monetare și fiscale", Grupul consultativ pe probleme economico-sociale al Președintelui României, Centrul de Informare și Documentare, București, 1994, pag.57.

- dezechilibrele structurale majore ale sectorului real al economiei se pot corecta numai de-a lungul unui proces al cărui ritm depinde nu numai de consistența politicilor macroeconomice, ci și de capacitatea de reacție a sectorului real. O manifestare a vitezei diferite de restructurare în diferite segmente ale economiei a generat și apariția unor instrumente pentru atenuarea constrângerilor induse de procesul de transformare. Proliferarea indisciplinii financiare și creșterea pe o scară fără precedent a arieratelor agenților economici au reprezentat, în ultimă instanță, forma prin care aceștia au urmărit acomodarea pseudomonetară a nevoii excesive de resurse;

- șocurile externe, prin multiplele lor fațete, au contribuit la amplificarea presiunilor inflaționiste. Astfel, limitarea declinului producției în ramurile pentru care piața externă se îngustase sau dispăruse s-a putut realiza practic numai prin acomodarea inflaționistă a acumulării de stocuri generată în acest context. De asemenea, întârzierea finanțării externe, ca și imposibilitatea recuperării creanțelor externe scadente au reprezentat, în ultimă analiză, diminuări ale fluxului scontat de resurse reale pentru aprovizionarea pieței interne. Înrautățirea raportului dintre cerere și ofertă s-a regăsit în creșterea suplimentară a prețurilor;

- un factor ce nu poate fi trecut cu vederea îl constituie și fragilitatea politică și socială internă în perioada imediat următoare înlăturării regimului comunist. Împrejurările critice au limitat capacitatea de adoptare a unor soluții radicale de stabilizare macroeconomică, chiar dacă acestea ar fi fost, probabil, mai eficace pe termen lung. Astfel, autoritățile au optat pentru liberalizarea prudentă și graduală a prețurilor. Această opțiune a fost avantajoasă pentru primele etape ale reformei - atunci când și constrângerile respective erau mai acute. Totuși, pe măsura desfășurării procesului de liberalizare, s-a dovedit că sporesc tot mai mult costurile asociate cu această abordare."¹

Există și alte puncte de vedere asupra acestei problematice, prin care se abordează în mod critic însăși politica monetară a Băncii Naționale și efectele ei asupra accentuării stării inflaționiste evocate: "Astăzi a devenit clar cât de mare a fost eroarea de a se declara <<convertibilitatea>>, de a se institui un regim valutar și o politică de curs ultraliberale (cum nu există în nici o țară din lume), fără a se asigura condițiile economice minime obligatorii pentru buna funcționare a acestora. Pierderile pentru economia românească din aceste sisteme practicate sunt deja enorme. Declararea <<convertibilității>> și a <<pieței valutare libere>>, în absența condițiilor necesare, nu a fost decât o aventură politică, prin care s-a condamnat moneda națională la o depreciere continuă și accelerată prin însuși sistemul și mecanismul introdus de BNR. Dezordinea de pe multiplele piețe valutare și practica puzderiei de cursuri valutare <<libere>>, oscilante la voia întâmplării, constituie (pe lângă factorii economici și dezechilibrul din economie) sursa și mecanismul generator de inflație galopantă, de hiperinflație, de devalorizare accelerată a leului."²

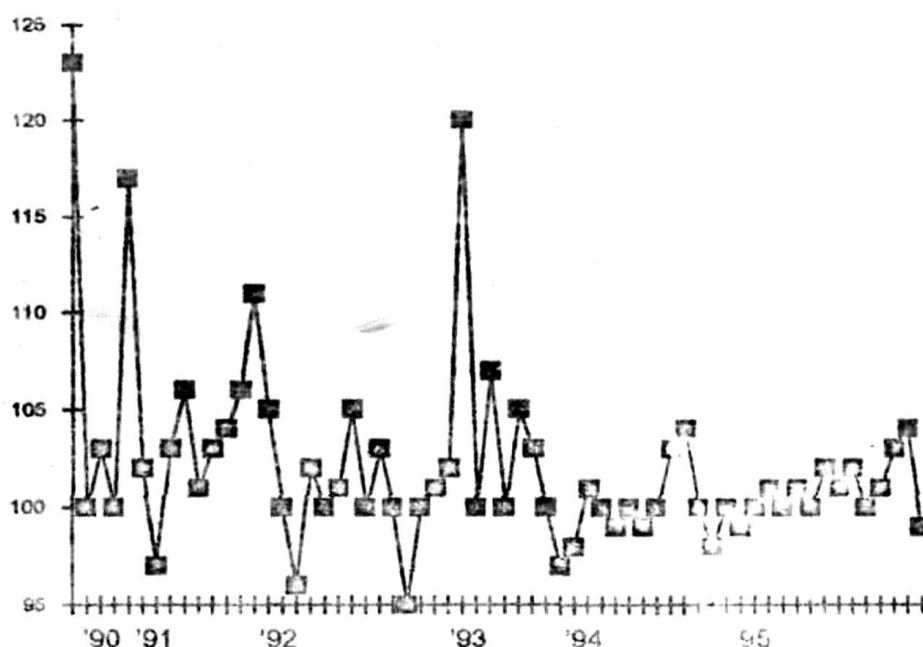
¹ "Raportul anual 1993 al Băncii Naționale".

² Stroe, Gheorghe - "Căderea economiei și exploziile previzibile", în "Economistul" nr.719/15-16 ianuarie 1996, pag.16.

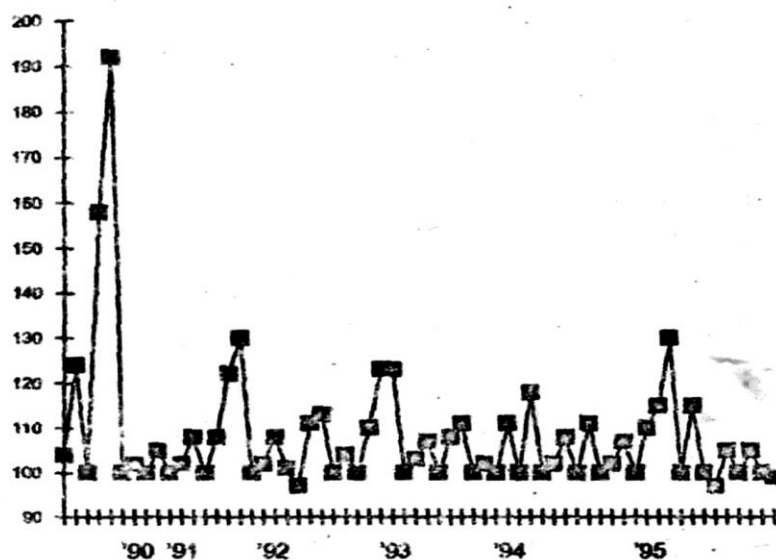
Desigur că și politica monetară este "în tranziție", ea suferind în timp anumite ajustări, dar pentru primii ani ai reformei știm că "liberalizarea prețurilor nu poate asigura funcționarea economiei fără o masă monetară de acomodare (subl.ns.), ceea ce determină coexistența șocurilor reale și monetare. Pe termen lung, dacă schimbările în ritmul masei monetare predomină, inflația și rata nominală a dobânzii cresc (efectul Fisher) aproximativ cu aceeași cantitate ca și masa monetară..."¹.

Estimările privind ciclul inflației, determinate pe baza indicilor prețurilor de consum pun în evidență o durată medie a ciclului de cca două luni. Comparația cu ciclul indicilor producției industriale arată o relativă sincronizare, după cum se arată în graficele nr. 2 și nr. 3.

Graficul nr. 2 - Ciclul indicilor prețurilor de consum

¹ Croitoru, Lucian - "Macrostabilizare și tranziție", Editura Expert, București, 1993, pag. 18.

Graficul nr. 3 - Ciclul indicilor producției industriale

Datele utilizate la elaborarea acestor grafice permit determinarea caracteristicii stării de inflație - deflație, respectiv dezinflație, așa cum se arată în tabelul nr.3.

Tabelul nr. 3 - Caracteristica lunară a inflației

Luna	1990	1991	1992	1993	1994	1995
	Caracteristica					
ianuarie	-	-	-	dezinflație	dezinflație	-
februarie	-	dezinflație	dezinflație	deflație	-	deflație
martie	-	deflație	dezinflație	deflație	deflație	deflație
aprilie	-	-	dezinflație	-	dezinflație	-
mai	-	dezinflație	-	-	dezinflație	deflație
iunie	-	dezinflație	dezinflație	dezinflație	deflație	-
iulie	-	-	dezinflație	-	dezinflație	-
august	-	-	-	dezinflație	deflație	deflație
septembrie	-	dezinflație	-	-	-	-
octombrie	-	-	- dezinflație	-	-	deflație
noiembrie	-	-	-	dezinflație	deflație	-

				e		
decembrie	deflație	-	dezinflație	dezinflați e	dezinflați e	dezinflație

Notă: căsuțele libere reprezintă perioade de inflație.

Surse: Anuarul statistic al României 1991, CNS, pag.240; Buletin statistic trimestrial nr.4/1991, pag.4-5 și nr.4/1995, pag. 15, CNS; Buletin de informare publică nr.10-12/1990, CNS, pag.1; Buletin statistic industrie nr.12/1995, CNS, pag.2-3; Buletin trimestrial 4/1992, BNR, pag.2-3, Anexe.

6.2. Beneficiarii și perdanții inflației

Indiferent dacă este o perioadă de inflație sau de deflație, prețurile nu evoluează în aceeași proporție. De aceea, variațiile prețurilor relative determină, atât în perioadele de inflație, cât și în cele de deflație, modificări în repartitia venitului între clasele sociale, debitorii și cei care au de încasat profit fiind favorizați de inflație, în defavoarea celor care dețin creanțe sau a celor cu venituri fixe, deflația producând efecte inverse: "spre deosebire de stat, care, chiar dacă intervine în repartitia veniturilor - repartitie care este naturalmente imperfectă - o face pentru a întări pe cei slabi și a slăbi pe cei puternici, inflația acționează într-un sens contrar celui impus de spiritul de dreptate"¹.

O primă imagine generală asupra efectelor inflației asupra populației este sugestiv ilustrată de datele din tabelul nr.4.

Tabelul nr. 4 - Evoluția unor indicatori privind efectele inflației asupra populației

Anul	Ipc medie lunară	Rata șomajului	Indicele mizeriei 3=1+2	Indicii producției industriale	Indicele prosperității (x) 5=3+4
1990	19,3	-	19,3	-9,8	9,5
1991	10,3	3,0	13,3	-22,8	-9,5
1992	9,6	8,4	18,0	-21,9	-3,9
1993	12,1	10,2	22,3	+1,3	+23,6
1994	4,1	10,9	15,0	+3,3	+18,3
1995	2,1	8,9	11,0	+9,4	+20,4

(x) Un indicator controversat.

Surse: *Anuarele statistice ale României 1992, pag.397 și 1995, pag.160, 492, CNS; Buletin statistic lunar nr.12/1995, CNS, pag.XIX.*

Din datele tabelului anterior se poate constata faptul că relansarea producției industriale, începută în anul 1993 cu +1,3 la sută și continuată în anii 1994 cu +3,3 la sută și 1995 cu +9,4 la sută, a determinat scăderea continuă a indicelui mizeriei și transformarea indicelui prosperității în mărime pozitivă, deși oscilantă. Este evident că se poate face o corelație între criză și creșterea prețurilor și între prosperitate și scăderea prețurilor, în speță, încetinirea creșterii acestora din urmă.

Dar există și alte modalități de comensurare a efectelor inflației asupra populației (tabelul nr.5).

¹ Cerna Silviu - "Inflația (Repere pentru o sinteză)", în "Caiete de studii nr.1/1995", BNR, pag.37.

Tabelul nr. 5 - Influența variațiilor producției industriale asupra nivelului de trai

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Variațiile producției industriale	-9,8	-22,9	-21,9	+1,3	+3,3	+9,4
Indicele salariului nominal	100,0	220,6	595,7	1766,3	4198,5	6377,6
Indicele prețurilor de consum	100,0	322,8	965,9	3819,8	6178,1	7904,1
Indicele salariului real	100,0	68,3	61,7	46,2	68,0	80,7
Puterea de cumpărare	0,95	0,37	0,32	0,28	0,42	0,76
Rata șomajului	-	3,0	8,4	10,2	10,9	8,9

Surse: *Anuarul statistic al României 1995, pag.178 și 1992, pag.519; Buletin statistic lunar nr.12/1995, CNS, pag.IV și XXVI.*

Se confirmă astfel că "reglarea «princoncurență» se caracterizează deci printr-o mare flexibilitate a salariului nominal și a gradului de ocupare a forței de muncă, care devin foarte sensibile la variațiile producției industriale. Acesta din urmă tinde să depindă de dinamica prețurilor, în timp ce se conturează o corelație între salariul nominal și costul vieții (exprimat în tabel prin puterea de cumpărare, n.n.)."¹ Dealtfel, creșterea relativă a prețurilor a fost mai lentă decât cea a salariilor în perioada 1993-1995, determinând o creștere a salariului real, dezinflația permițând o relansare prin cerere a activității economice.

Implicarea sistemului bancar în activitatea economică s-a soldat mai întâi cu profituri substanțiale, îndeosebi pentru Banca Națională a României, dar și pentru sistemul băncilor comerciale care au încasat, de asemenea, mari profituri (tabelul nr.6). Acesta este un fenomen negativ al tranziției, deoarece "inflația este o cale de procurare de venituri de către stat, nedemnă de o societate conștientă care dorește să realizeze o mai bună distribuire a veniturilor."²

Tabelul nr. 6 - Ratele profiturilor bancare

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Indicele anual al prețurilor de consum -	37,7	222,8	199,2	295,5	61,7	27,7

¹ Bezbakh Pierre - op.cit., pag.19.

² Cerna, Silviu - op.cit., pag.37.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
%						
Rata dobânzii de re-finanțare a BNR - %*	3,0	18,0	34,9	37,2	49,8	52,6
Profitul brut al BNR - mil.lei	3178	14750	58648	323108	993677	1112604
Ponderea profitului brut al BNR în PIB - %	0,21	0,67	0,97	1,61	2,00	1,54
Rata dobânzii active a societăților bancare - %	3,8	23,4	49,6	58,9	91,4	48,9**
Rata dobânzii pasive a societăților bancare - %	3-5	11,4	28,3	33,8	58,9	36,5**
Profitului societăților bancare mil.lei	10299	26543	162556	352304	754105	1134551***
Ponderea profitului societăților bancare în PIB - %	1,20	1,20	2,70	1,76	1,51	1,57

(*) Din 1992, rata dobânzii la creditul structural.

(**) Medie aritmetică lunară.

(***) Profitul net.

Surse: Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.371; Buletin statistic lunar nr.12/1995, CNS, pag.II; Buletin trimestrial 3/1995, pag.25, 33 și 39, Anexe, BNR.

În ceea ce privește evoluția creditului intern care reflectă poziția avantajoasă a debitorilor/creditorilor în perioade de inflație ridicată constatăm (tabelul nr.7) că din totalul creditului intern au beneficiat mai mult de credite agenții economici și, mai ales, agenții economici privați decât populația. Astfel, creditele angajate de agenții economici au crescut în 1995 de 28,3 ori față de 1990, în timp ce creditele angajate de populație au crescut în aceeași perioadă de numai 22,3 ori.

Tabelul nr.7 Situația debitorilor: indicii nominali ai creditului intern

- în procente -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Total credite interne,	100	210	300	811	1592	2818
din care:	-	100	143	385	756	1339
1. Angajate de total agenți economici,	100	207	300	814	1605	2833
din care:	-	100	145	394	776	1370
Angajate de agenți economici privați	-	100	220	997	2180	4923

2. Angajate de populație	100	349	317	687	1116	2228
	-	100	90,9	197	320	639

Sursa: Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.46-47, Anexe.

Datele statistice arată astfel că ponderea creditelor angajate de populație în totalul creditelor angajate de agenții economici a scăzut de la 2,6 la sută în 1990 la 2,1 la sută în 1995, cea a creditelor angajate de agenții economici a crescut de la 4,7 la sută în 1991 la 16,8 la sută în 1995, iar ponderea creditelor angajate de populație în totalul creditelor angajate de agenții economici privați a scăzut drastic, de la 96 la sută în 1991 la 12,5 la sută în 1995. S-ar părea că debitorii principali au fost agenții economici privați, beneficiari ai inflației, dar concluzia trebuie privită cu circumspecție, adică ținând cont și de nivelul dobânzilor practicate de sistemul bancar.

6.3. Reprimarea inflației

Mijloacele de reprimare a inflației au fost concertate și au acționat în sistem, deși este aproape imposibil de cuantificat contribuția diferitelor politici monetare și economice, în general, la atingerea obiectivului de reducere sau încetinire a creșterii prețurilor. Notăm astfel influența politicii salariale, a veniturilor în speță, strict necesară combaterii inflației înalte. Aceasta a reprezentat, cum era și firesc, debutul politicii de stabilizare. În paralel s-a practicat o austeritate fiscală abruptă, ca o condiție indisociabilă de cerința stabilizării macroeconomice (tabelul nr.8).

Tabelul nr. 8 - Politica de austeritate promovată de politica fiscală

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Ponderea veniturilor fiscale în veniturile bugetului de stat - %, din care:	...	96,5	94,7	96,4	94,5	96,6
- ponderea impozitului pe profit - %	18,4	21,1	23,1	19,8	22,1	21,7
- ponderea impozitului pe salarii - %	57,7	34,7	33,6	34,9	28,8	26,2
Impozitul pe profit - %	16,1	10,2	9,5	7,3	...	...
Impozitul pe salarii și alte prevederi - %	19,0	23,4	25,8	28,2	29,7	30,5

(*) Calculat ca raport între impozitul pe profit și excedentul brut de exploatare.

Surse: Anuarul statistic al României 1991, pag.647; 1995, pag.372, 735, CNS; Buletin statistic trimestrial nr.4/1993, pag.16 și nr.4/1995, pag.8-9, CNS; Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.18, Anexe.

Fiscalitatea înaltă, deși contribuie la limitarea creșterii prețurilor, dacă este promovată ca o politică pe termen lung, determină, prin excesivele prelevări atât din salarii, cât și din profit, descurajarea agenților economici de a prelua pe costuri protecția socială, încetinind crearea de noi locuri de muncă necesare absorbției șomajului.

Autoritățile monetare și guvernamentale au reușit în mare măsură reprimarea inflației și o relansare economică, deși trebuie să reținem că pe parcursul acestor șase ani inflația a sancționat insuficiența producției datorită unui cerc vicios din care, se pare, s-a reușit să se iasă. Stabilizarea macroeconomică este încă precară, fapt dovedit de deprecierea în continuare a leului și de rata dobânzii mult peste indicele anual al prețurilor de consum (tabelul nr.9), ceea ce descurajează investițiile și angajarea fără echivoc pe drumul relansării economice.

Tabelul nr. 9 - Sinopticul evoluției agregatelor macroeconomice participante la procesul reprimării inflației

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Produsul intern						
brut - %	100,0	87,1	79,5	80,6	83,9	100,3
Indicele anual al prețurilor de consum - %	37,7	222,8	199,2	295,5	61,7	27,7
Rata șomajului - %	-	3,0	8,4	10,2	10,9	8,9
Masa monetară M2 - %	100,0	201,2	361,5	871,0	2073,7	3546,0
Ponderea deficitului bugetului de stat în PIB - %	0,4	1,9	4,4	2,6	4,2	4,1
Creditul intern total -%	100,0	216,5	291,4	698,7	1505,0	2790,6
Rata dobânzii de re-finanțare BNR - %	3,0	18,0	34,9	37,2	49,8	52,6
Deprecierea internă a leului - %	100,0	86,6	64,5	85,2	93,9	92,8

Surse: *Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.371; Buletin statistic lunar nr.12/1995, CNS, pag.II; Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.3., 43,46,48, Anexe.*

Realizată de guvern, inflația a fost reprimată tot de acesta și de aceea nu trebuie niciodată uitat că "guvernul trebuie să fie deci pretutindeni făcut răspunzător pentru inflație"¹.

¹ Friedman Milton; Classen Emil; Salin Pascal - "L'Occident en désarroi, turbulences d'une économie prospère", Paris, Ed.Dunod, 1978, pag.45.

7. FUNCȚIONAREA MECANISMULUI STRUCTURAL AL POLITICII MONETARE ÎN PERIOADA 1990-1995

Cunoașterea cu exactitate a potențialului de exercitare a unor influențe ale politicii monetare asupra economiei reale este aproape imposibilă. Relațiile politică monetară - economie reală sunt deosebit de complexe și ele au rămas încă, în mare măsură, necunoscute, în ciuda explorărilor care se fac asiduu atât în domeniul teoretic, cât și în cel practic. Cu toate acestea, sunt recunoscute anumite resurse ale mecanismului monetar, a căror folosire este deseori roditoare. Utilizarea ratei dobânzii, a masei monetare, a creditului, a cursului monedei naționale, a atragerii de credite externe nu rămâne, de cele mai multe ori, fără efecte pozitive (sau negative) în planul economiei reale. Instrumentele politicii monetare exced sau inhibă, într-o măsură limitativă, utilizarea factorilor de producție, creând anumite condiții obiective noi în economia națională și generând percepții subiective asupra stării acesteia, în consecință, recreând permanent mediul economico-social.

Mecanismul politicii monetare este o parte a mecanismului economiei de piață. Funcționarea lui privește piața monetar-valutară, dar, prin anumite conexiuni, fuzionează cu mecanismele cererii și ofertei de pe piața bunurilor și serviciilor, a muncii și a capitalului. El este, în același timp, influențat de funcționarea acestora și, prin feed-back, sistemul economic se autoreglează.

Piața monetară ocupă o poziție privilegiată printre celelalte piețe, deoarece în economiile monetare, moneda este hotărâtoare pentru calculul economic. Într-adevăr, ea este: unitate de cont care servește ca etalon al valorilor pentru schimburile echivalente; mijloc de reglare sau intermediar al schimburilor pentru stingerea datoriilor ce apar în urma fluxurilor de bunuri și servicii și, în general, al oricărei tranzacții; rezervă de valoare, stabilind o relație între prezent și viitor, prin faptul că poate fi teaurizată în scopul utilizării ei mai târziu; și mijloc de precauție în vederea acoperirii unor cheltuieli neprevăzute sau a unor întârzieri neașteptate din partea unor debitori. Așadar, moneda este un intermediar al schimburilor și unitatea de cont în care își găsesc expresie prețurile și datoriile. Din acest motiv moneda este supusă gestionării care urmărește convertibilitatea formelor monetare (moneda divizionară, hârtia-monedă, depozitele bancare sau moneda scripturală) și acceptarea lor. Gestionarea se face în cadrul unui sistem monetar format dintr-un ansamblu de instituții (banca centrală numită și "banca băncilor", băncile comerciale, CEC-ul, diverse instituții de credit etc.) care distribuie moneda în astfel de condiții încât să i se garanteze valoarea.

Într-o economie de piață, creația monetară la scară macroeconomică este realizată de către băncile comerciale într-un sistem preponderent privat și descentralizat.

Regularizarea creației monetare - un subprodus al activității băncilor comerciale - este destul de dificilă și cade în sarcina băncii centrale nevoită să confirme post festum creația monetară realizată la un eșalon descentralizat. Așa după cum arată

P.A. Samuelson, "limitarea ofertei de mijloace de plată este condiția sine qua non a valorii monedei. Dacă cantitatea acestor mijloace de plată crește fără limită, până la punctul în care ele devin practic un bun liber, publicul este astfel pus în măsură să facă să crească nedefinit, până la stratosferă, toate prețurile și remunerările. Iată pentru ce puterile constituționale ale creației monetare nu sunt niciodată acordate unor grupuri private, ci sunt totdeauna rezervate statului"¹.

În România, după 1989, mecanismul de piață al politicii monetare a trebuit să fie creat prin destrutturarea vechiului mecanism pe baza adoptării unor măsuri legislative noi și prin crearea de instituții adecvate economiei de piață. Dificultățile au apărut datorită faptului că economia națională avea nevoie de o politică monetară care se cerea să contribuie la instalarea economiei de piață, în timp ce ea însăși era "în tranziție" atât instituțional, cât și sub aspectul resurselor umane. În același timp, politica monetară se confrunta cu problemele economiei reale în care nu se cristalizează comportamentele specifice noii economii, astfel că reacțiile agenților economici la semnalele transmise de sistemul bancar au fost deseori haotice.

7.1. Momente, obiective și etape ale creării mecanismului politicii monetare și valutare românești după 1989

Bazele legislative și instituționale ale creării pieței monetare au fost puse în perioada 1991-1994. "În cazul României, în mod paradoxal, după căderea regimului comunist și declararea opțiunii pentru mecanismele de piață, politica monetară a rămas, o bună perioadă, într-un straniu con de umbră. Practic, pentru întregul an 1990, nici cel mai îngăduitor analist nu ar găsi nici măcar rudimentele vreunei politici în evoluțiile monetare"². Așezarea bazelor legislative și instituționale a reprezentat punctul nodal al tranziției la economia de piață, deoarece s-au creat corelațiile dintre variabilele reale și cele nominale. Astfel, s-a trecut efectiv de la conducerea administrativă centralizată a economiei la conducerea descentralizată, pe baza mecanismelor pieței. Evoluțiile au fost următoarele:

a) Politica monetară

1990

- DECEMBRIE: înființarea Băncii Comerciale Române;

¹ Samuelson, P.A. - "L'économie. Introduction ... l'analyse économique", tome 1, Librairie Armand Colin, Paris, 1972, pag.392.

² Radulescu Eugen; Boțel Cezar; Drăgulin Ion; Lazea Valentin - "Politica monetară în România postcomunistă: o privire critică", în "Politici monetare și fiscale", Grupul consultativ pe probleme economico-sociale, Președinția României, "Caietul Nr. 3/1995", Centrul de Informare și Documentare Economică, pag.34. Momentele, obiectivele și etapele creării mecanismului politicii monetare și valutare românești după 1989 sunt sintetizate după acest material. (Vezi pag.34-48).

1991

- MAI: Banca Națională a fost investită prin lege cu funcțiile de autoritate monetară;

- adoptarea primelor legi bancare care prevedeau: introducerea plafoanelor de credite; abolirea monopolului intermedierei financiare de către BNR care a solicitat băncilor comerciale ca lichiditățile suplimentare să fie plasate pe piața interbancară; abolirea mecanismului de refinanțare descentralizată în teritoriu, bazat pe plafoane de refinanțare acordate trimestrial fiecărei sucursale a băncilor comerciale;

- intrarea în funcțiune a primelor noi bănci comerciale;

- OCTOMBRIE: coborârea la o lună a duratei de acordare a creditelor pe linii de credit cu un singur instrument; retragerea creditelor pe termen mijlociu și lung; abolirea plafoanelor de credit; renunțarea la orice prerogativă de către BNR în stabilirea nivelului și structurii dobânzilor băncilor comerciale;

1992

- IANUARIE: intrarea în funcțiune a noului mecanism de refinanțare a BNR, conform Regulamentului de refinanțare aprobat de Consiliul de Administrație în luna septembrie 1991, bazat pe trei instrumente: linii de credit, creditul de licitație și creditul pe termen fix;

- MARTIE: introducerea mecanismului rezervelor obligatorii cu etapele succesive:

a) includerea în baza de calcul a depozitelor în lei ale agenților economici; b) includerea depozitelor în lei ale populației; c) includerea depozitelor în valută ale rezidenților (FEBRUARIE 1994);

- corelarea ratelor dobânzii BNR cu acelea ale inflației;

- acordarea de credite preferențiale;

1993

- AUGUST: adoptarea hotărârii de a nu mai reînnoi creditele preferențiale ce expirau la sfârșitul anului;

- realizarea acordului dintre BNR și Ministerul Finanțelor de renunțare la finanțarea gratuită, nelimitată și automată de către BNR a deficitului bugetului de stat;

- adoptarea măsurii potrivit căreia conturile deschise băncilor comerciale la sucursalele BNR urmează să fie consolidate zilnic, într-un singur cont deschis la Centrala BNR, optându-se pentru escaladarea rapidă a ratei dobânzii și reducerea drastică a lichidității;

1994

- adoptarea unui set de reguli prudențiale, care cuprinde limitarea poziției valutare deschise, adecvarea capitalului și limitarea accesului la descoperitul de cont.

b) Politica valutară

1990

- IANUARIE-SEPTEMBRIE: cursul leului a fost unic, fix, puternic supraevaluat; alocarea central-guvernamentală a rezervelor valutare;

- AUGUST: adoptarea Legii nr.15, prima reglementare valutară după 1989, care stabilea dreptul regiilor autonome și al societăților comerciale cu capital de stat de a

efectua direct operațiuni de comerț exterior și de a dispune de o parte din veniturile nete în valută (inițial 30 la sută, iar de la 1 FEBRUARIE 1991, 50 la sută);

1991

- SEPTEMBRIE 1990 - NOIEMBRIE 1991: cursuri duale ale leului, supraevaluare de facto;

- FEBRUARIE: deschiderea pieței valutare interbancare unde se tranzacționa partea de 50 la sută rămasă la dispoziția exportatorilor;

- IULIE: deschiderea caselor de schimb valutar;

- NOIEMBRIE: unificarea cursului interbancar (300 lei/1 dolar) cu cel oficial (60 lei/1 dolar) la cursul unic de 180 lei/1 dolar;

1992

- NOIEMBRIE 1991 - MAI 1992: curs unic, flotant, controlat, menținut de facto supraevaluat; cedarea integrală a valutei din export în condițiile unui regim valutar prin care toate încasările din exporturi sunt automat decontate în lei la cursul unic (cedarea valutei de către sistemul bancar), iar importurile se realizează prin cumpărări de deize pe piața valutară; flotarea controlată a cursului leului;

- FEBRUARIE-MAI: adoptarea deciziei politice de blocare a cursului valutar;

- MAI: adoptarea unui nou mecanism valutar prin care se permite agenților economici să mențină integral încasările din exporturi în conturi deschise la bănci din România, iar cursul de schimb a fost lăsat treptat să-și regăsească echilibrul la nivelul stabilit de piață; majorarea ratelor dobânzii la 50-80 la sută în vederea reprimării inflației și stabilizării cursului, prin mărirea atractivității activelor în lei;

1994

- MAI 1992 - APRILIE 1994: curs unic, flotant, controlat, supraevaluat; valuta cedată integral la dispoziția exportatorilor;

- APRILIE - PREZENT: curs liber de piață, convertibilitatea de cont curent devine fapt;

- 1 AUGUST: introducerea pieței valutare interbancare în afara controlului administrativ al BNR.

Așadar, politica monetară, instrumentalizând oferta de bani în corelație cu cererea agregată din economie, s-a manifestat, în perioada de tranziție, abia începând cu anul 1991 și ea urmărea, pentru început, limitarea creșterii prețurilor și eliminarea treptată a supraevaluării leului în vederea menținerii sustenabilității balanței de plăți externe.

O a doua etapă a reformei monetare, care a constat din schimbări substanțiale în comportamentul monetar al statului, s-a declanșat odată cu adâncirea crizei economice din 1993, ce impunea un amplu proces de stabilizare macroeconomică pentru a opri căderea în continuare a producției și pentru a crea condițiile necesare chiar relansării economice. Măsurile adoptate au privit limitarea ofertei de bani din economie prin controlul creației monetare, precum și prin stimularea încrederii populației în moneda națională, folosind pentru aceasta dobânzile real pozitive. Banca Națională a modificat volumul refinanțării și dobânzile de refinanțare. Succesul programului de stabilizare macroeconomică, în opinia reprezentanților autorității mone-

tare, a constat, între altele, în "replierea, chiar mai promptă decât se anticipase - apreciază Mugur Isărescu¹ - a producătorilor interni spre piața externă." Cauzele acestei situații sunt, după părerea Guvernatorului BNR, următoarele: "În primul rând, coerența programului de macrostabilizare. Nu numai că politica fiscală și cea monetară au mers în <<tandem>>, dar s-a reușit evitarea derapajului inflaționist pe seama altor decizii de politică economică...O a doua cauză - în ordine cronologică - a rezultatelor programului de macrostabilizare este, după opinia mea, răspunsul deosebit de prompt al sectorului real. Stimulate de deprecierea, în termeni reali, cu 15 la sută a leului în primele patru luni ale anului 1994 și de accesul neîngrădit la piața valutară, întreprinderile românești s-au reorientat prompt către piața externă. Așa se face că, de la o medie lunară a exporturilor de 410 milioane dolari, acest indicator a atins 590 milioane dolari în trimestrul IV... Aici ajungem la cauza, pe care o consider fundamentală, a performanțelor macroeconomice: restructurarea. Ea nu a fost comandată <<de sus>>, nici foarte clar condusă, ci s-a produs spontan, pe seama mecanismelor cu autoreglare, specifice pieței...O altă dovadă o constituie reducerea semnificativă a forței de muncă ocupate în industrie, de la un nivel de 3161 mii angajați în decembrie 1991, la 2503 mii angajați în decembrie 1993 și 2352 mii angajați în decembrie 1994. Este important că în acest an s-a produs concomitent și o creștere a producției, care a permis o creștere în termeni reali a salariilor, fără impact inflaționist. Aceasta este, probabil, una din explicațiile competitivității produselor românești la export, în pofida aprecierii în termeni reali a leului, din ultimele luni. În sfârșit, dar nu în cele din urmă, macrostabilizarea a fost posibilă în anul 1994 și datorită unor împrejurări - interne și externe - mult mai favorabile decât în anii anteriori. Între cele interne, pe prim plan se situează recolta bună la, practic, totalitatea produselor vegetale importante... Și condițiile externe au avantajat evoluțiile interne. În ordine cronologică, la începutul anului 1994, prețul mondial al petrolului a scăzut, ceea ce a permis ca deprecierea leului față de dolar să nu afecteze prețul intern al energiei. În continuare, s-au făcut simțite în plan comercial efectele noii atitudini politice a lumii occidentale față de România.²" Datele statistice confirmă aprecierile Guvernatorului Băncii Naționale, așa cum se observă din tabelul nr. 1.

Tabelul nr.1. - Evoluții în planul restructurării economiei naționale în perioada 1990-1995

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Indicele PIB - %	100,0	87,1	79,5	80,6	83,9	100,3
Rata șomajului - %	-	3,0	8,4	10,2	10,9	8,9
Nr. salariați în industrie - mii	4005	3803	3301	3030	2882	2640

¹ Isărescu, Mugur - "Politica monetară și stabilitatea macroeconomică în România" (Lucrare prezentată de Guvernatorul Băncii Naționale a României la Conferința pentru dezvoltarea afacerilor greco-române "România în contextul noii Europe" - 31 martie 1995, Atena - Grecia), în "Buletin trimestrial 1/1995", BNR, pag.32.

² Idem, pag.32-33.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
pers.						
Câștigul salarial mediu lunar în industrie - dolari	148,6	98,2	66,6	82,1	88,8	109,1
Indicii productivității muncii/salariat în industrie - %	100,0	85,0	73,6	80,2	92,0	105,6
Deprecierea internă a leului	100,0	86,6	64,4	85,6	93,9	92,7
Gradul de acoperire a importului prin export - %	63,3	79,4	75,4	81,3	93,7	85,9

Surse: *Anuarul statistic al României 1995*, CNS, pag.145, 178, 371, 498; *Buletin statistic trimestrial nr.4/1995*, CNS, pag.7-9, 90; *Buletin trimestrial 4/1995*, BNR, pag.2, Anexe.

Din acest punct de vedere, afirmația Guvernatorului Băncii Naționale se relevă concludentă și convingătoare; "există sau nu există restructurare, există sau nu există privatizare? Și, cel puțin indicatorii pe care i-am selectat arată că în domeniul restructurării procesele sunt întârziate, dar problema nu este de amploarea pe care noi o percepem. Indicatorul pe care l-am utilizat a fost comparația între rata șomajului și numărul de angajați din industrie. Se observă o scădere lunară și neîntreruptă a angajaților din industrie. Acest lucru este în concordanță cu ce se întâmplă în Polonia, Ungaria, Cehia, în ultimele două, chiar mai puțin accentuat decât la noi. Această evoluție confirmă că există restructurare."¹

Cea de-a treia etapă a reformei monetare, în curs de desfășurare, trebuie să îmbine elemente de politică monetară cu elemente de politică economică generală. Încă din cel de-al treilea trimestru al anului 1994, când succesul stabilizării macroeconomice era evident, trebuia declanșată ajustarea structurală a economiei, astfel încât piața să asigure alocarea eficientă a resurselor pentru diferite destinații ale producției. În această etapă, politiciile monetare îi revine, în principal, rolul menținerii stabile, pe plan intern și extern, a monedei naționale prin controlul ferm al inflației. Succesul politicii monetare depinde acum de evoluțiile la nivel microeconomic de care nu sunt străine Legea falimentului și realizarea în fapt a marii privatizări.

7.2. Politica de drenare a excesului de masă monetară

Excesul de masă monetară reflectă existența unor dezechilibre fundamentale ale economiei reale. De aceea, politica dusă pentru reprimarea inflației a vizat și eliminarea acestui exces existent încă dinainte de 1989. Primul instrument utilizat pentru atingerea acestui obiectiv cantitativ al Băncii Naționale l-a reprezentat introducerea, în 1991, a plafoanelor de credit înlocuite ulterior cu alte instrumente, respectiv cu rata dobânzii și cu mecanismul rezervelor obligatorii, acesta din urmă aplicat de la 1 martie 1992. Rezervele obligatorii au ca efect reducerea potențialului de creștere a

¹ "Anul 1996 și unele probleme ale politicii monetar-valutare", în "Adevărul economic" nr.11(209)/15- 21 martie 1996, pag.5.

masei monetare. Ca urmare, s-a înregistrat încă din 1992 un nivel al vitezei de rotație a banilor în limite de normalitate (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2 - Evoluția vitezei de rotație a banilor în perioada 1990-1995

- prețuri curente -

Anul	PIB - mld.lei	M2 - mld.lei	Viteza de rotație
1990	857,9	513,5	1,67
1991	2203,9	1033,3	2,13
1992	6029,2	1856,1	3,25
1993	20051,0	4472,4	4,48
1994	49794,8	10648,7	4,68
1995	72249,0	18208,8	3,97

Surse: Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.371; Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.48, Anexe.

Astfel, începând cu sfârșitul anului 1992, excesul de masă monetară a fost eliminat odată cu închiderea liniei de credit pentru decontări speciale, destinată achitării unor produse din sectorul primar al economiei naționale, în valoare de 75 miliarde de lei, din care s-au utilizat 30 miliarde de lei, cu o dobândă medie lunară de 1,12 la sută și a liniei de credit pentru lucrări agricole, în valoare de 105 miliarde de lei, utilizate integral, cu o dobândă medie lunară de 1,08 la sută, care au reprezentat subvenționări implicite din partea Băncii Naționale. Dar facilitățile de credit acordate nu au putut determina limitarea creșterii volumului arieratelor inter-întreprinderi "care au reînceput să crească spre sfârșitul anului 1992, dovedind încă o dată că blocajul financiar are cauze fundamentale localizate în afara sectorului bancar"¹ (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3 - Evoluția lichidității și a arieratelor din economia națională

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Masa monetară M2 - mld.lei	513,5	1033,3	1856,1	4472,4	10649	18209
Arieratele - mld. lei	...	1867	2008	5033	12349	17268
Lichiditatea	0,60	0,47	0,31	0,22	0,21	0,25
Ponderea arieratelor în PIB - %	...	84,7	33,3	25,1	24,8	23,9 *
Ponderea arieratelor în masa monetară M2 - %	...	180,8	109,0	110,7	115,9	105,5*
Creditul intern - mld.lei	610,2	1321,3	1778,4	4263,6	9183,4	17028
Arierate/Creditul	...	1,41	1,13	1,18	1,34	1,01

¹ "Raport anual 1992", BNR, pag.23.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
intern						

* *Estimări.*

Sursa: *Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.44, 46 și 48, Anexe.*

Urmărirea evoluției indicatorului arierate/creditul intern demonstrează faptul că "într-o structură a economiei covârșitor etatistă și monopolistă, afectată în plus de grave dezechilibre între cerere și ofertă, mecanismele monetare sunt prea slabe pentru a induce modificări rapide și de amploare. Faptul a devenit evident încă din 1991, când tentativa de ținere sub control a inflației prin limitarea creditului a fost lesne contracarată prin mecanismul arieratelor de plăți, care a scăzut încrederea în funcționalitatea pârghiilor monetare și a amplificat hazardul moral."¹

Există o corelație relativ strânsă între evoluția masei monetare și inflație. Astfel, creșterea rapidă a masei monetare se reflectă în acomodarea inflației la ritmul respectiv, de exemplu, creșterea masei monetare în 1993 cu 141,0 la sută a determinat creșterea cea mai mare din perioada analizată a indicelui anual al prețurilor de consum, de 295,5 la sută, pe de o parte, și creșterea vitezei de rotație a banilor la 4,48 rotații, pe de altă parte, viteză care a continuat să crească și în 1994, atingând nivelul de 4,68 rotații, ceea ce demonstrează, pentru acești doi ani, sporirea neîncrederii agenților economici și populației în moneda națională - fapt neîndoielnic legat de inflația galopantă care a fost caracteristică economiei naționale în anii respectivi (tabelul nr.4).

Tabelul nr. 4 - Evoluții privind acomodarea inflației la creșterea/încetinirea nivelului masei monetare

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Indicele anual al masei monetare - %	22,0	101,2	79,6	141,0	138,1	71,0
Indicele anual al creditului - %	22,7	116,5	34,6	139,7	115,4	85,4
Indicele anual al prețurilor de consum - %	37,7	222,8	199,2	295,5	61,7	27,7
Indicele anual al PIB - %	7,2	156,9	173,6	232,6	148,3	45,1
Viteza de rotație a banilor - nr.rotații	1,67	2,13	3,25	4,48	4,68	3,97

Surse: *Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.15; Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.46, 48, Anexe.*

Se poate aprecia că scăderea vitezei de rotație a banilor în 1995 sub 4 rotații/an reprezintă începutul declinului demonetizării economiei naționale, ceea ce atestă bunele rezultate ale politicii monetare din acest an; creșterea cererii de bani a de-

¹ "Raportul anual 1994", BNR, pag.53.

terminat creșterea mai rapidă a indicelui anual al masei monetare (71,0 la sută) decât indicele anual al PIB (45,1 la sută). Privită pe ansamblul perioadei 1990-1995, viteza de rotație a banilor nu a fost rezultanta statistică a raportului PIB/ masa monetară, ci factorul de influență determinant al nivelului masei monetare, deoarece, așa cum o dovedește evoluția indicatorului arierate/PIB, tendința de limitare a creșterii masei monetare a fost respinsă de mecanismele economiei. Într-adevăr, scăderea nivelului raportului arierate/PIB face dovada că cererea de credit nu a fost reprimată administrativ, caz în care, dimpotrivă, ar fi trebuit să crească nivelul raportului arierate/PIB.

În același timp, trebuie semnalată și restabilirea încrederii în moneda națională, începând cu anul 1994, de când masa monetară și creditul au crescut mai repede decât prețurile.

Aceste schimbări se reflectă și în evoluția structurii masei monetare (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5 - Evoluția structurii masei monetare

- în procente, sfârșitul perioadei -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
MASA MONETARĂ M2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. MASA MONETARĂ M1	48,6	67,4	55,4	49,9	42,6	38,8
Numerar în afara sistemului bancar	18,0	17,3	22,2	23,4	20,7	20,7
Disponibilități la vedere *	30,6	50,1	33,2	26,5	21,9	18,1
2. TOTAL CVASI BANI	51,4	32,6	44,6	50,1	57,4	61,2
Economii ale populației	48,5	28,7	22,0	14,4	25,6	28,2
Depozite în lei pe termen și condiționate	-	-	4,7	6,7	9,7	10,7
Depozite în valută ale rezidenților	2,9	3,9	17,9	29,0	22,1	22,3

* Până în decembrie 1991 includeau și depozitele pe termen ale agenților economici.

Sursa: Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.48, Anexe.

Cu mici variații, reducerea ponderii masei monetare M1 s-a datorat, în principal, reducerii ponderii disponibilităților la vedere, ceea ce reprezintă consecința scăderii, în termeni reali, a lichidității agenților economici datorită reducerii ratei profitabilității și a manifestării unui fenomen accentuat de dezechonomisire; dar ponderea încă ridicată a numerarului în afara sistemului bancar denotă, pe de o parte, oferta insuficientă din partea sistemului bancar de servicii bancare, iar pe de altă parte, prezența unei economii subterane dezvoltate în care plățile se efectuează în numerar. În același timp, creșterea ponderii cvasi banilor din 1992 încoace s-a datorat creșterii ponderii tuturor componentelor - economii ale populației, depozite în lei pe termen și condiționate și, cu unele variații, depozite în valută ale rezidenților, acestea din urmă

manifestând o tendință de stabilizare, ca urmare a creșterii încrederii în leu datorită dobânzilor pasive real-pozitive practicate în sistemul bancar.

Trebuie însă precizat și faptul că, odată cu creșterea masei monetare din primii ani ai tranziției, respectiv până în 1993, creșterea masei monetare nu a încetinit inflația, ci s-a manifestat ca o acomodare monetară la aceasta, abia în 1994 și 1995 înregistrându-se ritmuri medii de creștere a masei monetare superioare inflației, adică neinflaționiste, în timp ce lichiditatea din economie s-a îmbunătățit ușor spre sfârșitul perioadei (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6 - Ritmurile medii lunare de creștere a masei monetare și a prețurilor de consum

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Masa monetară M2	1,7	6,0	5,0	7,6	7,5	4,6
Indicele prețurilor de consum	19,3	10,3	9,6	12,1	4,1	2,1
Demonetizarea/remonetizarea economiei - M2/lpc	0,09	0,58	0,52	0,63	1,83	2,19
M2/PIB (lichiditatea)	0,60	0,47	0,31	0,22	0,21	0,25

Surse: *Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.48, Anexe; Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag. 15; Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.371; Buletin statistic lunar nr.12/1995, CNS, pag.IV.*

Atât în 1994, cât și în 1995 ritmurile medii lunare de creștere a masei monetare au devansat ritmurile medii lunare de creștere a prețurilor, ceea ce denotă declanșarea unui proces de remonetizare a economiei naționale, factor de stimulare a economiei naționale, pe de o parte, și a piețelor financiare și de capital, pe de altă parte - un semnal al ameliorării funcționării economiei: "Ar fi însă nu numai greșit, dar și extrem de primejdios să se considere că acest raport poate fi influențat prin decizii arbitrare, de natură administrativă. Creșterea masei monetare prin injecție exagerată de credit în economie nu antrenează decât pe termen foarte scurt o accelerare a monetizării, pentru că, în numai câteva luni, reacția pieței la excesul de lichiditate se materializează în deprecierea monedei naționale și creșterea ratei inflației care, de regulă, depășește procentual injecția de lichiditate în exces, astfel încât se ajunge în final la o creștere mai puternică a prețurilor decât a masei monetare; cu alte cuvinte, procesul inițial de monetizare forțată se transformă într-unul de demonetizare."¹

7.3. Politica ratei dobânzii

Trecerea de la plafoanele de credit la utilizarea ratei dobânzii a însemnat, în fapt, pasul de la mecanismul administrativ de control al masei monetare la mecanismele specifice economiei de piață. Acest lucru presupune însă adoptarea unor dobânzi real pozitive "pentru a asigura echilibrul dintre cererea și oferta de bani și pentru a nu

¹ "Raport anual 1994", BNR, pag.56.

se realiza un transfer fără echivalent al resurselor de la creditori înspre debitori."¹ Politica ratei dobânzii a BNR nu a atins acest obiectiv decât abia în luna iunie 1992, când rata nominală lunară a dobânzii a fost de 6,67 la sută, rata reală atingând nivelul de 2,27 la sută (vezi anexa nr.1, tabelul nr.2 și graficul nr.2). Dar rata reală a dobânzii s-a menținut pozitivă numai timp de 3 luni, deși nivelul ratei nominale s-a menținut constant până în luna decembrie 1992, când a coborât la nivelul de 5,83 la sută. Explicația este că "deși această rată a fost menținută până în luna decembrie a aceluiași an, impactul ei a fost neutralizat treptat, ca urmare a răspunsului Băncii Naționale la presiunile tot mai insistente din partea sectorului real pentru creditarea în condiții preferențiale. Practic, întreaga creștere a masei monetare din ultimele luni ale anului 1992 s-a realizat pe seama creditelor cu dobândă preferențială, refinanțarea în condiții curente scăzând tot mai mult în cifre absolute și relative."²

Acordarea de credite cu dobânzi preferențiale prevăzută să înceteze la sfârșitul anului 1993 își găsea justificarea în faptul că liberalizarea prețurilor nu fusese încheiată, astfel încât unii dintre agenții economici se confruntau cu asimetria dintre costurile liberalizate și prețurile controlate. După liberalizarea completă a prețurilor subvenționarea prin dobânzi diferențiate nu se mai justifică.

Comportamentul populației nu a fost influențat vizibil de nivelul ratelor real negative din primii ani ai tranziției. Astfel, în 1992 și 1993 s-au înregistrat creșteri nominale ridicate ale depunerilor în bănci, în moneda națională, deși sunt prezente și creșteri ridicate ale depunerilor în valută. Fenomenul se explică prin faptul că "în anul 1991 și parțial în 1992 s-a menținut relativ puternică <<iluzia monetară>>, reprezentată de atenția acordată de cetățean mai degrabă nivelului nominal al însemnelor bănești decât valorii lor reale, dată de puterea de cumpărare. Menținerea iluziei monetare a defavorizat puternic pe deținătorii de economii bănești care au fost erodate de inflație în condițiile ratelor negative în termeni reali ale dobânzilor. Ar fi fost de așteptat ca deținătorii de active bănești să se preocupe mai mult de schimbarea acestora în active reale, care să le protejeze puterea de cumpărare. Faptul că în 1991 și 1992 acest fenomen nu s-a produs decât în relativ mică măsură a evitat amplificarea procesului inflaționist, permițând o politică monetară mai laxă. În cursul anului 1993 însă, pierderea iluziei monetare a fost un fenomen tot mai evident. Reducerea relativă a depozitelor în sistemul bancar, ca și preferința accentuată pentru păstrarea activelor în valută au reprezentat semne caracteristice ale acestui proces."³ În 1995, în pofida ratelor pasive real pozitive, ritmul de creștere a cvasi banilor scade considerabil pe toate categoriile de elemente, dovedind extinderea pauperizării (tabelul nr. 7).

Tabelul nr. 7 - Indicele anual al cvasi banilor

¹ "Raport anual 1992", BNR, pag.21.

² Idem, pag.21-22.

³ În 1995, în pofida ratelor pasive real pozitive, categoriile de elemente dovedind extinderea pauperizării.

- în procente -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
TOTAL CVASI BANI,	28,4	27,4	145,9	170,7	172,8	82,1
din care:						
- economii ale populației	23,5	5,1	56,3	57,8	322,4	88,6
- depozite în lei pe termen și condiționate	-	-	150,7	245,4	244,3	88,8
- depozite în valută ale rezidenților	277,5	167,5	722,3	290,2	81,9	71,9

Sursa: Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.48, Anexe.

Anul 1993 reprezintă un moment de schimbare esențială a politicii ratei dobânzii (diversificarea liniilor de credit și, în consecință, lărgirea structurii ratei dobânzii), ca de altfel a întregii politici monetare. Semnalăm creșterea substanțială a ratei medii a dobânzilor începând cu luna mai, tot mai abrupt către sfârșitul anului (vezi anexa nr. 2, tabelul nr. 2). Revenirea la dobânzi real pozitive din luna noiembrie 1993 (vezi anexa nr.1, tabelul nr.2) a reprezentat, din partea Băncii Naționale, o orientare anti-inflaționistă care s-a tradus, pe termen scurt, în stabilizarea cursului leului prin pârgii specifice pieței, ca și prin limitarea inflației (vezi anexa nr.1, graficul nr.5). În intervalul ianuarie-aprilie 1994 rata nominală lunară a dobânzii practică de BNR a fost de 20,83 la sută, iar din luna mai a aceluiși an a început să scadă treptat, tendință care s-a menținut și pe parcursul anului 1995, până în luna decembrie: "A fost astfel respectată regula potrivit căreia, pentru a fi eficace, creșterea dobânzilor trebuie să se producă brusc, iar scăderea, gradual, pe măsura atenuării presiunilor inflaționiste¹.

7.4. Politica de credit

Creditul, această invenție străveche, este, dacă ne luăm după Keynes, când în deficit în perioadele de recesiune, când în excedent în perioadele de creștere economică. Este recunoscută deci valența regulatoare a creditului pentru bunul mers al economiei.

Perioada de tranziție pe care o parcurge economia românească se confruntă cu o politică liniară de austeritate a creditului, pe motivul declarat al realizării, și, pe această cale, al stabilizării macroeconomice. În realitate, valențele duble ale creditului pentru mersul economiei, arătate mai sus, ar trebui mai bine valorificate chiar în cadrul programului de stabilizare macroeconomică, mai ales că suntem într-un debut de redresare economică, ceea ce ar permite și ar impune folosirea creditului cu mai mult curaj și cu mai multă relaxare.

Există însă un impediment major în declanșarea unui proces amplu de creditare a economiei naționale, respectiv creditele restante din economie (arieratele). Atât timp cât ele au atins cote alarmante, depășind uneori masa monetară, nu se mai poate ști cu siguranță dacă acum se angajează credite sau arierate. Este o prob-

¹ "Raport anual 1994", BNR, pag. 62-63

lemă și, totodată, o sarcină subtilă a băncilor comerciale de a discerne între cele două situații.

1. Piața creditului

Angajarea permanentă de noi credite este o mare necesitate în orice fel de economie și în orice stare de sănătate ar fi ea. Altfel, economia s-ar bloca instantaneu și ar intra în criză generală.

Blocajul financiar din economia românească și politica de stabilizare macroeconomică dusă de Banca Națională fac din credit un bun tot mai rar. Iată cum a evoluat creditul în ultima perioadă de timp (tabelul nr. 8):

Tabelul nr. 8 - Ritmurile medii lunare de creștere a creditului intern, deflatat cu deflatorul PIB, în structura acestuia

- în procente, față de dec. an preced. -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
TOTAL CREDIT INTERN	0,6	-1,5	2,4	6,8	9,5	10,4
I. CREDITUL NEGUVERNAMENTAL						
TOTAL	-2,4	-2,1	2,7	7,3	8,5	9,5
1. Credite în lei - total	-2,5	-2,2	2,0	6,7	8,0	8,5
1.1. Credite pe termen scurt, din care pentru:	-3,1	-0,6	2,4	7,3	8,2	8,1
- agenți economici cu capital majoritar de stat	-3,1	-1,0	2,1	6,5	8,0	7,1
- agenți economici cu capital majoritar privat			7,2	13,6	9,7	11,5
- populație		21,2	-1,0	20,4	7,5	11,1
1.2. Credite pe termen mediu și lung, din care pentru:	-1,1	-6,6	0,1	2,5	5,3	13,0
- agenți economici cu capital majoritar de stat	-1,8	-8,7	-0,3	0,3	1,7	9,9
- agenți economici cu capital majoritar privat			5,3	8,9	8,9	15,3
- populație		1,8	-0,9	2,3	6,5	11,0
2. Credite în valută (interne)	0,02	-0,3	11,4	11,2	10,6	12,6
II. CREDITUL GUVERNAMENTAL, NET	-12,3	-10,0	7,8	13,0	-3,6	15,2

Surse: Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.46, 47, Anexe.

Evoluția mai stabilă a ritmurilor de creștere ale creditului neguvernamental față de cel guvernamental, ca și evoluția ascendentă a ritmurilor creditului neguvernamental față de fluctuațiile ritmurilor creditului guvernamental de la un an la altul denotă caracterul mai stabil al actului de angajare a creditelor de primul tip față de cel de al doilea. Se mai remarcă un nivel superior al ritmurilor de creștere ale creditelor în lei an-

gajate de agenții economici cu capital majoritar privat față de nivelul ritmurilor creditului intern total, ca și față de nivelul ritmurilor creditului neguvernamental, dovedind dinamismul sectorului privat atât în ceea ce privește creditele pe termen scurt, cât și pe termen mediu și lung. În perioada 1992-1995 ritmurile de creștere ale creditelor în valută au depășit, de asemenea, ritmurile de creștere ale creditului intern total.

După cum se poate vedea, politica restrictivă în domeniul creditului s-a realizat cu precădere în cadrul sectorului de stat, sectorul privat beneficiind de o creație monetară care depășește ritmul de creștere a masei monetare. Este un semnal bun din partea băncilor comerciale care încurajează întreprinderile private mai puțin create de aierate.

Crearea de lichidități este arătată și de ponderea creditelor în masa monetară (tabelul nr. 9).

Tabelul nr. 9 - Ponderea creditelor în masa monetară

- în procente -

	1993	1994	1995
1. Credite angajate de agenții economici cu capital majoritar de stat/M2	0,73	0,54	0,42
2. Credite angajate de agenții economici cu capital majoritar privat/M2	0,14	0,13	0,17
3. Credite interne în valută/M2	0,19	0,19	0,27
4. Credit total/M2 (1+2+3)	1,06	0,86	0,86

Sursa: *Idem*.

Este de semnalat tendința de creștere a lichidității în sectorul privat.

2. Structura creditelor

Structura creditelor privește repartitia creditelor atât pe categoriile de agenți economici, cât și pe orizontul de timp. Ea poate fi un semnal al mersului spre o economie de piață (deplasarea creditelor spre sectorul privat), cât și spre o economie în dezvoltare (deplasarea creditelor spre orizontul de timp mediu și lung).

În ceea ce privește primul aspect, evoluția structurii creditelor a fost următoarea (tabelul nr. 10):

Tabelul nr. 10 - Structura creditelor pe categorii de agenți economici

- în procente -

	agenți economici cu capital majoritar					
	de stat			privat		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995
ianuarie	90,9	82,6	79,3	9,1	17,4	20,7
februarie	90,2	81,9	78,4	9,8	18,1	21,6
martie	88,2	81,4	77,2	11,8	18,6	22,8

aprilie	86,3	80,6	76,7	13,7	19,4	23,3
mai	85,3	81,3	74,9	14,7	18,7	25,1
iunie	84,9	81,5	74,0	15,1	18,5	26,0
iulie	85,1	81,9	74,4	14,9	18,1	25,6
august	86,4	82,0	73,5	13,6	18,0	26,5
septem- brie	84,3	80,0	73,0	15,7	20,0	27,0
octombrie	84,1	80,5	72,2	15,9	19,5	27,8
noiembrie	84,0	80,1	70,6	16,0	19,9	29,4
decembrie	83,6	80,5	70,5	16,4	19,5	29,5

Sursa: *Idem*.

Remarcăm nu numai creșterea permanentă a creditelor acordate sectorului privat, ci și stabilitatea acestei tendințe.

După orizontul de timp, creditele pe categorii de agenți economici au evoluat așa cum se arată în tabelul nr. 11.

Tabelul nr. 11 - Evoluția structurii creditelor după orizontul de timp

- în procente -

credite pe termen scurt acordate agenților economici							credite pe termen mediu și lung acordate agenților economici					
cu capital majoritar de stat				cu capital majoritar privat			cu capital majoritar de stat			cu capital majoritar privat		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995	1993	1994	1995	1993	1994	1995
ian.	88,9	93,8	96,9	72,1	84,2	85,4	11,1	6,2	3,1	27,9	15,8	14,6
feb.	89,2	94,1	97,1	74,6	84,7	85,7	10,8	5,9	2,9	25,4	15,3	14,3
mar.	90,0	94,2	97,0	80,2	86,2	86,0	10,0	5,8	3,0	19,8	13,8	14,0
apr.	90,6	94,4	97,1	78,3	86,8	86,3	9,4	5,6	2,9	21,7	13,2	13,7
mai	90,7	94,8	97,0	77,8	86,1	85,6	9,3	5,2	3,0	22,2	13,9	14,4
iun.	91,1	94,9	96,8	79,2	86,3	83,7	8,9	5,1	3,2	20,8	13,7	16,3
iul.	91,9	95,0	97,1	79,2	87,2	82,6	8,1	5,0	2,9	20,8	12,8	17,4
aug.	92,4	95,4	97,3	78,1	86,3	81,7	7,6	4,6	2,7	21,9	13,7	18,3
sep.	92,7	96,2	97,1	82,2	86,9	81,0	7,3	3,8	2,9	17,8	13,1	19,0
oct.	93,2	97,2	97,2	83,2	86,5	80,2	6,8	2,8	2,8	16,9	13,5	19,8
nov.	93,3	97,1	96,7	83,6	86,3	80,0	6,7	2,9	3,3	16,4	13,7	20,0
dec.	93,9	96,9	95,9	82,6	83,8	76,6	6,1	3,1	4,1	17,4	16,2	22,4

Sursa: *Idem*.

Faptul că agenții economici cu capital majoritar de stat angajează credite pe termen mediu și lung în proporție de 5-7 la sută din totalul creditelor, în timp ce

agenții economici cu capital majoritar privat iau credite pe același orizont în proporție de 17-20 la sută dovedește angajarea sectorului privat în proiecte de lungă durată și viabilitate, în timp ce sectorul de stat funcționează conjunctural.

Către sfârșitul anului 1992 refinanțarea curentă a băncilor comerciale de către Banca Națională a fost înlocuită cu facilități de refinanțare în condiții speciale, utilizându-se, așa cum am arătat, o linie de credit pentru decontări speciale, prin care se urmărea încetinirea creșterii arieratelor, și linii de credit pentru lucrări agricole, prin care se spera temperarea creșterii prețurilor la produsele agricole. Și într-un caz și în celălalt s-a înregistrat un eșec.

Astfel, în primul caz, volumul arieratelor a crescut din nou în ultimele luni ale anului 1992, atingând nivelul de 2008 miliarde de lei față de un nivel al masei monetare M2 de 1856 miliarde de lei.

În cel de-al doilea caz, dobânzile preferențiale la creditele acordate sectorului agricol nu au putut încetini creșterea prețurilor, așa cum se arată în tabelul nr. 12.

Tabelul nr. 12 - Evoluția indicilor prețurilor de consum în anii 1991-1992 față de decembrie anul precedent=100

Anul	Total	Mărfuri alimentare	Mărfuri nealimentare	Servicii
1991	322,8	387,7	281,0	285,4
1992	299,2	319,7	289,5	262,7

Sursa: Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.413.

Dobânzile preferențiale acordate sectorului agricol au facilitat, în mod paradoxal, crearea de stocuri de produse agricole, din care cauză s-a înregistrat o creștere a rarității acestora pe piață, fapt care a generat nevoia de importuri (tabelul nr. 13).

Tabelul nr. 13 - Evoluția importurilor unor produse agricole

- milioane dolari -

	1990	1991	1992
Animale vii și produse animale	352	42	86
Produse vegetale	424	369	429
Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	46	14	40
Produse alimentare, băuturi și tutun	389	360	442

Sursa: Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.610.

7.5. Politica valutară

Regimul valutar a cunoscut mai multe modificări, în încercarea de a fi în concordanță cu transformările care au avut loc în economia reală. Într-o primă fază, având în vedere că liberalizarea prețurilor s-a produs în mod gradual - în etape succesive - s-a încercat utilizarea cursului de schimb ca ancoră antiinflaționistă: "cursul valutar poate fi, într-adevăr, o ancoră nominală antiinflaționistă, chiar dacă utilizarea ei

generează pericolul unei deteriorări a balanței de plăți externe. În cazul unei țări cu un grad scăzut de îndatorare externă, cum este România, acest pericol poate fi, o perioadă de timp, ținut sub control"¹ (tabelul nr. 14).

Tabelul nr. 14 - Evoluția unor indicatori aferenți politicii valutare

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Indicele cursului leului - %	100	340,6	1373	3389	7379	9065
Cursul de schimb real	0,224	0,259	0,348	0,262	0,239	0,216
Indicele prețurilor de consum - %	100	322,8	965,9	3820	6178	7904
Puterea externă de cumpărare a leului	0,946	0,333	0,343	0,304	0,432	
Rata dobânzii de re-finanțare BNR - %	3	18	34,9	37,2	49,8	52,6
Soldul balanței comerciale - mil. USD	-3344	-1106	-1420	-1128	-411	-1231
Soldul contului curent al balanței de plăți externe - mil. USD	-3254	-1012	-1564	-1174	-428	-1292
Datoria externă - mil.USD	230	1143	2479	3357	5509	6608
Disponibilitățile BNR în valută - mil.USD	528	647	826	994	2031	1649

Surse: Buletin trimestrial 4/1992, pag.24, 25, Anexe și 4/1995, CNS, pag.15.

Înregistrarea unor solduri negative importante ale balanței comerciale (-1106 milioane dolari) și balanței de plăți externe (-1012 milioane dolari), care dovedeau, prin curs, descurajarea exporturilor și încurajarea importatorilor, a determinat Banca Națională să introducă, din luna mai 1992, un nou regim valutar bazat pe dreptul agenților economici de a păstra integral valuta obținută din exporturi. În același timp, s-a renunțat la utilizarea cursului de schimb ca ancoră antiinflaționistă, Banca Națională trecând la deprecierea controlată a cursului valutar (vezi anexa nr.1, tabelul nr.5). În ultimul trimestru al anului 1992, Banca Națională a menținut cursul valutar neschimbat, chiar l-a scăzut ușor în luna decembrie, într-o încercare de stabilizare a acestuia. Efectele înregistrate au fost însă negative, deoarece, pe de o parte, inflația a crescut de la o medie pe primele nouă luni de 9,7 la sută la 12,1 la sută în ultimul trimestru al anului, iar pe de altă parte, media lunară a soldului balanței comerciale a evoluat de la -76,6 milioane de dolari în primele trei trimestre la -244 milioane de dolari în trimestrul patru al anului 1992. Explicațiile față de aceste evoluții au fost că "în realitate, tocmai ca urmare a neîncrederii în stabilitatea acestui curs - anticipațiile

¹ "Raport anual 1993", pag.44.

inflaționiste funcționând în conformitate cu legile nescrise ale pieței - în numeroase cazuri au fost luate în calcul marje suplimentare¹."

Liberalizarea completă a prețurilor, prin renunțarea totală la centralizarea unor importuri, reprezintă condiția esențială a manifestării elasticității cererii în raport cu prețul, ceea ce ar permite cursului valutar să își găsească nivelul de echilibru real. Întrucât relația inflație - curs de schimb reprezintă un circuit inflaționist, alimentându-se reciproc, este de notat faptul că, datorită inflației interne, evoluția puterii de cumpărare a leului (vezi anexa nr.1, tabelul nr.1 și graficul nr.1) și a puterii de cumpărare a dolarului pe piața internă (vezi anexa nr.1, tabelul nr.6 și graficul nr.6) fac dovada acestei interdependențe.

Sintetic, aceste evoluții sunt prezentate în tabelul nr.15.

¹ "Raport anual 1992", BNR, pag.25.

Tabelul nr. 15 - Unele evoluții pe piața monetar-valutară

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Indicele anual al prețurilor de consum - %	37,7	222,8	199,2	295,5	61,7	27,7
Cursul de schimb real	0,224	0,259	0,348	0,262	0,239	0,216
Indicele puterii de cumpărare a leului - Dec.an precedent = 1	0,7262	0,3098	0,3342	0,2529	0,6183	0,7829
Indicele puterii de cumpărare a dolarului pe piața internă - dec.an precedent = 1	1,0	7,8	2,3	2,9	1,7	1,4

Surse: *Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.15; Buletin trimestrial 4/1992, pag.22, Anexe și 4/1995, pag.12, Anexe, BNR.*

Inflația internă și dezechilibrul balanței comerciale au avut ca efecte reducerea puterii externe de cumpărare a leului și deprecierea cursului de schimb, ceea ce a influențat diferit variația coeficienților de elasticitate ai comerțului exterior, după cum urmează (tabelul nr.16):

Tabelul nr. 16 - Evoluția coeficienților de elasticitate ai comerțului exterior în raport cu cursul de schimb real

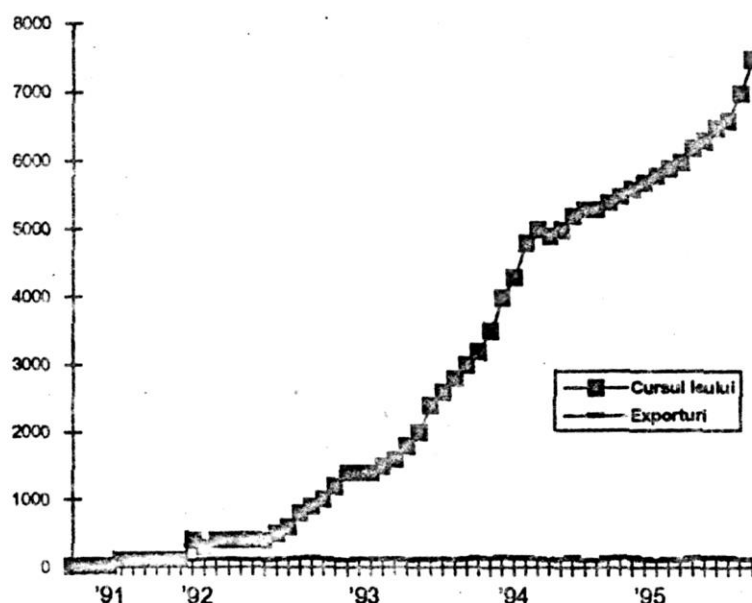
	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Exporturi - mil.USD	5770	4266	4364	4892	6151	7519
Importuri - mil.USD	9114	5372	5784	6020	6562	8750
Soldul balanței comerciale - mil. USD	3344	-1106	-1420	-1128	-411	-1231
Puterea externă de cumpărare a leului	0,946	0,333	0,343	0,304	0,432	
Indicele anual al cursului leului - %	40,2	240,6	303,1	146,8	117,8	22,8
Coeficienții de elasticitate ai exporturilor	-1,128	-2,035	2,368	-0,218	0,575	3,002
Coeficienții de elasticitate ai importurilor	0,225	2,430	0,473	-0,093	0,425	-36,00

Surse: *Anuarul statistic al României 1995, CNS, pag.595; Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.2, Anexe.*

În condițiile menținerii alocării administrative a unor importuri, îndeosebi pentru resursele energetice și unele materii prime, continuarea deprecierei cursului de schimb poate avea o mai mică influență asupra restabilirii echilibrului balanței comerciale și chiar a balanței de plăți externe, dar determină o creștere a inflației interne. Însă descentralizarea totală a comerțului exterior ar putea permite cursului de schimb să-și manifeste mai bine valențele specifice economiei de piață. Analiza

corelației dintre cursul de schimb al leului și exporturi conduce la concluzia unei slabe interdependențe dintre acești doi indicatori (graficul nr. 1).

Graficul nr. 1 - Evoluția cursului de schimb al leului și a volumului exporturilor în perioada 1991-1995 (ian.1991=100)

7.6. Sinteză: nivelul atins de obiectivele generale și intermediare ale politicii monetare

Poziția Băncii Naționale a României, legitimată legislativ, este că "obiectivul fundamental al politicii monetare a unei țări este asigurarea stabilității interne și externe a monedei naționale. De-a lungul timpului au existat numeroase controverse asupra acestui obiectiv. A existat la un moment dat opinia larg răspândită că politica monetară poate avea drept obiectiv și creșterea economică sau ocuparea deplină a forței de muncă. În perioada postbelică însă, și mai cu seamă în ultimele două decenii, s-a concretizat cu claritate opțiunea pentru stabilirea unui singur obiectiv al politicii monetare, și anume, stabilitatea monedei. Teoria economică și realitatea lumii au pus în lumină că, într-un mediu economic neinflaționist, se asigură pe termen lung și în mod sustenabil, atât creșterea producției, cât și ocuparea adecvată a forței de muncă. Dimpotrivă, atunci când se încearcă stimularea producției prin expansiune monetară, peste limitele echilibrului, rezultatul favorabil dorit se obține pentru o perioadă foarte scurtă de timp, cu prețul recăderii în dezechilibre economice, iar revenirea ulterioară la starea de echilibru presupune costuri foarte mari în plan economic și social... Toate aceste considerente justifică opțiunea pentru utilizarea instrumentelor monetare pentru atingerea unui obiectiv principal: stabilitatea internă și externă a monedei naționale. Acesta este dealtfel obiectivul pe care legiuitorul român l-a pus în sarcina

Băncii Naționale. Prin acest demers legislativ, țara noastră se aliniază standardelor moderne în materie."¹

Opinia noastră este că urmărirea acestui singur obiectiv nu satisface și nu convinge dimensiunea calitativă a politicii monetare, deoarece rupe conlucrarea dintre executiv și autoritatea monetară și evaluarea calității acestei conlucrări. Astfel, dimpotrivă, ne raliem la opinia potrivit căreia "politica monetară reprezintă ansamblul de instrumente care, direct sau indirect, urmărește să regularizeze creșterea stocului de monedă (fără a prejudicia delimitarea concretă a acestuia), cu scopul de a acționa asupra nivelului obiectivelor ultime (creșterea reală, nivelul de ocupare a forței de muncă, rata inflației, soldul extern)."²

Nivelurile atinse de obiectivele generale și intermediare ale politicii monetare și valutare sunt arătate în următoarele două tabele (tabelul nr. 17 și tabelul nr. 18).

Tabelul nr. 17 - Nivelul atins de obiectivele generale ale politicii monetare și valutare

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
I. STABILITATEA PREȚURILOR						
1. Indicele prețurilor de consum - %	100,0	322,8	965,9	3819,8	6178,1	7904,1
2. Indicele anual al prețurilor de consum - %	37,7	222,8	199,2	295,5	61,7	27,7
II. OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ						
Rata șomajului - %	...	3,0	8,4	10,2	10,9	8,9
III. CREȘTEREA ECONOMICĂ						
1. Indicele PIB - %	100,0	87,1	79,5	80,6	83,9	100,3
2. Indicele anual al PIB - %	-5,6	-12,9	-8,7	+1,4	+4,0	+6,9
IV. ECHILIBRUL BALANȚEI DE PLĂȚI EXTERNE						
1. Soldul contului curent - mil.USD	-3254	-1012	-1564	-1174	-428	-1292
2. Datoria externă - mil. USD	230	1143	2479	3357	5509	6608
3. Indicele anual al datoriei externe - %	-	397	116,9	35,4	64,1	19,9
4. Datoria externă/PIB	0,60	3,96	12,66	12,72	18,31	18,60
5. Datoria externă/M2 - %	1,00	8,45	41,13	57,05	85,62	73,79

Se poate observa că, odată cu creșterea indicelui PIB de la 79,5 la sută în 1992 - față de 1990 = 100 - la 80,6 la sută în 1993, 83,9 la sută în 1994 și 100,3 la sută în

¹ "Raport anual 1994", BNR, pag.62-63.

² De Boissieu, Christian - "Politique monétaire", în Greffe, Xavier; Mairesse, Jaques; Reiffers, Jean-Louis - Editeurs - "Encyclopédie économique", Economica, Paris, pag.1685.

1995, a crescut oferta de bunuri și servicii, ceea ce a justificat crearea de bani suplimentari, ducând în anul 1995 la diminuarea șomajului, dar în condițiile creșterii continue a indicelui prețurilor de consum. Același efect l-a avut devalorizarea monedei naționale (vezi tabelul următor) care a stimulat pe termen scurt exporturile, sporind nivelul ocupării, dar contribuind, de asemenea, la persistența inflației, ce-i drept, mai scăzută decât în anii anteriori. În fapt, creșterea economică a dus, în ultimul an al perioadei analizate, la diminuarea șomajului. De asemenea, se remarcă și complementaritatea dintre creșterea economică și inflația moderată - pentru o perioadă de tranziție - care se constată în ultimii doi ani ai perioadei analizate.

Tabelul nr. 18 - Nivelul atins de obiectivele intermediare ale politicii monetare și valutare

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
I. OFERTA DE BANI						
1. Indicele M2 - %	100,0	201,2	361,5	871,0	2073,7	3546,0
2. Indicele anual al M2 - %	22,0	101,2	79,6	141,0	138,1	71,0
3. Lichiditatea (M2/PIB)	0,60	0,47	0,31	0,22	0,21	0,25
II. CREDITUL						
1. Indicele volumului creditului total - %	100,0	216,5	291,4	698,7	1505,0	2790,6
2. Creditul total/M2	1,19	1,28	0,96	0,95	0,86	0,94
III. RATA DOBÂNZII						
1. Rata dobânzii de refinanțare a BNR - %	3,0	18,0	34,9	37,2	49,8	52,6
2. Rata dobânzii active la soc. bancare - %	3,8	23,4	49,6	58,9	91,4	48,9
IV. CURSUL DE SCHIMB						
1. Lei/USD, medie anuală	22,4	76,4	307,9	760,1	1655,1	2033,3
2. Indicele mediu al cursului de schimb - %	100,0	340,6	1372,9	3388,5	7378,9	9064,9
3. Deprecierea internă a leului	100,0	86,6	64,4	85,6	93,8	103,6
4. Devalorizarea externă a leului	100,0	28,8	7,3	3,0	1,4	

Apresiasi monedei naționale din 1995 a condus la diminuarea inflației, economia națională fiind în căutarea cursului de schimb valutar de echilibru capabil să stăpânească simultan șomajul și inflația. Lipsa restructurării de fond a economiei sporește riscul derapajului inflaționist, inclusiv prin intermediul continuării devalorizării monedei naționale.

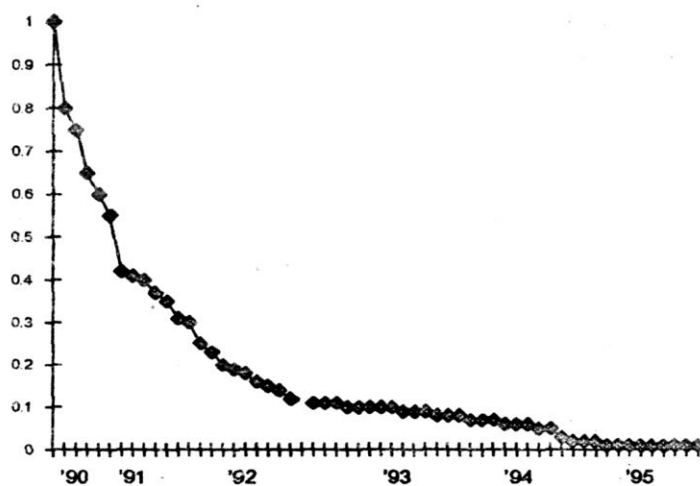
ANEXA NR. 1

**Tabelul nr. 1 - Indicele puterii de cumpărare a leului
(deprecierea monetară)**

Luna	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Ian.	-	0,6325	0,1883	0,0674	0,0181	0,0115
Febr.	-	0,5910	0,1674	0,0623	0,0171	0,0114
Martie	-	0,5543	0,1521	0,0571	0,0158	0,0113
Apr.	-	0,4382	0,1453	0,0519	0,0149	0,0111
Mai	-	0,4170	0,1297	0,0398	0,0142	0,0110
Iunie	-	0,4090	0,1244	0,0377	0,0138	0,0108
Iulie	-	0,3736	0,1205	0,0333	0,0136	0,0105
August	-	0,3360	0,1166	0,0301	0,0134	0,0104
Sept.	-	0,3131	0,1059	0,0271	0,0129	0,0103
Oct.	1,0000	0,2836	0,0966	0,0233	0,0123	0,0099
Nov.	0,8104	0,2558	0,0851	0,0204	0,0120	0,0095
Dec.	0,7262	0,2250	0,0752	0,0190	0,0118	0,0092
Ian.=1	0,7262	0,3557	0,3994	0,2819	0,6486	0,7985

Sursa: Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.15.

Graficul nr. 1 - Indicele puterii de cumpărare a leului (deprecierea monetară)

Tabelul nr. 2 - Rata nominală (rnd) și reală (rrd) lunară a dobânzii la creditele acordate de Banca Națională

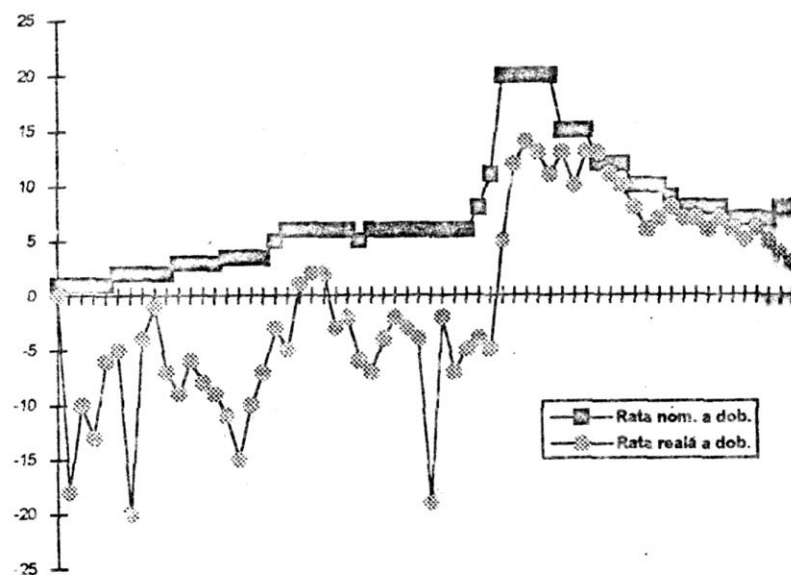
Luna	1990		1991		1992(*)		1993(**)		1994(**)		1995(**)	
	rnd	rrd	rnd	rrd	rnd	rrd	rnd	rrd	rnd	rrd	rnd	rrd
Ian.	-	-	0,67	-12,31	2,33	-14,37	6,50	- 4,48	20,83	15,19	8,75	6,6
Feb.	-	-	0,67	-5,92	2,33	-9,04	6,50	- 1,57	20,83	14,10	8,25	6,8
Martie	-	-	0,67	-5,57	2,33	-6,97	6,50	-2,47	20,83	11,57	8,25	7,3
Apr.	-	-	0,75	-20,36	2,33	-2,26	6,50	- 3,18	20,83	13,89	8,25	6,5
Mai.	-	-	0,75	-4,14	5,42	-5,96	6,50	-18,33	16,67	11,11	8,25	7,1
Iun.	-	-	0,85	-1,12	6,67	2,27	6,50	0,95	16,67	13,71	8,25	6,9
Iul.	-	-	0,85	-7,90	6,67	3,36	6,50	- 5,92	16,67	14,83	8,25	5,5
Aug.	-	-	1,04	-9,14	6,67	3,16	6,50	- 3,88	13,33	11,33	7,50	6,4
Sept.	-	-	1,25	-5,64	6,67	-3,12	8,83	- 1,86	13,33	9,08	7,50	5,8
Oct.	0,25	0,25	1,50	-8,06	6,67	-2,68	12,50	- 3,27	10,83	6,16	7,50	3,9
Nov.	0,25	-18,76	1,50	-8,48	6,67	-6,02	20,83	5,81	10,83	7,81	7,50	3,3
Dec.	0,25	-10,17	1,50	-10,73	5,83	-6,51	20,83	12,51	10,83	8,55	8,33	4,5

(*) Linii de credit.

(**) Credit lombard.

Surse: Buletin trimestrial 4/1993, pag.9, Anexe și 4/1995, pag.20, Anexe, BNR; Buletin trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.15.

Graficul nr. 2 - Rata nominală și reală a dobânzii la creditele acordate de Banca Națională în perioada octombrie 1990 - decembrie 1995

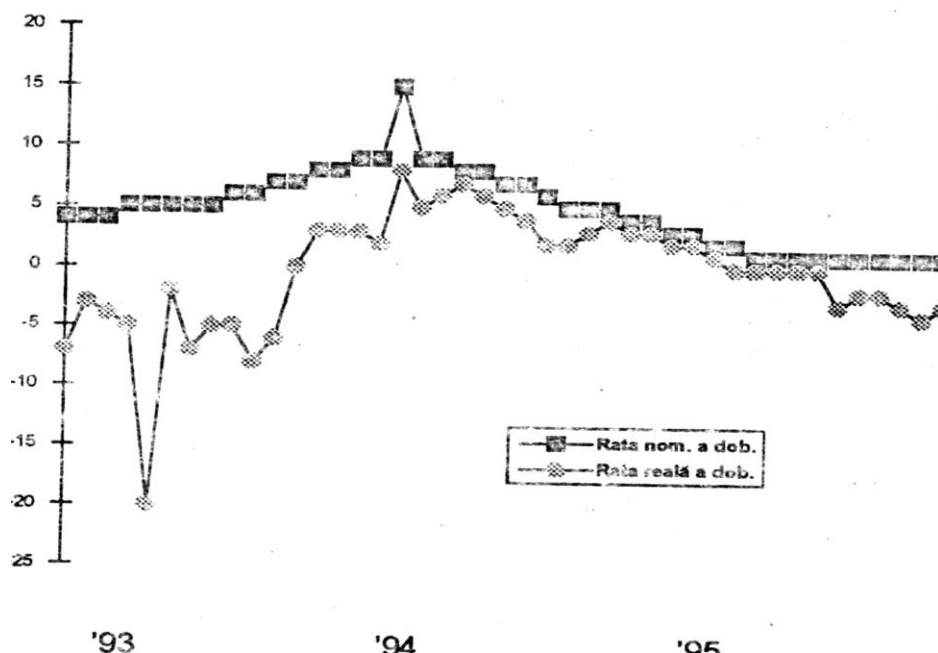

Tabelul nr. 3 - Rata nominală (rnd) și reală (rrd) lunară a dobânzilor active ale societăților bancare

Luna	1993		1994		1995	
	rnd	rrd	rnd	rrd	rnd	rrd
Ianuarie	4,12	-6,62	7,81	2,78	4,69	2,64
Februarie	3,97	-3,93	8,75	2,69	4,50	3,06
Martie	3,87	-4,88	16,31	7,39	4,34	3,41
Aprilie	3,82	-5,62	9,00	2,73	4,25	2,61
Mai	3,79	-20,40	8,88	3,69	4,12	2,98
Iunie	4,00	-1,42	8,83	6,07	4,01	2,67
Iulie	4,06	-8,07	8,00	6,29	4,00	1,36
August	4,24	-5,92	6,95	5,06	3,99	2,96
Septembrie	4,48	-5,79	6,75	2,74	3,84	2,20
Octombrie	6,20	-8,69	6,14	1,67	3,57	0,07
Noiembrie	6,97	-6,33	5,34	2,47	3,66	-0,42
Decembrie	7,20	-0,19	5,15	2,99	3,96	0,25

Surse: Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.21, Anexe; Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.15.

Graficul nr. 3 - Rata nominală și reală lunară a dobânzilor active ale societăților bancare

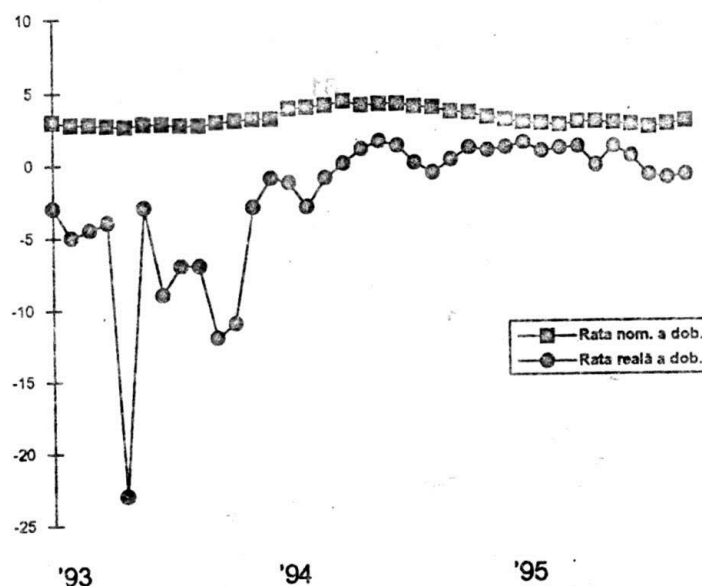

Tabelul nr. 4 - Rata nominală (rnd) și reală (rrd) a dobânzilor lunare pasive ale societăților bancare

Luna	1993		1994		1995	
	rnd	rrd	rnd	rrd	rnd	rrd
Ianuarie	2,76	-7,84	4,08	-0,78	3,69	1,66
Februarie	2,61	-5,17	4,85	-0,99	3,47	2,04
Martie	2,64	-6,01	5,02	-3,03	3,29	2,36
Aprilie	2,53	-6,79	5,16	-0,88	3,13	1,51
Mai	2,44	-21,44	5,61	0,58	2,93	1,81
Iunie	2,79	-2,57	4,94	2,28	3,13	1,81
Iulie	2,77	-9,22	4,98	3,33	3,13	0,51
August	2,77	-7,25	5,00	3,15	3,01	1,99
Septembrie	2,82	-7,29	4,65	0,72	2,84	1,22
Octombrie	3,17	-11,29	4,45	0,04	2,58	-0,89
Noiembrie	3,45	-9,41	4,13	1,29	2,59	-1,45
Decembrie	3,54	-3,59	4,12	1,98	2,70	-0,97

Surse: Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.21, Anexe; Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag.15.

Graficul nr 4. - Rata nominală și reală a dobânzilor lunare pasive ale societăților bancare

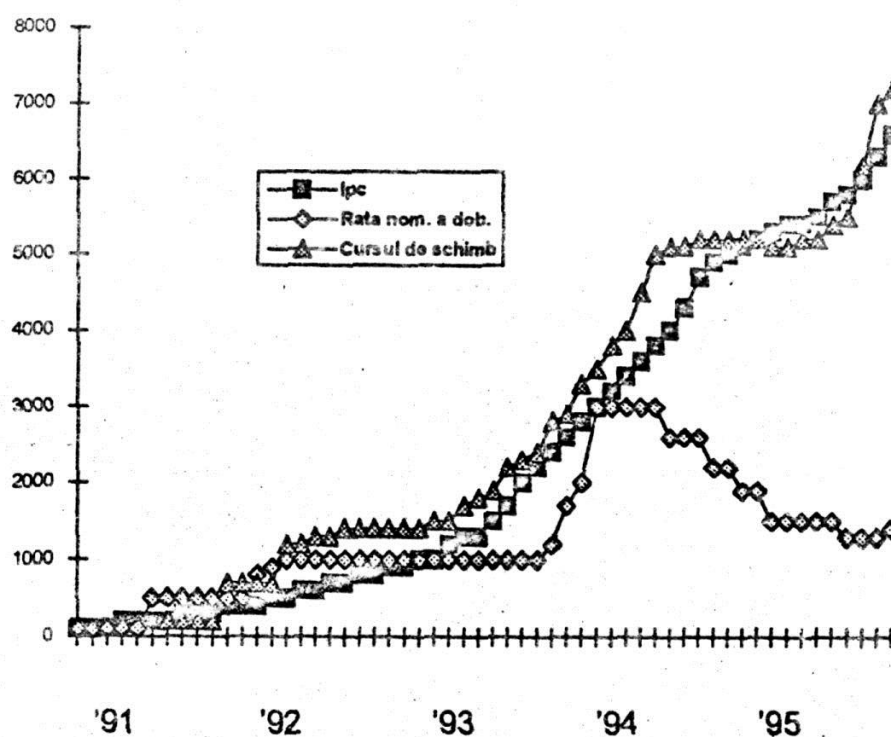

Tabelul nr. 5 - Indicii prețurilor de consum (ipc), al ratei nominalr a dobânzilor (rnd) la liniile de credit (1991-1992) și creditele lombard (1993-1995) ale Băncii Naționale și al cursului de schimb (cs) la sfârșitul perioadei

Luna	1991			1992		
	ipc	rnd	cs	ipc	rnd	cs
Ianuarie	100	100	100	336	350	570
Februarie	107	100	100	378	350	570
Martie	114	100	106	416	350	570
Aprilie	144	112	175	435	350	593
Mai	152	112	174	488	812	650
Iunie	155	128	179	509	1000	875
Iulie	169	128	175	525	1000	1051
August	188	156	177	542	1000	1105
Septembrie	202	187	172	597	1000	1226
Octombrie	223	225	174	655	1000	1238
Noiembrie	247	225	530	743	1000	1238
Decembrie	281	225	544	841	875	1324

Luna	1993			1994			1995		
	ipc	rnd	cs	ipc	rnd	cs	ipc	rnd	cs
Ian.	938	975	1382	3490	3125	4174	5489	1312	5124
Feb.	105	975	1612	3696	3125	4519	5568	1237	5210
Mar.	1108	975	1721	4003	3125	4750	5620	1237	5317
Apr.	1219	975	1770	4243	3125	4775	5710	1237	5409
Mai	1590	975	1871	4454	2500	4775	5772	1237	5573
Iun.	1677	975	2116	4569	2500	4827	5847	1237	5685
Iulie	1898	975	2311	4641	2500	4865	5998	1237	5809
August	2103	975	2406	4724	2000	4896	6056	1125	5956
Septem-brie	2333	1325	2519	4910	2000	5055	6153	1125	6125
Octombrie	2714	1875	2982	5125	1625	5043	6372	1125	6405
Noiembrie	3099	3125	3091	271	1625	5095	6631	1125	7332
Decembrie	3327	3125	3673	5381	1625	5086	6874	1250	7421

Graficul nr. 5 - Indicii prețurilor de consum, ai ratei nominale a dobânzii la liniile de credit (1991 - 1992) și creditele lombard (1993 - 1995) ale Băncii Naționale și ai cursurilor de schimb la sfârșitul perioadei

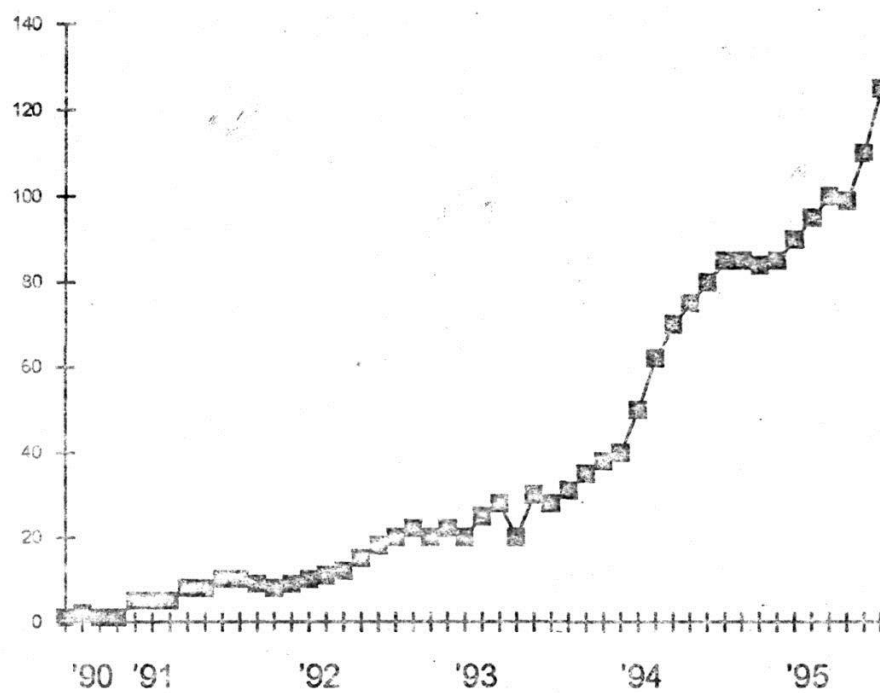

Tabelul nr. 6 - Indicele puterii de cumpărare a dolarului pe piața internă

Luna	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Iari.	-	1,4	7,3	20,3	67,5	91,5
Feb.	-	1,6	8,4	23,4	71,4	93,7
Martie	-	1,7	8,8	26,3	73,2	96,4
Aprilie	-	2,0	9,7	26,7	81,0	96,8
Mai	-	2,9	5,5	19,6	80,5	100,2
Iunie	-	3,1	12,9	33,1	84,9	102,1
Iulie	„	2,8	17,6	32,1	87,5	101,5
August	-	2,6	18,8	35,3	87,3	107,5
Septembrie	-	2,8	17,9	37,9	85,7	109,0
Octombrie	1,0	2,6	19,2	39,0	86,2	108,4
Noembrie	0,7	8,8	17,9	43,9	89,1	118,4
Decembrie	1,0	7,7	18,1	53,0	91,2	127..5
Dec. an						
preced. = 1	1,0	7,8	2,3	2,9	1,7	1,4

Surse: Buletin statistic trimestrial nr.4/1995, CNS, pag. 15; Buletin trimestrial 4/1992, pag. 22, Anexe și 4/1995, pag: 12, Anexe, BNR.

Graficul nr. 6 - Indicele puterii de cumpărare al dolarului pe piața internă

ANEXA NR. 2

Tabelul nr. 1 - Ratele anuale ale dobânzilor practicate de Banca Națională a României în perioada 1990-1992

	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I. DOBÂNZI LA CREDITELE DE REFINANȚARE, din care:												
1) Dobânzi pe termen scurt												
1990	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
1991	8	8	8	9,5	9,5	12	12	14,5	18	-	-	-
2) Dobânzi pe termen mijlociu și lung												
1990	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
1991	8	8	8	9	9	10,25	10,25	12,5	15	-	-	-
3) Dobânzi la liniile de credit												
1991	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	18	18
1992	28	28	28	28	65	80	80	80	80	80	80	70
4) Dobânzi la creditele de licitație												
1992	29	-	-	35	70-72	81	81	-	-	-	-	-
5) Dobânzi la creditele pe termen fix												
1992	-	-	-	-	72	-	-	-	-	-	-	-
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
II. DOBÂNZI LA DEPOZITE												
1990	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
1991	6-7	6-7	6-7	6-7	6-7	6-7	6-7	6-7	6-7	6-7	6-7	6-7
1992	7	7	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10

Sursa: Buletin trimestrial 4/1992, BNR, pag.9, Anexe

Tabelul nr. 2 - Ratele anuale ale dobânzilor practicate de Banca Națională a României în perioada 1992-1995

	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I. RATA DOBÂNZILOR LA CREDITELE DE REFINANTARE, din care:												
1) Dobânzi la liniile de credit (de la 31 iulie 1995, credite structurale)												
1992	28	28	28	28	80	80	80	80	80	80	80	70
1993	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70
1994	70	70	70	70	70	70	70	65	62	58	58	58
1995	55	48,5	44	40	40	40	40	35	35	33	33	35
2) Dobânzi la creditele de licitație												
1992	29	-	-	35	72	81	-	-	-	-	-	-
1993	71	71	-	-	-	71	-	-	79,8	114,7	128,6	175
1994	185,6	184,4	187,5	182,6	170,9	141,1	99	78,6	70,9	64,5	66,2	66,6
1995	64	59,9	53,7	48,2	47,4	44,5	43	40,7	38,1	37,7	51,1	63,9
3) Dobânzi la creditele pe termen fix (de la 31 iulie 1995, credite speciale)												
1992	-	-	-	-	72	-	-	-	-	-	-	-
1993	71	-	-	-	-	70	-	80	-	-	-	-
1994	-	-	-	90	-	90	-	-	62	58	-	58
1995	55	50,7	45,4	40	40	40	40	35	35	33	42,7	45
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4) Dobânzi la creditele speciale (de la 31 iulie 1995, credite cu dob. prefer.)												
1993	10-70	10-70	10-70	10-70	10-70	10-70	10-70	10-70	10-70	10-70	10-70	10-70
1994	10-70	10-70	10-70	13-70	13-70	13-70	13-70	13-70	13-62	13-25	13-25	13-25
1995	13-18	13-16	13-16	13-15	13-15	13-15	13-15	12-13	12-13	9-13	9-13	9-13
5) Dobânzi la creditele overdraft (de la 31 iulie 1995, credite lombard)												
1993	78	78	78	78	78	78	78	78	106	150	250	250
1994	250	250	250	250	200	200	200	160	160	130	130	130
1995	105	99	99	99	99	99	99	90	90	90	90	100
6) Rata medie a dobânzilor												
1992	24,9	24,8	24,4	24,8	54,4	60,7	61,8	59,5	40,5	33,5	32,2	30,6
1993	38,45	34,81	28,7	20,31	24,34	40,31	49,3	54,65	59,1	91,1	92,4	120
1994	136,3	135,6	129	117,2	108,7	97,58	79,1	69,1	62,9	58,9	60	62,4
1995	57,1	52,9	47,06	42,2	41,97	41,9	44,6	41,36	40,8	41,2	43,3	47,2
II. RATA DOBÂNZILOR LA DEPOZITE, din care:												
1) Dobânzi la rezervele obligatorii												
1993	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
1994	10	10	10	30	30	30	30	30	25	25	25	25
1995	18	16	16	15	15	15	15	12	12	9	9	9,1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2) Dobânzi la fondul de șomaj												
1993	29	23	29	30,5	30,5	30,5	26	26	26	53	53	53
1994	86	86	86	105	105	105	90	65	62	58	58	58
1995	40	36	36	36	36	36	36	-	-	-	-	-
3) Rata medie a dobânzilor												
1992	7	7	10	***	***	***	***	***	***	***	***	***
1993	19,99	19,58	19,65	20,23	20,15	20,51	18,51	18,35	18,32	32,82	34,16	34,9
1994	54,15	50,69	50,94	69,13	70,47	71,57	66,35	56,25	47,62	44,30	43,1	43,2
1995	31,64	28,26	26,81	17,34	18,7	18,7	18,36	12	12	9	9	9,1

Tabelul nr. 3 - Ratele anuale ale dobânzilor practicate de băncile comerciale

- în procente -												
	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
T	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1
I. LA CREDITE												
1) Pe termen scurt												
1990	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61
1991	11-	11-	11-	10-	10-	12-	12-	12-	11-	11-	12,25-	13-
	11,5	11,5	11,5	14	14	14	14	14	16,5	16,5	22	33
1992	28-	28-	28-	28-	60-	68-	68-	15-	15-	15-	15-	15-
	36	36	36	36	80	85	85	90	96	95	94	94
1993	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-
	84	84	84	84	84	84	84	-115	115	115	176	180
1994	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	16-	17-	17-	15-	15-
	280	280	280	280	280	280	190	190	190	190	150	150
1995	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-	15-
	115	103	100	100	100	93	-93	93	90	88	90	90

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1
2) Pe termen mijlociu si lung												
1990	3,96	3,96	3,96	3,96	3,96	3,96	3,96	3,96	3,96	3,96	3,96	3,96
1991	11	11	11	11	11	12,5	12,5	12,5	10,25	10,25	13	13
				14	14	14	14	14	15	15	19	19
1992	27	27	27	27	65	68	69	33	33	33	33	33
	38	38	38	38	80	85	85	90	96	96	96	84
1993	33	33	33	33	33	33	33	38	37	35	40	40
	84	84	84	84	84	84	84	115	115	100	176	176
1994	40	40	40	40	40	40	40	40	15	15	15	15
	280	280	280	280	280	280	190	190	190	190	150	150
1995	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
	115	103	100	100	100	93	93	93	90	88	90	90
3) Rata medie a dobânzilor												
1992	28,5	28,5	28,5	27,9	55,3	55,6	55,9	56,9	49,9	49,5	46,4	43,6
1993	49,46	47,32	46,46	45,78	45,53	48,01	48,74	50,9	53,78	74,39	83,64	86,4
1994	93,74	105	105,7	108	106,5	105,9	95,94	83,38	81	73,72	64,12	61,8
1995	56,27	54	52,1	51,05	49,4	48,1	48	47,92	46,05	42,53	43,95	47,5
II. LA DEPOZITE												
1) Rata efectivă												
1990	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5
1991	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-12	8-14
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1
1992	17	17	17	18	20	20	20	13,5	13,5	13,5	13,5	13,5
	28	29	28	23	60	67	67	67	67	60	65	65
1993	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
	67	67	67	67	67	65	60	65	70	70	85	130
1994	10	10	10	10	10	10	10	13	13	13	13	13
	130	150	175	160	150	150	150	125	100	100	95	95
1995	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
	90	75	72	72	72	72	65	60	60	50	54	56
2) Rata medie a dobânzilor												
1992	23,5	23,5	23,5	22,8	42,9	42,6	42	41,8	39,9	34,8	33,1	32,9
1993	33,14	31,32	31,71	30,32	29,28	33,5	33,2	33,24	33,81	37,99	41,4	42,5
1994	48,96	58,19	60,23	61,96	67,31	59,3	59,74	60,04	55,75	53,36	49,55	49,5
1995	44,26	41,66	39,42	37,59	35,15	37,6	37,5	36,12	34,09	30,91	31,06	32,4
III. RATA MEDIE LA OPERATIUNILE INTERBANCARE												
1993	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	51,71	61,3
1994	93,9	98	105,2	114,9	115,8	112,2	104,4	92,13	76,7	69,1	67,62	64,3
1995	60,9	59,7	56,4	51,3	49	46,5	46,3	46,6	40,9	38,3	41,6	45,2

Surse: Raport anual 1993, BNR, pag.105, Secțiune statistică; Buletin trimestrial 4/1995, BNR, pag.21; Anexe.

BIBLIOGRAFIE

1. Keynes J. M. – „Teoria generală a folosiri mâinii de lucru, dobânzii și a banilor”, Editura Științifică, București, 1970
2. Samuelson, Paul A. – „L'économie introduction à l'analyse économique” tome 1, Librairie Armand Colin, Paris, 1972
3. Levy-Garboua Vivien și Weymuller, Bruno – „Macroéconomie contemporaine, Deuxième édition”, Economica, Paris, 1981
4. Kirițescu, Costin C. – „Moneda. Mică enciclopedie”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982
5. Bezbakh, Pierre – „Inflație, dezinflație, deflație”, Editura Humanitas, București, 1992
6. Guerren, Bernand – „Economia neoclasică”, Editura Humanitas, București 1993
7. Mayer, Thomas și colab. – „Banii, activitatea bancară și economia”, Editura Didactică și Pedagogică R: A., București, 1993
8. Rădulescu, Eugen și colab. – „Politici monetare și fiscale”, Grupul consultativ pe probleme economico-sociale al Președintelui României, Centrul de Informare și Documentare, București, 1994
9. Cerna, Silviu – „Inflația (Repere pentru o sinteză)”, în Caiete de studii nr. 1/1995, BNR, p. 14-48, 1995
10. Isărescu, Mugur – „Politica monetară și stabilitatea macroeconomică în România” (Lucrare prezentată de Guvernatorul Băncii Naționale a României la conferința pentru dezvoltarea afacerilor greco-române „România în contextul noii Europe” – 31 martie 1995, Atena – Grecia), în „Buletin trimestrial 1/1995”, BNR, pag. 29-36, 1995
11. Kirițescu, Costin C. - "Stabilitatea - atribut esențial al banilor", în "Caiete de studii nr. 1/1995", BNR, pag. 7-13, 1995
12. Prahoveanu, Eugen - "Fundamente de teorie economică (Essential Economics)", Editura Staff, București, 1995
13. * * * Rapoartele Băncii Naționale a României 1991, 1992, 1993, 1994.

INDEX DE AUTORI

- ADOCHIȚEI A., 76 (XL)
ADOCHIȚEI M., 76 (XL)
AIRAUDI Serge, 455 (XL)
ALBERT Michel, 482 (XL)
ALBERTINI J. M., 282 (XL)
ALBU Lucian-Liviu, 394 (XL)
ALDEA Bogdan, 442 (XL)
ALEXANDRI Cecilia, 175, 177, 196 (XL)
ALLAYA Mahmoud, 209 (XL)
ALLÈGRE Claude, 459 (XL)
ANDERSON J., 461 (XL)
ANTONIU N., 76 (XL)
ARTIS M., 192 (XL)
- BĂDILEANU Marina, 79 (XL)
BAIN J.S., 277 (XL)
BAL Ana, 442 (XL)
BANDINI M., 192 (XL)
BARRO R. J., 342 (XL)
BÂRSAN Aurel, 234 (XL)
BAUMOL W.J., 279 (XL)
BEHAR Pierre, 482 (XL)
BELII Nicolae, 179, 209, 269 (XL)
BENCHARIF A., 209 (XL)
BLAUG Mark, 482 (XL)
BOBOC Julieta, 46 (XL)
BORK R.H., 279 (XL)
BOURDON M., 192 (XL)
BOUSSARD M., 209 (XL)
BRAMOND J., 285 (XL)
BRAN Paul, 76 (XL)
BRANDES Wilhelm, 181, 192 (XL)
BRANDINI, 191 (XL)
BRASSEUL J., 284 (XL)
BRATU, IOAN, 394 (XL)
BROZEN Y., 279 (XL)
BRUNN Denis, 482 (XL)
BULEARCĂ Marius, 79 (XL)
BULMER Simon, 461 (XL)
BURDEAU Georges, 352 (XL)
- BURLACU Mirela, 217, 269 (XL)
- CAVES Richard E., 482 (XL)
CERNA Silviu, 492, 563 (XL)
CHAVET J. P., 209 (XL)
CHEVÉNEMENT Jean-Pierre, 459 (XL)
CIUCHEA Adriana, 192 (XL)
CIUTACU Constantin, 442 (XL)
CLARKE Jonathan, 456 (XL)
CLASSEN Emil, 530 (XL)
COMȘA M., 184, 192 (XL)
CONSTANTIN Amariței, 442 (XL)
CONSTANTINESCU Adrian, 448 (XL)
COSTEA Mihaela, 175, 177, 227 (XL)
CRISTEA H., 76 (XL)
CROITORU L., 76 (XL)
- DAN Vasile, 273 (XL)
DANDRIDGE Bartholomew, 424 (XL)
DEMETRESCU M. C., 209 (XL)
DENIAU Jean-Francois, 482 (XL)
DIACONESCU Adriana-Sîrbea, 46 (XL)
DMOVSEK Janez, 425 (XL)
DOBRESCU Emilian M., 399 (XL)
DOGAN Mattei, 353, 362 (XL)
DONNET Pierre-Antoine, 482 (XL)
DOREL Gerard, 456 (XL)
DUHAMEL Alain, 463 (XL)
DUHĂNEANU Sanda, 424, 443 (XL)
DUMITRESCU D., 76 (XL)
DUMITRESCU Florea, 443 (XL)
DUMITRESCU Vasile, 482 (XL)
DUMITRIU Mihai, 46 (XL)
DUMITRU D., 192, 269 (XL)
DUMITRU Mihai, 217 (XL)
DUMITRU Mihail, 269 (XL)
DUȚU Mircea, 443 (XL)
- EME Constantin, 448 (XL)
EVRAERT S., 76 (XL)

-
- FILIP Angelica, 79 (XL)
 FLOUZAT D., 283, 295 (XL)
 FOUCHER Michel, 482 (XL)
 FOUQUIN Michel, 466 (XL)
 FRANKEL Jeffry A., 482 (XL)
 FRIEDMAN Milton, 341, 505, 506 (XL)
 FROMENT Maurice François, 425 (XL)
 FUKUYAMA Francis, 455, 472 (XL)
- GALGAU Vasile, 448 (XL)
 GEORGESCU Ioan, 269 (XL)
 GHEORGHIU Constantin, 46 (XL)
 GIURCĂ Daniela, 175, 177, 235 (XL)
 GONZALES Felipe, 422, 424 (XL)
 GOODMAN J., 461 (XL)
 GRAHAM Allison, 455 (XL)
 GRAHAM Fuller, 455 (XL)
 GRIGORESCU Constantin, 3 (XL)
 GRODEA Mariana, 175, 177, 245 (XL)
- HANAU A., 192 (XL)
- ILIE V., 76 (XL)
 ION Liviu, 447 (XL)
 ISAIC-MANIU Ruxanda, 273 (XL)
 ISĂRESCU Mugur, 563 (XL)
 IVAN-UNGUREANU Clementina, 182, 192 (XL)
- JACQUEMIN A., 280, 281 (XL)
 JANNING Josef, 462 (XL)
 JONES Ronald W., 482 (XL)
 JULA Dorin, 443 (XL)
- KATSURA Eishi, 474 (XL)
 KEIZER Bemard, 482 (XL)
 KENNEDY Paul, 457 (XL)
 KEYNES J.M., 493, 498, 499 (XL)
 KHOL Andreas, 412, 425 (XL)
 KINDERMANN Friedrich W., 109 (XL)
 KIRIȚESCU Costin, 563 (XL)
 KRUGMAN Paul, 482 (XL)
 KUBR M., 76 (XL)
- KUZNETS, 186, 191, 192 (XL)
- LAMBIN J. J., 291 (XL)
 LAMPERT Heinz, 354, 355, 356, 363, 394 (XL)
 LAZĂR Tr., 192 (XL)
 LAZEA Valentin, 532 (XL)
 LEIRITZ A., 76 (XL)
 LEON Pierre, 482 (XL)
 LEON Walras, 340 (XL)
 LEVY-GARBOUA Vivien, 341, 345 (XL)
 LUCA G. P., 76 (XL)
 LUCAS, 342 (XL)
 LUDWIG von MISES, 341 (XL)
- MAJOR John, 424 (XL)
 MALASSIS L., 192, 209 (XL)
 MANEA Carmen, 482 (XL)
 MANOLESCU Gh., 45, 394 (XL)
 MARGERIN I., 76 (XL)
 MĂRGULESCU D., 76 (XL)
 MARIN Dinu, 442 (XL)
 MARKHAM J., 281 (XL)
 MATHEWSON C.F., 280 (XL)
 MAURICE Allais, 442 (XL)
 MAYER Thomas, 494, 498, 563 (XL)
 McRAE Hamish, 482 (XL)
 MEREUȚĂ C., 76 (XL)
 MESSERLIN Patrick, 482 (XL)
 MILTON Friedman, 530 (XL)
 MITRAN Daniela, 273 (XL)
- NANEȘ Ovidiu, 394 (XL)
 NEAGOE I., 76 (XL)
 NEAGU Cornelia, 79 (XL)
 NEAGU Romulus, 448 (XL)
 NYE Joseph S., 457 (XL)
- OLARIU N., 76 (XL)
 OLSON Mancur, 363 (XL)
 OPRIȘAN Florica, 46 (XL)
 OWENS William A, 457 (XL)

PANZAR J.C., 279, 285 (XL)
 PAPANEK G., 281 (XL)
 PASCAL SALIN, 530 (XL)
 PAVEL Dan, 481 (XL)
 PELASSY Dominique, 353, 362 (XL)
 PETERSON William E., 461 (XL)
 PONS J., 192 (XL)
 POPESCU Angela, 175, 177, 251 (XL)
 POPESCU Marin, 192, 269 (XL)
 POPESCU Stere, 46 (XL)
 POPESCU-BLACK Aneta, 448 (XL)
 PORTER M. E., 283, 483 (XL)
 POSTOLACHE Tudorel, 394 (XL)
 PRAHOVEANU Eugen, 492, 563 (XL)
 PRESURĂ Iuliana, 175, 177, 257 (XL)
 PROUDHON P. J., 340 (XL)

QUÉAU Philippe, 474 (XL)

RĂDUCANU Viorica, 79, 96, 104, 105 (XL)
 RĂDULESCU Eugen, 507, 563 (XL)
 REICH Robert, 483 (XL)
 RIBAULT Thierry, 474 (XL)
 ROMANO L., 192 (XL)
 RUESTOW Aleander, 354 (XL)
 RUSSU Corneliu, 79 (XL)

SAMUELSON P.A., 338, 532, 563 (XL)
 SAVA Sorica, 347, 394 (XL)
 SCHOMAKER Astrid, 468 (XL)
 SCHWAB Klaus, 454 (XL)
 SHEPHERD W.G., 277, 278 (XL)
 SIMA Cristian, 79 (XL)
 SMADJA Claude, 454 (XL)
 SOROS George, 414, 424 (XL)
 STAN Emil, 273 (XL)
 STANCIU, 234 (XL)
 STANCU I., 76 (XL)
 STANEEK Ferdinand, 425 (XL)
 STĂNESCU Ileana, 234 (XL)
 STIGLER G.J., 277 (XL)

STIGLITZ J.E., 280 (XL)
 STOIAN Ioan Mihail, 234 (XL)
 STOICA Victor, 331, 487 (XL)
 STROE Gheorghe, 517, 523 (XL)
 SURINACH J., 192 (XL)
 SUTA Nicolae, 448, 483 (XL)
 SUTA-SELEJAN Sultana, 483 (XL)

ȘERBĂNESCU Camelia, 175, 177, 210 (XL)

TALBOTT Strobe, 456 (XL)
 TĂNASE Florina, 192 (XL)
 TERZIEFF Cornelia, 477 (XL)
 TIROLE J., 280 (XL)
 TODD Emmanuel, 483 (XL)
 TODEROIU Filon, 175, 177, 180 (XL)
 TOFFLER Alvin, 481 (XL)
 TOMA M., 76 (XL)
 TRACY Michael, 209, 269 (XL)
 TRASTOUR Jean, 424 (XL)
 TREVERTON Gregory F., 455 (XL)

VĂCĂREL I., 76 (XL)
 VACLAV Klaus, 425 (XL)
 VANDOREN Paul, 468 (XL)
 VASILE Dan, 76 (XL)
 VINCZE Maria, 234 (XL)
 VODIȚĂ Florin, 425 (XL)

WARREN Christopher, 456 (XL)
 WEMER Weidenfeld, 462 (XL)
 WEYMULLER Bruno, 341, 345 (XL)
 WICHEL Didier, 234 (XL)
 WILLING R.D., 279, 285 (XL)
 WINTERS Alan, 91, 92 (XL)

YOFFIE David B., 483 (XL)

ZAHIU L., 209 (XL)
 ZAMAN Gheorghe, 425 (XL)